STEVEN RUNCIMAN ISTORIA CRUCIADELOR

VOL. II – REGATUL IERUSALIMULUI ȘI ORIENTUL LATIN, 1100–1187

NEMIRA

BYZANTIVM

Colecție coordonată de Vasile Adrian Carabă

Sir STEVEN RUNCIMAN (1903–2000) este una dintre figurile proeminente ale Medievisticii și Bizantinologiei britanice din secolul XX care, din perspectiva metodei, amintește mai degrabă de istoricii secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, ca Edward Gibbon sau George Finlay, metodă moștenită, probabil, de la profesorul său de la Trinity College, John Bagnell Bury. El însuși se autodefinea ca „istoric de modă veche". Spre deosebire de majoritatea savanților, Runciman a fost în cea mai mare parte a vieții sale un liber profesionist, fapt datorat și moștenirii unei averi uriașe în anul 1937 de la bunicul său. A predat doar între 1929 și 1937 la Cambridge și în perioada 1942–1945 la Istanbul, unde a primit titlul de profesor. A călătorit foarte mult, ținând conferințe sau prelegeri, iar datorită prieteniei cu mulți dintre aristocrații și politicienii țărilor răsăritene a obținut unele documente greu accesibile. Runciman a devenit celebru atât pentru teme ca: istoria cruciadelor, relațiile bizantino-apusene, islamul și lumea creștină, căderea Constantinopolului sau ortodoxia bizantină și postbizantină, cât și pentru stilul său narativ captivant, atipic pentru un cercetător. În viziunea sa, istoria este ca o poveste în care nu interpretarea evenimentului este cel mai important lucru, ci sentimentele, trăirile personajelor, gravitatea întâmplărilor. Steven Runciman chiar își începe una dintre lucrări cu „A fost odată".

Dintre cărțile sale, care cunosc multe reeditări și traduceri, amintim: *The Emperor Romanus Lecapenus and his Reign* (Cambridge, 1929); *A History of the First Bulgarian Empire* (Londra, 1930); *The Medieval Manichee: a Study of the Christian Dualist Heresy* (Cambridge, 1947); *The Eastern Schism: A Study of the Papacy and the Eastern Churches during the XIth and XIIth Centuries* (Oxford, 1955); *The Sicilian Vespers: A History of the Mediterranean World in the Later Thirteenth Century* (Cambridge, 1958 - *Vecerniile siciliene,* Nemira, 2011); *The Fall of Constantinople 1453* (Cambridge, 1965 - *Căderea Constantinopolului,* Nemira, 2011); *The Great Church in Captivity* (Cambridge, 1968); *The Last Byzantine Renaissance* (Cambridge, 1970); *The Orthodox Churches and the Secular State* (Auckland, 1972); *The Byzantine Theocracy* (Cambridge, 1977 - *Teocrația Bizantină,* Nemira, 2012); *Mistra: Byzantine Capital of the Peloponnese* (Londra, 1980); *A Traveller's Alphabet. Partial Memoirs* (Londra, 1991).

STEVEN RUNCIMAN

ISTORIA CRUCIADELOR

Regatul Ierusalimului şi Orientul Latin, 1100–1187

Traducere din limba engleză
MARIA PAKUCS-WILCOCKS
OVIDIU CRISTEA
MARIAN COMAN

NEMIRA

Coperta: Alexandru CSUKOR
Ilustrația copertei: *Decapitarea Sfântului Pavel* (detaliu: *Călăul*),
Mozaic din Catedrala din Monreale, Sicilia

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
RUNCIMAN, STEVEN
Istoria cruciadelor / Steven Runciman; trad.: Ovidiu Cristea, Marian Coman, Maria Pakucs-Wilcocks; pref.: Ovidiu Cristea. - București: Nemira Publishing House, 2015
3 vol.
ISBN 978-606-579-865-6
Vol. 2: Regatul Ierusalimului și Orientul Latin, 1100–1187. - Bibliogr. - ISBN 978-606-579-867-0

I. Cristea, Ovidiu (trad.)
II. Coman, Marian (trad.)
III. Pakucs-Wilcocks, Maria (trad.)
IV. Cristea, Ovidiu (pref.)

94(4)"10/12"

Steven Runciman
A HISTORY OF THE CRUSADES
Vol. II: The Kingdom of Jerusalem
and the Frankish East, 1100–1187
Copyright @ Cambridge University Press 1951

© Nemira, 2015

Redactor: Oana IONAȘCU
Lector: Viorica DUMITRENCO
Tehnoredactor: Alexandru CSUKOR

Tiparul executat de Monitorul Oficial R.A.

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări,
fără acordul scris al editorului, este strict interzisă
și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

ISBN 978-606-579-867-0

Lui Ruth Bovill

Prefață

În acest volum am încercat să spun povestea statelor frânce de dincolo de mare de la urcarea pe tron a lui Balduin I până la recucerirea Ierusalimului de către Saladin. Este o poveste care a mai fost spusă înainte de autori europeni, în special de Röhricht, cu meticulozitate germană, de René Grousset, cu eleganță și ingeniozitate franțuzească, și, prea sumar, în engleză, de W.B. Stevenson. Am acoperit același teritoriu și am folosit aceleași surse principale ca autorii sus-menționați, dar am îndrăznit să dau mărturiilor o interpretare care, uneori, diferă de cea a predecesorilor mei. Narațiunea nu poate fi întotdeauna simplă. În special politicile lumii musulmane la începutul secolului al XII-lea nu se pretează unei analize clare, dar trebuie să fie înțelese dacă vrem să pricepem crearea statelor cruciate și cauzele ulterioare ale recuceririi islamului.

Secolul al XII-lea nu a cunoscut migrațiile de popoare care au caracterizat secolul al XI-lea și care aveau să apară din nou în veacul al XIII-lea pentru a complica istoria cruciadelor târzii și pe cea a declinului și prăbușirii posesiunilor de dincolo de mare. Pentru moment ne putem concentra atenția tocmai asupra acestor teritorii. Trebuie să avem însă permanent în vedere aspectul general al politicii Occidentului european, de la războaiele religioase ale cârmuitorilor din Spania și Sicilia la preocupările Bizanțului și ale Califatului răsăritean. Predicile Sfântului Bernard, sosirea unei flote engleze la Lisabona, intrigile de palat de la

Constantinopol și de la Bagdad sunt toate episoade ale aceleiași drame, deși apogeul a fost atins pe o mică înălțime din Galileea.

Tema principală a prezentului volum este războiul, iar în tratarea numeroaselor campanii și incursiuni am urmat exemplul vechilor cronicari, care își cunoșteau meseria. Războiul a fost fundalul pe care s-a desfășurat viața în teritoriile statelor frânce, iar hazardul bătăliilor le-a decis adeseori destinul. Am inclus însă în acest volum și un capitol despre viața și organizarea Răsăritului Latin. Sper să pot oferi o relatare a evoluțiilor artistice și economice în viitorul volum. Ambele aspecte ce țin de mișcarea cruciată ating deplina importanță în secolul al XIII-lea.

În Prefața celui dintâi volum am menționat câțiva mari istorici ale căror scrieri m-au ajutat. Aici trebuie să aduc un omagiu special lucrării lui John La Monte a cărui moarte prematură a fost o lovitură dură dată istoriografiei cruciadelor. Îi datorăm, înainte de orice, o cunoaștere aprofundată a sistemului de conducere din Răsăritul Frânc. Trebuie de asemenea să-mi recunosc gratitudinea față de profesorul Claude Cahen de la Strasbourg a cărui importantă monografie despre nordul Siriei, precum și numeroasele sale articole sunt de o importanță capitală pentru subiectul nostru. Datorez recunoștință unui număr mare de prieteni care m-au ajutat în călătoriile în Orient și în special Departamentului de Antichități din Iordania și din Liban, precum și companiei Iraq Petroleum. Mulțumirile mele sunt din nou adresate Comitetului director de la Cambridge University Press pentru bunătatea și răbdarea lor.

Londra, 1952

STEVEN RUNCIMAN

Cartea I

FĂURIREA REGATULUI

I

STATELE LATINE DIN ORIENT ŞI VECINII LOR

„Tu eşti o ţară care mănânci oameni şi lipseşti neamul tău de copiii săi."

Iezechiel, 36:13

Odată cu intrarea trupelor frânce în Ierusalim, Prima Cruciadă şi-a atins ţelul. Pentru a păstra Ierusalimul în mâinile creştinilor şi a asigura un acces uşor pentru pelerini, trebuia creată o stăpânire stabilă, bine apărată şi cu bune căi de comunicaţie cu Europa. Cruciaţii care doreau să se aşeze în Răsărit erau foarte conştienţi de aceste nevoi. Scurta domnie a lui Godefroy a reprezentat începutul unui regat creştin, dar regele, cu toate calităţile lui, era un om slab şi nesăbuit. Din invidie, se certa adesea cu tovarăşii săi, iar din pioşenie a cedat prea multă putere Bisericii. Tânărul regat a fost salvat prin moartea lui Godefroy şi venirea la tron a fratelui său mai tânăr, Balduin. Acesta avea înţelepciunea, clarviziunea şi forţa unui adevărat conducător, dar avea o misiunea grea de îndeplinit şi nu avea prea mult sprijin printre apropiaţii săi. Marii războinici ai Primei Cruciade se deplasaseră spre miazănoapte sau se întorseseră acasă. Singurul dintre actorii principali ai mişcării

rămas în Palestina era Petru Eremitul, despre viața căruia nu cunoaștem prea multe detalii, dar știm că și el s-a întors în Europa în 1101.[1] Principii își luaseră și armatele cu ei. Balduin însuși, fiind fiul cel mai mic și neavând moșii, nu avea nici vasali proprii, așa că împrumutase oameni de la frații lui. Acum se putea baza doar pe o mână de cavaleri fideli, care juraseră înainte de plecarea în cruciadă că vor rămâne în Țara Sfântă, și pe aventurieri, mulți dintre ei fii mezini ca și el, care sperau să-și însușească pământuri și să se îmbogățească.

La urcarea pe tron a lui Balduin, francii dețineau un control destul de fragil asupra celei mai mari părți din Palestina. Stăpânirea lor era cea mai sigură de-a lungul șirului de munți al provinciei, de la nord de Betleem către Câmpia Jezreel. Multe sate de aici fuseseră creștine dintotdeauna, iar în alte localități musulmanii își abandonaseră căminele chiar de la apariția armatelor franc, părăsind chiar și orașul lor preferat, Nablus, pe care îl numeau „micul Damasc". Această regiune era ușor de apărat: către est era protejată de valea Iordanului, între Ierihon și Beisan nu exista niciun vad pentru traversat râul, iar valea era legată de munți printr-o singură cărare. Dinspre vest era la fel de dificil de ajuns aici. În nord se afla principatul Galileei, cucerit pentru creștini de Tancred, ce includea și valea Esdraelon și dealurile dintre Nazaret și lacul Huleh. Frontierele însă erau mai vulnerabile, regiunea fiind ușor accesibilă dinspre coasta Mediteranei prin Acra și dinspre răsărit pe drumurile ce duceau spre nordul și sudul Mării Galileei. Dar populația musulmană a emigrat în mare majoritate și de aici, astfel că populația regiunii era creștină, cu excepția câtorva mici colonii de evrei în orașe, mai ales în Safed, principalul leagăn al tradiției talmudice. După masacrele din Ierusalim și Tiberiada și conflictul cu creștinii din Haifa, cei mai mulți evrei au preferat să îi urmeze pe musulmani în exil. Lanțul muntos central și Galileea erau nucleul regatului, dar acesta acapara și din districtele musulmane din jur.

---

[1] Hagenmeyer, *Pierre L'Ermite*, pp. 330–440. Petru a murit la o vârstă înaintată, în anul 1115 (*ibidem*, p. 347).

Prin Haifa, Galileea câștigase recent ieșire la mare. În sud, regiunea Negev era dominată de garnizoana francă de la Hebron, „castelul Sfântului Avram", după cum îl numeau francii, care însă nu era decât o insulă într-o mare musulmană. Francii nu aveau niciun control asupra cărărilor ce duceau din Arabia, de-a lungul sudului Mării Moarte, pe vechiul drum bizantin al mirodeniilor, care puteau fi folosite de beduini să pătrundă în Negev și să se unească cu garnizoanele egiptene de la Gaza și Ascalon. Ierusalimul avea acces la mare printr-un coridor ce trecea prin Ramla și Lydda până la Jaffa, dar drumul nu prezenta siguranță decât pentru convoaiele cu soldați. Incursiuni pornite din orașele egiptene, refugiați musulmani dinspre dealuri și beduini din deșert se mișcau prin toată regiunea, în așteptarea călătorilor nebănuitori. Pelerinul viking Saewulf, care a mers până la Ierusalim în 1102, se arătase îngrozit de pericolele de pe drum[2]. Între Jaffa și Haifa se aflau orașele musulmane Arsuf și Cezareea, ai căror emiri se declaraseră vasali ai lui Godefroy, dar păstraseră legătura cu Egiptul. La nord de Haifa, întregul țărm se afla în mâini musulmane pe o întindere de peste 300 km, până la periferia orașului Latakia, unde locuia contesa de Toulouse, împreună cu soțul ei, sub protecția guvernatorului bizantin.

Palestina era o țară săracă. Prosperitatea din vremurile romane nu a supraviețuit invaziilor persane, iar firava revenire economică sub cârmuirea califilor a fost înăbușită de războaiele neîncetate de la sosirea turcilor. Solul era mai împădurit decât în zilele noastre. În ciuda stricăciunilor provocate de perși și de distrugerea mai lentă venită din partea țăranilor și a caprelor, mai existau păduri vaste în Galileea, de-a lungul Munților Carmel și în jurul Samariei. La sud de Cezareea, de-a lungul țărmului, era o pădure de pini. Pădurile asigurau umiditatea acestei regiuni altminteri aride, astfel încât cerealele erau cultivate în Câmpia Esdraelon, iar în valea tropicală a Iordanului creșteau banani și alți pomi cu fructe exotice. Dacă nu ar fi fost războaiele, câmpia de pe țărm, cu recoltele și grădinile în care creșteau legume și portocale amare, ar fi fost

[2] *Pilgrimage of Saewulf*, în *P.P.T.S.*, vol. IV, pp. 8–9.

prosperă. De asemenea, multe sate muntenești erau înconjurate de livezi cu măslini și pomi fructiferi. În mare însă, țara era secetoasă, solul subțire și prost, mai ales în jurul Ierusalimului. Regii Ierusalimului, chiar și în vremurile de apogeu ale regatului, nu au fost niciodată atât de bogați precum conții de Tripoli sau principii Antiohiei[3]. Principala sursă de venit a orașului provenea dintotdeauna din taxe: pământurile fertile dincolo de Iordan, Moab și Golan, își aveau debușeul natural în porturile de pe țărmul Palestinei. Marfa transportată din Siria spre Egipt trecea pe drumurile palestiniene, iar caravanele cu mirodenii din sudul Arabiei traversau, de veacuri, Deșertul Negev în drum spre Marea Mediterană. Pentru a deține această sursă de venit, toate celelalte debușee trebuia închise. Francii trebuia să controleze toată frontiera de la Golful Akaba până la Muntele Hermon, ba chiar din Liban până la Eufrat.

Palestina era și o țară insalubră. Orașul Ierusalim era destul de curat datorită aerului de munte și a canalizărilor romane, dar atunci când bătea *khamsin*-ul, acesta aducea cu sine un aer torid și încărcat cu praf din sud. În câmpiile mai însorite, care i-au atras pe invadatori cu fertilitatea lor, erau focare de boală, cu apele lor stătute, țânțari și muște. Malaria, febra tifoidă și dizenteria erau în floare. Epidemii precum holera și ciuma se răspândeau cu repeziciune în satele aglomerate și insalubre. Leproșii erau foarte numeroși. Cavalerii și soldații occidentali, îmbrăcați cu haine nepotrivite, cu apetit ridicat și neobișnuiți într-ale igienei personale, erau o pradă ușoară pentru toate aceste boli. Rata mortalității era și mai ridicată în rândul copiilor concepuți acolo, și mai ales printre băieți. O crudă glumă a naturii, ce a făcut ca fetițele să fie mai rezistente decât frații lor, a reprezentat în mod constant o problemă politică pentru regatul franc. În timp, pe măsură ce coloniștii au învățat să urmeze obiceiurile locale, șansele lor de supraviețuire s-au îmbunătățit, dar mortalitatea infantilă a rămas

[3] Un bun rezumat al situației Palestinei este oferit de Munro, *The Kingdom of the Crusaders*, pp. 3–9.

la fel de mare. S-a dovedit foarte curând că populaţia francă din Palestina se putea menţine la un nivel semnificativ doar printr-o imigraţie continuă din Europa.

Regele Balduin trebuia aşadar să asigure apărarea regatului, şi asta presupunea acţiuni ofensive. Cetăţile Arsuf şi Cezareea trebuiau încorporate împreună cu teritoriile lor. Ascalonul, pe care creştinii l-au pierdut în 1099 din cauza invidiei lui Godefroy pe contele Raymond, trebuia anexat, iar hotarul cu Egiptul împins spre sud pentru a proteja accesul la Mediterana din Ierusalim. În Cisiordania şi sudul Mării Moarte trebuia să instaleze avanposturi. Mai era nevoie să se stabilească legături sigure cu statele creştine din nord, să se deschidă calea pentru pelerini şi imigranţi, să se avanseze cât mai mult de-a lungul ţărmului şi să se încurajeze crearea altor state creştine în Siria. Regatul avea nevoie de un port mai bun decât Jaffa sau Haifa. Jaffa era o radă prea puţin adâncă pentru ca vase mai mari să se poată apropia de port. Debarcările se făceau în ambarcaţiuni mici, expuse pericolului dacă bătea vântul, iar atunci când acesta era prea puternic, chiar şi corăbiile erau în primejdie. La o zi după ce Saewulf a ajuns la Jaffa, în 1102, acesta a asistat la naufragiul a peste douăzeci de corăbii din flotila cu care sosise. Peste o mie de pelerini au murit înecaţi atunci.[4] Rada de la Haiffa avea o adâncime mai mare şi era protejată de vânturile sudice şi vestice de către Muntele Carmel, dar era extrem de vulnerabilă la vânturile nordice. Singurul port din Palestina care era ferit de intemperii în orice anotimp era Acra. Interese comerciale şi motive strategice impuneau aşadar cucerirea Acrei.

În privinţa guvernării interne, Balduin avea nevoie în primul rând de oameni şi de bani. Regatul nu putea fi construit decât dacă regele era suficient de puternic şi de bogat ca să îşi controleze vasalii. Resursa umană putea fi obţinută prin imigrare şi încurajarea creştinilor localnici să coopereze cu el. Banii puteau veni din comerţul cu ţările învecinate şi prin folosirea la potenţial maxim a aspiraţiilor pioase ale credincioşilor din Europa, care să

[4] *Pilgrimage of Saewulf*, pp. 6–8.

susţină şi să doneze bani pentru stabilimentele religioase din Ţara Sfântă. De vreme ce asemenea donaţii ar fi fost făcute în favoarea Bisericii, regele trebuia să fie, prin urmare, şi stăpânul acesteia dacă dorea ca întregul regat să beneficieze de aceste surse de venit.

Cel mai important atu al francilor îl reprezenta lipsa de unitate a lumii musulmane. Prima Cruciadă şi-a atins obiectivul doar mulţumită rivalităţilor dintre liderii musulmani şi a refuzului acestora de a colabora. Musulmanii şiiţi, conduşi de califul fatimid al Egiptului, îi dispreţuiau pe turcii sunniţi şi pe califul de la Bagdad la fel de mult pe cât îi dispreţuiau pe creştini. În sânul taberei turcilor se ducea o permanentă luptă între selgiucizi şi danişmenzi, între ortoqizi şi urmaşii lui Tutush, şi între fiii lui Tutush înşişi. Anumiţi atabegi, precum Kerbogha, contribuiau la confuzia generală cu propriile lor ambiţii personale, în vreme ce mărunte dinastii arabe, cum ar fi Banū Ammar din Tripoli sau munqidhiţii din Shaizar, au profitat de această dezordine pentru a-şi putea menţine o fragilă independenţă. Succesul Cruciadei nu a făcut decât să amplifice acest haos. Disperarea şi incriminarea reciprocă făceau colaborarea dintre principii musulmani şi mai dificil de obţinut.[5]

Creştinii au profitat de situaţia tulbure a islamului. La nord, Bizanţul, condus de geniul abil al împăratului Alexie, a reuşit să recapete controlul asupra vestului Asiei Mici cu ajutorul cruciaţilor. Flota bizantină, la rândul ei, a readus tot ţărmul peninsulei în mâinile împăratului. Mai mult, portul sirian Latakia a redevenit posesiune imperială, cu ajutorul lui Raymond de Toulouse. Principatele armene din Munţii Taurus şi Anti-Taurus, ameninţate de turci cu dispariţia, puteau spera din nou că vor supravieţui. Cruciada a mai dat naştere şi la două principate latine, fapt care a dezbinat lumea musulmană.

Dintre acestea, cel mai bogat era principatul Antiohiei, fondat de normandul Bohemund, în ciuda opoziţiei tovarăşului său de cruciadă, Raymond de Toulouse, şi a propriilor lui legăminte faţă

[5] Un rezumat excelent al stării de lucruri din lumea musulmană la acea dată în Introducerea la ediţia lui Gibb a *The Damascus Chronicle* (Ibn al-Qalanisi).

de împăratul Alexie. Principatul nu era foarte întins: el acoperea valea inferioară a fluviului Orontes, Câmpia Antiohiei şi Munţii Amanus şi avea ieşire la mare prin porturile Alexandretta şi Sf. Simeon. Antiohia însă, dincolo de încercările recente prin care trecuse, era un oraş foarte bogat. Atelierele lui produceau ţesături şi covoare din mătase, sticlă, ceramică şi săpun. Caravanele din Alep şi Mesopotamia au ignorat războaiele dintre creştini şi musulmani ca să treacă printre porţile oraşului în drumul lor către mare. Populaţia principatului era formată aproape exclusiv din creştini, greci şi sirieni ortodocşi, sirieni iacobiţi, câţiva nestorieni şi armeni. Normanzilor le-a fost foarte uşor să îi controleze datorită rivalităţilor dintre ei.[6] Pericolul principal venea nu din partea musulmanilor, ci dinspre Bizanţ. Împăratul socotea că a fost înşelat în privinţa posesiunii Antiohiei, astfel că acum, având controlul asupra Latakiei şi porturilor ciliciene şi cu flota ancorată în Cipru, aştepta momentul potrivit pentru a-şi revendica drepturile. Ortodocşii din principatul Antiohiei doreau restabilirea stăpânirii bizantine, dar latinii îi puteau stârni împotriva lor pe armeni şi pe iacobiţi. Antiohia suferise o lovitură puternică în vara anului 1100, atunci când expediţia lui Bohemund pe Eufratul superior a fost zdrobită de emirul danişmend, iar principele însuşi a fost luat prizonier. Cu toate acestea, în afară de pierderile de vieţi omeneşti, acest dezastru nu a afectat prea mult principatul. Intervenţia promptă a lui Balduin, la vremea aceea conte de Edessa, i-a împiedicat pe turci să profite de victoria lor, iar, după câteva luni, Tancred a venit din Palestina pentru a fi regent pe durata prizonieratului unchiului său. Tancred s-a dovedit a fi un lider la fel de energic şi de viclean ca şi Bohemund.

Al doilea stat latin, comitatul de Edessa, era un tampon între Antiohia şi musulmani. Condus în această perioadă de vărul şi tizul lui Balduin, Balduin du Bourg, comitatul era mai mare decât principatul. Se întindea pe ambele maluri ale Eufratului, de la Ravendel la Ain-tab până la o vagă frontieră în Jezireh, la răsărit de Edessa. Comitatul nu avea frontiere naturale şi nicio populaţie

[6] Pentru Antiohia, vezi Cahen, *La Syrie du Nord*, pp. 127 şi urm.

omogenă; alături de creştini, sirieni iacobiţi şi armeni, includea şi oraşe musulmane precum Saruj. Latinii nu puteau aspira la o cârmuire centrală, astfel că au recurs la guvernarea prin câteva garnizoane în fortăreţele puternice de unde puteau aduna impozitele şi tributul de la satele învecinate şi puteau lansa totodată incursiuni profitabile dincolo de graniţă. Întregul district a fost dintotdeauna o regiune de frontieră, martora confruntărilor militare fără sfârşit, dar dispunea şi de pământ fertil, şi de oraşe prospere. Din taxe şi din acţiuni de pradă, contele de Edessa putea aduna un venit suficient. Balduin I era mult mai bogat în calitatea lui de conte de Edessa decât ca rege al Ierusalimului[7].

Ambele state aveau nevoie în primul rând de oameni, dar deficitul lor de resursă umană era incomparabil cu cel al Ierusalimului. Purtarea armelor fusese interzisă populaţiei creştine din Palestina chiar de la începutul cuceririi arabe, astfel că principii creştini nu aveau soldaţi localnici pe care să se poată baza. Antiohia şi Edessa, în schimb, se aflau în vechile graniţe ale Imperiului Bizantin, şi creştini pricepuţi în mânuirea armelor se găseau din plin, în special printre armeni. Dacă armenii s-ar fi arătat dispuşi să coopereze cu principii franci, aceştia ar fi avut la dispoziţie o armată gata pregătită. Atât Bohemund şi Tancred în Antiohia, cât şi Balduin I şi Baudoin al II-lea la Edessa au încercat să îi atragă de partea lor pe armeni, dar aceştia s-au dovedit a fi trădători şi instabili. Nu li se puteau oferi aşadar poziţii de încredere. Pentru armatele şi castelele din Orientul Latin, conducătorii Antiohiei şi Edessei aveau nevoie de cavaleri născuţi în Occident, iar pentru guvernare, de clerici proveniţi tot de acolo. Antiohia putea oferi nou-veniţilor o existenţă sigură, dar Edessa nu era propice decât pentru aventurieri pregătiţi să ducă o viaţă de briganzi.

Ierusalimul era despărţit de aceste două state frânce din nord de o lungă fâşie de teritorii dominate de potentaţi musulmani măcinaţi de individie. Ţărmul limitrof de la nord era controlat de patru porturi maritime: Acra, Tyr, Sidon şi Beirut, a căror

[7] Cahen, *op. cit.*, pp. 110 şi urm.

supunere faţă de Egipt slăbea sau creştea în funcţie de proximitatea flotei egiptene.[8] La nord de Beirut se afla emiratul Banū Ammar, cu capitala la Tripoli. Emirul de Tripoli a profitat de deplasarea cruciaţilor către sud, extinzându-şi dominaţia până la Tortosa.[9] Portul Jabala, aflat între Tortosa şi Latakia, se afla în mâinile unui magnat local, cadiul ibn Sulaiha, dar acesta l-a înmânat în anul 1100 lui Toghtekin, atabegul lui Duqaq din Damasc. De la acesta a ajuns în stăpânirea dinastiei Banū Ammar.[10] În Munţii Nosairi, dincolo de Tortosa şi Jabala, se aflau micile emirate ale Dinastiei Banū Muhris din Marqab şi Qadmus şi ale Dinastiei Banū Amrun de Kahf[11]. Valea Orontesului de sus era împărţită între aventurierul Khalaf ibn Mula'ib din Apameea, un şiit care accepta aşadar suzeranitatea fatimizilor, şi munqidhiţii din Shaizar, cei mai importanţi dintre aceste mărunte dinastii, şi Janah ad-Daulah din Homs, fost atabeg al lui Ridwan din Alep, care se certase cu fostul stăpân şi era practic independent.[12] Alepul se afla încă în mâinile lui Ridwan, ce purta titlul de *malik* sau rege datorită apartenenţei sale la dinastia selgiucizilor. Către răsărit, Jezireh era ocupată de membrii dinastiei ortoqide, care s-au retras aici după recucerirea Ierusalimului de către fatimizii egipteni în 1097 şi care erau consideraţi vasali ai lui Duqaq din Damasc. Duqaq, un *malik* ca şi fratele său Ridwan, stăpânea Damascul.[13]

Acestei fragmentări politice i se adăuga ca factor de instabilitate şi diversitatea populaţiei din Siria. Turcii formau o aristocraţie feudală puţin numeroasă, dar micii emiri erau aproape exclusiv arabi. În nordul Siriei şi în regiunea Damascului, populaţia urbană

---

[8] Gibb, *op. cit.*, pp. 15–18; Le Strange, *Palestine under the Moslems*, pp. 342–352.

[9] Pentru Banū Ammar, vezi articolul lui Sobernheim „Ibn Ammar" în *Encyclopaedia of Islam*.

[10] Ibn al-Qalanisi (*The Damascus Chronicle*), pp. 51–52.

[11] Cahen, *op. cit.*, p. 180.

[12] Vezi articolele „Shaizar" al lui Honigman şi „Homs" al lui Sobernheim în *Encyclopaedia of Islam*, ca şi Introducerea la Hitti, *An Arab-Syrian Gentleman*, pp. 5–6.

[13] Gibb, *op. cit.*, pp. 22–24.

era în majoritatea ei creştină: sirieni aparţinând de Biserica Iacobită, nestorieni în districtele răsăritene şi armeni ce se infiltrau dinspre nord. Teritoriul stăpânit de Banū Ammar era populat în mare parte de secta monotelită a maroniţilor. În Munţii Nosairi se afla tribul Nosairi, o sectă şiită pe care se baza emirul Khalaf ibn Mula'ib. Pe văile din Libanul de sud trăiau druzii, şiiţi care au recunoscut divinitatea califului Hakim; aceştia îi urau pe toţi vecinii lor musulmani, dar îi urau şi mai tare pe creştini. Situaţia era complicată şi mai mult de imigraţia necontenită a arabilor dinspre zonele fertile şi a kurzilor din munţii din nord, precum şi de prezenţa trupelor turcomane gata să se înroleze sub orice căpetenie războnică dispusă să îi plătească.[14]

Dintre vecinii musulmani ai Siriei, cei mai puternici erau conducătorii fatimizi ai Egiptului. Valea şi Delta Nilului formau cea mai populată zonă a lumii medievale. Cairo şi Alexandria erau oraşe puternic dezvoltate, ale căror ateliere produceau sticlă, ceramică şi obiecte din metal, dar şi ţesături şi brocarturi. Pământurile agricole produceau cantităţi uriaşe de cereale, iar în Deltă existau plantaţii imense cu trestie-de-zahăr. Egiptul controla comerţul Sudanului, care exporta aur şi gumă arabică, pene de păun şi fildeş. Comerţul cu Orientul Îndepărtat se derula acum cu corăbii ce traversau Marea Roşie şi ajungeau la Mediterana prin porturile egiptene. Autorităţile egiptene puteau dispune de o armată extrem de numeroasă; deşi egiptenii aveau o reputaţie proastă ca soldaţi, îşi puteau permite să plătească mercenarii de care aveau nevoie. În fine, Egiptul era singura putere musulmană care dispunea de o flotă. Astfel, califii fatimizi, şiiţi la rândul lor, erau de la sine înţeles protectorii şiiţilor din Siria, dar atitudinea lor tolerantă i-a atras şi pe arabii sunniţi, care se temeau de o dominaţie a turcilor. Invaziile turcilor i-au alungat pe fatimizi din Siria, iar victoria asupra egiptenilor la Ascalon a ştirbit prestigiul acestora. Dar Egiptul îşi putea permite să piardă o armată. Era evident că vizirul al-Afdal, care era un armean născut la Acra şi care domnea în

[14] Vezi Gibb, *op. cit.*, pp. 27–29.

numele tânărului calif al-Amir, intenţiona să răzbune acea înfrângere şi să recucerească Palestina. Între timp, flota egipteană păstra contactul cu oraşele musulmane de pe coastă.[15]

Califul rival, al-Mustazhir din casa Abbasizilor, era un tânăr misterios, care domnea la Bagdad cu încuviinţarea sultanului selgiucid Barkiyarok. Acesta, cel mai mare dintre fiii lui Malik Şah, nu moştenise din păcate forţa şi capacitatea tatălui său. Fraţii săi se revoltau împotriva lui fără încetare. Barkiyarok a fost obligat să ofere Khorassanul ca feudă fratelui cel mai mic, Sanjar, iar începând din anul 1099 s-a aflat în conflict permanent cu un alt frate, Mohammed, care în cele din urmă a obţinut Irakul. Toate aceste griji îl făceau pe Barkiyarok un aliat nefolositor în lupta împotriva creştinilor.

Şeful ramurii celei mai tinere a dinastiei selgiucide, *malik*-ul anatolian Kilij Arslan, autoproclamat sultan, nu se afla nici el într-o poziţie mai bună faţă de vărul său. Prima Cruciadă îi răpise capitala Niceea, iar bătălia de la Dorylaeum l-a costat cea mai mare parte din vistierie. O bună parte din teritoriile pe care le controlase reveniseră în stăpânirea Bizanţului. Se certase cu selgiucizii din Răsărit deoarece refuzase să le accepte supremaţia. Şansa lui de a-şi reveni au reprezentat-o imigranţii turcomani în Anatolia, care puteau reface armata şi îi puteau depăşi numeric pe creştini.[16] Emiratul danişmend era cel mai eficient dintre toate aceste state, fiind ferm stabilit la Sivas şi dominând nord-estul peninsulei. Emirul Gümüştekin îşi dobândise recent renumele prin capturarea lui Bohemund: a fost primul conducător musulman care a fost victorios în faţa unei armate frânce, iar forţele acestuia erau întărite permanent de imigraţia turcomană.[17]

Între turcii din Anatolia şi statele latine din nordul Siriei se afla un grup de principate armene. Munţii Taurus centrali erau

---

[15] Wiet, *L'Egypte Musulman*, pp. 260 şi urm.

[16] Vezi articolele „Seldjuks" şi „Kilij Arslan" în *Encylopaedia of Islam.*

[17] Pentru danişmenzi, vezi Mukrimin Halil, articolul „Danişmend" din *Islam Ansiklopedisi.*

controlați de Oșin, iar la răsărit de el domneau principii din dinastia rupenidă. În Munții Anti-Taurus se afla Kogh Vasil, la Maraș stăpânea Thatoul, iar Gabriel la Melitene. Thatoul și Gabriel erau ortodocși, fiind așadar dispuși să coopereze cu Bizanțul. Cei doi, împreună cu Oșin, își legitimau situația juridică prin titlurile conferite lor de către împărat. Pe de altă parte, dinastia rupenidă, care a fost singura ce a reușit să creeze un stat armean durabil, era în mod tradițional ostilă Bizanțului și Bisericii Ortodoxe.[18]

Puterea creștină din exterior care era cea mai interesată de situația din Siria era Imperiul Bizantin, unde împăratul Alexie domnea de peste douăzeci de ani. Urcase pe tron într-un moment în care Imperiul era la pământ, dar abilitatea lui și diplomația cu care a știut să își trateze deopotrivă supușii și rivalii l-au ajutat să-și reconsolideze poziția. Alexie s-a folosit de mișcarea cruciată pentru a recupera Asia Mică de la turci. Reorganizând flota, a obținut și controlul asupra țărmurilor. Chiar și în momentele cele mai nefavorabile, Bizanțul s-a bucurat întotdeauna de prestigiu în Răsărit: era milenarul Imperiu Roman, al cărui împărat era capul recunoscut și acceptat al creștinătății, chiar dacă politicile sale sau lăcomia au stârnit nemulțumirea creștinilor. Constantinopolul, cu numeroasa lui populație, cu bogățiile și fortificațiile sale, era cel mai măreț oraș din lume. Armatele imperiale erau cel mai bine echipate. Monedele imperiale au fost pentru multă vreme singurii bani stabili. Schimburile internaționale se calculau în funcție de *hyperperon* (numit și besant), solidul de aur a cărui valoare fusese stabilită de Constantin cel Mare. Imperiul Bizantin va mai juca un rol-cheie în Răsărit pentru încă un secol, dar succesele sale se vor datora mai mult abilității împăraților și prestigiului său istoric decât forței sale reale. Invaziile turce au distrus bazele sociale și economice ale Anatoliei, principala sursă de hrană și de oameni pentru vechiul imperiu. Deși teritoriul fusese recuperat, o reconstrucție a organizării sociale era imposibilă.

---

[18] Pentru contextul armean, vezi Tournebize, *Histoire Politique et Religieuse d'Arménie*, pp. 168–170.

Armata era în totalitate formată din mercenari, fiind astfel scumpă şi nesigură deopotrivă. Mercenarii turcici, precum pecenegii, puteau fi folosiţi fără grijă împotriva francilor sau a slavilor, dar nu se mai putea avea încredere în ei în confruntările cu turcii din Asia. Mercenarii latini nu luptau cu tragere de inimă împotriva altor franci. La începutul domniei sale, Alexie a reuşit să cumpere ajutorul Veneţiei, oferindu-i privilegii comerciale în detrimentul propriilor lui supuşi; ele au fost urmate de concesii acordate şi altor oraşe italiene, ca Genova şi Pisa. Astfel, comerţul Imperiului a ajuns în mâinile străinilor. Ceva mai târziu, împins de nevoia de bani, Alexie a modificat şi conţinutul de aur al monedelor, ceea ce a dus la o scădere a încrederii în besant. Curând, clienţii Imperiului au început să ceară să fie plătiţi în „mihaili", ultima monedă bătută de împăratul Mihail al VIII-lea şi în care aveau încredere.

Cea mai importantă grijă a împăratului era bunăstarea Imperiului. I-a primit cu bunăvoinţă pe cruciaţi şi se arătase dispus să coopereze cu conducătorii lor, dar ambiţia şi perfidia lui Bohemund la Antiohia l-au şocat şi l-au mâniat totodată. Prima dorinţă a lui Alexie a fost să recucerească Antiohia ca să poată controla drumurile care duceau într-acolo din Asia Mică. Odată ce Cruciada s-a deplasat spre sud, către Palestina, implicarea directă a lui Alexie a încetat. De peste un secol, politica tradiţională a Bizanţului fusese alianţa cu fatimizii din Egipt împotriva abbasizilor sunniţi şi a turcilor. Cu excepţia smintitului calif Hakim, fatimizii la rândul lor i-au tratat pe creştinii răsăriteni cu toleranţă. Alexie nu avea niciun motiv să aştepte o atitudine mai bună din partea latinilor, de aceea s-a distanţat de marşul creştin asupra Ierusalimului. Pe de altă parte, în calitate de protector al ortodocşilor, nu putea rămâne indiferent la soarta Ierusalimului. Dacă regatul latin părea că va dăinui, atunci împăratul trebuia să ia măsuri pentru ca drepturile să îi fie recunoscute. Era gata să fie binevoitor faţă de latinii din Palestina, dar ajutorul său urma să se limiteze doar la colaborarea pentru deschiderea drumurilor în Asia Mică. Faţă de normanzii din Antiohia nu avea decât ostilitate şi se va arăta un duşman de temut. Se pare că Alexie nu nutrea

ambiția de a recupera Edessa, recunoscând probabil utilitatea unui avanpost latin împotriva lumii musulmane.[19]

În același timp, un alt factor își făcuse apariția recent pe scena politicii din Orient: orașele italiene. La început, acestea fuseseră neîncrezătoare și ezitaseră în a se alătura Cruciadei până în momentul în care succesul ei era previzibil. Atunci Pisa, Genova și Veneția și-au trimis flotele în Mediterana răsăriteană, promițând ajutor în schimbul permisiunii de a se așeza în fiecare oraș la cucerirea căruia ar fi contribuit. Cruciații le-au primit cu brațele deschise, deoarece fără ele nu ar fi putut cuceri orașele musulmane de pe coastă, iar corăbiile lor permiteau și o comunicare mai eficientă cu Occidentul decât lungul drum pe uscat. Prețul pe care orașele italiene l-au cerut și obținut a fost destul de mare, diminuând considerabil veniturile autorităților latine.[20]

Complexitatea situației internaționale nu era un prilej de optimism pentru regele Balduin. Aliații lui erau fie fără tragere de inimă, fie extrem de lacomi, toți urmărindu-și propriile interese. Lipsa de unitate a adversarilor săi îl avantaja, dar dacă lumea musulmană își găsea un lider care îi putea coagula, statele latine din Orient nu aveau nicio șansă de supraviețuire. Între timp, se afla aproape singur într-o țară cu un climat ucigător, un secular teatru de luptă, astfel că a primit cu plăcere vestea pregătirilor în Occident pentru o nouă cruciadă.

---

[19] Pentru poziția Bizanțului și politica lui Alexie, vezi vol. I.

[20] Pentru cea mai bună sinteză a rolului jucat de italieni, vezi Heyd, *Histoire du Commerce du Levant*, vol. I, pp. 131 și urm.

II

CRUCIADELE DIN 1101

„Iar ei au zis: nu vom asculta!"
Ieremia, 6:18

Vestea recuceririi Ierusalimului de către creştini a ajuns în Europa Occidentală la sfârşitul verii anului 1099. A fost primită cu mare entuziasm şi bucurie. Cronicarii de pretutindeni au întrerupt şirul întâmplărilor locale pentru a înregistra acea manifestare a milei lui Dumnezeu. Papa Urban a murit înainte să afle ştirile, dar toţi prietenii şi susţinătorii lui din întreaga Biserică i-au mulţumit Domnului pentru succesul politicii papale. În iarna ce a urmat, mulţi cruciaţi s-au întors acasă alături de oamenii lor. Aşa cum obişnuiesc soldaţii, putem presupune că nici cruciaţii nu s-au sfiit să exagereze greutăţile aventurilor prin care au trecut şi splendorile ţării pe care au cucerit-o. Au făcut mare vâlvă în privinţa miracolelor prin care Cerul i-a încurajat. Dar toţi spuneau că în Orient este nevoie de colonişti şi de soldaţi care să continue lucrul lui Dumnezeu şi că moşii şi bogăţii îi aşteptau pe cei dispuşi să plece într-acolo. Toţi

îndemnau la o nouă cruciadă, care a primit și binecuvântarea supușilor Bisericii.[1]

O nouă expediție nu a putut porni decât la începutul toamnei anului 1100. Lunile de iarnă nu erau propice călătoriei, iar după aceea trebuia strânse recoltele. În septembrie 1100, o cruciadă de lombarzi a plecat din Italia către Orient. În fruntea ei se afla cel mai ilustru personaj al Lombardiei, arhiepiscopul de Milan, Anselm de Buis. Alături de el erau Albert, conte de Biandrata, contele Guilbert de Parma și Hugues de Montebello. Lombarzii nu au jucat un rol deosebit în Prima Cruciadă. Mulți dintre ei au plecat în primele luni și i s-au alăturat lui Petru Eremitul, dar au contribuit la dezbinarea expediției, complotând cu germanii împotriva francezilor. Supraviețuitorii au intrat în slujba lui Bohemund. Prin urmare, Bohemund a fost căpetenia cea mai populară printre lombarzi. Expediția de acum nu era nici ea mai bine organizată. Foarte puțini soldați instruiți luau parte la ea, iar marea masă era formată din netrebnici amărâți din cartierele sărace ale orașelor lombarde, oameni cu viețile distruse de răspândirea manufacturilor în provincie. Alături de ei se afla un număr mare de clerici, femei și copii. Constituiau așadar o expediție numeroasă, chiar dacă cifra de 200 000 de suflete avansată de Albert d'Aix trebuie împărțită cel puțin la zece. Nici arhiepiscopul și nici contele Biandrata, socotit conducătorul militar al expediției, nu au fost în stare să țină gloata sub control.[2]

În toamna anului 1100, lombarzii au traversat fără probleme Carniola și au coborât pe Valea Savei prin teritoriul regelui Ungariei, intrând pe teritoriul Imperiului Bizantin la Belgrad. Alexie era pregătit să le facă față: trupele bizantine i-au însoțit prin Balcani. După aceea, fiind prea numeroși pentru a putea fi hrăniți și supravegheați într-o singură tabără, cruciații au fost împărțiți în trei companii.

---

[1] De pildă, scrisoarea papei Pascal al II-lea în Migne, *Patrologia Latina*, vol. CLXIII, col. 42 și urm. În Orient se credea că, fără întăriri, teritoriile cucerite aveau să fie evacuate (*De Translatione S. Nicolai*, în *R.H.C.Occ.*, vol. V, p. 271).

[2] Albert d'Aix, VIII, 1, p. 559; Anna Comnena, XI, VIII, 1, vol. III, p. 36, numindu-i normanzi conduși de doi frați pe nume Φλάντρας.

Una urma să petreacă iarna într-o tabără de lângă Philippopolis, alta lângă Adrianopol şi a treia lângă Rodosto. Chiar şi aşa erau dezordonaţi şi greu de stăpânit. Fiecare grup a început să facă incursiuni în afara taberei, jefuind satele, hambarele şi uneori şi bisericile din jur. Într-un final, în luna martie, împăratul i-a adunat pe toţi într-o tabără în afara Constantinopolului, cu intenţia de a-i transporta cât de curând în Asia. Dar între timp a ajuns la ei vestea că alţi cruciaţi urmează să li se alăture şi au refuzat să traverseze Bosforul până când nu soseau întăririle. Pentru a-i obliga să plece, autorităţile imperiale le-au tăiat sursele de hrană; drept urmare cruciaţii au atacat zidurile şi au pătruns în oraş până în curtea palatului imperial Blachernae. Acolo au ucis leii împăratului şi au încercat să deschidă porţile palatului. Arhiepiscopul de Milano şi contele de Biandrata, ce fuseseră primiţi cu căldură de către împărat, erau îngroziţi. Au alergat imediat în mijlocul mulţimii dezlănţuite şi au reuşit să îi convingă să se întoarcă în tabără. După aceea trebuia să-şi asume dificila misiune de a-l împăca pe Alexie.[3]

Pacea a fost obţinută de contele Raymond de Toulouse. Raymond petrecuse iarna ca oaspete al lui Alexie şi se bucura de încrederea deplină a acestuia. Fiind cel mai în vârstă dintre toţi principii Cruciadei, prieten al papei Urban şi al episcopului Adhemar, reputaţia lui era încă una foarte bună. Lombarzii ascultau de el, astfel că au traversat în Asia la sfatul lui. La sfârşitul lunii aprilie, aceştia se aşezaseră într-o tabără lângă Nicomedia, unde i-au aşteptat pe nou-veniţii din Occident.[4]

Ştefan de Blois nu a putut să uite de fuga sa din Antiohia, de faptul că nu şi-a îndeplinit jurământul de cruciat şi că a fost un laş în faţa duşmanului. Soţia sa Adela, fiica lui Wilhelm Cuceritorul, era extrem de ruşinată de el. Îl cicălea chiar şi în intimitatea

---

[3] Albert d'Aix, VIII, 2–5, pp. 559–562. Orderic Vitalis, X, 19, vol. IV, p. 120, care amestecă detaliile şi povesteşte că împăratul a folosit leii împotriva cruciaţilor.

[4] Albert d'Aix, VIII, 7, p. 563; Anna Comnena, XI, VIII, 2, vol. III, pp. 36–37. Se spune că Raymond avea asupra lui şi Lancea Sfântă. Vezi Runciman, „The Holy Lance found at Antioch", *Analecta Bollandiana*, vol. LXVIII, pp. 205–206.

dormitorului conjugal să meargă și să își recâștige reputația. Contele nici măcar nu putea pretinde că era nevoie de el acasă, căci soția lui era adevăratul cârmuitor al comitatului. Prin urmare, fără tragere de inimă și cu multe presimțiri sumbre, a luat din nou drumul spre Țara Sfântă în primăvara anului 1101.[5]

La aflarea veștii despre plecarea lui, și alți cavaleri francezi s-au pregătit să i se alăture sub conducerea contelui Ștefan de Burgundia: Hugues de Broyes, Balduin de Grandpré și Hugues de Pierrefonds, episcop de Soissons. Au călătorit prin Italia și au traversat Marea Adriatică, ajungând la Constantinopol la începutul lunii mai. În timpul călătoriei au fost la un moment dat depășiți de un mic contingent german condus de Conrad, conetabil al împăratului Henric al IV-lea[6].

Cruciații francezi au fost încântați să îl găsească pe Raymond la Constantinopol și mulțumiți de primirea făcută de împărat. Probabil la sugestia lui Alexie au decis ca Raymond să conducă întreaga expediție, iar lombarzii au fost de acord. În ultimele zile ale lunii mai, întreaga armată de francezi, germani, lombarzi, câțiva bizantini și 500 de mercenari turci, probabil pecenegi, comandați de generalul Tsitas, a pornit în marș din Nicomedia pe drumul spre Dorylaeum.

Cruciada avea ca obiectiv sosirea în Țara Sfântă, dar și redeschiderea drumului prin Asia Mică, pentru care împăratul își oferea întregul sprijin. Ștefan de Blois a recomandat astfel să se urmeze același itinerar ca și Prima Cruciadă, prin Dorylaeum și Konya. Raymond, respectând instrucțiunile primite de la Alexie, a fost de acord cu el. Lombarzii care formau majoritatea armatei, pe de altă parte, aveau alte gânduri. Bohemund era eroul lor, singurul războinic în care se încredeau că îi va purta spre victorie, iar Bohemund era prizonier în castelul Neocezareea (Niksar) al emirului danișmend, într-un colț îndepărtat în nord-estul Anatoliei. Ei au cerut cu insistență ca prima misiune să fie eliberarea lui Bohemund.

---

[5] Orderic Vitalis, X, 19, vol. IV, p. 119.

[6] Albert d'Aix, VIII, 6, pp. 562–563. Orderic Vitalis, *loc. cit.*

Raymond și Ștefan au protestat în zadar. Individia lui Raymond față de Bohemund era bine-cunoscută și, în ciuda calităților sale, Raymond nu s-a arătat a fi un conducător puternic. Lașitatea notorie a lui Ștefan îi afecta și acestuia puterea de convingere. Contele de Biandrata și arhiepiscopul de Milano au fost de partea lombarzilor, care au triumfat în dispută.[7] Astfel, după ce a părăsit Nicomedia, armata a pornit către răsărit, spre Ankara. Teritoriul era stăpânit în mare parte de către bizantini și cruciații au găsit hrană suficientă pe drum. Orașul Ankara îi aparținea sultanului selgiucid Kilij Arslan, însă, fiind prost apărat, cruciații l-au cucerit pe 23 iunie și l-au înmânat pe bună dreptate reprezentanților imperiali.

După Ankara, cruciații au pornit pe un drum care ducea spre nord-est spre Gangra, în sudul Paflagoniei, unde se făcea conjuncția cu principala rută spre Amasea și Niksar. Necazurile au început în drum spre Gangra. Kilij Arslan s-a retras înaintea lor și a distrus totul în urma lui, nelăsându-le cruciaților nicio posibilitate de a găsi hrană. Între timp, danișmendul Malik Ghazi a intrat în alertă: s-a grăbit să reînnoiască alianța cu Kilij Arslan și l-a convins pe Ridwan din Alep să trimită întăriri. La începutul lunii iulie, cruciații au sosit la Gangra, dar selgiucizii îi așteptau în forță. Fortăreața s-a dovedit a fi inexpugnabilă. După ce au devastat satele din jur și au luat ce hrană au găsit, cruciații au fost obligați să își continue marșul. Erau obosiți și flămânzi, iar căldura de iulie a platoului anatolian era greu de suportat. În dezamăgirea lor au ascultat sfatul lui Raymond să meargă spre nord, la Kastamuni, și de acolo către cel mai apropiat oraș bizantin de pe țărmul Mării Negre. Acest itinerar urma să protejeze armata de la pieire sigură. Fără îndoială, Raymond a crezut că împăratul îi va ierta această mică nesupunere, mai ales că la întoarcere ar fi recucerit pentru Imperiu două fortărețe importante, Ankara și Kastamuni. Cea din urmă, *Castra Comnenon*, era și orașul de origine al dinastiei imperiale.

---

[7] Albert d'Aix, VIII, 7, pp. 563–564, spune că decizia de a pleca spre est a fost a lombarzilor. Anna Comnena, *loc. cit.*, spune că împăratul spera ca Raymond și Tsitas să poată schimba această decizie.

Călătoria spre Kastamuni a fost lentă și chinuitoare. Cruciații nu aveau destulă apă, iar turcii dăduseră foc la recolte. Mai mult, aceștia se mișcau pe cărări paralele și îi hărțuiau pe cruciați, când în avangardă, când în ariergardă. Cruciații nu au ajuns prea departe când avangarda formată din 700 de lombarzi a fost atacată. Cavalerii lombarzi au fugit panicați, expunând infanteria masacrului. Ștefan de Burgundia a reușit cu greutate să reorganizeze avangarda și să respingă atacul. În următoarele zile, Raymond, responsabil cu ariergarda, a avut de luptat neîncetat cu turcii. Curând armata a fost nevoită să se miște ca o masă compactă, ceea ce făcea imposibilă trimiterea de iscoade și aprovizionarea. Pe când au ajuns în vecinătatea orașului Kastamuni, liderii erau convinși că singura cale de a se pune la adăpost era să meargă direct către țărm. Din nou însă lombarzii au refuzat să asculte de vocea rațiunii. Poate că îl învinuiau pe Raymond și alegerea drumului spre Kastamuni pentru necazurile lor sau poate credeau că, odată ieșiți din teritoriul selgiucid și intrați în cel danișmend, situația se va îmbunătăți. În încăpățânarea lor nebunească, ei au insistat să se îndrepte către răsărit. Principii au fost nevoiți să accepte această hotărâre, căci micile lor contingente nu aveau nicio șansă de supraviețuire dacă părăseau grosul armatei. Cruciada a traversat râul Halys, pătrunzând în teritoriul emirului danișmend. După ce au jefuit un sat creștin, cruciații au ajuns la orașul Mersivan, la jumătatea distanței dintre râu și Amasea. Aici, conetabilul Conrad a fost atras într-o ambuscadă și a pierdut câteva sute de oameni. Era clar că danișmenzii și aliații lor își uneau forțele pentru un atac serios, astfel că Raymond a pregătit armata creștină pentru luptă.[8]

---

[8] Albert d'Aix, VIII, 8–14, pp. 564–567. El spune că Raymond a fost plătit de turci ca să ducă armata la Kastamuni, ceea ce pare neconvingător. Anna, *loc. cit.*, amintește jefuirea satului creștin. Grousset, *Histoire des Croisades*, vol. II, p. 326, nota 2, are dreptate când respinge identificarea localității „Maresch" a lui Albert cu Amasea, făcută de Tomaschak (*Topographie von Kleinasien*, p. 88) și să accepte identificarea lui Michaud drept Merzifun sau Mersivan. Mersivan poate deveni foarte ușor pentru un francez ignorant „Marescam" sau „Maresiam", o formă franțuzită a toponimului Maraș, dar e greu de întrevăzut cum poate fi

Odată cu începerea confruntărilor, turcii au aplicat tacticile lor preferate. Arcașii lor își lansau săgețile, după care se retrăgeau, în vreme ce alții își făceau apariția din altă direcție. Cruciaților nu li s-a oferit ocazia unei lupte corp la corp, în care puterea fizică și armura ar fi fost în avantajul lor. Lombarzii s-au descurajat foarte repede și au fugit în panică sub conducerea contelui Biandrata, părăsind femeile și preoții pe câmpul de luptă. Foarte curând au fost urmați de mercenarii pecenegi, care au fugit de la moarte sigură. Raymond, care lupta alături de el, s-a trezit singur; a reușit să se retragă cu garda lui de corp pe o movilă stâncoasă, de unde a fost salvat de Ștefan de Blois și de Ștefan de Burgundia. Bătălia a continuat toată după-amiaza, cu cavalerii francezi și cu Conrad luptând cu vitejie, dar la lăsarea serii Raymond se săturase. La adăpostul întunericului, a fugit împreună cu garda sa de provensali și cu însoțitorii lui bizantini spre coastă. Aflând despre fugă, și tovarășii lui au abandonat lupta. Înainte de apariția zorilor, restul armatei a părăsit câmpul de bătălie, lăsând tabăra și pe necombatanți pe mâna turcilor.

Turcii s-au oprit pentru a măcelări bărbații și femeile bătrâne din tabără, apoi au luat-o pe urmele fugarilor. Doar cavalerii au reușit să scape cu ajutorul cailor. Infanteria a fost ajunsă din urmă și măcelărită în totalitate. Lombarzii, a căror încăpățânare era cauza acestui dezastru, au fost anihilați, cu excepția conducătorilor lor. Pierderile au fost estimate la patru cincimi din întreaga armată. Turcii au capturat multe bogății și arme, iar haremurile și târgurile de sclavi din Orient au fost umplute cu femeile și copiii prinși în acea zi.[9]

Raymond și garda lui au reușit să ajungă la micul port bizantin Bafra, la gurile râului Halys, unde au găsit o corabie care i-a dus la Constantinopol. Ceilalți cavaleri au traversat râul și au atins țărmul

---

introdus un „r" în toponimele Amasya, numele turc pentru Amasea, sau Masa, în arabă.

[9] Albert d'Aix, VIII, 14–23, pp. 567–573, a cărui relatare este similară cu cea mai concisă a Anei (XI, VIII, 3, vol. III, pp. 37–38).

la Sinope. De acolo ei au mers în ritm lent de-a lungul drumului de coastă prin teritoriu bizantin până la Bosfor. Toți s-au reunit la Constantinopol la începutul toamnei.[10]

Cruciații, dornici de a găsi un țap ispășitor, îi învinuiau pe bizantini pentru acest dezastru. Se spunea că, deturnând armata de la ruta stabilită și conducând-o în ambuscada gata pregătită a turcilor, Raymond a urmat instrucțiunile împăratului. De fapt, împăratul Alexie era furios pe Raymond și pe tovarășii lui. I-a primit politicos, dar cu răceală, și nu și-a ascuns nemulțumirea.[11] Poate că i-ar fi iertat dacă latinii ar fi reușit să cucerească Kastamuni și Paflagonia interioară pentru el, dar Alexie era mult mai interesat de un drum direct și sigur către Siria, să își întărească recuceririle din sud-vestul Asiei Mici, ceea ce i-ar fi permis să intervină în chestiunile siriene. Mai mult, nu dorea un război cu emirul danișmend, cu care tocmai începuse negocierile pentru a-l răscumpăra pe Bohemund. Nesăbuința lombarzilor i-a stricat planul. Dezastrul a avut însă efecte mult mai grave. Victoriile creștine din timpul Primei Cruciade au subminat atât reputația, cât și încrederea de sine a turcilor. Acum, ambele erau restabilite în deplină splendoare. Sultanul selgiucid putea să recapete controlul asupra Anatoliei Centrale și foarte curând și-a mutat capitala la Konya, chiar pe drumul care ducea de la Constantinopol la Siria, în vreme ce danișmendul Malik Ghazi și-a continuat campania de cucerire a văii Eufratului până la hotarul cu comitatul de Edessa.[12] Drumul de uscat din Europa spre Siria era din nou blocat pentru cruciați și pentru bizantini deopotrivă. În plus, relațiile dintre cruciați și Imperiu s-au deteriorat: cruciații continuau să creadă că împăratul era vinovat pentru situația în care se aflau, în timp ce bizantinii erau șocați și mâniați de prostia, lipsa de recunoștință și de nesinceritatea cruciaților.

Rezultatele dezastrului au devenit evidente în curând. La câteva zile după plecarea lombarzilor din Nicomedia, la Constantinopol

---

[10] Albert d'Aix, VIII, 24, p. 274.

[11] *Ibidem, loc. cit.* Albert spune că Raymond a domolit indignarea împăratului.

[12] Mihail Sirianul, III, pp. 189–191. Vezi Cahen, *La Syrie du Nord*, p. 232.

a sosit o armată de francezi condusă de Guillaume al II-lea, conte de Nevers, care plecase de acasă în februarie, trecuse prin Italia şi traversase Marea Adriatică de la Brindisi la Avlona. Armata a lăsat o impresie excelentă în timpul marşului prin Macedonia mulţumită disciplinei stricte impuse de conte. Acesta a fost primit cu căldură de către Alexie, dar a decis să nu piardă timp la Constantinopol. Probabil sperase că îşi va putea uni forţele cu ducele de Burgundia, vecinul lui de acasă, astfel că s-a grăbit să înainteze ca să îl ajungă din urmă. La Nicomedia a aflat că armata cruciaţilor plecase spre Ankara, unde a ajuns şi el la sfârşitul lunii iulie. Aici însă nimeni nu ştia unde se afla armata franco-lombardă. Guillaume s-a întors şi a luat drumul spre Konya. În ciuda parcurgerii dificile a regiunii care încă nu îşi revenise după distrugerile provocate de Prima Cruciadă, armata lui a avansat într-o ordine impecabilă. Konya era acum în mâinile unei garnizoane de selgiucizi, iar încercarea lui Guillaume de a cuceri oraşul prin asalt a eşuat. Contele a înţeles că nu avea rost să mai rămână acolo şi a plecat. Dar Kilij Arslan şi Malik Ghazi au aflat între timp de apariţia unui nou duşman. Înfierbântaţi de recenta victorie asupra lombarzilor, cei doi s-au grăbit într-acolo, trecând probabil prin Cezareea-Mazacha şi Nigde, ajungând la Heracleea înaintea lui Guillaume. Trupele franceze mărşăluiau cu lentoare de la Konya înspre est. Alimentele erau puţine, iar fântânile de la marginea drumului fuseseră astupate de turci. Pe când se apropiau de Heracleea, obosiţi şi slăbiţi, au fost prinşi într-o ambuscadă de întreaga armată a turcilor, care îi depăşea numeric cu mult. După o scurtă confruntare, francezii au cedat. Întreaga lor armată a căzut în luptă, cu excepţia contelui Guillaume şi a câtorva cavaleri, care au străpuns liniile turce şi după câteva zile de mers prin Munţii Taurus au ajuns la fortăreaţa bizantină Germanicopolis, la nord-vest de Seleucia isauriană. Aici se pare că guvernatorul bizantin le-ar fi oferit o escortă alcătuită din pecenegi, care să îi ducă până la hotarul sirian. După câteva săptămâni, contele Guillaume şi tovarăşii săi au ajuns la Antiohia, dezbrăcaţi şi neînarmaţi, spunând că pecenegii le-au luat hainele şi armele şi i-au părăsit în deşertul

prin care treceau. Nu putem ști cu siguranță ce s-a întâmplat de fapt.[13]

Nici nu trecuse bine Bosforul contele de Nevers, că o armată destul de numeroasă formată din francezi și germani a ajuns la Constantinopol. Contingentul francez era condus de Guillaume al IX-lea duce de Aquitania, cel mai vestit trubadur al vremii și un aprig rival al lui Raymond de Toulouse, căci soția lui, ducesa Filipa, era fiica fratelui mai mare a lui Raymond și ar fi trebuit să fie moștenitoarea comitatului. Împreună cu el era Hugues de Vermandois, care a părăsit Prima Cruciadă după cucerirea Antiohiei și dorea să își îndeplinească jurământul de a ajunge la Ierusalim. Armata a plecat din Aquitania în martie și a călătorit pe uscat, traversând Germania și Ungaria. Pe drum i s-a alăturat ducele Welf de Bavaria, care dorea să își încheie lunga și ilustra carieră din Germania luptând pentru Cruce în Palestina. Aducea cu el o armată bine echipată de cavaleri și infanterie și era însoțit de Thiemo, arhiepiscopul de Salzburg, și de văduva marchiză Ida de Austria, o mare frumusețe la vremea ei, care alesese acum, la vârsta maturității, să se alăture aventurii pioase a Cruciadei. Armatele lor unite au mărșăluit împreună de-a lungul Dunării până la Belgrad, iar de acolo prin Balcani. Erau o mulțime dezordonată, și bizantinii au trimis trupe de pecenegi și cumani-kîpceaci la Adrianopol ca să le oprească înaintarea. A început o bătălie în toată regula și cruciații nu au fost lăsați să meargă mai departe decât atunci când ducele Guillaume și ducele Welf au intervenit personal și au garantat pentru buna purtare a trupelor lor. Au fost însoțiți de o escortă puternică până la Constantinopol. Alexie i-a primit cu căldură pe Guillaume, Welf și pe marchiză și le-a oferit oameni care să îi treacă Bosforul cât mai repede. Unii dintre pelerinii civili, inclusiv istoricul Ekkehard de Aura,

[13] Albert d'Aix, VIII, 25–33, pp. 576–578, fiind singura sursă pentru această expediție. Hagenmeyer, *Chronologie du Royaume de Jérusalem*, pp. 438–439, 449, 459–460, datează sosirea nivernezilor la Constantinopol la mijlocul lunii iunie, plecarea lor din Ankara în jur de 25 iulie și cea din Konya la mijlocul lui august.

au plecat cu corabia direct spre Palestina, unde au ajuns după un voiaj de șase săptămâni.

Cei doi duci ar fi putut să îl ajungă din urmă pe contele de Nevers și să își mărească efectivele incluzând și armata acestuia. Dar contele de Nevers dorea să își unească forțele cu contele de Burgundia, iar Guillaume nu putea să se lipească de armata condusă de vechiul său inamic, contele de Toulouse. Welf de Bavaria, vechi opozant al împăratului Henric al IV-lea, probabil că nu îl plăcea prea mult pe conetabilul lui Henric, Conrad. Contele de Nevers s-a grăbit așadar spre Ankara, în vreme ce armata aquitano-bavareză a rămas cinci săptămâni pe malul Bosforului, apoi a pornit de-a lungul drumului ce ducea la Dorylaeum și Konya. La sosirea la Dorylaeum, armata niverneză trecuse deja prin oraș pe drumul de întoarcere și era mult avansată pe drumul spre Konya. Trecerea unei alte armate prin același oraș cu câteva zile înainte îngreuna situația armatei aquitano-bavareze. Puținele provizii de hrană fuseseră deja luate, fapt pentru care cruciații, în maniera tipică, dădeau vina pe bizantini. La fel ca nivernezii, și ei au găsit fântânile și puțurile secate sau blocate. Orașul Philomelium era părăsit, iar cruciații l-au jefuit. Garnizoana turcă de la Konya, după ce le ținuse piept nivernezilor, a abandonat orașul în fața noii armate de cruciați, nu înainte de a lua toate alimentele și a goli toate livezile și grădinile din suburbii. Cam în acest moment, la o sută de mile distanță, armata niverneză era masacrată de Kilij Arslan și Malik Ghazi.

Însetați și înfometați, cruciații au pornit mai departe prin deșert către Heracleea. Călăreți turci le atacau flancurile cu săgeți și separând echipele de aprovizionare și pe întârziați. La începutul lunii septembrie, cruciații au ajuns la Heracleea, pe care au găsit-o părăsită asemenea Konyei. Dincolo de oraș se afla unul dintre puținele râuri anatoliene care curge la debit plin și pe timpul verii. Războinicii creștini, înnebuniți de sete, au rupt rândurile pentru a se arunca în apă, dar turcii erau ascunși în tufișurile de pe mal. Odată ce cruciații au început să alerge dezorganizați, turcii i-au înconjurat. Nu mai era vreme pentru

adunarea rândurilor. Armata creştină a fost cuprinsă de panică. Cavaleria şi infanteria s-au amestecat şi s-au călcat în picioare. Pe măsură ce cruciaţii încercau să fugă, erau măcelăriţi de turci. Ducele de Aquitania şi unul dintre curtenii săi au reuşit să fugă în munţi. După multe zile de rătăcire prin trecători, a reuşit să ajungă la Tarsus. Hugues de Vermandois a fost grav rănit în bătălie; a fost salvat de oamenii săi şi dus la rândul său la Tarsus. Muribund fiind, şi-a dat sfârşitul la 18 octombrie şi a fost îngropat acolo în biserica Sf. Pavel. Nu şi-a îndeplinit niciodată legământul de a ajunge la Ierusalim. Welf de Bavaria a reuşit să fugă, aruncându-şi armura. După câteva săptămâni a ajuns împreună cu doi sau trei oameni la Antiohia. Arhiepiscopul de Tiemo a fost luat prizonier şi a murit ca un martir pentru credinţă. Soarta marchizei de Austria nu este cunoscută. Legende târzii spuneau că şi-a sfârşit zilele prizonieră într-un harem îndepărtat, unde l-a adus pe lume pe eroul musulman Zengi. E mult mai probabil că a fost aruncată din litiera ei în învălmăşeală şi călcată în picioare.[14]

Toate cele trei cruciade ale anului 1101 au sfârşit prost, ceea ce a afectat întreaga istorie a mişcării cruciate. Turcii şi-au răzbunat înfrângerea la Dorylaeum şi, prin urmare, nu au fost alungaţi din Anatolia. Drumurile ce traversau Asia Mică au rămas nesigure pentru creştini, franci şi bizantini, deopotrivă. Atunci când mai târziu bizantinii au intervenit în Siria, liniile lor de comunicare erau vulnerabile şi se întindeau pe distanţe prea mari. De acum încolo, imigranţii latini din Occident se vor teme

---

[14] Albert d'Aix, VIII, 34–40, pp. 579–582 (singura sursă completă). Ekkehard, XXIV-XXVI, pp. 30–32, a călătorit pe mare de la Constantinopol şi confundă expediţiile terestre, la fel ca şi Foucher de Chartres, VII, XVI, 1–3, pp. 428–433. Există trei *Passiones S. Thiemonis* ce descriu martiriul arhiepiscopului fără să dea detalii despre expediţie. Ipotetica soartă a Idei este povestită în *Historia Welforum Weingartensis*, în *M.G.H.Ss.*, vol. XXI, p. 462. Ekkehardt nu spune decât că ea a fost omorâtă. Câţiva cronicari occidentali amintesc în treacăt această expediţie. Hagenmeyer (*op. cit.*, p. 457) datează jefuirea oraşului Philomelium pe 10 august şi bătălia pe 5 septembrie.

să călătorească prin Constantinopol dacă nu erau organizaţi în armate numeroase. Singura cale accesibilă era pe mare şi doar puţini dintre ei îşi puteau permite călătoria. Aşadar, în locul câtorva mii de colonişti care ar fi putut ajunge în acel an în Siria şi Palestina, doar un mic număr de conducători certăreţi, ce şi-au pierdut armatele şi reputaţia, au reuşit să îşi facă drum în statele latine, unde erau deja destui conducători certăreţi.

Dezastrele anului 1101 nu au fost regretate de toţi creştinii. Eşecul controlului asupra drumului de uscat prin Asia Mică a însemnat o creştere în influenţă şi bogăţie pentru oraşele italiene maritime. Ele aveau corăbiile care ofereau mijloace de comunicare alternative cu statele latine din Răsărit. Cooperarea lor era absolut necesară, iar plata au cerut-o în privilegii comerciale. Armenii din Munţii Taurus, în special principii din dinastia rupenidă, au salutat conjunctura creată, datorită căreia Bizanţul nu putea relua controlul asupra regiunilor în care locuiau. Armenii din Răsărit însă nu erau la fel de mulţumiţi de situaţie. Principalul lor inamic era emirul danişmend, care i-a atacat, încurajat de recentul succes. Pe de altă parte, normanzii din Antiohia, ce se temeau mai mult de bizantini decât de turci, au primit un foarte folositor repaus. Deşi Bohemund era încă în captivitate, Tancred, regentul său, a profitat de situaţie şi şi-a întărit principatul în dauna Bizanţului. Soarta i-a oferit foarte curând şi un atu.

Ducele de Aquitania, contele de Bavaria şi contele de Nevers, împreună cu puţinii supravieţuitori, ajunseseră la Antiohia în toamna anului 1101, dar liderii Cruciadei franco-lombarde erau încă la Constantinopol. Alexie nu îi putea ierta aşa uşor pentru nesăbuinţa lor. Chiar şi Raymond, în care împăratul îşi pusese mari speranţe, îl dezamăgise. La sfârşitul anului, principii occidentali au hotărât să îşi continue pelerinajul, iar Raymond le-a cerut permisiunea să meargă în Latakia, unde erau soţia şi armata lui. Împăratul le-a pus la dispoziţie corăbii care să îi ducă în Siria, bucuros să îi vadă plecaţi. În jurul Anului Nou, Ştefan de Blois, Ştefan de Burgundia, conetabilul Conrad şi Albert de Biandrata

au debarcat la Sf. Simeon şi s-au grăbit spre Antiohia, unde au fost primiţi cu căldură de Tancred. Însă corabia lui Raymond s-a separat de ale lor şi a ancorat la Taurus. De cum a călcat pe ţărm, un cavaler pe nume Bernard l'Etranger (Străinul) l-a arestat pentru trădarea creştinătăţii prin fuga de pe câmpul de luptă de la Mersivan. Mica gardă personală a lui Raymond nu a putut să îl salveze. Acesta a fost dus sub escortă şi predat lui Tancred.[15]

[15] Albert d'Aix, VIII, 42, pp. 582–583. Bernard se afla în fruntea oştii la Tarsus în septembrie 1101 (vezi mai jos). Este foarte probabil, aşa cum sugerează Raoul de Caen (CXLV, p. 708) şi, pe urmele lui, Cahen (*La Syrie du Nord*, p. 232, n. 10), că Raymond a acostat la Longiniada, portul oraşului Tarsus, şi nu la Sf. Simeon, împreună cu ceilalţi cruciaţi, aşa cum lasă Albert să se înţeleagă. Matei din Edessa, CLXXII, p. 242, spune că Raymond a fost închis la „Sarouantavi", adică Sarventikar, în Munţii Taurus, ceea ce este puţin probabil.

III

PRINCIPII NORMANZI AI ANTIOHIEI

„Şi toţi aceştia lucrează împotriva rânduielilor Cezarului."

Faptele Apostolilor, 17:17

Înfrângerea lui Bohemund şi capturarea lui de către regele danişmend, deşi i-au îngrijorat pe latini, au avut şi avantaje pentru aceştia. Antiohia avea nevoie de un regent, iar Tancred părea să fie cel mai potrivit candidat la tronul unchiului său. Astfel, Balduin a reuşit să se descotorosească de cel mai periculos vasal al său din Palestina, în vreme ce Tancred era bucuros să se elibereze dintr-o poziţie inferioară şi nesigură pentru a se mişca în cercuri care îi ofereau mai multă independenţă şi libertate de decizie. Tancred a părăsit Palestina în martie 1101, cu condiţia ca fieful din Galileea să fie păstrat pentru el, dacă unchiul său ar fi revenit din captivitate în decurs de trei ani şi Antiohia nu mai avea nevoie de el. Era aşadar în interesul amândurora, Balduin şi Tancred deopotrivă, ca Bohemund să nu fie eliberat prea curând. Nu s-a făcut nicio tentativă de negociere cu cei ce-l ţineau prizonier.[1]

---

[1] Foucher de Chartres, I, VII, pp. 390–393. Albert d'Aix, VII, 44–45, pp. 537–538.

Tancred a fost un regent corect şi nu şi-a luat titlul de principe al Antiohiei. Deşi a bătut monedă, s-a intitulat pe legendă doar „servitorul lui Dumnezeu". Uneori îşi spunea „mare emir". Probabil că opinia publică din Antiohia l-ar fi condamnat dacă ambiţiile sale l-ar fi purtat mai departe de atât, căci normanzii îl considerau drept liderul lor pe Bohemund. Patriarhul era de asemenea un prieten al lui Bohemund, căci fusese numit de acesta cu puţin timp înainte de a cădea prizonier, prin alungarea grecului Ioan Oxeites. Politica lui Tancred a fost similară cu cea a lui Bohemund, urmărind consolidarea administraţiei şi latinizarea Bisericii pe plan intern şi îmbogăţirea şi expansiunea în detrimentul bizantinilor şi al vecinilor săi musulmani pe plan extern. Ambiţiile sale erau locale, de mai puţină anvergură faţă de planurile unchiului său.[2]

Prima lui misiune a fost să îşi pregătească apărarea în faţa unui atac bizantin. Dezastrul Cruciadei din 1101 i-a venit în ajutor: insurgenţele turcilor în Anatolia blocau pentru ceva vreme orice încercare a împăratului de a expedia o armată în cealaltă parte a peninsulei, în colţul ei sud-estic. Pentru Tancred cea mai bună apărare era atacul, astfel că în vara anului 1101, probabil de îndată ce a primit vestea despre bătălia de la Mersivan, a trimis trupe în Cilicia cu scopul să recucerească Mamistra, Adana şi Tarsus, ocupate de bizantini cu trei ani în urmă. Forţele bizantine locale nu le puteau ţine piept francilor. Atunci când Guillaume de Aquitania şi Hugues de Vermandois au ajuns ca fugari la Tarsus, l-au găsit la cârma oraşului pe locţiitorul lui Tancred, Bernard l'Etranger.[3]

---

[2] Schulmberger, *Les Principautés franques du Levant*, pp. 14–15, descrie monedele lui Tancred, care îl înfăţişează în veşminte imperiale, dar cu o *keffieh* pe cap. Legenda, în greacă, este: „Tancred, servitorul lui Dumnezeu", având pe revers o cruce şi IC XP NIKA, precum monedele bizantine. *Historia Belli Sacri*, p. 228. spune că Tancred a trebuit să depună un jurământ de fidelitate în faţa lui Bohemund pentru a fi acceptat pe tron. Învestitura pe tron a fost făcută de legatul papal Maurice de Porto.

[3] Raoul de Caen, CXLIII, p. 706; Albert d'Aix, VIII, 40, p. 582; Orderic Vitalis, XXIII, p. 140.

După aceea, Tancred şi-a îndreptat atenţia asupra Latakiei, portul bizantin râvnit de normanzi de multă vreme, care era acum şi mai impresionant. Garnizoana bizantină beneficia de întăriri prin trupele provensale ale lui Raymond şi era apărată de o unitate a flotei bizantine. Înainte să încerce atacul, Tancred a negociat un sprijin naval cu genovezii[4], a ocupat hinterlandul portului şi a vrut să cucerească Jabala. Bohemund trimisese o expediţie puţin numeroasă împotriva Jabalei în vara lui 1100, care însă a eşuat şi conetabilul său a fost luat prizonier. Expediţia lui Tancred din vara anului 1101 a fost la fel de nereuşită, dar l-a determinat pe Ibn Sulaiha, cadiul Jabalei, să predea oraşul atabegului din Damasc, acolo unde s-a retras el însuşi pentru o bătrâneţe tihnită. Atabegul Tokhtekin l-a trimis pe fiul său Buri guvernator la Jabala. Buri a fost un cârmuitor puţin iubit şi populaţia oraşului l-a alungat după câteva luni, punându-se sub protecţia lui Banū Ammar din Tripoli. În acel moment, Tancred şi-a retras trupele din regiune.[5]

Capturându-l pe Raymond, Tancred şi-a reluat planurile privind Latakia. L-a întemniţat pe Raymond la Antiohia, spre uluirea patriarhului Bernard şi a tovarăşilor de cruciadă ai lui Raymond. La cererea acestora, Raymond a fost eliberat, dar numai după ce a depus un jurământ cum că nu se va mai amesteca în chestiunile Siriei de nord.[6] După eliberarea sa, Raymond s-a îndreptat spre sud, să atace Tortosa. Fidel jurământului depus, a ordonat trupelor sale şi contesei să părăsească Latakia şi să i se alăture. Garnizoana bizantină a rămas fără sprijinul provensal. După aceea, în primăvara anului 1102, Tancred a pornit împotriva Latakiei, dar zidurile cetăţii erau groase, garnizoana se apăra foarte bine şi flota făcea aprovizionarea. Asediul a durat aproape un an, dar în primele

---

[4] Caffaro, *Liberatio*, p. 59; Ughelli, *Italia Sacra*, IV, pp. 847–848.

[5] Ibn al-Qalanisi, *Damascus Chronicle*, pp. 51–52.

[6] Albert d'Aix (VIII, 42, pp. 582–583) spune că Raymond a jurat să nu încerce nicio o cucerire în Siria la nord de Acra, dar de vreme ce nu i s-a reproşat atacul asupra Tortosei, putem presupune că jurământul se referea doar la regiunea din nordul Latakiei.

săptămâni ale lui 1103, după ce angajase și corăbii genoveze care au întrerupt comunicațiile între Latakia și Cipru, Tancred i-a atras printr-o stratagemă pe oamenii garnizoanei în afara cetății și acolo i-a atacat prin surprindere și i-a luat prizonieri. După acestea, orașul s-a predat[7].

Împăratul Alexie a fost deranjat de aceste mișcări. Nemulțumirea lui începuse odată cu exilul patriarhului grec al Antiohiei, Ioan Oxeites, și cu vestea că tot înaltul cler grec era înlocuit cu latini. La începutul anului 1102 a primit o scrisoare de la Balduin, care auzise un zvon potrivit căruia Cruciada anului 1101 ar fi fost zdrobită din cauza necooperării bizantinilor și îl ruga așadar pe împărat să sprijine pe deplin orice cruciadă viitoare. Scrisoarea a fost purtată de un episcop pe nume Manase, care plecase în Palestina în 1101 împreună cu Ekkehard și se întorcea de la Ierusalim. Se pare că scrisoarea fusese scrisă cu multă deferență și fusese însoțită de cadouri, de aceea Alexie a considerat că poate vorbi deschis cu episcopul și exprima nemulțumirea. Aici însă l-a judecat greșit pe Manase, care era în primul rând latin și mai apoi creștin și nu avea niciun dram de înțelegere pentru greci. La rugămintea împăratului, a mers în Italia și i-a relatat Papei tot ce i se spusese, dar a făcut-o în așa fel, încât a stârnit mânia Papei împotriva Bizanțului. Dacă papa Urban al II-lea ar fi fost în viață, nu s-ar fi întâmplat nimic, deoarece papa Urban avea vederi largi și nu ar fi agreat o dispută cu creștinii răsăriteni. Succesorul lui, papa Pascal al II-lea, era însă un om mărunt, cu vederi înguste și ușor influențabil. A preluat fără ezitare punctul de vedere al francilor conform căruia inamicul era împăratul. Alexie nu a obținut nicio îndreptare a situației.[8]

---

[7] Raoul de Caen, CXLIV, CXLVI, pp. 708–709; Anna Comnena, IX, VII, 7, vol. III, p. 36.

[8] Albert d'Aix, VIII, 41, 47–48, pp. 582, 584–585. Albert îl numește pe Manase episcop de „Barzenona" sau „Barcinona", care de regulă se identifică cu Barcelona (Chalandon, *Règne d'Alexis Ier Comnène*, p. 237); Leib, *Rome, Kiev et Byzance*, pp. 273–274; Norden, *Das Papstum und Byzanz*, p. 70). Dar episcop de Barcelona la acea vreme era Berengar al II-lea, un om în vârstă, care nu și-a părăsit dioceza niciodată (Baudrillart, *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie*

Următorul pas al lui Tancred a fost implicarea în chestiunile regatului Ierusalimului. Regele Balduin îl alungase pe patriarhul Daimbert în anul 1101, iar Tancred l-a primit imediat la Antiohia, unde i-a pus la dispoziție biserica Sf. Gheorghe. Atunci când, câteva luni mai târziu, Balduin a fost învins de sarazini la Ramla și a cerut ajutor de la principii din nord, Tancred a acceptat să îi vină în ajutor doar cu condiția ca Daimbert să fie reinstalat la Ierusalim. Balduin a fost de acord, ceea ce a sporit reputația lui Tancred. Ea a scăzut din nou odată cu condamnarea lui Daimbert de către un conciliu și trimiterea lui, încă o dată, în exil. Tancred i-a oferit ospitalitatea lui, dar nu i-a mai susținut cauza.

Acțiunile lui Tancred nu erau pe placul vecinului său de la Edessa, Balduin du Bourg. Tatăl acestuia, contele Hugues I de Rethel, era fiul unei principese din Boulogne, mătușa lui Godefroy de Lorraine și a regelui Balduin, iar Balduin, fiind un fiu mai tânăr, a sosit în Răsărit împreună cu verii lui. După ce Balduin a devenit cârmuitorul Edessei, Balduin du Bourg a rămas cu Bohemund și a slujit ca legătură între cei doi principi. Odată cu captivitatea lui Bohemund, du Bourg a preluat guvernarea Antiohiei, până când Balduin de Edessa a fost chemat la Ierusalim. Așadar, Balduin du Bourg a primit Edessa de la vărul său ca feudă, unde urma să stăpânească autonom, dar sub suzeranitatea Ierusalimului. Poziția lui nu era una ușoară. Ținutul său nu avea frontiere naturale și era astfel expus invaziilor. Singura modalitate posibilă de guvernare era prin staționarea de garnizoane în principalele orașe și castele, iar pentru asta avea nevoie de tovarăși și camarazi de încredere. În criză de oameni de aceeași obârșie cu el, du Bourg s-a străduit să aibă relații bune cu creștinii localnici. Printre primele sale gesturi în calitate de comite de Edessa a fost căsătoria cu o prințesă a

---

Ecclésiastique, articolul „Barcelone"). Este mult mai probabil ca episcopul să fi fost italian, dar identificarea scaunului său este imposibilă. Plângerea lui a fost probabil prezentată la sinodul ținut de Pascal al II-lea la Benevento în 1102 (*Annales Beneventini*, ad ann. 1102, în *M.G.H.Ss.*, vol. III, p. 183). Albert d'Aix spune că episcopul s-a întâlnit cu Papa la Benevento.

locului, Morphia, fiica bătrânului Gabriel de Melitene, un armean la origine, dar un adept al Bisericii Ortodoxe. Totodată, a obținut sprijinul armenilor desprinși din Biserica Gregoriană. Marele istoric armean Matei de Edessa îl lăuda pentru natura lui amabilă și curățenia vieții private, deși îi condamna ambiția și zgârcenia. Balduin du Bourg îi prefera pe armeni în mod special pentru că îi putea folosi în armată, dar s-a arătat la fel de prietenos și față de supușii săi sirieni iacobiți, reușind chiar să reconcilieze o schismă în interiorul Bisericii acestora. Singurul lui defect era rapacitatea; dar Balduin era în permanentă criză de bani și îi procura cu orice mijloace. Metodele sale erau totuși mai puțin arbitrare și mai blânde decât cele ale lui Balduin I. Cavalerii lui au fost foarte încântați atunci când du Bourg a reușit să stoarcă 30 000 de besanți de la socrul lui sub pretextul că datora această sumă oamenilor săi și că jurase că își va rade barba dacă nu îi va putea plăti. Armenii, asemenea grecilor, socoteau barba un atribut necesar al demnității masculine; au rămas uluiți la vederea fețelor rase ale cruciaților. Gabriel socotea că un ginere ras i-ar fi știrbit prestigiul, astfel că după ce și oamenii lui Balduin au intrat în joc, pretinzând că acesta prestase un asemenea jurământ, s-a grăbit să plătească suma cerută pentru a preveni o asemenea umilință și l-a obligat pe Balduin să jure că nu își va mai pune barba drept zălog.[9]

La începutul domniei sale, Balduin al II-lea a trebuit să facă față unui atac al ortoqizilor din Mardin. Emirul Soqman se afla în fruntea unei armate ce a atacat orașul Saruj, localitate musulmană cucerită de Balduin I și pusă sub conducerea lui Foucher de Chartres. Balduin s-a grăbit în ajutorul lui Foucher, dar a fost învins în bătălia ce a urmat, în care Foucher și-a pierdut viața. Orașul a fost ocupat de musulmani, dar citadela a rezistat sub conducerea lui Benedict, arhiepiscopul latin de Edessa, în vreme ce Balduin s-a dus la Antiohia ca să tocmească trupe ca întăriri.

---

[9] Guillaume de Tyr, X, 24, pp. 437–438, XI, 11, pp. 469–472, relatează povestea căsniciei și a bărbii lui Balduin. Matei din Edessa, CCXXV, p. 296, vorbește despre el cu respect, dar fără afecțiune.

La întoarcere a avut mai mult noroc. Soqman a fost alungat din oraş, suferind pierderi grele. Locuitorii care au fost de partea ortoqizilor au fost măcelăriţi. Numeroşii prizonieri au adus răscumpărări ce au sporit vistieria lui Balduin.[10]

Curând după aceea, Balduin l-a luat pe vărul său, Joscelin de Courtenay, să îi fie locotenent. Joscelin, a cărui mamă era mătuşa lui Balduin, era fiul fără avere al seniorului de Courtenay şi probabil că venise în Răsărit împreună cu vecinul său, contele de Nevers. La sosirea lui, Balduin i-a oferit ca fief toate pământurile ce se întindeau la vest de Eufrat, având capitala la Turbessel. Joscelin s-a dovedit a fi un prieten curajos, dar loialitatea lui urma să fie pusă la îndoială.[11]

Cu vremea, se pare că Balduin a devenit tot mai suspicios în privinţa ambiţiilor lui Tancred şi dorea revenirea lui Bohemund la Antiohia. Împreună cu patriarhul Bernard, a început negocierile cu emirul danişmend pentru eliberarea lui, iar Tancred nu a luat parte la discuţii. Împăratul oferise deja emirului generoasa sumă de 260 000 de besanţi în schimbul lui Bohemund, iar acesta ar fi acceptat dacă nu ar fi intervenit Kilij Arslan, care a cerut jumătate din suma de răscumpărare, în calitate de suzeran al turcilor anatolieni. Disputa dintre cei doi principi turci a întârziat acceptarea ofertei imperiale şi a dus la ruperea alianţei dintre ei. Bohemund ştia despre aceste negocieri. Fiind un bărbat frumos şi cuceritor, a stârnit interesul femeilor de la Curtea emirului. Este foarte probabil că prin intermediul lor l-a convins pe emir că o înţelegere cu francii din Siria şi promisiunea unei alianţe cu ei erau de preferat unei tranzacţii cu împăratul, în care se amestecau şi turcii selgiucizi. Emirul a fost de acord să îl elibereze pe Bohemund pentru suma de 100 000 de besanţi.[12]

---

[10] Matei din Edessa, CLXVIII, pp. 232–233; Ibn al-Qalanisi, pp. 50–51; Al-Azimi, p. 494.

[11] Guillaume de Tyr, X, 24, p. 437.

[12] Albert d'Aix, IX, 33–36, pp. 610–612. Orderic Vitalis, X, 23, vol. IV, p. 144, aminteşte o poveste de dragoste între Bohemund şi o fiică a danişmenzilor,

În timpul negocierilor, armata danişmendă a atacat Melitene. Gabriel i-a cerut ajutorul ginerelui său, Balduin, care însă nu i-a răspuns, probabil din dorinţa de a nu-l supăra pe emir. Supuşii lui Gabriel îl urau din cauza religiei sale ortodoxe; sirienii în special nu îi puteau ierta uciderea unuia dintre episcopii lor pentru trădare. Gabriel şi toată ţara lui au fost cucerite, cu excepţia unui castel, care a rezistat. Danişmenzii i-au cerut lui Gabriel să ordone capitularea acestuia. Garnizoana nu l-a ascultat, iar Gabriel a fost executat în faţa zidurilor.[13] Tot aici, la Melitene, Bohemund a fost predat latinilor câteva luni mai târziu, în primăvara anului 1103. Banii de răscumpărare au fost strânşi de către Balduin şi patriarhul Bernard, cu ajutorul armeanului Kogh Vasil şi al rudelor lui Bohemund din Italia. Tancred nu a contribuit cu nimic. Bohemund s-a întors de îndată la Antiohia, unde a fost reinstalat pe tron. I-a mulţumit public lui Tancred pentru că i-a administrat principatul în absenţă, dar în privat au existat certuri între unchi şi nepot, deoarece Tancred nu dorea să îi cedeze unchiului său propriile cuceriri. Opinia publică l-a obligat să cedeze şi a primit un mic fief în interiorul principatului. Din punct de vedere legal, Tancred ar fi putut cere înapoi Galileea de la Balduin I, dar a considerat că nu merită efortul.[14]

Latinii au marcat reîntoarcerea lui Bohemund cu o ofensivă generală împotriva vecinilor lor. În vara anului 1103, Bohemund şi vărul său Joscelin au jefuit teritoriul din jurul oraşului Alep. Au cucerit oraşul Muslimiye, aflat la nord de Alep, şi au stors un tribut mare de la musulmanii din zonă; banii au fost folosiţi pentru a-i

---

în vreme ce *Miracula S. Leonardi* (*Aa. Ss.*, nov., vol. III, pp. 160–168, 179–182) povesteşte de o prietenă creştină, soţia emirului. Matei din Edessa (CLXXVIII, p. 252) spune că Richard de Salerno a fost răscumpărat de Alexie, dar Richard se afla deja în Siria înainte de eliberarea lui Bohemund (*Miracula S. Leonardi*, p. 157.) Raoul de Caen spune că Balduin a acţionat din cauza antipatiei faţă de Tancred (CLXVII, p. 709). Cearta dintre danişmenzi şi selgiucizi este relatată de Ibn al-Qalanisi, p. 59.

[13] Mihail Sirianul, III, pp. 185–189.

[14] Foucher (II, XXIII, 1, p. 460) spune că Tancred a fost răsplătit cum se cuvine, dar Raoul spune că nu a primit decât două oraşe, *loc. cit.*

plăti pe francii care i-au împrumutat pe Balduin şi pe patriarh pentru răscumpărarea lui Bohemund.[15] Au urmat bizantinii. Alexie, după ce i-a scris lui Bohemund cerându-i să îi înapoieze oraşele ciliciene, l-a trimis pe generalul Butumites să le recupereze. Acesta însă avea o armată pe care nu se putea baza. Butumites a intrat în Cilicia în toamna anului 1103, dar şi-a dat seama că nu îşi putea îndeplini misiunea. Aflase şi că francii plănuiau să se extindă către nord, înspre Maraş, stăpânit în numele împăratului de către armeanul Thatoul. S-a grăbit şi el într-acolo şi l-a salvat pe moment pe Thatoul. A fost după aceea rechemat la Constantinopol. La începutul primăverii următoare, Bohemund şi Joscelin au pornit împotriva Maraşului. Thatoul era neputincios: armata bizantină se afla prea departe, iar turcii danişmenzi erau în relaţii bune cu latinii. Thatoul i-a predat oraşul lui Joscelin, care i-a permis să se retragă la Constantinopol, în vreme ce Bohemund a ocupat oraşul Albistan, la nord de Maraş.[16]

Acum latinii se simţeau apăraţi de posibilele atacuri dinspre Anatolia, aşa că şi-au îndreptat atenţia către musulmanii din Răsărit. În martie 1104, Bohemund a invadat ţinuturile lui Ridwan din Alep şi a cucerit oraşul Basarfut, aflat pe drumul dintre Alep şi Antiohia. Încercarea de a pune stăpânire pe oraşul Kafarlata a eşuat în faţa rezistenţei tribului Banū Ulaim. În acelaşi timp, Joscelin întrerupea liniile de comunicaţie între Alep şi Eufrat[17]. Dar pentru a-i separa complet pe musulmanii din Siria de musulmanii din Persia şi Irak, creştinii trebuiau să cucerească marea fortăreaţă Harran, situată între Edessa şi Eufrat. Dacă ocupau Harranul, creştinii puteau plănui expediţii împotriva Mosulului şi în Mesopotamia. În primăvara lui 1104, condiţiile păreau să le fie favorabile. În anul

---

[15] Kemal ad-Din, p. 591; Ibn al-Athir, (*Kamil al-Tawarikh*, p. 212) adaugă că Bohemund a obţinut bani de la oraşul Qinnasrin.

[16] Anna Comnena, XI, IX, 1–4, vol. III, pp. 40–41; Matei din Edessa, CLXXXVI, p. 257, plasând în mod greşit capturarea Maraşului după bătălia de la Harran; Raoul de Caen, CXLVIII-CL, pp. 710–712.

[17] Kemal ad-Din, pp. 591–592. *Zettersteen Chronicle*, p. 239.

precedent războiul civil dintre sultanul selgiucid Markiyarok și fratele lui, Mohammed, a măcinat întreaga lume musulmană din răsărit. Cei doi au încheiat pacea în ianuarie 1101, prin care sultanul rămânea stăpân asupra Bagdadului și a platoului iranian occidental. Cel de-al treilea frate, Sanjar, obținuse deja Khorassanul și Iranul de Est, în vreme ce Mohammed a primit nordul Iranului și Jezireh, precum și drepturi de suzeran asupra cetății Diarbekir și asupra întregii Sirii. Era un acord dificil, pe care fiecare dintre frați spera să îl poată rupe în curând, în timp ce își căuta aliați printre principii turci și arabi. În anul 1102, în provincia Jezireh izbucnise un război civil provocat de moartea atabegului din Mosul, Kerbogha, cel pe care francii îl învinseseră la Antiohia. Principele ortoqid din Mardin, Soqman, nu reușise să își impună candidatul și declanșase războiul împotriva noului atabeg, Jekermish, numit de selgiucul Mohammed. Orașul Harran aparținuse unui general turc, Qaraja, un mameluc ce slujise în armata lui Malik Șah, dar purtarea lui plină de cruzime i-a răsculat pe locuitori împotriva lui, care i-au oferit puterea unui anume Mohammed de Isfahan. Acest Mohammed a fost ucis de un fost paj al lui Qaraja, pe nume Jawali, pe care se grăbise să și-l apropie. Autoritatea lui Jawali era însă una puțin certă, tocmai când Harranul începea să fie ținta atacurilor latinilor din Edessa, care îi distrugeau ogoarele și împiedicau comerțul. Era evident că francii aveau să facă pasul următor în curând.[18]

Soqman la Mardin și Jerkemish la Mosul erau alarmați. Pericolul comun i-a obligat să uite de disputa dintre ei și să se unească într-o expediție asupra Edessei, să atace înainte de a fi atacați. La începutul lunii mai 1104, au pornit către Edessa: Soqman cu o considerabilă armată turcomană de cavalerie ușoară și Jekermish cu un efectiv mai mic, compus din turci selgiucizi, kurzi și arabi.

---

[18] Pentru fundalul campaniei asupra Harranului, vezi Cahen, *La Syrie du Nord*, pp. 236–237, cu trimiteri bibliografice. Nicholson, în teza sa asupra lui Tancred, pp. 138–142, e de părere că această campanie nu a fost parte a unei politici generale de expansiune, ci un răspuns la o amenințare din partea musulmanilor. Este clar totuși că Harran a fost un obiectiv în sine al francilor.

Balduin al II-lea a aflat că cele două armate se unesc la Ras al-Ain, la vreo 110 kilometri de capitala lui. Le-a cerut ajutorul lui Bohemund și Joscelin și le-a sugerat să întoarcă atacul printr-o ofensivă asupra orașului Harran. Lăsând o mică garnizoană la Edessa, Balduin a pornit spre Harran cu o companie puțin numeroasă de cavaleri și de infanteriști armeni. În apropiere de Harran a făcut joncțiunea cu Joscelin, care venea cu trupele din ținuturile sale, și cu armata Antiohiei împreună cu Bohemund, Tancred, patriarhul Bernard și Daimbert, fostul patriarh al Ierusalimului. Întreaga armată francă număra aproape 3 000 de cavaleri și probabil că de trei ori mai mulți pedestrași și reprezenta, în afara garnizoanelor din fortărețe, întreaga armată latină din Siria de nord.

Armata s-a așezat pe poziții la porțile orașului Harran, în vreme ce principii musulmani se aflau la distanță, în nord-est, în drumul lor spre Edessa. Dacă francii ar fi luat Harranul cu asalt, probabil că ar fi cucerit orașul, dar nu au vrut să provoace stricăciuni fortificațiilor care le-ar fi fost de folos mai târziu. Au sperat în schimb că vor obține capitularea garnizoanei prin intimidare, ceea ce era o speranță legitimă. Musulmanii din oraș erau slabi de îngeri și au acceptat să negocieze pe loc. Dar Bohemund și Balduin au început să se certe pentru a stabili al cui stindard trebuia ridicat primul peste ziduri. Această amânare le-a fost fatală. Înainte să reușească să ajungă la o înțelegere, armata turcă a făcut cale întoarsă către sud și i-a atacat.

Bătălia a avut loc pe malurile râului Balikh, aproape de vechile câmpii de la Carrhae, unde cu secole în urmă Crassus și legiunile romane au fost nimicite de către parți. Strategia latinilor a fost ca armata din Edessa, la stânga, să se bată cu grosul armatei inamice, iar armata antiohiană să rămână ascunsă după un deal, cam la o milă depărtare către dreapta, de unde să poată interveni în momentul decisiv. Dar musulmanii și-au făcut planuri similare. O parte a armatei lor a atacat flancul stâng al armatei frânce, după care s-a întors și a fugit. Edessanii au crezut că au repurtat o victorie ușoară și s-au grăbit pe urmele lor, rupându-se de tovarășii lor de la dreapta. Au trecut râul și au intrat direct în ambuscada pregătită de grosul

armatei musulmane. Mulți dintre ei au fost omorâți pe loc, alții au reușit să fugă. După ce Bohemund a pus pe fugă micul detașament care i s-a opus, s-a pregătit să se alăture bătăliei, dar nu a mai găsit decât un torent de fugari ce se luptau să treacă pe malul celălalt al râului, unde detașamente de turci cu forțe proaspete îi atacau din nou. A văzut că totul era pierdut și s-a îndepărtat în mare grabă, nereușind să salveze decât foarte puțini soldați edessani. Pe măsură ce combatanții treceau pe sub zidurile Harranului, garnizoana orașului i-a atacat și, în confuzia generală, a ucis musulmani și frânci deopotrivă. Armata din Antiohia a avut pierderi puține, dar trupele din Edessa au fost capturate sau măcelărite aproape în întregime. Patriarhul Bernard a fost atât de înspăimântat, încât a tăiat coada calului ca să nu fie prins de vreun atacator turc, deși inamicii părăsiseră deja câmpul de bătălie.

Printre primii prizonieri s-a numărat și arhiepiscopul Benedict, dar a fost eliberat foarte repede, mulțumită fie unui gardian cooperant, probabil un creștin renegat, fie unui contraatac al antiohienilor. Balduin și Joscelin au fugit împreună călare, dar au fost prinși din urmă în albia râului. Au fost luați prizonieri și duși în cortul lui Soqman.[19]

Temându-se pe bună dreptate că turcii vor ataca Edessa, Bohemund și Tancred s-au grăbit într-acolo ca să organizeze apărarea orașului. Încă o dată ghinionul unui tovarăș l-a favorizat pe Tancred. Cavalerii care au rămas în Edessa, cu arhiepiscopul în frunte, l-au implorat să preia regența pe timpul captivității lui Balduin. Tancred a acceptat oferta, iar Bohemund, la fel ca și Balduin I cu patru ani în urmă, a fost bucuros să îl vadă plecat. Tancred a rămas la Edessa cu ce mai dăinuise din armata locală și cu trupe pe care Bohemund a putut să i le lase, în timp ce acesta

[19] Albert d'Aix, IX, pp. 38–42, 614–616. Raoul de Caen, CXLVIII, pp. 710–711; Foucher de Chartres, II, XXVII, 1–13, pp. 468–477; Ibn al-Qalanisi, pp. 60–61; Ibn al-Athir, pp. 221–223, Sibt ibn al-Jawzi, p. 537; Matei din Edessa, CLXXXII, pp. 254–255. Mihail Sirianul, III, p. 195; *Chron. Anon. Syr.*, pp. 78–80. Relatările despre bătălie sunt întru câtva neconcordante.

s-a retras către Antiohia, ai cărei vecini se pregăteau să profite de dezastrul francilor.[20]

Bătălia de la Harran a fost o completare a cruciadelor din 1101. Împreună, aceste evenimente au spulberat mitul invincibilității latinilor. Înfrângerile din 1101 au avut ca rezultat ruperea nordului Siriei de întăririle din Occident, care erau atât de necesare stabilirii dominației franceze în regiune. Harran a însemnat că pe termen lung Edessa nu avea nicio șansă și că Alepul nu va fi creștin niciodată. Breșa pe care francii doreau să o mențină între cele trei centre musulmane din Anatolia, Irak și Siria se închidea în fața lor. Musulmanii nu au fost singurii beneficiari ai acestei stări de lucruri. Împăratul de la Constantinopol urmărea cu mânie evenimentele și nu i-a părut rău să audă de situația francilor.

Consecințele imediate nu au fost atât de catastrofale pe cât se temeau unii. Alianța dintre Soqman și Jekermish nu a supraviețuit victoriei lor comune. Trupele turcomane ale lui Soqman au primit cea mai mare parte din prizonieri și prada din război, fapt ce a stârnit invidia lui Jekermish. Regimentul lui de selgiucizi a atacat cortul lui Soqman și l-a răpit pe Balduin. Turcomanii s-au înfuriat, dar Soqman a avut destulă stăpânire de sine ca să se abțină de la o ripostă. S-a consolat cu pierderea valorosului prizonier și după ce a cucerit câteva mici forturi de frontieră ale creștinilor printr-un truc simplu, îmbrăcându-și propriii oameni cu hainele francilor căzuți în luptă, s-a retras la Mardin și nu a mai participat la război.[21] Jekermish a luptat mai departe. Mai întâi, ca să se apere de Soqman, a cucerit castelele franceze din Shahbaqtan, la est de Edessa, după care a pornit spre capitală. Tergiversarea francilor a salvat Harranul pentru musulmani. Acum era rândul Edessei să fie salvată pentru creștini datorită tergiversărilor musulmane. Tancred a avut timp să repare fortificațiile orașului și să facă față primului

[20] Raoul de Caen, CXLVIII, p. 712; Albert d'Aix, *loc. cit.*; Matei din Edessa, CLXXXII, p. 256.

[21] Ibn al-Athir, *loc. cit.* Se spune că Soqman ar fi zis: „Prefer să pierd prada decât să râdă creștinii de neghiobia noastră."

atac al lui Jekermish, mulțumită curajului și loialității armenilor din oraș. Presiunea însă era foarte mare și a trimis soli la Bohemund după ajutor. Bohemund avea și el probleme, dar Edessa avea prioritate. A plecat imediat în ajutorul nepotului său, dar drumurile proaste l-au încetinit. Disperat, Tancred a ordonat o ieșire a garnizoanei sale înainte de răsărit. În întunericul nopții, oamenii lui i-au surprins pe turcii ce dormeau încrezători, iar victoria lor a fost completată de sosirea lui Bohemund. Jekermish a dat bir cu fugiții, abandonându-și tabăra. Dezastrul de la Harran a fost răzbunat, iar Edessa, salvată.[22]

Printre prizonierii care au căzut în mâinile lui Tancred se afla și o prințesă selgiucidă de rang înalt de la Curtea emirului. Jekermish o prețuia atât de mult, încât s-a oferit pe loc să plătească 15 000 de besanți pentru eliberarea ei sau să îl elibereze pe contele Balduin în schimbul ei. Vestea despre această ofertă a ajuns la Ierusalim, iar regele Balduin i-a scris lui Bohemund, rugându-l să nu piardă ocazia de a obține libertatea lui Balduin. Dar Bohemund și Tancred aveau nevoie de bani, în vreme ce întoarcerea lui Balduin l-ar fi trimis din nou pe Tancred înapoi la unchiul său. Au răspuns că ar fi nediplomatic să se arate prea interesați de ofertă și că poate Jekermish ar fi mărit prețul dacă îi vedea ezitând. Între timp însă au discutat cu emirul plata banilor și Balduin a rămas în captivitate.[23]

După ce s-au îmbogățit sacrificându-și camaradul, Tancred și Bohemund au pornit în confruntarea inamicilor care făceau presiuni din toate părțile. Jekermish nu a mai încercat să atace Edessa, iar Tancred a putut să repare zidurile orașului. Bohemund însă a trebuit să respingă imediat un atac al lui Ridwan din Alep în ținuturile de răsărit ale principatului său. În iunie, locuitorii armeni ai orașului Artah au predat localitatea în mâinile musulmanilor, bucuroși să scape de sub tirania Antiohiei. Orașele de pe frontieră, Maarrat, Misrin și Sarman, le-au urmat exemplul, astfel că micile

[22] Albert d'Aix, IX, 43, pp. 617–618; Ibn al-Athir, p. 223; Ibn al-Qalasi, pp. 69–70.

[23] Albert d'Aix, IX, 46, pp. 619–620.

garnizoane de latini din Maarat al-Numan, Albara şi Kafartab, văzându-se izolate, s-au retras la Antiohia. Între timp, Ridwan a jefuit tot teritoriul până la Podul de Fier. În nordul îndepărtat, garnizoana din Albistan a lui Bohemund a reuşit să rămână pe loc doar după ce au fost arestaţi liderii armenilor din oraş, care complotau cu turcii. Probabil că tot statul lui Bohemund ar fi fost sortit pieirii dacă nu ar fi survenit moartea lui Duqaq din Damasc, în vara anului 1104. Atenţia lui Ridwan a fost ocupată de lupta pentru succesiune dintre cei doi fii ai lui Duqaq, Buri şi Iltash.[24]

Bohemund nu a răspuns atacului lui Ridwan deoarece era prea ocupat cu chestiunile bizantine. Împăratul Alexie se afla acum în relaţii bune cu celelalte state latine din sud. Raymond de Toulouse era în continuare prietenul lui, iar regele Balduin îi arăta bunăvoinţă de când împăratul a plătit răscumpărarea mai multor nobili franci care erau prizonieri în Egipt. Generozitatea lui Alexie îşi avea motivele ei precise şi se afla într-un contrast evident cu atitudinea lui Bohemund şi Tancred în privinţa lui Balduin de Edessa. În acelaşi timp le reamintea latinilor de prestigiul şi puterea de influenţă de care se bucura împăratul în ochii fatimizilor. Atunci când în sfârşit a pornit împotriva Antiohiei, principele acesteia nu a primit sprijin de la tovarăşii săi. Alexie se ocupase deja de întărirea cetăţilor Corycos şi Seleucia pe coasta ciliciană, cu intenţia de a contracara o eventuală agresiune a Antiohiei în Cilicia Occidentală. În vara anului 1104, o armată bizantină condusă de generalul Monastras a reocupat fără probleme oraşele din Cilicia Răsăriteană, Tarsus, Adana şi Mamistra. Un escadron naval condus de amiralul imperial Cantacuzenos, ce intrase în apele cipriote urmărind o flotă de pradă genoveză, a profitat de situaţia lui Bohemund şi a navigat spre Latakia, unde a cucerit portul şi oraşul de jos. Bohemund s-a grăbit într-acolo cu trupele pe care a reuşit să le strângă, ca să întărească garnizoana din cetate şi să îl înlocuiască pe comandantul în care nu avea încredere. În lipsa

[24] Raoul de Caen, *loc. cit.*; Kemal ad-Din, pp. 592–593; Sibt ibn al-Jawzi, p. 529; Ibn al-Qalanisi, pp. 62–65.

unei flote, nu a îndrăznit însă să îi expulseze pe bizantini din pozițiile cucerite de ei.[25]

Până la venirea toamnei, Bohemund era într-o situație disperată. În septembrie a ținut un consiliu la Antiohia cu toți vasalii săi, la care și Tancred a fost invitat. Acolo i-a informat fără ocolișuri despre pericolele care îi înconjurau din toate părțile. Singura soluție, credea Bohemund, era să primească întăriri din Europa. Urma să meargă el însuși în Franța și să se folosească de prestigiul lui personal pentru a recruta efectivele de care avea nevoie. Plin de solicitudine, Tancred s-a oferit să își asume această misiune, dar unchiul i-a răspuns că nu avea destulă autoritate în Occident și că trebuia să rămână regent în Antiohia. În curând au început pregătirile pentru plecarea lui Bohemund. La sfârșitul toamnei a ridicat ancora din Sf. Simeon, luând cu el tot aurul, argintul, bijuteriile și obiectele prețioase pe care le avea, precum și copii din *Gesta Francorum*, o istorie anonimă a Primei Cruciade spusă din perspectivă normandă. În aceste copii Bohemund strecurase un pasaj care sugera că împăratul îi promisese domnia asupra Antiohiei.[26]

Tancred a preluat guvernarea Antiohiei, prestând și un jurământ că îl va preda Edessa lui Balduin la revenirea acestuia din captivitate. Între timp, deoarece Tancred nu putea conduce Edessa din Antiohia, l-a numit pe vărul și cumnatul său, Richard de Salerno, locțiitorul său dincolo de Eufrat.[27]

---

[25] Anna Comnena, XI, X, 9–11, 7, vol. III, pp. 45–49.

[26] Anna Comnena, XI, XII, 1–3, vol. III, pp. 50–51, care spune că Bohemund s-a prefăcut a fi mort pentru a se îmbarca neobservat; Albert d'Aix, IX, 47, p. 620; Foucher de Chartres, II, XXIX, I, pp. 482–483; Raoul de Caen, CLII, CLIII, pp. 712–714; Ibn al-Qalanisi, *op. cit.*, p. 66; Matei din Edessa, CLXXXII, pp. 255–256. Pentru interpolarea din *Gesta*, vezi Krey, „Un pasaj neglijat din *Gesta*", în *The Crusades and othe Historical Essays*, în onoarea lui D.C. Munro. Sosirea lui Bohemund în Italia este notată în *Annales Barenses*, p. 155.

[27] Matei din Edessa, CLXXXIX, p. 260; Mihail Sirianul, III, p. 195; Ibn al-Athir, pp. 262–263. În documentele emise din acest moment, Tancred se intitulează „Tancredus Dux et Princeps Antiochenus" (Röhricht, *Regesta*, p. 11).

Bohemund a ajuns acasă în Apulia la începutul noului an și a rămas acolo până în septembrie următor, fiind ocupat cu chestiunile personale ce aveau nevoie de atenție după nouă ani de absență și cu organizarea de trupe de normanzi care să li se alăture tovarășilor lor din Răsărit. După aceea a mers la Roma, unde s-a întâlnit cu papa Pascal. Bohemund i-a subliniat acestuia că marele dușman al latinilor în Răsărit era împăratul Alexie. Pascal fusese deja întors împotriva lui Alexie de episcopul Manasses și a preluat și opiniile lui Bohemund. La plecarea în Franța, acesta a fost însoțit de legatul papal Bruno, care primise însărcinarea să predice războiul sfânt împotriva Bizanțului. Acesta a fost un moment de cotitură în istoria cruciadelor. Politica normandă care viza subminarea puterii Imperiului Bizantin a devenit și politica oficială a cruciadelor. Interesele întregii creștinătăți erau sacrificate pentru interesele aventurierilor frânci. Papa și-a regretat ulterior lipsa de discernământ, dar răul fusese făcut. Resentimentele cavalerilor și ale populației din Occident față de aroganța împăratului, invidia lor față de averea lui și suspiciunile față de creștinii care foloseau un ritual pe care nu îl înțelegeau au primit binecuvântarea oficială a Bisericii Occidentale. De acum înainte, chiar dacă Papa și-a schimbat punctul de vedere, apusenii au simțit că acțiunile lor ostile Bizanțului erau justificate. Bizantinii, la rândul lor, au asistat la adeverirea suspiciunilor celor mai sumbre. Cruciada, în frunte cu Papa, nu era o mișcare de eliberare a creștinismului, ci un instrument al imoralului imperialism occidental. Această nefericită înțelegere între Pascal și Bohemund a contribuit mult mai mult decât disputa dintre cardinalul Humbert și Mihail Cerularie la adâncirea separării dintre Biserica Apuseană și cea Răsăriteană.

Bohemund a fost bine primit în Franța. A stat o vreme la Curtea regelui Filip, care i-a dat permisiunea să recruteze soldați în regatul său și unde s-a bucurat și de sprijinul cruciatei prin reprezentare, Adèle de Blois. Ea l-a prezentat fratelui ei, Henric I al Angliei,

---

În documentele din timpul primei regențe se numește „Princeps" fără un atribut teritorial (*ibid.*, p. 5). El era încă Principe de Galileea.

cu care Bohemund s-a întâlnit în Normandia în 1106, de Paşte, şi care i-a promis că îl va susţine în eforturile lui. Mai mult, Adèle a aranjat şi o căsătorie de prestigiu cu fiica regelui Filip, Constance, divorţata contesă de Champagne. Nunta a avut loc la sfârşitul primăverii anului 1106. În acelaşi timp, regele Filip a consimţit să îi ofere lui Tancred mâna fiicei sale mai mici, Cecilia, născută din adulterul regelui cu Bertrada de Montfort. Constance nu a fost în Răsărit niciodată; ea şi-a petrecut viaţa de femeie măritată şi mai apoi văduvă în Italia. Cecilia însă a plecat spre Antiohia la sfârşitul anului. Aceste legături regale au sporit prestigiul principilor normanzi[28].

Bohemund a rămas în Franţa până spre sfârşitul anului 1106, când s-a întors în Apulia. Aici şi-a planificat noua cruciadă, ce urma să înceapă cu un atac asupra Imperiului Bizantin. Mulţumit la aflarea veştii că Antiohia nu se afla în pericol imediat sub cârmuirea lui Tancred, Bohemund nu s-a grăbit. La 7 octombrie 1106, armata lui a debarcat la Avlona, pe coasta epirotă a Imperiului, şi patru zile mai târziu se afla sub zidurile cetăţii Dyrrachium, cheia întregii Peninsule Balcanice, la care normanzii râvneau de mult şi pe care au stăpânit-o o vreme. Dar şi Alexius a avut răgaz pentru pregătiri. Pentru a salva Dyrrachium, era dispus să sacrifice întreaga frontieră de sud-est. A făcut pace cu sultanul selgiucid Kilij Arslan, de la care a angajat mercenari. Văzând că fortăreaţa era prea puternică şi prea bine apărată ca să o poată cuceri prin asalt, Bohemund şi-a aşezat forţele pentru asediu. Lipsa flotei a fost din

---

[28] Orderic Vitalis, XI, vol. IV, pp. 210–213; Suger, *Vita Ludovici*, pp. 29–30; *Chronicon S. Maxentii*, p. 423; *Chronicon Vindocinense*, pp. 161–162; Guillaume de Tyr, XI, I, p. 450; Anna Comnena, XII, 1, vol. III, p. 53. Căsătoria lui Bohemund cu Constance a avut loc, potrivit lui Luchaire, *Louis VI le Gros*, p. 22, în aprilie sau mai 1106. Probabil că Cecilia a plecat la Antiohia la scurt timp după aceea. Căsătoria trebuie că a avut loc la câteva luni mai târziu. Matei din Edessa, *loc. cit.*, credea că Bohemund a fost obligat să se căsătorească cu o doamnă bogată, pe care el o numeşte soţia lui Stefan Pol (confundându-l se pare pe Hugues de Champagne cu cruciatul Hugues de Saint Pol, care fusese un prieten al lui Bohemund). Ea l-a ţinut prizonier până când el a consimţit, deşi ar fi preferat să se întoarcă în Răsărit.

nou cauza înfrângerii sale. Corăbiile bizantine au tăiat liniile de comunicație cu Italia și au instituit o blocadă a țărmului. După aceea, în primăvara următoare, grosul armatei bizantine l-a înconjurat. Pe măsură ce vara înainta, normanzii au fost slăbiți de dizenterie, malarie și foamete, iar Alexie le submina moralul răspândind zvonuri și trimițând scrisori false către liderii lor, subterfugii pe care fiica lui, Anna, le descrie cu o drăgăstoasă admirație. În septembrie Bohemund știa deja că a pierdut și s-a predat împăratului. A fost un triumf de proporții pentru bizantini, căci Bohemund era cel mai cunoscut războinic al creștinilor. Imaginea acestui erou extraordinar, cu o statură ce o depășea pe cea a împăratului, și totuși și smerit în fața lui și ascultându-i ordinele, era o mărturie unică a maiestății inegalabile a Imperiului.

Alexie l-a primit pe Bohemund în cortul său, la buza văii râului Devol, politicos, dar cu răceală, și i-a prezentat imediat tratatul de pace ce urma a fi semnat. Bohemund a șovăit la început, dar Nikephor Bryennius, soțul Annei Comnena, aflat în suita lui Alexie, l-a convins că nu are nicio altă soluție.

Textul tratatului este consemnat integral în cronica Annei Comnena. Mai întâi, Bohemund a trebuit să își exprime căința pentru încălcarea jurământului față de împărat. După aceea a jurat solemn să devină vasalul lui Alexie și să-i aducă omagiul ligiu împăratului și urmașului acestuia, Ioan Porfirogenetul, și să își oblige și oamenii să facă la fel. Pentru a evita orice neînțelegere, în text s-a folosit cuvântul latin pentru „omagiu ligiu" și au fost enumerate îndatoririle unui vasal. Bohemund urma să rămână principe al Antiohiei, dar sub suzeranitatea împăratului. Teritoriile sale includeau Antiohia și portul Sf. Simeon, districtele din nord-est până la Maraș, împreună cu orice ținuturi pe care le-ar fi cucerit de la principele musulman de Alep și alte state siriene, dar orașele din Cilicia și țărmul din jurul Latakiei reveneau sub administrarea directă a împăratului. Teritoriile principilor rupeni erau intangibile. Tratatului i s-a adăugat și o anexă care enumera toate orașele ce aveau să facă parte din teritoriile lui Bohemund, care putea să își exercite autoritatea în ținuturile sale, dar patriarhul latin

trebuia înlocuit cu unul grec. Clauze speciale prevedeau că Bohemund avea datoria să-i oblige la supunere şi pe Tancred sau pe oricare dintre oamenii săi care ar fi refuzat să respecte prevederile tratatului.[29]

Tratatul de la Devol este interesant pentru că relevă soluţia gândită de Alexie pentru chestiunea cruciadelor. Era pregătit să îngăduie trecerea unor districte de frontieră şi chiar a Antiohiei sub controlul autonom al unui prinţ latin, atâta timp cât acesta era legat de împărat prin vasalitatea de stil occidental şi cât Bizanţul deţinea controlul indirect al Bisericii. Mai mult, Alexie se simţea răspunzător pentru bunăstarea creştinilor orientali şi dorea să apere drepturile vasalilor lui armeni, rupenizii, chiar dacă nu se ridicau la înălţimea aşteptărilor. Tratatul a rămas doar o înţelegere pe hârtie, dar l-a frânt pe Bohemund, care nu a mai îndrăznit să îşi arate chipul în Răsărit. S-a retras, umilit şi ruşinat, la domeniile sale din Apulia, unde a murit în 1111. A lăsat în urma lui doi băieţi minori din căsătoria cu prinţesa franceză, care trebuiau să moştenească drepturile sale asupra Antiohiei. A fost un soldat curajos, un general îndrăzneţ şi priceput şi un erou pentru armata lui: prin personalitatea lui a eclipsat orice alt conducător al Primei Cruciade. Ambiţia lui neţărmurită a dus în cele din urmă la căderea lui. Încă nu sosise timpul ca fortăreaţa creştinismului răsăritean să fie distrusă de cruciaţi.[30]

Alexie era conştient de faptul că tratatul de la Devol nu se putea aplica fără cooperarea lui Tancred. Acesta însă, destul de mulţumit să îşi vadă unchiul îndepărtat din chestiunile răsăritene, nu avea nicio intenţie să devină vasalul împăratului. Ambiţiile lui nu erau la fel de mari ca ale lui Bohemund, dar îşi dorea să construiască un

---

[29] Anna Comnena, XII, IV, 1–3, VIII, I-IX, 7, XIII, II, I-XII, 28, vol. III, pp. 64–65, 77–85, 91–139. Vezi Chalandon, *op. cit.*, pp. 237–250.

[30] Data morţii lui Bohemund diferă de la o cronică la alta, dar Rey (*Histoire des Princes d'Antioche*, p. 334) şi Hagenmeyer (*op. cit.*, p. 298) discută chestiunea şi propun anul 1111 (6 martie, conform *Nécrologie de l'Abbaye de Molesme*, citată de Rey).

principat puternic și independent. Perspectivele nu erau prea bune. Bohemund i-a lăsat puțini oameni, iar bani, și mai puțini. Cu toate acestea, a hotărât să pornească ofensiva. Un împrumut forțat de la negustorii bogați ai Antiohiei i-a reumplut vistieria și i-a permis să angajeze mercenari locali. I-a chemat la oaste pe toți cavalerii care puteau părăsi Edessa, Turbessel și teritoriile adiacente Antiohiei. În primăvara anului 1105 a pornit să recupereze Artah. Ridwan din Alep se pregătise să meargă în ajutorul lui Banū Ammar în lupta lui cu francii mai la sud, dar la auzul veștii despre intențiile lui Tancred, s-a grăbit spre apărarea orașului Artah. Cele două armate s-au întâlnit pe 20 aprilie, în satul Tizin, lângă Artah, pe o câmpie pustie presărată cu stânci. Neliniștit de numărul turcilor, Tancred a sugerat o întâlnire cu Ridwan, care ar fi fost de acord dacă generalul său Sabawa nu l-ar fi convins să atace fără amânare. Terenul i-a împiedicat pe turci să-și aplice tactica obișnuită. După ce primul atac al cavaleriei a fost respins de franci, s-au retras ca să-și atragă inamicii după ei, dar nu au reușit să se regrupeze pentru un al doilea asalt, iar cavalerii latini au despărțit infanteria de restul trupelor. Văzându-și planurile eșuate, turcii au intrat în panică. Ridwan și garda lui de corp au fugit către Alep, urmat de grosul cavaleriei. Cei rămași și pedestrașii au fost măcelăriți pe câmpul de luptă.

Victoria i-a permis lui Tancred să reocupe teritoriile pierdute cu un an în urmă. Garnizoana selgiucidă a fugit, lăsând orașul pe mâinile lui, iar trupele latine i-au urmărit pe fugari până la zidurile Alepului și au jefuit civilii ce fugeau îngroziți din calea lor. Ridwan a cerut pacea și a acceptat să cedeze toate teritoriile din valea fluviului Orontes și să îi plătească tribut lui Tancred. La sfârșitul anului 1105, stăpânirea lui Tancred se întindea din nou până la orașele Albara și Maarat al-Numan în sud.[31]

În februarie 1106, emirul de Apameea Khalaf ibn Mula'ib, care nu le fusese ostil latinilor, a fost asasinat de câțiva fanatici din Alep. Ucigașii lui s-au certat cu aliatul lor din oraș, Abu'l Fath,

[31] Raoul de Caen, CLIV, pp. 714–715; Albert d'Aix, IX, 47, pp. 620–621; Kemal ad-Din, p. 593; Ibn al-Qalanisi, pp. 69–70; Ibn al-Athir, pp. 227–228.

care preluase conducerea și apela acum la ajutorul lui Ridwan. Tancred, la invitația armenilor, a socotit că e momentul nimerit să intervină. A pornit spre sud și a asediat orașul. Dar Abu'l Fath a restaurat ordinea și emirii din Shaizar și Hama i-au promis sprijinul lor. Tancred a fost nevoit să se retragă după trei săptămâni, sub pretextul că trebuia să meargă în Latakia, unde garnizoana sa era amenințată cu foametea după 18 luni de blocadă a bizantinilor. După ce a dus proviziile necesare, s-a întors la Antiohia. Câteva luni mai târziu, unul dintre fiii lui Khalaf, Mushib bin Mula'ib, care a reușit să evite soarta tatălui său, și-a făcut apariția la Antiohia cu câteva sute de oameni și l-a convins pe Tancred să atace din nou Apameea. Cu ajutorul lui Mushib a înconjurat orașul, săpând un șant de jur împrejur pentru a împiedica intrarea și ieșirea. Niciunul dintre vecini nu a venit în ajutorul lui Abu'l Fath, și după câteva săptămâni, pe 14 septembrie 1106, musulmanii au capitulat, cu condiția ca viețile să le fie cruțate. Tancred a acceptat și a intrat în oraș, după care, pentru a face pe placul lui Mushib, l-a ucis pe Abu'l Fath împreună cu trei dintre tovarășii săi. Alți bărbați de vază din oraș au fost duși la Antiohia, unde au rămas până la răscumpărarea lor de către Ridwan. La Apameea a fost instalat un guvernator frânc, iar Mushib a primit ca feudă un domeniu din apropiere.[32] Curând după aceea, latinii au reocupat și orașul Kafartab, care a fost pus sub comanda lui Teophilus, un cavaler ce a băgat groaza în musulmanii din Shaizar.[33]

Având astfel asigurate frontierele de sud și de răsărit, Tancred putea în sfârșit să se concentreze asupra dușmanului pe care îl ura cel mai tare: bizantinii. În vara anului 1107, odată cu atacul iminent al lui Bohemund asupra provinciilor europene, Alexie a fost nevoit să retragă trupe de pe granița siriană pentru a putea face față unei amenințări mult mai grave. Cantacuzenos a fost rechemat din

---

[32] Ibn al-Qalanisi, *loc. cit.*; *Zettersteen Chronicle*, p. 240; Kemal ad-Din, p. 694; Ibn al-Athir, p. 233; Albert d'Aix, X, 17–23, pp. 639–642. Albert spune că Abu'l Fath, pe care îl numește „Botherus", a fost cel care l-a ucis pe emir.

[33] Usama, ed. Hitti, p. 157; Ibn al-Qalanisi, p. 73; Kemal ad-Din, pp. 594–595.

Latakia împreună cu un număr considerabil de soldați, iar Monastras din Cilicia, care a rămas în mâinile principelui armean de Ompron, Oșin din familia Sbarabied.

În iarna anului 1108 sau la începutul lui 1109, la puțină vreme după umilirea lui Bohemund în Epir, Tancred a invadat Cilicia. Împăratul a greșit în alegerea oamenilor de încredere. Oșin provenea dintr-o familie înaltă și fusese vestit în tinerețe pentru curajul lui, dar acum devenise leneș și comod. Cheia către Cilicia era fortăreața Mamistra, pe râul Jihan. Atunci când forțele lui Tancred au avansat pe uscat, traversând munții Amanus (Nur), și pe apă navigând pe râu, Oșin nu a făcut nimic ca să-i oprească. Mamistra a fost capturată după un scurt asediu. Se pare că în următoarele luni Tancred și-a reluat stăpânirea asupra Adanei și Tarsusului, deși Cilicia Occidentală a rămas a bizantinilor. Oșin s-a retras în munții Taurus, în ținuturile sale.[34]

Latakia fusese recucerită deja. Până acum, normanzii au suferit din lipsa unei puteri navale. Dar flota bizantină era ocupată pe moment în Adriatica și Tancred a cumpărat ajutorul unei flotile pisane. Prețul cerut de Pisa a fost o stradă în Antiohia și un cartier în Latakia, cu o biserică și un depozit. Petzeas, care i-a urmat lui Cantacuzenos la conducerea armatei bizantine locale, nu avea forța să se opună. Latakia a fost înglobată în principatul Antiohiei în primăvara anului 1108. În anul următor, Tancred și-a extins dominația și mai la sud, cucerind Jabala, Bulunyias și castelul Marqab, toate provenind din fărâmițarea fostelor teritorii ale dinastiei Banū Ammar.[35]

Așadar, în vreme ce Bohemund capitula în fața împăratului și semna un tratat de vasalitate, Tancred se afla la apogeul puterii sale și nu era dispus să se supună decretului imperial. El era stăpânul

---

[34] Anna Comnena, XII, II, 1–7, vol. III, pp. 56–59; Guillaume de Tyr, X, 23, pp. 635–636. (Vezi și Röhricht, *Regesta*, p. 11, și Muratori, *Antiquitates Italicae*, II, pp. 905–906, pentru tratatul lui Tancred cu pisanii.)

[35] Dal Borgo, *Diplomata Pisana*, pp. 85–94. Vezi Heyd, *Histoire du Commerce du Levant*, vol. I, pp. 145–146.

principal al teritoriului de la Taurus la Jezireh şi al Siriei Centrale. Era conducătorul Antiohiei şi al Edessei, chiar dacă doar în calitate de regent. Dar Bohemund era acum, acoperit de ruşine, în Italia şi nu avea să mai revină niciodată în Răsărit. Contele Balduin era prizonierul turcilor şi Tancred nu va face niciun efort special să îl elibereze. Principele din Alep era practic vasalul lui şi niciunul dintre emirii învecinaţi nu îndrăznea să îl atace. Mai presus de toate, l-a sfidat pe urmaşul cezarului de la Constantinopol. Atunci când ambasadorii bizantini au venit la Antiohia să îi reamintească de jurămintele unchiului său, Tancred i-a alungat cu trufie. El era, după spusele sale, marele asirian Ninus, un uriaş căruia niciun om nu i se putea opune.[36]

Trufia îşi are limitele ei. Cu tot geniul său, Tancred nu era iubit şi nu stârnea încredere. Puterea i-a fost contestată de propriii lui tovarăşi de cruciadă.

[36] Anna Comnena, XIV, II, pp. 3–5, vol. III, pp. 147–148.

IV

TOULOUSE ŞI TRIPOLI

„Mărimea Libanului la tine va veni."
Isaia, 60:13

Dintre toţi principii care au plecat în cruciadă în 1096, Raymond conte de Toulouse era cel mai bogat şi mai respectat. Despre el se credea că va fi numit conducătorul mişcării. Cinci ani mai târziu, era cruciatul cel mai prost văzut. Necazurile şi le-a creat singur: deşi nu era nici cel mai lacom şi nici cel mai ambiţios dintre tovarăşii săi, orgoliul a făcut ca greşelile lui să fie mult mai evidente. Loialitatea faţă de Alexie izvora dintr-un sincer sentiment al onoarei şi dintr-o viziune politică pe termen lung, dar ceilalţi francі au privit-o ca pe o trădare. Mai mult, ea nu i-a adus niciun serviciu, căci Alexie avea să afle în curând că Raymond era un aliat incompetent. Cruciaţii îi respectau pioşenia, dar nu îi recunoşteau nicio autoritate de comandă. L-au obligat să accepte marşul spre Ierusalim în timpul Primei Cruciade, iar dezastrele din 1101 au arătat că nu se pricepea să conducă o expediţie militară. Cea mai mare umilinţă s-a produs atunci când a fost luat prizonier de mai tânărul său tovarăş Tancred. Deşi gestul acestuia, ce încălca legile onoarei şi ale ospitalităţii, a revoltat opinia publică, Raymond nu a obţinut libertatea decât după

ce a renunțat în scris la orice pretenții legate de Siria de nord, subminând astfel și termenii înțelegerii cu împăratul.

Pentru supraviețuirea statelor creștine din Răsărit, francii trebuiau să cucerească o anumită regiune. O fâșie de emirate musulmane despărțea latinii din Antiohia și Edessa de frații lor din Ierusalim. Dintre acestea, cel mai important era emiratul din Tripoli al familiei Banū Ammar. Capul familiei, cadiul Fakhr al-Mulk Abu Ali, era un om pașnic. Deși armata lui nu era numeroasă, ținuturile lui erau bogate. O abilă, chiar dacă pe alocuri inconsecventă atitudine împăciuitoare față de vecinii săi i-a asigurat o oarecare independență, iar în ultimă instanță se putea baza pe capitala-fortăreață din peninsula al-Mina. Față de latini a arătat aceeași dispoziție prietenoasă de câte ori s-au apropiat de domeniile lui. A aprovizionat Prima Cruciadă și nu s-a opus atunci când liderii cruciați au asediat orașul Arqa, aflat pe teritoriile lui. I-a oferit un ajutor prețios lui Balduin de Boulogne în timpul călătoriei acestuia spre a prelua coroana Ierusalimului. Dar de îndată ce cruciații s-au îndepărtat la o distanță sigură, Fakhr al-Mulk a ocupat fără zarvă orașele Tortosa și Maracleea pe care aceștia le cuceriseră. Astfel, cadiul controla întregul drum de coastă dinspre Latakia și Jabala până la Beirutul dependent de fatimizi.[1]

Cealaltă rută din nordul Siriei în Palestina trecea prin valea fluviului Orontes, pe lângă Shaizar, orașul munqidhizilor, pe lângă Hama, oraș vasal lui Ridwan, și Homs, unde domnea tatăl vitreg al lui Ridwan, Janah ad-Daulah. Aici drumul se bifurca: o ramură, pe care a urmat-o Raymond în Prima Cruciadă, trecea prin câmpia Buqaia către Tripoli și țărm; cealaltă continua drept înainte, pe lângă Baalbek, oraș dependent de Damasc, către izvoarele Iordanului.

Raymond, plin de ambiții mărețe, visa la un principat care să stăpânească atât drumul de coastă, cât și fluviul Orontes, să aibă capitala la Homs, oraș pe care latinii îl numeau La Chamelle. Primul

---

[1] Sobernheim, articolul „Ibn Ammar" în *Encyclopaedia of Islam*. Fiul lui Duqaq, Buri, a primit Jabala de la șeicul locului, dar a fost îndepărtat de Fakhr al-Mulk.

obiectiv, motivat probabil de prezenţa corăbiilor genoveze care îi puteau fi de folos, era cucerirea oraşelor de pe litoral. După ce a fost eliberat de către Tancred, la sfârşitul anului 1101, Raymond a pornit din Antiohia împreună cu alţi principi supravieţuitori ai Primei Cruciade, precum Ştefan de Blois, Guillaume de Aquitania, Welf de Bavaria şi tovarăşii acestora, dornici să împlinească pelerinajul la Ierusalim. În Latakia s-a regăsit cu soţia şi cu trupele lui şi au plecat împreună către Tortosa. Flotila genoveză pe al cărei ajutor conta a ancorat în larg pe când Raymond a ajuns sub zidurile oraşului. Confruntat cu această dublă ameninţare, guvernatorul nu a opus rezistenţă. La mijlocul lunii februarie, Raymond intra în Tortosa împreună cu tovarăşii săi, care i-au cedat-o fără dispută, presupunând că îi va însoţi mai departe până la Ierusalim. Refuzul lui Raymond i-a înfuriat, iar Foucher de Chartres spune că i-au aruncat vorbe grele. Dar Raymond decisese deja că Tortosa va fi nucleul stăpânirii sale. Tovarăşii săi şi-au continuat călătoria către sud.[2]

Raymond nu şi-a ascuns planurile, iar lumea musulmană a intrat în alertă. Fakhr al-Mulk i-a avertizat pe emirii de Homs şi pe Duqaq din Damasc. Dar, odată ajuns la Tripoli, se pare că armata lui Raymond nu număra mai mult de 300 de oameni, astfel că musulmanii au socotit că era momentul potrivit ca să îl distrugă. Duqaq a oferit în grabă 200 de călăreţi, la fel ca şi Janah ad-Daulah. Întreaga armată a lui Banū Ammar a fost chemată la luptă. Împreună, musulmanii îi depăşeau pe cruciaţi cu douăzeci de oameni la unul.

Cronicile creştine nu oferă prea multe detalii despre isprava lui Raymond. Cel care relatează extraordinara bătălie ce a urmat este cronicarul arab Ibn al-Athir. Raymond a plasat 100 de oameni să ţină piept damaschinilor, 100 împotriva lui Banū Ammar, 50 împotriva celor din Homs şi 50 i-a păstrat drept gardă de corp. Soldaţii din Homs au început atacul, dar n-a avut sorţi de izbândă, fapt ce i-a făcut să intre în panică. Sentimentul de teamă s-a răspândit în

[2] Foucher de Chartres, II, XVII, 1–2, pp. 433–435; Albert d'Aix, VIII, 43, p. 583; Caffaro, *Liberatio*, p. 69, spune că a fost ajutat de o flotă genoveză.

sânul trupelor din Damasc. Tripolitanii aveau mai mult succes în luptă, dar Raymond s-a întors împotriva lor cu toată armata, văzând fuga celorlalți. Șocul a fost prea mare pentru cei din Tripoli, care s-au întors și au fugit la rândul lor. Cavaleria franceză a măturat în goană câmpul de bătălie, măcelărindu-i pe musulmanii care nu au reușit să scape. Istoricul arab estimează că 7 000 de musulmani au pierit atunci.

Victoria a restabilit reputația lui Raymond și a asigurat și supraviețuirea stăpânirii sale din Liban. Musulmanii nu au mai îndrăznit să îl atace. Forțele lui erau însă prea mici pentru a putea cuceri Tripoli, cu fortificațiile din peninsula al-Mina. După ce a obținut un tribut consistent în bani și cai, Raymond s-a întors la Tortosa, pentru a plănui următoarea campanie.[3]

După câteva luni petrecute cu instalarea în vecinătatea Tortosei, în primăvara anului 1103, Raymond a pornit să cucerească Buqaia, o mișcare necesară pentru izolarea Cetății Tripoli și pentru expansiunea către Orontes. Încercarea de a ataca prin surprindere fortăreața Tuban, la intrarea nord-estică a văii, a eșuat, dar a început neabătut asediul castelului, care domina întreaga câmpie și pe care oamenii săi îl ocupaseră preț de o săptămână în 1099. Aceste castele îi aparțineau lui Janah Ad-Daulah din Homs și îi erau vitale, astfel că emirul a pregătit o armată să le ajute. Dar, pe când ieșea din marea moschee din Homs, după ce se rugase pentru victorie, a fost ucis de trei asasini. Moartea lui a provocat haos în oraș. Raymond a renunțat de îndată la asediul castelului Qalat al-Hosn și a pornit spre est să profite de situație. Opinia publică atribuia asasinatul lui Ridwan, care nu îl iertase pe Janah pentru un atac cu trei ani în urmă, pe când era ocupat cu latinii din Antiohia. Dar văduva lui Janah, care era și mama lui Ridwan, îngrozită fiind de venirea lui Raymond, a trimis emisari la Ridwan să îi ofere orașul. Consilierii lui Janah nu au susținut-o și au trimis în schimb după ajutor la Duqaq din Damasc. Duqaq a venit personal cu atabegul Toghtekin,

---

[3] Ibn al-Athir, pp. 211–212; Sibt ibn al-Jawzi (p. 525) plasează bătălia lângă Tortosa, la fel ca și Caffaro, *Liberatio*, *loc. cit.* Raoul de Caen, CXLV, p. 707.

a preluat conducerea Homsului şi i-a încredinţat-o lui Toghtekin. Raymond nu se putea măsura cu el şi s-a retras pe litoral.[4]

Odată revenit la Tortosa, Raymond a auzit că o flotă de 40 de corăbii genoveze a ancorat în Latakia. Imediat le-a angajat în serviciul său ca să atace Tripoli. Atacul a eşuat, astfel că aliaţii s-au mutat mai la sud şi au cucerit portul Jebail sau Gibelet, Byblosul antic. Genovezii au primit o treime din oraş.[5] Dar Raymond era hotărât să cucerească Tripoli. În ultimele luni ale anului 1103 şi-a stabilit tabăra în suburbiile oraşului şi a început să construiască un castel uriaş pe o creastă, la trei mile depărtare de ţărm. Puţin înainte, pentru a le face pe plac bizantinilor, a încercat să îl abată pe Tancred din Latakia. Drept răsplată, bizantinii i-au oferit materiale şi zidari pricepuţi din Cipru. În primăvara lui 1104, castelul era terminat, iar Raymond s-a şi mutat acolo. L-a numit Mons Peregrinus, dar arabii îl cunosc drept Qalat Sanjil, castelul lui St. Gilles.[6]

Tripoli se afla acum în stare permanentă de asediu, dar a rămas neatins. Raymond controla drumurile de acces pe uscat, dar nu dispunea de o forţă maritimă permanentă. Dinastia Banū Ammar, cu bogăţiile şi averea ei, îşi permitea să menţină o flotă comercială mare şi să aducă provizii în oraş din porturile egiptene. Cu toate acestea, castelul lui Raymond le ameninţa libertatea. La sfârşitul verii, au organizat o ieşire şi au incendiat suburbiile până la zidurile castelului. Raymond a fost rănit de un acoperiş în flăcări ce a căzut peste el. La începutul primăverii următoare, Fakhr al-Mulk s-a lăsat convins de Banū Ammar să negocieze un armistiţiu cu creştinii, prin care avea să le cedeze suburbiile. Puţin după terminarea negocierilor, Raymond, ce nu se refăcuse complet după arsuri, a căzut grav bolnav şi a murit la Mons Peregrinus, la 28 februarie 1105. Faptele de arme din ultimii ani îi restabiliseră reputaţia. A fost

---

[4] Ibn al-Athir, p. 213, datarea lui este însă neclară. Kemal ad-Din, pp. 590–591.

[5] Albert d'Aix, XI, 26, pp. 605–606; Caffaro, *Liberatio*, p. 71.

[6] Anna Comnena, XI, VIII, 5, vol. III, p. 389; Albert d'Aix, IX, 32, p. 510; Caffaro, *Liberatio*, p. 70; Raoul de Caen, *loc. cit.*; Guillaume de Tyr, X, 17, p. 441; Ibn al-Athir, pp. 217–218; Abu'l Mehasin, p. 275.

aşadar jelit ca un măreţ cavaler al creştinătăţii care a preferat greutăţile Războiului Sfânt plăcerilor din ţara natală.[7]

Această onoare era binemeritată. Spre deosebire de ceilalţi cruciaţi stabiliţi în Răsărit, care erau oameni obişnuiţi în ţările lor de baştină, Raymond dispunea de o moştenire bogată în Europa. Deşi jurase să nu se întoarcă acolo niciodată, a păstrat controlul asupra administrării ei. Moartea lui a creat probleme de succesiune deopotrivă la Toulouse şi în Liban. Raymond lăsase Toulouse pe mâna fiului său cel mare, Bertrand, dar dreptul lui la moştenirea comitatului era pus la îndoială deoarece era nelegitim. Dintre toţi copiii lui Raymond şi ai contesei Elvira nu a supravieţuit decât un băieţel, Alphonse-Jourdain, născut cu câteva luni în urmă la castelul Mons Peregrinus. Era evident că un bebeluş nu putea prelua guvernarea unui stat militar fragil din Liban, în vreme ce probabil că la Toulouse nu ajunsese încă vestea sosirii lui pe lume. Bertrand a continuat să administreze teritoriile europene ale tatălui său. În Răsărit, soldaţii lui Raymond, cel mai probabil urmând dorinţa lui, l-au ales ca succesor pe vărul acestuia, Guillaume-Jourdain, conte de Cerdagne. Guillaume-Jourdain, a cărui bunică maternă fusese mătuşa maternă a lui Raymond, venise de puţină vreme în Răsărit. El s-a considerat un regent pentru vărul lui pe timpul copilăriei lui şi nu şi-a arogat niciun titlu din teritoriile răsăritene. Dar, atâta vreme cât Alphonse-Jourdain era în viaţă, nici Bertrand şi nici Guillaume-Jourdain nu puteau fi siguri pe poziţiile lor.[8]

---

[7] Albert d'Aix, *loc. cit.*; Caffaro, *Liberatio*, p. 72; Bartolf de Nangis, LXVIII, p. 539; Guillaume de Tyr, XI, 2, p. 452; Ibn al-Athir (*Kamil at-Tawarikh*, p. 230, oferind data morţii lui Raymond la zece zile după accident); Guillaume de Tyr vorbeşte despre el ca „bonae memoriae" şi „vir religiosus et timens Deum, vir per omnia commendabilis".

[8] Albert d'Aix, IX, 50, pp. 123–124. Vaisette, *Histoire de Languedoc*, ed. Molinier, vol. IV, 1, pp. 195–199, este de părere că Bertrand era fiul lui Raymond din prima căsătorie, cu fiica marchizului de Provence. Căsătoria a fost anulată mai târziu pe motive de consangvinitate. Copiii nu deveneau întotdeauna nelegitimi în urma unei asemenea anulări. Dar este clar că, deşi Raymond îl considera pe Bertrand drept moştenitor al Toulouse-ului, odată plecat în Răsărit însoţit de

Guillaume-Jourdain a urmat politica predecesorului său de a continua blocada şi de a păstra alianţa cu Bizanţul. La cererea împăratului, guvernatorul Ciprului, Eumathius Philocales, i-a trimis un ambasador care să primească omagiul şi să ofere daruri scumpe în schimb. Mulţumită cooperării lui Guillaume-Jourdain, bizantinii au trimis constant provizii latinilor de la porţile cetăţii Tripoli şi i-au ajutat cu blocada. În vreme ce proviziile soseau cu regularitate în tabăra francă, Tripoli era ameninţat de foamete. Niciun aliment nu putea intra în oraş pe uscat. Corăbii din porturile fatimide şi chiar din teritoriile lui Tancred spărgeau blocada, dar nu puteau aduce cantităţi suficiente pentru populaţia oraşului. Preţurile alimentelor au crescut enorm: o livră de curmalé costa o monedă de aur. Toţi cei care au putut să plece din oraş au emigrat. Între zidurile cetăţii domneau boala şi suferinţa, pe care Fakhr al-Mulk încerca să le aline prin distribuirea de alimente pentru soldaţi şi bolnavi, plătite din taxe speciale. Câţiva dintre oficialii oraşului au fugit în tabăra latinilor, iar doi dintre ei le-au arătat cărările secrete prin care se aduceau mărfuri în oraş. Fakhr al-Mulk i-a oferit lui Guillaume-Jourdain o sumă mare de bani pentru acei trădători. După ce contele a refuzat să îi predea, au fost găsiţi omorâţi în tabăra creştină.[9]

Fakhr al-Mulk nu ştia de unde să ceară ajutor. Fatimizii ar fi insistat să îi anexeze statul. Din oarecare motive era certat cu Toghtekin din Homs, care ar fi putut fi aliatul său natural. Toghtekin preluase puterea în Damasc după moartea lui Duqaq în 1104 şi se afla în conflict permanent cu Guillaume-Jourdain. Aşadar,

---

copiii rezultaţi din căsătoria cu Elvira (ale căror sexe nu sunt cunoscute), pretenţiile lui Bertrand asupra Toulouse-ului erau considerate inferioare copilului legitim Alphonse-Jourdain. Mai târziu, pretenţiile lui Alphonse-Jourdain la Tripoli l-au neliniştit pe nepotul lui Bertrand, Raymond al II-lea. William of Malmesbury, care nu este întotdeauna foarte precis, îl numeşte pe Bertrand fiu al lui Raymond cu o concubină (II, 9, p. 456). Caffaro, *Liberatio*, p. 72, contemporan cu evenimentele, îl numeşte bastard.

[9] Anna Comnena, *loc. cit.*; Ibn al-Athir, p. 236, care spune că Tripoli primea provizii de la grecii din Latakia.

aliații îndepărtați erau cei mai siguri. Fakhr al-Mulk a trimis un apel urgent la Mardin, la Soqman din neamul ortoqizilor. Soqman, interesat să reintre în jocurile politice de pe coasta siriană, a pornit cu o mare armată prin deșert. Dar când a ajuns la Palmira, a murit pe neașteptate, iar generalii lui s-au grăbit să se întoarcă la Jezireh ca să își dispute succesiunea.[10] Mulțumită averii și diplomației sale, Fakhr al-Mulk a rămas stăpân la Tripoli și în 1106 și 1107, deși era înconjurat de suferința orașului. Relațiile cu Toghtekin s-au îmbunătățit, iar atacurile acestuia asupra latinilor, ca de pildă cel din 1105 când a recucerit Rafaniya de la ei, îi conveneau de minune.[11] Dar latinii erau bine așezați pe coasta libaneză și niciunul dintre vecinii lor musulmani nu părea pregătit sau capabil să îi alunge. În primăvara anului 1108, Fakhr al-Mulk, disperat, a hotărât să ceară ajutor personal de la capul religiei sale, califul de la Bagdad, și de la cel mai puternic suveran, sultanul selgiucid Mohammed.

Lăsând guvernarea orașului în mâinile vărului său Abu'l Manaqib ibn Ammar și plătindu-și soldații pe șase luni în avans, Fakhr a plecat din Tripoli în martie. Îl informase deja pe Toghtekin despre intențiile sale și se pare că obținuse și permisiunea lui Guillaume-Jourdain să traverseze teritoriile latine. Fakhr ducea cu sine o gardă de corp de 500 de oameni și numeroase daruri scumpe pentru sultan. La Damasc, Toghtekin l-a primit cu tot respectul cuvenit, iar emirii de frunte l-au copleșit cu daruri, dar ca măsură de precauție Fakhr s-a instalat în afara zidurilor orașului. La plecarea din Damasc i s-a alăturat însuși fiul lui Toghtekin, Taj al-Mulk Buri. De îndată ce s-a apropiat de Bagdad, a primit toate onorurile: sultanul a trimis propria lui barcă pentru traversarea Eufratului, iar Fakhr a stat pe perna pe care stătea de obicei sultanul. Deși nu își arogase niciodată un titlu mai înalt decât cel de cadiu, Fakhr a intrat în Bagdad cu toate onorurile acordate unui suveran. Califul și sultanul deopotrivă i-au arătat o afecțiune frățească și l-au lăudat

[10] Ibn al-Athir, pp. 226–227.

[11] Ibn al-Qalanisi, *op. cit.*, p. 60; Ibn al-Athir, p. 230.

pentru serviciile aduse islamului. Lipsa de substanţă a acestor complimente a devenit evidentă odată cu discuţiile la obiect. Sultanul i-a promis lui Fakhr că o mare armată selgiucidă va veni să salveze Tripoli, dar mai avea de îndeplinit câteva mici misiuni mai aproape de Bagdad. De pildă, emirul de Mosul Jawali trebuia readus la ascultare. Fakhr a înţeles că Mohammed nu dorea deloc să se implice. După ce a petrecut, în huzur şi inutil, patru luni la Curtea sultanului, a început călătoria spre casă doar pentru a afla că nu mai avea unde să se întoarcă.[12]

Abu'l Manaqib şi oficialităţile tripolitane erau realişti, ştiind prea bine că singura putere musulmană capabilă să îi salveze erau fatimizii, ce dispuneau încă de putere maritimă. Ei i-au cerut vizirului egiptean al-Afdal să trimită un guvernator care să preia oraşul. Drept răspuns, al-Afdal l-a numit pe Sharaf ad-Daulah, care a sosit la Tripoli în vara anului 1108, încărcat cu provizii şi cereale pentru populaţie. A preluat stăpânirea fără probleme. Toţi susţinătorii lui Fakhr au fost arestaţi şi duşi în Egipt. Fakhr a aflat de aceste schimbări după ce a ajuns la Damasc. Având încă posesia Jabalei, s-a îndreptat într-acolo. Dar stăpânirea asupra Jabalei avea să fie scurtă. În mai 1109, Tancred din Antiohia şi-a făcut apariţia cu toată forţa în faţa oraşului. Fakhr a capitulat de îndată, pe baza înţelegerii potrivit căreia urma să deţină oraşul ca un fief de la Tancred. Dar acesta şi-a călcat cuvântul şi Fakhr a fost obligat să plece. A ajuns fără şicane la Damasc, unde s-a retras, petrecându-şi restul vieţii ca rentier al lui Toghtekin.[13]

Deşi Fakhr a pierdut Tripoli, egiptenii nu au fost în stare să îl stăpânească şi nici Guillaume-Jourdain să îl câştige. La moartea lui Raymond, baronii de Toulouse căzuseră de acord ca Bertrand să fie succesorul deoarece acesta îi conducea deja de zece ani şi pentru că nu ştiau că exista şi un fiu legitim. De îndată ce au aflat de existenţa lui Alphonse-Jourdain, au trimis vorbă în Răsărit, ca să îl roage să îşi preia moştenirea de drept. Este de înţeles că

---

[12] Ibn al-Qalanisi, *op. cit.*, pp. 83–86; Ibn al-Athir, pp. 255–257.

[13] Ibn al-Qalanisi, pp. 86–90. Ibn al-Athir, p. 274; Sibt ibn al-Jawzi, p. 536.

Elvira, mama lui, a preferat ca fiul ei să stăpânească moşiile bogate din sudul Europei în locul unui domeniu nesigur din Răsărit. A sosit la Toulouse împreună cu băiatul în cursul anului 1108.

Sosirea lor l-a obligat pe Bertrand să îşi evalueze opţiunile. Probabil că printr-un aranjament de familie s-a ajuns la soluţia ca Bertrand să renunţe la orice pretenţie la domeniile tatălui său în Europa, iar Alphonse-Jourdain, bucuros să îl vadă plecat din Toulouse, a abandonat în favoarea lui moştenirea din Liban. Bertrand a plecat în Orient în vara anului 1108. Era hotărât să îşi completeze viitorul principat prin cucerirea oraşului Tripoli şi probabil că se aştepta să întâmpine greutăţi din partea lui Guillaume-Jourdain. Pentru a-şi atinge obiectivele a luat cu el o armată de 4 000 de cavaleri şi pedestraşi şi o flotilă de 40 de galere oferite de porturile provensale. Fiul său, Pons, a călătorit împreună cu el. Prima oprire a fost la Genova, de unde spera să obţină ajutor naval pentru a cuceri Tripoli. Guillaume-Jourdain a încercat şi el să formeze o alianţă navală cu genovezii, dar ambasadorii lui au aflat că Bertrand fusese deja acceptat ca aliat al republicii ligure. Genova îi promisese lui Bertrand că îl va ajuta să intre în posesia cuceririlor răsăritene ale tatălui său şi să le încununeze prin cucerirea oraşului Tripoli, unde negustorii ei urma să aibă o poziţie privilegiată. Atunci când Bertrand a ridicat pânzele la sfârşitul toamnei, a fost însoţit de o escadrilă genoveză.[14]

Bertrand plănuise mai întâi să viziteze Constantinopolul, ca să îşi asigure şi sprijinul prietenului tatălui său, împăratul, dar furtuni puternice au obligat flota să se adăpostească în golful Volo în portul Almyro. Aici, oamenii lui Bertrand au lăsat o impresie bună, abţinându-se de la acţiunile tipice ale occidentalilor de a devasta regiunea înconjurătoare. Drept urmare, atunci când a ajuns la Constantinopol, Alexie era deja înclinat în favoarea lui şi l-a primit ca pe un fiu. Bertrand a primit numeroase daruri

[14] Albert d'Aix, XI, 3, p. 664, spune că Bertrand a vizitat Pisa în loc de Genova. Caffaro, *Liberatio*, p. 72.

scumpe şi promisiunea altor servicii imperiale. În schimb, el a jurat credinţă împăratului.[15]

De la Constantinopol, Bertrand şi aliaţii lui au navigat la Sf. Simeon, portul Antiohiei, şi au trimis un legat la Tancred pentru o întrevedere. Tancred a venit de îndată să îl vadă, dar conversaţia nu a curs uşor. Bertrand a cerut cu aroganţă ca Tancred să îi predea părţile din oraş care aparţinuseră odinioară lui Raymond. Tancred a răspuns că ar putea lua în considerare propunerea dacă Bertrand l-ar însoţi în campania pe care o punea la cale împotriva Mamistrei şi a oraşelor bizantine din Cilicia. Bertrand tocmai depusese jurământul de supunere lui Alexie şi conta pe sprijinul acestuia, de aceea propunerea lui Tancred era inacceptabilă, dar s-a oferit în schimb să cucerească Jabala, oraş în care se refugiase Fakhr al-Mulk. Tancred a insistat pe cooperarea în expediţia ciliciană, dar la refuzul categoric al lui Bertrand din cauza jurământului său, l-a alungat din principat şi a interzis supuşilor lui să îi vândă hrană. Bertrand a fost obligat să coboare pe ţărm şi a intrat în portul Tortosa.[16]

Tortosa era cârmuită de unul dintre oamenii lui Guillaume-Jourdain; acesta i-a deschis de îndată porţile lui Bertrand şi i-a dat şi toate proviziile de care avea nevoie. A doua zi Bertrand a trimis un mesager la sediul lui Guillaume-Jourdain la Mons Pelegrinus, cerându-i să îi predea toată moştenirea din ţinutul La Chamelle, şi anume principatul de Homs pe care Raymond sperase să îl întemeieze. Dar Guillaume-Jourdain tocmai avusese un succes important. Atunci când egiptenii au preluat Tripoli, oraşul Arqa, ce era condus de unul dintre subordonaţii favoriţi ai lui Fakhr, a cerut protecţia lui Toghtekin din Damasc. Toghtekin a plecat într-acolo personal ca să inspecteze noua achiziţie, dar ploile de iarnă i-au întârziat înaintarea prin Buqaia. În timp ce aştepta ca vremea să se

---

[15] Anna Comnena, XIV, II, 6, vol. III, p. 149, spune că Bertrand (Πελκτράνος) a jurat supunere lui Alexie pe când se afla la Tripoli, dar Albert d'Aix, *loc. cit.*, menţionează vizita lui via Halmyrus la Constantinopol.

[16] Albert d'Aix, XI, 5–7, pp. 665–667.

îndrepte, Toghtekin a atacat câteva forturi construite de creştini în apropierea frontierei. Guillaume-Jourdain, împreună cu 300 de călăreţi şi 200 de pedestraşi locali, a traversat munţii Liban şi l-a luat prin surprindere, în apropiere de satul Akun. Armata lui Toghtekin în frunte cu acesta a fugit la Homs, cu francii pe urmele ei. Aceştia nu puteau ataca oraşul, dar s-au întors către nord şi au prădat împrejurimile oraşului Shaizar. Emirii din Shaizar, fraţii mundiqhizi Murshid şi Sultan, auzind că armata francilor e mică, i-au confruntat încrezători că îi vor învinge cu uşurinţă. Dar francii au atacat cu atâta sălbăticie, încât cei din Shaizar au clacat şi au fugit. Guillaume-Jourdain s-a întors după aceea la Arqa, iar oraşul a capitulat după doar trei săptămâni de asediu.[17]

Încurajat de aceste victorii, Guillaume-Jourdain nu era dispus să abdice în favoarea lui Bertrand. I-a răspuns aşadar că el stăpânea pământurile lui Raymond prin drept de moştenire şi că le-a apărat şi înmulţit. Dar mărimea armatei lui Bertrand l-a neliniştit şi a trimis vorbă la Antiohia ca să îl roage pe Tancred să intervină, promiţând să devină vasalul lui. Această mişcare l-a forţat pe Betrand să facă la fel. A trimis un mesager la Ierusalim ca să prezinte situaţia regelui Balduin, făcând apel la el ca la supremul arbitru al latinilor din Răsărit şi recunoscându-l astfel drept suzeran.[18]

Balduin, cu simţul omului de stat care ştia că latinii trebuie să coopereze şi care se considera liderul lor, a răspuns imediat la apel. Era deja nemulţumit din cauza atitudinii lui Tancred faţă de Balduin de Edessa şi Joscelin de Courtenay. Bertrand se deplasase deja la sud, către Tripoli, unde armata lui avea dubla misiune de a continua blocada oraşului musulman şi de a-i asedia pe susţinătorii lui Guillaume-Jourdain din Mons Pelegrinus. Acesta plecase din Mons Pelegrinus şi reocupase Tortosa, unde îl aştepta pe Tancred. Imediat ce Tancred a ajuns acolo, au sosit şi trimişii regelui Balduin, Eustache Garnier şi Pagan de Haifa, care le-au

[17] Usama, ed. Hitti, p. 78; Ibn al-Athir, pp. 226–227.

[18] Foucher de Chartres, II, XI, 1, pp. 526–530; Albert d'Aix, XI, 1–2, 8, pp. 663–664, 666.

poruncit amândurora să îşi facă apariţia la Curtea Regală din faţa oraşului Tripoli pentru a decide chestiunea moştenirii lui Raymond, precum şi restituirea Edessei şi a oraşului Turbessel stăpânitorilor lor de drept. Guillaume-Jourdain a vrut să refuze, dar Tancred şi-a dat seama că o sfidare era imposibilă.

În iunie 1109, toţi principii Răsăritului Latin s-au întâlnit în afara zidurilor cetăţii Tripoli. Bertrand venise cu armata lui. Regele Balduin sosise din sud cu o armată de 500 de cavaleri şi tot atâţia pedestraşi. Tancred a adus 700 dintre cei mai buni cavaleri ai săi, iar Balduin de Edessa şi Joscelin au venit cu gărzile lor de corp. Într-o şedinţă solemnă în castelul Mons Pelegrinus, Tancred s-a împăcat oficial cu Balduin de Edessa şi cu Joscelin, în vreme ce moştenirea lui Raymond a fost împărţită în două. Guillaume-Jourdain urma să păstreze Tortosa şi propria lui cucerire, Arqa, iar Bertrand primea Jebail şi Tripoli, după cucerire. Primul a jurat supunere lui Tancred, iar cel de-al doilea regelui Balduin. La moartea unuia dintre ei, supravieţuitorul moştenea pământurile celuilalt.[19]

Odată pacea restabilită în sânul liderilor, armata francă a pornit să cucerească cetatea Tripoli. Guvernatorul egiptean, Sharif ad-Daulah, ceruse disperat ajutor de la autorităţile din Egipt, care au şi pregătit o flotă numeroasă pentru transportarea unei armate şi alte corăbii cu provizii. Dar intrigi şi certuri între generalii egipteni i-au întârziat plecarea din porturile deltei Nilului. Astfel au trecut câteva luni, răstimp în care vizirul încercase, fără tragere de inimă, să aplaneze conflictele. Ordinul de plecare a fost dat în sfârşit, dar vântul din nord bătea constant şi corăbiile nu puteau ridica ancora. Când au reuşit să plece într-un final, cu un efectiv mult redus, era prea târziu.[20]

Cu orice posibil ajutor de pe mare blocat de flotele din Genova şi Provence şi cu zidurile lovite de toate maşinile de asediu de care latinii dispuneau, garnizoana din Tripoli a renunţat repede la orice idee de rezistenţă. Sharaf ad-Daulah a trimis vorbă la regele

---

[19] Foucher de Chartres, II, XLI, I, p. 531; Albert d'Aix, XI, 9–12, pp. 666–668.

[20] Ibn al-Athir, p. 274; Ibn al-Qalanisi, p. 89.

Balduin pentru a oferi o capitulare condiționată. El a cerut ca locuitorii care doreau să emigreze să fie lăsați să plece nestingheriți împreună cu bunurile lor mobile, iar cei care doreau să rămână să devină supuși ai latinilor să își păstreze toate proprietățile în schimbul unei taxe anuale. El însuși urma să se poată retrage cu trupele sale la Damasc. Balduin a fost de acord. Pe 12 iulie 1109, creștinii au intrat în Tripoli.

Balduin a respectat înțelegerea cu Sharaf ad-Daulah: în cartierele preluate de el, nu au existat jaf și distrugeri. Dar marinarii genovezi, văzând orașul fără apărare, au intrat cu forța și au început să prade, să incendieze case și să ucidă toți musulmanii care le-au ieșit în cale. A durat o vreme până când autoritățile au reușit să îi țină în frâu. În vâltoarea evenimentelor, marea bibliotecă a familiei Banū Ammar, cea mai vestită bibliotecă a islamului, a ars până la temelie și toate cărțile din ea au pierit.[21]

După ce orașul a fost ocupat pe de-a-ntregul și s-a restabilit ordinea, Bertrand a fost instalat cârmuitor, cu titlul de conte de Tripoli, vasal al regatului de Ierusalim. Obligațiile lui față de împăratul Alexie au fost ignorate. Genovezii au primit un sfert din oraș, un castel, cunoscut drept Puy du Connétable, la zece mile sud de Tripoli, precum și două treimi din orașul Jebail. Jebail le-a fost oferit de amiralul Ugo Embriaco, ai cărui descendenți l-au transformat în fief ereditar.[22]

Bertrand nu a avut mult de așteptat până când a obținut întreaga moștenire răsăriteană a tatălui său. În timp ce armata francă se afla încă la Tripoli, Guillaume-Jourdain a fost ucis de o săgeată. Circumstanțele morții sale rămân un mister. Se pare că a intervenit într-o ceartă între doi îngrijitori de cai și, pe când încerca să îi despartă, unul dintre ei a tras asupra lui. Suspiciunea a căzut

---

[21] Foucher de Chartres, II, XLI, 2–4, pp. 531–533; Albert d'Aix, XI, 13, p. 668; Ibn al-Qalanisi, pp. 89–90; Ibn al-Athir, *loc. cit.*; Abu'l Mahâsin, p. 489; Ibn Hamdun, p. 455; Sibt ibn al-Jawzi, p. 536.

[22] Caffaro, *Liberatio*, pp. 72–73; Vezi Rey, „Les Seigneurs de Gibelet", în *Revue de l'Orient Latin*, III, pp. 399–403.

inevitabil asupra lui Bertrand, dar nu s-a dovedit nimic. Bertrand a preluat de îndată ţinuturile lui Guillaume-Jourdain, care au intrat aşadar sub suzeranitatea regelui Balduin. Tancred mizase pe calul greşit.[23]

Fiul lui Raymond a dus la îndeplinire visul tatălui său de a crea un principat în Orient. Era un principat mai mic decât râvnise Raymond: ţinuturile din La Chamelle nu au făcut parte din el niciodată. În locul suzeranităţii îndepărtate a împăratului de la Constantinopol, se afla sub dominaţia apropiatului rege de la Ierusalim. Era însă o moştenire bogată şi prosperă. Prin resursele şi poziţia ei, ce îi lega pe francii din nordul Siriei cu cei din Palestina, ea va juca un rol vital în istoria cruciadelor.

[23] Foucher de Chartres, *loc. cit.*; Albert d'Aix, XI, 15, pp. 669–670.

V

REGELE BALDUIN I

„Inima lui este tare ca piatra, tare ca piatra râșniței, cea de dedesubt."

Cartea lui Iov, 41:24

Intervenția regelui Balduin la Tripoli în 1109 a demonstrat că el era principalul suveran al Orientului Latin, poziție pe care și-a câștigat-o cu o muncă răbdătoare și plină de pasiune și prin îndrăzneala acțiunilor sale. Atunci când a sosit la Ierusalim, având de înfruntat opoziția patriarhului Daimbert și a principelui Antiohiei, a moștenit o vistierie goală și un teritoriu dispersat, format din lanțul muntos din Palestina, câmpia Esdraelon și câteva fortărețe răzlețe într-un peisaj neprietenos și o mică armată de cavaleri neascultători și de mercenari locali pe care nu se putea baza. Biserica era singura organizație coerentă în regat, dar și în sânul ei existau două partide, una a lui Daimbert și cealaltă a lui Arnulf. Administrația centrală a lui Godefroy fusese formată din apropiații lui, prea puțini și nepotriviți pentru cârmuirea unei țări. Baronii care primiseră castelele de pe frontieră își conduceau propriile domenii în voia lor.

Balduin și-a dat seama că cel mai mare pericol ce îl pândea înainte ca să își poată reorganiza statul era un atac musulman.

Adept al ideii că atacul este cea mai bună apărare, el a pornit la luptă împotriva necredincioşilor înainte chiar de a rezolva situaţia cu Daimbert sau de a se încorona. Faptele de arme de la Edessa şi victoria de la Fluviul Câinelui (Nahr al-Kalb) i-au creat o reputaţie grozavă, de care Balduin a căutat să profite. La o săptămână după venirea la Ierusalim, s-a deplasat la Ascalon şi a făcut o demonstraţie de forţă sub zidurile oraşului. Fortăreaţa era însă prea mare pentru mica lui armată, de aceea Balduin a plecat spre Hebron, la răsărit, şi de acolo în jos la Segor prin deşertul Negev, prin ţinutul sărat al ţărmului sudic al Mării Moarte, dând foc satelor pe care le întâlnea în cale. De acolo s-a deplasat prin ţinutul sălbatic al Edomului către muntele Hor şi antica mănăstire Sf. Aaron de lângă Petra. Deşi Balduin nu a stabilit aşezări permanente în această regiune, avansul lui i-a speriat pe arabi, care nu au avut curajul să îi invadeze teritoriile timp de câţiva ani.[1]

Balduin s-a întors la Ierusalim puţin înainte de Crăciun. Patriarhul Daimbert avusese răgaz să reflecte la situaţia lui şi a acceptat inevitabilul. În ziua de Crăciun a anului 1100 l-a încoronat pe Balduin rege al Ierusalimului, iar în schimb a fost reconfirmat în scaunul de patriarh.

La începutul primăverii anului 1101, Balduin a aflat că un trib bogat de arabi urma să traverseze Transiordania. Împreună cu un detaşament a traversat de îndată râul şi le-a atacat tabăra pe timp de noapte. Puţini arabi au reuşit să scape. Cei mai mulţi bărbaţi au fost ucişi în corturi, iar femeile şi copiii au fost duşi în captivitate, împreună cu mulţi bani şi obiecte preţioase. Printre prizonieri era şi soţia unui şeic, pe punctul de a naşte. Aflând despre starea ei, Balduin a poruncit să fie eliberată împreună cu servitoarea ei, două cămile şi hrană îndestulătoare. Femeia a născut la marginea drumului, unde soţul ei a găsit-o în curând. Mişcat de

[1] Foucher de Chartres, II, IV, 1–5, II, pp. 370–383 (Foucher a luat parte la expediţie); Albert d'Aix, VII, 28–42, pp. 533–536. Pe Muntele Jebel Harun (Hor) se afla o mănăstire grecească şi o aşezare de călugări în jurul marelui mormânt nabatean, cunoscut sub numele de El-Deir (mănăstire).

gestul lui Balduin, şeicul s-a grăbit la el şi i-a promis că într-o zi îi va răsplăti bunătatea.[2]

Vestea despre incursiunea lui Balduin a sporit faima acestuia. În luna martie au sosit la Ierusalim ambasade din oraşele de pe ţărm: Arsuf, Cezareea, Acra şi Tyr, aducând daruri scumpe. Duqaq din Damasc a trimis o ofertă de 50 000 de besanţi de aur pentru răscumpărarea prizonierilor luaţi în bătălia de la Fluviul Câinelui. Astfel era rezolvată şi situaţia financiară a lui Balduin.[3]

Plata tributului nu a adus niciun beneficiu oraşelor Arsuf şi Cezareea. O flotă genoveză a fost zărită la Haifa, în martie, iar la 15 aprilie aceasta ancora la Jaffa. Printre pasageri se afla şi Maurice, episcopul-cardinal de Porto, trimis ca legat de către papa Pascal. Până atunci, Balduin se bazase ca putere maritimă pe mica flotă pisană care îl adusese pe arhiepiscopul de Pisa, inamicul său Daimbert, în Orient. O alianţă cu genovezii, rivalii pisanilor, îi convenea mai mult. S-a grăbit aşadar la Haifa să îi întâmpine şi să îl primească pe legat. I-a invitat pe conducătorii genovezilor să petreacă Paştele la Ierusalim. Acolo s-au înţeles ca genovezii să îl slujească un anotimp. Plata urma să fie o treime din prada de război, din bunuri şi bani deopotrivă, şi o stradă în cartierul comercial al fiecărui oraş cucerit. Imediat după încheierea pactului, aliaţii au atacat Arsuful, Balduin pe uscat şi genovezii pe mare. Rezistenţa nu a durat mult. Autorităţile oraşului au capitulat cu condiţia ca locuitorii să poată pleca în siguranţă cu familiile şi bunurile lor în teritoriu musulman. Balduin a acceptat condiţiile, şi a oferit emigranţilor o escortă până la Ascalon. După aceea a instalat o garnizoană în oraş şi le-a dat genovezilor partea promisă.[4]

De la Arsuf aliaţii s-au îndreptat spre Cezareea, al cărei asediu a început pe 2 mai. Garizoana, încrezătoare în vechile ziduri bizantine, a refuzat să se predea, dar la 17 mai a fost cucerită prin

---

[2] Guillaume de Tyr, X, 11, p. 415.

[3] Albert d'Aix, VII, 52, pp. 541–542.

[4] Foucher de Chartres, II, VIII, 1–7, pp. 393–400; Albert d'Aix, VII, 54, pp. 452–453.

asalt. Soldaților victorioși li s-a permis să jefuiască orașul după placul inimii, dar grozăviile acestora i-au speriat pe propriii lor conducători. Cel mai mare masacru a avut loc în Marea Moschee, care fusese cândva sinagoga lui Irod Agrippa. Mulți locuitori se adăpostiseră acolo și au cerut îndurare, dar toți, bărbați și femei deopotrivă, au fost măcelăriți până când podeaua a fost acoperită de un lac de sânge. Din tot orașul nu au fost cruțați decât câteva fete și copii mici, precum și marele judecător și conducătorul garnizoanei, salvați de însuși Balduin pentru o răscumpărare grasă. Ferocitatea a fost intenționată. Balduin dorea să demonstreze că își ținea cuvântul față de cei care cădeau la înțelegere cu el, altminteri era nemilos.[5]

Balduin abia a avut timp să împartă prada conform pactului și să lase o garnizoană francă și a și primit vestea că o armată egipteană intrase în Palestina.

Vizirul fatimid al-Afdal era dornic să răzbune înfrângerea de la Ascalon din urmă cu doi ani, și a organizat o expediție sub comanda emirului mameluc Sa'ad ed-Daulah al-Qawasi. Aceasta a ajuns la Ascalon la mijlocul lunii mai și a pătruns până la Ramla, probabil în speranța de a intra în Ierusalim cât timp Balduin era încă ocupat la Cezareea. Balduin s-a grăbit cu forțele sale la Ramla, iar Sa'ad s-a întors la Ascalon ca să aștepte întăriri. După ce a fortificat Ramla, Balduin și-a stabilit cartierul general la Jaffa, de unde putea urmări mișcările egiptenilor și putea fi în legătură directă cu comunicațiile maritime. În afară de o scurtă vizită administrativă la Ierusalim în iulie, Balduin a rămas la Jaffa toată vara. La sfârșitul lui august a interceptat o scrisoare din care a aflat că egiptenii au primit detașamente noi și că se pregăteau de marșul asupra Ierusalimului.

---

[5] Foucher de Chartres, IX, 1–9, pp. 400–404; Albert d'Aix, VII, 55–56, pp. 453–454. Guillaume de Tyr, X, 16, p. 423, relatează că genovezii au luat ca partea lor de pradă și o cupă verde pe care au crezut-o făcută din smarald solid. Ea se află și acum în tezaurul catedralei San Lorenzo din Genova și mai târziu a fost considerată Sfântul Graal. Vezi Heyd, *Histoire du Commerce du Levant*, I, p. 137.

Pe 4 septembrie Sa'ad şi-a deplasat încet forţele în afara Ramlei. Două zile mai târziu, Balduin a ţinut consiliu de război şi a hotărât să atace în zori, fără a mai aştepta ofensiva inamicului. Nu avea decât 260 de călăreţi şi 900 de pedestraşi, dar toţi erau bine echipaţi şi experimentaţi, în vreme ce uriaşa armată egipteană, pe care el însuşi o estima la 11 000 de călăreţi şi 21 000 de pedestraşi, era slab echipată şi nepregătită. Balduin şi-a împărţit efectivele în cinci corpuri: unul sub comanda unui cavaler pe nume Bervold, al doilea sub Geldemar Carpenel, senior al Haifei, al treilea sub Hugues de Saint-Omer, care i-a succedat lui Tancred ca principe al Galileei, şi al patrulea şi al cincilea sub comanda lui personală. Inspiraţi de prezenţa Adevăratei Cruci, de o predică înălţătoare a lui Arnulf de Rohes şi de iertarea păcatelor oferită de cardinalul-legat, latinii au pornit spre Ramla şi la răsăritul soarelui i-au atacat pe egipteni, lângă Ibelin, la sud-vest de oraş.

Bervold a început atacul, dar trupele lui au fost călcate în picioare de egipteni şi el însuşi ucis. Geldemar Carpenel s-a grăbit în ajutorul lui, dar şi el a pierit împreună cu oamenii lui. Au urmat corpurile galileene, dar nu au produs un efect însemnat mulţimilor de egipteni. După pierderi grele, Hugues de Saint-Omer şi-a scos oamenii din luptă şi a fugit către Jaffa, urmărit de flancul stâng al egiptenilor. Totul părea pierdut. Dar regele Balduin, după ce şi-a mărturisit păcatele înaintea Sfintei Cruci şi şi-a admonestat tovarăşii, s-a urcat pe iapa sa, Gazelle, şi a galopat în fruntea cavalerilor săi în mijlocul duşmanilor. Egiptenii, încrezători în victorie, au fost luaţi prin surprindere. După o scurtă luptă, cei din centru s-au răsucit şi au fugit, iar panica s-a răspândit către flancul drept. Balduin, interzicându-le oamenilor săi să se oprească ca să jefuiască tabăra inamică sau cadavrele, i-a urmărit până sub zidurile Ascalonului. Apoi şi-a adunat oamenii şi s-a retras ca să împartă prada de pe câmpul de luptă.[6]

Între timp, Hugues de Saint-Omer a ajuns la Jaffa ca să dea de veste că bătălia era pierdută. Regina şi Curtea ei aşteptau acolo.

---

[6] Foucher de Chartres, II, XI, I-XIII, 5, pp. 407–420. Albert d'Aix, VII, 67–70, pp. 550–553.

Aflând despre dezastru și crezând că regele era mort, au trimis de îndată un mesager la singura persoană de la care puteau cere ajutor, Tancred. A doua zi dimineață, o armată a apărut în zare. Toți au crezut că sunt egiptenii, dar mare a fost bucuria când au văzut banerele francilor și l-au recunoscut pe rege. Un al doilea mesager a fost trimis la Antiohia cu vestea că totul se terminase cu bine. Lui Tancred, care se pregătise, nu fără satisfacție, să plece cu o armată către Ierusalim, i s-a transmis că poate rămâne acasă.[7]

Pentru moment, pericolul fusese îndepărtat. Egiptenii suferiseră pierderi grele și nu mai erau dispuși să înceapă o nouă campanie în anul acela. Resursele Egiptului erau însă uriașe. Al-Afdal nu avea nicio greutate în a echipa o altă armată și a încerca din nou anul următor. Între timp, Balduin a primit vizita principilor care au supraviețuit cruciadelor anatoliene din 1101. Guillaume de Aquitania, Ștefan de Blois, Ștefan de Burgundia și conetabilul Conrad, însoțiți de diverși baroni din Țările de Jos, de Ekkehard de Aura și de episcopul Manase, mulți veniți pe mare la Antiohia, au ajuns în vecinătatea Beirutului în primăvara anului 1102. Pentru a le asigura trecerea prin teritorii străine, Balduin a trimis o gardă care să îi însoțească până la Ierusalim. La sfârșitul lunii aprilie, Guillaume de Aquitania s-a îmbarcat în siguranță cu destinația Sf. Simeon, dar corabia în care se aflau Ștefan de Blois, Ștefan de Burgundia și alții a fost dusă de o furtună la Jaffa. Până s-a găsit o altă corabie disponibilă, a sosit vestea că o nouă armată se apropia din Egipt. Din cauza acestui accident, cavalerii au rămas să lupte în bătălia ce se anunța.[8]

La mijlocul lunii mai a anului 1102, armata egipteană formată din 20 000 de arabi și sudanezi sub comanda fiului vizirului, Sharaf al-Ma'ali, s-a grupat la Ascalon și s-a deplasat către Ramla. Balduin era pregătit. O armată de câteva mii de creștini aștepta la Jaffa, iar garnizoanele din Galileea erau instruite să trimită detașamente la cerere. Dar iscoadele lui Balduin l-au indus în eroare. Crezând că

---

[7] Foucher de Chartres, II, XIV, 1–8, pp. 420–424.

[8] Foucher de Chartres, II, XV, 1–6, pp. 424–428.

o mică trupă de jefuitori erau egiptenii, a pornit împotriva lor fără să ceară întăriri. I-a chemat pe tovarăşii săi care se aflau atunci la Ierusalim, Ştefan de Blois, Ştefan de Burgundia, conetabilul Conrad, Hugues de Lusignan şi alţi cavaleri flamanzi, propunându-le să se alăture cavaleriei sale şi să termine repede cu lupta. Ştefan de Blois a sugerat că era o acţiune pripită şi că o mai bună recunoaştere era de dorit. Dar nimeni nu l-a ascultat, dată fiind laşitatea lui de la Antiohia. Acesta li s-a alăturat confraţilor săi fără să mai crâcnească.

Pe 17 mai, regele Balduin a plecat din Ierusalim împreună cu 500 de călăreţi. Au mers lejer, în prea puţină ordine. Când au ajuns în câmpie şi au văzut imensa armată egipteană înaintea lor, Balduin şi-a dat seama de greşeală, dar nu era cale de întoarcere. Fuseseră văzuţi şi cavaleria uşoară egipteană se apropia ca să le taie retragerea. Singura şansă era să atace frontal. Egiptenii, crezând că au de-a face doar cu avangarda unei armate mai mari, aproape că au cedat după primul impact. Văzând că nu vine nicio altă forţă din urmă, i-au împresurat pe franci. Armata lui Balduin a rupt rândurile. Câţiva cavaleri, conduşi de Roger de Rozoy şi vărul lui Balduin, Hugues du Bourg, şi-au croit drum printre soldaţii egipteni şi au ajuns la adăpost la Jaffa. Mulţi, precum Gerard de Avesnes sau Stabelon, fostul şambelan al lui Godefroy, au căzut în luptă. Regele Balduin şi căpeteniile lui au reuşit să ajungă la mica fortăreaţă a Ramlei, unde au fost imediat înconjuraţi de armata egipteană.

Căderea nopţii i-a salvat de atac, dar zidurile Ramlei erau într-o stare deplorabilă. Un singur turn, construit de Balduin în anul anterior, ar fi putut rezista, şi toţi s-au înghesuit în el. În miez de noapte, un arab a venit la poartă şi a cerut să îl vadă pe rege. A fost lăsat să intre şi s-a prezentat ca fiind soţul femeii pe care Balduin a cruţat-o în incursiunea sa din Transiordania. Din recunoştinţă l-a prevenit pe rege că egiptenii vor ataca în zori şi că trebuia să fugă imediat. Balduin i-a urmat sfatul. Oricât de mult l-ar fi durut să îşi abandoneze camarazii – şi el nu era un om cu un înalt simţ al onoarei –, şi-a dat seama că de supravieţuirea lui depindea întregul regat. Împreună cu un servitor şi trei alţi însoţitori s-au furişat

călare, printre liniile inamice, având încredere în iapa lui, Gazelle, că îl va duce la adăpost. În aceeași noapte, au reușit să fugă și Lithard de Cambrai, viconte de Jaffa, și Gothman de Bruxelles. Gothman, deși grav rănit, a izbutit să ajungă la Ierusalim, unde a dus vestea despre dezastru. A îndemnat însă la răbdare, căci era încrezător că Balduin era în viață.

A doua zi dis-de-dimineață egiptenii au luat cu asalt zidurile Ramlei, ridicând grămezi de vreascuri în jurul turnului în care se adăpostiseră cavalerii. Decât să piară în flăcări, cavaleria francilor a pornit atacul, în frunte cu conetabilul Conrad, dar cale de ieșire nu era. Toți au fost uciși pe loc sau luați prizonieri. Curajul lui Conrad i-a impresionat pe egipteni și i-au cruțat viața. Împreună cu alți 100 de tovarăși a fost trimis în captivitate în Egipt. Dintre ceilalți lideri, Ștefan de Burgundia, Hugues de Lusignan și Geoffreoy de Vendôme au fost uciși în luptă. Alături de ei a murit și Ștefan de Blois, care și-a salvat reputația prin moartea glorioasă. Contesa Adèle putea dormi liniștită.[9]

Regina și suita s-au deplasat din nou la Jaffa. Acolo, Roger de Rozoy și alți fugari le-au spus despre groaznica înfrângere. Ei se temeau că regele căzuse în luptă împreună cu toți cavalerii lui și făceau planuri să fugă pe mare cât mai aveau timp. Dar la 20 mai armata egipteană a ajuns sub zidurile orașului și flota egipteană și-a făcut apariția la orizont. Cele mai mari temeri păreau să se adeverească atunci când un soldat egiptean a fluturat sub ochii lor un cap pe care toți l-au crezut a fi regele, dar s-a dovedit a fi al lui Gerbod de Winthinc, care semăna cu el. În

---

[9] Foucher de Chartres, II, XVIII, I-XIX, 5, pp. 436–444; Ekkehard de Aura, *Hieorsolymita*, pp. 33–35; Albert d'Aix, IX, 2–6, pp. 591–594; Bartolf de Nangis, pp. 533–535; Guillaume de Tyr, X, 20–21, pp. 429–432, povestește despre intervenția șeicului; Ibn al-Athir, pp. 213–216 (o relatare confuză bazată pe două versiuni diferite). Accept datarea lui Hagenmeyer (*op. cit.*, pp. 162–166), deși *Chronicon S. Maxentii*, p. 421, spune 27 mai, iar Albert d'Aix „în jurul Rusaliilor", adică în jur de 25 mai. Despre moartea lui Ștefan de Blois, conform lui Guibert de Nogent, p. 245, nu se știe nimic cu certitudine; *Cartulaire de Notre Dame de Chartres*, III, p. 115, o datează la 19 mai.

acel moment, ca printr-o minune, o micuță corabie a fost văzută navigând dinspre nord, cu stindardul regelui pe catarg. După ce fugise de la Ramla, Balduin a pornit spre țărm, încercând să ajungă la Jaffa. Dar trupele egiptene împânziseră toată regiunea. Timp de două zile și două nopți s-a perindat prin dealurile de la nord de Ramla, apoi a traversat în grabă câmpia Sharonului până la Arsuf. A ajuns acolo în seara zilei de 19, spre plăcuta surprindere a guvernatorului Roger de Haifa. În aceeași seară, trupele din Galileea, formate din 80 de cavaleri aleși pe sprânceană și conduși de Hugues de Saint-Omer, care s-au grăbit către sud auzind despre avansul trupelor egiptene, i s-au alăturat la Arsuf. A doua zi, Hugues a plecat spre sud cu oamenii lui, în vreme ce Balduin a convins un aventurier englez, pe nume Goderic, să îl treacă pe corabia lui prin blocada egipteană. Pentru a ridica moralul curții, Balduin și-a înălțat stindardul. Egiptenii l-au văzut și au trimis corăbii să îl prindă, dar bătea un vânt puternic din nord, care nu permitea corăbiilor egiptene să plece, dar care l-a dus pe Balduin în port.

Regele a început de îndată să își regrupeze forțele. Înainte ca egiptenii să împresureze orașul, Balduin a ieșit ca să întâmpine compania galileeană a lui Hugues și să o ducă la adăpostul zidurilor. Apoi, a trimis vorbă la Ierusalim ca să fie adunați toți bărbații apți de acolo și din Hebron. A fost găsit un călugăr care era dispus să ducă mesajul dincolo de liniile inamice. Acesta a părăsit Jaffa la lăsarea întunericului, dar a avut nevoie de trei zile ca să ajungă la Ierusalim. Vestea că regele trăiește a fost primită cu mare bucurie. O forță de 90 de cavaleri și tot atâția „servitori" călare a fost adunată și întărită și de prezența unei bucăți din Sfânta Cruce. Toți s-au grăbit la Jaffa. Cavalerii, mai bine echipați, au reușit să pătrundă în oraș, dar „servitorii" au fost alungați în mare, de unde au înotat în port. Între timp, Balduin le-a scris lui Tancred și lui Balduin de Edessa, relatându-le pierderile grele suferite și cerându-le ajutorul.

Înainte ca principii din nord să pornească spre el, ajutorul a venit din altă parte. În ultimele zile ale lunii mai, o flotă de 200 de corăbii în mare parte englezești, ducând la bordul lor pelerini din

Anglia, Franța și Germania, a intrat în portul Jaffa și cu ajutorul vântului a trecut de blocada egipteană. Balduin dispunea acum de oamenii de care avea nevoie. Pe 27 mai a ieșit cu armata din oraș ca să înfrunte inamicul. Detaliile despre bătălie nu sunt cunoscute. Se pare că egiptenii au încercat în zadar să îl atragă după ei și apoi să îl împresureze și că într-un final un atac al cavaleriei grele a francilor a rupt rândurile egiptenilor și i-a pus pe goană. După câteva ore, întreaga forță egipteană se îndrepta în fugă către Ascalon. Tabăra lor și prada de război se aflau în mâinile creștinilor.[10]

Balduin și regatul său își găsiseră salvarea printr-o succesiune de accidente, în care creștinii au văzut, bineînțeles, mâna lui Dumnezeu. Unul dintre aceste accidente a fost și strategia incompetentă a egiptenilor. Un mic detașament ar fi putut ocupa Ierusalimul imediat după bătălia de la Ramla fără să slăbească încercuirea de la Jaffa. Dar vizirul al-Afdal pierdea controlul asupra situației. Fiul său, Sharaf, era slab de înger și neascultător. Rivalitatea dintre diferiții locotenenți îi paraliza mișcările. În vara următoare, al-Afdal a trimis o nouă expediție, și pe mare, și pe uscat. Dar în vreme ce flota a navigat până la Jaffa, trupele de uscat au refuzat să meargă mai departe de Ascalon, deoarece comandantul, mamelucul Taj al-Ajam, era invidios pe amiral, cadiul Ibn Qadus. Taj al-Ajam a fost încarcerat pentru nesupunerea lui, dar răul fusese făcut. Cea mai bună ocazie pentru recucerirea Palestinei fusese ratată.[11]

Când au auzit de starea de lucruri de la Ierusalim, Tancred și Balduin du Bourg au început pregătirile pentru plecarea imediată într-acolo. I-a însoțit și Guillaume de Aquitania, care se afla la Antiohia când a sosit scrisoarea lui Balduin. Au mers împreună pe valea Orontesului în sus, trecând pe lângă Homs, apoi în aval pe râul Iordan. Deplasarea s-a făcut cu o asemenea forță, încât autoritățile musulmane locale nu au făcut nicio încercare să îi oprească. Au ajuns în Iudeea la sfârșitul lunii septembrie. Balduin

---

[10] Foucher de Chartres, II, XX, I-XXI, 18, pp. 444–455; Ekkehard de Aura, *loc. cit.*; Albert d'Aix, IX, 7–12, pp. 595–597; Ibn al-Athir, *loc. cit.*

[11] Ibn al-Athir, *loc. cit.*

nu mai avea nevoie stringentă de ajutor, dar prezența lor a făcut posibil atacul asupra armatei egiptene la Ascalon. Micile atacuri au fost favorabile creștinilor, dar aceștia nu s-au încumetat să înceapă un asalt asupra fortăreței.[12]

Întâlnirea suveranilor franci i-a folosit lui Balduin în multe alte privințe. Tancred intenționase să își ofere ajutorul cu anumite condiții, dar de fapt i-a permis lui Balduin să își rezolve cea mai grea problemă internă. Patriarhul Daimbert îl încoronase pe Balduin în ziua de Crăciun a anului 1101, dar o făcuse împotriva voinței sale, iar Balduin era conștient de acest lucru. El trebuia să controleze Biserica, deoarece aceasta era bine organizată și era destinatara donațiilor și legatelor făcute de pioși. Ridicarea lui Daimbert la rangul de patriarh nu fusese întocmai legală, ceea ce a atras și plângeri la Roma. În cele din urmă, papa Pascal l-a trimis pe legatul Maurice, cardinalul-episcop de Porto, ca să examineze situația. Acesta a sosit tocmai de Paște în 1101. Balduin l-a acuzat pe Daimbert de trădare înaintea lui Maurice, arătându-i scrisoarea pe care Daimbert i-o scrisese lui Bohemund la moartea lui Godefroy, în care îl chema pe Bohemund să conteste succesiunea lui Balduin, cu forța dacă era nevoie. Balduin a mai declarat că Daimbert a încercat să îl asasineze în timpul deplasării sale spre Ierusalim. Chiar dacă acuzația din urmă putea fi falsă, scrisoarea era irefutabilă. Maurice i-a interzis lui Daimbert să participe la ceremoniile de Paște, pe care le-a condus singur. Daimbert, temător pentru soarta lui, l-a căutat pe Balduin și a îngenuncheat înaintea lui, implorând în lacrimi iertarea. Balduin nu s-a lăsat înduplecat până când Daimbert nu i-a șoptit că avea 300 de besanți la dispoziție. Balduin avea întotdeauna nevoie de bani lichizi, așa că a acceptat oferta, după care i-a spus legatului că era dispus în mărinimia lui să îl ierte pe Daimbert. Maurice, un om pașnic din fire, a fost încântat de reconciliere.[13]

---

[12] Albert d'Aix, IX, 15, p. 599; Ibn Moyessar, p. 464; Ibn al-Athir, p. 213, care spune că principii din nord au insistat pe retragere.

[13] Albert d'Aix, VII, 46–51, pp. 538–541, într-o relatare ostilă lui Daimbert. Guillaume de Tyr (X, 26–27, pp. 438–440), fiind un apărător al lui Daimbert în

După câteva luni, Balduin a avut din nou nevoie de bani și a apelat la Daimbert, care i-a dat 200 de mărci, spunându-i că lăzile patriarhiei erau de acum goale. Dar clericii din partida lui Arnulf i-au povestit regelui că de fapt Daimbert ascundea comori uriașe. Din întâmplare, câteva zile mai târziu patriarhul a dat un banchet în cinstea legatului papal, în încercarea de a-l câștiga de partea sa. Balduin a intrat intempestiv în sală și l-a admonestat pentru viața luxoasă pe care o ducea, în vreme ce restul creștinătății suferea de foame. Daimbert a răspuns cu mânie că Biserica cheltuia banii cum considera de cuviință și că regele nu avea nicio autoritate asupra ei. Maurice a încercat să aplaneze conflictul, dar Balduin nu putea fi redus la tăcere. Mulțumită educației sale teologice din tinerețe, Balduin a făcut referire la legea ecleziastică. Elocința lui l-a impresionat pe Maurice, care l-a convins pe Daimbert să promită plata pentru un regiment de călăreți. Sumele însă nu au fost plătite niciodată, în ciuda cererilor repetate ale lui Balduin. În toamna anului 1101, principele Roger de Apulia a trimis un emisar cu o donație de 1 000 de besanți pentru patriarh. O treime din bani erau pentru Sfântul Mormânt, o treime pentru azil (spital) și o treime pentru rege și armata acestuia. Daimbert i-a păstrat pe toți pentru sine. Dar termenii donației erau cunoscuți. Atunci când regele s-a plâns, legatul nu l-a mai putut sprijini pe Daimbert, care a fost depus din scaunul patriarhal. S-a retras la Jaffa, unde a petrecut acea iarnă, iar în martie s-a dus la Antiohia. Tancred, vechiul lui prieten, l-a primit cu brațele deschise și l-a numit în fruntea celei mai bogate biserici din oraș, cea a Sfântului Gheorghe. Între timp Balduin a păstrat vacant patriarhatul, sub pretextul că Roma trebuia informată; oficialii lui au intrat în trezoreria patriarhală și au găsit că Daimbert ascunsese 20 000 de besanți. Maurice a fost locțiitorul lui Daimbert, dar toate aceste scandaluri i-au afectat grav sănătatea și a murit în primăvara anului 1102.[14]

---

interesul independenței Bisericii, omite să menționeze investigațiile lui Maurice. Riant, *Inventaire*, pp. 218–219.

[14] Albert d'Aix, VII, 58–64, pp. 545–549.

Atunci când Tancred a venit la Jaffa ca să îl salveze pe Balduin, una din condițiile lui era reînscăunarea lui Daimbert, care îl și însoțea. Balduin a fost foarte amabil, dar în acel moment a sosit un alt legat papal în persoana lui Robert, cardinal de Paris. Regele a insistat atunci ca situația să fie rezolvată de un sinod condus de Robert. Tancred și Daimbert nu puteau refuza. Conciliul l-a repus pe Daimbert în drepturi, temporar, până când o investigație completă era dusă la capăt. Drept urmare, Tancred i s-a alăturat lui Balduin în campania împotriva Ascalonului. Imediat după aceea, s-a ținut un sinod în biserica Sfântului Mormânt, prezidat de legatul papal, care era asistat de episcopii de Laon și Piacenza, aflați în vizită. Au participat și episcopul de Mamistra, din teritoriul lui Tancred. Acuzațiile împotriva lui Daimbert au fost aduse de către prelați din Cezareea, Betleem și Ramla, la sugestia lui Arnulf de Rohes. Aceștia au declarat că în timpul călătoriei spre Palestina în 1099, ca șef al pisanilor, și-a atacat frații creștini în insulele ioniene, că a încercat să provoace un război civil între regele Balduin și principele Bohemund și că a reținut banii destinați pelerinilor din azil și soldaților lui Hristos. Acuzațiile erau fără îndoială adevărate. Cardinalul-legat nu a avut de ales și l-a declarat pe Daimbert nedemn pentru scaunul său și l-a depus. Tancred nu a putut obiecta împotriva acestei proceduri canonice și a trebuit să își recunoască înfrângerea. Daimbert s-a întors cu el la Antiohia și la biserica Sf. Gheorghe, așteptând ocazia să revină la Roma. S-a arătat a fi un bătrân corupt și zgârcit, iar plecarea lui nu a fost regretată în Palestina. Numirea lui ca legat papal a fost una din marile greșeli ale papei Urban al II-lea.[15]

Arnulf de Rohes, care a fost ajutorul voluntar al lui Balduin în toată afacerea, era prea șiret ca să încerce să ia locul lui Dambert. Atunci când legatul a cerut un candidat pentru patriarhat, episcopii palestinieni au sugerat numele unui preot în vârstă din Therouannes, pe nume Evremar. Evremar, care venise în Orient

[15] Albert d'Aix, IX, 14, 16–17, pp. 598–600; Guillaume de Tyr, *op. cit.*

cu Prima Cruciadă, era cunoscut pentru pietatea şi milostenia lui. Deşi era compatriot cu Arnulf, nu se amestecase în intrigile acestuia şi era respectat de toţi. Legatul a fost încântat să poată întrona un cleric nepătat, iar Balduin la rândul lui era mulţumit deoarece ştia că Evremar era un bătrân inofensiv care nu se amesteca în politică. Între timp Arnulf putea să îşi urmărească propriile planuri nestingherit.

Daimbert nu s-a descurajat. Atunci când Bohemund, protectorul său, a venit în Italia în 1105, l-a însoţit la Roma şi i s-a plâns papei. La început Pascal a fost precaut, dar după un timp, probabil sub influenţa fatală a lui Bohemund, a decis să îl susţină. Balduin a fost somat să trimită pe cineva la Roma să răspundă acuzaţiilor lui Daimbert. Dar regele, ştiind că papa ascultă de vorbele lui Bohemund, a ignorat cererea. Astfel, Pascal a anulat depunerea lui Daimbert, spunând că aceasta a avut loc prin amestecul puterii laice. Din fericire, nesăbuinţa papei a fost îndreptată de mâna Domnului. Pe când se pregătea să plece triumfător ca să îşi reia scaunul patriarhal, Daimbert s-a îmbolnăvit grav şi a murit la Messina, la 15 iunie 1107.[16]

Problemele patriarhatului nu s-au terminat aici. Balduin era tot mai nemulţumit de Evremar, dându-şi seama că biserica era o organizaţie prea importantă pentru a fi lăsată pe mâna unui om insignifiant. Avea nevoie de un aliat puternic în fruntea ei. Atunci când Evremar a aflat despre repunerea în drepturi a lui Daimbert, a plecat el însuşi către Roma. A ajuns acolo după moartea lui Daimbert, şi avea propriile lui plângeri la adresa puterii laice. Dar când vestea morţii lui Daimbert a ajuns în Palestina, Arnulf s-a grăbit spre Roma ca să acţioneze în numele lui Balduin. Pascal înclina acum în favoarea lui Evremar, dar şi-a dat seama că situaţia era mai complicată decât crezuse. A încredinţat cazul arhiepiscopului de Arles, Gibelin de Sabran, un cleric foarte bătrân şi cu multă experienţă. În primăvara lui 1108, Gibelin a sosit în Palestina, unde Evremar şi Arnulf

[16] Guillaume de Tyr, XI, I, pp. 450–451.

ajunseseră înaintea lui. Gibelin a văzut că Evremar nu era potrivit pentru patriarhie şi că nimeni nu îl dorea în funcţie. De aceea a declarat scaunul vacant şi a ţinut un sinod pentru numirea unui succesor. Spre mulţumirea lui oarecum stânjenită, Balduin l-a propus chiar pe el. Gibelin a acceptat, iar Evremar s-a consolat cu arhiepiscopia Cezareei, care tocmai rămăsese liberă.

Zvonurile spuneau că Arnulf l-a convins pe Balduin să îl numească pe Gibelin. Din cauza vârstei înaintate a acestuia, patriarhatul urma să fie vacant foarte repede. Într-adevăr, Gibelin a mai trăit doar patru ani după aceea, iar după moartea lui Arnulf a fost ales în sfârşit patriarh, fără opoziţia nimănui.[17]

Arnulf era, din punctul de vedere al lui Balduin, patriarhul ideal, o poziţie pe care a păstrat-o şi după disputele de mai târziu privind a treia căsătorie a regelui şi în ciuda urii pe care i-o purtau mulţi dintre subordonaţii săi. Arnulf era corupt, fără îndoială. Atunci când nepoata lui, Emma, a făcut un mariaj satisfăcător cu Eustache Garnier, Arnulf i-a dat ca zestre o moşie importantă la Ierihon care aparţinea Sfântului Mormânt. Altminteri era un patriarh activ şi eficient, devotat lui Balduin. Datorită lui, s-a renunţat în sfârşit la ideea susţinută de participanţii la Prima Cruciadă conform căreia Ierusalimul trebuia să fie o teocraţie, iar monarhul doar responsabil cu apărarea ei. Arnulf a avut grijă ca toţi clericii din Palestina să fie de aceeaşi părere. I-a depus pe canonicii de la Sfântul Mormânt deoarece fuseseră numiţi de Godefroy de Lorena şi nu avea încredere în ei. Atunci când regatul a fost extins prin cuceriri, Arnulf s-a luptat ca jurisdicţiile laice şi cele ecleziastice să coincidă, în ciuda opoziţiei lui Pascal, care, datorită predilecţiei sale pentru principii normanzi ai Antiohiei, susţinea drepturile istorice, dar inaplicabile, ale scaunului din Antiohia. Arnulf nu era o persoană demnă de stimă, dar a fost un slujitor de seamă al

[17] Albert d'Aix, X, 589, pp. 650–659, XII, 24, p. 704. Guillaume de Tyr, *op. cit.*, şi XI, 4, pp. 455–456.

regatului de Ierusalim. Marele istoric al regatului, Guillaume de Tyr, i-a defăimat numele şi memoria pe nedrept, căci Arnulf a avut o contribuţie importantă la consolidarea rezultatelor Primei Cruciade.[18]

Este meritul lui Arnulf şi al lui Balduin că între ierarhia latină şi creştinii locali au existat relaţii bune. În timpul primului său patriarhat, în 1099, Arnulf alungase sectele răsăritene din biserica Sfântului Mormânt şi le spoliase. Dar Daimbert le fusese un duşman şi mai potrivnic. Politica sa era să îi alunge pe creştinii locali nu numai din biserică, ci şi din mănăstirile şi instituţiile din Ierusalim, fie că erau ortodocşi, precum grecii şi georgienii, fie eretici precum armenii, iacobiţii şi nestorienii. A ofensat obiceiurile locului şi prin faptul că a permis femeilor să slujească la Locurile Sfinte. Din cauza acestor grave păcate, toate lămpile din biserica Sfântului Mormânt s-au stins în ajunul Paştelui, în anul 1101, iar Focul Sfânt nu a coborât din Ceruri ca să le aprindă până când cele cinci comunităţi nedreptăţite nu s-au rugat împreună pentru iertarea francilor. Balduin a luat aminte. A insistat ca localnicii să fie repuşi în drepturi. Cheile de la Sfântul Mormânt au fost returnate grecilor. Aceste acţiuni se pare că le-au adus sprijinul tuturor creştinilor din Palestina. Înaltul cler era format din latini, dar la Sfântul Mormânt slujeau şi canonici greci. Localnicii ortodocşi au acceptat acest aranjament, mai ales că înaltul lor cler părăsise ţara în tulburările ce au precedat Cruciada. Ierarhii latini nu au fost iubiţi, dar mănăstirile ortodoxe şi-au putut continua nestânjenite activitatea, aşa cum pelerinii ortodocşi ce au vizitat Palestina în vremurile regatului latin nu au avut motive să se plângă de puterea laică, nici ei personal şi nici în numele fraţilor lor creştini din partea locului. Bisericile eretice erau la fel de mulţumite, ceea ce reprezenta o situaţie complet diferită de statele frânce din Siria de nord,

[18] Guillaume de Tyr, XI, 15, p. 479. Guillaume îl acuză pe Arnulf că era oportunist.

unde ortodocşii şi ereticii deopotrivă îi urau pe latinii văzuţi ca opresori.[19]

Înfrângerea armatei egiptene la Jaffa în 1102 şi eşecul expediţiei din primăvara lui 1103 nu au epuizat în totalitate resursele lui al-Afdal, dar acesta a avut nevoie de mai mult timp să ridice o nouă armată. Balduin a folosit intervalul pentru a-şi consolida stăpânirea asupra litoralului palestinian. Deşi oraşele de pe ţărm de la Jaffa la Haifa se aflau în posesia sa, briganzi musulmani hălăduiau pe drumurile dintre ele, în special pe colinele Muntelui Carmel. Până şi drumul de la Jaffa la Ierusalim era nesigur, după cum a observat pelerinul Saewulf.[20] Din porturile controlate de egipteni, Tyr şi Acra, piraţii interceptau negustorii creştini. La sfârşitul toamnei anului 1102, corăbiile care duceau acasă pelerinii a căror sosire l-a salvat pe Balduin în luna mai au fost împinse la ţărm de furtuni, unele în apropiere de Ascalon, iar altele în apropiere de Tyr şi Sidon. Pasagerii au fost măcelăriţi sau vânduţi la târgurile de sclavi din Egipt.[21] În primăvara lui 1103, Balduin, care mai avea câteva corăbii englezeşti la dispoziţie, a început asediul Acrei. Garnizoana era pe punctul de a i se preda, când au intrat în port douăsprezece galere fatimide şi un transport de anvergură din Tyr şi Sidon, încărcat cu oameni şi tunuri cu „foc grecesc". Balduin a ridicat asediul[22]. Mai târziu în acea vară Balduin a încercat să elibereze

---

[19] Există o relatare lungă a ceremoniei într-unul din manuscrisele lui Foucher de Chartres, care e publicată în ediţia *Recueil des Historiens des Croisades*. Hagenmeyer, în ediţia lui, menţionează că descrierea apare într-un singur manuscris (L) şi o respinge, cu excepţia primei propoziţii: „conturbati sunt omnes propter ignem quem die sabbati non habuimus ad Sepulcrum Domini" (II, VIII, 2, p. 396). Vezi nota 5, pp. 395–396 pentru întreaga discuţie. Hagenmeyer publică textul interpolat, împreună cu cele ale lui Bartolf de Nangis şi Guibert de Nogent, într-o anexă (pp. 831–837). Devreme ce Foucher era capelanul lui Balduin, trebuie că a participat şi el la ceremonie. Daniel Egumenul (ed. de Khitrowo) oferă o relatare a ceremoniei în 1107. Este clar din povestire că grecii aveau în grijă Mormântul Sfânt.

[20] *Pilgrimage of Saewulf* (*P.P.T.S.*, vol. IV), pp. 8–9.

[21] Albert d'Aix, IX, 18, pp. 600–601.

[22] Albert d'Aix, IX, 15, p. 599; Ibn al-Athir, p. 213, oferind anul greşit (anul Hegirei 495 şi nu 496).

Muntele Carmel de tâlhari. A reușit doar parțial. A fost rănit grav la rinichi în timpul unei ciocniri și pentru o vreme viața i-a fost în pericol. În timp ce zăcea bolnav la Ierusalim, a sosit vestea unei duble expediții a lui Taj al-Ajam și a lui Ibn Qadus. Refuzul lui al-Ajam de a înainta dincolo de Ascalon l-a obligat pe Ibn Qadus să încerce asediul Jaffei singur. Eforturile lui au fost însă neconvingătoare. De îndată ce Balduin s-a refăcut îndeajuns pentru a conduce armata pe țărm, flota egipteană s-a îndepărtat.[23]

În luna mai, o imensă flotă genoveză cu 70 de galere, care îl ajutase pe Raymond de Toulouse să cucerească Jebail, a intrat în Haifa. Balduin s-a întâlnit cu conducătorii ei și a obținut o alianță pentru dobândirea Acrei, promițându-le, ca de obicei, o treime din prada de război, privilegii comerciale și un cartier în bazar. Aliații au început asediul pe 6 mai. Comandantul fatimid, mamelucul Bena Zahr ad-Daulah al-Juyushi, a organizat o rezistență tenace, dar nu a primit niciun ajutor din Egipt. După 20 de zile a oferit capitularea, în condiții similare celor de la Arsuf. Locuitorii care doreau să plece împreună cu bunurile lor mobile să o poată face în siguranță, iar ceilalți deveneau supușii regelui franc. Balduin a acceptat și a respectat termenii, ba a îngăduit și ca o moschee să fie păstrată pentru supușii musulmani, dar marinarii italieni nu au rezistat să vadă exodul atâtor bogății. I-au atacat pe cei care plecau, ucigându-i pe mulți dintre ei și jefuindu-i pe toți. Balduin s-a înfuriat pe ei și i-ar fi atacat pe genovezi, dacă nu ar fi sosit patriarhul Evremar, care a mediat o împăcare.[24]

Posesia Acrei i-a oferit lui Balduin ceea ce acesta dorea cu ardoare: un port care era sigur în orice vreme. Deși se afla la mai mult de 160 de kilometri de capitală, Acra a devenit de îndată principalul port al regatului, înlocuind Jaffa cu rada ei deschisă. Mai mult, Acra

---

[23] Foucher de Chartres, II, XXIV, I, pp. 460–461; Albert d'Aix, IX, 22–23, pp. 103–104.

[24] Foucher de Chartres, II, XXV, 1–3, pp. 462–464; Albert d'Aix, IX, 27–29, pp. 606–608; Caffaro, *Liberatio*, pp. 71–72; Carta lui Balduin în *Liber Jurium Reipublicae Genuensis*, vol. I, pp. 16–17.

era portul prin care se trimitea marfă de la Damasc către Occident. Cucerirea ei de către latini nu a întrerupt acest trafic, fapt ce a dat speranță musulmanilor care încă mai locuiau în oraș.[25]

În vara lui 1105, vizirul al-Afdal a avut o ultimă tentativă de a recuceri Palestina. O armată bine echipată, formată din 5 000 de călăreți arabi și infanterie sudaneză, condusă de fiul său, Sena al-Mulk Husein, s-a adunat la Ascalon la începutul lui august. Trăgând învățămintele din eșecurile anterioare, egiptenii au cerut ajutorul suveranilor turci de la Damasc. În 1102 sau 1103 ajutorul de la Damasc ar fi fost neprețuit. Dar Duqaq murise în 1104 și familia lui își disputa succesiunea cu atabegul Toghtekin, în vreme ce și Ridwan din Alep avea pretenții la o parte din ea. Toghtekin l-a așezat pe tron pe fiul de un an al lui Duqaq, Tutush, apoi l-a înlocuit cu fratele de 12 ani al lui Duqaq, Irtash. Irtash a bănuit intențiile tutorelui său și a fugit la Hauran, unde a obținut adăpost de la emirul Aytekin de Bosra. Din Bosra, Irtash a apelat la regele Balduin, care l-a invitat la Ierusalim. În aceste condiții, Toghtekin era dispus să îi ajute pe egipteni, dar nu putea risca să trimită o armată prea mare într-acolo. L-a trimis pe generalul Sabawa cu 1 300 de arcași călare.[26] În luna august armata egipteană a înaintat în Palestina, unde a făcut joncțiunea cu trupele din Damasc, ce veniseră prin câmpia Negeb și Transiordania. Balduin îi aștepta la Jaffa. Atunci când flota egipteană a apărut la orizont, Balduin a luat poziție pe inevitabilul câmp de bătălie de la Ramla. Jaffa a rămas sub comanda lui Lithard de Cambrai, cu 300 de oameni. Alături de Balduin se aflau tânărul pretendent la cârmuirea Damascului, Irtash, și restul trupelor latine din Palestina, garnizoanele din Galileea, Haifa și Hebron, precum și armata centrală, 500 de călăreți și 2 000 de pedestrași. La solicitarea lui Balduin, patriarhul Evremar a venit de la Ierusalim cu 150 de oameni recrutați în oraș și cu Sfânta Cruce.

Bătălia a avut loc duminică, pe 27 august. În zori, patriarhul a călărit prin fața trupelor frânce, purtând veșmintele patriarhale și

---

[25] Acest comerț continua încă și în timpul lui Ibn Jubayr (1183).

[26] Ibn-Qalanasi, p. 71; Ibn al-Athir, p. 229.

crucea în mână, binecuvântând și oferind iertarea păcatelor pentru toți. Apoi francii au început atacul. Un contraatac al turcilor damaschini aproape că le-a rupt rândurile, dar Balduin, cu stindardul în mână, a condus un asalt care i-a risipit pe turci. Egiptenii au luptat mai curajos decât de obicei, dar aripa stângă plecase într-o deșartă încercare de a lua prin suprindere Haifa și s-a întors prea târziu. Până seara musulmanii erau înfrânți. Sabawa și turcii lui au fugit înapoi în țara lor, iar egiptenii s-au retras la Ascalon, de unde comandantul lor Sena al-Mulk s-a întors în grabă la Cairo. Pierderile egiptenilor au fost grele. Guvernatorul Ascalonului a fost ucis, foștii comandanți ai Acrei și Arsufului luați prizonieri și răscumpărați pe bani grei. Foucher de Chartres regreta că Sena al-Mulk a reușit să scape, deoarece s-a pierdut o altă posibilitate de răscumpărare. Dar pierderile latinilor erau la fel de mari. După ce a jefuit tabăra egiptenilor, Balduin nu i-a urmărit în fuga lor și nici nu l-a mai sprijinit pe tânărul Irtash, care s-a retras neconsolat la ar-Rahba pe Eufrat. Flota egipteană s-a întors în Egipt, după ce nu a reușit mare lucru, ci doar să piardă câteva corăbii într-o furtună.[27]

A treia bătălie de la Ramla a pus capăt ultimei tentative pe scară largă a fatimizilor de a recuceri Palestina. Dar ei rămâneau un pericol pentru franci. O mică incursiune în toamna anului 1106 aproape a reușit să facă ceea ce marile armate nu au izbutit. În acea lună de octombrie, Balduin era ocupat pe frontiera galileeană, câteva mii de egipteni au atacat o tabără de pelerini aflată între Jaffa și Arsuf și i-au masacrat pe toți locuitorii ei. După aceea au călărit la Ramla, care era apărată doar de opt cavaleri, care au fost copleșiți ușor. Guvernatorul Jaffei, Roger de Rozoy, a ieșit să îi înfrunte, dar a fost prins într-o ambuscadă și a scăpat cu viață doar fugind înapoi la Jaffa. Egiptenii erau atât de aproape pe urmele lui, că 40 dintre pedestrașii lui au fost prinși în afara porților și omorâți. Apoi egiptenii s-au îndreptat către Ierusalim și au atacat micul Castel Arnaud, pe care Balduin nu apucase să îl termine.

---

[27] Albert d'Aix, IX, 48–50, pp. 621–624; Foucher de Chartres, II, XXXI, I-XXXIII, 3, pp. 489–503; Ibn al-Athir, pp. 228–229; Ibn Moyessar, p. 466.

Muncitorii s-au predat, dar au fost uciși, cu excepția comandantului lor, Geoffroy, castelan al Turnului lui David, care a fost capturat pentru răscumpărare. Dar Balduin aflase deja despre atac și plecase în forță înspre sud. Egiptenii s-au retras la Ascalon.[28]

Anul următor, o altă expediție egipteană aproape că a cucerit Hebronul, dar a fost respinsă de Balduin în persoană; iar în 1110 egiptenii au pătruns până la zidurile Ierusalimului, după care s-au retras brusc.[29] Atacuri similare, de mai mică anvergură, au avut loc din când în când pentru următorii zece ani, făcând nesigură viața pentru coloniștii creștini și pelerini în câmpia litorală și în Negeb, dar ele nu erau mai mult decât represaliile la incursiunile lui Balduin în teritoriul musulman.

Balduin avea așadar mână liberă să continue încercările de a-și extinde regatul. Obiectivele sale majore erau orașele de pe coastă: Ascalon în sud și Tyr, Sidon și Beirut în nord. Ascalonul și Tyrul erau fortărețe puternice cu mari garnizoane permanente, iar cucerirea lor necesita pregătiri minuțioase. În primăvara anului 1106, prezența în Țara Sfântă a unui larg convoi de pelerini englezi, flamanzi și danezi l-a împins pe Balduin să plănuiască o expediție asupra Sidonului. Guvernatorul orașului, prinzând de veste, s-a grăbit să îi trimită o mare sumă de bani. Balduin, întotdeauna în nevoie de lichidități, a acceptat darul și a lăsat Sidonul în pace timp de doi ani.[30]

În august 1108, Balduin a pornit din nou asupra Sidonului, cu sprijinul unei escadrile de marinari-aventurieri din diferite orașe italiene. Guvernatorul orașului a angajat de îndată ajutorul turcilor din Damasc pentru 30 000 de besanți, în vreme ce o puternică flotilă egipteană a sosit din Egipt și i-a învins pe italieni într-o bătălie maritimă înaintea portului. Balduin a trebuit să ridice asediul. Ca urmare, sidonienii au refuzat să îi mai lase pe turci în oraș, temându-se, nu fără temei, că Toghtekin dorea să îl ocupe.

---

[28] Albert d'Aix, X, 10–14, pp. 635–638.

[29] *Ibid.*, X, 33, pp. 646–647; XI, 28, p. 676.

[30] *Ibid.*, X, 4–7, pp. 632–634.

Guvernatorul a refuzat să plătească besanții promiși. Turcii au amenințat că îl cheamă înapoi pe Balduin, dar, când acesta a arătat semne că s-ar întoarce, au acceptat să dea înapoi și 9 000 de besanți ca despăgubire.[31]

În vara următoare, Balduin l-a ajutat pe Bertrand de Toulouse să captureze Tripoli, iar în revanșă Bertrand a trimis oameni, la începutul anului 1110, să atace Beirutul. Corăbii genoveze și pisane se aflau la îndemână și contribuiau la blocada asupra orașului, iar Tripoli era o bază excelentă. Corăbii fatimide de la Tyr și Sidon au încercat în zadar să spargă blocada. Asediul a durat din februarie până la mijlocul lunii mai, când, în lipsă de ajutor, guvernatorul a fugit pe timp de noapte în Cipru, prin flota italiană, unde s-a predat guvernatorului bizantin. Orașul abandonat a fost atacat pe 13 mai. Italienii au dezlănțuit un masacru generalizat până când Balduin a restabilit ordinea.[32]

Vara aceea Balduin a primit mai mult ajutor maritim din Occident. În 1107 o flotă a plecat din Bergen, Norvegia, sub comanda lui Sigurd, care împărțea tronul Norvegiei împreună cu alți doi frați. Traversând Marea Nordului și ocolind Gibraltarul, flota s-a oprit pe drum în Anglia, Castilia, Portugalia, Insulele Baleare și Sicilia și a ajuns la Acra tocmai când Balduin se întorcea de la capturarea Beirutului. Sigurd era primul cap încoronat care îi vizita regatul și Balduin l-a primit cu toate onorurile, însoțindu-l personal până la Ierusalim. Sigurd a fost de acord să ajute la asediul Sidonului. Aliații au început asediul în octombrie. Sidonul a fost apărat cu forță. Corăbiile norvegiene aproape că au fost dispersate de o puternică flotă fatimidă lângă Tyr, dar au fost salvate de o escadrilă venețiană condusă de însuși dogele Ordelafo Falieri. Între timp, guvernatorul Sidonului punea la cale uciderea lui Balduin. Un musulman renegat ce făcea parte dintre servitorii personali ai lui

---

[31] *Ibid.*, X, 48–51, pp. 653–655; Ibn al-Qalanisi, p. 87.

[32] Foucher de Chartres, II, XLII, 1–3, p. 536, oferind data de 13 mai într-un poem astronomic; Albert d'Aix, p. 671, propune data de 27 mai; Ibn al-Qalanisi, pp. 99–101 (13 mai).

Balduin a acceptat sarcina de a-l ucide în schimbul unei mari sume de bani. Un creştin localnic din Sidon a aflat despre complot şi a tras spre tabăra latinilor o săgeată cu un mesaj ataşat de ea prin care îl prevenea pe rege. Sidonul a capitulat în cele din urmă pe 4 decembrie, sub aceleaşi condiţii care fuseseră acordate şi Acrei. Notabilităţile oraşului au plecat la Damasc cu toate bunurile lor, dar locuitorii mai săraci au rămas şi au devenit supuşii regelui Balduin, care a strâns de la ei pe loc un impozit de 20 000 de besanţi de aur. Veneţienii au primit o biserică şi proprietăţi în Acra. Sidonul a fost încredinţat ca baronie lui Eustache Garnier, care era deja guvernator în Cezareea şi care şi-a consolidat poziţia politică prin căsătoria cu nepoata patriarhului Arnulf, Emma.[33]

Latinii controlau aşadar întreaga coastă siriană, cu excepţia fortăreţei Ascalon în sud şi a Tyrului în centru. Guvernatorul Tyrului era neliniştit. În toamna anului 1111 i-a cerut lui Toghtekin din Damasc să îi ofere un corp de cinci sute de arcaşi în schimbul a 20 000 de besanţi şi permisiunea de a trimite la Damasc bunurile cele mai preţioase ale nobililor din oraş. Toghtekin a fost de acord şi o caravană încărcată cu bani şi obiecte de preţ a plecat de pe litoral. Deoarece traversa prin teritoriul frânc, guvernatorul din Tyr, Izz al-Mulk, a mituit un cavaler pe nume Rainfred să le fie ghid şi să le asigure paza. Rainfred a acceptat, dar imediat l-a informat pe Balduin, care i-a atacat pe tyrienii care nu bănuiau nimic şi le-a furat toată averea. Încurajat de banii neaşteptaţi, la sfârşitul lunii noiembrie, Balduin şi-a adus toată armata sub zidurile Tyrului ca să atace oraşul. Dar nu avea o flotă care să îl susţină, în afară de douăsprezece corăbii bizantine conduse de ambasadorul Butumites, iar bizantinii nu doreau să participe la un conflict cu fatimizii, cu

---

[33] Foucher de Chartres, II, XLIV, 1–7, pp. 543–548; Albert d'Aix, XI, 26, 30–34, pp. 675, 677; Guillaume de Tyr, XI, 14, pp. 476–479, care relatează despre creştinii localnici; *Sigurdar Saga* în *Agrip af Noregs Konungasögum*, passim; *Sigurdar Saga Jórsalafara ok Broedra Hans*, p. 75 şi urm; Ibn al-Qalanisi, pp. 106–108; Ibn al-Athir, p. 275; Dandolo în Muratori, *Ss. R.I.*, vol. XII, p. 264; Tafel şi Thomas, I, 86, 91, 145; Riant, *Les Scandinaves en Terre Sainte*, cap. IV, *passim*.

care erau în relaţii bune, decât dacă primeau o răsplată pe măsură. I-au cerut aşadar lui Balduin să îi ajute în schimb să recucerească oraşele care fuseseră cucerite de principii din Antiohia. Balduin a stat în cumpănă dacă să îşi asume un asemenea angajament, astfel că bizantinii nu au făcut decât să îi ofere provizii pentru armata francă. Asediul Tyrului a durat până în luna aprilie a anului următor. Tyrul a luptat bine, incendiind uriaşele turnuri de asediu construite de Balduin, dar în cele din urmă a trebuit să apeleze la ajutorul lui Toghtekin. Înainte de a face acest pas, Izz al-Mulk a trimis o scrisoare în Egipt prin care îşi justifica alegerea. Prima încercare a lui Toghtekin de a intra în legătură a eşuat, deoarece porumbelul a fost interceptat de un arab aflat în serviciul latinilor. Tovarăşul lui franc a vrut să elibereze pasărea, dar arabul a dus-o la Balduin. Bărbaţi deghizaţi au fost trimişi să îi întâmpine pe ambasadorii din Damasc, care au fost prinşi şi ucişi. Toghtekin a reuşit totuşi să ajungă la Tyr, luând prin surprindere o trupă latină ce căuta provizii şi asediind tabăra francă în vreme ce jefuia zonele învecinate. Balduin a fost nevoit să ridice asediul şi să se întoarcă, luptând, la Acra.[34]

Balduin nu a avut mai mult noroc nici la Ascalon, fortăreaţă pe care încercase să o cucerească imediat după succesul de la Sidon. Guvernatorul Shams al-Kilafa, care avea abilităţi negustoreşti, era sătul de atâtea conflicte. A cumpărat un armistiţiu cu Balduin pentru o sumă pe care apoi a vrut să o colecteze de la locuitorii din Tyr, aflat sub jurisdicţia lui. A fost raportat Egiptului, iar vizirul al-Afdal a trimis trupe fidele care să îl demită. Shams al-Kilafa, bănuind scopul lor, a refuzat să le lase în oraş şi chiar a renunţat la propriii soldaţi pe care îi suspecta de simpatii fatimide, recrutând mercenari armeni în locul lor. După aceea s-a dus la Ierusalim şi a pus Ascalonul sub protecţia lui Balduin. S-a întors cu 300 de cavaleri latini pe care i-a instalat în fortăreaţă. Trădarea lui i-a şocat pe locuitori. În iulie 1111, cu

---

[34] Albert d'Aix, XII, 3–7, pp. 690–693; Ibn al-Athir, p. 257; Ibn Moyessar, p. 467.

ajutorul Egiptului, a fost organizată o lovitură de stat. Shams a fost ucis şi francii măcelăriţi. Balduin s-a grăbit într-acolo să îşi salveze oamenii, dar era prea târziu. Ascalon a rămas un ghimpe în coasta latinilor pentru încă 40 de ani.[35]

O încercare similară de a instaura un protectorat asupra Baalbekului cu ajutorul guvernatorului, eunucul al-Taj Gümüştekin, a eşuat în primăvara anului 1110. Toghtekin a aflat despre plan şi l-a înlocuit pe Gümüştekin cu fiul său, Taj al-Mulk Buri.[36]

Principala grijă a lui Balduin a fost să asigure un litoral pentru regatul său, dar era la fel de preocupat să asigure şi graniţe teritoriale potrivite, care să profite şi de apropierea de marile drumuri comerciale ce duceau din Irak şi Arabia către Marea Mediterană şi Egipt. După plecarea lui Tancred la Antiohia, Balduin a încredinţat principatul Galileei, păstrându-i numele pompos dat de Tancred lui Hugues de Saint-Omer, fostul său vecin din Franţa. Hugues a fost încurajat să ducă o politică agresivă faţă de musulmani. Primul lui gest a fost să construiască în munţi, deasupra drumului ce lega Tyrul, Banyas şi Damascul, castelul Toron (azi Tibnin). După aceea, pentru a putea organiza incursiuni de pradă în ţinuturile mănoase la est de Marea Galileei, a construit un alt castel pe dealurile de la sud-vest de aceasta, pe care arabii îl numesc al-Al. Cele două fortăreţe au fost terminate în toamna anului 1105, dar cea de-a doua nu a rămas mult timp în mâinile creştinilor. Toghtekin nu putea îngădui o asemenea ameninţare la adresa lui. La sfârşitul anului, pe când Hugues se întorcea la al-Al, încărcat cu pradă bogată după o acţiune de pradă, armata siriană l-a atacat. Hugues a fost ucis în luptă şi oamenii lui s-au împrăştiat. Toghtekin a preluat stăpânirea asupra castelului fără nicio opreliştе. Fratele lui Hugues, Gerard de Saint-Omer, grav bolnav, nu a trăit prea mult după el. Balduin a dăruit fieful Galileei unui cavaler francez, Gervase de Basoches[37].

---

[35] Albert d'Aix, XI, 36–37; Ibn al-Qalanisi, pp. 108–110.

[36] Ibn al-Qalanisi, p. 106; Sibt ibn al-Jawzi, p. 537.

[37] Guillaume de Tyr, XI, 5, pp. 459–460; Ibn al-Qalanisi, pp. 72, 75; Ibn al-Athir, pp. 229–230; Albert d'Aix, X, 8, pp. 635–636.

Războiul de hărțuială a continuat. În 1106, cei din Tyr au efectuat un atac asupra cetății Toron, care a coincis cu un asalt al Damascului asupra fortăreței Tiberiada. Niciunul dintre ele nu a avut sorți de izbândă și, la venirea lui Balduin, damaschinii au trimis soli pentru încheierea unui scurt armistițiu. Primirea făcută solilor, politicoasă și grandioasă, a sporit reputația lui Balduin printre musulmani. Armistițiul a fost într-adevăr de scurtă durată.[38] În primăvara anului 1108, Toghtekin a reușit să îi ia prizonieri pe Gervase de Basoches și pe apropiații lui. Prețul cerut lui Balduin în schimbul lor erau cetățile Tiberiada, Acra și Haifa. Balduin a refuzat oferta, iar Gervase a fost omorât. Scalpul lui, cu pletele albe fluturând, a fost purtat în fața trupelor musulmane victorioase.[39] Balduin i-a redat lui Tancred titlul de principe al Galileei, dar probabil că administra el însuși principatul de la Ierusalim. În 1113, după ce Tancred a murit și Balduin de Edessa l-a alungat pe Joscelin de Courtenay din țară, Balduin a compensat exilul acestuia cu oferirea principatului Galileei[40].

La sfârșitul anului 1108, Balduin și Toghtekin, ambii având alte interese, au făcut un armistițiu de 10 ani, prin care și-au împărțit veniturile regiunilor Sawad și Ajlun, care acoperă nordul Transiordaniei de azi. O treime îi revenea lui Balduin, o treime lui Toghtekin și o treime rămânea autorităților locale.[41] Ratiunile din spatele acestui armistițiu erau, cel mai probabil, comerciale. Incursiunile de pradă afectau comerțul de tranzit care se desfășura în regiune și toate părțile profitau de reluarea schimburilor. Armistițiul era valabil doar pe plan local și nu l-a împiedicat pe Toghtekin să meargă în ajutorul orașelor musulmane de pe litoral, așa cum nu l-a oprit nici pe Balduin să încerce să facă un oraș vasal din Baalbek. Dar istoricii arabi au observat cu recunoștință că,

---

[38] Albert d'Aix, X, 25–26, pp. 642–643. Ibn al-Qalanisi, p. 75.

[39] Albert d'Aix, X, 57, p. 658; Ibn al-Qalanisi, pp. 86–87; Ibn al-Athir, pp. 268–269, care îl socotește pe Gervase drept fiul surorii lui Balduin.

[40] Albert d'Aix, XI, 12, p. 668; Guillaume de Tyr, XI, 22, p. 492.

[41] Ibn al-Qalanisi, p. 92; Ibn al-Athir, p. 269.

datorită armistițiului, Balduin nu a invadat teritoriile lui Toghtekin atunci când înfrângerea lui de către Guillaume-Jourdain îi oferise o ocazie potrivită.[42] Dorința pentru un armistițiu poate să fi venit din partea lui Balduin în urma înfrângerii lui Gervase și a pericolului crescut de invazii din Transiordania în Galileea, iar pentru musulmani ca urmare a două atacuri, dintre care unul condus de un pelerin nou-venit în Palestina, fiul lui Robert de Normandia, Guillaume Cliton, asupra unei bogate prințese arabe ce călătorea din Arabia la Damasc, iar al doilea, asupra unei caravane ce plecase din Damasc către Egipt. După primul atac, latinii au capturat 4 000 de cămile, iar în al doilea au luat toată marfa din caravană. Supraviețuitorii acesteia au fost uciși mai târziu de către beduini.[43] Tratatul a fost încălcat în 1113, când Balduin a invadat teritoriul controlat de Damasc.

Începând cu anul 1111, după eșecul în fața Tyrului, Balduin a fost ocupat o vreme cu chestiunile din Siria de nord, dar încă din 1109, la Tripoli, el își declarase intențiile de a fi stăpânul întregului Orient latin. Evenimentele din Antiohia și Edessa i-au oferit ocazia să își afirme din nou pretențiile. Balduin se putea dedica din nou lărgirii domeniului său personal. Fusese mereu conștient că Palestina era vulnerabilă la invazii și infiltrări din sud-est, prin câmpia Negeb, și că trebuia să controleze teritoriul dintre Marea Moartă și Golful Akaba pentru a întrerupe legătura Egiptului cu restul lumii musulmane. În anul 1107, Toghtekin a trimis o armată musulmană în regiunea Edom, la invitația unui beduin de-al locului, ca să stabilească acolo o bază de unde să poată invada Iudeea. Acea regiune sălbatică găzduia câteva mănăstiri grecești, iar unul dintre călugări, Theodor, l-a rugat pe Balduin să intervină. Balduin s-a deplasat în apropierea taberei turcești în Wadi Musa, lângă Petra, dar nu dorea o confruntare. De aceea, Theodor s-a oferit să meargă în chip de fugar la generalul lui Toghtekin și să îl avertizeze că în apropiere se afla o imensă armată de frânci.

---

[42] Ibn al-Athir, pp. 269–270.

[43] Albert d'Aix, X, 45, p. 653; Ibn al-Athir, p. 272.

Turcii s-au speriat şi s-au retras cu viteză la Damasc. Balduin i-a pedepsit pe beduini afumându-le peşterile în care locuiau şi luându-le turmele. La întoarcerea în nord, a luat cu el mulţi creştini, care se temeau de represalii din partea beduinilor.[44]

Balduin a revenit în Idumeea în 1115 şi a hotărât că trebuie ocupată permanent. Coborând dinspre Hebron pe lângă Marea Moartă şi traversând apoi Wadi al-Araba, valea abruptă care leagă Marea Moartă de Golful Akaba, Balduin a ajuns la unul dintre puţinele locuri fertile din acea regiune aridă, Shobak, aflat pe un deal împădurit între depresiune şi deşertul Arabiei. Acolo, la 160 de kilometri de cea mai apropiată aşezare latină, Balduin a construit un castel impresionant, unde a lăsat o garnizoană bine dotată cu armament. L-a numit Muntele Regal, Le Krak de Montreal. În anul următor şi-a condus armata şi un lung şir de catâri ducând provizii şi mai departe, în inima Arabiei necunoscute. A trecut din nou pe la Montreal, apoi a continuat marşul către sud, până când a ajuns, cu armata epuizată, pe ţărmul Mării Roşii, la Akaba. Acolo au îmbăiat caii în mare şi au prins peştii pentru care acele ape sunt renumite. Localnicii, îngroziţi, s-au urcat în bărci şi au fugit. Balduin a ocupat oraşul, numit de latini Aila sau Elyn, şi l-a fortificat cu o citadelă. Apoi a navigat până la mica insulă numită Jesirat Far'un sau Graye de către franci, unde a mai construit un castel. Ambele fortificaţii au primit câte o garnizoană. Datorită lor, latinii controlau acum drumurile ce duceau de la Damasc în Arabia şi Egipt. Puteau jefui caravanele după bunul plac şi îngreunau accesul armatelor musulmane către Egipt.[45]

La întoarcerea de pe ţărmurile Mării Roşii, Balduin s-a îndreptat din nou asupra Tyrului, dar s-a mulţumit doar să organizeze o blocadă strictă dinspre uscat. Cu acest scop a construit castelul de la Scandelion, acolo unde drumul de coastă începe să urce pe

---

[44] Albert d'Aix, X, 28–29, pp. 644–645; Ibn al-Qalanisi, pp. 81–82.

[45] Albert d'Aix, XII, 21–22; pp. 702–703; Guillaume de Tyr, XI, 29, p. 505. Pentru Aila vezi Musil, articolul „Aila" în *Encyclopaedia of Islam.*

o stâncă, spre trecătoarea numită „Scara din Tyr".[46] Sidonul controla deja accesul către Tyr dinspre nord, iar castelul Toron pe cel dinspre est. Scandelion completa încercuirea.

Încurajat de aceste reușite, în anul 1118, Balduin a pornit într-o expediție mult mai îndrăzneață. Armatele fatimide din Ascalon avuseseră două incursiuni reușite în teritoriile lui. În 1113, pe când Balduin se lupta cu turcii în nord, fatimizii au ajuns până la zidurile Ierusalimului, jefuind totul în cale, iar în 1115 aproape că au reușit să ia Jaffa prin surprindere. Răspunsul lui Balduin era, acum, să invadeze Egiptul. La începutul lunii martie, după negocieri cu șeicii triburilor din deșert, Balduin a pornit cu o mică armată de 216 călăreți și 400 de pedestrași, bine aprovizionată, de la Hebron, prin Peninsula Sinai, până la țărmul Mediteranei, la Farama, dincolo de frontiera egipteană și aproape de gurile brațului Pelusiac al Nilului. Balduin se pregătea să ia cu asalt orașul, dar garnizoana a fugit speriată. Atunci Balduin a înaintat până la Nil, iar soldații lui au rămas fascinați la vederea vestitului fluviu. Acolo regele a căzut la pat, bolnav de moarte, și s-a retras, muribund, înapoi în Palestina.

Prin campaniile sale neobosite și prin exploatarea fiecărei ocazii, regele Balduin a construit din moștenirea pe care o primise un stat puternic ce cuprindea întreaga provincie istorică a Palestinei. Cu excepția cetăților Tyr și Ascalon, Balduin controla regiunea de la Beirut în nord la Beersheba în sud, iar râul Iordan îi era frontiera răsăriteană. Avanposturile din sud-est controlau accesul dinspre Arabia. Ceilalți creștini din Orientul latin i-au recunoscut hegemonia și a cucerit și respectul vecinilor musulmani. Eforturile sale au dus la construirea unui regat care nu va fi distrus cu ușurință.

Nu cunoaștem prea multe despre administrația internă a regatului Ierusalimului. În linii mari, acesta era un stat feudal, dar Balduin a păstrat cea mai mare parte a teritoriului sub stăpânirea sa, numind vicecomiți ca locțiitori. Chiar și cel mai mare fief al său, principatul de Galileea, a fost lipsit de un cârmuitor mai mulți ani.

---

[46] Foucher de Chartres, II, LXII, I, pp. 605–606; Guillaume de Tyr, XI, 30, p. 507.

În acel moment, feudele nu erau încă ereditare. După moartea lui Hugues de Saint-Omer, s-a crezut că fratele acestuia, Gerard, îi va urma la conducerea principatului, dacă ar fi fost destul de sănătos, dar dreptul său nu era incontestabil. Balduin însuși a încropit o constituție pentru regatul său. El guverna printr-o curte personală care se mărea constant, iar vasalii lui aveau la rândul lor propriile curți. Balduin a fost cel care a reușit să încheie înțelegerile cu italienii din orașele portuare; aceștia nu erau obligați să participe la campaniile militare, dar trebuia să participe la apărarea maritimă a orașelor lor.[47]

Balduin și-a făcut cunoscute intențiile de a controla Biserica. După ce a fost sigur pe susținerea ei, Balduin a fost generos cu donațiile de pământuri cucerite de la necredincioși. Dărnicia sa a fost într-o oarecare măsură prost direcționată, deoarece Biserica nu era datoare să furnizeze soldați. Pe de altă parte, Balduin aștepta ca ea să îi ofere bani.

Nenumărate incidente au demonstrat că Balduin era popular în rândul creștinilor din partea locului. Episodul din anul 1101 de Paște i-a deschis ochii să fie mai atent la sensibilitățile locale. Le permitea să își folosească limba maternă și să își urmeze obiceiurile, iar Biserica nu avea voie să se amestece în practica religioasă a acestora. În ultimii ani ai domniei sale a încurajat imigrarea creștinilor, eretici și ortodocși deopotrivă, proveniți din țările musulmane înconjurătoare. Balduin avea nevoie de o populație de țărani harnici care să ocupe pământul rămas liber în Iudeea după plecarea musulmanilor. A încurajat căsătoriile dintre frânci și localnice, dând el însuși exemplu. Puțini dintre baroni și-au luat mirese băștinașe, dar practica a devenit comună printre soldații mai săraci și coloniști. Copiii din aceste căsătorii mixte vor reprezenta mai târziu sursa cea mai importantă de soldați pentru regat.

Balduin a arătat o disponibilitate similară către musulmanii și evreii care au consimțit să îi devină supuși. Câteva moschei și sinagogi au fost tolerate. În curțile de judecată, musulmanii aveau

---

[47] La Monte, *Feudal Monarchy*, pp. 228–230.

voie să jure pe Coran şi evreii pe Tora. Necredincioşii aflaţi în litigiu puteau spera la o judecată dreaptă. Căsătoriile mixte cu femei evreice erau permise. În anul 1114, patriarhul Arnulf a fost admonestat de papa Pascal pentru că a oficiat o căsătorie între un creştin şi o musulmană.[48]

Papa Pascal şi-a arătat din nou lipsa de înţelegere în ceea ce priveşte Orientul. Pentru a supravieţui aici, latinii nu trebuia să rămână o minoritate străină, ci trebuia să se integreze în lumea locală. Capelanul lui Balduin, Foucher de Chartres, într-un capitol liric din „Istoria" lui, observa lucrarea miraculoasă a Domnului prin care occidentalii au devenit orientali. Lui Foucher i se părea încântător faptul că popoarele occidentale şi cele orientale se amestecau, îl vedea ca pe un pas către unirea naţiunilor. Povestea se repetă de-a lungul întregii istorii a cruciadelor: oamenii politici latini înţelepţi au urmat politica lui Balduin de a adopta tradiţiile locului şi a forma alianţe şi prietenii locale, în vreme ce nou-veniţii din Occident veneau cu idei xenofobe dăunătoare.

Regele îl jignise deja pe Papă atunci când a cucerit şi oraşe de pe coasta siriană, precum Sidon şi Beirut, care aparţineau din punct de vedere istoric de Patriarhia Antiohiei. Buna administrare a regatului cerea ca acestea să fie transferate sub jurisdicţia patriarhului de Ierusalim, iar Balduin a acţionat în consecinţă. Patriarhul Antiohiei, Bernard, a protestat pe lângă Papă faţă de un asemenea act necanonic. În 1110, Pascal îl informase deja pe Balduin că, în lumina noilor circumstanţe, situaţia istorică putea fi ignorată, dar în 1112, cedând slăbiciunii sale obişnuite, şi-a schimbat poziţia şi a susţinut pretenţiile Antiohiei. Balduin a ignorat pur şi simplu decizia Papei şi, în ciuda unei aspre mustrări din partea lui Pascal, episcopiile au rămas sub oblăduirea Patriarhiei de la Ierusalim.[49]

Balduin a comis o eroare de judecată în privinţa căsătoriilor sale. Nu era prea încântat de soţia sa armeană din ziua în care tatăl ei, îngrozit de ginerele său nemilos, a fugit împreună cu zestrea ei. Lui

---

[48] Röhricht, *Regesta*, nr. 83, p. 19.

[49] Guillaume de Tyr, XI, 28, pp. 502–505.

Balduin îi plăceau aventurile amoroase, dar era discret și prezența reginei la Curte îl împiedica să se poarte după placul inimii. Regina însăși avea o reputație de femeie galantă, spunându-se chiar că și-a oferit favorurile unor pirați musulmani pe când a făcut călătoria pe mare de la Antiohia. Nu avea urmași din această căsnicie. După câțiva ani, când nu mai exista niciun avantaj politic pentru acel mariaj, Balduin a alungat-o pe soția lui de la Curte pe motive de adulter și a obligat-o să se retragă la mănăstirea Sfânta Ana din Ierusalim, căreia i-a făcut donații generoase pentru o conștiință liniștită. Ea a cerut și i s-a permis să se retragă la Constantinopol, unde locuiau părinții ei de când fuseseră evacuați din Maraș de către franci. În capitală a renunțat la haina monahală și a început să se bucure de toate plăcerile unui mare oraș.[50] Între timp, Balduin și-a reluat viața de burlac, dar avea în continuare nevoie de bani, astfel că în iarna anului 1112 a aflat că văduva cea mai dezirabilă din Europa își căuta un soț. Adelaide de Salona, contesă de Sicilia, tocmai se retrăsese de la regență după majoratul fiului ei, Roger al II-lea. Era extrem de bogată și își dorea un titlu regal. Pentru Balduin ea era o partidă bună nu numai pentru zestre, dar și pentru influența asupra normanzilor din Sicilia. O alianță cu aceștia i-ar fi oferit putere maritimă și ar fi fost o contrapondere la normanzii din Antiohia. I-a cerut mâna, iar contesa a acceptat cu anumite condiții. Balduin nu avea urmași. Copiii primei sale soții muriseră în Anatolia în timpul Primei Cruciade, iar regina armeană nu-i oferise niciun moștenitor. Adelaide a insistat ca, în cazul în care din căsnicia cu Balduin nu ar fi rezultat copii, iar date fiind vârstele celor doi șansele erau mici, atunci coroana regatului Ierusalimului să-i revină fiului ei, Roger.

Contractul a fost încheiat, iar în vara anului 1113 contesa a plecat din Sicilia într-o splendoare nemaiîntâlnită în Marea Mediterană de la plecarea Cleopatrei către Cydnus pentru a se întâlni cu Marc Antoniu. Adela era așezată pe un covor țesut cu fir de aur, iar prora corabiei era acoperită cu aur și argint. Era însoțită de alte două

---

[50] Guibert de Nogent, p. 259, vorbește despre viața ei libertină; Guillaume de Tyr, XI, 1, pp. 451–452, sugerând că ea a apucat pe căi diavolești după divorț.

trireme, cu prore la fel de împodobite, ce duceau escorta ei de soldați arabi din garda personală a fiului ei și ale căror chipuri întunecate străluceau în contrast cu veșmintele lor albe imaculate. Urmau alte șapte corăbii încărcate cu averea ei personală. Adelaide a ajuns la Acra în august. Regele Balduin a întâmpinat-o cu toată pompa de care dispunea. El și curtenii lui erau îmbrăcați în mătăsuri scumpe, iar caii și catârii erau acoperiți cu purpură și aur. Străzile erau acoperite cu covoare scumpe. Steaguri purpurii fluturau la ferestre și balcoane. Orașele și satele de pe drumul până la Ierusalim erau în straie de sărbătoare. Toată țara se bucura, dar nu atât pentru venirea noii regine, aflată la mijlocul vieții, cât pentru averea pe care o aducea cu ea.[51]

În ciuda începuturilor spectaculoase, căsătoria nu a fost un succes. Balduin a luat de îndată zestrea Adelaidei și a folosit-o ca să plătească soldele restante ale soldaților săi și pentru lucrări de fortificații. Banii intrați în circulație au stimulat comerțul. Efectul benefic însă nu a durat mult și neajunsurile căsătoriei au devenit evidente. Oameni pioși și-au adus aminte că Balduin nu divorțase legal de precedenta soție. Disponibilitatea patriarhului Arnulf de a oficia o căsătorie bigamă i-a șocat pe mulți, iar dușmanii lui Arnulf au profitat de această neregulă. Atacul lor ar fi fost poate mai puțin intens dacă supușii lui Balduin nu ar fi fost mâniați de propunerea acestuia de a decide succesiunea la tronul regatului fără consultarea sfetnicilor. Plângerile împotriva lui Arnulf au curs către Roma. La un an după căsătorie, legatul papal Berengar, episcop de Orania, a sosit la Ierusalim. Aflând că acuzațiilor de simonie la adresa lui Arnulf li se adăuga și una de binecuvântare a unei legături adultere, Berengar i-a convocat pe episcopii și abații din patriarhat într-un sinod și l-a depus pe Arnulf. Acesta însă nu s-a dat bătut

[51] Albert d'Aix, XII, 13–14, pp. 696–698; Guillaume de Tyr, XI, 21, pp. 487–489; Foucher de Chartres, II, LI, pp. 575–577. Adelaide era fiica marchizului Manfred și nepoata lui Bonifaciu de Salona. S-a căsătorit cu Roger I al Siciliei în 1089, fiind a treia soție a acestuia. Pentru genealogie, vezi Chalandon, *Histoire de la Domination Normande en Italie*, II, p. 391, nota 5.

atât de uşor. După ce a avut grijă să nu fie numit niciun succesor la scaunul patriarhal, Arnulf a plecat în iarna anului 1115 la Roma. Acolo şi-a folosit tot farmecul personal înaintea Papei şi a cardinalilor, pe care i-a îmbunat şi cu daruri bine alese. Arnulf l-a atras pe Pascal de partea lui, iar Papa a schimbat decizia legatului Berengar. Arnulf a făcut totuşi o concesie: a promis că îi va porunci regelui să o trimită de la Curte pe regina siciliană. În aceste condiţii, Papa a declarat nulă depunerea lui Arnulf şi i-a oferit el însuşi *pallium*-ul, ridicând astfel orice dubii asupra poziţiei sale faţă de Arnulf. În vara anului 1116, Arnulf s-a întors triumfător la Ierusalim.[52]

Concesia făcută Papei a fost consimţită, deoarece Arnulf ştia că Balduin regreta oarecum căsătoria cu Adelaide, după ce i-a cheltuit zestrea. Adelaide, la rândul ei, obişnuită fiind cu luxul palatului de la Palermo, nu era prea încântată de austeritatea Templului lui Solomon din Ierusalim. Dar Balduin ezita, deoarece nu dorea să renunţe la avantajele alianţei cu Sicilia. A rezistat presiunii lui Arnulf, până când s-a îmbolnăvit grav în luna martie a anului 1117. Confruntat cu moartea, a ascultat de confesorii săi care i-au spus că va muri în păcat. Trebuia să o trimită pe Adelaide de la palat şi să îşi recheme adevărata soţie. Balduin nu a reuşit să ducă la îndeplinire toate aceste cerinţe, deoarece fosta regină nu dorea să plece de la Constantinopol, unde se bucura de toate plăcerile capitalei. Dar atunci când Balduin s-a însănătoşit, a pronunţat nulă căsătoria cu Adelaide. Aceasta, cu averea luată şi aproape fără însoţitori, s-a întors furioasă în Sicilia. Curtea siciliană nu va ierta uşor această insultă. A trecut multă vreme până când Sicilia a oferit ajutor şi susţinere regatului Ierusalimului.[53]

Pe 16 iunie 1117 a avut loc o eclipsă de lună; o alta pe 11 decembrie. Cinci nopţi mai târziu aurora boreală a fost zărită pe cerul Palestinei, un fenomen extrem de rar. A fost un semn foarte

---

[52] Scrisoarea lui Pascal al II-lea din 15 iulie 1116, *M.P.L.*, vol. CLXIII, col. 408–409; Albert d'Aix, XII, 24, p. 704; Guillaume de Tyr, XI, 24, pp. 499–500.

[53] Albert d'Aix, *loc. cit.*; Guillaume de Tyr, *loc. cit.*; Foucher de Chartres, II, LIX, 3, p. 601.

puternic, anunțând moartea unor principi.[54] Iar semnul nu a mințit. Pe 21 ianuarie 1118, papa Pascal a murit la Roma.[55] Pe 16 aprilie se încheia la Sicilia și existența împovărată de umilință a Adelaidei.[56] Dușmanul ei, patriarhul Arnulf, i-a supraviețuit doar 12 zile. Sultanul Mohammed al Iranului murise pe 5 aprilie.[57] Pe 6 august a murit la Bagdad califul Mustazhir.[58] Pe 15 august, după o lungă suferință, se stingea la Constantinopol cel mai ilustru suveran al Orientului, împăratul Alexie.[59] La începutul primăverii, regele Balduin se întorcea din Egipt, răpus de febră. Corpul lui solicitat peste măsură nu mai avea nicio putere de luptă cu boala. Soldații lui l-au purtat, muribund, până la fortul de frontieră el-Arish. Acolo, la granițele regatului care îi datora existența, a murit la 2 aprilie, în brațele episcopului de Ramla. Trupul i-a fost dus la Ierusalim și, în Duminica Floriilor, pe 7 aprilie, a fost înmormântat în biserica Sf. Mormânt, lângă fratele său Godefroy.[60]

Procesiunea funerară a fost însoțită de lamentații din partea francilor și a creștinilor localnici deopotrivă. Până și sarazinii aflați în trecere au fost mișcați. Balduin a fost un mare rege, aspru și lipsit de scrupule, nu foarte iubit, dar respectat pentru energia lui, pentru clarviziunea lui și pentru domnia lui dreaptă. Balduin moștenise un regat fragil și instabil, căruia i-a oferit un loc statornic în rândul principatelor latine din Orient prin curajul său războinic, prin subtilitatea diplomației și prin înțeleapta lui toleranță.

---

[54] Foucher de Chartres, II, LXI, 1–3, LXIII, 1–4, pp. 604, 605, 607–608. Notele lui Hagenmeyer discută datarea precisă. Foucher amintește morțile lui Pascal, Balduin, Adelaide, Arnulf și Alexie.

[55] *Annales Romani*, *M.G.H. Ss.*, vol. V, p. 477; Guillaume de Tyr, XII, 5, p. 518.

[56] *Necrologia Panormitana*, în *Forschungen zur deutschen Geschichte*, vol. XVIII, pp. 472, 474; Guillaume de Tyr, XII, 5, p. 518.

[57] Ibn al-Qalanisi, p. 156; Ibn al-Athir, p. 303, cu data de 18 aprilie.

[58] Ibn al-Athir, pp. 310–311; Matei din Edessa, CCXXVI, p. 297.

[59] Zonaras, p. 759; Guillaume de Tyr, XII, 5, p. 517; Ibn al-Qalanisi, p. 157; Matei din Edessa, CCXXVIII, pp. 300–301, menționează moartea lui.

[60] Foucher de Chartres, II, XIV, 1–5, pp. 609–613; Albert d'Aix, XII, 26–29, pp. 706–709; Guillaume de Tyr, XI, 31, pp. 508–509; Ibn al-Qalanisi, *loc. cit.*

VI

ECHILIBRU ÎN NORD

„Şi se vor război frate cu frate şi prieten cu prieten, cetate cu cetate."

Isaia, 19:2

Cu câţiva ani înainte de a muri, regele Balduin a devenit liderul incontestabil al latinilor din Răsărit. Poziţia nu a fost obţinută uşor, iar Balduin a reuşit prin modul abil în care a exploatat circumstanţele.

Cu Balduin du Bourg şi Joscelin de Courtenay căzuţi prizonieri la Harran şi cu plecarea lui Bohemund în Occident, Tancred rămăsese fără rival printre francii din nordul Siriei. Neînţelegerile dintre musulmani l-au ajutat să profite din plin de situaţie. Imperiul selgiucid se rupea în bucăţele din cauza certurilor dintre prinţi şi mai puţin din cauza presiunilor externe. Victoria de la Harran l-a propulsat pe atabegul de Mosul, Jekermish, în fruntea potentaţilor turci din Siria de nord şi Jezireh. Eşecul răsunător al ofensivei sale împotriva francilor nu i-a şterbit poziţia printre musulmani. Fostul lui aliat şi rival, ortoqidul Soqman din Mardin, murise la începutul anului 1105, în timp ce se îndrepta spre Tripoli să ajute la depresurarea oraşului. Fratele lui, Ilghazi, şi fiul acestuia,

Ibrahim, îşi disputau succesiunea.[1] Ridwan din Alep sperase că victoria lui Ilghazi, care îi fusese vasal cândva, îi va oferi şi influenţă în Jezireh, dar Ilghazi a uitat de vechile loialităţi. Ridwan la rândul lui era foarte implicat în lupta cu latinii din Antiohia pentru a-şi impune vechea suzeranitate[2]. Marele emir danişmend, Ghazi Gümüştekin, a murit în 1106, lăsându-şi teritoriile divizate. Sivas şi pământurile anatoliene i-au revenit lui Ghazi, fiul cel mare, iar Melitene şi ţinuturile din Siria, fiului mai mic, Sangur. Tinereţea şi lipsa de experienţă ale lui Sangur l-au îndemnat pe Kilij Arslan, care tocmai încheiase o pace cu Bizanţul, să atace Melitene. A cucerit cetatea în toamna anului 1106.[3] După aceea a încercat să impună întregii lumi turceşti să îi recunoască titlul de sultan, încheind alianţe cu oricine era gata să îi facă pe plac în această privinţă.[4]

Jekermish nu s-a bucurat prea mult de supremaţia lui. S-a implicat în mod inevitabil în disputele sultanatului selgiucid. În anul 1104, sultanul Barkiyarok a trebuit să împartă teritoriul cu fratele său Mohammed, iar oraşul Mosul a intrat sub dominaţia celui din urmă. Jekermish a încercat atunci să obţină independenţa, declarând că el îi era loial doar lui Barkiyarok şi a sfidat trupele lui Mohammed. Dar în ianuarie 1105 Barkiyarok a murit şi întreaga lui moştenire a trecut în mâinile lui Mohammed. Jekermish nu mai avea niciun pretext la dispoziţie şi s-a grăbit să i se supună lui Mohammed, care pentru moment s-a arătat prietenos şi s-a retras spre răsărit fără o intrare triumfală în Mosul.[5] Dar Jekermish, probabil că la cererea lui Mohammed, a început să organizeze

---

[1] Ibn al-Furat, citat de Cahen, *La Syrie du Nord*, p. 248, nota 26; Ibn al-Athir, pp. 226–227. Ilghazi a luat Mardinul de la Ibrahim în 1107. Pentru complexa istorie a emirilor musulmani, vezi Cahen, pp. 246–249.

[2] Ibn al-Athir, *loc. cit.*

[3] Mihail Sirianul, III, p. 192.

[4] Vezi articolul „Kilij Arslan" în *Encyclopaedia of Islam*. Ibn al-Qalanisi, Ibn al-Athir şi alţi cronicari arabi îl numesc, cu precauţie, doar Malik. Matei din Edessa îl numeşte sultan, la fel şi Mihail Sirianul.

[5] Ibn al-Athir, pp. 224–225.

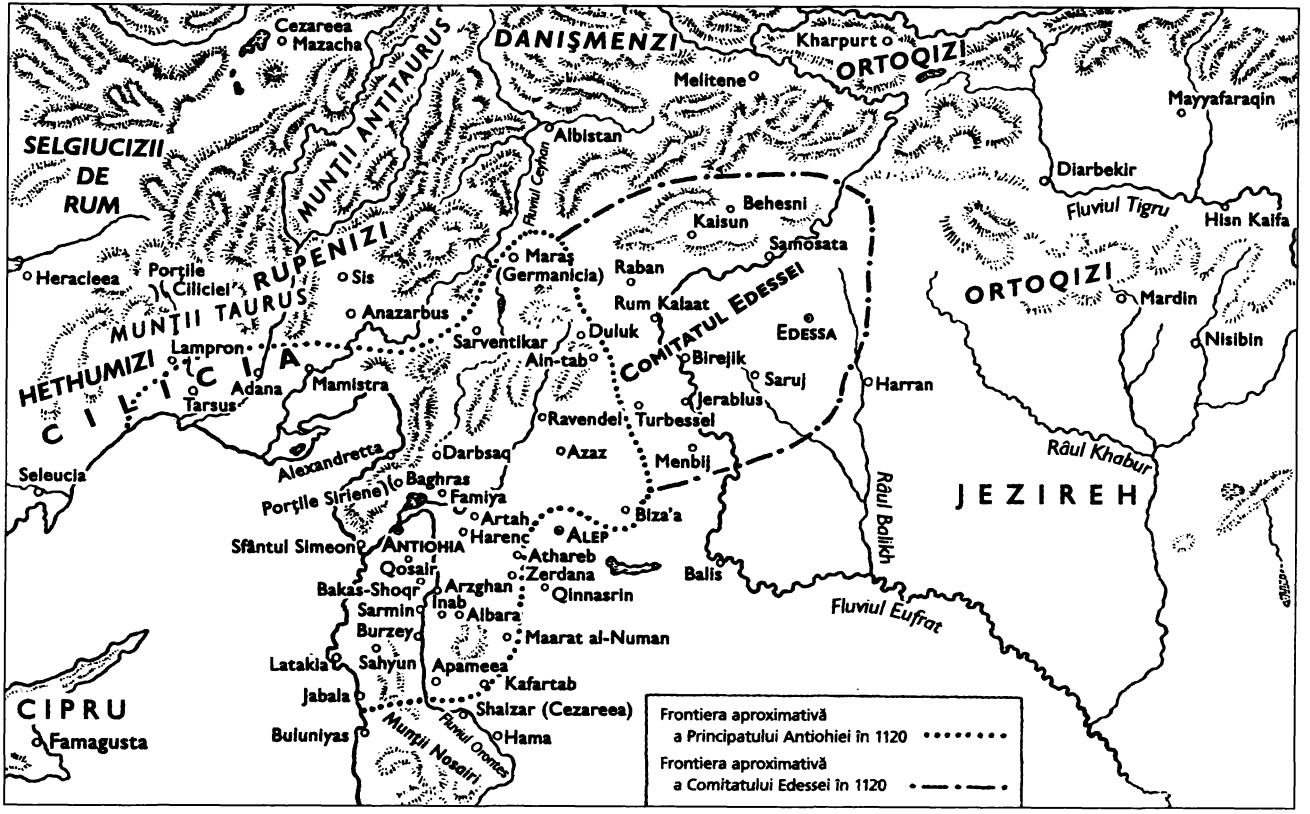

Nordul Siriei în secolul al XII-lea

o nouă campanie împotriva latinilor. A format o coaliție cu Ridwan din Alep și cu locotenentul acestuia, *aspahbad*-ul Sabawa, cu ortoqidul Ilghazi și cu propriul lui ginere, Albu ibn Arslantash din Sinjar. Aliații le-au sugerat lui Ridwan și Albu că ar fi mult mai profitabil și benefic din punct de vedere politic să îi facă pe plac sultanului și să îl atace pe Jekermish. Au pornit împreună împotriva celui de-al doilea mare oraș al lui Jekermish, Nisibin, dar agenții acestuia au reușit să îi învrăjbească pe Ridwan și pe Ilghazi. Ridwan l-a răpit pe Ilghazi la un festin în afara zidurilor de la Nisibin și l-a aruncat în lanțuri. Trupele ortoqide l-au atacat atunci pe Ridwan și l-au constrâns să se retragă la Alep.[6] Jekermish a fost astfel salvat. După aceea a atacat Edessa, dar, deși a înfrânt o ieșire a trupelor lui Richard de Salerno, s-a întors acasă pentru a se confrunta cu noi probleme.[7]

În acest răstimp, Kilij Arslan, ce tocmai obținuse Melitene, a încercat la rândul lui să atace Edessa, dar, fiind prea bine apărată, a renunțat și s-a îndreptat asupra Harranului. Garnizoana lui Jekermish i-a predat cetatea. Era clar că selgiucizii din Rum doreau să-și extindă puterea în lumea musulmană în dauna verilor lor persani.[8]

Sultanul Mohammed nu l-a iertat niciodată pe Jekermish pentru aerele sale de independență și îl suspecta de o înțelegere ascunsă cu Kilij Arslan. În iarna anului 1106 i-a luat în mod oficial Mosulul și l-a oferit unui aventurier turc pe nume Jawali Saqawa, laolaltă cu stăpânirea asupra Jezireh și Diarbekir. Jawali a pornit cu o armată împotriva lui Jekermish, care a ieșit în întâmpinarea lui, dar a fost învins chiar în fața zidurilor orașului și luat prizonier. Locuitorii din Mosul, unde Jekermish fusese iubit, l-au proclamat atabeg pe fiul lui, Zenki, iar prieteni din afara orașului au cerut ajutorul lui Kilij Arslan. Jawali a considerat că era mai prudent să se retragă, mai ales că Jekermish, pe care spera să îl poată folosi drept monedă de schimb, a murit pe neașteptate.

---

[6] Ibn al-Athir, pp. 225–226.

[7] Matei din Edessa, CLXXXIX, pp. 260–261.

[8] Ibn al-Athir, p. 239.

Mosulul și-a deschis porțile în fața lui Kilij Arslan, care a promis să îi respecte privilegiile.[9]

Jawali s-a așezat în valea Eufratului și de acolo a început negocierile cu Ridwan din Alep. Au căzut de acord să îl alunge pe Kilij Arslan și apoi să atace împreună Antiohia. În iunie 1107 au pornit cu 4 000 de oameni împotriva Mosulului. Kilij Arslan, fiind departe de casă, avea o armată mai mică, dar a ieșit să îi întâmpine pe atacatori pe malurile râului Khabar. În ciuda curajului său personal, a fost înfrânt și el însuși a pierit pe când încerca să fugă traversând râul.[10]

Dispariția lui Kilij Arslan a afectat întreaga lume orientală. Pentru Bizanț a însemnat îndepărtarea unui pericol într-un moment important, când Bohemund se pregătea să atace Balcanii. Sultanatul de Persia și-a continuat existența timp de un alt secol, iar acesta a fost primul pas în ruperea turcilor anatolieni de frații lor din răsăritul mai îndepărtat. Pentru moment, Siria musulmană rămăsese fără una din forțele capabile să o unifice.

Jawali putea să intre în sfârșit în Mosul, unde cruzimea stăpânirii sale l-a făcut să fie urât de populație în scurtă vreme. La fel ca Jekermish, nici el nu a arătat mai multă ascultare suzeranului său, sultanul Mohammed. După un an, Mohammed plănuia să îl înlocuiască și a plecat cu o armată condusă de mamelucul Mawdud împotriva lui. Mawdud urma să fie unul din principalii protagoniști ai lumii musulmane în următorii ani.[11]

În timpul acestor frământări, Balduin du Bourg se afla în captivitate la Mosul, iar vărul lui, Joscelin de Courtenay, după moartea lui Soqman trecuse în mâinile lui Ilghazi, care tocmai plănuia să îl alunge din Mardin pe nepotul său, Ibrahim. Ilghazi avea nevoie de bani și de aliați. De aceea a fost de acord să îl elibereze pe Joscelin în schimbul a 20 000 de dinari și al promisiunii de ajutor militar.

---

[9] *Ibid.*, pp. 260–264.

[10] *Ibid.*, pp. 246–247; Matei din Edessa, CXCVI, p. 264, care a văzut în moartea lui Kilij Arslan un dezastru pentru întreaga creștinătate, adică pentru armeni.

[11] Ibn al-Athir, pp. 259–260; Bar-Hebraeus, trad. Budge, I, p. 241.

Supușii din Turbessel ai lui Joscelin au promis banii de răscumpărare și acesta a fost eliberat în anul 1107.[12] Datorită acestui aranjament, Ilghazi a putut cuceri Mardinul. Joscelin a încercat să obțină și eliberarea lui Balduin, care trecuse în mâinile lui Jawali împreună cu toate bunurile lui Jekermish. Momentul era bine ales, deoarece Jawali avea nevoie de ajutor ca să pareze iminentul atac al lui Mawdud. A cerut 60 000 de dinari, eliberarea prizonierilor musulmani din Edessa și o alianță militară. În timpul negocierilor, Jawali a fost alungat din Mosul, nefiind sprijinit de locuitorii care deschiseseră larg porțile cetății pentru Mawdud. Jawali s-a stabilit în Jezireh, luându-l cu sine și pe Balduin.[13]

Joscelin a strâns 30 000 de dinari fără dificultate, s-a dus personal la castelul Qalat Jabar, pe Eufrat, unde rezida Jawali, și s-a oferit ca ostatic în locul lui Balduin până la completarea sumei de răscumpărare. Jawali a fost mișcat de acest gest și impresionat de purtarea de cavaler a principelui franc. A acceptat subtituirea lui Balduin cu Joscelin, iar apoi, câteva luni mai târziu, l-a eliberat pe Joscelin pe baza promisiunii acestuia că suma va fi plătită integral. Jawali a acționat parțial din cavalerism și parțial urmărindu-și propriile interese, pentru că își dorea foarte mult o alianță cu latinii. Încrederea în cuvântul lui Joscelin nu i-a fost înșelată[14].

Tancred era de patru ani stăpânul Edessei, unde guverna Richard de Salerno, vărul său, în numele lui și nu dorea să o cedeze lui Balduin. Atunci când Balduin și-a făcut apariția la Edessa, Tancred a fost de acord să ajute la strângerea sumei de 30 000 de dinari, dar a refuzat să îi dea orașul înapoi. Dorea ca Balduin să îi devină vasal. Balduin, fiind deja vasalul regelui Ierusalimului, nu putea accepta

---

[12] Mihail Sirianul, III, pp. 195–196, spune că locuitorii din Turbessel s-au oferit ostatici până la adunarea sumei de bani, după care au fugit, iar banii nu au fost plătiți. Dar Joscelin s-a întors în captivitate ca ostatic pentru Balduin și a făcut o impresie excelentă sultanului de Mosul, care ceruse să îl vadă. Ibn al-Athir, p. 261, presupune că banii au fost plătiți.

[13] Ibn al-Athir, p. 260; Bar-Hebraeus, *loc. cit.*

[14] Mihail Sirianul, *loc. cit.*; *Chron. Anon. Syr.* pp. 81–82; Bar-Hebraeus, trad. Budge, I, p. 243; Ibn al-Athir, p. 261.

această condiție și s-a deplasat la Turbessel. Joscelin i s-a alăturat și amândoi i-au cerut ajutorul lui Jawali. Tancred a pornit împotriva celor doi la Turbessel, unde a avut loc și o confruntare scurtă, după care combatanții s-au așezat împreună la un banchet și mai stânjenitor, unde au discutat încă o dată situația. Nu s-a ajuns la nicio înțelegere. Balduin i-a trimis lui Jawali în dar 160 de prizonieri, pe care i-a eliberat și i-a echipat, după care s-a îndreptat către nord în căutare de aliați. Guvernarea lui Richard în Edessa fusese aspră, marcată de impozite mari. Acesta nu era iubit de locuitori, în special de armeni. Ca atare, Balduin l-a vizitat pe principele armean din apropiere, pe Kogh Vasil din Kaisun, căruia cu puțin timp înainte îi crescuse prestigiul prin invitarea catolicosului armean să locuiască sub protecția lui. Kogh Vasil l-a primit pe Balduin la Raban și i-a promis ajutorul. Armeanul Oșin, guvernatorul Ciliciei în numele bizantinilor, bucuros să participe la o acțiune împotriva lui Tancred, i-a trimis lui Balduin 300 de mercenari pecenegi. Cu acești aliați Balduin s-a întors la Turbessel. Tancred nu era pregătit să supere întreaga lume armeană și patriarhul Antiohiei, Bernard, și-a folosit influența în favoarea lui Balduin. Împotriva voinței sale, Tancred l-a retras pe Richard din Edessa, iar orașul l-a primit cu satisfacție pe Balduin.[15]

A fost însă un armistițiu temporar. Balduin a rămas fidel prieteniei sale cu Jawali. I-a returnat numeroși prizonieri musulmani, a permis construcția de moschei în orașul Saruj, a cărui populație era majoritar musulmană, și l-a îndepărtat și executat pe judecătorul principal din Saruj, care era neiubit din cauza faptului că renegase religia musulmană. Această alianță l-a neliniștit pe Ridwan din Alep. Jawali îi amenința poziția de pe Eufrat. Ridwan a răspuns printr-un atac asupra unei caravane comerciale, ce ducea și o parte din banii de răscumpărare a lui Balduin, trimiși de la Turbessel la Curtea lui Jawali. În septembrie 1108, Jawali a atacat și cucerit

[15] Foucher de Chartres, II, XXVIII, 1–5, pp. 477–481; Albert d'Aix, X, 37, p. 648; Matei din Edessa, CXCIV, p. 266; Ibn al-Athir, pp. 262–263 (care îl numește pe patriarhul Bernard „echivalentul creștin al unui *imam* al musulmanilor").

orașul Balis, situat pe Eufrat, la 50 de mile depărtare de Alep, și i-a crucificat pe principalii susținători ai lui Ridwan. Ridwan a cerut de îndată ajutorul lui Tancred. La începutul lunii octombrie Balduin și Joscelin au venit cu câteva sute de cavaleri și s-au alăturat armatei lui Jawali la Menbij, aflat între Alep și Eufrat. Jawali avea în jur de 500 de turci și ceva mai mulți beduini, conduși de fiul emirului Sadaqa din dinastia Banū Mazyad. Armata unită număra aproape 2 000 de oameni. Ridwan avea cam 600 de soldați, dar Tancred a reușit să adune o forță de 1 500. Bătălia, dusă între creștini și musulmani împotriva unor musulmani și creștini, a fost aprigă. Trupele lui Jawali îi respingeau pe francii din Antiohia, ce suferiseră pierderi grele atunci când beduinii au observat caii ținuți de rezervă de către cavalerii lui Balduin și nu au rezistat tentației. Au părăsit câmpul de luptă ca să fure caii și să plece cu ei. Văzându-i, turcii lui Jawali au fugit la rândul lor, iar Balduin și Joscelin au rămas aproape singuri. Amândoi au fost nevoiți să fugă cu trupele lor și abia au scăpat fără să fie luați prizonieri. Pierderile de vieți creștine se spune că au fost în jur de 2 000.[16]

Joscelin s-a întors la Turbessel, iar Balduin la Dulak, la nord de Ravendel. Acolo Tancred a încercat să îl asedieze, fără convingere, și s-a îndepărtat la auzul zvonului că Jawali se îndrepta într-acolo. În cele din urmă, Balduin și Joscelin au revenit la Edessa, găsind orașul cuprins de panică. Locuitorii, temându-se că Balduin căzuse în luptă și că în fruntea lor va reveni odiosul Richard, au ținut o adunare în biserica Sf. Ioan. Episcopul latin a fost chemat de către armenii din oraș să facă parte dintr-o conducere interimară până la lămurirea situației. Ajuns două zile mai târziu, Balduin a suspectat trădare, crezând că armenii plănuiseră să își câștige independența. Lovitura principelui a fost dură. Mulți armeni au fost arestați, unora li s-au scos ochii. Episcopul armean s-a salvat doar prin plata unei amenzi mari de către întreaga

[16] Matei din Edessa, CXCIX, pp. 266–267; Ibn al-Athir, pp. 265–267; Kemal ad-Din, p. 595; Ibn al-Fourat, citat de Cahen, *op. cit.*, p. 250, nota 34.

congregație. A urmat un exod forțat al armenilor din oraș. Nu se știe cu certitudine gravitatea faptelor care l-au făcut pe Balduin să își schimbe politica față de armeni.[17]

În pofida victoriei și a deciziei lui Jawali, câteva luni mai târziu, de a se împăca cu sultanul, care l-a trimis să comande în Persia, Tancred nu a mai încercat să îl alunge pe Balduin din Edessa. În schimb, în toamna anului 1108, a pornit o expediție împotriva cetății Shaizar. Acolo a măcelărit o trupă a inamicilor pe care i-a prins, printr-o minune, într-o peșteră, dar s-a lăsat mituit cu un cal splendid.[18] Primăvara următoare s-a implicat în disputa dintre Guillaume-Jourdain și Bertrand de Toulouse pentru stăpânirea teritoriilor latine din Liban. Acceptarea lui Guillaume-Jourdain ca vasal a fost contrabalansată de intervenția rapidă a regelui Balduin ca suzeran al tuturor latinilor din Orient. Atunci când regele l-a convocat, alături de ceilalți lideri frânci, să participe la medierea dinaintea zidurilor de la Tripoli, Tancred nu a îndrăznit să se răzvrătească. În fața principilor strânși la adunare, regele a împărțit moștenirea lui Godefroy de Toulouse și i-a obligat pe Tancred, Balduin de Edessa și Joscelin să se împace și să coopereze împotriva necredincioșilor. Prin recunoașterea dreptului lui Balduin de a media, Tancred a recunoscut implicit și suzeranitatea acestuia. În schimb, i s-a permis să îl aibă pe Guillaume-Jourdain drept vasal, i s-au returnat titlul de principe de Galileea și dreptul de stăpânire asupra Templului din Ierusalim, cu promisiunea că la întoarcerea lui Bohemund în Antiohia i se va permite întoarcerea la propriul fief. Aceste avantaje s-au diminuat după uciderea lui Guillaume-Jourdain, odată cu venirea lui Bertrand de Toulouse, care l-a recunoscut drept suzeran doar pe regele Balduin. Tancred a fost încurajat să atace Jabala, ultima posesiune a familiei Banū Ammar, pe care a și cucerit-o în iulie 1109. Acum frontierele lui și ale lui Bertrand se învecinau.[19]

---

[17] Matei din Edessa, CXCIV, pp. 267–268.

[18] Usama, ed. Hitti, pp. 99–100.

[19] Albert d'Aix, XI, 3–13, pp. 664–668, 685–686; Ibn al-Athir, p. 274.

Reconcilierea dintre principii franci sub oblăduirea regelui Balduin era necesară, căci la începutul anului 1110 atabegul Mawdud de Mosul, la comanda sultanului, a organizat o expediție împotriva latinilor. Cu ajutorul ortoqidului Ilghazi și al trupelor lui de turcomani și cu cel al emirului de Mayyafaraqin, Soqman el-Qutbi, care era cunoscut sub numele de șahul Armeniei, Mawdud a pornit împotriva Edessei în aprilie. La aflarea veștii că trupele musulmane se adună, Balduin du Bourg l-a trimis pe Joscelin la Ierusalim să ceară ajutor urgent de la regele Balduin și să îi împărtășească suspiciunea că Tancred încuraja dușmanul. Prietenii lui Tancred au făcut acuzații similare despre Balduin du Bourg, deși mai puțin convingătoare. Regele era prins cu asediul Beirutului și nu s-a mișcat de acolo până când nu l-a cucerit. După aceea s-a grăbit să ajungă în nord, ocolind Antiohia pentru a economisi timp, dar și pentru că nu avea încredere în Tancred. A ajuns la Edessa la sfârșitul lunii iunie. Pe când se apropia de oraș, i s-au alăturat trupele armene trimise de Kogh Vasil și de stăpânul orașului Birejik, Abu'lgharib, liderul pahlavounilor. Trecuseră două luni de când Mawdud începuse asediul Edessei, fără să reușească să-i străpungă fortificațiile. Când și-au făcut apariția cavalerii din Ierusalim, cu stindardele fluturând și cu armurile strălucind în soare, Mawdud s-a retras la Harran, în speranța că putea forța un atac pripit din partea lor.[20]

Balduin du Bourg a ieșit din cetate ca să își întâmpine vărul și suzeranul, și imediat s-a plâns de Tancred. Regele a trimis vorbă la Antiohia ca să îi ceară lui Tancred să se alăture coaliției creștinilor și să răspundă acuzațiilor. Tancred ezita, dar consiliul său a insistat să se supună convocării. La sosire a făcut o acuzație similară la adresa lui Balduin du Bourg. Provincia Osrhoene, unde se afla Edessa, a depins întotdeauna de Antiohia, a susținut Tancred, și de aceea el era suzeranul de drept al orașului. Regele Balduin a răspuns solemn că, în calitate de rege ales, el era capul creștinătății orientale și ca atare i-a cerut lui Tancred să se împace cu Balduin du Bourg.

---

[20] Albert d'Aix, XI, 16–18; pp. 670–672; Matei din Edessa, CCIV, pp. 270–273; Ibn al-Qalanisi, p. 103.

Dacă Tancred refuza şi prefera să continue uneltirile cu turcii, atunci nu mai putea fi considerat un principe creştin şi avea să lupte împotriva lui ca duşman. Cavalerii prezenţi au aprobat vorbele regelui şi Tancred a fost obligat să cadă la pace.[21]

Armata unită a latinilor a pornit împotriva lui Mawdud, care se retrăsese şi mai departe într-un teritoriu neprietenos, cu intenţia de a o surprinde cu o întoarcere bruscă spre nord. Regele Balduin a fost prevenit la timp şi s-a oprit să asedieze castelul Shinav, aflat la nord-vest de Harran. Aici însă coaliţia s-a spart. Tancred aflase veşti că Ridwan din Alep pregătea un atac asupra Antiohiei. Din Palestina sosiseră mesageri să îl prevină pe rege de ameninţarea unei acţiuni egiptene împotriva Ierusalimului. Campania din câmpia Jezireh a fost abandonată. Tancred s-a retras la Samosata. Balduin du Bourg, la sfatul regelui, a hotărât că era inutil să protejeze teritoriile la est de Eufrat. Balduin fusese foarte afectat la vederea distrugerilor provocate de Mawdud în vreme ce el era asediat la Edessa. A luat decizia să păstreze garnizoane doar în cele două mari fortăreţe, Edessa şi Saruj, şi în câteva castele mai mici, fără să mai încerce să apere frontiera. Populaţia creştină a fost sfătuită să se mute, pentru siguranţă, pe malul drept al fluviului. Urmând acest sfat, creştinii din teritoriile rurale, în special armenii, şi-au adunat bunurile şi s-au mutat către vest. Iscoadele l-au informat însă pe Mawdud despre această mişcare. Mawdud i-a ajuns rapid din urmă. Când a sosit la Eufrat, liderii francilor traversaseră deja râul, dar două bărci de traversare fuseseră supraîncărcate cu soldaţi şi se scufundaseră înainte ca civilii să aibă ocazia să traverseze. Mawdud i-a atacat, aşa neînarmaţi cum erau, şi i-a ucis pe aproape toţi, bărbaţi, femei, copii. Măcelărirea nemiloasă a acestor ţărani armeni, care din punct de vedere politic erau instabili, dar erau prosperi şi harnici, şi care se aşezaseră în Osrhoene încă înainte de perioada creştină, a însemnat o lovitură din care provincia nu şi-a revenit pe deplin. Deşi comiţii franci vor mai stăpâni Edessa câţiva ani, s-a demonstrat că

---

[21] Albert d'Aix, XI, 20–24, pp. 672–674; Foucher de Chartres, II, XLIII, 1–6, pp. 532–541; Ibn al-Qalanisi, p. 102.

dominația latină dincolo de Eufrat nu avea nicio șansă, iar acest eșec a dus și la ruinarea populației creștine care i se supusese.[22]

Furios, Balduin du Bourg s-a întors pe celălalt mal al Eufratului cu un contingent ca să se răzbune pe Mawdud. Dar oamenii lui au fost depășiți numeric și ar fi fost anihilați fără intervenția rapidă a regelui Balduin și a recalcitrantului Tancred, care i-a salvat.[23]

Regele Balduin s-a întors la Ierusalim, iar Tancred s-a dus să îl pedepsească pe Ridwan, a cărui incursiune în teritoriul lui o considerase o trădare. A atacat castelul Naqira, aflat imediat dincolo de frontieră, apoi a plecat spre Athareb, la vreo 20 de mile de Alep. Ridwan nu a obținut niciun ajutor de la alți principi musulmani. A încercat să îl mituiască pe Tancred, dar condițiile acestuia erau prea mari și negocierile au fost întrerupte atunci când vistiernicul lui Ridwan a trecut în tabăra lui Tancred cu o parte din banii stăpânului său. Într-un final, în decembrie 1110, după ce mașinile lui Tancred au distrus zidurile cetății, Atharebul s-a predat. Ridwan a cumpărat pacea cu prețul pierderii orașelor Athareb și Zerdana, aflată ceva mai la sud, 20 000 de dinari în bani și zece dintre cei mai buni cai arabi.[24] Tancred și-a îndreptat atenția mai apoi către Shaizar și Hama. Emirul munqidhit de Shaizar a cumpărat câteva luni de pace pentru 4 000 de dinari și un cal, dar la sfârșitul armistițiului Tancred s-a apropiat din nou și a construit pe un deal din vecinătate o fortăreață la Ibn Mashar, de unde putea supraveghea tot ce intra și ieșea din oraș. Curând după aceea a cucerit fortul Bisikra'il, pe drumul ce lega Shaizarul de Latakia. Emirul din Homs a plătit 2 000 de dinari și a fost lăsat în pace.[25]

Succesele lui Tancred au fost favorizate de doi factori. Primul a fost incapacitatea bizantinilor de a contraataca. Moartea lui Kilij

---

[22] Albert d'Aix, *loc. cit.*; Guillaume de Tyr, XI, 7, p. 464; Matei din Edessa, CCLV, p. 273; Ibn al-Qalanisi, pp. 103–104.

[23] Albert d'Aix, XI, 25, p. 675.

[24] Matei din Edessa, CCIV, p. 274; Bar-Hebraeus, trad. Budge, p. 243; Ibn al-Qalanisi, pp. 105–106; Kemal ad-Din, pp. 596–598; Ibn al-Athir, p. 278.

[25] Albert d'Aix, XI, 43–46, pp. 684–686; Usama, ed. Hitti, pp. 95–96; Kemal ad-Din, p. 599; Ibn al-Qalanisi, p. 114.

Arslan în 1107 a lăsat Anatolia într-o situație precară. Fiul cel mare, Malik Șah, fusese luat prizonier în bătălia de la Khabar și se afla în mâinile sultanului Mohammed. Văduva lui ocupase Melitene și provinciile răsăritene pentru fiul cel mai mic, Toghrul. Un alt fiu, Mas'ud, trăia la Curtea danișmendă, în vreme ce un al patrulea, Arab, se pare că fusese stăpânul Konyei. Sultanul Mohammed, temându-se că fie Mas'ud, fie Toghrul vor prelua întreaga moștenire a lui Arslan, a contribuit la confuzia generală prin eliberarea lui Malik Șah, care s-a așezat la Konya și și-a luat titlul de sultan.[26] Dezmembrarea puterii selgiucide în Anatolia nu a fost pe de-a-ntregul benefică Imperiului Bizantin, deoarece căpeteniile selgiucide au început să facă numeroase incursiuni în teritoriul bizantin, dar i-a permis împăratului Alexie să ocupe diferite fortărețe de pe frontieră. Alexie nu a îndrăznit însă să riște o campanie în Cilicia sau Siria.[27] De lipsa forțată de reacție a bizantinilor au profitat atât Tancred, cât și Kogh Vasil. Acesta din urmă, cel mai probabil la sugestia imperială, a reușit să își consolideze principatul din Munții Antitaurus și să respingă atacurile turcilor. Principii rupeni din Taurus, mai expuși agresiunii selgiucide și împiedicați de Tancred să se extindă în Cilicia, nu au izbutit să își extindă puterea, astfel că Kogh Vasil nu avea rival în lumea armeană.[28]

Tancred a fost ajutat cel mai mult de apariția unei noi secte în lumea islamică, mai distructivă decât orice contracruciadă musulmană. În ultimele decenii ale secolului al XI-lea, persanul Hasan as-Sabah a fondat și pus pe picioare o corporație religioasă cunoscută mai târziu sub numele de Hashishiyun sau „Asasinii". Hasan s-a convertit la doctrina ismailită, patronată de califii fatimizi, și a devenit un adept al *batanya*, tradiția ei esoterică. Nu

---

[26] Mihail Sirianul, III, pp. 194–195; Ibn al-Qalanisi, p. 81, cu o poveste vagă. Vezi Cahen, pp. 253–254.

[27] Anna Comnena, XIV, I, V-VI, pp. 141–146, 166–172; Chalandon, *op. cit.*, pp. 254–256.

[28] Pentru Kogh Vasil, vezi Matei din Edessa, CLXXXVII, pp. 258–259; CCX, pp. 281–282.

este clar în ce măsură teologia mistică și alegorică a lui Hasan a fost influențată de ismailiți. Realizările lui au fost mai degrabă în latura practică. A construit un ordin aflat sub stricta ascultare a Marelui Stăpân și s-a folosit de el împotriva califilor abbasizi de la Bagdad, a căror legitimitate a pus-o sub semnul întrebării, și împotriva selgiucizilor care au permis dăinuirea califatului. Principala lui armă politică a fost cea care a dat și numele organizației sale, asasinatul. Crima motivată de interese religioase era o practică des întâlnită la sectele heterodoxe din islam, dar în mâinile lui Hasan ea a devenit extrem de eficientă. Devotamentul orb al discipolilor lui, disponibilitatea lor de a călători la distanțe mari și de a-și risca viața la ordinele lui i-au permis să lovească orice adversar din lumea musulmană. În 1090, Hasan și-a stabilit reședința în provincia Khorasan, în inexpugnabila fortăreață Alamut, „cuibul vulturului". Unul dintre primele asasinate a avut loc în 1092, victima fiind marele vizir Nizam al-Mulk, cel care prin priceperea lui a susținut dinastia selgiucidă în Iran. O legendă târzie a intensificat grozăvia faptei creând povestea că Nizam, Hasan și poetul Omar Khayyam au fost împreună elevii marelui învățat Muwaffaq de Nishapur și au jurat să se ajute între ei de-a lungul vieții. Sultanii selgiucizi erau conștienți de pericolul reprezentat de asasini, dar toate încercările lor de a cuceri Alamut au eșuat. La începutul secolului următor, cuiburi de asasini au apărut în Siria. Ridwan din Alep, mereu în relații proaste cu verii săi selgiucizi și probabil impresionat sincer de doctrinele asasinilor, le-a oferit patronajul. Un bijutier persan, Abu Tahir, care avea o influență mare asupra lui Ridwan, era căpetenia lor. Pentru asasini, creștinii nu erau mai odioși decât musulmanii sunniți, iar disponibilitatea lui Ridwan de a coopera cu Tancred se datora probabil simpatiei lui față de doctrina asasinilor. Prima execuție în Siria a fost uciderea emirului din Homs, Janah ad-Daulah, în anul 1103. Trei ani mai târziu, asasinii l-au ucis pe emirul de Apameea, Khalaf ibn Mula'ib, dar numai francii au profitat de moartea lui. Deși până atunci asasinii nu-și făcuseră cunoscută linia politică decât prin câteva crime

sporadice, ei erau un element în politica lumii musulmane de care și creștinii trebuiau să țină seama.[29]

În anul 1111, Mawdud din Mosul a început din nou pregătirile pentru o campanie împotriva latinilor, la porunca suzeranului său, sultanul. La începutul anului, o delegație a locuitorilor din Alep a sosit la Curtea califului din Bagdad, nemulțumiți fiind de heterodoxia guvernatorului lor și servilismul lui față de Tancred, și au cerut proclamarea războiului sfânt pentru a-i elibera de amenințarea latinilor. După ce au fost duși cu vorba și promisiuni deșarte, trimișii i-au incitat pe locuitorii din Bagdad să se răscoale în fața moscheii palatului. În același timp, califul primise o ambasadă de la Constantinopol. Nu era nimic ieșit din comun: Constantinopolul și Bagdadul aveau un inamic comun în dinastia selgiucidă de Rum, dar se pare că de data aceasta trimișii lui Alexie aveau misiunea să discute cu autoritățile musulmane o eventuală acțiune comună împotriva lui Tancred.[30] Negocierile au oferit ocazia răsculaților să îl acuze pe calif că era un musulman mai rău decât împăratul creștin. Al-Mushtazir a fost îngrijorat de acest entuziasm, mai ales că tulburările l-au împiedicat să își întâmpine cum se cuvine soția revenită dintr-o vizită la tatăl ei, sultanul Mohammed, la Ispahan.[31] Socrul lui i-a poruncit să formeze o nouă coaliție sub conducerea mezinului acestuia, Mas'ud. Mawdud a primit ajutor de la Soqman din Mayyarafaqin, de la fiul lui Ilghazi Ayaz, de la prinții kurzi

---

[29] Pentru asasini, vezi von Hammer, *Histoire de l'Ordre des Assassins*; de asemenea articolele „Assassins" și „Ismaili" în *Encyclopaedia of Islam*; Browne, *Literary History of Persia*, vol. II, pp. 193 și urm.

[30] Ibn al-Qalanisi, pp. 112–113, care spune că împăratul (el folosește termenul de „uzurpator", *mutamelik*), dorea să îi prevină pe musulmani despre planurile latinilor și sugerează că ambasada a vizitat Damascul. De fapt, Alexie probabil că nu a sugerat decât acțiunea împotriva lui Tancred, deoarece liderii francilor nu îl susțineau în efortul său de a-l constrânge pe Tancred să respecte Tratatul de la Devol (vezi mai sus). Ibn al-Athir, pp. 279–280, relatează despre ambasada la Bagdad, citându-l pe Ibn Hamdun.

[31] Ibn al-Athir, *loc. cit.*

Ahmed-Il din Maragha și Abu'l Haija din Arbil și a unor suverani perși conduși de Bursuq ibn Bursuq din Hamadan. În luna iulie, aliații erau pregătiți și au traversat rapid câmpia Jezireh ca să asedieze fortăreața Turbessel a lui Joscelin. La aflarea veștii, emirul Sultan de Shaizar le-a cerut ajutorul, iar Ridwan a întărit cererea, din considerente politice, motivând că nu îi putea ține piept prea mult lui Tancred. Mawdud a fost impresionat de schimbarea de atitudine a lui Ridwan și, la sugestia lui Ahmed-Il, care stabilise în secret legături cu Joscelin, aliații au ridicat asediul de la Turbessel și au pornit către Alep. Dar mesajul lui Ridwan nu fusese sincer. La sosirea aliaților musulmani, a închis porțile în fața lor și i-a aruncat în închisoare pe cetățenii de seamă ai orașului ca să prevină revoltele. Mawdud s-a oprit și după ce a jefuit regiunea din jurul Alepului s-a deplasat către Shaizar. Acolo i s-a alăturat și Toghtekin din Damasc, care venise să îi ceară ajutorul pentru recucerirea portului Tripoli.[32] Tancred, care își avea tabăra în fața cetății Shaizar, s-a retras la Apameea și i-a cerut ajutorul regelui Balduin. Regele a răspuns și a convocat toți cavalerii din Orient. Alături de el se aflau patriarhul Gibelin și principalii vasali ai regatului: Eustache Garnier din Sidon și Gauthier din Hebron. Bertrand din Tripoli li s-a alăturat pe drum. Din nord au venit Balduin du Burg și vasalii săi, Joscelin din Turbessel și Pagan din Saruj. Tancred și-a adus vasalii din perimetrul Antiohiei: Guy - supranumit „Capră" - din Tarsus și Mamistra, Richard din Maraș, Guy - supranumit „Fagul" - din Harenc, Robert din Suadiyeh, Pons din Tel-Mannas, Martin din Latakia, Bonaplus din Sarmeda, Roger din Hab și Enguerrand din Apameea. Kogh Vasil și rupenizii au trimis un detașament de armeni și chiar și Oșin din Lampron a trimis câțiva oameni, care erau mai degrabă însărcinați să spioneze pentru împărat. Nordul rămăsese fără trupe, spre avantajul lui Toghrul Arslan din Melitene, care a cucerit de îndată Albistanul și ținutul

[32] Ibn al-Qalanisi, pp. 114–115; Kemal ad-Din, pp. 600–601; Ibn al-Athir, p. 282; Albert d'Aix, XI, 38, p. 681.

învecinat de la o mică garnizoană francă și a desfășurat un atac în Cilicia.[33]

Confruntat cu armata reunită a latinilor, care număra în jur de 16 000 de oameni, Mawdud s-a retras între zidurile cetății Shaizar și a refuzat să iasă la o bătălie aranjată. Lucrurile nu stăteau prea bine în sânul armatei sale. Toghtekin nu îi oferea ajutor decât cu condiția ca Mawdud să continue campania la sud, o mișcare însă prea riscantă pentru el. Kurdul Bursuq era bolnav și voia să se întoarcă acasă. Soqman a murit pe neașteptate, iar soldații lui s-au retras către nord cu trupul lui neînsuflețit. Ahmed-Il a dezertat imediat, ca să înhațe o parte din moștenire. Ortoqidul Ayaz a rămas, dar tatăl lui, Ilghazi, a atacat cortegiul funerar ce purta catafalcul lui Soqman, sperând în zadar că poate fura obiectele prețioase. Cu forțele diminuate pe zi ce trecea, Mawdud nu își putea asuma ofensiva, dar nici nu dorea să ierneze atât de departe de Curtea sa. Ca urmare, s-a retras la Mosul în toamna acelui an.[34]

Eșecul lui Mawdud a demonstrat că musulmanii nu le puteau face față latinilor atâta vreme cât aceștia erau uniți. Balduin reușise să atingă acest țel prin impunerea unității, ceea ce a salvat pentru moment statele franc. În vara următoare, Mawdud a făcut o incursiune profitabilă, deși neconcludentă, în teritoriul Edessei. Toghtekin, într-un acces de generozitate, a încheiat o alianță cu Ridwan, deși acesta încercase să îi convingă pe prietenii săi asasini să îl ucidă pe Toghtekin.[35] Dar, pentru moment, amenințarea musulmană se diminuase. În mod inevitabil, creștinii au început din nou să se certe. Mai întâi, francii au hotărât să îl atace pe Kogh Vasil, deoarece creșterea puterii lui stârnise invidia lui Balduin de Edessa

---

[33] Albert d'Aix, XI, 39–40, pp. 682–683, pentru lista aliaților; Matei din Edessa, CCVI, p. 275; Mihail Sirianul, III, p. 205, relatează pierderea Albistanului.

[34] Foucher de Chartres, II, XLV, 1–9, pp. 549–557; Albert d'Aix, XI, 41–43, pp. 683–684; Ibn al-Qalanisi, pp. 116–119; Usama, ed. Hitti, pp. 97–98; Kemal ad-Din, p. 600; Ibn al-Athir, p. 83, care încurcă succesiunea evenimentelor, preluate de la Ibn al-Qalanisi și Ibn-Hamdun. Vezi Cahen, *op. cit.*, p. 363, n. 33.

[35] Kemal ad-Din, pp. 601–602; Albert d'Aix, XI, 43, p. 684, relatează că Azaz a fost prins în această perioadă.

și a lui Tancred. Tancred a invadat teritoriile armene și, până la încheierea unei păci, a cucerit cetatea Raban și se pregătea să asedieze Kaisun.[36] După aceea, Balduin de Edessa a pornit împotriva vărului său, Joscelin. Atunci când Mawdud atacase Edessa, în vara anului 1112, Joscelin descoperise un complot armean prin care doreau să ofere orașul musulmanilor și l-a salvat pe Balduin, prevenindu-l și ajutându-l să acționeze rapid împotriva trădătorilor. Dar în iarna următoare Balduin a aflat din zvonuri că Joscelin plănuia să îl înlocuiască. Fieful Turbessel era unul bogat, pe când pământurile Edessei suferiseră mult din cauza atacurilor de pradă și a emigrărilor forțate. Armenilor le plăcea Joscelin și îl urau pe Balduin. Purtarea lui Joscelin nu îi dădea motive lui Balduin să fie suspicios, și acesta era pur și simplu invidios. La sfârșitul anului, Joscelin a fost convocat la Edessa, Balduin pretextând că era bolnav și că dorea să discute succesiunea. La sosirea lui, nebănuind nimic, Joscelin a fost acuzat că nu a furnizat destulă hrană Edessei și a fost aruncat în închisoare. A fost eliberat după ce a promis că renunță la fieful lui. În jurul Anului Nou, Joscelin s-a retras la Ierusalim, unde regele Balduin i-a dăruit ca feudă principatul Galileei.[37]

Anul 1112 a adus și alte schimbări în nordul Siriei. Kogh Vasil a murit la 12 octombrie. Văduva lui a trimis în grabă daruri lui Tancred, printre care și diadema ei pentru principesa Cecilia, cu scopul de a-și asigura sprijin în susținerea la tron a fiului ei adoptiv, Vasil Dgha, dar Tancred însuși râvnea la succesiune.[38] Dintre frânci, Richard de Salerno murise în primăvara[39] acelui an, iar Bertrand de Tripoli în ianuarie sau februarie. Succesorul lui Bertrand, tânărul

---

[36] Matei din Edessa, CCIX, pp. 280–281.

[37] Guillaume de Tyr, XI, 22, pp. 489–492; Matei din Edessa, CCVIII, p. 280, sugerează un complot împotriva frâncilor în timpul asediului lui Mawdud; *Chron. Anon. Syr.*, p. 86; Ibn al-Qalanisi, p. 133.

[38] Matei din Edessa, CCX, pp. 281–282. Data exactă a morții lui Richard nu e cunoscută, știm că era deja mort la moartea lui Tancred, dar încă în viață în iarna anterioară.

[39] Ibn al-Qalanisi, p. 127, spune că vestea morții lui Bertrand a ajuns la Damasc în 3 februarie.

său fiu, Pons, nu împărtăşea simpatia tatălui său pentru bizantini şi nici ura faţă de Tancred. Sfetnicii săi probabil erau de părere că bunăvoinţa lui Tancred era necesară pentru ca tânărul comite să îşi păstreze poziţia. A avut loc o reconciliere între Curţile de la Tripoli şi Antiohia, ceea ce a sporit influenţa politică a lui Tancred.[40] Cu Joscelin căzut în dizgraţie, contele de Tripoli de partea lui şi marele principe al armenilor dispărut, supremaţia lui Tancred părea asigurată. Tocmai punea la cale o mare expediţie pentru a cuceri teritoriul lui Kogh Vasil când s-a îmbolnăvit. Se zvonea că ar fi fost vorba de otravă, dar e mai probabil să fi fost febră tifoidă. Atunci când s-a încredinţat că nu îşi va reveni, Tancred l-a numit moştenitor pe Roger de Salerno, fiul lui Richard, dar l-a obligat pe Roger să jure că va ceda stăpânirea fiului lui Bohemund dacă acesta ar fi venit vreodată în Orient. De asemenea i-a cerut lui Pons să o ia de soţie pe tânăra văduvă, Cecilia de Franţa. Tancred a murit la 12 decembrie 1112, la vârsta de numai 36 de ani.[41]

Personalitatea lui Tancred nu se distinge foarte clar în negura istoriei. A fost un om extrem de activ şi de capabil, un diplomat subtil şi un excelent soldat, care a devenit mai înţelept odată cu vârsta. Dar el nu a obţinut admiraţia de care se bucura Bohemund şi se pare că nici oamenii lui nu îl iubeau prea mult, în afară de servilul său biograf, Raoul de Caen. Tancred a fost dur, egoist şi lipsit de scrupule, corect şi totuşi neloial faţă de Bohemund şi un tovarăş nestatornic pentru Balduin de Edessa. Fără intervenţia regelui Balduin, egalul său în îndărătnicie, dar superior în anvergura viziunii politice, individualismul lui Tancred probabil că ar fi contribuit la distrugerea Orientului latin. Ţelul lui era consolidarea şi mărirea principatului Antiohiei, iar în această privinţă a avut un succes imens. Fără munca lui Tancred, fundamentele create de

---

[40] Se pare că la un moment dat Pons a făcut parte din Curtea lui Tancred şi a fost numit cavaler de către acesta.

[41] Foucher de Chartres, II, XLVII, I, pp. 562–563 (12 decembrie); Albert d'Aix, XII, 8, p. 693 (la Advent); Ibn al-Qalanisi, pp. 131–132 (11 decembrie); Mihail Sirianul, III, p. 203 (5 decembrie).

Bohemund ar fi pierit. Lunga istorie a principilor Antiohiei este rezultatul energiei lui Tancred. Dintre toţi principii Primei Cruciade, doar regele Balduin, un aventurier sărac ca şi el, a avut o carieră mai impresionantă. Şi totuşi, la ceremonia de înmormântare în catedrala Sf. Petru, cronicarii nu au fost martorii multor scene de durere. Doar armeanul Matei din Edessa a scris cu căldură despre el şi i-a plâns moartea.[42]

Ascensiunea la tron a lui Roger ca principe al Antiohiei – căci şi-a luat acest titlu, deşi a recunoscut legitimitatea la succesiune a fiului lui Bohemund – a adus armonie în sânul francilor. Roger era căsătorit cu Cecilia[43], sora lui Balduin de Edessa, şi, deşi aventurile lui extraconjugale erau de notorietate, relaţiile cu cumnatul său au fost întotdeauna bune. Sora lui Roger, Maria, a devenit a doua soţie a lui Joscelin de Courtenay.[44] Pons de Tripoli, care, urmând dorinţa lui Tancred, s-a căsătorit imediat cu văduva lui Tancred, Cecilia de Franţa, a rămas un prieten constant al lui Roger.[45] Toţi cei trei principi îl acceptau unanim pe regele Balduin drept suzeranul lor. Această rară solidaritate, combinată cu noi certuri între musulmani, a dus dominaţia latină în Siria de nord la apogeul ei.

În anul 1113, regele Balduin a început o campanie împotriva lui Toghtekin de Damasc, care reuşise într-un final să obţină sprijinul lui Mawdud şi al ortoqidului Ayaz. Aliaţii musulmani l-au atras pe rege în teritoriul controlat de Damasc, la Sennabra, pe Iordanul

---

[42] Matei din Edessa, *loc. cit.*: „Cel mai mare dintre credincioşi".

[43] Guillaume de Tyr, XI, 9, p. 523, îl numeşte pe Roger cumnat al lui Balduin de Edessa, la fel ca şi Gautier (Valter) Cancelarul, II, 16, p. 131. Numele Ceciliei este oferit într-un document din 1126 (Röhricht, *Regesta, Additamenta*, p. 9). Orderic Vitalis, X, 23, IV, p. 158, îi atribuie lui Roger o soţie turcă, Melaz, fiica emirului danişmend care a obţinut eliberarea lui Bohemund.

[44] Maria este cunoscută datorită unei dispute târzii privind dota ei. *Chron. Anon. Syr.* spune că Joscelin s-a căsătorit cu ea în 1121 (p. 89), însă este evident că mariajul a fost aranjat în timpul vieţii lui Roger. Fiica lr, Stephanie, era considerată fată bătrână în 1161.

[45] Albert d'Aix (XII, 19, p. 701) relatează că mariajul a avut loc mai târziu, în 1115. Dar fiul lui Pons, Raymond al II-lea, avea 22 de ani în 1136.

superior, unde, uitând momentan de precauția sa obișnuită, Balduin a fost atacat și înfrânt.[46] I-a convocat pe Pons și pe Roger în ajutor, iar sosirea cavalerilor acestora i-a permis lui Balduin să scape din strânsoare. Inamicii lui i-au urmărit până la Tiberiada, dar nu au îndrăznit să înainteze mai mult și să se confrunte cu toată armata francilor. După câteva săptămâni de ezitare, Mawdud s-a retras la Toghtekin, la Damasc. Acolo, în ultima vineri a lunii septembrie, pe când intra în Marea Moschee cu gazda lui, a fost ucis de un asasin. Toghtekin l-a omorât pe loc pe criminal, pentru a se disocia de crimă. Opinia publică îl considera vinovat, dar i-a oferit și scuza că Mawdud dorea să pună mâna pe Damasc.[47]

Moartea lui Mawdud i-a eliberat pe latini de un adversar redutabil. Două luni mai târziu, la 10 decembrie 1113, a urmat și moartea lui Ridwan din Alep.[48] Relațiile lui reci cu ceilalți principi musulmani au contribuit la consolidarea francilor în Siria, dar eliminarea lui nu a adus niciun beneficiu islamului. La tron a urmat fiul său, Alp Arslan, un băiat slab, crud și rău intenționat, manipulat în totalitate de eunucul său, Lulu. Asasinii, pe care Ridwan îi protejase, au fost tratați cu răceală de noua conducere, la ordinele sultanului Mohammed. Trimisul sultanului, persanul Ibn Badi, l-a obligat pe Alp Arslan să emită un mandat pentru execuția lui Abu Tahir și a altor lideri ai sectei, iar populația Alepului, care îi ura pe asasini de multă vreme, a început să ucidă tot ce întâlnea în cale. Ca să se apere, ordinul a încercat, fără succes, să cucerească orașul pe când Ridwan era pe moarte.[49] Imediat după aceea asasinii au încercat un atac-surpriză asupra cetății Shaizar, pe când familia emirului era plecată la sărbătorile de Paște creștine, dar locuitorii orașului l-au susținut pe emir împotriva lor. Singura lor reușită a fost cucerirea fortăreței Qolaia, lângă Balis,

---

[46] Ibn al-Qalanisi, pp. 132–136.

[47] *Ibid.*, pp. 137–142.

[48] *Ibid*, p. 144; Kemal ad-Din, p. 602.

[49] Ibn al-Qalanisi, pp. 145–146; Kemal ad-Din, pp. 603–604; Cahen, pp. 267–268.

acolo unde drumul de la Alep la Bagdad se apropie de Eufrat. Alminteri asasinii au intrat în lumea civilă sau au cerut protecția francilor, dar au rămas puternici și și-au îndreptat atenția către Liban.[50] Domnia lui Alp Arslan a fost de scurtă durată. A făcut o vizită la Damasc, unde Toghtekin l-a primit cu onoruri regești, dar în septembrie 1114 comportamentul lui necruțător l-a făcut pe eunucul Lulu, ce se temea pentru propria viață, să comande uciderea lui Alp Arslan și să îl urce pe tron pe fratele de 6 ani al acestuia, Sultanșah. Pentru următorii ani fortăreața și armata au fost controlate de Lulu și de generalul Shams as-Shawas, fostul emir de Rafaniya, dar adevărata putere se afla în mâinile aristocrației orașului. Lulu nu îndrăznea să nesocotească dorințele acesteia. Lipsa unui principe puternic și dimensiunea redusă a armatei au redus raza de acțiune a Alepului la apărarea propriilor ziduri, în vreme ce vecinii orașului, deși asasinii fuseseră alungați, erau de părere că oficialitățile au periculoase înclinații șiite, datorate influenței persanilor din oraș. Drept urmare, Lulu a urmat politica lui Ridwan de prietenie cu francii din Antiohia.[51]

După moartea lui Mawdud, sultanul a dat Mosulul reprezentantului său la Curtea califului, Aqsonqor il-Bursuqi, un mercenar la fel ca și predecesorul său. Misiunea lui era să conducă operațiunile împotriva francilor. În mai 1114 a pornit cu o armată de 15 000 de oameni împotriva Edessei. Cu el se aflau fiul sultanului, Mas'ud, emirul de Sinjar, Temirek și un tânăr turc pe nume Imad ed-Din, fiul unui alt Aqsonqor, ce fusese guvernator la Alep și Hama în anii de dinainte de cruciadă. Ilghazi din Mardin a fost convocat să participe la expediție, dar a refuzat. Prima mișcare a fost, așadar, să meargă la Mardin, iar Ilghazi a fost de acord să îl trimită pe Ayaz, fiul său, cu un detașament de trupe turcomane. Trupele musulmane au staționat în fața Edessei timp de două luni, dar orașul era bine aprovizionat și bine apărat, pe când

[50] Ibn al-Qalanisi, pp. 146–148; Usama, ed. Hitti, pp. 146, 153 (fără să ofere o dată pentru lovitura de la Shaizar).

[51] Ibn al-Qalanisi, pp. 148–149; Kemal ad-Din, pp. 605–606.

ţinuturile învecinate, distruse de jafuri, nu puteau susţine armata asediatorilor. Il-Bursuqi a fost nevoit să ridice asediul şi s-a mulţumit doar cu jefuirea satelor din apropiere, până când armenii i-au oferit o nouă ţintă.[52]

Complotul armean, din 1112, de a trece Edessa în mâinile lui Mawdud, a fost urmat de un plan similar anul următor, atunci când Mawdud se pregătea să invadeze teritoriile frânce şi Balduin se afla la Turbessel, preluând feuda lui Joscelin. Complotul a fost descoperit la timp şi Balduin a transferat toată populaţia armeană din Edessa la Samosata. După ce le-a servit această lecţie, Balduin le-a permis revenirea în capitală la începutul anului 1114, dar unii dintre armeni intraseră în teritoriul lui Vasil Dgha, urmaşul lui Kogh Vasil, care era deja îngrijorat de tentativele frânce la tronul lui. Vasil Dgha şi mama lui adoptivă l-au chemat pe Il-Bursuqi să îi scape de latini. Il-Bursuqi l-a trimis pe generalul Sonqor cel Lung ca să negocieze cu Vasil Dgha la Kaisun. Francii au aflat şi i-au atacat fără succes pe Sonqor şi pe armeni. Dar înainte ca musulmanii să poată culege roadele noii alianţe, il-Bursuqi s-a certat cu ortoqidul Ayaz şi l-a luat prizonier. Tatăl lui Ayaz, Ilghazi, şi-a adunat clanul şi turcomanii şi a pornit împotriva lui Il-Bursuqi, pe care l-a şi învins. Il-Bursuqi a fost nevoit să se retragă la Mosul. Încă o dată, anticruciada musulmană a fost un eşec.[53]

Armenii au plătit pentru asta. Francii au înaintat ca să îl pedepsească pe Vasil Dgha. Nu au reuşit să cucerească fortăreaţa Raban, dar Vasil Dgha a considerat că era mai înţelept să încheie o alianţă cu prinţul Thoros din familia Rupen. Thoros, după ce l-a invitat să discute o alianţă prin căsătorie, l-a luat prizonier pe Vasil Dgha şi l-a vândut lui Balduin de Edessa. Vasil a fost eliberat doar după ce a promis că va ceda toate pământurile sale lui Balduin şi i s-a permis să se retragă la Constantinopol. Anexând astfel

---

[52] Matei din Edessa, CCXII, pp. 282–283; CCXVI, p. 287; *Chron. Anon. Syr.*, p. 86; Ibn al-Athir, pp. 292–293.

[53] Matei din Edessa, CCXII, pp. 282–284; Mihail Sirianul, III, pp. 216–217; Ibn al-Athir, pp. 292–293.

Rabanul şi Kaisun în anul 1116, Balduin a luat hotărârea să suprime şi celelalte principate armene din valea Eufratului. În anul 1117 l-a înlocuit mai întâi de la Birejik pe Abu'lgharib, care fusese aşezat acolo cu ajutorul lui Balduin în timpul Primei Cruciade. A oferit oraşul lui Waleran du Puiset, vărul lui, care s-a căsătorit cu fiica lui Abu'lgharib. După aceea l-a atacat pe vechiul prieten şi mai apoi duşman al lui Balduin I, Bagrat, fratele lui Kogh Vasil, care deţinea un mic domeniu la Khoros, la vest de Eufrat. Într-un final, Balduin a invadat teritoriul unui alt aliat al lui Balduin I, principele Constantin de Gargar, pe care l-a prins şi l-a închis la Samosata, unde nefericitul a murit într-un cutremur. Principele rupenid a rămas singurul suveran armean independent, spre marea lui satisfacţie. Dar, în afară de rupenizi, ceilalţi armeni şi-au pierdut încrederea în latini.[54]

Cuceririle din Armenia ale lui Balduin de Edessa au fost favorizate de o diminuare a pericolelor dinspre Răsărit. Anii anteriori fuseseră plini de primejdii. În noiembrie 1114, un cutremur uriaş a lovit teritoriile frânce de la Antiohia la Mamistra şi de la Maraş la Edessa. Roger al Antiohiei s-a grăbit să facă turul cetăţilor sale şi să le repare zidurile, deoarece se zvonea că sultanul Mohammed se pregătea de o nouă expediţie.[55]

Mohammed a fost ultimul dintre marii sultani selgiucizi. Preluase un stat în decădere de la fratele său Barkiyarok şi a reuşit să instaureze ordinea în Irak şi Iran, zdrobindu-i în 1108 pe rebelii arabi din deşertul răsăritean şi ţinându-i pe asasini sub control. Califul al-Mustazhir, ce nu făcea decât să scrie poeme de dragoste în palatul său din Bagdad, îi asculta ordinele. Dar campaniile lui Mohammed de a-i îndepărta pe frânci din Siria au eşuat una după

---

[54] Matei din Edessa, CCXIII-CCXIV, pp. 293–295. *Chron. Anon. Syr.*, p. 86. Waleran era probabil fratele lui Hugues du Puiset, iar mama lor Alice era mătuşa lui Balduin al II-lea şi verişoară cu Tancred.

[55] Foucher de Chartres, II, LII, 1–5, pp. 578–580; Gautier Cancelarul, I, pp. 83–84; Matei din Edessa, CCXVII, pp. 287–289; Ibn al-Qalanisi, p. 149; Kemal ad-Din, p. 607.

alta. Sultanul a înțeles că pentru reușită avea nevoie de ascultarea tuturor principilor musulmani din regiune, ale căror dispute și invidii i-au subminat cauza. În februarie 1115, după ce a obținut loialitatea Mosulului trimițându-și fiul, Masud, să preia guvernarea, Mohammed a dispus deplasarea unei armate numeroase către vest, sub comanda guvernatorului de Hamadan, Bursuq ibn Bursuq, secondat de Juyush-beg, fostul guvernator de Mosul, și Temirek, emirul de Sinjar.

Principii musulmani din Siria au fost la fel de îngrijorați ca și latinii. Singurii vasali de încredere ai sultanului erau munqidhiții din Shaizar și Ibn Qaraja, emirul de Homs. Aflând zvonuri despre expediție, Ilghazi s-a grăbit la Damasc ca să confirme alianța cu Toghtekin, dar la întoarcere a fost atacat și luat prizonier de către emirul de Homs. Acesta nu l-a eliberat pe captiv, în ciuda amenințărilor lui Toghtekin, decât cu condiția ca Ilghazi să îl trimită pe fiul său Ayaz în locul lui. Ilghazi s-a întors la Mardin să își adune trupele, după care s-a retras din nou către vest ca să i se alăture lui Toghtekin. Eunucul Lulu, regent în Alep, după ce promisese ambelor părți că le va ajuta, a hotărât că o victorie a sultanului nu i-ar fi convenit și a ales așadar tabăra lui Toghtekin și Ilghazi. Între timp, Roger al Antiohiei își adunase trupele și se poziționase lângă Podul de Fier, pe Orontes. Acolo, nu se știe la inițiativa cui, a făcut un pact cu Toghtekin și cu aliații lui și i-a invitat să i se alăture în fața zidurilor cetății Apameea, de unde puteau observa mișcările lui Bursuq trecând Eufratul și îndreptându-se spre Shaizar, către prietenii lui. Francii au oferit 2 000 de cavaleri și pedestrași, iar aliații musulmani aveau în jur de 5 000 de oameni.

Bursuq împreună cu marea sa armată a traversat nestingherit câmpia Jezireh. Sperase că își va putea așeza tabăra la Alep, dar, aflând că Lulu s-a alăturat adversarilor și că Toghtekin era conducătorul lor, s-a întors către sud ca să îl înfrunte pe acesta din urmă. Cu ajutorul emirului de Homs a lansat un atac-surpriză asupra Hamei, oraș ce aparținea lui Toghtekin și conținea o mare parte din lucrurile lui. Orașul a fost capturat și jefuit, spre furia musulmanilor locali, după care Toghtekin a pornit către fortăreața

francă Kafartab. Roger ar fi vrut să creeze o diversiune, dar Toghtekin l-a convins că era prea riscant. Aliaţii au cerut ajutorul lui Balduin de Ierusalim şi Pons de Tripoli, care au şi pornit în grabă către nord, primul cu 500 de cavaleri şi 1 000 de pedestraşi, iar cel de-al doilea cu 200 de cavaleri şi 2 000 de pedestraşi. Au intrat în tabăra de la Apameea întâmpinaţi de o fanfară de trompete. Bursuq, aflat atunci la Shaizar, s-a retras cu prudenţă către Jezireh. Şiretlicul a funcţionat. Balduin şi Pons au crezut că pericolul se îndepărtase şi s-au întors acasă, iar armata aliată s-a despărţit. Atunci Bursuq s-a întors brusc înapoi către Kafartab. După o scurtă luptă a cucerit castelul şi l-a oferit munqidhiţilor. Lulu de Alep, din laşitate sau din trădare, i-a scris de îndată, cerând iertare pentru păcatele din trecut şi rugându-l să trimită un detaşament care să ocupe Alepul. Bursuq şi-a slăbit forţele trimiţându-l pe Juyush-beg cu trupele lui la Alep. Roger nu îşi demobilizase armata şi nu mai putea aştepta ajutor de la Balduin sau Pons şi nici măcar de la Toghtekin. După ce l-a convocat pe Balduin de Edessa în ajutor şi l-a rugat pe patriarhul Bernard să binecuvânteze trupele şi să le dea la drum un fragment din Sfânta Cruce, a plecat din Antiohia pe 12 septembrie şi a pornit către sud, de-a lungul fluviului Orontes, până la Chastel Rouge. Bursuq a mărşăluit către nord, pe o linie paralelă mai la est. Niciuna dintre armate nu cunoştea poziţia celeilalte, până când cavalerul pe nume Theodore Berneville s-a întors la Chastel Rouge dintr-o expediţie de recunoaştere şi a anunţat că a zărit armata sultanului prin pădurea de lângă dealul Tel-Danith, în apropiere de oraşul Sirmin. În dimineaţa zilei de 14 septembrie, armata francă a urcat creasta dealului şi a atacat trupele lui Bursuq ce mărşăluiau nepăsătoare. Animalele de cărăuşie se aflau la începutul convoiului, iar câteva detaşamente se ocupau de ridicarea corturilor pentru popasul de prânz. Unii emiri plecaseră în expediţii de aprovizionare la fermele din apropiere, alţii să ocupe Biza'a. Când a început bătălia, Bursuq era fără cei mai buni locotenenţi ai săi.

Atacul latinilor a fost neaşteptat. Francii au apărut dintre copaci şi au luat prin surprindere tabăra pe jumătate ridicată.

Dezordinea s-a instalat repede în armata musulmană, iar Bursuq nu şi-a putut mobiliza oamenii. El însuşi abia a scăpat fără să fie luat prizonier şi a reuşit să se retragă cu câteva sute de călăreţi pe o creastă a dealului Tel-Danith. Acolo a mai făcut faţă inamicului pentru o vreme, căutând să fie ucis în luptă pentru a nu fi dezonorat de o asemenea înfrângere. În cele din urmă, garda de corp l-a convins că nu mai putea face nimic şi au fugit către răsărit. Emirul de Sinjar, Temirek, la început a avut mai mult succes şi a respins flancul drept al francilor. Dar Guy Fresnel, seniorul Harencului, a adus trupe noi, cu care a înconjurat oamenii lui Temirek şi doar cei mai abili călăreţi au scăpat cu viaţă. Până seara, ultimele rămăşiţe ale armatei musulmane fugeau în dezordine către Jezireh.[56]

Victoria latinilor de la Tel-Danith a pus capăt încercărilor sultanilor selgiucizi din Iran de a recuceri Siria. Bursuq a murit câteva luni mai târziu, umilit şi acoperit de ruşine, iar sultanul Mohammed nu dorea să riste o nouă expediţie. Singurul pericol răsăritean pentru principii franci venea de la emirii semiindependenţi, care la acea dată erau dezbinaţi şi nemotivaţi. Prestigiul lui Roger, principele Antiohiei, se afla la apogeu. Oamenii lui au cucerit rapid oraşul Kafartab, pe care Bursuq îl dăduse munqidhiţilor.[57] Cârmuitorii din Alep şi Damasc erau foarte îngrijoraţi. Toghtekin de Damasc s-a grăbit să încheie pacea cu sultanul Mohammed, care l-a iertat, dar nu i-a oferit niciun ajutor material.[58] La Alep, eunucul Lulu privea neajutorat cum francii îşi consolidau poziţiile din regiune. A încercat să se apropie de Toghtekin, dar nu se mai bucura de nicio încredere. Lulu a fost ucis în mai 1117 de către turcii din garnizoana lui. Succesor i-a

---

[56] Foucher de Chartres, II, LIV, 1–6, pp. 586–590; Albert d'Aix, XII, 19, p. 701; Gautier Cancelarul, I, 6–7, pp. 92–96 (oferind cea mai cuprinzătoare relatare); al-Azimi, p. 509; Ibn Hamdun în Ibn al-Athir, pp. 295–298; Usama, ed. Hitti, pp. 102–106; Mihail Sirianul, III, p. 217; *Chron. Anon. Syr.*, p. 86.

[57] Usama, ed. Hitti, p. 106.

[58] Ibn al-Qalanisi, pp. 151–152, cu sugestia că iniţiativa a fost a sultanului. Ibn-Hamdun, *loc. cit.*

fost un alt eunuc, renegatul de origine armeană Yaruqtash, care de îndată a căutat sprijinul latinilor. Le-a pus la dispoziție fortăreața al-Qubba, aflată pe drumul de la Alep la Damasc și folosită de pelerinii către Mecca, și dreptul de a încasa taxe de la pelerini.[59] Concesia nu i-a adus lui Yaruqtash niciun avantaj. Ucigașii lui Lulu acționaseră în numele lui Sultanșah, fiul cel mic al lui Ridwan, care nu îl recunoștea pe Yaruqtash. Sultanșah a cerut ajutorul de la ortoqidul Ilghazi, dar când trupele lui Ilghazi au sosit la Alep, l-au găsit pe Yaruqtash destituit și cârmuirea orașului în mâinile ministrului lui Sultanșah, Ibn al-Milhi, originar din Damasc. Ilghazi s-a retras și l-a lăsat pe fiul său Kizil să îl reprezinte la Alep. Ilghazi a preluat și fortăreața Balis de pe Eufrat, care îi fusese oferită în schimbul ajutorului dat Alepului în cazul în care il-Bursuqi, ce se stabilise la ar-Rahba, ar fi pretins stăpânirea asupra orașului pe care susținea că îl primise de la sultan. Ibn al-Milhi a hotărât însă că Ilghazi era un aliat în care nu se putea încrede și a cedat Alepul și pe Kizil lui Khirkan, emirul din Homs. Cu ajutorul latinilor, Ibn al-Milhi a început să pregătească recuperarea cetății Balis. Dar alianța lui Ilghazi cu Toghtekin a rezistat. În vreme ce Toghtekin a pornit asupra Homsului, obligându-l pe Khirkan să se retragă, Ilghazi a eliberat orașul Balis și a intrat în Alep în vara anului 1118. Ibn al-Milhi fusese deja înlocuit de un eunuc negru, Qaraja, care, împreună cu Ibn al-Milhi și prințul Sultanșah, a fost aruncat în închisoare de către Toghtekin.[60] În timpul acestor mișcări și schimbări, toate părțile au căutat să obțină ajutorul francilor. Deși Roger nu a devenit niciodată cârmuitorul efectiv al Alepului, a reușit să ocupe teritoriul aflat la miazănoapte de oraș. A cucerit Azaz în 1118 și Biza'a la începutul anului 1119, tăind legăturile Alepului cu Eufratul și cu Răsăritul.[61]

---

[59] Ibn al-Qalanisi, pp. 155–156.

[60] Ibn al-Qalanisi, loc. cit; Kemal ad-Din, pp. 610–615; Ibn al-Athir, pp. 308–309.

[61] Matei din Edessa, CCXXVII, pp. 297–298; Kemal ad-Din, pp. 614–615.

Tot atunci Roger şi-a îmbunătăţit frontiera de sud prin cucerirea castelului Marqab, aflat pe o coamă înaltă de unde se zăreau marea şi oraşul Buluniyas.[62]

Astfel, la sfârşitul anului 1118, în Siria de nord s-a ajuns la un echilibru. Latinii deveniseră acceptaţi ca parte din ţesătura regiunii. Nu erau numeroşi, dar erau bine înarmaţi, construiau fortăreţe şi învăţau să se adapteze la obiceiurile locului. Mai mult, pentru moment, francii erau uniţi. Roger al Antiohiei era de departe cel mai important principe al creştinilor din nordul Siriei, dar hegemonia lui nu era contestată de Balduin de Edessa sau de Pons de Tripoli. Roger nu încercase să fie suzeranul lor, ci acceptase la rândul lui suzeranitatea regelui de Ierusalim. Principii musulmani erau mai numeroşi, dar erau neuniţi şi măcinaţi de invidie. Alianţa dintre Toghtekin din Damasc şi ortoqizi i-a salvat pe toţi de la haos complet. Balanţa, aşadar, înclina puţin în favoarea latinilor. În acel moment nu exista nicio putere externă care ar fi putut strica acest echilibru. Regele Balduin din Ierusalim, mereu sub presiunea fatimizilor, nu putea interveni prea des în nord. Sultanul selgiucid al Iranului, după dezastrul de la Tel-Danith, s-a abţinut de la orice altă încercare de a-şi impune autoritatea în Siria. Cele două puteri importante din Anatolia, Bizanţul şi selgiucizii de Rum, se aflau în acel moment în propriul lor echilibru.

Până şi creştinii nativi au menţinut un echilibru. Supuşii armeni din Edessa şi Antiohia îşi pierduseră speranţa şi erau neloiali, dar singurul stat armean independent care mai exista, principatul rupenid din Munţii Taurus, era dispus să colaboreze cu francii. Principele Leo participase cu un contingent la asediul cetăţii Azaz de către Roger al Antiohiei.[63] Biserica iacobită era divizată de o schismă.

---

[62] Pentru sursele arabe, vezi discuţia în Cahen, *op. cit.*, p. 279, nota 16. Se pare că Pons din Tripoli l-a ajutat pe Roger, după o mică dispută privind dota soţiei lui Pons şi văduva lui Tancred, Cecilia, care a cerut Jabala, dar s-a mulţumit cu Chastel Rouge şi Arzghan (Guillaume de Tyr, XIV, 5, p. 612).

[63] Matei din Edessa, *loc. cit.* Pentru istoria dinastiei rupenide, vezi Tournebize, *op. cit.*, pp. 168 şi urm.

În jurul anului 1118, patriarhul Athanasius, ce rezida la Antiohia, s-a certat cu mitropolitul de Edessa, Bar-Sabuni, pentru posesia unor cărți sfinte și l-a pus sub interdicție. Bar-Sabuni, pentru a stârni scandal, a cerut ajutor de la patriarhul latin al Antiohiei, Bernard, care l-a convocat pe Athanasius să discute chestiunea într-un sinod ținut în catedrala catolică. Athanasius a participat ca să protesteze. Incompetența unui translator l-a făcut pe Bernard să creadă că disputa privea o datorie de bani dintre cei doi prelați și a declarat că Athanasius comitea simonie dacă nu își ierta debitorul. Athanasius s-a înfuriat din cauza sentinței pe care el o considera invalidă și pe care nu o înțelegea. Protestul lui a fost unul nepoliticos, iar Bernard a poruncit ca Athanasius să fie biciuit. La sfatul unui prieten ortodox, filosoful Abd al'Massih, Athanasius a făcut apel la Roger, care fusese plecat în acest răstimp. Roger l-a certat cu asprime pe Bernard pentru amestecul într-o chestiune care nu îl privea și i-a permis lui Athanasius să părăsească Antiohia și să se întoarcă acasă, la mănăstirea Mar Barsauma. Acolo, Athanasius se afla pe teritoriul ortoqizilor, care i-au oferit protecție. Apoi l-a excomunicat pe Bar-Sabuni și a plasat biserica iacobită din Edessa sub interdicție. Mulți din iacobiții din Edessa, lipsiți de serviciile liturgice ale bisericii din oraș, au trecut la catolicism. Alții l-au ascultat pe patriarh. Pacea a fost restabilită peste mulți ani, după moartea lui Athanasius.[64]

Comunitățile ortodoxe din Antiohia și Edessa nu agreau stăpânirea francilor, dar, spre deosebire de armeni și de iacobiți, nu au fost tentați niciodată să comploteze cu musulmanii. Ei sperau doar în revenirea Bizanțului. Dar puterea ortodocșilor era limitată de ura pe care armenii și iacobiții le-o purtau.

Cu toate acestea, deși francii din Edessa se temeau mai degrabă de apariția unui nou pericol dinspre Răsărit, Bizanțul rămânea cel mai redutabil adversar al latinilor din Antiohia. Împăratul Alexie nu a abandonat niciodată pretențiile asupra Antiohiei. Alexie era dispus să recunoască regatul latin de la Ierusalim și își arătase

[64] Mihail Sirianul, III, pp. 193–194, 207–210.

bunăvoința răscumpărând cu generozitate prizonierii franci luați de fatimizi la Ramla în 1102 și prin prezența corăbiilor bizantine la asediul nereușit al Acrei în 1111. Regele Balduin, la rândul lui, fusese întotdeauna curtenitor și corect față de împărat, dar refuzase să îl preseze pe Tancred să pună în aplicare Tratatul de la Devol.[65] De la Cruciada din 1101, relațiile franco-bizantine au stat sub semnul suspiciunii reciproce, iar intervenția papei Pascal, din anul 1106, în favoarea lui Bohemund nu a fost iertată niciodată de Constantinopol. Alexie era un om de stat prea abil ca să lase resentimentele să îi dicteze politica. Între anii 1111 și 1112 a purtat o serie de negocieri cu papa, prin intermediul abatelui de Monte Cassino. Cu promisiunea de a rezolva diferendele existente în Biserica Ortodoxă și cea Catolică, Alexie a sugerat Papei să îi ofere lui sau fiului său coroana imperială a Occidentului, lăsând să se înțeleagă că va face personal o vizită la Roma. Pascal, aflat în acel moment în conflict cu împăratul Henric al V-lea, era dispus să plătească un preț imens pentru sprijinul bizantin, dar războaiele cu turcii și sănătatea precară l-au împiedicat pe Alexie să continue acest proiect politic.[66] Negocierile nu au dus nicăieri. Arhiepiscopul Milanului, Pietro Chrysolan, a vizitat Constantinopolul în 1113 pentru a discuta chestiuni bisericești, dar disputa teologică iscată între el și Eustratius, episcopul Niceei, nu a ajutat deloc cauza reconcilierii dintre cele două Biserici.[67] Probabil că Alexie însuși nu a luat prea în serios acest ambițios plan italian. Prietenia Papei era importantă pentru el mai mult ca o frână asupra năzuințelor normanzilor și pentru a-și spori autoritatea asupra latinilor din Orient.

Între timp bizantinii erau neputincioși în privința Antiohiei. Tratatul lui Alexie cu Bohemund rămăsese literă moartă. Tancred nu numai că l-a nesocotit, dar și-a extins teritoriul în dauna

---

[65] Anna Comnena, XIV, II, 12-13, pp. 152-153.

[66] Vezi Chalandon, *op. cit.*, pp. 260-263, cu referințele complete.

[67] Landolph, în Muratori, *Ss. R.I,*, vol. V, p. 487. Discursurile lui Chrysolan în *M.P.L.*, vol. CXXVII, col. 911-919. Discursurile lui Eustratius în Demetracopoulos, *Bibliotheca Ecclesiastica*, vol. I, p. 15.

Bizanțului. Roger a continuat politica lui Tancred. Alexie contase pe comiții din Tripoli să îi fie agenți în Siria și le oferise spre păstrare bani pentru eventuale acțiuni comune, dar, după moartea lui Bertrand, Pons se apropiase de principii Antiohiei. Ambasadorul bizantin pentru toate statele latine, Butumites, a cerut returnarea banilor, pe care i-a primit doar după ce a amenințat Tripoli că le va tăia sursa de aprovizionare din Cipru. Butumites a considerat că era mai înțelept să îi dea înapoi lui Pons obiectele prețioase și din aur ce îi fuseseră oferite lui Bertrand în nume personal. În schimb, Pons a depus jurământul de vasalitate față de împărat, similar probabil cu jurământul prestat de bunicul său, Raymond. Cu banii recuperați, Butumites a cumpărat pentru armata bizantină cai din Damasc, Edessa și Arabia.[68]

Bizantinii au înțeles că nu îl puteau obliga pe Pons să acționeze împotriva Antiohiei, iar războiul cu turcii l-a împiedicat pe Alexie să intervină direct în Siria. De la moartea danișmendului Malik Ghazi Gümüștekin în 1106 și de la cea a selgiucidului Kilij Arslan în 1107 nu mai apăruse niciun lider turc de anvergură în Anatolia, iar Alexie reușise, în măsura în care nu fusese ocupat cu normanzii, să restabilească stăpânirea bizantină în districtele apusene și de-a lungul țărmului sudic al peninsulei. Principalul emir musulman era Hasan din Cappadocia, care a încercat în anul 1110 să întreprindă incursiuni în teritoriul bizantin și a ajuns până la Philadelphia, obiectivul final fiind Smirna. Eustathius Philocales primise o poziție de comandant al trupelor de uscat în sud-vestul Anatoliei, cu misiunea de a curăța provincia de turci. Philocales și mica lui oaste au reușit să surprindă armata lui Hasan pe când aceasta era împărțită în mici detașamente de patrulare, pe care le-a anihilat unul după altul. Hasan s-a retras în grabă și nici nu a mai atacat coasta Egeei. Dar, în același an, fiul cel mare al lui Kilij Arslan, Malik Șah, a fost eliberat din captivitatea lui persană. Și-a stabilit capitala la Konya și în curând a intrat în posesia majorității teritoriilor ce i se cuveneau, după ce l-a învins pe Hasan și a anexat ținuturile acestuia.

[68] Anna Comnena, XIV, II, 14, pp. 153–154.

Trăgând învățămintele din soarta tatălui său, Malik Şah a evitat orice amestec în Răsărit, dar de îndată ce s-a simțit capabil a pornit să recucerească teritoriile pierdute de Kilij Arslan în timpul Primei Cruciade. În primele luni ale anului 1112, Malik Şah a inițiat primele incursiuni în Imperiu, cu un atac asupra Philadelphiei. Acolo a fost însă oprit de generalul Gabras. Malik Şah a cerut un armistițiu, dar în 1113 a atacat din nou, trimițând o expediție rapidă prin Bytinia până la zidurile Niceei, în vreme ce locotenentul său Mohammed a ajuns la Poemamenum. Aici Mohammed a învins şi a luat prizonier un general bizantin. Un alt locotenent al lui Malik Şah, Manalugh, a jefuit oraşul Abydos în Hellespont, cu vămile sale bogate. Malik Şah însuşi a atacat şi cucerit Pergamum. Împăratul a pornit cu armata împotriva acestor invadatori, dar i-a aşteptat pe drumul de întoarcere, încărcați cu prada. Coborând prin Dorylaeum, bizantinii au atacat lângă Cotylaeum. Alexie a repurtat o victorie clară şi a recuperat toată prada şi prizonierii. În 1115 se zvonea că Malik Şah se pregătea de un nou atac şi Alexie a patrulat pe dealurile Bithyniei întregul an. În anul următor, deşi era deja grav bolnav, împăratul a decis să preia ofensiva. A plecat spre Konya şi s-a întâlnit cu armata turcă lângă Philomelium. A fost victorios şi de data aceasta, iar Malik Şah a fost nevoit să semneze un tratat de pace prin care promitea să respecte frontierele Imperiului, care se întindeau acum de la Trapezunt la Seleucia ciliciană, interiorul Anatoliei, la vest de Ankara, Anatolia Centrală (Deşertul Sărat) şi Philomelium. Încercările de recucerire ale lui Malik Şah au eşuat, iar câteva luni mai târziu a fost detronat şi ucis de către fratele său Mas'ud, în alianță cu danişmenzii. Turcii au rămas bine ancorați în Anatolia Centrală, iar Bizanțul nu reuşea să intervină în forță în Siria. Principalii beneficiari ai acestor războaie au fost armenii din Taurus şi principele latin al Antiohiei.[69]

---

[69] Anna Comnena, XIV, V-VI, XV, I-II, IV-VI, pp. 164–172, 187–194, 199–213. Chalandon, *op. cit.*, pp. 265–271.

Cartea a II-a

APOGEUL

I

REGELE BALDUIN AL II-LEA

„Nu vei fi lipsit niciodată de un urmaş pe tronul lui Israel."

III Regi, 9:5

Balduin I şi-a neglijat cea din urmă îndatorire ca rege: nu a pregătit deloc succesiunea la tron. Consiliul regatului s-a întrunit în grabă. Unii dintre nobili nici nu se gândeau că o persoană din afara casei de Boulogne ar putea să preia corona. Balduin I îi urmase fratelui său Godefroy, şi un al treilea frate, cel mai vârstnic, Eustache, contele de Boulogne, era încă în viaţă. Au fost trimişi în grabă soli peste mare pentru a-i duce contelui vestea morţii fratelui său şi pentru a-l ruga să preia moştenirea. Eustache nu dorea însă să-şi părăsească ţara liniştită pentru primejdiile Orientului. I s-a spus că era datoria lui. A pornit aşadar spre Ierusalim. Când a ajuns în Apulia, s-a întâlnit cu alţi soli, care-i aduceau vestea că era deja prea târziu. Tronul îi revenise altcuiva. Eustache a refuzat propunerea de a-şi continua drumul şi de a se

lupta pentru drepturile lui. De bunăvoie, şi-a îndreptat paşii înapoi spre Boulogne.[1]

Într-adevăr, puţini dintre membrii consiliului îl sprijineau pe Eustache. Acesta era prea departe şi ar fi însemnat un interregnum de multe luni. Cel mai influent membru al consiliului era principele de Galileea, Joscelin de Courtenay, care a cerut ca tronul să-i fie încredinţat lui Balduin du Bourg, contele de Edessa. Joscelin nu avea niciun motiv să-l îndrăgească pe Balduin, după cum a avut grijă să reamintească în consiliu, pentru că acesta îl acuzase pe nedrept de trădare şi îl exilase de pe pământurile sale, înspre miazănoapte. Dar Balduin îşi dovedise puterea şi curajul, era vărul regelui decedat şi era singurul dintre marii cavaleri ai Primei Cruciade care mai trăia. În plus, Joscelin socotea că dacă Balduin ar fi lăsat Edessa pentru Ierusalim, ar fi putut să-l răsplătească pe vărul său, care răspunsese gestului său nedrept cu atâta generozitate, dăruindu-i măcar Edessa. Patriarhul Arnulf l-a sprijinit pe Joscelin şi împreună au convins consiliul. Şi parcă pentru a încununa propunerea lor, Balduin du Bourg a apărut pe neaşteptate la Ierusalim în chiar ziua funeraliilor regelui. El poate că aflase de boala regelui din anul precedent şi s-a gândit că ar fi un moment bun să facă un pelerinaj de Paşte la Locurile Sfinte. A fost primit cu bucurie şi a fost ales rege în unanimitate de consiliu. În Duminica Învierii, pe 14 aprilie 1118, patriarhul Arnulf i-a aşezat coroana pe cap.[2]

Balduin al II-lea era un om cât se poate de diferit de predecesorul său. Deşi destul de chipeş, cu o barbă blondă şi lungă, el nu avea înfăţişarea impozantă a lui Balduin I. Te puteai apropia mai uşor de el, era binedispus şi înclinat spre glume, dar în acelaşi timp subtil şi viclean, mai închis în sine, mai controlat şi mai prudent. Era capabil de gesturi generoase, dar în general era destul de meschin şi de lipsit de mărinimie. În pofida atitudinii arogante faţă de

---

[1] Guillaume de Tyr, XII, 3, pp. 513–516. Nu se cunosc aranjamentele pe care le-a făcut pentru Boulogne. Soţia lui, Maria a Scoţiei, a murit în 1116.

[2] Foucher de Chartres, III, I, 1, pp. 615–616; Albert d'Aix, XII, 30, pp. 707–716; Guillaume de Tyr, XII, 4, p. 517.

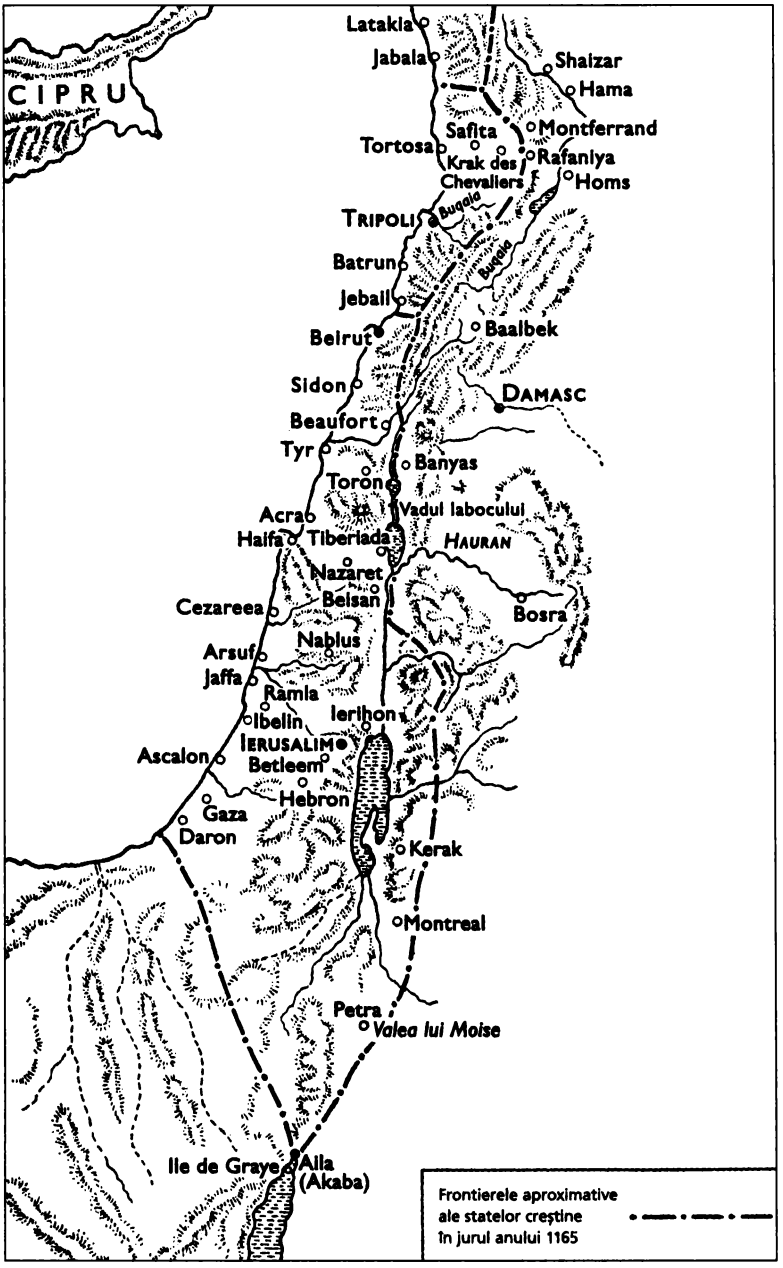

Sudul Siriei în secolul al XII-lea

treburile bisericeşti, era cu adevărat pios, iar genunchii lui erau bătătoriţi din pricina rugăciunilor permanente. Spre deosebire de Balduin I, viaţa lui privată era nepătată. Împreună cu soţia lui, armeanca Morphia, forma un cuplu pe deplin fericit, un spectacol atât de rar în Orientul Latin.[3] Joscelin a fost răsplătit aşa cum se cuvenea, cu comitatul Edessei, pe care-l deţinea ca vasal al regelui Balduin, aşa cum şi acesta îl avusese, la rândul lui, în vremea lui Balduin I. Noul rege a fost recunoscut drept suzeran şi de Roger al Antiohiei, cumnatul său, şi de Pons de Tripoli. Orientul Latin urma să rămână unit sub coroana Ierusalimului.[4] La două săptămâni după încoronarea lui Balduin, patriarhul Arnulf a murit. Fusese un slujitor credincios şi eficient al statului, dar, în pofida talentului său de predicator, fusese implicat în prea multe scandaluri pentru a fi respectat ca om al Bisericii.

Probabil că Balduin nu i-a regretat prea mult moartea. În locul lui a avut grijă să fie ales un preot picard, Gormond de Picquigny, despre al cărui trecut nu se ştie nimic. A fost o alegere fericită, pentru că Gormond, care era respectat de toţi, adăuga calităţilor practice ale lui Arnulf şi o fire de sfânt. Această numire, care a venit la scurt timp după moartea papei Pascal, a restabilit bunele relaţii dintre Ierusalim şi Roma.[5]

De-abia se urcase regele Balduin pe tron când a primit vestea alianţei dintre Egipt şi Damasc, care nu prevestea nimic bun. Vizirul fatimid, al-Afdal, era nerăbdător să pedepsească nerușinarea lui Balduin, care invadase Egiptul, în vreme ce Toghtekin din Damasc era îngrijorat de puterea crescândă a francilor. Balduin i-a trimis de îndată o solie, dar Toghtekin, încrezător în ajutorul Egiptului, a cerut cedarea tuturor pământurilor aflate dincolo de apa Iordanului. Pe timpul verii, o mare oaste egipteană s-a adunat la hotar şi şi-a ridicat tabăra dincolo de Ashdod, iar Toghtekin

---

[3] Guillaume de Tyr, XII, 2, pp. 512–513.

[4] Imediat după urcarea sa pe tron Balduin i-a chemat pe Roger şi Pons să lupte sub comanda sa împotriva egiptenilor.

[5] Albert de Aix, *loc. cit.*; Guillaume de Tyr, XII, 6, p. 519.

a fost chemat să se aşeze în fruntea ei. Balduin i-a chemat pe cavalerii din Antiohia şi Tripoli să se alăture oştii Ierusalimului şi s-a îndreptat spre Ashdod. Vreme de trei luni, cele două oşti s-au aflat faţă în faţă, fără ca vreuna dintre ele să îndrăznească să se mişte. Toţi, pentru a-l cita pe Foucher de Chartres, preferau să trăiască mai degrabă decât să moară. În cele din urmă, oştenii au fost trimişi la casele lor.[6]

Între timp, plecarea lui Joscelin spre Edessa a fost amânată. Prezenţa lui era mai necesară în Galileea decât în părţile nordice unde, după cât se pare, rămăsese regina Morphia şi unde Waleran, seniorul de Birejik, se îngrijea de cârmuire.[7] Ca principe al Galileei, Joscelin trebuia să apere ţinutul de atacurile venite dinspre Damasc. În toamnă, Balduin i s-a alăturat într-un atac de jaf pe Deraa, în Hauran, grânarul Damascului. Fiul lui Toghtekin, Buri, le-a ieşit în întâmpinare şi din pricina nesocotinţei sale a suferit o înfrângere grea. După această înfrângere, Toghtekin şi-a întors din nou atenţia către miazănoapte.[8]

În primăvara anului 1119, Joscelin a aflat că un trib bogat de beduini îşi dusese turmele la păscut în Transiordania, lângă Yarmuk. Împreună cu doi dintre baronii de frunte ai Galileei, fraţii Godefroy şi Guillaume de Bures, însoţit de o sută douăzeci de călăreţi, Joscelin s-a îndreptat într-acolo pentru a-i jefui pe beduini. S-au împărţit în grupuri pentru a încercui tribul, dar lucrurile au mers prost. Şeful beduin fusese prevenit, iar Joscelin s-a rătăcit printre dealuri. Godefroy şi Guillaume, pe când se pregăteau să atace tabăra beduinilor, au fost prinşi într-o ambuscadă. Godefroy a fost ucis, iar cei mai mulţi dintre oamenii săi au fost luaţi prizonieri. Joscelin a fost nevoit să se întoarcă în Tiberia şi să-i dea de ştire regelui Balduin, care a venit cu oastea şi i-a înspăimântat pe beduini. Aceştia au înapoiat prizonierii şi au fost de

---

[6] Foucher de Chartres, III, II, 1–3, pp. 617–619; Guillaume de Tyr, XII, 6, pp. 518–519; Ibn al-Athir, pp. 314–315.

[7] *Chron. Anon. Syr*, p. 86.

[8] Ibn al-Athir, pp. 315–316.

acord să plătească o despăgubire, îngăduindu-li-se să petreacă vara în pace[9].

Atunci când, înapoindu-se din această scurtă campanie, Balduin s-a oprit la Tiberia, o solie din Antiohia a venit şi l-a rugat să se grăbească, cât mai mult cu putinţă, să vină cu oastea spre părţile de miazănoapte.

Încă de la victoria lui Roger al Antiohiei de la Tel-Danith, nefericitul oraş Alep fusese neputincios în faţa agresiunii francilor. Alepul acceptase, cu destulă reţinere, protecţia lui Ilghazi de Ortoqid; dar cucerirea Bizei de către Roger în 1119 lăsase oraşul expus din trei părţi. Pierderea Bizei era mai mult decât putea Ilghazi să îndure. Până în acel moment, nici el, nici aliatul lui constant, Toghtekin de Damasc, nu fuseseră pregătiţi să-şi rişte toate puterile într-o luptă împotriva francilor, pentru că se temeau de sultanii selgiucizi din Răsărit, pe care îi duşmăneau încă şi mai mult. Dar sultanul Mohammed a murit în aprilie 1118, iar moartea lui a dat frâu liber ambiţiilor fiecărui guvernator şi prinţişor din întregul său imperiu. Fiul său cel tânăr care i-a urmat la tron, Mahmud, nu s-a dovedit în stare să-şi impună autoritatea şi, în cele din urmă, în august 1119, a fost nevoit să renunţe la putere în favoarea unchiului său, Sanjar, regele din Khorasan. Mahmud şi-a petrecut restul zilelor din scurta sa viaţă bucurându-se de plăcerile vânătorii. Sanjar, ultimul din casa sa care a domnit asupra întregii stăpâniri selgiucide răsăritene, a fost destul de energic, însă privirea lui era îndreptată spre Orient. Nu a fost niciodată preocupat de Siria. Nici verii săi din Sultanatul de Rum, prinşi de certurile interne, dar şi cu danişmenzii, precum şi de războaiele cu Bizanţul, nu au fost în stare să intervină în treburile Siriei.[10] Ilghazi, cel mai tenace dintre prinţii locali, avea în sfârşit şansa sa. Dorinţa lui nu era atât de a distruge statele latine, cât de a-şi asigura stăpânirea asupra Alepului, dar acum cele două obiective erau îngemănate.

---

[9] *Ibidem*, pp. 325–326.

[10] Ibn al-Athir, pp. 318–323. Vezi articolele „Sandjur" şi „Seldjuks" din *Encyclopaedia of Islam*.

Pe parcursul primăverii anului 1119, Ilghazi a călătorit de-a lungul stăpânirilor sale adunând trupe turcomane și chemând contingente de kurzi din nord și de arabi din triburile deșertului sirian. În chip formal, Ilghazi i-a cerut ajutorul și sultanului Mahmud, însă nu a primit niciun răspuns. Aliatul său, Toghtekin, a fost de acord să vină de la Damasc, iar Munqudhite din Shaizar i-a promis că va face o diversiune în sudul ținutului lui Roger.[11] La sfârșitul lunii mai, oastea ortoqidă, despre care se spunea că număra 40 000 de oameni, pornise la drum. Roger a primit vestea liniștit, dar patriarhul Bernard l-a rugat să ceară ajutorul regelui Balduin și pe cel al lui Pons de Tripoli. Aflat în Tiberia, Balduin a trimis vorbă că va veni cât mai repede cu putință și că va aduce trupele din Tripoli cu el. Între timp, Roger ar fi trebuit să adopte o poziție defensivă. Balduin și-a strâns apoi oastea la Ierusalim și i-a dat curaj cu un fragment din Sfânta Cruce, aflat în grija lui Evremar, arhiepiscopul de Cezareea.[12]

În vreme ce munqidhitul a întreprins o incursiune asupra Apamei, Ilghazi a trimis detașamente turcomane înspre sud-vest, pentru a i se alătura lui și oștirii care venea de la Damasc. Ilghazi în persoană, împreună cu principalul său corp de oaste, a devastat teritoriul Edessei, fără însă să încerce să ia cu asalt capitala-cetate. La mijlocul lunii iunie a trecut Eufratul la Balis și și-a ridicat tabăra la Qinnasrin, la vreo cincisprezece mile sud de Alep, pentru a-l aștepta pe Toghtekin. Roger a fost mai nerăbdător. În pofida mesajului trimis de regele Balduin, în pofida unui avertisment public al patriarhului Bernard și în pofida întregii experiențe a principilor latini, Roger s-a hotărât să iasă de îndată în întâmpinarea dușmanului. Pe 20 iunie, Roger a condus întreaga oaste a Antiohiei, șapte sute de cavaleri și patru mii de pedestrași, peste Podul de Fier și și-a ridicat tabără dinaintea micului fort de la Tel-Aqubrin, pe hotarul răsăritean al câmpiei din Sarmeda, unde relieful asigura o bună poziție defensivă. Deși forțele sale erau net inferioare, Roger a sperat să poată aștepta în acel loc venirea lui Balduin.

---

[11] Ibn al-Qalanisi, p. 157; Kemal ad-Din, pp. 615–616.

[12] Cancelarul Gautier, II, 1, pp. 100–101.

Ilghazi, aflat la Qinnasrin, cunoştea perfect mişcările lui Roger. Spioni deghizaţi în neguţători fuseseră în tabăra francilor şi raportaseră slăbiciunea numerică a oştii latine. Deşi Ilghazi ar fi dorit să aştepte sosirea lui Toghtekin, emirii turcomani i-au cerut să acţioneze de îndată. Pe 27 iunie, o parte din oastea sa a luat cu asalt castelul franc de la Athareb. Roger a avut timp să trimită câţiva oameni într-acolo, sub comanda lui Robert de Vieux-Ponts. Apoi, neliniştit de apropierea duşmanului, a trimis la adăpostul întunericului întreaga vistierie la castelul Artah, aflat pe drumul spre Antiohia.

De-a lungul nopţii, Roger a aşteptat plin de nelinişte veşti despre mişcările musulmanilor, în vreme ce odihna oştenilor săi a fost întreruptă de un somnambul care a luat-o la fugă prin tabără, strigând că nenorocirea va veni asupra lor. Pe 28 iunie, duminică, la răsăritul soarelui, iscoadele au dat de veste că tabăra lui Roger fusese încercuită. Un *khamsin* moleşitor sufla dinspre miazăzi. În tabără nu se mai găsea decât puţină mâncare şi apă. Roger a înţeles că trebuie să spargă încercuirea sau va pieri. Petru, arhiepiscopul Apameei, fost episcop de Albara, cel dintâi episcop latin din Orient, era alături de oaste. El i-a strâns pe oşteni laolaltă şi le-a vorbit, după care i-a spovedit pe toţi. L-a spovedit şi pe Roger în cortul lui şi apoi l-a absolvit de numeroasele lui păcate trupeşti. După aceea, Roger a anunţat plin de curaj că va pleca la vânătoare. Dar mai întâi a trimis alte iscoade care au fost prinse într-o ambuscadă. Puţinii supravieţuitori s-au grăbit să se înapoieze pentru a da de ştire că nu se poate ieşi din încercuire. Roger şi-a divizat oastea în cinci părţi, dintre care una a hotărât să o ţină în rezervă. După ce arhiepiscopul i-a binecuvântat încă o dată, au pornit atacul într-o ordine perfectă.

De la bun început a fost un atac fără speranţă. Nu se putea trece de hoardele de călăreţi turcomani şi de arcaşi. Pedestraşii strânşi din partea locului, sirieni şi armeni, au fost primii care au intrat în panică, dar nu aveau pe unde fugi. S-au înghesuit printre călăreţi, îngreunând mişcarea cailor. Deodată vântul şi-a schimbat direcţia şi a început să bată înspre nord şi a ridicat un nor greu

de praf în faţa francilor. La începutul luptei, mai puţin de o sută de cavaleri au reuşit să spargă încercuirea şi să i se alăture lui Robert de Vieux-Ponts, care se întorcea de la Athareb, prea târziu însă pentru a lua parte la luptă. Aceştia s-au refugiat la Antiohia. Puţin mai târziu, Reynaud Mazoir, împreună cu alţi câţiva cavaleri, a reuşit să se salveze şi să ajungă până la micul oraş Sarmeda, în câmpie. Nimeni altcineva din oastea Antiohiei nu a mai scăpat. Roger însuşi a pierit luptându-se la picioarele crucii sale bogat împodobite. În jurul lui au căzut cavaleri, cu excepţia câtorva care, mai puţin norocoşi, au fost luaţi prizonieri. Până la miezul zilei totul se sfârşise. Pentru latini, lupta va rămâne cunoscută drept *Ager Sanguinis*, Câmpul Sângelui.[13]

La Alep, cincisprezece mile mai departe, credincioşii aşteptau nerăbdători veşti. Spre prânz a început să se răspândească zvonul unei mari victorii a islamului, iar la ora rugăciunii de după-amiază au fost zăriţi apropiindu-se primii ostaşi triumfători. Ilghazi nu a zăbovit pe câmpul de luptă mai mult timp decât a fost necesar oştenilor săi să strângă pradă. S-a îndreptat apoi spre Sarmeda, unde Reynaud Mazoir i s-a predat. Mândria lui Reynaud l-a impresionat pe Ilghazi, care i-a cruţat viaţa. Cei care-l însoţeau au fost ucişi. Prizonierii franci au fost târâţi în lanţuri peste câmpie, în urma învingătorilor. În vreme ce Ilghazi discuta cu Reynaud, prizonierii erau torturaţi şi masacraţi de turcomani. La un moment dat, Ilghazi a pus capăt acestui lucru, nedorind ca populaţia Alepului să fie lipsită de acest spectacol. Prizonierii rămaşi au fost duşi la Alep, iar Ilghazi şi-a făcut intrarea triumfală în oraş la

---

[13] Gautier Cancelarul, II, 2–6, pp. 101–111 (relatarea cea mai completă); Guillaume de Tyr, XII, 9–10, pp. 523–526; Foucher de Chartres, III, III, 2–4, pp. 621–623 (o relatare succintă, în care dezastrul este pus pe seama pedepsirii de către Dumnezeu a lui Roger, pentru obiceiurile sale adulterine); Matei din Edessa, CCXXVI, pp. 276–277; Mihail Sirianul, ed. Hitti, pp. 148–149; Ibn al-Athir, pp. 324–325. Foucher socoteşte pierderile latinilor la şapte mii, iar pe cele ale turcilor la douăzeci.

apusul soarelui. Acolo, prizonierii au fost torturați pe străzi până la moarte.[14]

În vreme ce Ilghazi sărbătorea victoria la Alep, vestea teribilă a înfrângerii a ajuns la Antiohia. Toți se așteptau ca turcomanii să atace de îndată orașul, în care nu se mai găseau ostași să-l apere. În acest moment de criză, patriarhul Bernard a preluat conducerea. Cea dintâi temere a sa era să nu fie trădați de creștinii locali, pe care propriile sale acțiuni îi înstrăinaseră atât de mult. A poruncit de îndată să fie dezarmați și le-a interzis să mai iasă din casă. Apoi patriarhul a împărțit armele pe care le-a putut strânge clerului latin și negustorilor și i-a trimis să supravegheze zidurile. Au stat de veghe zi și noapte, în vreme ce un mesager a fost trimis la regele Balduin pentru a-i cere să se grăbească și mai mult.[15]

Dar Ilghazi nu a profitat de victorie. El a trimis o scrisoare circulară principilor din lumea musulmană pentru a le da vestea triumfului său. Califul i-a trimis în schimb un veșmânt de onoare și titlul de Stea a Credinței.[16] Între timp, Ilghazi a pornit spre Artah. Episcopul care conducea apărarea unuia dintre turnuri s-a predat în schimbul dreptului de liberă trecere spre Antiohia. Dar un anume Iosif, probabil un armean, însărcinat cu apărarea citadelei unde se găsea vistieria lui Roger, l-a convins pe Ilghazi că și el era de partea musulmanilor, dar că fiul lui era ținut prizonier la Antiohia. Ilghazi a fost impresionat de poveste și a lăsat Artah în mâinile lui Iosif, trimițând în oraș doar pe unul dintre emirii săi ca dregător.[17] Apoi s-a întors la Alep, unde a organizat o serie de festivități într-atât de plăcute, încât sănătatea lui a avut de suferit. Trupele turcomane au fost trimise într-un atac asupra suburbiilor Antiohiei și au jefuit portul Sfântul Simeon, dar au adus vestea că cetatea propriu-zisă era

---

[14] Kemal ad-Din, *loc. cit.*; Gautier Cancelarul, II, 7, pp. 111–113.

[15] Gautier Cancelarul, II, 8, pp. 114–115.

[16] Ibn al-Athir, p. 332.

[17] Gautier Cancelarul, II, 8, p. 114.

bine apărată. Victoria de la Câmpul Sângelui a fost astfel irosită de musulmani[18].

Latinii se găseau însă într-o situaţie dificilă. Atunci când a aflat veştile, Balduin ajunsese la Latakia, iar Pons îl urma la mică distanţă. S-au grăbit cât au putut şi nu s-au oprit nici măcar atunci când au trecut pe lângă o tabără turcomană nepăzită, pe care ar fi putut să o atace. Astfel, fără incidente, Balduin a reuşit să ajungă la Antiohia în primele zile ale lunii august. Ilghazi şi-a trimis o parte din trupe pentru a intercepta oastea de eliberare, iar Pons, care se afla la o zi distanţă în urmă, a trebuit să respingă atacul acestora, ceea ce însă nu l-a întârziat prea mult. Regele a fost primit cu bucurie de sora lui, de principesa văduvă Cecilia, de patriarh şi de întregul popor. Iar o slujbă de mulţumire Domnului a fost ţinută în catedrala Sfântul Petru. Balduin a curăţat mai întâi suburbiile de tâlhari, pentru ca apoi să se întâlnească cu notabilităţile oraşului pentru a discuta viitoarea cârmuire a Antiohiei. Principele de drept, Bohemund al II-lea, ale cărui drepturi fuseseră întotdeauna recunoscute de Roger, avea zece ani şi trăia împreună cu mama lui în Italia. Nu mai rămăsese niciun reprezentant al Casei normande în Orient, iar cavalerii normanzi pieriseră cu toţii la Câmpul Sângelui. S-a hotărât ca Balduin, ca suzeran al întregului Orient Latin, să-şi asume cârmuirea Antiohiei până când Bohemund va deveni major. Bohemund urma să se căsătorească cu una dintre fiicele regelui. După aceasta, Balduin a redistribuit fiefurile celor care pieriseră în dezastru. Pe cât posibil, văduvele cavalerilor ucişi au fost remăritate de îndată cu cavaleri de acelaşi rang din oastea lui Balduin sau cu nou-veniţi din Apus. Putem vedea cum cele două principese văduve, văduva lui Tancred, acum contesă de Tripoli, şi văduva lui Roger aşezau noi vasali pe pământurile pe care le primiseră ca dotă. Probabil că tot atunci Balduin a reîmpărţit fiefurile din Edessa, iar Joscelin, care l-a urmat pe rege din Palestina, a primit învestitura comitatului. După ce a asigurat

[18] Usama, ed. Hitti, pp. 148–149; Ibn al-Athir, pp. 332–333. Potrivit lui Usama, dacă Ilghazi bea vin, se simţea beat vreme de douăzeci de zile.

cârmuirea ținutului și după ce a condus desculț o procesiune până la catedrală, Balduin s-a așezat în fruntea celor aproape șapte sute de cavaleri și celor câteva mii de pedestrași și a pornit împotriva musulmanilor.[19]

Lui Ilghazi i se alăturase acum Toghtekin, iar cele două căpetenii musulmane au pornit pe 11 august pentru a cuceri fortărețele frânce aflate la răsărit de Orontes, începând cu Athareb, a cărei garnizoană redusă s-a predat de îndată în schimbul unui salvconduct până la Antiohia. În ziua următoare, emirii au mers mai departe spre Zerdana, al cărei senior, Robert Leprosul, plecase la Antiohia. Și aici garnizoana s-a predat, în schimbul promisiunii că viețile le vor fi cruțate. Însă de îndată ce soldații au deschis porțile, turcomanii i-au masacrat. Balduin spera să salveze Athareb, dar de-abia trecuse Podul de Fier când s-a întâlnit cu foștii apărători ai fortăreței. Mergând mai departe spre sud, a aflat de asediul Zerdanei. Bănuind că musulmanii vor înainta spre miazăzi, pentru a face una cu pământul castelele din jurul Maarat al-Numan și Apameei, le-a luat-o înainte și pe 13 august a ridicat tabăra la Tel-Danith, locul victoriei lui Roger din 1115. A doua zi Balduin a aflat că Zerdana a căzut și s-a gândit că ar fi mai prudent să se retragă puțin înspre Antiohia. Între timp Ilghazi se apropiase, sperând să-i surprindă pe frânci pe când se odihneau în satul Hab. Dar Balduin era pregătit. El se spovedise deja, iar arhiepiscopul de Cezareea îmbărbătase ostașii și-i binecuvântase cu Sfânta Cruce. Oastea era gata de luptă.

Soarta luptei care a urmat a fost neclară. Ambele părți au pretins victoria, dar de fapt latinii s-au descurcat mai bine. Pe flancul drept al latinilor, Toghtekin l-a respins pe Pons de Tripoli, dar tripolitanii au rămas în formație. Lângă el, Robert Leprosul a condus o șarjă asupra trupelor de la Homs și s-a grăbit să încerce să recucerească

---

[19] Gautier Cancelarul, II, 9–10, pp. 115–118; Foucher de Chartres, III, VII, 1–3, pp. 633–635; Orderic Vitalis (XI, 25, vol. IV, p. 245) povestește cum Cecilia, contesa de Tripoli, încredința feude cavalerilor. Văduva lui Roger a învestit cavalerii cu feude în 1126 (Röhricht, *Regesta*, *Additamenta*, p. 9). Probabil că în această perioadă Maraș a trecut de sub suzeranitatea Antiohiei sub cea a Edessei.

Zerdana. A căzut într-o ambuscadă și a fost luat prizonier. Însă centrul și aripa stângă a oștii latine au rămas în formație, iar în momentul crucial Balduin a putut să atace cu trupe odihnite. Numeroși turcomani s-au întors și au fugit, dar cea mai mare parte a armatei lui Ilghazi a părăsit câmpul de luptă în bună rânduială. Ilghazi și Toghtekin s-au retras spre Alep cu un mare număr de prizonieri și au putut să dea de știre lumii musulmane că victoria a fost a lor. Încă o dată locuitorii din Alep au fost răsplătiți cu un adevărat masacru al creștinilor, până când Ilghazi, după ce a întrerupt uciderile pentru a încerca un nou cal, a început să se arate neliniștit de pierderea atâtor bani care ar fi putut fi obținuți din răscumpărare. Robert Leprosul a fost întrebat cât valorează, iar el a răspuns zece mii de monede de aur. Ilghazi spera să obțină această sumă dacă-l va trimite pe Robert lui Toghtekin. Dar Toghtekin nu-și astâmpărase încă setea de sânge. Deși Robert îi era prieten încă din 1115, însuși Toghtekin i-a tăiat capul, spre exasperarea lui Ilghazi, care avea nevoie de bani pentru a-și plăti oamenii.[20]

Ostașii care au fugit din oastea lui Pons au adus la Antiohia vestea înfrângerii. Curând însă a ajuns și un trimis al prințesei Cecilia, care drept dovadă a victoriei a adus inelul regelui. Balduin nu a încercat să urmărească oastea musulmană, ci a mers către sud, spre Maarat al-Numan și Rusa, pe care munqidhitii din Shaizar le ocupaseră. I-a alungat, dar apoi a încheiat un tratat, renunțând la obligația plății anuale pe care Roger o cerea de la ei. Au fost recuperate și celelalte fortărețe pe care musulmanii le recuceriseră, cu excepția Birejik, Athareb și Zerdana. Apoi Balduin s-a înapoiat triumfător la Antiohia și a trimis Sfânta Cruce spre sud, pentru a ajunge la timp la Ierusalim, pentru sărbătoarea Înălțării Sfintei Cruci de pe 14 septembrie. El și-a petrecut toamna în Antiohia, ducând la bun sfârșit ceea ce începuse înainte de luptă. S-a înapoiat la Ierusalim în decembrie, lăsându-l pe patriarhul Bernard să cârmuiască Antiohia în numele său și așezându-l pe

[20] Gautier Cancelarul, II, 10–15, pp. 118–128, Guillaume de Tyr, XII, 11–12, pp. 527–530; Kemal ad-Din, pp. 620–622; Usama, ed. Hitti, pp. 149–150.

Joscelin la Edessa.[21] Și-a adus de la Edessa soția și fetele mici, pentru a fi împreună cu el în sud. La slujba de Crăciun de la Betleem, Morphia a fost încoronată regină.[22]

Ilghazi nu s-a aventurat să-i atace încă o dată pe franci. Oastea lui se risipea. Turcomanii veniseră în special de dragul prăzii. După lupta de la Tel-Danith, nu mai avuseseră nimic de făcut, iar plățile lor erau în urmă. Au început să plece, iar odată cu ei și căpeteniile arabe din Jezireh. Ilghazi nu-i putea împiedica, pentru că se îmbolnăvise din nou și vreme de două săptămâni a zăcut între viață și moarte. Când s-a refăcut, era deja prea târziu pentru a-și strânge oastea. S-a întors de la Alep la capitala sa din Orient, Mardin, iar Toghtekin s-a înapoiat la Damasc.[23]

Astfel, marea campanie ortoqidă s-a stins. Nu a adus niciun câștig material musulmanilor, cu excepția celor câteva forturi de graniță și o ușurare a presiunii latine asupra Alepului. Dar a fost un mare triumf moral pentru islam. Meciul nul de la Tel-Danith nu contrabalansa victoria fantastică de la Câmpul Sângelui. Dacă Ilghazi ar fi fost mai ager și mai rapid, Antiohia ar fi putut fi a lui. Drept urmare, masacrarea cavalerilor normanzi, conduși de însuși principele lor, i-a încurajat pe emirii din Jezireh și din nordul Mesopotamiei să-și reînnoiască atacurile. Mai ales că acum se eliberaseră de sub supravegherea nominală a prințului selgiucid din Persia. Iar curând se va ridica un om mai mare decât Ilghazi. Pentru latini, cel mai nefericit rezultat al campaniei a fost numărul îngrozitor de mare de oameni pierduți. Cavalerii, dar încă și mai mult pedestrașii căzuți la Câmpul Sângelui, nu puteau fi înlocuiți cu ușurință. Dar acum a fost învățată pe deplin lecția că latinii din Orient trebuia întotdeauna să coopereze și să acționeze ca un tot unitar. Intervenția promptă a regelui Balduin a salvat Antiohia, iar necesitățile vremii au fost recunoscute de toți.

---

[21] Gautier Cancelarul, II, 16, pp. 129–131; Guillaume de Tyr, XII, 12, p. 530.

[22] Foucher de Chartres, III, VII, 4, p. 635; Guillaume de Tyr, XII, 12, p. 531.

[23] Gautier Cancelarul, *loc. cit.*; Ibn al-Qalanisi, p. 161; Kemal ad-Din, pp. 624–625.

Drept dovadă, toţi erau gata să-l accepte pe Balduin ca suzeran. Dezastrul i-a ţinut laolaltă pe latinii din Siria.

Odată întors la Ierusalim, Balduin s-a implicat în cârmuirea propriului său regat. Succesiunea la principatul Galileei i-a fost încredinţată lui Guillaume de Bures, în a cărui familie a rămas. În ianuarie 1120, regele i-a chemat pe clericii şi pe baronii regatului la un conciliu la Nablus pentru a discuta despre bunăstarea morală a supuşilor săi, probabil într-o încercare de a opri tendinţa coloniştilor latini din Orient de a adopta obiceiurile uşuratice şi leneşe pe care le-au găsit aici. În acelaşi timp însă, Balduin era preocupat şi de bunăstarea lor materială. Sub Balduin I a crescut numărul latinilor care au fost încurajaţi să se aşeze în Ierusalim, formându-se o clasă burgheză, alături de războinicii şi clericii regatului. Acestor burghezi latini li se dădea acum libertatea deplină de negoţ din şi înspre oraş. În acelaşi timp, pentru a asigura aprovizionarea cu mâncare a Ierusalimului, negustorilor proveniţi din rândul creştinilor din regiune şi chiar a arabilor li se dădea voie să aducă legume şi cereale în oraş, fără a plăti vămi.[24]

Cel mai important eveniment intern din aceşti ani a fost întemeierea ordinelor militare. În anul 1070, câţiva locuitori credincioşi din Amalfi au construit un han la Ierusalim pentru a fi de folos pelerinilor săraci. Guvernatorul egiptean care se găsea atunci în stăpânirea oraşului a îngăduit consulului amalfitan să aleagă un loc potrivit, iar hanul i-a fost închinat Sfântului Ioan Dătătorul de Milostenii, filantropicul patriarh al Alexandriei din veacul al VII-lea. Hanul era întreţinut mai ales de amalfitani, care depuneau jurămintele monastice obişnuite şi se găseau sub îndrumarea unui maestru, care la rândul lui se găsea sub autoritatea benedictinilor stabiliţi în Palestina. În momentul cuceririi Ierusalimului de către cruciaţi, maestru era un oarecare Gerard, probabil un amalfitan. Împreună cu ceilalţi călugări, Gerard fusese alungat din Ierusalim de guvernatorul musulman, înainte de a începe asediul.

---

[24] Röhricht, *Regesta*, p. 20; Mansi, *Concilia*, vol. XXI, pp. 262–266; Guillaume de Tyre, XII, XIII, p. 531.

Buna sa cunoaştere a condiţiilor locale le-a fost de folos cruciaţilor. Gerard i-a convins pe noii cârmuitori franci să facă danii Spitalului. Mulţi dintre pelerini au intrat în rândurile oamenilor săi, care au fost scutiţi grabnic de ascultarea datorată benedictinilor. Curând au devenit un ordin de sine stătător, sub numele de Ospitalieri, datorând ascultare directă Papei. Le-au fost dăruite mai multe pământuri, iar cei mai mulţi dintre clericii importanţi ai regatului le-au încredinţat o zecime din veniturile lor. Gerard a murit în jurul anului 1118. Succesorul lui, francezul Raymond de Le Puy, avea o viziune mai amplă. S-a hotărât că nu era de ajuns pentru ordinul său să-i ghideze şi să-i protejeze pe pelerini, ci că trebuia să fie gata să lupte pentru a păstra drumurile de pelerinaj deschise. Ordinul continua să cuprindă fraţi ale căror îndatoriri erau complet paşnice, dar scopul său principal era acum de a menţine un grup de cavaleri, legaţi de jurămintele personale de sărăcie, castitate şi ascultare, şi dedicaţi luptei împotriva păgânilor. Cam în aceeaşi vreme, parcă pentru a sublinia noul statut al Ospitalierilor, Ioan Dătătorul de Milostenii a fost înlocuit, fără a se băga de seamă, cu Ioan Evanghelistul. Semnul distinctiv al cavalerilor ospitalieri era crucea albă de pe tunicile lor, pe care le purtau deasupra armurii.

Această transformare a fost ajutată de întemeierea, în aceeaşi perioadă, a Ordinului cavalerilor templieri. Cel mai probabil, ideea unui ordin care să fie, deopotrivă, religios şi militar s-a născut în mintea unui cavaler din Champagne, Hugues de Payens, care în 1118 l-a convins pe regele Balduin I să-i îngăduie să se aşeze, împreună cu câţiva însoţitori, într-o aripă a palatului regal, fostă moschee al-Aqsa, din zona Templului. Precum Ospitalierii, Templierii au urmat iniţial regula benedictină, dar s-au organizat imediat ca un ordin independent, alcătuit din trei categorii de membri: cavalerii, cei de obârşie nobilă, scutierii, cei proveniţi din rândul burgheziei, care erau grăjdarii şi valeţii comunităţii, şi clericii, care erau capelani şi care îndeplineau sarcinile non-militare. Semnul lor era crucea roşie, purtată pe o tunică albă de către cavaleri şi pe o tunică neagră de către scutieri. Cea dintâi îndatorire asumată a Ordinului era de a menţine drumurile de la coastă până la Ierusalim libere de tâlhari.

Curând însă, Templierii vor lua parte la toate campaniile regatului. Hugues a petrecut mult timp în Europa Occidentală, strângând recruți pentru ordinul său. Regele Balduin a sprijinit întru totul ordinele militare, care erau însă supuse doar Papei, fiind independente de autoritatea regală. Chiar și marile domenii pe care a început să le dăruiască ordinelor împreună cu vasalii săi nu implicau obligația de a lupta în oastea regală. A trebuit însă să treacă o generație înainte ca ordinele militare să devină îndeajuns de bogate pentru a contesta autoritatea regală. Între timp, ele au asigurat regatului lucrul de care avea cel mai mult nevoie: o oaste regulată de ostași pregătiți, prezenți în fiecare moment. În cazul fiefurilor laice, moartea subită a seniorului și preluarea moștenirii de o femeie sau de un copil puteau dezorganiza trupele și-l implicau permanent pe suzeran în tot felul de chestiuni neplăcute și obositoare. El nu putea, ori de câte ori ar fi avut nevoie, să-i înlocuiască pe nobilii căzuți în luptă cu nou-veniți din Apus. Dar ordinele militare, cu o organizare eficientă, cu o faimă și cu o putere de seducție din ce în ce mai mare în creștinătatea apuseană, puteau asigura un flux constant de luptători devotați care să nu fie distrași de ambiții personale sau de gândul câștigului.[25]

Balduin s-a întors la Antiohia în 1120. Bulaq, guvernatorul orașului Athareb numit de Ilghazi, pornise să jefuiască teritoriul Antiohiei, în vreme ce Ilghazi însuși se îndrepta spre Edessa. Ambele atacuri au fost oprite, dar Ilghazi a trecut prin preajma Antiohiei. Patriarhul Bernard, neliniștit, i-a trimis știre regelui la Ierusalim, iar în iunie Balduin a plecat spre miazănoapte. Din nou, luase cu el Crucea Sfântă, spre nefericirea Bisericii din Ierusalim căreia nu-i plăcea să vadă cum cea mai prețioasă relicvă

[25] Pentru ordinele militare, vezi Guillaume de Tyr, XII, 7, pp. 520–521 (Templierii); XVIII, pp. 822–823 (Ospitalierii). Pentru sinteze moderne bine scrise, vezi lucrările lui Delaville Le Roulx, *Les Hospitaliers en Terre Sainte*; Curzon, *La Règle du Temple*; Melville, *La Vie des Templiers*. O relatare amănunțită despre Templieri (numiți Frații franci) se găsește în Mihail Sirianul, III, pp. 201–203. Vezi și La Monte, *Feudal Monarchy*, pp. 217–225.

a sa era expusă riscurilor războiului. Patriarhul Gormond a însoţit în persoană oastea pentru a se îngriji de relicvă. Atunci când Balduin a ajuns în nord, a aflat că Ilghazi, slăbit de dezertarea trupelor sale turcomane, se retrăsese deja, iar musulmanii erau atât de îngrijoraţi, încât Toghtekin fusese chemat la Alep. În timpul campaniei care a urmat, amândouă oştile au mers încoace şi încolo până când, în cele din urmă, musulmanii au fost epuizaţi. Toghtekin s-a retras la Damasc, iar Ilghazi a încheiat un armistiţiu cu Balduin. A fost trasat un hotar bine delimitat între zonele lor de influenţă, care într-un loc trecea prin mijlocul unei mori, iar în altul prin mijlocul unui castel, astfel încât ambele clădiri au fost, de comun acord, distruse. Fortificaţiile Zerdanei, care rămânea o enclavă musulmană, au fost puse la pământ.[26] Balduin a reuşit să obţină o victorie morală, fără vărsare de sânge, iar la începutul primăverii următoare s-a întors acasă. Era nevoie de el în sud, deoarece Toghtekin, care-l credea prins în nord, întreprinsese o incursiune amplă asupra Galileei. Drept represalii, Balduin a trecut în iulie 1121 Iordanul şi a devastat regiunea Golan, ocupând şi distrugând un fort pe care Toghtekin îl construise la Jerash.[27] Între timp, Joscelin a condus o expediţie de jaf profitabilă asupra pământurilor lui Ilghazi din Jezireh.[28]

În răstimpul verii anului 1121, un element nou şi-a făcut simţită prezenţa în politica orientală. Departe în nord, la poalele dealurilor caucaziene, regii bagratizi ai Georgiei şi-au impus hegemonia asupra popoarelor creştine care rămăseseră încă independente de dominaţia musulmană. Regele David al III-lea şi-a întins stăpânirea până la sud de valea Araxes, intrând în conflict cu principele selgiucid Toghrul, guvernatorul Arranului. Înfrânt de oştile lui David,

---

[26] Foucher de Chartres, III, IX, 1–7, pp. 638–642; Gautier Cancelarul, II, 16, p. 131; Matei din Edessa, CCXXXX, pp. 302–303; Mihail Sirianul, III, pp. 205–206; Kemal ad-Din, p. 627; Ibn al-Qalanisi, p. 162; Grousset, *op. cit.*, I, p. 574, îl urmează pe Mihail Sirianul şi-l confundă pe Bulaq cu Balak, nepotul lui Ilghazi, care se găsea atunci într-o campanie în nordul îndepărtat (Ibn al-Qalanisi, *loc. cit.*).

[27] Foucher de Chartres, III, X, 1–6, pp. 643–645.

[28] Ibn al-Qalanisi, *op. cit.*, p. 163; Kemal ad-Din, pp. 623–626.

Toghrul l-a chemat pe Ilghazi să i se alăture într-un război sfânt împotriva creştinului atât de îndrăzneţ. Campania care a urmat a fost una dezastruoasă pentru musulmani. În august 1121, oştile unite ale lui Toghrul şi Ilghazi au fost aproape cu totul distruse de georgieni, iar Ilghazi abia a scăpat cu viaţă, fugind la Mardin. Regele David a putut să se aşeze în vechea capitală georgiană de la Tiflis, iar până în 1124 obţinuse nordul Armeniei şi oraşul Ani, vechea reşedinţă a familiei sale. Din acest moment, întreaga lume turcă a devenit foarte conştientă de pericolul pe care-l reprezenta Georgia, cu amplasarea ei strategică extraordinară. Iar pericolul nu a fost diminuat de moartea lui David al II-lea, în 1125.[29] Vigoarea lui a fost moştenită de urmaşi. Actele lor de curaj, care i-au făcut pe musulmani să privească mereu cu îngrijorare flancul lor nordic, a fost de mare ajutor latinilor, deşi nu pare să fi existat niciun contact direct între cele două puteri creştine. Georgienii, legaţi prin religie şi tradiţie de Bizanţ, nu îi plăceau pe latini, iar purtarea lor rece faţă de aşezămintele pe care le aveau la Ierusalim nu era de natură să mulţumească un popor mândru.[30]

Cu toate acestea, problemele lui Ilghazi cu georgienii i-au oferit lui Balduin o ocazie pe care acesta nu a scăpat-o. Fiul lui Ilghazi, Suleiman, numit de curând guvernator al Alepului, s-a grăbit să profite de înfrângerea tatălui său pentru a-şi declara independenţa. Suleiman s-a dovedit însă incapabil să reziste atacului pe care Balduin l-a pornit de îndată şi a încheiat pacea cu francii, cedându-le Zerdana şi Athareb, fructele victoriei lui Ilghazi. Ilghazi a venit în

---

[29] *Cronica georgiană* (în georgiană), pp. 209–210, 215; Matei din Edessa, CCXXXI, CCXXXII, CCXXXIX, CCXLIII, pp. 303–305, 310–311, 313–314; Ibn al-Qalanisi, p. 164; Ibn al-Athir, pp. 330–332; Kemal ad-Din, 628–629; Gautier Cancelarul, II, 16, p. 130 (care atribuie victoria georgiană mercenarilor latini), Mihail Sirianul, III, p. 206.

[30] Pentru aşezămintele georgiene din Ierusalim, vezi *Cronica georgiană*, pp. 222–223, şi Brosset, *Additions et Eclaircissements*, X, pp. 197–205. O menţiune scurtă apare în Rey, *Les Colonies Franques*, pp. 93–94. Este posibil ca georgienii, ameninţându-i permanent pe ortoqizi şi pe selgiucizii din Persarmenia să fi ajutat indirect la creşterea puterii lui Zengi.

grabă să-şi pedepsească fiul necredincios, dar s-a gândit că este mai prudent să confirme tratatul cu Balduin. Regele s-a înapoiat la Ierusalim, foarte mulţumit de ceea ce înfăptuise în acel an.[31]

La începutul anului 1122, Pons, contele de Tripoli, a refuzat din senin să depună omagiu regelui. Motivul neascultării sale este necunoscut. Este greu să ne dăm seama pe ce anume spera să se sprijine pentru a-şi păstra puterea. Balduin a fost furios şi şi-a convocat de îndată vasalii pentru a-l pedepsi pe răzvrătit. Oastea regală s-a îndreptat spre Acra, iar la apropierea ei Pons s-a supus şi a fost iertat.[32] Supunerea lui a venit la timp, pentru că Ilghazi, chemat de nepotul său Balak, fost prinţ de Saruj şi acum senior de Khanzit, pornise din nou la război. Atunci când i s-a adus vestea, Balduin a refuzat să creadă. Tocmai încheiase un tratat cu Ilghazi şi credea că un om de onoare – cronicarul arab foloseşte cuvântul *sheikh* – îşi ţine promisiunea. Dar Ilghazi nu era un om de onoare şi se baza pe ajutorul promis de Toghtekin. Ilghazi a început asediul Zerdanei, pe care francii o reconstruiseră, şi cucerise deja o parte din fortificaţii atunci când Balduin s-a apropiat. A urmat o nouă campanie fără luptă, pentru că Balduin a refuzat să se lase amăgit de stratagema obişnuită turcească a fugii prefăcute. Musulmanii au fost, din nou, epuizaţi de marşul încolo şi încoace şi s-au întors la casele lor. Mulţumit, Balduin a trimis Sfânta Cruce înapoi la Ierusalim, iar el s-a îndreptat spre Antiohia[33].

Mai înainte ca Sfânta Cruce să ajungă la destinaţie, au sosit veşti proaste de la Edessa. Pe 13 septembrie 1122, contele Joscelin şi Waleran de Birejik călăreau împreună cu doar câţiva oameni în apropiere de Saruj, când au dat deodată peste oastea lui Balak. Au năvălit asupra duşmanului, dar o ploaie deasă transformase câmpia în noroi. Caii au alunecat şi s-au împiedicat, iar turcomanii uşor

---

[31] Kemal ad-Din, p. 629; Ibn al-Athir, pp. 349–50.

[32] Foucher de Chartres, III, XI, pp. 647–648; Guillaume de Tyr, XII, 17, pp. 536–537.

[33] Foucher de Chartres, III, XI, 3–7, pp. 648–651; Kemal ad-Din, pp. 632–633; Ibn al-Qalanisi, p. 166.

înarmați nu au avut nicio problemă să-i împresoare pe franci. Joscelin, Waleran și alți șaizeci dintre însoțitorii lor au fost luați prizonieri. Balak le-a oferit de îndată libertatea în schimbul cedării Edessei. Joscelin a refuzat să accepte asemenea condiții, iar prizonierii au fost duși la castelul lui Balak din Kharpurt.[34]

Prinderea lui Joscelin nu a afectat foarte mult puterea militară a statelor cruciate. Putem vedea cum luna următoare cavalerii din Edessa au întreprins cu succes campanii în teritoriul musulman. Cu toate acestea, a fost o lovitură adusă prestigiului latin, iar Balduin a fost silit încă o dată să includă cârmuirea Edessei printre lucrurile pe care le avea de făcut. Din fericire, Ilghazi a murit în noiembrie la Mayyafaraqin, iar fiii și nepoții săi și-au împărțit moștenirea ortoqidă. Fiul său cel mai mare, Suleiman, a pus stăpânire pe Mayyafarqin, iar cel mai tânăr, Timurtaș, pe Mardin. Alepul a revenit unui nepot, Badr ad-Daulah Suleiman, iar Balak și-a mărit stăpânirile în nord și a luat Harran în sud.[35]

Musulmanii recuceriseră de curând Athareb, iar în aprilie anul următor Balduin a profitat de starea de confuzie din acel moment pentru a-l forța pe noul conducător al Alepului, lipsit de putere, să-l dea înapoi o dată pentru totdeauna. După ce a reocupat Birejik, regele s-a îndreptat spre Edessa pentru a rândui cârmuirea. Balduin l-a numit pe Geoffroy Călugărul, senior de Maraș, în fruntea cârmuirii și apoi a înaintat mai departe, spre nord-est, însoțit de câțiva oameni, pentru a vedea locul captivității lui Joscelin. Și-a ridicat tabăra pe 18 aprilie, nu departe de Gargar, pe Eufrat. Dimineața următoare, în vreme ce se pregătea de o vânătoare cu șoimi, Balak, despre care nu știa că se găsește în apropiere, a năvălit asupra taberei. Majoritatea oștenilor au fost uciși, iar regele însuși a fost

---

[34] Foucher de Chartres, III, XII, i, pp. 651–652; Matei din Edessa, CCXXXIV, pp. 306–307; Kemal ad-Din, p. 634; Potrivit *Cronicii anonime siriace* (p. 90), Joscelin o aducea acasă pe noua sa soție, sora lui Roger. Dar nu există niciun fel de mențiune privind capturarea ei. Dat fiind că Roger i-a încredințat o dotă surorii sale, nunta trebuie să fi avut loc înainte de moartea lui Roger.

[35] Ibn al-Qalanisi, p. 166; Ibn Hamdun, p. 516; Kemal ad-Din, pp. 632–634; Matei din Edessa, *loc. cit.* (o relatare plină de greșeli a succesiunii ortoqide).

luat prizonier. Balduin a fost tratat cu respect și a fost trimis sub escortă să i se alăture lui Joscelin în fortăreața Kharpurt.[36]

Balduin și Joscelin se găseau din nou în captivitate împreună. Dar acum situația era mai gravă decât fusese în 1104, pentru că Balduin devenise rege, piesa centrală a întregului Orient Latin. Faptul că structura a rămas în picioare este o dovadă a abilității sale administrative. Geoffroy Călugărul a continuat să cârmuiască Edessa. Atunci când vestea a ajuns la Antiohia, patriarhul Bernard și-a asumat din nou conducerea. La Ierusalim s-a zvonit mai întâi că regele a fost ucis și patriarhul Gormond a convocat consiliul regatului la Acra. Însă, până să se întrunească, s-a aflat adevărul despre captivitatea lui Balduin. Consiliul l-a ales pe Eustache Garnier, senior de Cezareea și de Sidon, drept conetabil și baliv al regatului, până când Balduin urma să fie eliberat. În toate cele trei teritorii viața administrativă a mers mai departe nestingherită.[37]

Emirul Balak obținuse un prestigiu uriaș, de care însă s-a folosit nu pentru a da o lovitură de moarte francilor, ci pentru a se așeza la Alep. A fost un țel mai greu de atins decât s-a așteptat, pentru că era foarte nepopular acolo. Dar în iunie devenise stăpânul Alepului, pentru ca apoi să atace teritoriile latine din sud, cucerind Albara în august. Știrile extraordinare primite din Kharpurt l-au chemat însă din nou înspre miazănoapte.[38]

Joscelin fusese întotdeauna popular printre armeni. Curând după sosirea lui în Orient își luase, ca și Balduin I și Balduin al II-lea, o soție armeancă, pe sora lui Thoros din dinastia rupenidă. Aceasta, spre deosebire de cele două regine ale Ierusalimului, nu era ortodoxă din naștere, ci aparținea Bisericii Armene, bucurându-se prin urmare de o mai mare popularitate în rândul compatrioților săi.

---

[36] Foucher de Chartres, III, XVI, i, pp. 658–659; Guillaume de Tyr, XII, II, p. 537; Orderic Vitalis, XI, 26, vol. IV, p. 247; Matei din Edessa, CCXXV, pp. 307–308; Ibn al-Qalanisi, p. 167; Ibn al-Athir, p. 352.

[37] Foucher de Chartres, III, XVI, 1–3, pp. 659–661; Guillaume de Tyr, XII, 17, p. 538.

[38] Kemal ad-Din, pp. 636–637; Ibn al-Qalanisi, pp. 167–168. Pentru diversele relatări ale cuceririi Alepului de către Balak, vezi Cahen, *op. cit.*, p. 286, n. 35.

Între timp, femeia murise, iar Joscelin se recăsătorise, însă păstrase relaţii apropiate cu armenii şi niciodată nu s-a purtat cu ei cu asprimea pe care o arătase Balduin al II-lea. Castelul Kharpurt se găsea în ţinutul armenilor, iar un ţăran din partea locului a fost de acord să ducă un mesaj prietenilor armeni ai lui Joscelin. Cincizeci dintre ei au venit la Kharpurt, unde li s-a îngăduit să intre pentru că erau deghizaţi fie în călugări, fie în negustori, care pretindeau că au venit cu plângeri la guvernator. Odată pătrunşi în interiorul fortăreţei şi-au scos armele de sub veşminte şi au învins garnizoana. Balduin şi Joscelin s-au găsit dintr-odată în postura de stăpâni ai propriei închisori. După o scurtă consfătuire au hotărât ca Joscelin să părăsească fortăreaţa înainte ca armata ortoqidă să revină şi să meargă după ajutor. Balduin urma să încerce să apere castelul. Joscelin a plecat însoţit de trei armeni. Atunci când a reuşit să treacă de trupele turceşti care începuseră să se strângă, l-a trimis pe unul dintre însoţitorii săi să-i dea de ştire regelui şi să-l liniştească. Joscelin a traversat un ţinut duşmănos, ascuzându-se ziua şi înaintând cu greutate noaptea. În cele din urmă, fugarii au ajuns la Eufrat. Joscelin nu ştia să înoate, dar avea cu el două burdufuri de piele în care dusese apă. După ce le-a umflat cu aer, le-a folosit ca să plutească, iar cei doi însoţitori ai săi, care erau foarte buni înotători, au putut să-l împingă, prin întuneric, până pe malul celălalt. A doua zi au găsit un ţăran care l-a recunoscut pe conte şi care l-a întâmpinat cu bucurie, pentru că Joscelin îi dăduse în trecut milostenii. Cu ajutorul ţăranului şi al familiei acestuia, Joscelin a mers cu grijă până la Turbessel, unde a apărut dinaintea soţiei şi Curţii sale. Nu a rămas acolo, ci s-a grăbit spre Antiohia pentru a strânge trupe şi a-l elibera pe rege. Dar oastea Antiohiei era mică, iar patriarhul Bernard era îngrijorat. La sfatul patriarhului, Joscelin a mers în goana calului la Ierusalim. Odată ajuns, primul său gest a fost de a depune lanţurile cu care fusese legat pe altarul Golgotei. Apoi a convocat consiliul regatului şi le-a povestit tot ce se întâmplase. Cu ajutorul energic al patriarhului Gormond şi al conetabilului Eustache, au fost strânse trupele şi, având dinainte Sfânta Cruce, au plecat sub

conducerea sa în marş forţat spre Turbessel. Însă, odată ajunşi acolo, au aflat că este prea târziu.

Atunci când Balak a aflat vestea loviturii de la Kharpurt, şi-a adus de îndată oastea din sud cu o viteză care i-a uimit pe contemporani. Ajuns la Kharpurt, i-a oferit lui Balduin un salvconduct spre casă, cu condiţia de a preda castelul. Balduin a refuzat, fie pentru că nu avea încredere în emir, fie pentru că nu dorea să-şi abandoneze însoţitorii. Dar castelul era mai uşor de cucerit decât credea Balduin. În scurt timp, meşterii lui Balak au reuşit să mineze un zid, iar oastea ortoqidă a pătruns înăuntru. Balak nu a arătat niciun fel de milă. Haremul lui se aflase în castel, iar sanctitatea lui fusese violată. Toţi apărătorii, franci sau armeni, precum şi toate femeile care îi ajutaseră – probabil că erau sclave armence în harem – au fost ucişi, fiind aruncaţi de pe zidurile castelului. Singurii cruţaţi au fost regele, un nepot de-al lui şi Waleran. Pentru mai multă siguranţă au fost duşi la castelul din Harran.[39]

Joscelin nu putea să-şi asume riscurile unei campanii asupra Harranului. După ce a întreprins cu succes un atac în vecinătatea Alepului, i-a lăsat pe oşteni să plece şi s-a întors la Turbessel. Nici Balak nu a fost în stare să profite de situaţie. Singurul mod în care locţiitorul lui Balak din Alep a găsit de cuviinţă să răspundă atacului francilor a fost de a transforma bisericile din oraş în moschei, ceea ce i-a revoltat pe creştinii locali, fără a face vreun rău latinilor. Balak a venit în persoană la Alep pentru a organiza o nouă campanie.

---

[39] Foucher de Chartres, III, XXIII-XXVI, 6, pp. 676–693; Orderic Vitalis, XI, 26, vol. IV, pp. 248–310. Orderic spune că regina de origine armeană Morphia l-ar fi ajutat să strângă armeni pentru a-l elibera pe rege. El adaugă că prizonierii ar fi fost trimişi în captivitate în Persia, iar apoi eliberaţi. Guillaume de Tyr, XII, 18–20, pp. 538–541; Matei din Edessa, CCXXXVI, pp. 308–310; Ibn al-Qalanisi, p. 169 (din păcate cu o lacună în text); Kemal ad-Din, p. 637; Mihail Sirianul, III, p. 211. Nepotul lui Balduin era probabil un frate al lui Manase din Hierges, fiul surorii sale Hodierna. Mihail, care-l numeşte Bar Noul (Arnulf?), ne spune că era fiul surorii sale. Cealaltă soră a lui Balduin, Mahalda de Vitry, se pare că nu a avut decât un fiu, care s-a însurat cu o verişoară-moştenitoare şi a obţinut domeniul Rethel. Guillaume de Tyr, XII, 1, pp. 511–512.

Dar, la începutul anului 1124, guvernatorul din Menbij s-a revoltat împotriva autorității sale. Guvernatorul a fost arestat de ortoqidul Timurtaș, căruia Balak îi ceruse să înăbușe revolta. Dar fratele rebelului, Isa, controla citadela și l-a chemat pe Joscelin în ajutor. Balak s-a confruntat cu oastea lui Joscelin, pe care a înfrânt-o, iar Geoffroy Călugărul și-a pierdut viața. Balak mergea mai departe spre Menbij, dornic să restabilească ordinea, atunci când a fost chemat de urgență în sud, la Tyr. Pe 6 mai, o săgeată rătăcită trimisă din citadelă i-a pus capăt vieții. Ultimele sale cuvinte au fost că uciderea lui este o lovitură mortală pentru islam. Avea dreptate. Dintre toate căpeteniile turcești pe care cruciații le-au întâlnit, Balak dovedise cea mai mare energie și înțelepciune. Puterea ortoqizilor nu i-a supraviețuit mult.[40]

Pentru regatul Ierusalimului, absența lui Balduin, aflat în captivitate, nu a avut urmări grave. Egiptenii au fost tentați din nou să invadeze regatul, iar în mai 1123 o oaste considerabilă a plecat din Ascalon către Jaffa. Eustache Garnier, aflat în fruntea oștii Ierusalimului, le-a ieșit în întâmpinare. Crucea Sfântă l-a însoțit, în vreme ce creștinii care rămăseseră în Ierusalim au pornit desculți în procesiuni în jurul bisericilor. S-a dovedit însă că nici nu fusese nevoie de asemenea măsuri pioase. Atunci când francii i-au întâlnit pe egipteni, la Ibelin, pe 29 mai, dușmanii s-au întors și au fugit, în pofida superiorității lor numerice considerabile, lăsându-și tabăra la cheremul creștinilor, care au jefuit-o[41]. A fost cea din urmă realizare a lui Eustache, care a murit pe 15 mai. Potrivit obiceiului regatului, văduva lui, bogata nepoată a patriarhului Arnulf, și-a luat de îndată un nou soț, pe Hugues du Puiset, contele de Jaffa, pentru ca pământurile ei să nu fie lipsite de un senior care să-și poată îndeplini

---

[40] Foucher de Chartres, III, XXXI, 1-10, pp. 721-727; Orderic Vitalis, XI, 26, vol. IV, p. 260; Guillaume de Tyr, XIII, 11, pp. 570-571; Matei din Edessa, CCXL, pp. 311-312; Kemal ad-Din, pp. 641-642; Usama, ed. Hitti, p. 63, 76, 130; Ibn al-Qalanisi, pp. 168-169 (care însă nu amintește moartea lui Balak).

[41] Foucher de Chartres, III, XVI, 3-XIX, I, pp. 661-668; Guillaume de Tyr, XII, 1, pp. 543-545.

îndatoririle militare. Dregătoria de conetabil a regatului i-a fost încredințată de consiliu lui Guillaume de Bures, principele Galileei[42].

În 1119, imediat după lupta de la Câmpul Sângelui, regele Balduin scrisese republicii venețiene pentru a-i cere ajutorul. Poate că egiptenii nu erau foarte puternici pe uscat, dar flota lor continua să domine apele Palestinei. Balduin a oferit în schimb Veneției avantaje comerciale. Papa a sprijinit cererea sa, iar dogele, Domenico Michiel, a hotărât să-i dea curs. Au trecut aproape trei ani până când expediția venețiană a fost gata. Pe 8 august 1122, o flotă de peste o sută de mari vase de război, încărcate cu oameni, cai și mașini de asediu, a pornit din Veneția. Cu puțin timp în urmă, Veneția avusese o dispută cu Bizanțul, din cauza încercării împăratului Ioan Comnenul de a-i diminua privilegiile comerciale. Așa că venețienii au făcut un popas pentru a ataca insula bizantină Corfu. Vreme de șase luni, cuprinzând întreaga iarnă dintre anii 1122 și 1123, dogele a asediat, fără succes, orașul Corfu. La sfârșitul lunii aprilie, o navă care venise în grabă din Palestina le-a dat de știre venețienilor de nenorocirea întâmplată regelui. Fără tragere de inimă, dogele a ridicat asediul și s-a îndreptat cu flota sa spre răsărit, oprindu-se doar să atace navele bizantine oriunde le vedea. A ajuns la Acra la sfârșitul lunii mai și a aflat că flota egipteană părăsea Ascalonul. I-a ieșit în cale și, trimițându-și navele ușoare înainte, a atras-o în luptă. Egiptenii au căzut în capcană. Gândindu-se că vor obține o victorie ușoară, au acceptat lupta, dar au fost prinși între două escadre venețiene și au fost depășiți numeric. Aproape nicio corabie egipteană nu a scăpat din dezastru. Unele au fost scufundate, altele au fost capturate; iar venețienii și-au sporit succesul atunci când, pe drumul de întoarcere la Acra, au întâlnit și au capturat o flotă comercială de zece corăbii încărcate.[43]

---

[42] Foucher de Chartres, III, XXII, pp. 674–675; Guillaume de Tyr, *loc. cit.* Hugues du Puiset se căsătorise cu Emma înainte de aprilie 1124 (Röhricht, *Regesta*, p. 25).

[43] Foucher de Chartres, III, XX, 1–8, pp. 669–672; Guillaume de Tyr, XII, 23, pp. 546–547; *Historia Ducum Veneticorum*, *M.G.H. Ss.* vol. XIV, p. 73.

Flota veneţiană era prea valoroasă pentru a nu fi folosită. S-a dezbătut dacă ar trebui să fie trimisă împotriva Ascalonului sau împotriva Tyrului, ultimele două fortăreţe musulmane de pe coastă. Nobilii din Iudeea ar fi preferat un atac asupra Ascalonului, cei din Galileea asupra Tyrului. În cele din urmă, veneţienii s-au oprit asupra Tyrului. Avea cel mai bun port de pe întreaga coastă şi era poarta către pământurile bogate ale Damascului. Era un centru de comerţ mult mai important decât Ascalon, care avea rada portului expusă şi un hinterland sărac. Dar veneţienii au ţinut la preţ. Negocierile s-au purtat foarte încet şi au durat toată toamna. În ziua de Crăciun, în 1123, comandanţii veneţieni au fost primiţi cu multă cinste la Ierusalim şi au participat la slujba de la Betleem. La începutul noului an, la Acra, a fost semnat un tratat între reprezentanţii Republicii, pe de-o parte, şi patriarhul Gormond, conetabilul Guillaume şi cancelarul Pagan, de cealaltă parte, în numele regelui captiv. Veneţienii aveau să primească o stradă cu o biserică, băi publice, o brutărie şi să fie scutiţi de toate taxele vamale obişnuite în toate oraşele regatului. Li se îngăduia să-şi folosească propriile greutăţi şi măsuri în toate tranzacţiile, nu doar între ei. Trebuia să fie scutiţi de toate dările şi obligaţiile vamale din întregul regat. Urma să primească în plus case la Acra, precum şi o treime din oraşele Tyr şi Ascalon, dacă vor ajuta la cucerirea lor. Mai mult, avea să le fie plătită anual suma de trei sute de besanţi sarazini din veniturile regale de la Acra. Veneţienii erau de acord să continue să plătească vistieriei regale o treime din taxa încasată de la pelerini. Mai târziu, veneţienii au cerut să nu le fie reduse taxele vamale cerute pelerinilor care provin din alte naţiuni, fără acordul lor. Patriarhul Gormond a jurat pe Biblie că regele Balduin ar fi confirmat tratatul atunci când a fost realizat. Acest lucru s-a întâmplat de fapt doi ani mai târziu, deşi Balduin a refuzat să accepte ultima clauză care ar fi subordonat întru totul comerţul regatului intereselor veneţiene.[44] După semnarea tratatului, oastea

[44] Tafel şi Thomas, I, pp. 84–89; Röhricht, *Regesta*, pp. 23–25; Guillaume de Tyr, XII, 4–5, pp. 547–553; Foucher de Chartres, III, XXVII, 1–3, pp. 693–695.

latină a înaintat pe coastă spre Tyr, iar flota venețiană a navigat paralel cu ea. Asediul Tyrului a început pe 15 februarie 1124.[45]

Orașul Tyr aparținea în continuare califatului fatimid. Dar în 1112 locuitorii săi, surprinși de sprijinul foarte redus primit din Egipt pe parcursul asediului orașului din 1111, i-au îngăduit lui Toghtekin să numească un guvernator. Acesta l-a trimis pe unul dintre cei mai abili căpitani ai săi, emirul Mas'ud, să preia orașul. În același timp însă, suzeranitatea Egiptului era recunoscută, iar rugăciunile din moschei erau făcute pentru califul fatimid, căruia i se cerea mereu să trimită orașului un ajutor naval.[46] Diarhia a funcționat fără probleme pentru zece ani, în bună măsură pentru că vizirul al-Afdal era dornic să păstreze bunele relații ale lui Toghtekin, de care avea nevoie împotriva francilor. Dar în decembrie 1121 al-Afdal a fost ucis de un membru al sectei asasinilor pe străzile din Cairo. Califul al-Amir, care, în sfârșit, a devenit atunci propriul său stăpân, a dorit să recapete stăpânirea asupra Tyrului. A trimis o flotă la Tyr în 1122, chipurile pentru a-i întări apărarea. Amiralul l-a invitat pe Mas'ud să viziteze navele, apoi l-a răpit și l-a adus cu el la Cairo. A fost bine primit acolo și apoi a fost trimis cu toate onorurile cuvenite la Toghtekin, care a acceptat să nu conteste restaurarea fatimidă. Dar atunci când francii s-au apropiat, al-Amir a declarat că nu poate face nimic pentru a ajuta orașul, întrucât flota i-a fost distrusă. Prin urmare, i-a înmânat formal lui Toghtekin apărarea orașului. Acesta a strâns în grabă șapte sute de turci și provizii pentru a-i ajuta pe asediați.[47]

Orașul Tyr era legat de continent doar printr-un istm îngust pe care Alexandru cel Mare îl construise, iar fortificațiile sale erau în bună stare. Avea însă un punct slab. Deoarece nu exista nicio fântână pe peninsulă, apa potabilă venea de pe continent printr-un apeduct. A doua zi după ce au sosit, latinii au tăiat acest apeduct. Iarna umpluse însă cisternele orașului și a durat o perioadă până

[45] Foucher de Chartres, III, XVIII, I, pp. 695–696.

[46] Ibn al-Qalanisi, pp. 128–130, 142.

[47] *Ibid.*, pp. 165–166, 170–171; Ibn al-Athir, pp. 356–358.

când lipsa apei a început să se facă simțită. Latinii și-au ridicat tabăra în grădinile și livezile aflate în locul în care istmul ajungea pe continent. Venețienii și-au ancorat vasale în apropiere, dar au păstrat tot timpul cel puțin o galeră în larg pentru a intercepta orice corabie care ar fi încercat să intre în port. Comandantul suprem al armatei a fost patriarhul Gormond, a cărui autoritate era mai respectată decât cea a conetabilului. Atunci când contele de Tripoli a venit cu oastea sa pentru a se alătura asediatorilor, s-a arătat gata să asculte întru totul de patriarh, o concesie pe care probabil nu i-ar fi făcut-o lui Guillaume de Bures.[48]

Asediul s-a prelungit întreaga primăvară, până la începutul verii. Latinii au bombardat constant zidurile așezate de-a curmezișul istmului, folosind mașinile aduse de venețieni. De cealaltă parte, apărătorii erau și ei bine echipați cu mașini de război, cu care aruncau pietre și foc grecesc asupra asediatorilor. Au luptat vitejește, însă, nefiind atât de numeroși, nu au încercat să-i atace prin surprindere pe latini. Temându-se că, în cele din urmă, foamea, setea și lipsa oamenilor îi vor sili să capituleze, solii lor au reușit să se strecoare în afara orașului și să-i zorească pe Toghtekin și pe egipteni să le vină în ajutor cât mai degrabă. Oastea egipteană a încercat o diversiune printr-un atac îndreptat chiar împotriva Ierusalimului și a ajuns până la marginea Orașului Sfânt. Dar locuitorii, negustorii, clericii și preoții s-au grăbit să apere zidurile impresionante, iar comandantul egiptean nu a riscat să le atace. La puțină vreme după aceea, o altă oaste egipteană a cucerit micul oraș Belin, sau La Mahomerie, aflat la câțiva kilometri mai la nord, și i-a masacrat pe locuitori. Dar asemenea expediții izolate nu puteau salva Tyrul. Toghtekin avea încă și mai puțină inițiativă. Atunci când asediul a început, Toghtekin și-a mutat oastea la Banyas, lângă izvorul Iordanului, așteptând vești de la flota egipteană cu care trebuia să atace împreună tabăra francilor. Dar de-a lungul coastei nu a venit nicio flotă egipteană, întrucât califul

[48] Foucher de Chartres, III, XXVIII, I-XXX, 13, pp. 695-720 (include o lungă digresiune asupra istoriei Tyrului); Guillaume de Tyr, XIII, 7, p. 565.

nu a putut strânge vreuna. Latinii se temuseră de un astfel de atac conjugat. Flota veneţiană se afla la câteva săptămâni distanţă de Scara Tyrului şi nu i-ar fi putut intercepta pe egipteni. Patriarhul i-a trimis pe Pons de Tripoli şi pe Guillaume de Bures, împreună cu o oaste numeroasă, pentru a ieşi în întâmpinarea lui Toghtekin. Atunci când s-au apropiat de Banyas, Toghtekin nu a riscat nimic şi a decis să se înapoieze la Damasc. Singura speranţă a oraşului asediat era acum Balak Ortoqid, vestitul temnicer al regelui. Balak plănuia să vină în ajutorul locuitorilor din Tyr, dar în luna mai a fost ucis la Menbij.

Până la sfârşitul lunii iunie, situaţia oraşului devenise disperată. Locuitorii rămăseseră fără hrană şi apă, iar mulţi dintre apărători fuseseră ucişi. Lui Toghtekin i s-a propus capitularea oraşului. El a trimis în tabăra frâncă o solie, acceptând capitularea în termenii obişnuiţi. Aceia dintre locuitori care ar dori să părăsească oraşul să fie lăsaţi în pace cu toate bunurile lor mobile, iar cei care ar dori să rămână să-şi poată păstra drepturile de cetăţeni. Conducătorii latinilor şi veneţienilor au acceptat oferta, însă oştenii de rând şi marinarii au fost furioşi să afle că nu va avea loc niciun jaf şi au ameninţat cu răscoala. Pe 7 iulie 1124 porţile s-au deschis, iar oastea creştină a pus stăpânire pe oraş. Stindardul regelui a fost înălţat deasupra porţii principale, iar flamurile contelui de Tripoli şi ale dogelui au fost ridicate pe două turnuri din apropiere. Conducătorii s-au ţinut de cuvânt. Nu a fost niciun jaf, iar un lung convoi de musulmani a trecut în siguranţă prin tabăra cruciaţilor. Astfel, ultimul oraş musulman de pe coastă, la nord de Ascalon, a trecut în stăpânirea creştinilor. Oastea s-a întors bucuroasă la Ierusalim, iar veneţienii, după ce au obţinut câştigul pe care şi-l doreau, au navigat înapoi către casă.[49]

---

[49] Foucher de Chartres, III, XXXII, I-XXXIV, 13, pp. 728–739, îndreaptă data cuceririi (îi acuză pe nedrept pe antiohieni pentru că nu ar fi cooperat); Guillaume de Tyr, XIII, 13–14, pp. 573–576; Ibn al-Qalanisi, pp. 170–172, consemnează data; Ibn al-Athir, pp. 358–359 (consemnează data de 9 iulie); Abu'l Feda, pp. 15–16 (consemnează data de 5 iulie); Matei din Edessa, CCXLIV, p. 314.

Vestea bună a ajuns la regele Balduin pe când se afla la Shaizar. După moartea lui Balak, supravegherea regelui îi revenise fiului lui Ilghazi, Timurtaş, căruia nu-i plăcea însă această corvoadă şi ar fi preferat să încaseze o răscumpărare bogată. El i-a cerut emirului din Shaizar să înceapă negocierile cu francii. Regina Morphia călătorise către nord, pentru a fi cât mai aproape de soţ. Regina şi contele Joscelin au ajuns la o înţelegere cu emirul. Preţul cerut era mare. Regele trebuia să-i plătească lui Timurtaş optzeci de mii de dinari şi să predea Alepului, acolo unde Timurtaş moştenise puterea lui Balak, oraşele Athareb, Zerdana, Azaz, Kefartab şi Jasr. De asemenea, trebuia să-l ajute pe Timurtaş să înlăture căpetenia beduină Dubais ibn Sadaqa, care se aşezase în Jezireh. Douăzeci de mii de dinari urma să fie plătiţi în avans, iar drept garanţie pentru plata întregii sume trebuia să fie trimişi ostatici la Shaizar. De îndată ce ostaticii ar fi fost predaţi musulmanilor, Balduin ar fi fost eliberat. Timurtaş a cerut drept ostatici pe copilul cel mai mic al regelui, prinţesa Joveta, în vârstă de patru ani, pe fiul şi moştenitorul lui Joscelin, un băiat de unsprezece ani, şi pe alţi zece copii de nobili. Emirul sultan de Shaizar, pentru a-şi dovedi buna credinţă, i-a trimis pe mai mulţi membri ai familiei sale la Alep. La sfârşitul lunii iunie 1124, Balduin pleca din Harran călare pe calul său, care-i fusese înapoiat de Timurtaş, împreună cu numeroase daruri scumpe. Balduin a mers la Shaizar, iar emirul l-a primit cu bunăvoinţă, aducându-şi aminte că în urmă cu cinci ani îi iertase datoria pe care o avea faţă de Antiohia. Shaizar a dat un banchet somptuos în cinstea regelui, care s-a întâlnit acolo cu fiica sa şi cu ceilalţi ostatici. Atunci când aceştia au sosit, lui Balduin i s-a îngăduit să se îndrepte spre Antiohia, unde a ajuns în ultimele zile ale lunii august.[50]

---

[50] Usama, ed. Hitti, pp. 133, 150; Kemal ad-Din, pp. 643–644; Matei din Edessa, CCXLI, pp. 312–313 (precizează că Joscelin şi regina au negociat răscumpărarea şi adaugă că Waleran şi nepotul regelui au fost condamnaţi la moarte de Timurtaş, ceea ce este posibil, întrucât regele a încălcat înţelegerea încheiată); Mihail Sirianul, III, pp. 212, 225. Joveta apare în documente sub diferite forme: Yvette, Ivetta sau Juditta.

Odată ce a devenit liber, Balduin nu a respectat înțelegerea pe care o acceptase. Patriarhul Bernard i-a atras atenția că nu era decât suzeranul și regentul Antiohiei și că nu avea dreptul să înstrăineze nicio parte din teritoriul ei, care-i aparținea tânărului Bohemund al II-lea. Balduin s-a lăsat convins cu ușurință de acest argument și i-a trimis veste lui Timurtaș, scuzându-se și spunându-i că nu poate ieși din cuvântul patriarhului. Timurtaș, care era mai interesat de bani decât de pământ, a trecut cu vederea această încălcare, de frică să nu piardă restul de bani din răscumpărare. Văzându-l pe Timurtaș atât de îngăduitor, Balduin a încălcat o altă clauză, cea prin care promisese ajutor împotriva emirului beduin Dubais. Mai mult, a primit o solie de la Dubais pentru a organiza o acțiune comună împotriva Alepului. Alianța a fost încheiată și în octombrie, dinaintea zidurilor Alepului, oștilor Atiohiei și Edessei li se alăturau arabii lui Dubais. Coaliția a fost curând întărită de sosirea în tabăra lor a pretendentului selgiucid la tronul din Alep, Sultanșah, care tocmai scăpase din închisoarea ortoqidă. Alături de el se găsea vărul său, Toghrul Arslan, fratele sultanului din Rum, care fusese de curând alungat din Melitene de danișmenzi și era în căutare de aliați.

Timurtaș nu a făcut nicio încercare să apere Alepul. Fratele lui, Suleiman de Mayyafaraqin, era pe moarte și voia să se asigure că-i va prelua moștenirea. Așa că a rămas la Mardin, lăsându-i pe conducătorii orașului să reziste cum puteau. Au rezistat trei luni, timp în care solii lor, prost primiți de Timurtaș, care nu mai dorea să fie deranjat de ei, au mers la Mosul. Acolo au stârnit interesul atabegului din Mosul, Aqsonqor il-Bursuqi, care condusese oștile sultanului împotriva francilor în 1114. Il-Bursuqi, care-i ura pe ortoqizi, a trimis dregători pentru a prelua stăpânirea asupra cetadelei Alepului. El însuși, deși era bolnav, a obținut binecuvântarea sultanului și a plecat în fruntea unei oști. Pe când se apropia de Alep, a poruncit emirului din Homs, Khirkan, și lui Toghtekin din Damasc să i se alăture și amândoi au trimis oști. Înaintea acestei manifestări de forță, alianța dintre latini și beduini se rupsese. Dubais plecase cu tribul său spre răsărit, în vreme ce Balduin se

retresăse la fortăreaţa din Athareb. La sfârşitul lunii ianuarie, il-Bursuqi intra în Alep, însă nu a făcut nicio încercare să-i urmărească pe latini. Văzând acest lucru, regele s-a întors la Antiohia, apoi a plecat spre Ierusalim, unde, după doi ani de absenţă, a ajuns în aprilie 1125.[51]

Nu a rămas multă vreme acolo, pentru că il-Bursuqi era mai ameninţător decât ortoqizii. Stăpân al Alepului şi al Mosulului, sprijinit de autoritatea sultanului, era capabil să-i unească pe musulmanii din nordul Siriei sub conducerea lui. Toghtekin şi emirul din Homs acceptaseră hegemonia lui. În martie, il-Bursuqi a vizitat Shaizarul, al cărui emir, Sultan, care fusese întotdeauna dornic să fie prieten cu cei puternici, i-a predat ostaticii franci, pe prinţesa Joveta, pe tânărul Joscelin şi pe însoţitorii lor. În luna mai, în fruntea noii alianţe musulmane, il-Bursuqi a atacat şi a cucerit fortăreaţa francă din Kafartab şi a început asediul asupra Zerdanei. Balduin, în fruntea oştilor din Antiohia, Edessa şi Tripoli, care numărau unsprezece mii de călăreţi şi două mii de pedestraşi, s-a grăbit înspre nord în ajutorul Zerdanei. Musulmanii s-au îndreptat spre Azaz şi acolo, la sfârşitul lunii mai, a avut loc una dintre cele mai sângeroase bătălii din istoria cruciadelor. Musulmanii, încrezători în superioritatea lor numerică, au încercat să dea o luptă de aproape, dar au fost copleşiţi de forţa fizică a latinilor şi de armurile lor mai bune şi au suferit o înfrângere decisivă. Din prada bogată pe care a luat-o, Balduin a reuşit să strângă cei optzeci de mii de dinari datoraţi răscumpărării ostaticilor. Fiecare cavaler latin a renunţat la o parte din prada care i se cuvenea pentru a o salva pe fiica regelui. Deşi banii ar fi trebuit daţi lui Timurtaş, il-Bursuqi i-a primit el, eliberându-i în schimb pe ostatici. O altă sumă, trimisă la Shaizar, a făcut ca restul prizonierilor şi ostaticilor ţinuţi încă acolo să fie eliberaţi. După eliberare, l-au atacat pe emirul din Homs, dar munqidhiţii s-au grăbit să-i vină în ajutor şi i-au respins.

---

[51] Foucher de Chartres, III, XXXVIII-XXXIX, 9, 2, pp. 751–756; Guillaume de Tyr, XIII, 15, pp. 576–577; Ibn al-Qalanisi, pp. 172–173; Kemal ad-Din, pp. 643–650; Usama, ed. Hitti, p. 133; Matei din Edessa, CCXLV, pp. 314–315.

După bătălie a fost încheiat un armistițiu. Musulmanii păstrau Kafartab, care era încredințat emirului din Homs, dar nu era făcută nicio altă modificare teritorială. După ce a lăsat o garnizoană la Alep, il-Bursuqi s-a întors la Mosul. Vreme de optsprezece luni, Nordul a fost lăsat în pace.[52]

Balduin s-a înapoiat în Palestina, unde în toamna anului 1125 a condus o incursiune pe pământurile Damascului și și-a etalat forța dinaintea Ascalonului. În ianuarie 1126, Balduin s-a hotărât să conducă o expediție în toată regula împotriva Damascului și a invadat Hauranul. Toghtekin i-a ieșit în întâmpinare. Oștile s-au confruntat la Tel es-Saqhab, la vreo treizeci de kilometri sud-vest de Damasc. La începutul luptei, musulmanii au avut câștig de cauză, iar detașamentul turcoman al lui Toghtekin a pătruns în tabăra regală. În cele din urmă însă, Balduin a obținut victoria. I-a urmărit pe învinși până la jumătatea drumului spre Damasc, dar ținând seama că și oastea lui suferise pierderi grele, s-a gândit că ar fi mai înțelept să abandoneze campania și să se întoarcă, încărcat cu pradă, la Ierusalim.[53]

În luna martie 1126, Pons de Tripoli a atacat fortăreața musulmană din Rafaniya, care domina intrarea în Buqaia dinspre valea Orontesului. Creștinii doreau să stăpânească Rafaniya încă din 1105, de când fusese recucerită de Toghtekin. Guvernatorul fortăreței i-a chemat în ajutor pe Toghtekin și pe il-Bursuqi, iar Pons i-a cerut ajutorul lui Balduin. Cei doi principi creștini s-au îndreptat rapid spre fortăreață, cu mult timp înainte ca musulmanii să fie gata să dea o mână de ajutor. Rafaniya s-a predat după un asediu de optsprezece zile. Cucerirea fortăreței era importantă

---

[52] Foucher de Chartres, III, XLIII, I-XLIV, 4, pp. 761–771; Guillaume de Tyr, XIII, 11, pp. 578–580; Sigebert de Gembloux, *M.G.H. Ss.*, vol. VI, p. 380; Kemal ad-Din, p. 65; *Bustan*, p. 519; Usama, *loc. cit.*; Matei din Edessa, CCXLVII, pp. 315–318; Mihail Sirianul, III, p. 221.

[53] Foucher de Chartres, III, XLVI, 1–7, I, 1–15, pp. 772–774, 784–793; Guillaume de Tyr, XIII, 17–18, pp. 581–585; Ibn al-Qalanisi, pp. 574–577.

pentru latini, pentru că apăra nu doar Comitatul de Tripoli, ci și drumurile dintre Ierusalim și Antiohia.[54]

Între timp, egiptenii își reconstruiseră flota. În toamna anului 1126, flota lor a plecat din Alexandria pentru a jefui coasta creștină. Prinzând de veste, il-Bursuqi a pus la cale un atac simultan dinspre nord și a început asediul cetății Athareb. Balduin a realizat că pericolul mai mare era il-Bursuqi și s-a grăbit spre Antiohia. Într-adevăr, egiptenii, după ce au încercat un atac care i-a costat destul de mult asupra suburbiilor Beirutului, și-au dat seama că orașele de pe coastă erau bine păzite și curând s-au întors la Nil.[55] În nord, Balduin, căruia i se alăturase Joscelin, i-a obligat pe musulmani să depresureze cetatea Athareb. Niciuna dintre părți nu a riscat o luptă, iar armistițiul a fost curând încheiat din nou. Il-Bursuqi, după ce l-a lăsat pe fiul lui Izz ed-Din Mas'ud ca guvernator al Alepului, s-a întors acasă în Mosul. Chiar în ziua sosirii sale, pe 26 noiembrie, a fost înjunghiat de moarte de un membru al sectei Asasinilor.[56]

Moartea lui il-Bursuqi a stârnit dezordine printre musulmani, iar lucrurile s-au înrăutățit câteva luni mai târziu, atunci când Mas'ud, cu care Toghtekin deja se certase, a murit, probabil otrăvit. Alepul a trecut de la o stăpânire la alta, când la Tuman, numit de Mas'ud, când la Kutluh, un mameluc trimis de sultan, când la ortoqidul Badr ad-Daulah Suleiman, când la Ibrahim selgiucidul, fiul lui Ridwan.[57]

Cam în aceeași vreme, Balduin se bucura să fie eliberat de povara regenței Antiohiei. Tânărul Bohemund al II-lea împlinise optsprezece ani și venea să-și preia moștenirea. Lăsând domeniile

---

[54] Foucher de Chartres, III, LI, 4, LII, I, pp. 795–797, 798–799; Guillaume de Tyr, XIII, 19, pp. 585–586; Ibn al-Qalanisi, p. 180; Kemal ad-Din, p. 652.

[55] Foucher de Chartres, III, LVI, 1–5, pp. 803–805; Guillaume de Tyr, XIII, 20, pp. 587–588.

[56] Foucher de Chartres, III, LV, 5, pp. 802–803; Ibn al-Qalanisi, pp. 177–178; Kemal ad-Din, pp. 653–654.

[57] Ibn al-Qalanisi, pp. 181–182; Kemal ad-Din, p. 654; Mihail Sirianul, III, p. 225.

din Italia vărului său, Roger al II-lea al Siciliei, Bohemund a plecat din Otranto în septembrie 1126 cu o escadrilă de douăzeci şi patru de nave, pline cu oşteni şi cu cai. La începutul lunii octombrie a debarcat la Sf. Simeon şi s-a îndreptat direct spre Antiohia, unde regele Balduin l-a primit cu toată cinstea cuvenită. Bohemund a lăsat o impresie excelentă. Înalt, frumos şi cu părul blond, avea înfăţişarea impunătoare a tatălui său. Totodată exprima un aer de înaltă noblețe care provenea de la mama lui, Constance, fiica regelui Filip I al Franţei. De îndată, regele Balduin i-a înmânat, cu scrupulozitate, întregul principat cu toate posesiunile sale, până la cea mai neînsemnată. Trimisul din Shaizar a fost foarte impresionat să-l vadă pe rege cum, din acel moment, i-a plătit prinţului Bohemund, cu bani peşin, fânețul cu care erau hrăniţi caii oştirii Ierusalimului. Regele o avea împreună cu el pe cea de-a doua sa fiică, prinţesa Alice. După cum fusese stabilit, cei doi tineri s-au căsătorit. Bohemund şi-a început domnia într-un mod strălucitor, printr-un atac asupra cetăţii Kafartab, pe care a recucerit-o de la emirul din Homs. La scurt timp după aceea, îşi arată vitejia în hărţuielile cu oastea din Shaizar.[58]

După moartea lui il-Bursuqi şi venirea lui Bohemund, regele Balduin putea în sfârşit să se întoarcă în sud, fiind acum liber să aibă grijă de propriul său regat. Întregul an 1127 a fost atât de liniştit, încât nu ştim nimic despre acţiunile sale, cu excepţia unei scurte campanii la răsărit de Marea Moartă, care a avut loc în august.[59] La începutul anului 1128, prietenul lui credincios, patriarhul Gormond, a murit. Urmaşul lui a fost un alt preot francez, Étienne de La Ferté, abate de Saint-Jean-en-Vallée din Chartres, născut dintr-o familie

---

[58] Foucher de Chartres, III, LVII, 1–4, LXI, 1–5, pp. 805–809, 819–822 (capitolele dintre ele relatează pericolele din Marea Mediterană şi speciile de şerpi care pot fi găsite pe ţărm. După încă un capitol despre o invazie de şoareci în 1127, naraţiunea lui Foucher se sfârşeşte). Guillaume de Tyr, XIII, 21, pp. 588–589; Orderic Vitalis, XI, 9, vol. IV, p. 266; Matei din Edessa, CCL, p. 319 (care spune că Balduin i-a promis lui Bohemund succesiunea la tronul Ierusalimului); Mihail Sirianul, p. 224; Usama, ed. Hitti, p. 150.

[59] Ibn al-Qalanisi, p. 182.

nobilă, rudă cu regele Balduin. Dacă regele spera că legăturile de rudenie vor înlesni o colaborare apropiată, iluziile i-au fost spulberate curând. Patriarhul a redeschis de îndată problema acordului încheiat între Godfroy și patriarhul Daimbert și a pretins că Jaffa este o stăpânire a patriarhatului. I-a reamintit de asemenea regelui că imediat după ce Ascalon va fi cucerit, Ierusalimul însuși trebuie să-i fie înmânat lui. Balduin a refuzat să dea ascultare acestor cereri, dar nu a știut cum să le răspundă. Raporturile dintre Curtea Regală și patriarhat s-au înrăutățit de-a lungul anului 1129, dar o ruptură deschisă a fost evitată de moartea lui Ștefan, după o boală subită, la începutul anului 1130. Prietenii patriarhului au bănuit că ar fi fost otravă. Atunci când regele l-a vizitat pe patriarhul muribund, pentru a-l întreba cum se simte, acesta din urmă a răspuns cu amărăciune: „Sire, mă duc pe cealaltă lume, așa cum doriți." Într-adevăr, moartea lui era oportună. Balduin a aranjat ca pe tronul patriarhal să fie ales priorul Sfântului Mormânt, Guillaume de Messines, un om foarte pios și bun la suflet, deși puțin cam naiv și fără educație. Lipsit de orice ambiții politice, era bucuros să împlinească toate dorințele regelui. Drept urmare a ajuns să fie iubit de toată lumea.[60]

Următoarea sarcină importantă pentru Balduin era să rânduiască succesiunea la tron. Regina Morphia nu i-a născut niciun fiu, dar avea patru fiice, Melisenda, Alice, Hodierna și Joveta. Alice era acum prințesă a Antiohiei, iar Hodierna și Joveta erau copile încă. Odată ce ar fi găsit soțul potrivit, tronul urma să-i revină Melisendei. În 1128, după ce s-a sfătuit cu consiliul regatului, Balduin l-a trimis în Franța pe Guillaume de Bures, împreună cu seniorul de Beirut, Guy Brisebarre, pentru a-i cere regelui Franței, Ludovic al VI-lea, să aleagă dintre nobilii francezi un om potrivit pentru această înaltă demnitate. Ludovic l-a recomandat pe contele de Anjou, Foulques al V-lea. Foulques avea în jur de patruzeci de ani și era fiul lui Foulques al IV-lea, le Réchin, și al Bertrandei de Montfort, faimoasă pentru adulterul ei cu regele Filip I al Franței.

---

[60] Guillaume de Tyr, XIII, 25–26, pp. 594–595, 598; Guillaume este câteodată numit „de Malines". Messines se află în vestul Flandrei.

Era capul unei mari familii care-şi construise în ultimele două secole unul dintre cele mai bogate şi impunătoare apanaje din Franţa. Foulques al V-lea contribuise şi el, prin război, căsătorie şi intrigi, la extinderea lui. Chiar în acel an Foulques obţinuse o mare izbândă pentru familia sa căsătorindu-şi fiul şi moştenitorul, pe Geoffroy, cu împărăteasa văduvă Matilda, singurul copil care mai trăia al lui Henric I şi moştenitoare a Angliei şi Normandiei. El însuşi văduv în cel moment, Foulques s-a hotărât să lase domeniile familiei fiului său şi să se pună în slujba Crucii. Fusese deja în pelerinaj la Ierusalim în 1120, prin urmare, Balduin îl cunoştea personal. Un candidat atât de important, sprijinit de regele Franţei şi susţinut de papa Honorius al II-lea, a fost acceptat imediat de regele Balduin. Regele dorea ca reglementarea succesiunii să fie pe placul baronilor din regat. Ar fi fost imposibil pentru oricare dintre aceştia să conteste drepturile unui principe-războinic de un asemenea rang, căsătorit cu cea mai vârstnică dintre fiicele regelui.

La începutul primăverii anului 1129, Foulques a părăsit Franţa, fiind însoţit de Guillaume de Bures şi de Guy Brisebarre. În luna mai au debarcat la Acra şi s-au îndreptat spre Ierusalim. Acolo Foulques şi Melisenda s-au căsătorit la sfârşitul lunii, în mijlocul unor mari serbări şi banchete. Reglementarea succesiunii a fost încuviinţată de întregul regat, poate cu o singură excepţie. Prinţesa Melisenda nu a fost deloc impresionată de bărbatul de vârstă mijlocie, scund, cu părul aspru şi roşcat, pe care avantajele politice o siliseră să-l ia de bărbat.[61]

---

[61] Guillaume de Tyr, XIII, 24, p. 593, XIV, 2, p. 608; Halphen şi Poupardin, *Chroniques des Comtes d'Anjou, Gesta Ambaziencium Dominorum*, p. 115, şi *Gesta Consulum Andegavorum*, pp. 69–70. Foulques se căsătorise cu Arenburga sau Guiberga, moştenitoarea comitatului Maine în jurul anului 1109 şi continuase războaiele cu Henric I al Angliei pentru moştenirea acesteia. Căsătoria fiului său Geoffroy (17 iunie 1128) cu împărăteasa Matilda a pus capăt disputei. Fiica lui Sibylla se măritase deja cu Thierry de Alsacia, conte de Flandra. Foulques fusese în pelerinaj la Ierusalim încă din 1120 (Guillaume de Tyr, p. 608). Scrisoarea de recomandare pe care papa Honorius i-a trimis-o lui Foulques este editată în Rozière, *Cartulaire du Saint Sépulcre*, pp. 17–18.

Avându-l alături pe Foulques, Balduin a inițiat în 1129 cea mai ambițioasă acțiune a domniei lui, cucerirea Damascului. Toghtekin de Damasc murise pe 12 februarie 1128. Vreme de mulți ani, el fusese stăpânul deplin al orașului și cel mai respectat musulman din Siria apuseană.[62] Cu câțiva ani mai înainte, una dintre căpeteniile Asasinilor, Bahram de Asterabad, fugise din Persia la Alep și se stabilise în fruntea unei mișcări clandestine ismailite din nordul Siriei. Dar cu toate că se bucura de sprijinul lui Ilghazi, locuitorii din Alep erau potrivnici acelei secte, iar Bahram a fost nevoit să plece mai departe. Având cu el recomandarea lui Ilghazi, Bahram a venit la Damasc, unde Toghtekin l-a primit cu bunăvoință. S-a așezat acolo, adunând treptat adepți în jurul său, și a câștigat simpatia vizirului lui Toghtekin, al-Mazdaghani. Puterea sectei sale a crescut, spre nemulțumirea populației sunnite din Damasc. Bahram i-a cerut atunci lui al-Mazdaghani protecție, iar la cererea vizirului Toghtekin a încredințat sectei fortăreața de frontieră Banyas, în noiembrie 1126. Fortăreața era amenințată de franci, iar Toghtekin spera astfel să canalizeze într-o direcție bună energiile sectei. Bahram a refortificat castelul și i-a strâns pe toți adepții săi în jurul lui. În scurt timp au început să terorizeze teritoriul din vecinătate, iar Toghtekin, deși oficial continua să-i protejeze, se pregătea să-i elimine, însă a murit înainte de a găsi prilejul potrivit. Câteva luni mai târziu, Bahram a fost ucis lângă Baalbek, într-o încăierare cu un trib arab, pe al cărui șeic îl omorâse. Locul său a fost luat de un alt persan, pe nume Ismail.[63]

Urmașul lui Toghtekin ca atabeg al Damascului a fost fiul său, Taj al-Mulk Buri. Buri era hotărât să scape de Asasini. Primul pas l-a făcut în septembrie 1120, când a dispus ca protectorul Asasinilor, vizirul al-Mazdaghani, să fie ucis din senin, pe când se găsea în consiliu, în pavilionul trandafirilor din Damasc. De îndată au izbucnit în Damasc revolte, care fuseseră pregătite de Buri, iar toți Asasinii care au fost găsiți acolo au fost uciși. Aflat la Banyas, Ismail

[62] Ibn al-Qalanisi, pp. 183–186; Ibn al-Athir, pp. 317–318.

[63] Ibn al-Qalanisi, pp. 179–180, 187–191; Ibn al-Athir, pp. 382–384.

a fost cuprins de neliniște la auzul veștilor. Pentru a-și salva coreligionarii, a inițiat negocierile cu latinii.

Aceasta era ocazia pe care regele Balduin o așteptase. Aflând de moartea lui Toghtekin, Balduin l-a trimis în Europa pe Hugues de Payens, marele maestru al Templierilor, pentru a recruta oșteni, cu scopul explicit de a cuceri Damascul. După ce solii lui Ismail au sosit, oștile latine s-au îndreptat spre Banyas pentru a prelua fortăreața de la Asasini, urmând ca Ismail și secta lui să fie așezați în teritoriul latin. Câteva luni mai târziu însă, Ismail a murit de dizenterie, iar cei care-l însoțeau s-au risipit.[64] La începutul lunii noiembrie, Balduin a venit în persoană la Banyas, împreună cu toată oastea Ierusalimului, întărită cu nou-veniții din Occident. Fără nicio opoziție serioasă, Balduin a mers mai departe și și-a ridicat tabăra la Podul de Lemn, la vreo zece kilometri sud-vest de Damasc. Buri și-a așezat oastea în fața francilor, având în spate orașul. Vreme de câteva zile niciuna dintre oștiri nu s-a mișcat. Între timp, Balduin a trimis mai mulți oameni, mai cu seamă dintre cei proaspăt sosiți, sub comanda lui Guillaume de Bures pentru a strânge hrană și provizii înainte de a începe împresurarea orașului. Dar Guillaume nu s-a dovedit în stare să-și stăpânească oamenii, care erau mai interesați să jefuiască, decât să strângă metodic provizii. Buri a aflat despre acest lucru. La sfârșitul lunii noiembrie, într-o dimineață, cavaleria turcomană l-a surprins pe Guillaume la o distanță de douăzeci de mile de tabăra latină, înspre sud. Latinii au luptat vitejește, dar au fost copleșiți. Doar Guillaume și patruzeci și cinci dintre însoțitorii lui au supraviețuit și i-au dat de știre regelui.[65]

Balduin a hotărât să pornească de îndată asupra dușmanului, pentru a-l surprinde în timp ce sărbătorea victoria, și a poruncit înaintarea imediată. Dar în acel moment a început să plouă torențial. Câmpia a devenit o mare de noroi, cu râuri adânci de-a curmezișul drumurilor. Un atac era imposibil în aceste condiții. Cu amărăciune, regele a renunțat la continuarea asediului. Oastea

---

[64] Ibn al-Qalanisi, pp. 191–195; Ibn al-Athir, pp. 384–386.

[65] Ibn al-Qalanisi, pp. 195–198.

latină s-a retras încet, în deplină rânduială, până la Banyas și apoi în Palestina, unde s-a risipit.[66]

Ceea ce se petrecuse în regiunile dinspre miazănoapte a făcut ca dezamăgirea să fie și mai cruntă. Balduin sperase ca Bohemund al II-lea și Joscelin să profite de dezordinea din Alep pentru a cuceri ultimul mare oraș musulman. Însă, deși în toamna anului 1127 amândoi au întreprins cu succes atacuri în teritoriul Alepului, au refuzat să coopereze. Fiecare era invidios pe celălalt. Joscelin obținuse în urma unui armistițiu cu il-Bursuqi unele pământuri care fuseseră deținute pentru o vreme de Antiohia. Mai mult chiar, celei de-a doua soții a lui Joscelin, Maria, sora lui Roger din Antiohia, îi fusese promis ca dotă orașul Azaz. Bohemund considera că Roger nu fusese decât regent în numele lui și nu avea niciun drept să înstrăineze pământurile Antiohiei. Drept urmare, a denunțat înțelegerea. Joscelin și-a condus de îndată oamenii într-o expediție de jaf asupra satelor antiohiene din apropierea frontierelor sale, fiind ajutat și de mercenari turci. Pronunțarea de către patriarhul Bernard a unui interdict asupra întregului comitat de Edessa nu l-a descurajat. Veștile despre această ceartă l-au înfuriat pe regele Balduin. La începutul anului 1128 s-a grăbit spre nord și i-a obligat pe cei doi principi să facă pace între ei. Din fericire, Joscelin, care era cel mai agresiv dintre ei, s-a îmbolnăvit subit și a luat acest lucru drept o pedeapsă divină. A fost de acord să-i înapoieze lui Bohemund prada pe care o luase și, aparent, a renunțat la pretențiile asupra orașului Azaz. Dar era prea târziu. Așa cum s-a întâmplat cu Damascul anul următor, o ocazie extraordinară fusese pierdută și nu va mai apărea niciodată. Islamul își găsise un nou luptător.[67]

În ultimele luni ale anului 1126, califul abassid al-Mustarșid, care în 1118 îi urmase pe tron afabilului poet al-Mustazhir, s-a gândit să se folosească de disputele de familie dintre sultanii selgiucizi pentru a se elibera de sub controlul lor. Sultanul Mahmud, sub a cărui

---

[66] Guillaume de Tyr, XIII, 26, pp. 595–597; Ibn al-Qalanisi, pp. 198–200.

[67] Guillaume de Tyr, XIII, 22, p. 590; Mihail Sirianul, III, p. 224; Kemal ad-Din, p. 665.

dominație se afla Bagdadul, a fost obligat să-și întrerupă vânătoarea și să trimită o oaste, pe care a pus-o sub conducerea căpitanului său, Imad ed-Din Zengi. Zengi, al cărui tată Aqsonqor fusese guvernator al Alepului înaintea cruciadelor, își făcuse deja un nume în războaiele împotriva francilor. După o campanie scurtă a încercuit trupele califului la Wasit și l-a readus pe al-Mustarșid la ascultare. Purtarea sa plină de tact a fost pe placul califului, iar după moartea lui il-Bursuqi, atunci când a fost nevoie de un nou atabeg pentru Mosul, Mahmud, care se gândise inițial la căpetenia beduină Dubais, a fost de acord cu califul că Zengi ar fi un candidat mai potrivit. Fiul cel tânăr al sultanului, Alp Arslan, a fost numit guvernator al Mosulului, avându-l alături pe Zengi ca atabeg. Zengi a petrecut iarna lui 1127 la Mosul, rânduind cârmuirea. În primăvara anului următor, Zengi a pornit spre Alep, pretinzând că făcea parte din domeniile lui il-Bursuqi. Locuitorii din Alep, sătui de haosul prin care trecuseră, l-au primit bucuroși. Zengi și-a făcut intrarea triumfală pe 28 iunie.[68]

Zengi se considera eroul islamului în lupta cu francii. Dar nu dorea să atace până când nu era pregătit. A încheiat un armistițiu pe doi ani cu Joscelin, vreme în care și-a consolidat puterea în Siria. Emirii din Shaizar și Homs s-au grăbit să-i recunoască suzeranitatea. De cel dintâi nu se temea, iar cel de-al doilea a fost convins să-l însoțească într-o campanie împotriva stăpânirii damaschine din Hama, cu promisiunea cedării acesteia. Dar de îndată ce Hama a fost cucerită, Zengi a păstrat-o pentru el și l-a închis pe Khirkan din Homs, fără însă să reușească să-și asigure și stăpânirea asupra Homsului. Buri din Damasc, care promisese să i se alăture într-un război sfânt împotriva creștinilor, era mult prea prins de războiul împotriva Ierusalimului pentru a întreprinde ceva. Până la sfârșitul anului 1130, Zengi era stăpânul de necontestat al Siriei până la Homs, în sud.[69]

---

[68] Pentru viața lui Zengi până în 1128, vezi Cahen, *op. cit.*, pp. 306–307, și n. 12 și 13 (cu referințe bibliografice).

[69] Ibn al-Qalanisi, pp. 200–202; Kemal ad-Din, p. 658; Matei din Edessa, CCLII, p. 320.

În același an, francii au suferit un mare dezastru. Ambiția lui Bohemund al II-lea era de a reintegra în principatul său toate pământurile care-i aparținuseră vreodată. În Cilicia puterea Antiohiei era în declin. Tarsus și Adana erau încă în mâinile latinilor, alcătuind, după câte se pare, dota Ceciliei, văduva lui Roger și sora regelui Balduin, iar o garnizoană latină rămăsese la Mamistra. Dar, în interiorul regiunii, Anazarbus căzuse sub stăpânirea principelui armean Thoros Rupenidul, care-și așezase capitala la Sis, în apropiere. Thoros a murit în 1129, iar fiul său Constantin, câteva luni mai târziu, în urma unei intrigi de palat. Următorul principe a fost fratele lui Thoros, Leon I[70]. Bohemund s-a gândit că a sosit momentul să recucerească Anazarbus. În februarie 1130, Bohemund a înaintat cu o mică oaste de-a lungul râului Jihan spre Anazarbus. Leon s-a speriat și l-a chemat în ajutor pe emirul danișmend, Ghazi, a cărui stăpânire ajunsese acum până la Munții Taurus. Bohemund nu știa nimic despre această alianță. Armenii și turcii danișmenzi s-au năpustit asupra lui Bohemund și au masacrat întreaga oaste. Se spune că dacă l-ar fi recunoscut pe principe, l-ar fi cruțat pentru răscumpărarea pe care ar fi putut-o primi. Așa însă, capul lui Bohemund a fost dus emirului danișmend, care a pus să fie îmbălsămat și l-a trimis în dar califului.[71]

Turcii nu au putut valorifica victoria datorită intervenției bizantine, iar Anazarbus a rămas în mâinile armenilor.[72] Dar moartea lui Bohemund a fost un dezastru pentru Antiohia. Bohemund primise Antiohia prin dreptul său ereditar. Prin urmare, ar fi trebuit ca drepturile să-i revină moștenitorului său, însă din căsătoria cu Alice nu rezultase decât un copil, o fată de doi ani, pe nume Constance. Fără a mai aștepta ca tatăl ei, regele, potrivit dreptului

---

[70] Vahram, *Cronica armeană în versuri*, p. 500.

[71] Guillaume de Tyr, XIII, 27, pp. 598–599; Orderic Vitalis, XI, 10, vol. IV, pp. 267–268; Romuald, *M.G.H. Ss.*, vol. XIV, p. 420; Mihail Sirianul, III, p. 227; *Chron. Anon. Syr.*, pp. 98–99; Ibn al-Athir, p. 468.

[72] Mihail Sirianul (III, p. 230) spune că Ioan Comnenul a inițiat imediat o ofensivă împotriva turcilor.

său de suzeran, să numească un regent, Alice şi-a asumat de îndată această demnitate. Dar regina era ambiţioasă. În scurt timp a început să circule în Antiohia zvonul că Alice nu dorea să cârmuiască doar ca regentă, ci ca suveran deplin. Constance urma să fie închisă într-o mănăstire sau, cât mai curând posibil, să fie măritată cu un soţ nenobil. Mama denaturată şi-a pierdut popularitatea în principat, în condiţiile în care deja mulţi bărbaţi gândeau că un războinic regent ar fi fost mai potrivit în vremurile acelea. Atunci când a aflat că regele plecase deja din Ierusalim, Alice a simţit că puterea îi scapă printre degete şi a făcut un pas disperat. Pe un cal splendid împodobit a fost trimis un sol la Alep, la atabegul Zengi, pe care Alice l-a informat că este gata să-i depună omagiu dacă-i va garanta stăpânirea asupra Antiohiei.

Aflând vestea morţii lui Bohemund, regele Balduin s-a îndreptat în grabă spre nord împreună cu ginerele său Foulques, pentru a prelua custodia moştenitoarei şi a numi un regent. Pe când se apropia de oraş, oamenii lui l-au prins pe solul trimis de Alice lui Zengi. Regele a pus de îndată să fie spânzurat. Atunci când a ajuns în faţa Antiohiei, a descoperit că fiica lui i-a închis porţile. Regele l-a chemat pe Joscelin în ajutor şi a ridicat tabăra înaintea oraşului. Înăuntrul zidurilor Alice obţinuse momentan sprijinul oştenilor şi al locuitorilor prin împărţirea darnică a banilor din vistieria princiară. Este posibil ca originea ei pe jumătate armeană să o fi făcut populară printre creştinii orientali. Dar nobilimea latină nu ar fi sprijinit o femeie împotriva suveranului lor. După câteva zile, un cavaler normand, Guillaume de Aversa, şi un călugăr, Petru Latinul, au deschis Poarta Ducelui pentru Joscelin şi Poarta Sfântului Pavel pentru Foulques. A doua zi regele a intrat în oraş. Alice s-a închis în turn, de unde nu a ieşit decât după ce notabilităţile oraşului i-au garantat viaţa. Întâlnirea dintre Balduin şi fiica sa a fost una dureroasă, Alice îngenunchind înspăimântată şi ruşinată dinaintea tatălui ei. Regele dorea să evite un scandal şi, fără îndoială, sufletul lui de părinte a fost mişcat. A iertat-o, dar i-a luat regenţa şi a exilat-o în Latakia şi Jabala, pământurile care-i fuseseră încredinţate drept dotă de Bohemund al II-lea. Balduin şi-a asumat

el regența și i-a obligat pe toți seniorii antiohieni să depună jurământ de credință atât lui, cât și nepoatei sale. Apoi, după ce l-a însărcinat pe Joscelin să vegheze asupra Antiohiei și asupra prințesei copile, s-a întors la Ierusalim în vara anului 1130.[73]

A fost cea din urmă călătorie a sa. O viața îndelungată de activitate neobosită, întreruptă doar de două perioade nefericite de captivitate, îl epuizase. În 1131, sănătatea lui s-a șubrezit rapid. Deja în luna august devenise limpede că se va stinge. La dorința lui a fost dus din palat la reședința patriarhală, aflată lângă clădirile Sfântului Mormânt, pentru a se afla cât mai aproape de Golgota atunci când își va da duhul. Atunci când sfârșitul a fost aproape, i-a chemat pe nobilii regatului în camera sa. Alături de ei erau fiica lui Melisenda și soțul ei, Foulques, împreună cu fiul lor în vârstă de un an, care fusese botezat Balduin, după numele lui. Le-a dat binecuvântarea lui Foulques și Melisendei și le-a poruncit tuturor să-i recunoască drept suverani. Apoi, a îmbrăcat haina de călugăr și a intrat în rândul canonicilor Sfântului Mormânt. Nici nu se încheiase bine ceremonia, când, vineri, pe 21 august 1131, Balduin s-a stins. A fost înmormântat în biserica Sfântului Mormânt, în mijlocul supușilor săi îndurerați că au pierdut un rege vrednic.[74]

Vărul lui și vechiul lui tovarăș de arme Joscelin de Edessa nu a mai trăit mult timp. Cam în vremea când Balduin își dădea ultima suflare, Joscelin a mers să asedieze un mic castel, aflat la nord-est de Alep. Pe când trecea în revistă oastea, o mină săpată de oamenii lui i s-a surpat sub picioare. Joscelin a fost grav rănit și nu mai era nicio speranță că-și va putea reveni. Pe când zăcea pe patul de moarte, a sosit vestea că emirul danișmend Ghazi pornise împotriva orașului Kaisun, fortăreața în care Joscelin tocmai îl așezase pe patriarhul iacobit al Antiohiei. Fortăreața Kaisun a fost

---

[73] Guillaume de Tyr, XIII, 27, pp. 599–601; Mihail Sirianul, III, p. 230; Kemal ad-Din, pp. 660–661.

[74] Guillaume de Tyr, XIII, 28, pp. 601–602; Orderic Vitalis, XII, 23, vol. IV, p. 500; Ibn al-Qalanisi, pp. 207–208, care dă data de marți, ziua 25 a Ramadanului, dar greșește anul (A.H. 526).

împresurată din toate părțile de turci, iar Joscelin i-a poruncit fiului său să meargă în ajutorul ei. Dar tânărul Joscelin i-a răspuns că oastea Edessei era prea mică. Drept urmare, vârstnicul conte s-a ridicat din pat și a fost purtat într-o lectică în fruntea oștii sale pentru a lupta cu turcii. Vestea apropierii sale l-a surprins pe Ghazi, care credea că Joscelin murise deja. Îngrijorat, a ridicat asediul. Un mesager s-a grăbit să-i dea de veste lui Joscelin, care a cerut ca lectica să fie așezată pe pământ pentru a-i putea mulțumi Domnului. Dar efortul și emoția au fost prea mari și a murit pe loc, pe marginea drumului.[75]

Odată cu moartea lui Balduin și a lui Joscelin, vechea generație de cruciați, deschizătorii de drum, s-a stins. În anii următori apare un nou tip de conflict între cruciații de a doua generație, bărbați și femei, precum Joscelin al II-lea, prințesa Alice sau membrii Casei de Tripoli, gata să se adapteze vieții orientale și căutând doar să păstreze ceea ce aveau deja, și nou-veniții din Occident, agresivi, inadaptați și lipsiți de înțelegere, precum Foulques, Raymond de Poitiers sau funestul Reynaud de Châtillon.[76]

---

[75] Guillaume de Tyr, XIV, 3, pp. 609–611; Mihail Sirianul, III, 232; *Chron. Anon. Syr*, pp. 99–100.

[76] Ibn al-Athir, pp. 389–390, înțelege schimbarea împrejurărilor odată cu dispariția primului val de cruciați, pe de-o parte, și cu începuturile unității musulmane sub Zengi, de cealaltă parte.

II

A DOUA GENERAŢIE

„Au născut fii din desfrânare."
Osea, 5: 7

Pe 14 septembrie 1131, la trei săptămâni după ce regele Balduin al II-lea fusese înmormântat în biserica Sfântului Mormânt, în acelaşi loc, au fost încoronaţi regele Foulques şi regina Melisenda. Urcarea pe tron a noului suveran a fost sărbătorită festiv.[1]

Însă dacă baronii regatului Ierusalimului l-au acceptat pe regele Foulques fără şovăială, prinţii latini din nord erau mai puţin dornici să-l recunoască drept suzeran. Balduin I şi Balduin al II-lea acţionaseră ca suzerani ai tuturor statelor latine pentru că avuseseră puterea şi personalitatea potrivită pentru acest lucru. Dar, din punct de vedere juridic, lucrurile nu erau deloc clare. În cazul Edessei, Joscelin I, ca şi Balduin al II-lea înaintea lui, depusese omagiu predecesorului său atunci când acesta devenise rege al Ierusalimului şi îi încredinţase personal fieful. Dar acest lucru însemna că urmaşii lui Joscelin sunt vasalii urmaşilor lui Balduin I? La Tripoli, contele Bernard acceptase suzeranitatea lui Balduin I

[1] Guillaume de Tyr, XIV, 2, pp. 608–609.

pentru a se apăra de agresiunea lui Tancred. Dar fiul său Pons încercase deja să conteste drepturile lui Balduin I, pe care le-a recunoscut în cele din urmă doar pentru că nu era îndeajuns de puternic să-l sfideze pe rege. La Antiohia, Bohemund I s-a considerat un principe suveran, iar Tancred, deşi fusese doar regent, nu principe, se socotea vasal al regelui doar pentru principatul Galileei. Deşi Roger şi Bohemund II l-au recunoscut pe Balduin II ca suzeran, s-ar fi putut susţine că au greşit atunci când au făcut acest lucru. Situaţia era şi mai mult complicată de revendicarea legitimă a Imperiului Bizantin a drepturilor asupra Antiohiei şi Edessei, pe baza tratatului încheiat între principi şi împărat la Constantinopol, în vremea Primei Cruciade, şi asupra Comitatului de Tripoli, din cauza omagiului depus de contele Bernard faţă de împărat.

Urcarea pe tron a lui Foulques a deschis întreaga problemă. Rezistenţa la pretenţiile regelui de suzeranitate a fost condusă de Alice, cumnata lui. Silită să se supună tatălui ei, regele Balduin, Alice pretindea acum din nou să fie regenta fiicei sale. Revendicarea nu era lipsită de temei, dacă se putea susţine că regele Ierusalimului nu era suzeran al Antiohiei, pentru că era ceva obişnuit, atât în Bizanţ, cât şi Occident, ca mama unui prinţ copil să primească regenţa. Moartea lui Joscelin I, la numai o lună după cea a lui Balduin, i-a oferit prilejul potrivit. Joscelin fusese tutorele tinerei prinţese Constance, iar baronii din Antiohia nu îl doreau pe Joscelin al II-lea în locul tatălui său. Dezamăgit, noul conte de Edessa a aplecat urechea la cuvintele iscusite trimise de Alice. Nici el, fără îndoială, nu era dornic să-l accepte pe Foulques drept suzeran. Pons de Tripoli i-a oferit la rândul lui sprijin prinţesei. Soţia sa, Cecilia, primise de la primul ei soţ drept dotă Chastel Rouge şi Arzghan. Astfel, prin intermediul ei, Pons era unul dintre marii baroni ai principatului Antiohiei. Şi-a dat seama că după eliberarea Antiohiei de Ierusalim, Comitatul de Tripoli va putea urma acelaşi drum. Alice îi câştigase deja de partea ei pe cei mai puternici baroni din sudul principatului, pe fraţii Guillaume şi Garenton de Zerdana, seniori de Sahyun, marele castel construit de bizantini pe dealurile din spatele Latakiei. În plus, avea adepţi chiar în Antiohia.

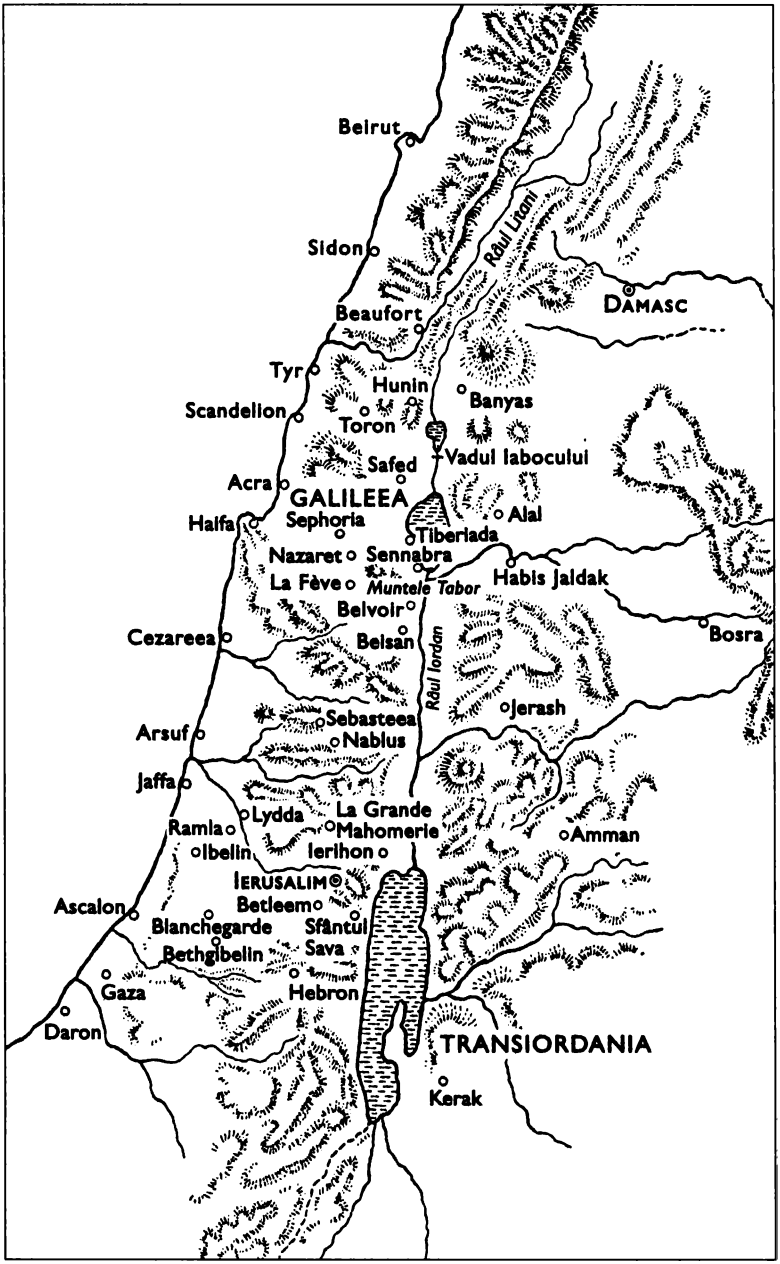

Regatul Ierusalimului în secolul al XII-lea

Dar majoritatea baronilor antiohieni se temeau de cârmuirea unei femei. Atunci când au auzit zvonuri despre complotul lui Alice, au trimis un sol la Ierusalim pentru a-l chema pe regele Foulques.

Foulques a plecat de îndată cu oastea din Ierusalim. Era o provocare pe care nu o putea ignora. Atunci când a ajuns la hotarele Comitatului de Tripoli, Pons a refuzat să-i acorde drept de trecere. Contesa Cecilia era sora vitregă a lui Foulques, dar invocarea de către rege a obligațiilor de sânge a fost în van. Oastea Ierusalimului a trebuit să-și continue drumul pe mare, de la Beirut la Sf. Simion.

De îndată ce a debarcat în teritoriul antiohian, regele s-a îndreptat direct spre sud și a înfrânt coaliția rebelilor la Chastel Rouge. Dar nu era îndeajuns de puternic pentru a-și pedepsi dușmanii. Pons a cerut iertare și i-a fost acordată. Alice a rămas nevătămată în Latakia, pe domeniile ei de dotă. Frații Guillaume și Garenton de Sahyun au fost iertați, după cum s-a întâmplat și cu Joscelin de Edessa, care nu participase la luptă. Nu este sigur dacă Foulques a obținut un jurământ de credință din partea lui Pons sau a lui Joscelin. El însă nu a reușit să despartă partida construită în jurul prințesei Alice. Guillaume de Sahyun a fost ucis câteva luni mai târziu, în timpul unei mici expediții musulmane împotriva Zerdanei. Joscelin s-a însurat imediat cu văduva Beatrice, care probabil că i-a adus Zerdana ca dotă. Dar între timp pacea fusese restabilită. Foulques păstrase regența Antiohiei pentru el, dar încredințase cârmuirea conetabilului principatului, Reynaud Mazoir, senior de Marqab. El s-a întors la Ierusalim, unde avea să ia parte la o cumplită dramă la Curte.[2]

Printre nobilii săi se găsea și un tânăr frumos, Hugues du Puiset, senior de Jaffa. Tatăl lui, Hugues I du Puiset, din regiunea Orléans, un văr primar al lui Balduin al II-lea, fusese conducătorul opoziției nobiliare împotriva regelui Ludovic al VI-lea al Franței. Acesta distrusese castelul Le Puiset în 1118 și-i confiscase fieful. Frații lui

---

[2] Guillaume de Tyr, XIV, 4–5, pp. 611–614; Mihail Sirianul, III, p. 233; Kemal ad-Din, p. 664, care spune că Guillaume de Zerdana a fost ucis în războiul civil. Dar Ibn al-Qalanisi (p. 125) arată că Guillaume a fost ucis la începutul anului 1133. Revolta condusă de Alice trebuie cel mai probabil datată la începutul anului 1132.

Hugues, Gildoin, abate la Sf. Maria Josaphat, și Waleran de Birejik plecaseră deja în Orient și, întrucât Balduin tocmai devenise rege al Ierusalimului, Hugues s-a hotărât să-i urmeze împreună cu soția lui Mabilla.[3] Au plecat împreună cu tânărul lor fiu, Hugues. Pe când traversau Apulia, copilul s-a îmbolnăvit, așa că l-au lăsat acolo, la Curtea lui Bohemund al II-lea, care era văr primar cu Mabilla. Atunci când au ajuns în Palestina, Balduin le-a încredințat seniория de Jaffa. La puțin timp după aceea Hugues I a murit, iar Mabilla și fieful au trecut la un cavaler valon, Albert de Namur. Curând Mabilla și Albert s-au stins și ei, iar Hugues al II-lea, acum în vârstă de vreo șaisprezece ani, a venit din Apulia pentru a-și revendica moștenirea. Balduin l-a primit cu bunăvoință și i-a încredințat fieful părinților săi, aducându-l să trăiască la Curtea Regală, unde era foarte apropiat de verișoara sa, prințesa Melisenda. În jurul anului 1121 s-a însurat cu Emma, nepoata patriarhului Arnulf și a văduvei lui Eustache Garnier, o femeie mai în vârstă, dar cu domenii vaste. Emma a fost încântată de soțul ei înalt și frumos, dar fiii ei gemeni, Eustache al II-lea, moștenitorul Sidonului, și Gautier, moștenitorul Cezareei, l-au urât pe tatăl lor vitreg, care era doar puțin mai mare decât de ei.[4] Între timp, Melisenda se căsătorise cu Foulques, de care

---

[3] Mama lui Hugues I du Puiset, Alice de Montlhéry, era sora cu Melisenda, mama lui Balduin al II-lea. Cuissard, *Les Seigneurs du Puiset*, p. 89. Se pare că abatele Gildoin de Sainte Marie Josaphat și Waleran de Birejik erau frați. Mabilla era fiica lui Hugues, conte de Roucy, și a Sibilei, fiica lui Robert Guiscard. Pentru arborii genealogici, vezi mai jos Anexa II, 1 și 2. Guillaume de Tyr presupune în mod greșit că Hugues al II-lea s-a născut în Apulia, ceea ce ar însemna că s-a însurat la vârsta de șase ani.

[4] Numele fiilor lui Eustache Garnier sunt incerte. Gautier apare ca senior de Cezareea și Sidon în diploma din 21 septembrie 1131 (Röhricht, *Regesta*, p. 35); Eustache al II-lea a fost senior de Sidon în 1126 (Röhricht, *Regesta, Additamenta*, p. 8), iar Eustache și Gautier apar ca fii ai lui Eustache I într-o diplomă din același an (Röhricht, *Regesta*, p. 28). Dar în *Lignages* cei doi fii sunt numiți Gerard și Gautier, iar Gerard este de asemenea numit Guy în *Assises*. Vezi La Monte, „The Lords of Sidon" în *Byzantion*, vol. XVII, pp. 188–190, care-l consideră pe Gerard fiul lui Eustache al II-lea și care datează moartea acestuia din urmă înainte de 1131, atunci când Gautier ar fi devenit regent pentru Gerard.

nu i-a plăcut niciodată, în pofida iubirii pe care acesta i-o purta. După urcarea pe tron, Melisenda a continuat să fie apropiată de Hugues. La Curte au început să circule zvonuri, iar pe Foulques l-a cuprins gelozia. Hugues avea mulți dușmani, în frunte cu fiii săi vitregi. Aceștia au alimentat suspiciunile regelui până când, pentru a se apăra, Hugues a strâns și el în jurul lui o grupare la Curte, printre ai cărei membri de frunte era și Roman du Puy, senior al ținuturilor de dincolo de Iordan. În scurt timp, întreaga nobilime a regatului era împărțită între rege și conte, despre care se știa că se bucură de simpatia reginei. Pe parcursul lunilor de vară din 1132 tensiunea a crescut din ce în ce mai mult. Apoi, într-o zi de vară târzie, pe când în palat se aflau numeroși nobili din regat, Gautier Garnier s-a ridicat și l-a acuzat pe tatăl lui vitreg de complot împotriva vieții regelui și l-a provocat să-și dovedească singur nevinovăția în luptă. Hugues a respins acuzația și a acceptat provocarea. Data duelului a fost stabilită de Înalta Curte, iar cei doi s-au retras, Hugues la Jaffa, iar Gautier la Cezareea, pentru a se pregăti.

Atunci când a venit ziua sorocită, Gautier era gata de luptă, dar Hugues a stat deoparte. Poate că regina, îngrijorată că lucrurile au mers prea departe, l-a rugat să se abțină. Sau poate contesa Emma, îngrozită de perspectiva de a-și pierde soțul sau fiul, l-a convins. Sau poate că Hugues însuși, știindu-se vinovat, s-a temut de pedeapsa divină. Oricare ar fi fost însă cauza, lașitatea sa a fost interpretată ca o dovadă a trădării. Prietenii nu l-au mai putut sprijini. Consiliul regelui l-a declarat vinovat prin neprezentare. Atunci Hugues s-a speriat și a fugit la Ascalon pentru a cere protecția garnizoanei egiptene. O trupă egipteană l-a adus înapoi la Jaffa și de acolo a început să prade câmpia Sharon. Trădarea lui Hugues era acum limpede. Principalul său vasal, Balian, senior d'Ibelin și conetabil de Jaffa, s-a întors împotriva lui și, atunci când oastea regală a venit în grabă de la Ierusalim, Jaffa s-a predat fără luptă. Chiar și egiptenii l-au abandonat pe Hugues, ca pe un aliat de pe urma căruia nu mai puteau câștiga nimic. Hugues a fost obligat să se supună regelui.

Pedeapsa nu a fost severă. Regina îi era prietenă, iar patriarhul, Guillaume de Messines, l-a sfătuit pe rege să dea dovadă de clemență.

Regele însuși era dornic să liniștească lucrurile, pentru că pericolele războiului civil se făcuseră deja simțite. Pe 11 decembrie, atunci când oastea regală fusese convocată pentru a merge asupra Jaffei, atabegul Damascului luase prin surprindere fortăreața din Banyas și o recuperase pentru islam. Prin urmare, s-a hotărât ca Hugues să plece în exil pentru trei ani, după care se putea întoarce în siguranță pe domeniile sale. La începutul noului an, așteptând corabia să-l ducă în Italia, Hugues a venit până la Ierusalim să-și ia rămas-bun de la prietenii săi. Într-o seară, pe când juca zaruri la ușa unei prăvălii din strada Blănarilor, un cavaler breton s-a furișat pe la spatele lui și l-a înjunghiat în cap și în corp. Hugues a fost luat de acolo sângerând de moarte. Bănuiala a căzut de îndată asupra regelui, dar Foulques a reacționat imediat, cu prudență. Cavalerul a fost înmânat Înaltei Curți pentru a fi judecat. El a mărturisit că a acționat din proprie inițiativă, deși cu speranța că ar putea astfel obține favorurile regelui. A fost condamnat la moarte prin tăierea membrelor, unul câte unul. Execuția a fost publică. După ce i-au fost tăiate brațele și picioarele, dar încă mai avea capul pe umeri, i s-a cerut să repete mărturisirea. Reputația regelui a fost salvată. Dar regina nu a fost mulțumită. A fost atât de furioasă pe dușmanii lui Hugues, încât multe luni s-au temut aceștia că vor fi asasinați, iar conducătorul lor, Raourt de Nablus, nu îndrăznea să meargă pe străzi fără escortă. Chiar și despre regele Foulques se spune că s-a temut pentru viața sa. Dar unica lui dorință era de a obține favorurile soției sale. I-a dăruit totul, iar ea, nefericită în dragoste, și-a găsit curând mângâierea în exercitarea puterii.[5]

Hugues a supraviețuit încercării de asasinat, nu însă pentru mult timp. S-a retras la Curtea vărului său, Roger al II-lea al Siciliei, care i-a încredințat ca fief senioria de Gargano, unde a murit la scurt timp după aceea.[6]

---

[5] Povestea este relatată în detaliu de Guillaume de Tyr, XIV, 15–17, pp. 627–633; Ibn al-Qalanisi, p. 215, povestește pe scurt despre neînțelegerile dintre frânci, „care nu erau neobișnuite printre ei".

[6] Guillaume de Tyr, XIV, 17, p. 633.

Fără îndoială că Foulques s-a simțit ușurat la aflarea veștii morții lui Hugues și asta l-a făcut să-și îndrepte toată atenția încă o dată spre nord. Situația era mai amenințătoare pentru latini decât fusese în zilele lui Balduin al II-lea. La Antiohia nu cârmuia un principe. La Edessa, lui Joscelin al II-lea îi lipsea energia și simțul politic al tatălui său. Era o figură ștearsă. Era scund și îndesat, avea părul negru și pielea neagră, fața ciupită de vărsat, un nas uriaș și ochii bulbucați. Era în stare de gesturi nobile, dar era leneș, risipitor și lasciv, destul de nepotrivit pentru a conduce unul dintre principalele avanposturi ale creștinătății latine.[7]

Dispariția personalităților de frunte din Orientul Latin era cu atât mai îngrijorătoare cu cât musulmanii găsiseră acum în Zengi omul în stare să unească forțele islamului. Dar Zengi continua să tragă de timp. Era prea prins în evenimentele din Iraq pentru a putea profita de situația din rândul francilor. Sultanul Mahmud ibn Mohammed a murit în 1131, lăsând fiului său Dawud stăpânirile din Iraq și din sudul Persiei. Dar cel mai important membru al familiei selgiucide, Sanjar, a hotărât ca moștenirea să treacă asupra fratelui lui Mahmud, Tughril, senior de Kazwin. Ceilalți doi frați ai lui Mahmud, Mas'ud de Pars și șahul selgiucid al Azerbaidjanului au ridicat și ei pretenții. Dawud, care nu era sprijinit nici de al-Mustarșid, nici de supuși, s-a retras în scurt timp. Tughril, folosindu-se de influența lui Sanjar, a fost acceptat pentru o vreme la Bagdad. Iar Mas'ud a fost silit de Sanjar să se retragă. Curând însă, Sanjar și-a pierdut interesul, în vreme ce șahul selgiucid a venit la Bagdad și a câștigat sprijinul califului. Mas'ud l-a chemat pe Zengi să-l ajute. Zengi a pornit asupra Bagdadului, dar în apropiere de Tikrit a suferit o înfrângere zdrobitoare din partea șahul selgiucid. Dacă guvernatorul kurd al Tikritului, Najm ed-Din Ayub, nu l-ar fi trecut peste Tigru, ar fi fost prins sau ucis. Înfrângerea lui Zengi i-a dat speranțe califului, care acum visa să renască puterea din vechime a casei sale. Chiar și Sanjar era îngrijorat, iar Zengi, ca

[7] Guillaume de Tyr, XIV, 3, p. 610. Joscelin al II-lea s-a născut în 1113 (*Chron. Anon. Syr.*, p. 35).

reprezentant al său, a mai atacat odată Bagdadul în 1132, de această dată în alianță cu alunecoasa căpetenie beduină, Dubais. În lupta care a urmat, Zengi a ieșit câștigător, dar califul a intervenit direct, l-a zdrobit pe Dubais și s-a întors triumfător asupra lui Zengi, care a fost silit să se retragă la Mosul. În primăvara anului următor, al-Mustarșid a sosit în fruntea unei mari oștiri. Se părea că abasizii își vor recâștiga faima din vechime, pentru că acum sultanul selgiucid din Iraq nu era nimic mai mult decât un client al califului. Dar Zengi a scăpat din Mosul și a început să hărțuiască fără încetare tabăra califului și să-i taie proviziile. După trei luni al-Mustarșid s-a retras.[8] Renașterea abasidă a fost retezată din scurt. Pe parcursul anului următor, prințul selgiucid Mas'ud i-a înlăturat pe rând pe toți ceilalți pretendenți la sultanatul Iraqului. Al-Mustarșid a încercat în zadar să-l controleze. În bătălia de la Daimarg din iunie 1135, oastea califului a fost zdrobită de Mas'ud, iar califul însuși a fost prins. A fost trimis în exil în Azerbaidjan și acolo a fost ucis de Asasini, probabil cu complicitatea lui Mas'ud. Fiul și urmașul său la califat, al-Rașid, i-a chemat în ajutor pe pretendentul selgiucid Dawud și pe Zengi, în van însă. Mas'ud a făcut ca al-Rașid să fie depus de cadii din Bagdad. Urmașul lui, Moqtafi, a reușit prin promisiuni foarte costisitoare să-l îndepărteze pe Zengi de al-Rașid și de Dawud. Întărit de noile titluri onorifice primite de la Moqtafi și de la Mas'ud, Zengi a putut, după 1135, să-și întoarcă privirea spre apus.[9]

Câtă vreme Zengi a fost prins în Iraq, interesele sale din Siria au fost supravegheate de un soldat din Damasc, Sawar, pe care l-a numit guvernator de Alep. Nu și-a putut permite să-i trimită prea mulți ostași, dar la îndemnul lui mai multe cete de turcomani în căutare de pradă au intrat în slujba lui Sawar. Cu sprijinul lor, Sawar se pregătea în primăvara anului 1133 să atace Antiohia.

---

[8] Ibn al-Athir, pp. 398–399 (și *Atabegs of Mosul*, pp. 78–85), vezi articolele „Mas'ud ibn Mohammed", „Tughril I" și „Sandjar" în *Encyclopaedia of Islam*.

[9] Abu'l Feda, pp. 21–23; Ibn al-Athir, *Atabegs of Mosul*, pp. 88–91; Ibn al-Tiqtaqa, *Al Fakhiri*, pp. 297–298.

Locuitorii l-au chemat înspăimântaţi pe regele Foulques să-i salveze. Pe când se îndrepta cu oastea spre nord, i-a ieşit în întâmpinare la Sidon contesa de Tripoli, care i-a spus că soţul ei fusese prins într-o ambuscadă de o ceată de turcomani în munţii Nosairi şi se refugiase în castelul Montferrand, la marginea văii Orontesului. La cererea ei, Foulques s-a îndreptat direct spre Montferrand, punându-i pe turcomani pe fugă. Acest episod a restabilit bunele relaţii dintre Foulques şi Pons. Curând după aceea, fiul şi urmaşul lui Pons, Raymond, s-a căsătorit cu sora reginei, Hodierna de Ierusalim, iar fiica lui, Agnes, s-a măritat cu fiul conetabilului Antiohiei numit de Foulques, Reynaud Mazoir de Marqab.[10]

După ce l-a salvat pe contele de Tripoli, Foulques s-a îndreptat spre Antiohia. Acolo a aflat că Sawar reuşise deja să jefuiască oraşul Turbessel din comitatul Edessa şi că strânsese o oaste pentru a veni asupra Antiohiei. Foulques, precaut, a aşteptat câteva zile înainte de a înainta spre tabăra musulmană de la Qinnasrin şi de a încerca un atac-surpriză noaptea. L-a silit pe Sawar să se retragă şi să-şi abandoneze corturile, dar victoria a fost departe de a fi totală. În hărţuielile care au urmat, musulmanii au înfrânt câteva cete de franci. Dar Foulques şi-a făcut o intrare triumfală în Antiohia, pentru ca apoi, în vara anului 1133, să se înapoieze în Palestina. Imediat după plecarea lui, incursiunile lui Sawar pe pământurile creştinilor au reînceput.[11]

Cu excepţia acestor atacuri de frontieră, anul 1134 a trecut în relativă linişte, dar un an mai târziu lumea musulmană a fost slăbită de revoluţii. În Egipt, califul fatimid al-Hafiz a încercat să struneasscă puterea vizirilor numindu-l în această dregătorie pe propriul fiu, Hasan. Dar tânărul vizir a dat dovadă aproape imediat de o cruzime nefirească. După ce patruzeci de emiri au fost decapitaţi pentru o acuzaţie ridicolă, a izbucnit o revoltă. Califul a reuşit să scape doar

---

[10] Guillaume de Tyr, XIV, 6, pp. 614–615; Ibn al-Qalanisi, pp. 221–222; Ibn al-Athir, pp. 399–400.

[11] Guillaume de Tyr, XIV, 7, pp. 615–616; Ibn al-Qalanisi, pp. 222–223; Kemal ad-Din, p. 665.

otrăvindu-și fiul și dându-i trupul pe mâinile rebelilor. Apoi a numit ca vizir un armean, Vahram, care era mai interesat să-și îmbogățească prietenii și co-religionarii creștini decât să întreprindă ceva împotriva francilor.[12] Damascul a devenit și el neputincios. Buri, fiul lui Toghtekin, murise în 1132 și i-a urmat ca atabeg băiatul său, Ismail. Cârmuirea lui Ismail a început strălucitor cu recucerirea fortărețelor Banyas de la franci și Baalbek și Hama de la rivalii săi. Curând însă, Ismail a început să arate o cruzime tiranică și să impună dări apăsătoare. Purtarea lui a determinat o încercare de asasinat, pe care Ismail a pedepsit-o prin execuții în masă. Chiar și fratele lui, Sawinj, a fost zidit de viu la cea mai mică bănuială. După aceea, Ismail a pregătit eliminarea sfetnicului credincios al tatălui său, Yusuf Ibn Firuz. Mama lui, prințesa văduvă Zumurrud, acceptase moartea fiului ei Sawinj cu calm. Yusuf era însă amantul ei și a organizat un complot pentru a-l salva. Ismail și-a dat seama că nu mai putea fi în siguranță nici chiar în propriul său palat. Îngrijorat, i-a scris lui Zengi, vechiul dușman al tatălui său, arătându-se gata să devină vasalul lui dacă-l va ajuta să păstreze puterea. Dacă Zengi ar fi refuzat, atunci Ismail urma să predea Damascul francilor. Pentru Zengi era un moment prost să părăsească Mosulul cât încă al-Mustarșid, califul abbasid, nu fusese învins. Dar nu putea să ignore solicitarea lui Ismail. A primit-o însă prea târziu. Zengi a trecut Eufratul pe 7 februarie, dar cu șase zile mai înainte Zumurrud reușise să-l asasineze pe Ismail și să-l impună pe fiul ei mai mic, Shihab ed-Din Mahmud. Noul atabeg, având susținerea poporului, i-a refuzat politicos pe solii lui Zengi trimiși pentru a-i cere să se supună. Când Zengi a ajuns în fața Damascului, după ce a primit pe drum supunerea Hamei, a găsit orașul pregătit să se apere. Încercarea de a lua zidurile cu asalt a eșuat. Curând a rămas fără provizii, iar unii dintre oamenii lui au dezertat. Chiar atunci a sosit o solie de la califul al-Mustarșid, prin care i se cerea în mod politicos să respecte independența Damascului. Zengi a dat curs cererii, recunoscător că i s-a oferit prilejul unei retrageri onorabile. Pacea a fost

[12] Ibn al-Athir, pp. 405–408.

restaurată între Zengi și Mahmud, iar Zengi a întreprins o vizită oficială la Damasc. Mahmud nu avea însă destulă încredere în Zengi pentru a-i întoarce vizita, așa că l-a trimis în schimb pe fratele lui.[13]

Acest episod, care a coincis cu slăbiciunea Egiptului, a oferit un bun prilej latinilor să recucerească Banyas și să preia ofensiva. Dar Foulques a lăsat să-i scape ocazia. Zengi, după ce a ieșit cu bine din Damasc, și-a folosit forțele pentru a ataca teritoriul Antiohiei. În vreme ce locotenentul său, Sawar, amenința Turbessel, Ain-tab și Azaz, pentru a împiedica joncțiunea armatelor Antiohiei și Edessei, Zengi a cucerit, una câte una, fortărețele de la frontiera răsăriteană, Kafartab, Maarrat, Zerdana și Athareb. Din fericire pentru latini, Zengi a fost nevoit să se întoarcă la Mosul. Dar fortărețele de hotar fuseseră pierdute.[14]

Aceste dezastre l-au adus din nou pe Foulques în nord. El continua să fie, nominal, regentul Antiohiei, însă autoritatea era deținută de venerabilul patriarh Bernard. Patriarhul a murit la începutul verii. Fusese un om de stat capabil, energic, ferm și curajos, dar strict în raporturile cu nobilimea latină și intolerant în cele cu creștinii orientali. La moartea lui populația l-a aclamat ca succesor pe Raoul de Domfront, episcopul latin al Mamistrei, care s-a urcat pe tronul patriarhal fără a mai aștepta să fie ales canonic. Raoul era un cu totul alt om: frumos, în pofida unui ușor strabism, iubitor de fast, mână largă, afabil, deși nu foarte bine educat, era un vorbitor elocvent și convingător. Dincolo însă de această aparență binevoitoare, se afla un om practic, ambițios și alunecos. Întrucât nu dorea să fie dominat de rege și de oamenii regelui, a început să negocieze cu prințesa văduvă Alice, care continua să trăiască pe pământurile ei în Latakia. Alice a înțeles că este o bună ocazie și i s-a adresat surorii ei, regina Melisenda. Foulques a venit la Antiohia pentru o

---

[13] Ibn al-Qalanisi, pp. 211–236, face o relatare detaliată, dar îi atribuie văduvei motive vrednice de laudă pentru hotărârea de a-și ucide fiul. Potrivit lui Ibn al-Qalanisi, principalul sfetnic al lui Ismail era un kurd creștin, Bertrand Necredinciosul; Bustan, p. 329; Kemal ad-Din, pp. 667–670; Ibn al-Athir, pp. 403–405.

[14] Kemal ad-Din, p. 670.

scurtă vizită în luna august. Nu s-a simțit îndeajuns de puternic pentru a protesta alegerea necanonică a lui Raoul și, de altfel, nu-i putea refuza nimic soției sale. I s-a permis lui Alice să se întoarcă în Antiohia. Foulques a rămas regent, dar puterea era acum împărțită, printr-un aranjament precar, între văduvă și patriarh.[15]

Curând Raoul s-a certat cu clerul din Antiohia și Alice a rămas singura stăpână a orașului. Dar poziția ei era precară. Principalul sprijin venea din partea creștinilor orientali. Cât privește atitudinea latinilor, Alice era destul de nepăsătoare, după cum o dovediseră intrigile cu Zengi. Acum se gândise la un plan și mai bun. La sfârșitul anului 1135, Alice a trimis un sol la Constantinopol pentru a-i oferi mâna prințesei Constance lui Manuel, fiul mai tânăr al împăratului. Se poate ca inițiativa să se datoreze unui capriciu izvorât din ambiție, așa cum au spus cruciații îngroziți. De fapt, Alice găsise cea mai bună soluție pentru păstrarea nordului Siriei. Grecii erau numeroși la Antiohia. Odată cu Zengi, amenințarea musulmană devenea din ce în ce mai mare, iar Imperiul era singura putere capabilă să-l oprească. Un stat vasal aflat sub suzeranitatea imperială, condus mai întâi de prințesa Alice, pe jumătate armeană, și apoi, împreună, de un prinț bizantin și de o prințesă latină, i-ar fi putut uni pe greci și latini în apărarea creștinătății. Dar nobilii latini au fost înspăimântați, iar patriarhul Raoul s-a văzut dat la o parte pentru a fi înlocuit cu unul din grecii pe care-i ura. Se pare că, atunci când a vizitat Antiohia, regele Foulques fusese și el consultat de baroni cu privire la soțul potrivit pentru Constance. Acum a fost trimis în secret un sol la rege pentru a-i spune acestuia că trebuie grabnic găsit un soț pentru Constance. După ce i-a cântărit pe toți principii latini pe care-i cunoștea, Foulques s-a oprit asupra fiului cel mic al ducelui Guillaume al IX-lea de Aquitania, Raymond de Poitiers, care se găsea în acel moment la Curtea regelui Angliei, Henric I. Fiica lui Henric tocmai se căsătorise cu Geoffrey, fiul lui Foulques. Un cavaler ospitalier, Gerard Jebarre, a fost trimis

---

[15] Guillaume de Tyr, XIV, 9, 20, pp. 619–620, 636. Foulques se găsea în Antiohia în august 1135 (Röhricht, *Regesta*, p. 39).

în Anglia pentru a-l aduce. Totul trebuia ținut în cel mai mare secret. Alice nu trebuia să afle nimic și era mai sigur ca nici regina să nu știe. Un alt pericol consta în dușmănia regelui Roger al Siciliei, care nu-i iertase niciodată regatului Ierusalimului insulta adusă mamei lui, Adelaide, și ale cărui ambiții mediteraneene nu l-ar fi lăsat să acorde drept de liberă trecere unui pretendent la mâna celei mai importante moștenitoare din Orient. Gerard a ajuns la Curtea engleză, iar Raymond a acceptat propunerea. Dar regele Roger a aflat secretul, pentru că normanzii din Anglia și cei din Sicilia aveau întotdeauna legături foarte strânse unii cu alții. Era hotărât să-l prindă pe Raymond, care nu se putea îmbarca pe o corabie spre Siria decât dintr-un port din sudul Italiei. Suita lui Raymond a călătorit în mai multe grupuri mici și el însuși s-a deghizat, câteodată în pelerin, altădată în slujitorul unui negustor. A reușit să se strecoare prin blocadă și în aprilie 1136 a sosit la Antiohia.

Sosirea lui nu putea fi ținută ascunsă de Alice. Prin urmare, Raymond a mers de îndată să-l vadă pe patriarh. Raoul s-a oferit să-l ajute în schimbul unor condiții. Raymond trebuia să-i depună omagiu și să se lase întru totul pe mâinile lui. Raymond a acceptat, astfel că Randulph a cerut o audiență la Alice, pentru a-i spune că frumosul străin venise pentru a-i cere ei mâna. Povestea era destul de convingătoare pentru că Raymond era în vârstă de treizeci și șapte de ani, iar Alice avea mai puțin de treizeci, în vreme ce Constance abia împlinise nouă. În vreme ce Alice îl aștepta în palat pe viitorul ei logodnic, Constance a fost răpită și dusă în catedrală, unde patriarhul s-a grăbit să o mărite cu Raymond. Alice a fost înfrântă. Văduva nu avea niciun drept în fața soțului legitim al unei moștenitoare. S-a retras din nou în Latakia și a rămas acolo, nefericită, pentru tot restul scurtei sale vieți.[16]

Raymond era în floarea vârstei. Era frumos, avea o putere fizică deosebită, nu era prea bine educat, îi plăceau jocurile de

[16] Guillaume de Tyr, XIV, 20, pp. 635–636; Cinnamus, pp. 16–17; Robert de Torigny (I, p. 184) credea că Raymond s-a însurat cu văduva lui Bohemund al II-lea.

noroc, era năvalnic și, în același timp, nepăsător, dar se bucura de faima unui om curtenitor și care se poartă neprihănit.[17] Foarte repede popularitatea lui a întrecut-o pe cea a patriarhului, ale cărui neînțelegeri cu propriul cler au continuat și care s-a găsit în situația de a fi tratat cu respect, dar, în realitate, lipsit de putere. Nobilii l-au sprijinit întru totul pe Raymond, pentru că, într-adevăr, situația era prea gravă pentru a fi făcut altfel. Principatul pierdea teren. Nu doar fortărețele de la frontiera răsăriteană fuseseră pierdute. În sud, în munții Nosairi, un aventurier turcoman a cucerit castelul Bisikra'il de la Reynaud Mazoir, în 1131, iar în 1136 cu greu a fost împiedicat să ia și Balatonos. Bisikra'il a fost recucerit puțin timp după aceea. Mai departe spre sud, unde latinii cuceriseră castelul Qadmus în 1129, emirul musulman din Kahf, Siaf ed-Din ibn Amrun, îl recucerise în 1131. Un an mai târziu emirul l-a vândut conducătorului Asasinilor Abul Fath. În 1135, Asasinii au cumpărat de la fiii lui Saif ed-Din chiar orașul Kahf, iar în iarna anului 1136 au cucerit Khariba de la franci.[18] Cilicia fusese deja pierdută. În 1131, la puțină vreme după moartea lui Bohemund al II-lea, prințul Leon din dinastia rupenidă și-a asigurat spatele încheind o alianță cu emirul danișmend și a coborât la câmpie unde a cucerit cetățile Mamistra, Tarsus și Adana. Cu câțiva ani mai înainte, fratele și predecesorul său Thoros alungase deja două mici garnizoane bizantine din Sis și Anazarbus, aflate în interiorul ținutului. În 1135 Leon a cucerit de la Balduin, seniorul de Maraș, cetatea Sarventikar, aflată pe versantul muntelui Amanus. Dar stăpânirea armeană asupra Ciliciei era slabă. Răufăcătorii își puteau găsi refugiul aici, iar piratii dădeau târcoale țărmurilor.[19]

---

[17] Guillaume de Tyr, XIV, 21, pp. 637–638; Kemal ad-Din, ed. Blochet, p. 522, povestește cum putea să îndoaie o bară de fier. Cinnamus (p. 125) îl compară cu Hercule.

[18] Ibn al-Qalanisi, p. 241; Usama, ed. Hitti, p. 157; Kemal ad-Din, p. 680.

[19] Grigore Preotul, p. 152; Mihail Sirianul, III, pp. 230–233; *Cronica armeană în versuri*, p. 499; Sembat Conetabilul, p. 615.

Comitatul de Edessa nu o ducea mai bine. Ortoqidul Tianurtash anexase curând unele din ţinuturile răsăritene ale comitatului. Spre nord, prinţul armean al Gargarului, Mihail, nemaiputând să reziste în faţa turcilor, i-a cedat pământurile sale contelui Joscelin. Nesăbuit, contele le-a încredinţat duşmanului personal al lui Mihail, Basil, fratele catolicosului armean. A izbucnit un război civil între cei doi armeni. Joscelin a fost silit să apere în persoană cetatea Gargar, dar nu i-a putut împiedica pe armeni şi pe turci să jefuiască, pe rând, satele. Sawar a jefuit ţinutul Turbessel în 1135, iar în aprilie 1136, cam în vremea în care Raymond de Poitiers sosea în Orient, generalul lui, Afşin, şi-a croit drum prin teritoriul antiohian până în Latakia în sud, arzând şi jefuind satele pe unde a trecut. După aceea s-a întors spre nord, la Kaisun, trecând pe lângă Maraş. Principalul vasal al contelui de Edessa, Balduin, senior de Maraş şi Kaisun, a fost incapabil să-şi apere pământurile.[20]

Raymond a hotărât ca întâia sa acţiune să fie recuperarea Ciliciei. Spatele său trebuia să fie protejat înainte de a se aventura în lupta cu Zengi. Cu încuviinţarea regelui Foulques, Raymond a pornit împreună cu Balduin de Maraş împotriva dinastiei rupenide. Dar alianţa latinilor era incompletă. Joscelin de Edessa, deşi era vasalul lui Foulques şi suzeranul lui Balduin, era de asemenea şi nepotul lui Leon. Iar el a ţinut partea unchiului său. Autoritatea regelui Ierusalimului nu mai era îndeajuns pentru a-i reuni pe principii latini. Cu ajutorul lui Joscelin, Leon a respins armata Antiohiei. Victorios, Leon a acceptat să aibă o întâlnire cu Balduin, care însă, într-un mod perfid, l-a făcut prizonier şi l-a trimis la Antiohia. În lipsa lui Leon, cei trei fii ai săi s-au certat. Cel mai vârstnic, Constantin, a fost în cele din urmă prins de fraţii săi şi i-au fost scoşi ochii. În timpul acesta însă, latinii nu au obţinut nimic. Emirul danişmend Mohammed al II-lea ibn Ghazi a invadat Cilicia, a distrus recoltele, apoi a pătruns pe pământurile lui Balduin, jefuind tot ţinutul până la Kaisun. Zguduit de toate aceste dezastre, Leon şi-a răscumpărat

[20] Mihail Sirianul, III, p. 244; Ibn al-Qalanisi, pp. 239–240; Kemal ad-Din, p. 672.

libertatea promițând să-i cedeze lui Raymond cetățile din Cilicia. Odată întors acasă, și-a uitat însă promisiunea. Din nou, a izbucnit un război haotic până când, la începutul anului 1137, Joscelin a încropit un armistițiu între combatanți, care erau îngroziți de știrile venite de la miazănoapte. Veștile arătau că, până la urmă, planurile principesei Alice nu fuseseră chiar atât de nebunești.[21]

Regele Foulques nu a fost în stare să-i dea niciun ajutor concret prietenului său Raymond. El trebuia să înfrunte alte pericole mai aproape de casă. Cârmuirea tânărului atabeg Mahmud al Damascului fusese dominată de influența pașnică a iubitului mamei sale, Yusuf. Dar într-o seară de primăvară, în 1136, pe când atabegul se plimba alături de Yusuf și de comandantul mameluc Bazawaș în piață, acesta din urmă l-a înjunghiat de moarte pe Yusuf și a fugit la oastea sa în Baalbek. De acolo, a amenințat că, dacă nu va fi numit prim sfetnic, va veni asupra Damascului și că-l va înlătura pe atabeg. Mahmud i-a îndeplinit dorința. De îndată Damascul și-a recăpătat atitudinea dușmănoasă față de franci. La începutul anului următor, Comitatul de Tripoli a fost invadat. Creștinii orientali, care nu se simțeau în niciun fel credincioși latinilor, i-au condus pe musulmani prin trecătorile Libanului până pe câmpia litorală. Contele Pons a fost luat prin surprindere. Le-a ieșit dinainte cu oastea lui mică și a suferit o înfrângere dezastruoasă. Pons însuși, care fugise în munți, a fost trădat musulmanilor de un țăran creștin și a fost imediat omorât. Episcopul de Tripoli, Gerard, care a fost luat prizonier în luptă, a avut norocul să nu fie recunoscut și a fost în scurt timp dat la schimb ca un om fără importanță. Bazawaș a cucerit unul sau două castele de frontieră, dar nu s-a aventurat să atace Tripoli. Curând s-a retras la Damasc încărcat de pradă.[22]

Pons cârmuise Tripoli pentru douăzeci și cinci de ani. Se pare că a fost un gospodar priceput, dar un politician ineficient, mereu

---

[21] Grigore Preotul, *loc. cit.* (și nota lui Dulaurier); Sembat Conetabilul, p. 616; Matei din Edessa, CCLII, pp. 320–321.

[22] Guillaume de Tyr, XIV, 23, p. 640; Ibn al-Qalanisi, pp. 240–241; Ibn al-Athir, pp. 419–420.

dornic să scape de suzeranitatea regelui Ierusalimului, dar prea slab pentru a obține independența. Fiul și urmașul lui, Raymond al II-lea, avea un temperament mai năvalnic. Împlinise acum douăzeci și doi de ani și se însurase de curând cu Hodierna a Ierusalimului, sora reginei Melisenda, căreia îi era întru totul devotat. Primul lui gest a fost să-și răzbune tatăl, dar nu și-a îndreptat mânia asupra mamelucilor din Damasc, care erau prea puternici pentru el, ci asupra creștinilor răzvrătiți din Liban. Raymond a pornit asupra satelor care erau bănuite că ar fi dat ajutor dușmanului, i-a ucis pe toți bărbații, iar pe femei și copii i-a vândut ca sclavi la Tripoli. Cruzimea lui i-a redus la ascultare pe libanezi, dar nu i-a făcut să-i îndrăgească mai mult pe latini.[23]

Acțiunile lui Bazawaș nu erau pe placul lui Zengi, care nu dorea să-i atace pe frânci câtă vreme avea în flancul său un stat musulman independent și ostil. La sfârșitul lunii iunie, Zengi a înaintat spre Homs, care era stăpânit în numele atabegului Damascului de un mameluc mai vârstnic, Unur. Timp de două săptămâni, Zengi a stat în fața cetății, până când a primit vestea că o oaste francă se apropia dinspre Tripoli. Oricare ar fi fost intenția contelui Raymond, mișcarea lui l-a făcut pe Zengi să renunțe la asediul cetății Homs și să se întoarcă împotriva francilor. Întrucât Raymond s-a retras dinaintea lui, Zengi a înaintat până la poalele răsăritene ale munților Nusayra, unde a asediat marele castel din Montferrand, care păzea intrarea în Buqaia. Între timp, Raymond a trimis veste la Ierusalim pentru a cere ajutorul regelui Foulques. Acesta tocmai fusese chemat grabnic în Antiohia, dar nu putea ignora o amenințare musulmană asupra Comitatului Tripoli. Luând cu el toți oamenii pe care i-a putut strânge, i s-a alăturat cât a putut de repede lui Raymond și împreună au dat roată munților Nusayra, în marș forțat, până au ajuns la Montferrand. A fost un drum greu, iar oastea lor a ajuns rapid într-o stare mizeră. Zengi, care plecase la venirea latinilor, a făcut cale întoarsă atunci când a aflat în ce stare erau și i-a încercuit pe când ieșeau dintre dealurile de lângă castel.

---

[23] Guillaume de Tyr, *loc. cit.*

Latinii, epuizați, au fost luați prin surprindere. Au luptat vitejește, dar lupta s-a sfârșit repede. Cei mai mulți dintre creștini zăceau uciși pe câmpul de bătălie. Alții, printre care și contele de Tripoli, au fost luați prizonieri, în vreme ce Foulques, împreună cu o mică gardă, a reușit să pătrundă în fortăreață.[24]

Înainte ca Zengi să încercuiască Montferrand, regele a trimis soli la patriarhul Ierusalimului, la contele de Edessa și la principele Antiohiei, implorând să fie grabnic ajutat. Toți trei, lăsând de-o parte toate celelalte pericole, au răspuns chemării, pentru că prinderea regelui și a tuturor cavalerilor săi ar fi putut foarte bine să însemne sfârșitul regatului. Patriarhul Guillaume a strâns laolaltă toți cavalerii rămași în Palestina și i-a condus, având în frunte Sfânta Cruce, până la Tripoli. Joscelin de Edessa, uitând de grijile sale, a coborât din nord, iar pe drum i s-a alăturat Raymond al Antiohiei, care abia își putea permite să-și părăsească în acest moment capitala. Din fericire pentru Palestina, care era vitregită de toți oamenii care ar fi putut lupta, vecinii săi nu erau într-o dispoziție ostilă. Egiptul era paralizat de o lovitură de palat, care-l înlocuise pe vizirul armean Vahram cu un anticreștin virulent, Ridwan ibn al-Walaksi. Iar acesta era prea prins cu uciderea prietenilor predecesorului său și cu certurile cu califul. În afara unui atac al garnizoanei din Ascalon asupra Lyddei, nu s-a mai întâmplat nimic.[25] Mamelucul Bazawaș din Damasc era mai periculos și, imediat ce patriarhul a părăsit țara, a îndrăznit să o pustiască până în sud, până la orașul deschis din Nablus, pe ai cărui locuitori i-a trecut prin sabie. Dar Bazawaș se temea prea mult de consecințele pe care le-ar fi avut asupra Damascului o victorie deplină a lui Zengi, pentru a-i ataca mai departe pe frânci.[26]

La sfârșitul lunii iulie, oștile erau adunate în Buqaia. Între timp, la Montferrand, regele era cuprins de disperare. Era izolat de orice

---

[24] Guillaume de Tyr, XIV, 25, pp. 643–645; Ibn al-Qalanisi, pp. 232–243 (care omite plin de tact să amintească de alianța dintre latini și Damasc); Kemal ad-Din, pp. 672–673; Ibn al-Athir, p. 420.

[25] Guillaume de Tyr, XIV, 26, pp. 645–647.

[26] *Idem*, XIV, 27, p. 647.

fel de veste din afară. Proviziile erau pe terminate, iar cele zece mari mașini de război ale lui Zengi loveau zidurile castelului zi și noapte. În cele din urmă, regele a trimis un sol la Zengi pentru a afla termenii capitulării. Spre bucuria lui neîncrezătoare, Zengi a cerut doar cedarea castelului Montferrand. Regele putea pleca liber împreună cu oamenii lui. Mai mult, cavalerii de frunte luați prizonieri în luptă, inclusiv contele de Tripoli, urma să fie eliberați. Nu trebuia plătită nicio răscumpărare. Foulques a acceptat de îndată. Zengi și-a ținut cuvântul. Foulques și garda lui au fost aduși dinaintea lui Zengi, care i-a tratat cu toată cinstea cuvenită și i-a dăruit regelui un veșmânt foarte bogat. Le-au fost înapoiați prizonierii și au fost trimiși în pace pe drumul lor. Foulques s-a întâlnit cu oastea care venea să-l elibereze în Buqaia, mult mai aproape decât ar fi crezut. Unii dintre ei au fost supărați să vadă că nu mai aveau nevoie să fie salvați, dar cei mai înțelepți au fost bucuroși că au scăpat atât de ușor.[27]

Într-adevăr, îngăduința de care a dat dovadă Zengi nu a încetat să-i uimească pe istorici. Dar Zengi știa ce făcea. Montferrand nu era un premiu neînsemnat. Stăpânirea lui îi împiedica pe latini să pătrundă în sus pe valea fluviului Orontes. Era de asemenea excelent plasat pentru a supraveghea Hama și cetatea Homs a Damascului. Obținerea castelului fără a mai lupta în continuare merita cu prisosință, mai cu seamă că Zengi nu dorea să rişte o luptă cu armata latină de eliberare atât de aproape de frontierele Damascului, ai cărui conducători ar fi profitat imediat de orice piedică s-ar fi ivit în calea sa. Mai mult, asemenea dușmanilor săi, francii, Zengi era neliniștit de veștile care veneau dinspre miazănoapte.

[27] Guillaume de Tyr, XIV, 28–29, pp. 545–551; Ibn al-Qalanisi, *loc. cit.*; Kemal ad-Din, *loc. cit.*; Ibn al-Athir, pp. 421–423.

III

REVENDICĂRILE ÎMPĂRATULUI

„Să nu se creadă în minciună, fiindcă știm că e deșertăciune."

Iov, 15:31

Vestea care adusese pacea între latini și armeni, care-l făcuse pe principele Raymond să părăsească Antiohia cu inima strânsă și care acum îl convinsese pe Zengi să arate îndurare dușmanilor săi era că o mare armată, condusă în persoană de împăratul Ioan Comnenul, pătrunsese în Cilicia. Întrucât împăratul Alexie nu reușise să ajungă la Antiohia în Prima Cruciadă, oamenii de stat din Orientul Latin au ignorat fără ostentație Bizanțul. Deși încercarea lui Bohemund de a invada Imperiul dinspre apus eșuase complet, Alexie nu fusese în stare să se asigure că termenii tratatului erau respectați. După cum latinii din Antiohia știau foarte bine, împăratul era prins cu alte necazuri aflate mai apropiate de casă.

Necazurile au durat aproape treizeci de ani. Au fost războaie intermitente la toate frontierele Imperiului. La Dunărea de Jos au fost invaziile cumanilor kâpceaci, precum cele din 1114 și 1121. La Dunărea de Mijloc au fost tensiuni permanente cu ungurii, care s-au materializat într-un război deschis în 1128. Ungurii au

pătruns în Peninsula Balcanică până la Sofia, dar au fost respinşi de împărat şi au fost învinşi în propria lor ţară. Oraşele de negustori din Italia atacau periodic Imperiul pentru a stoarce privilegii comerciale. Pisa a obţinut un tratat avantajos în 1111, iar Veneţia, după cei patru ani de război care au urmat refuzului împăratului Ioan de a reînnoi privilegiile acordate de tatăl său, şi-a recăpătat toate drepturile în 1126. Normanzii din sudul Italiei, care fuseseră potoliţi după înfrângerea lui Bohemund de la Dyrrhachium, au devenit din nou o ameninţare în 1127, atunci când Roger al II-lea al Siciliei a anexat Apulia. Roger al II-lea, care şi-a luat titlul de rege în 1130, moştenise întreaga ură a familiei sale faţă de Bizanţ, deşi îi plăcea să-i imite metodele şi să-i patroneze arta. Dar ambiţiile sale erau atât de mari, încât, de regulă, se puteau găsi aliaţi împotriva lui. Roger nu căuta doar să domine Italia, dar pretindea şi Antiohia, ca unic supravieţuitor al liniei masculine a casei de Hauteville, ba chiar şi Ierusalimul în virtutea tratatului încheiat de mama lui Adelaide cu Balduin I.[1]

În Asia Mică nu era pace. În timpul desfăşurării şi după încheierea Primei Cruciade, Alexie şi-a consolidat stăpânirea asupra treimii apusene a peninsulei şi asupra ţărmurilor nordice şi sudice şi dacă nu ar fi avut de-a face decât cu principii turci şi-ar fi putut păstra pământurile neatinse. Dar cete de turcomani se strecurau în continuare în interior, iar numărul lor şi al turmelor lor creştea. Inevitabil, aflaţi în căutarea unei clime mai blânde şi a unor păşuni mai bogate, s-au revărsat în văile de pe ţărm. Venirea lor a distrus viaţa agricolă aşezată a creştinilor. Într-adevăr, cu cât principii deveneau mai slabi, cu atât mai greu de cârmuit şi mai periculoşi erau supuşii nomazi pentru Imperiu.[2]

---

[1] Pentru Roger al II-lea, vezi Chalandon, *Domination Normande en Italie*, II, pp. 1–51. Invazia cumană din 1121 i-a fost descrisă plastic lui Mihail Sirianul de iacobitul Vasile din Edessa (III, p. 207).

[2] Un rezumat bun al desfăşurării şi consecinţelor invaziilor turcomane este făcut de Ramsay, „War of Moslem and Christian for the Possession of Asia Minor", în *Studies in the History and Art of the Eastern Provinces of the Roman Empire*, pp. 295–298.

La moartea împăratului Alexie, în 1118, Anatolia turcească era împărțită între sultanul selgiucid Mas'ud, care domnea de la Konya peste partea central-sudică a penisulei, de la Sangarius la Taurus, și emirul danișmend Ghazi al II-lea, ale cărui pământuri se întindeau de la Halys până la Eufrat. Emiratele mai mici aflate între ei fuseseră absorbite și eliminate, cu excepția emiratului Melitene din răsărit, unde fratele mai tânăr al lui Mas'ud, Toghrul, domnea sub regența mamei sale și a celui de-al doilea ei soț, ortoqidul Balak. În pofida victoriei bizantine de la Philomelion, din 1115, și a încercării de trasare a frontierei care a urmat, turcii au reușit de-a lungul următorilor ani să recucerească Laodiceea frigiană, să pătrundă în valea Meader și să taie drumurile spre Attalia. În același timp, danișmenzii presau dinspre apus înspre Paflagonia. Împăratul Alexie pregătea o campanie pentru restabilirea frontierelor anatoliene atunci când a survenit boala care l-a răpus.[3]

Urcarea pe tron a împăratului Ioan a adus un nou suflu Bizanțului. Ioan, pe care supușii îl numeau Caloian, Ioan cel Bun, era unul dintre acele foarte rare personaje despre care niciunul dintre cronicarii contemporani, cu o singură excepție, nu are nimic rău de spus. Excepția era propria lui soră. Ana Comnena era cea mai vârstnică dintre copiii lui Alexie. În copilărie a fost logodită cu tânărul co-împărat Constantin Ducas, căruia Alexie îi promisese succesiunea. Dar moartea acestuia, urmată la scurt timp de nașterea fratelui, a fost o lovitură dură dată ambițiilor ei. De acum înainte ea a căutat tot timpul să repare nedreptatea providenței convingându-și tatăl, cu îngăduința mamei, să-i lase tronul soțului ei, cezarul Nicefor Bryennius. Chiar și atunci când împăratul era pe patul de moarte, soția și fiica lui care-l vegheau cu devotament își întrerupeau îngrijirile pentru a cere dezmoștenirea lui Ioan. Dar Alexie hotărâse că fiul lui trebuie să-i urmeze. Atunci când Ioan a fost lăsat să-și ia rămas-bun, împăratul muribund i-a strecurat în tăcere inelul cu sigiliul imperial, iar Ioan s-a grăbit să plece de lângă pat

[3] Anna Comnena, XV, I, 6–VI, 10, pp. 187–213; Chalandon, *Règne d'Alexius I Comnène*, pp. 268–271.

pentru a închide porțile palatului. Graba lui a fost răsplătită. Armata și senatul l-au aclamat imediat ca împărat cârmuitor, iar patriarhul s-a grăbit să confirme aclamarea printr-o ceremonie de încoronare la Sfânta Sofia. Anna și împărăteasa mamă au fost păcălite. Dar Ioan se temea ca partizanii lor să nu încerce să-i ia viața. A refuzat chiar să participe la înmormântarea tatălui său, întrucât avea dovezi solide să creadă că fusese planificată uciderea lui cu acest prilej. Câteva zile mai târziu, Anna a organizat un complot pentru a-l elimina, în vreme ce stătea în palatul liniștit din suburbia Philopatium. Dar complotul lor avea un punct foarte slab. Urmărea să-l pună pe tron pe Nicefor Bryennius, care nu avea nicio dorință să ocupe tronul. Este posibil ca el să-l fi prevenit pe împărat. Ioan i-a pedepsit cu blândețe pe conspiratori. Împărăteasa mamă Irina, deși probabil că nu fusese implicată în complot, s-a retras totuși la o mănăstire. Principalilor susținători ai Anei li s-au confiscat proprietățile, dar mulți dintre ei le-au primit mai târziu înapoi. Ana însăși a fost lipsită de posesiunile ei pentru o vreme, trăind prin urmare complet izolată. Nicefor nu a fost pedepsit. Atât el, cât și soția lui s-au consolat pentru pierderea coroanei alegând meseria mai puțin dificilă de istoric.[4]

Ioan era acum liniștit. Împlinise treizeci de ani, era un om mic, subțire, cu părul și ochii negri și cu un ten neobișnuit de închis la culoare. Gusturile sale erau austere, nu împărtășea plăcerea pentru literatură sau pentru discuții teologice pe care o arătau aproape toți membrii familiei. Înainte de toate era un soldat, mai fericit atunci când se găsea într-o campanie decât în palat. Dar era un cârmuitor capabil și drept și, în pofida severității pe care și-o arăta lui însuși, era generos cu prietenii săi și cu cei săraci și era gata să adopte fastuosul ritual de ceremonie dacă ar fi fost necesar. Își iubea familia și dădea dovadă de stăpânire în fața ei, îi era credincios soției, principesa maghiară Piroska, rebotezată Irina. Dar ea,

[4] Anna Comnena, XV, xi, 1–23, pp. 229–242; Zonaras, III, p. 759 (o relatare mai puțin subiectivă); vezi Chalandon, *op. cit.*, pp. 273–276, și *Les Comnènes*, pp. 1–8.

deşi împărţea cu el viaţa austeră şi milosteniile, a avut puţină influenţă asupra lui. Singurul lui prieten apropiat a fost marele domestic, un turc pe nume Axuch, care, copil fiind, fusese luat prizonier la Niceea în 1097 şi fusese crescut în palat. Ioan credea că misiunea lui era una foarte nobilă. Tatăl lui îi lăsase o flotă puternică, o oaste alcătuită dintr-un amestec de rase, dar care era bine organizată şi bine echipată, precum şi o vistierie îndeajuns de plină pentru a-i îngădui o politică activă. Ioan nu dorea doar să păstreze frontierele Imperiului, ci şi să revină la vechile hotare şi să materializeze revendicările imperiale din nordul Siriei.[5]

Ioan şi-a început prima campanie împotriva turcilor în primăvara anului 1119. A înaintat prin Frigia şi a recucerit Laodiceea. Treburi urgente l-au chemat apoi la Constantinopol, dar s-a întors o lună mai târziu pentru a cuceri Sozopolis şi pentru a redeschide drumul spre Attalia. În vreme ce el îi ataca pe selgiucizi în apus, Ioan a organizat şi un atac în răsărit asupra danişmenzilor. Constantin Gabras, ducele de Trapezunt, a profitat de o ceartă între emirul Ghazi şi ginerele lui, Ibn Mangu, un principe turc stabilit la Taranaghi în Armenia, pentru a lua armele în sprijinul celui din urmă. Dar Ghazi, avându-l ca aliat pe Toghrul din Melitene, l-a învins şi l-a prins pe Gabras, care a trebuit să plătească treizeci de mii de dinari drept răscumpărare. O neînţelegere venită la timp între Ghazi şi Toghrul i-a împiedicat pe turci să-şi fructifice victoria.[6]

Pentru câţiva ani Ioan nu a mai fost în stare să intervină în Anatolia. Aceştia au fost anii creşterii îngrijorătoare a puterii danişmenzilor. În 1124, atunci când tatăl vitreg al lui Toghrul de Militene, ortoqidul Balak, a fost ucis în luptă la Jezireh, emirul Ghazi a pătruns în cetatea Melitene şi a anexat-o, spre încântarea creştinilor orientali aflaţi acolo, care au considerat domnia lui blândă şi dreaptă. După aceea, emirul s-a întors spre apus şi a cucerit de la bizantini Ankara, Gangra şi Kastamuni, întinzându-şi puterea până la ţărmul

[5] Chalandon, *op. cit.*, pp. 8–11, 19.

[6] *Ibid.*, pp. 35–48.

Mării Negre. Constantin Gabras, care era astfel separat pe uscat de Constantinopol, a profitat de avantajele acestei izolări și s-a proclamat conducător independent al Trapezuntului. În 1129, la moartea principelui Rupen, Thoros, Ghazi și-a îndreptat privirea către sud. Anul următor, în alianță cu armenii, l-a ucis pe principele Bohemund al II-lea al Antiohiei pe malurile Jihanului. Indiferent de cum vedea Ioan problema Antiohiei, sigur nu dorea să o vadă intrând în stăpânirea unui principe musulman puternic. Invazia imperială din Paflagonia, care a început imediat, l-a împiedicat pe Ghazi să-și fructifice victoria. Din fericire, în acei ani, selgiucizii anatolieni deveniseră neputincioși din cauza certurilor de familie. În 1125, sultanul Mas'ud a fost înlocuit cu fratele său, Arab. Mas'ud a fugit la Constantinopol, acolo unde împăratul l-a primit cu toată cinstea cuvenită. A mers după aceea la socrul lui, danișmedul Ghazi, al cărui ajutor i-a permis să-și recucerească tronul după o luptă de patru ani. La rândul lui, Arab a căutat refugiu la Constantinopol, unde a și murit.[7]

Între 1130 și 1135, Ioan a întreprins o campanie împotriva danișmenzilor în fiecare an. Acțiunea lui a fost întreruptă de două ori de intrigile fratelui său, sebastocratorul Isaac, care a fugit de la Curte în 1130 și și-a petrecut următorii nouă ani complotând cu diverși principi musulmani și armeni. Apoi, în 1134, moartea neașteptată a împărătesei l-a chemat de la război. Până în 1134, atunci când moartea emirului Ghazi a ușurat situația, Ioan recucerise tot teritoriul pierdut, mai puțin orașul Gangra, pe care l-a ocupat în primăvara următoare. Fiul și succesorul lui Ghazi, Mohammed, hărțuit de gâlcevile din familie, nu-și permitea să fie agresiv. Iar Mas'ud, lipsit de ajutorul danișmend, a ajuns la o înțelegere cu împăratul.[8]

După ce turcii anatolieni au fost reduși la ascultare, Ioan era pregătit să intervină în Siria. Dar mai întâi trebuia să-și asigure

---

[7] Chalandon, pp. 77–91; Nicetas Choniates, p. 45; Mihail Sirianul, III, pp. 223–224, 227, 237.

[8] Cinnamus, pp. 14–15; Nicetas Choniates, pp. 27–29; Mihail Sirianul, III, pp. 237–249.

spatele. În 1135, o solie bizantină a sosit în Germania, la Curtea împăratului apusean Lothar. Venind din partea lui Ioan, solia i-a oferit lui Lothar generoase subsidii financiare pentru a-l ataca pe Roger al Siciliei. Negocierile au durat câteva luni. În cele din urmă, în primăvara anului 1137, Lothar a acceptat să-l atace pe Roger.[9] Ungurii fuseseră înfrânți în 1128, iar în 1129 o campanie îi supusese pe sârbi. Sistemul de apărare de la Dunărea de Jos prezenta siguranță.[10] Pisanii fuseseră îndepărtați din alianța cu normanzii prin tratatul din 1126, iar în acest moment Imperiul se afla în relații bune atât cu Veneția, cât și cu Genova.[11]

În primăvara anului 1137, o armată imperială condusă de împărat și de fiii săi s-a adunat la Attalia și a pătruns spre răsărit, în Cilicia. Flota imperială îi păzea flancul. Armenii și latinii au fost în egală măsură surprinși de vestea că o armată bizantină se apropie. Leon Rupenidul, acum stăpân al câmpiei de răsărit din Cilicia, a ieșit dinaintea ei într-o încercare de a-i împiedica înaintarea cucerind fortăreața de frontieră Seleucia, dar a fost silit să se retragă. Împăratul a supus totul în calea sa, trecând pe lângă Mersin, Tarsus, Adana și Mamistra, care i s-au închinat imediat. Principele armean se baza pe marile fortificații de la Anazarbus pentru a-l opri pe împărat. Garnizoana a rezistat vreme de treizeci și șapte de zile, dar mașinile de asediu ale bizantinilor au făcut breșe în ziduri, iar cetatea a fost silită să se predea. Leon s-a retras în Munții Taurus, iar împăratul nu s-a obosit să-l urmeze. După ce a luat cu ușurință alte câteva castele armene din vecinătate, Ioan și-a condus oastea spre sud, pe lângă Issus și Alexandretta și peste Porțile Siriene, în câmpia Antiohiei. Pe 29 august a apărut în fața zidurilor orașului și și-a ridicat tabăra pe malul nordic al fluviului Orontes.[12]

---

[9] Petru Diaconul, în *M.G.H. Ss.*, vol VII, p. 833.

[10] Chalandon, *op. cit.*, pp. 59–63, 70–71.

[11] *Ibid.*, pp. 158–161.

[12] Cinnamus, pp. 16–18; Nicetas Choniates, pp. 29–35; Guillaume de Tyr, XIV, 24, pp. 341–342; Matei din Edessa, CCLIV, p. 323; Sembat Conetabilul, pp. 616–617; Grigore Preotul, pp. 152–153; Mihail Sirianul, III, p. 45; Ibn al-Athir,

Antiohia era lipsită de principele său. Raymond de Poitiers mersese să-l salveze pe regele Foulques de la Montferrand și Joscelin de Edessa îl însoțea. Odată ce au ajuns la Buqaia au aflat că regele fusese eliberat. Foulques intenționase să meargă la Antiohia pentru a se întâlni cu bizantinii, dar după experiențele recente a preferat acum să se întoarcă la Ierusalim. Raymond s-a grăbit înapoi la Antiohia, unde asediul împăratului începuse, dar încercuirea orașului nu se încheiase încă. Raymond și garda lui au reușit să se strecoare prin Poarta de Fier ascunsă sub citadelă.

Vreme de câteva zile mașinile de război bizantine au bombardat fortificațiile. Raymond nu se putea aștepta la ajutor din afară și nu era sigur nici de determinarea locuitorilor dinăuntrul zidurilor. Mulți, chiar și printre baronii săi, au început să vadă înțelepciunea politicii dejucate a principesei Alice. Nu a trecut mult până când Raymond a trimis o solie la împărat, oferindu-se să-l recunoască drept suzeran dacă ar fi putut să păstreze principatul ca vicar imperial. Ioan a cerut în schimb predare necondiționată. Raymond a spus că trebuie să se sfătuiască cu regele Foulques și au fost trimise scrisori în mare grabă la Ierusalim. Răspunsul lui Foulques nu a fost de ajutor: „Știm cu toții, a spus regele, și bătrânii noștri ne-au învățat că Antiohia a făcut parte din Imperiul Constantinopolului până când a fost cucerită de turci, care au ținut-o pentru paisprezece ani. În această privință, revendicările împăratului din tratatele încheiate cu înaintașii noștri sunt întemeiate. Ar trebui atunci să nu recunoaștem adevărul și să împiedicăm ceea ce este drept?" Atunci când regele, pe care-l considera seniorul său, dădea un asemenea sfat, Raymond nu putea să se mai opună. Trimișii săi l-au găsit pe împărat dispus la concesii. Raymond urma să vină în tabăra bizantină, să depună un jurământ complet de credință față de împărat, devenind omul lui, și să-i permită să pătrundă nestingherit în cetate și în citadelă. Mai mult, dacă bizantinii ar fi cucerit cu ajutorul latinilor Alepul și orașele dimprejur, Raymond urma să înapoieze

---

p. 424; Ibn al-Qalanisi, pp. 240–241 (editorul, p. 240, n. 2. modifică lecțiunea Kiyâlyâni – Kaloioannes –, în Imânyâl, Emanuel. Însă cronicarul se referă la Ioan).

Antiohia împăratului și să primească în schimb un principat alcătuit din Alep, Shaizar, Hama și Homs. Raymond a acceptat. A venit și a îngenuncheat în fața împăratului, jurându-i credință. Ioan nu a insistat să intre în Antiohia, dar flamura imperială a fost înălțată deasupra citadelei.[13]

Negocierile au arătat atitudinea stângace a latinilor față de împărat. Se poate ca răspunsul lui Foulques să fi fost dictat de necesitățile imediate ale momentului. Foulques știa prea bine că Zengi era marele dușman al regatului latin și nu dorea să supere singura putere creștină capabilă să-i oprească pe musulmani. Se prea poate ca influența reginei Melisenda să fi înclinat balanța în favoarea unei decizii care să-i dea dreptate surorii ei, Alice, și să-l umilească pe cel care a înșelat-o. Dar, în final, regele a respectat probabil opinia juriștilor săi. În pofida întregii propagande a lui Bohemund I, cei mai scrupuloși dintre cruciați continuau să considere tratatul încheiat la Constantinopol între Alexie și părinții lor ca fiind în continuare valid. Antiohia ar fi trebuit să fie înapoiată Imperiului, iar Bohemund și Tancred, pentru că nu și-au respectat jurămintele, și-au pierdut orice drept ar fi avut. Aceasta era o interpretare pro-imperială mai radicală chiar decât cea a împăratului. Cârmuirea imperială era întotdeauna realistă. A înțeles că ar fi dificil și nici nu ar fi înțelept să-i alunge pe latini din Antiohia fără să le ofere o compensație. În plus, Imperiul prefera să înșire de-a lungul frontierei state vasale a căror politică generală era controlată de împărat, dar care totodată ar fi dus greul atacurilor dușmanilor. Prin urmare, împăratul nu și-a întemeiat revendicările pe tratatul încheiat la Constantinopol, ci pe tratatul cu Bohemund de la Devol. Ioan Comnenul a cerut predarea necondiționată a Antiohiei, ca de la un vasal rebel. Totodată însă împăratul era gata să accepte ca Antiohia să rămână în continuare un stat-vasal, deoarce avea nevoie imediată de cooperarea ei în campaniile împotriva musulmanilor.[14]

---

[13] Guillaume de Tyr, XIV, 30, pp. 651–653; Orderic Vitalis, XIII, 34, pp. 99–101; Cinnamus, pp. 18–19; Nicetas Choniates, pp. 36–37.

[14] Vezi Chalandon, *op. cit.*, pp. 122–127, 130–133.

Se făcuse însă prea târziu pentru o campanie în acel an, așa că Ioan, după ce și-a impus autoritatea, s-a întors în Cilicia pentru a încheia cucerirea. Principii rupenizi au fugit din fața lui, retrăgându-se în înălțimile Munților Taurus. Trei dintre fiii lui Leon, Mleh, Ștefan și Constantin cel Orb, s-au refugiat la vărul lor, Joscelin de Edessa. Castelul familiei de la Vahka a rezistat vreme de câteva săptămâni, apărarea fiind condusă de un viteaz comandant, Constantin, a cărui înfruntare directă cu un ofițer din oastea macedoneană, Eustratius, a impresionat întreaga armată imperială. Curând după căderea castelului, au fost prinși Leon și fiii săi mai vârstnici, Rupen și Thoros. Au fost trimiși în închisoare, la Constantinopol, unde Rupen a fost curând condamnat la moarte. Dar Leon și Thoros au câștigat bunăvoința împăratului și li s-a permis să trăiască, sub supraveghere, la Curte. Leon a murit patru ani mai târziu, dar Thoros a scăpat în cele din urmă și s-a întors în Cilicia. După ce întreaga provincie a fost cucerită, Ioan a mers să ierneze în taberele din câmpia ciliciană, unde Balduin de Maraș a venit pentru a-i depune omagiu și pentru a-i cere protecție împotriva turcilor. În același timp, pentru a da impresia că bizantinii nu sunt dornici să pornească într-o ofensivă primejdioasă, o solie imperială a fost trimisă la Zengi.

În februarie anul următor, din porunca împăratului, autoritățile din Antiohia i-au arestat deodată pe toți negustorii și călătorii veniți din Alep și din orașele musulmane învecinate, astfel încât să nu poată da de știre acasă despre pregătirile militare pe care le văzuseră. Spre sfârșitul lunii martie, armata imperială a plecat din Antiohia, alăturându-i-se oștile principelui Antiohiei și contelui de Edessa, împreună cu un grup de Templieri. Pe 1 aprilie aliații au intrat pe pământurile dușmanilor și au ocupat Balat. În data de 3, armata creștină a apărut înaintea zidurilor cetății Biza'a, care a rezistat vreme de cinci zile, apărarea fiind condusă de soția comandantului. Vreme de alte șapte zile creștinii i-au vânat pe soldații musulmani din regiune, dintre care cei mai mulți se refugiaseră în grotele din el-Baba, de unde au fost scoși afară cu ajutorul fumului de bizantini. Zengi se afla cu oastea sa dinaintea cetății Hama, de unde încerca

să alunge garnizoana damaschină, atunci când iscoadele i-au dat de ştire despre invazia creştină. A trimis degrabă o parte din oaste condusă de Sawar pentru a întări garnizoana din Alep. Ioan sperase să ia Alepul prin surprindere, dar atunci când, pe 20 aprilie, a ajuns dinaintea zidurilor şi a lansat un asalt, şi-a dat seama că este foarte bine apărat. Împăratul a hotărât să nu încerce un asediu dificil şi s-a întors către sud. Pe 22 ale lunii a ocupat Athareb, pe 25 Maarat al-Numan şi pe 27 Kafartab. Pe 28 aprilie, oastea lui se afla la porţile Shaizarului.

Shaizar aparţinea emirului munqidhit, Abu'l Asakir Sultan, care reuşise să-şi păstreze independenţa faţă de Zengi. Prin urmare, se poate ca Ioan să fi sperat că Zengi nu va fi preocupat de soarta oraşului. Dar stăpânirea lui ar fi asigurat creştinilor controlul asupra cursului mijlociu al fluviului Orontes şi ar fi îngreunat înaintarea lui Zengi înspre Siria. Bizantinii au început asediul în forţă. O parte din oraşul de jos a fost ocupat curând, iar împăratul şi-a adus catapulta cea mare pentru a bombarda oraşul de sus, de pe dealul abrupt de dincolo de Orontes. Atât izvoarele latine, cât şi cele musulmane vorbesc despre curajul arătat de împărat şi despre tăria şi eficienţa bombardamentului. Împăratul, cu coiful lui aurit, părea să se afle pretutindeni, verificând maşinile de război, încurajându-i pe cei care dădeau asaltul şi îmbărbătându-i pe cei răniţi. Nepotul emirului, Usama, a văzut pagubele uriaşe pe care le făceau catapultele greceşti. Case întregi erau distruse de o singură bombardă, iar bara de fier pe care era fixat steagul emirului s-a prăbuşit, străpungând şi ucigând un om care trecea pe stradă. Dar dacă împăratul şi inventatorii lui erau neobosiţi, francii erau în schimb mai reţinuţi. Raymond se temea că dacă Shaizar va fi cucerit, ar putea fi silit să locuiască acolo, în linia întâi a creştinătăţii, şi să-şi abandoneze confortul din Antiohia. Joscelin, care în particular îl ura pe Raymond, nu dorea să-l vadă pe acesta aşezat la Shaizar şi, poate mai târziu, la Alep. Zvonurile pe care le-a răspândit au încurajat indolenţa naturală a lui Raymond şi neîncrederea lui în bizantini. În loc să se arunce în luptă, cei doi principi latini îşi petreceau zilele jucând zaruri în corturile lor. Reproşurile împăratului îi îmboldeau

doar vremelnic să facă lucruri de mântuială. Între timp Zengi a ridicat asediul cetății Hama și s-a îndreptat spre Shaizar. Solii lui s-au grăbit spre Bagdad, unde inițial sultanul nu voia să trimită niciun ajutor. O răscoală populară care cerea declanșarea războiului sfânt l-a silit însă să trimită o expediție. Prințul ortoqid Dawud a promis o armată de cincizeci de mii de turcomani din Jezireh. Au fost trimise scrisori și emirului danișmend, cerându-i-se să facă o diversiune în Anatolia. Zengi era bine informat cu privire la neînțelegerile dintre bizantini și latini. Iscoadele sale din oastea creștină au atâțat resentimentele principilor latini față de împărat.

În pofida eforturilor sale, Ioan a fost în cele din urmă învins de pantele abrupte ale Shaizarului, de curajul apărătorilor și de apatia latinilor. Unii dintre aliații săi l-au sfătuit să iasă în întâmpinarea lui Zengi, a cărui oaste era mai mică decât cea creștină. Dar împăratul nu-și putea permite să lase mașinile de asediu nepăzite, nici nu putea avea încredere în latini. Riscurile erau prea mari. Ioan a reușit să cucerească întregul oraș de jos, apoi, în jurul datei de 20 mai, emirul din Shaizar i-a trimis o solie prin care se arăta gata să-i plătească o răscumpărare consistentă, să-i dăruiască cei mai buni cai, cele mai bune veșminte de mătase și două dintre cele mai prețioase bijuterii ale sale, o masă încrustată cu pietre prețioase și o cruce împodobită cu rubine, luată cu șaizeci și șapte de ani mai înainte, la Manzikert, de la împăratul Roman Diogenes. Mai mult, emirul a fost de acord să-l recunoască pe împărat ca suzeran și să-i plătească un tribut anual. Ioan, dezgustat de aliații lui latini, a acceptat termenii oferiți de emir și pe 21 mai a ridicat asediul. Pe când marea armată imperială se înapoia spre Antiohia, Zengi s-a apropiat de Shaizar. Însă în afară de câteva hărțuieli ușoare, Zengi nu a îndrăznit să împiedice în vreun fel retragerea.[15]

---

[15] Guillaume de Tyr, XV, 1–2, pp. 655–658; Cinnamus, pp. 19–20; Nicetas Choniates, pp. 37–41; Mihail Sirianul, *loc. cit.*; Usama, ed. Hitti, pp. 26, 124, 143–144; Ibn al-Qalanisi, pp. 248–252; Kemal ad-Din, pp. 674–678; Ibn al-Athir, pp. 426–428. Poemul de felicitare adresat de Prodomus împăratului sugerează că Shaizar ar fi fost salvat de vreme (*M.P.G.*, vol. CXXXIII, col. 1344–1349).

Atunci când oastea a ajuns la Antiohia, Ioan a insistat să-şi facă o intrare solemnă în oraş. A intrat călare, cu principele Antiohiei şi contele de Edessa mergând ca scutieri, de-o parte şi de cealaltă a sa. Patriarhul şi întregul cler i-au ieşit în întâmpinare la poartă şi l-au condus pe străzile pavoazate până la catedrală, unde a avut loc o slujbă de sărbătoare, şi apoi la palat, unde şi-a stabilit reşedinţa. Acolo l-a chemat pe Raymond şi, lăsând să se înţeleagă că principele nu şi-a îndeplinit îndatoririle de vasal, i-a cerut să lase oastea bizantină să intre în oraş şi să-i înmâneze citadela. Ioan a spus că viitoarele campanii împotriva musulmanilor trebuie pregătite la Antiohia şi că avea nevoie de citadelă pentru a-şi păstra în siguranţă vistieria şi materialele de război. Latinii au fost îngroziţi. În vreme ce Raymond cerea timp pentru a chibzui la cererea împăratului, Joscelin s-a strecurat în afara palatului. Ajuns afară, le-a cerut ostaşilor săi să răspândească prin oraş zvonul că împăratul cerea expulzarea imediată a latinilor din oraş şi să-i incite pe aceştia să-i atace pe creştinii răsăriteni. Odată revolta începută, Joscelin s-a înapoiat în fugă la palat şi i-a strigat lui Ioan că a venit să-l avertizeze de pericol, riscându-şi viaţa. Răzmeriţa începuse pe străzi, iar grecii luaţi prin surprindere erau masacraţi. În Orient, nu se putea şti când se termină o revoltă. Ioan nu dorea nici ca grecii din oraş să sufere, nici ca el să fie izolat în palat având alături doar ostaşii de gardă, în vreme ce grosul armatei se găsea pe celălalt mal al fluviului Orontes. Pe deasupra, Ioan a aflat că solia lui Zengi şi-a atins scopul şi că selgiucizii anatolieni au invadat Cilicia şi au jefuit Adana. Deşi a înţeles vicleşugul lui Joscelin, Ioan nu putea risca o ruptură deschisă cu latinii până când nu-şi asigura liniile de comunicaţie. Prin urmare, a trimis după Raymond şi Joscelin şi le-a spus că pentru moment nu va cere mai mult decât reînnoirea jurământului lor de vasalitate şi că trebuia să se întoarcă la Constantinopol. Împăratul a părăsit palatul şi s-a alăturat oştii sale, iar principii au domolit imediat revolta. Dar principii erau în continuare neliniştiţi şi foarte nerăbdători să recâştige bunăvoinţa împăratului. Raymond s-a oferit chiar să primească dregători imperiali în oraş, ghicind că Ioan nu avea să accepte o propunere lipsită de

sinceritate. La scurtă vreme după aceea, Ioan şi-a luat rămas-bun de la Raymond şi Joscelin, arătându-le public prietenia pe care le-o poartă, când de fapt nu mai aveau deloc încredere unul în celălalt. Împăratul şi-a condus apoi oastea înapoi în Cilicia.[16]

Este demn de remarcat că pe parcursul negocierilor lui Ioan pentru Antiohia nu s-a amintit nimic despre Biserică. Potrivit Tratatului din Devol, scaunul patriarhal trebuia să fie înapoiat grecilor. Capii Bisericii Latine s-au temut că împăratul ar putea să insiste asupra acestei clauze după cum reiese limpede din porunca papei Inocenţiu al III-lea din martie 1138, trimisă aproape sigur ca răspuns unei solicitări din Antiohia. Papa interzicea oricărui membru al Bisericii sale să rămână alături de oastea bizantină dacă erau luate orice fel de măsuri împotriva autorităţilor latine din Antiohia. Probabil că Ioan nu dorea să stârnească nicio disensiune religioasă până când nu s-ar fi aflat, politic şi strategic, pe teren mai sigur. Dacă ar fi reuşit să-i asigure lui Raymond un principat în locul Antiohiei, ar fi readus un patriarh grec în oraş. Dar între timp tolera public prezenţa unui patriarh latin, după cum s-a văzut cu prilejul intrării sale solemne în oraş, atunci când Raoul de Domfront i-a ieşit în întâmpinare şi l-a condus la slujba de la catedrală.[17]

Ioan s-a îndreptat încet spre Constantinopol, după ce şi-a trimis o parte din oaste pentru a-l pedepsi pe selgiucidul Mas'ud pentru incursiunea din Cilicia. Mas'ud a cerut pace şi a plătit o răscumpărare. În 1139 şi 1140, împăratul a fost ocupat cu emirul danişmend, care era un duşman mult mai periculos decât selgiucidul. În 1139 Mohammed nu doar că a invadat Cilicia superioară şi a cucerit castelul Vahka, ci a condus şi o expediţie spre apus, până la râul

---

[16] Guillaume de Tyr, XV, 3–5, pp. 658–665; al-Azimi (p. 352) este singurul cronicar care aminteşte complotul.

[17] Guillaume de Tyr, XV, 3, p. 659. Dar Ibn al-Qalanisi (p. 245) spune că Ioan a cerut un patriarh grec pentru Antiohia. Este posibil ca el să confunde cererile lui Ioan cu cele ulterioare, ale lui Manuel. Scrisoarea lui Inocenţiu, din 25 martie 1138, este editată în *Cartulaire du Saint Sépulcre*, ed. Rozière, p. 86.

Sângarius. Alianța lui cu Constantin Gabras, ducele răzvrătit al Trapezuntului, îi asigura flancul nordic. În vara anului 1139, Ioan l-a alungat pe emirul danișmend din Bitinia și Paflagonia, iar în toamna aceluiași an împăratul a înaintat spre răsărit, de-a lungul țărmului Mării Negre. Constantin Gabras s-a închinat împăratului, iar oastea imperială s-a îndepărtat de țărm pentru a asedia fortăreața danișmendă de la Niksar. Era o acțiune dificilă. Fortăreața, întărită natural, era bine apărată, iar munții sălbatici din împrejurimi îngreunau liniile de comunicație. Ioan era întristat de pierderile mari pe care le suferise oastea și de dezertarea nepotului lui, Ioan, fiul fratelui său Isaac, care trecuse la dușman, se convertise la islam și se însurase cu fiica lui Mas'ud. Sultanii otomani vor pretinde că sunt urmașii lui. În toamna anului 1140, Ioan a abandonat campania și s-a înapoiat cu oastea la Constantinopol, cu intenția de a o reîncepe anul următor. Dar în 1141 emirul Mohammed a murit, iar puterea danișmendă a fost scoasă din joc pentru o vreme, din cauza războiului civil purtat între moștenitori. Ioan se putea întoarce la planurile lui mai ambițioase și-și putea îndrepta atenția din nou spre Siria.[18]

Avantajele aduse de campania imperială din 1137 împotriva musulmanilor fuseseră rapid pierdute. Zengi recuperase de la latini Kafartab în mai 1137, iar în toamna aceluiași an Maarat al-Numan, Biza'a și Athareb avuseseră aceeași soartă. În următorii patru ani, cât Zengi a fost întru totul prins de încercarea lui de a cuceri Damascul, latinii indolenți din nord nu au reușit să profite în vreun fel de dificultățile pe care le aveau. În fiecare an, Raymond și Sawar de Alep conduceau incursiuni unul în teritoriul celuilalt, fără însă ca vreo luptă importantă să aibă loc.[19] În comparație, comitatul Edessei s-a bucurat de o relativă pace, datorită certurilor sângeroase dintre principii musulmani de la frontieră, care au fost amplificate de moartea emirului danișmend Mohammed. În ochii împăratului Ioan, care urmărea cu atenție evenimentele de la Constantinopol,

---

[18] Nicetas Choniates, pp. 44–49; Mihail Sirianul, III, p. 248.

[19] Kemal ad-Din, pp. 681–685.

devenise limpede că latinii din nordul Siriei nu erau de niciun folos ca ostaşi ai creştinătăţii.

Neglijenţa lui Raymond se datora, pe de-o parte, lipsei de oameni, iar pe de alta neînţelegerii cu patriarhul Raoul. Raymond nu intenţionase nicio clipă să-şi ţină jurământul de a nu ieşi din cuvântul patriarhului în nicio privinţă, iar aroganţa lui Raoul îl înfuriase. Raymond şi-a găsit aliaţi în capitlul catedralei, conduşi de arhidiaconul Lambert şi de un canonic, Arnulf de Calabria. Încurajaţi de Raymond, cei doi au plecat la sfârşitul anului 1137 spre Roma pentru a se plânge de alegerea necanonică a lui Raoul. Pe când traversau pământurile regelui Roger al II-lea, Arnulf, care era prin naştere supus al acestuia, l-a stârnit pe rege împotriva lui Raoul, arătându-i că patriarhul i-a încredinţat tronul Antiohiei, la care Roger râvnea, lui Raymond. Raoul a fost silit să plece pe urma celor doi clerici la Roma, pentru a-şi susţine cauza. Dar, atunci când a ajuns în sudul Italiei, Roger a pus să fie arestat. Raoul s-a dovedit însă atât de fermecător prin comportament şi atât de convingător prin vorbe, încât regele a fost, în scurt timp, câştigat de partea sa. Patriarhul şi-a continuat drumul spre Roma, unde, încă o dată, farmecul lui a triumfat. Şi-a depus de bunăvoie *pallium*-ul pe altarul Sfântului Petru şi l-a primit înapoi de la papă. Pe când traversa sudul Italiei, întorcându-se în Orient pentru a-şi reocupa tronul patriarhal, regele Roger l-a tratat ca pe un oaspete de onoare. Dar, atunci când a ajuns în Antiohia, clerul său, susţinut de Raymond, a refuzat să-i arate cinstea cuvenită, ieşindu-i în întâmpinare la porţile oraşului. Raoul, jucând rolul unui om umil şi rănit, s-a retras discret la o mănăstire de lângă Sf. Simeon. A rămas acolo până când Joscelin de Edessa, dornic întotdeauna să-l pună pe Raymond într-o situaţie stânjenitoare, l-a invitat să-i facă o vizită solemnă în capitală, unde arhiepiscopul a fost primit ca un suzeran spiritual. Curând Raymond a hotărât că este mai sigur să-l aibă înapoi în Antiohia. Atunci când s-a întors, patriarhul a fost întâmpinat cu toată cinstirea pe care şi-o putea dori.

Însă din cauza intrigilor lui Raymond, investigaţia cu privire la alegerea sa a fost redeschisă la Roma. În primăvara anului 1139,

Petru, arhiepiscop de Lyons, a fost trimis pentru a cerceta cazul la fața locului. Petru, care era foarte vârstnic, a mers mai întâi la Locurile Sfinte. În timp ce călătorea spre nord, s-a stins la Acra. Moartea lui i-a descurajat pe dușmanii lui Raoul și chiar și Arnulf de Calabria a vrut să se închine patriarhului. Dar Raoul, în aroganța lui, l-a refuzat. Înfuriat, Arnulf s-a înapoiat la Roma și l-a convins pe papă să trimită un alt legat, pe Alberic, episcop al Ostiei. Noul legat a sosit în noiembrie 1139 și a convocat de îndată un sinod la care au participat toți prelații latini din Orient, inclusiv patriarhul Ierusalimului. Era limpede că sinodul împărtășea ideile principelui și ale clerului disident. Prin urmare, Raoul a refuzat să participe la întâlnirile sinodului din catedrala Sfântului Petru, iar singurul lui susținător, Serlon, arhiepiscop al Apameei, a fost alungat din întrunire atunci când a încercat să-l apere pe patriarh. După ce a ignorat trei chemări succesive de a se înfățișa pentru a răspunde acuzațiilor care-i erau aduse, Raoul a fost depus. Sinodul l-a ales în locul lui pe Aimery de Limoges, conducătorul capitlului, un om masiv, energic și aproape analfabet, care-și datora ascensiunea lui Raoul, dar care avusese grijă să se împrietenească și cu Raymond. După ce a fost depus, fostul patriarh a fost aruncat în închisoare de Raymond. Ceva mai târziu a reușit să scape și să ajungă la Roma, unde a câștigat din nou bunăvoința papei și a cardinalilor. Însă nu a mai apucat să profite de ajutorul lor pentru a se urca din nou pe tron, deoarece a murit în 1142. S-a vorbit că ar fi fost otrăvit. Episodul i-a asigurat lui Raymond cooperarea loială a Bisericii din Antiohia, dar purtarea samavolnică față de patriarh a lăsat o impresie urâtă, chiar și printre acei clerici care nu-l plăcuseră deloc.[20]

În primăvara anului 1142, Ioan era gata să revină în Siria. Ca și în 1136, împăratul a avut grijă să-și protejeze spatele printr-o alianță cu monarhul german, îndreptată împotriva lui Roger al Siciliei. Solii bizantini au mers la Curtea lui Conrad al III-lea, urmașul lui

[20] Guillaume de Tyr, XIV, 10, pp. 619-620; XV, 11-16, pp. 674-685. Guillaume este singura noastră sursă.

Lothar, pentru a face demersurile necesare şi pentru a pecetlui prietenia printr-o căsătorie. Solii s-au înapoiat în 1142, aducând-o cu ei pe cumnata lui Conrad, Bertha de Sulzbach, care sub numele de Irina avea să devină soţia celui mai tânăr fiu al lui Ioan, Manuel. Împăratul şi-a asigurat şi bunăvoinţa oraşelor maritime italiene.[21] În primăvara anului 1142, Ioan şi fiii săi au condus armata bizantină prin Anatolia, până la Attalia, respingându-i pe selgiucizi şi pe supuşii lor turcomani, care încercaseră din nou să pătrundă în Frigia, şi întărind fortificaţiile de frontieră. Pe când aştepta în Attalia, împăratul a suferit o pierdere grea. Fiul lui cel mare, Alexie, moştenitorul desemnat, s-a îmbolnăvit şi a murit acolo. Următorii doi fii ai împăratului, Andronic şi Isaac, au fost însărcinaţi să ducă pe mare trupul lui Alexie la Constantinopol. Andronic a murit şi el în timpul călătoriei.[22] În pofida durerii, Ioan a continuat să înainteze spre răsărit, dând de înţeles că se îndrepta spre Cilicia superioară pentru a recuceri fortăreţele luate de danişmenzii, pentru că nu dorea să trezească bănuielile latinilor.[23] Oastea a trecut în marş forţat prin Cilicia şi, dincolo de cursul superior al Amanusului, prin Giaour Dagh. La mijlocul lunii septembrie, oastea bizantină şi-a făcut apariţia pe neaşteptate la Turbessel, cea de-a doua capitală a lui Joscelin de Edessa. Joscelin, luat prin surprindere, s-a grăbit să depună omagiu împăratului şi să i-o dea drept ostatică pe fiica lui, Isabela. Ioan s-a îndreptat apoi spre Antiohia, iar pe 25 septembrie a ajuns la Baghras, castelul templier care controla drumul din Cilicia la Antiohia. De acolo, i-a cerut lui Raymond să-i predea oraşul în întregime, reamintindu-i oferta de a-i asigura un principat din viitoarele sale cuceriri.

---

[21] Chalandon, *op. cit.*, pp. 161–162, 171–172.

[22] Cinnamus, p. 24; Nicetas Choniates, pp. 23–24. Cinnamus (p. 23) afirmă că Ioan şi-ar fi dorit ca Alexie să moştenească Imperiul, dar şi ca Manuel, fiul lui cel mai mic, să primească un principat alcătuit din Antiohia, Attalia şi Cipru.

[23] Guillaume de Tyr, XV, 19, p. 688, arată că Raymond l-ar fi chemat pe Ioan să intervină, pentru că se temea de Zengi, dar Nicetas Choniates (p. 52) relatează cum împăratul şi-a ascuns planurile şi cum sosirea lui în Siria a constituit o surpriză (Guillaume de Tyr, *ibid.*, p. 689).

Raymond a fost cuprins de spaimă. De data aceasta era convins că împăratul avea să-şi ducă la bun sfârşit intenţiile, inclusiv prin folosirea forţei, şi se părea că şi creştinii orientali erau gata să-i ajute pe bizantini. Latinii au încercat să câştige timp. Schimbându-şi complet temelia juridică de care se folosise în 1131, Raymond i-a răspuns împăratului că trebuie să-şi consulte vasalii. La Antiohia a fost ţinut un consiliu în care vasalii, probabil îndemnaţi de noul patriarh, au declarat că Raymond cârmuia Antiohia doar în calitate de soţ al moştenitoarei. Prin urmare, nu avea niciun drept să înstrăineze teritoriul. Mai mult, nici măcar împreună, principele şi soţia sa nu puteau înstrăina sau schimba principatul fără consimţământul vasalilor lor, care, dacă ar fi încercat acest lucru, i-ar fi înlăturat de pe tron. Episcopul Jabalei, care i-a adus lui Ioan răspunsul consiliului, a întărit respingerea cererii imperiale citând autoritatea papei. Dar i-a oferit în schimb împăratului o intrare solemnă în Antiohia. Răspunsul, care contrazicea toate acţiunile anterioare ale lui Raymond, nu i-a dat de ales împăratului. Singura opţiune era războiul, însă anotimpul nu mai era potrivit pentru o acţiune imediată. După ce a jefuit proprietăţile latinilor din vecinătatea oraşului, împăratul s-a întors în Cilicia pentru a recuceri castelele luate de danişmenzi şi pentru a petrece acolo iarna.[24]

Din Cilicia, Ioan a trimis o solie la Ierusalim regelui Foulques, pentru a-şi anunţa dorinţa de a întreprinde o vizită la Locurile Sfinte şi pentru a discuta cu regele despre o acţiune comună împotriva necredincioşilor. Foulques se găsea într-o situaţie delicată. Nu avea nici cea mai mică dorinţă să vadă o mare armată imperială coborând în Palestina, pentru că preţul ajutorului urma să fie inevitabil recunoaşterea suzeranităţii împăratului. Episcopul Betleemului, Anselm, însoţit de Roard, castelan al Ierusalimului, şi de Geoffroy, abate al Templului, care era un bun cunoscător de greacă, au fost trimişi la Ioan pentru a-l lămuri că Palestina era o ţară săracă, lipsită de proviziile necesare unei armate atât de

[24] Guillaume de Tyr, XV, 19–20, pp. 688–691; Nicetas Choniates, pp. 52–53; Preotul Grigore, p. 156; Matei din Edessa, CCLV, p. 325.

mari precum cea imperială. Dacă însă împăratul ar fi dorit să vină cu o escortă mai mică, regele ar fi încântat să-l primească. Pentru moment, Ioan a decis să nu insiste cu solicitarea sa.[25]

În martie 1143, atunci când încheiase pregătirile în vederea recuceririi Antiohiei, împăratul şi-a luat o scurtă vacanţă pentru a vâna mistreţi în Munţii Taurus. Pe când se afla la vânătoare a fost rănit accidental de o săgeată. Împăratul nu a dat importanţă ranei, dar aceasta s-a infectat şi în scurt timp a murit de septicemie. Ioan şi-a aşteptat sfârşitul cu demnitate. Până în ultima clipă a făcut demersurile necesare pentru succesiune şi pentru ca guvernarea să continue cât mai lin. Cei doi fii mai mari ai săi muriseră. Cel de-al treilea, Isaac, care se găsea la Constantinopol, era un tânăr cu o fire imprevizibilă. Prin urmare, Ioan a hotărât ca mezinul şi cel mai înţelept fiu al său, Manuel, să-i fie moştenitor. Împăratul l-a convins pe prietenul său cel mai bun, marele domestic Axuch, să-l sprijine pe Manuel. Cu mâinile sale slăbite, Ioan i-a aşezat coroana pe cap lui Manuel şi i-a chemat pe generalii săi să-l aclame pe noul împărat. După ultima spovedanie făcută unui călugăr sfânt din Pamfilia, Ioan a murit pe 8 aprilie.[26]

Moartea lui Ioan a salvat Antiohia latină. Axuch s-a grăbit să ajungă la Constantinopol înaintea veştilor, pentru a pune la adăpost palatul şi cârmuirea de orice încercare a celuilalt fiu al lui Ioan, Isaac, de a revendica tronul. În vremea aceasta, Manuel conducea oastea înapoi, prin Anatolia. Până când nu era sigur că stăpâneşte capitala, nu putea fi vorba de alte aventuri în Orient. Proiectul imperial a fost dat deoparte, însă nu pentru mult timp.[27]

---

[25] Guillaume de Tyr, XV, 21, pp. 691–693. Ioan pregătise danii pentru Sfântul Mormânt (Cinnamus, p. 25).

[26] Guillaume de Tyr, XV, 22–23, pp. 693–695; Cinnamus, pp. 26–29; Nicetas Choniates, pp. 56–64; Matei din Edessa, CCLV, p. 325; Grigore Preotul, p. 156; Mihail Sirianul, III, p. 254; Ibn al-Qalanisi, p. 264; *Bustan*, p. 537.

[27] Cinnamus, pp. 29–32, relatează venirea unei solii antiohiene insolente la Manuel, care a răspuns că se va întoarce pentru a-şi revendica drepturile. Nicetas Choniates, pp. 65–69; Guillaume de Tyr, XV, 23, p. 696.

IV

CĂDEREA EDESSEI

„O moştenire repede câştigată de la început, la urmă va fi fără binecuvântare."

Pilde, 20:21

Latinii din Orient au răsuflat uşuraţi atunci când au aflat de moartea împăratului, iar în mulţumirea lor nu şi-au dat seama că atabegul Zengi, cel mai mare duşman al lor, era încă şi mai bucuros.[1] Timp de doi ani, din 1141 până în 1143, Zengi a fost stânjenit de dorinţa sultanului Mas'ud de a-şi reafirma autoritatea asupra sa. Zengi a reuşit să evite invadarea teritoriului Mosulului de către oastea sultanului doar prin manifestarea, în ultimul moment, a supunerii şi trimiţându-şi fiul ca ostatic.[2] O eventuală cucerire bizantină a Siriei în acel moment ar fi pus capăt planurilor lui din Apus. Acestea erau periclitate şi de alianţa încheiată între regele Ierusalimului şi atabegul Damascului, care se temeau amândoi de Zengi.

---

[1] Atitudinea musulmanilor faţă de bizantini este ilustrată de Ibn al-Qalanisi (p. 252) care, povestind retragerea împăratului din 1138, spune că: „Toate inimile au răsuflat uşurate după atâta istovire şi teamă."

[2] Ibn al-Athir, pp. 241–242.

După ruperea alianței latino-bizantine în 1138, Zengi a revenit la planurile sale privind cucerirea Damascului. Asediul cetății Homs fusese de două ori întrerupt, mai întâi de înaintarea latinilor spre Montferrand, apoi de asediul bizantin al Shaizarului. Zengi s-a reîntors acum cu toate forțele spre Homs și a trimis la Damasc o solie prin care o cerea în căsătorie pe mama atabegului, prințesa Zumurrud, care urma să primească Homs ca dotă. Damaschinii nu se aflau în situația de a-și permite refuzul. În iunie 1138, văduva se căsătorea cu Zengi, iar oastea lui intra în Homs. Ca un gest de bunăvoință, Zengi i-a încredințat guvernatorului cetății, vârstnicului mameluc Unur, un domeniu alcătuit din proaspăt cucerita fortăreață Montferrand și din câteva castele învecinate.[3]

Din fericire pentru dinastia buridă din Damasc, Unur nu s-a stabilit la Montferrand, ci a venit la Damasc. Acolo, în noaptea de 22 iunie 1139, tânărul atabeg Shihab ed-Din Mahmud a fost ucis în patul lui de trei dintre pajii săi favoriți. Dacă Zengi, care a fost bănuit că ar fi fost implicat, spera ca prin acest asasinat să preia cârmuirea, avea să fie dezamăgit. Unur a preluat îndată puterea. Ucigașii au fost crucificați, iar fratele vitreg al atabegului, Jemal ed-Din Mohammed, guvernatorul Baalbekului, a fost chemat să-i urmeze la tron lui Mahmud. Drept răsplată, Mohammed i-a încredințat-o lui Unur pe mama lui, precum și Baalbekul. Dar Unur a rămas la Damasc, ținând frâiele puterii în continuare. Acest lucru nu-i convenea deloc lui Zengi, care a fost chemat de Zumurrud și de un frate al lui Mohammed, Bahrain Șah, un dușman personal al lui Unur. La sfârșitul verii anului 1139, Zengi a început asediul Baalbekului, cu o oaste mare și cu paisprezece mașini de asediu. Orașul a capitulat pe 10 octombrie, iar garnizoana citadelei, înălțată pe ruinele marelui templu al lui Baal, s-a predat și ea pe 21 octombrie, după ce Zengi jurase pe Coran că va cruța viețile apărătorilor. Dar Zengi și-a încălcat jurământul. Toată garnizoana a fost masacrată cu sălbăticie, iar femeile au fost vândute în robie. Zengi ar

[3] Ibn al-Qalanisi, p. 252; Kemal ad-Din, pp. 678–679.

fi vrut ca masacrul să-i îngrozească pe damaschini, dar nu a făcut decât să-i înăsprească şi mai mult şi să-i determine să-l considere un duşman situat în afara hotarului credinţei.[4]

În ultimele zile ale anului, Zengi şi-a aşezat tabăra în apropierea Damascului. În schimbul Damascului i-a oferit atabegului Mohammed oraşele Baalbek sau Homs, iar tânărul prinţ ar fi acceptat dacă Unur l-ar fi lăsat. Atunci când Mohammed a refuzat, Zengi a început să asedieze oraşul. În acest moment de criză, pe 29 martie 1140, Mohammed a murit. Dar Damascul era credincios dinastiei buride, iar Unur nu a întâmpinat nicio dificultate să-l urce pe tron pe Mujir ed-Din Abaq, fiul cel mai mic al lui Mohammed. Tot atunci, Unur a hotărât că era îndreptăţit, religios şi politic, să-i cheme pe creştini în ajutor împotriva unui duşman atât de perfid. O solie condusă de Usama, prinţul munqidhit, a plecat din Damasc spre Ierusalim.[5]

Regele Foulques încercase să profite de greutăţile damaschinilor pentru a-şi consolida stăpânirea asupra Transiordaniei. În vara anului 1139, Foulques a primit vizita lui Thierry de Alsacia, conte de Flandra, care era însurat cu Sybilla, fiica lui din prima căsătorie. Cu ajutorul lui Thierry, Foulques a pătruns în Gilead şi a reuşit, cu oarece dificultate, să cucerească o mică fortăreaţă de lângă Ajlun, după care a masacrat garnizoana.[6] Efortul i-a adus un câştig neînsemnat lui Foulques, iar când Unur i-a oferit douăzeci de mii de besanţi pe lună şi înapoierea fortăreţei Banyas dacă-l va alunga pe Zengi din Damasc, regele s-a lăsat uşor convins să-şi schimbe planurile. Ideea unei asemenea alianţe nu era nouă. Încă de la începutul anului 1138 Usama călătorise la Ierusalim din partea lui Unur pentru a discuta despre încheierea ei. Însă, deşi Curtea latină îi făcuse o primire solemnă, propunerile lui au fost respinse. Acum ameninţarea exercitată de puterea crescândă a lui Zengi era mai bine înţeleasă.

---

[4] Ibn al-Qalanisi, pp. 253–256; Ibn al-Athir, p. 431.

[5] Ibn al-Qalanisi, pp. 256–259.

[6] Guillaume de Tyre, XV, 6, pp. 665–668.

Atunci când Foulques şi-a convocat consiliul pentru a cântări propunerea, sentimentul general a fost că trebuie acceptată.[7]

După ce au fost trimişi ostaticii din Damasc, oastea latină a plecat în aprilie spre Galileea. Foulques a înaintat cu grijă şi s-a oprit lângă Tiberiada, trimiţându-şi iscoadele înainte. Zengi a coborât pe ţărmul opus al mării Galileei, pentru a-i urmă mişcările, dar văzând că oastea francă stă pe loc, s-a reîntors la asediul Damascului. După care Foulques a înaintat înspre miazănoapte. Zengi nu voia să rişte să fie prins între latini şi damaschini şi s-a retras din faţa Damascului. La începutul lunii iulie, atunci când Foulques s-a întâlnit cu trupele lui Unur, puţin mai la răsărit de lacul Huleh, au aflat că Zengi se retrăsese la Baalbek. Spre sfârşitul lunii, unele dintre trupe s-au reîntors pentru a jefui regiunea până sub zidurile Damascului, dar Zengi şi grosul armatei sale s-au retras nevătămate la Alep.[8] Alianţa a salvat independenţa Damascului fără vreo luptă. Unur şi-a respectat cuvântul. Pentru o vreme trupele lui au asediat cetatea Banyas, dar destul de dezorganizat. Locotenentul lui Zengi, Ibrahim ibn Turgut, a profitat de acalmie pentru a întreprinde o incursiune asupra regiunii de coastă de lângă Tyr. A fost luat prin surprindere de oastea lui Raymond al Antiohiei, care se îndrepta spre sud pentru a-l ajuta pe Foulques în campania din Damasc. Ibrahim a fost înfrânt şi ucis. Atunci când Unur însuşi a apărut dinaintea cetăţii Banyas şi i s-au alăturat Foulques şi Raymond, care au fost încurajaţi în demersul lor de legatul papal aflat în vizită, Alberic de Beauvais, garnizoana a hotărât în scurt timp să capituleze. Unur a aranjat ca apărătorii cetăţii să fie răsplătiţi cu pământuri lângă Damasc. După aceea, a înmânat cetatea latinilor, care l-au aşezat aici pe fostul ei guvernator, Rainier de Brus, iar Adam, arhidiacon al Acrei, a fost numit episcop.[9]

---

[7] *Ibid.*, XV, 7, pp. 668–669; Ibn al-Qalanisi, pp. 259–260.

[8] Guillaume de Tyr, XV, 8, pp. 669–670; Ibn al-Qalanisi, p. 260; Kemal ad-Din, p. 682.

[9] Guillaume de Tyr, XV, 9–11, pp. 770–776; Ibn al-Qalanisi, pp. 260–261.

Alianța dintre Foulques și Unur a fost pecetluită de o vizită pe care cel din urmă, însoțit de Usama, a făcut-o la scurtă vreme după aceea Curții Regale de la Acra. Acolo li s-a făcut o primire prietenoasă și măgulitoare, iar după ce au mers și la Haifa și Ierusalim, s-au întors prin Nablus și Tiberiada. Turul s-a desfășurat într-o atmosferă dominată de cele mai bune intenții, deși Usama nu era de acord, în niciun caz, cu tot ceea ce vedea.[10] Foulques și-a arătat în continuare dorința sinceră de prietenie cu Damascul, atunci când Unur i s-a plâns de atacurile întreprinse împotriva supușilor lui de Rainier de Brus, din Banyas. Lui Rainier i s-a poruncit cu asprime să termine cu jafurile și să despăgubească victimele.[11]

În jurul anului 1140, regele Foulques avea motive să fie mulțumit de cârmuirea sa. Din vremea înaintașului său poziția regelui în nordul Siriei se deteriorase și nici nu se mai bucura de prestigiu sau autoritate în acea regiune. Cel mai probabil, Joscelin de Edessa nici măcar nu-l recunoștea ca suzeran. Dar Foulques își consolidase puterea pe propriile sale domenii. Învățase lecția supraviețuirii latinilor în Orient: trebuia să fie mai puțin intransigent cu musulmanii și gata să se împrietenească cu cei mai puțin periculoși dintre ei. Regele își convinsese și nobilii să-l urmeze în această direcție. În același timp însă, Foulques muncise din greu pentru a întări apărarea țării. La frontiera sudică fuseseră ridicate trei mari castele pentru a se pune la adăpost în fața atacurilor egiptenilor din Ascalon. La Ibelin, aflat la vreo șaisprezece kilometri sud-vest de Lydda, într-un loc cu apă din belșug, care controla răspântia de drumuri de la Ascalon la Jaffa și la Ramla, Foulques s-a folosit de ruinele vechiului oraș roman Jamnia pentru a ridica o fortăreață superbă, care i-a fost încredințată lui Balian, poreclit „cel Bătrân", fratele vicontelui de Chartres. Balian își stăpânea domeniul ca vasal al seniorilor de Jaffa și câștigase bunăvoința lui Foulques, sprijinindu-l pe rege împotriva lui Hugues du Puiset. Devenind castelan d'Ibelin, Balian s-a ridicat în rândul vasalilor de prim rang și s-a căsătorit

[10] Usama, ed. Hitti, pp. 166–167, 168–169, 226.

[11] *Ibid.*, pp. 93–94.

cu Helvis, moştenitoarea din Ramla. Urmaşii lui vor alcătui cea mai cunoscută familie nobiliară din Orientul Latin.[12]

La sud de Ibelin, drumul direct de la Ascalon la Ierusalim era păzit de castelul din Blanchegarde, aflat pe dealul numit de arabi Tel as-Safiya, colina strălucitoare. Apărătorul lui, Arnulf, a devenit unul dintre cei mai bogaţi şi puternici baroni din regat.[13] Cel de-al treilea castel a fost ridicat la Bethgibelin, în satul pe care cruciaţii l-au identificat în mod greşit cu Beersheba. Acesta controla drumul de la Ascalon la Hebron, iar apărarea lui a fost încredinţată Ospitalierilor.[14] Aceste fortificaţii nu erau întru totul de ajuns pentru a preveni atacurile din Ascalon. În 1141, egiptenii au răzbit printre ele şi au învins o mică oaste cruciată în câmpia din Sharon.[15] Dar castelele au zădărnicit orice atac serios asupra Ierusalimului venit dinspre sud şi au devenit centre ale administraţiei locale.

În acelaşi timp, Foulques a luat măsuri pentru a aduce ferm sub puterea sa regiunea de la răsărit şi miazăzi de Marea Moartă. Senioria de Montreal, cu castelul ei aflat într-o oază pe dealurile din Idumeea, le permisese latinilor să exercite un oarecare control asupra drumurilor de caravane din Egipt spre Arabia şi spre Siria. Dar caravanele musulmane continuau să treacă nevătămate pe aceste drumuri, iar călăreţii din deşert puteau în continuare să pătrundă în Iudeea. La vremea în care Foulques s-a urcat pe tron, seniorul de Montreal şi al pământurilor de dincolo de Iordan era Roman du Puy, căruia Balduin I îi încredinţase fieful în jurul anului 1115. Dar Roman l-a sprijinit pe Hugues du Puiset împotriva regelui şi prin urmare, în 1132, Foulques l-a dezmoştenit pe fiul lui şi i-a confiscat fieful, pe care l-a încredinţat lui Pagan Majordomul, unul dintre marii dregători de la Curte. Pagan era un gospodar energic

---

[12] Guillaume de Tyr, XV, 24, pp. 696–697. Pentru originea lui Balian, vezi Du Cange, *Familles d'Outre-mer*, ed. Rey, pp. 360–361.

[13] Guillaume de Tyr, XV, 25, pp. 697–699.

[14] *Ibid.*, XIV, 22, pp. 638–639. Martin, „Les premiers princes croisés et les Syriens jacobites de Jérusalem. II", *Journal Asiatique*, seria a 8-a, vol. XIII, pp. 34–35, aduce mărturii siriene care sugerează că ridicarea castelului s-a început în 1135.

[15] Ibn al-Qalanisi, p. 263.

și a încercat să instituie un control mai strict asupra regiunii întinse pe care o cârmuia. Se pare că a avut succes în supravegherea regiunii de la sud de Marea Moartă. Dar în 1139, atunci când Foulques se afla în Gilead, o bandă de musulmani a reușit să treacă Iordanul în apropiere de Marea Moartă și a jefuit Iudeea, unde au nimicit un detașament de cavaleri templieri trimiși împotriva lor, înșelându-i prin tactica retragerii prefăcute. Probabil că Pagan și-a mutat reședința de la Montreal la Moab, în Idumeea, atât pentru a controla mai bine părțile nordice, cât și pe cele sudice. Acolo, în 1142, pe dealul pe care cronicarii îl numesc Petra Deserti, Piatra Deșertului, Pagan a construit cu încuviințarea regelui marea fortăreață cunoscută sub denumirea Kerak din Moab. Fortăreața era excelent așezată pentru a domina singurele drumuri practicabile din Egipt și Arabia de Apus spre Siria și nu era prea departe de vadurile de pe cursul de jos al Iordanului. Balduin I stabilise deja un punct întărit de supraveghere la Elyn sau Aila, mai jos pe țărmul golfului din Akaba. Pagan a așezat garnizoane puternice la Elyn și la fortificația din Valea lui Moise, lângă străvechea Petra. Aceste castele, împreună cu Monteral și Kerak, le-au asigurat seniorilor de dincolo de Iordan stăpânirea asupra pământurilor din Idumea și Moab, cu câmpurile lor bogate de grâne și cu resursele de sare de la Marea Moartă. Latinii nu au colonizat însă această regiune, iar triburile beduine și-au continuat vechea lor viață nomadă în ținuturile aride, plătind tribut francilor doar din când în când.[16]

În vremea domniei lui Foulques drumurile din interiorul regatului au devenit mai sigure. În momentul urcării sale pe tron, drumul de la Jaffa la Ierusalim continua să fie nesigur din cauza

---

[16] Guillaume de Tyr, XV, 21, pp. 692–693. Pentru produsele din acest ținut, vezi Abel, *Géographie de la Palestine*, I, p. 505. Pentru consecințele negoțului musulmanilor, vezi Wiet, *op. cit.*, pp. 320–321. Vezi Rey, „Les Seigneurs de Montréal et de la Terre d'Oultre Jourdain", în *Revue de l'Orient Latin*, vol. IV, p. 19 și urm. Castelul din Valea lui Moise se găsește acum pe dealul abrupt cunoscut ca Wueira, la marginile Petrei, unde întinse ruine din vremea cruciaților pot fi văzute dincolo de Wadi Musa. Există de asemenea ruine ale unei mici fortificații medievale pe dealul din al-Habis, în centrul Petrei.

tâlharilor, care nu numai că-i vătămau pe pelerini, dar întrerupeau și aprovizionarea cu hrană a capitalei. În 1133, pe când regele lipsea aflându-se în regiunile nordice, patriarhul Guillaume a organizat o expediție împotriva tâlharilor și a ridicat un castel, numit Chastel Ernaut, lângă Beit Nuba, unde drumul spre Lydda urca printre dealuri. Ridicarea castelului a permis autorităților să supravegheze drumul cu mai mare ușurință, iar după fortificarea frontierei egiptene arareori călătorii au mai fost deranjați pe drumul lor dinspre țărm.[17]

Se cunosc doar puține lucruri despre cârmuirea regatului în ultimii ani ai domniei lui Foulques. După ce revolta lui Hugues du Puiset a fost înăbușită, iar dorința de răzbunare a reginei a fost potolită, baronii au fost întru totul credincioși coroanei. Relațiile lui Foulques cu Biserica Ierusalimului au fost permanent bune. Patriarhul Guillaume de Messines, care-l încoronase și care i-a supraviețuit, i-a rămas un prieten credincios și respectuos. Pe măsură ce înainta în vârstă regina Melisenda s-a dedicat faptelor pioase, însă principala ei ctitorie urmărea slava propriei familii. Regina era devotată surorilor ei. Alice devenise principesă a Antiohiei, Hodierna era acum contesă de Tripoli, dar pentru cea mai tânără, Joveta, care în copilărie fusese un an captivă la musulmani, nu s-a găsit niciun soț convenabil. Joveta a intrat la mănăstire și a devenit călugăriță la Sfânta Ana din Ierusalim. În 1143, regina a cumpărat de la Sfântul Mormânt satul Betania, în schimbul unor pământuri lângă Hebron. Acolo a construit o mănăstire închinată Sfântului Lazăr și surorilor sale, Marta și Maria, pe care a fortificat-o cu un turn și căreia i-a dăruit Ierihonul, împreună cu toate livezile și fermele dimprejur. Pentru ca adevăratul motiv să nu fie atât de străveziu a numit ca primă stareță o călugăriță ireproșabilă, care era însă vârstnică și muribundă și care a avut grijă să se stingă câteva luni mai târziu. Apoi conventul supus a ales-o ca stareță pe Joveta, care împlinise douăzeci și patru de ani. Pentru tot restul vieții sale îndelungate Joveta a deținut o poziție aleasă

[17] Guillaume de Tyr, XIV, 8, p. 617.

și respectată, în dubla ei calitate de prințesă de sânge regal și de stareță a celei mai bogate mănăstiri din Palestina.[18]

Aceasta a fost cea mai generoasă dintre toate daniile Melisendei, dar regina și-a convins soțul să dăruiască mai multe pământuri Sfântului Mormânt, iar ea a continuat, cu generozitate, să ctitorească așezăminte religioase de dimensiuni însemnate în toată perioada în care a fost văduvă.[19] Melisendei i se datorează îmbunătățirea relațiilor cu Bisericile Iacobită și Armeană. Înainte ca oastea cruciată să cucerească Ierusalimul, iacobiții fugiseră în masă în Egipt. Atunci când s-au întors, au aflat că domeniile Bisericii lor din Palestina fuseseră date unui cavaler latin, Gauffier. În 1103 Gauffier a fost prins de egipteni, iar iacobiții și-au recuperat pământurile. Dar în 1137 Gauffier, pe care toată lumea îl credea mort, s-a întors din captivitate și și-a revendicat proprietățile. Datorită intervenției directe a reginei, iacobiții și-au putut păstra posesiunile, după ce i-au plătit lui Gauffier trei sute de besanți drept despăgubire. În 1140 îl găsim pe catolicosul armean participând la un sinod al Bisericii Latine. Melisenda a făcut de asemenea danii mănăstirii ortodoxe de la Sf. Sava.[20]

Foulques a continuat politica înaintașilor săi în ceea ce privește negoțul. Și-a respectat obligațiile față de orașele italiene, care controlau acum comerțul extern al țării. A refuzat însă să acorde cuiva monopolul, iar în 1136 a încheiat un tratat cu negustorii din Marsilia, angajându-se să le dea patru sute de besanți pe an din veniturile Jaffei pentru a-și întreține hanul din oraș.[21]

---

[18] Guillaume de Tyr, XV, 26, pp. 699–700. Joveta a fost responsabilă cu educația nepoatei sale, viitoarea regină Sibylla. A murit cândva înainte de 1178, când stareța Eva de Betania o amintește ca predecesoare a sa (*Cartulaire de Ste Marie Josaphat*, ed. Kohler, p. 122).

[19] E.g. Röhricht, *Regesta*, pp. 43–45.

[20] Nau, „Le croisé lorrain, Godefroy de Ascha", în *Journal Asiatique*, seria a 9-a, vol. XIV, pp. 421–431; Röhricht, *Regesta*, pp. 106–107.

[21] Röhricht, *Regesta*, p. 40. Vezi La Monte, *Feudal Monarchy*, p. 272. Peste șaisprezece ani Balduin al III-lea le va dărui un cartier în Ierusalim. Röhricht, *Regesta*, p. 70.

În toamna anului 1143, suita regală se găsea la Acra, bucurându-se de acalmia care a urmat retragerii lui Zengi din Damasc. Pe 7 noiembrie, regina şi-a exprimat dorinţa de a merge la un picnic. Pe când suita mergea călare prin ţinutul dimprejur, un iepure de câmp s-a speriat şi a luat-o la fugă, iar regele a pornit la galop în urma lui. Deodată, calul s-a împiedicat şi l-a zvârlit pe Foulques, iar şaua grea l-a lovit pe rege în cap. L-au dus înapoi la Acra fără cunoştinţă şi cu răni înfiorătoare la cap. Acolo, trei zile mai târziu, a murit. Fusese un rege bun pentru regatul Ierusalimului, nu însă un rege mare sau un adevărat conducător pentru latinii din Orient.[22]

Regina Melisenda s-a arătat îndurerată, emoţionând întreaga Curte, ceea ce nu a împiedicat-o să preia cârmuirea regatului. Dintre copiii pe care-i avusese cu Foulques supravieţuiseră doi: Balduin, în vârstă de treisprezece ani, şi Amaury, care avea şapte ani. Foulques se urcase pe tron ca soţ al Melisendei, iar drepturile ei de moştenitoare erau pe deplin recunoscute. Dar ideea unei regine care să cârmuiască singură era de neconceput pentru baroni. Prin urmare, ea l-a asociat la tron pe fiul ei Balduin şi a preluat singură frâiele guvernării. Gestul ei a fost considerat întru totul legitim şi a fost confirmat de consiliul regatului atunci când Melisenda şi Balduin au fost încoronaţi împreună de patriarhul Guillaume, în ziua de Crăciun.[23] Melisenda era o femeie destoinică, iar în vremuri mai bune ar fi putut avea o domnie reuşită. L-a luat drept sfătuitor pe vărul ei primar, conetabilul Manasses de Hierges, fiul unui senior valon care se însurase cu Hodierna de Rethel, sora lui Balduin al II-lea. Manasses venise de tânăr la Curtea unchiului său, unde calităţile şi legăturile sale regale l-au ajutat să avanseze constant. Atunci când Balian cel Bătrân d'Ibelin s-a stins, la scurt timp după moartea regelui Foulques,

---

[22] Guillaume de Tyr, XV, pp. 700–702; Matei din Edessa, CCLVI, p. 325; Ibn al-Qalanisi, p. 265. Sfântul Bernard îi trimite o scrisoare de condoleanţe reginei Melisenda (nr. 354, *M.P.L.*, vol. CLXXXII, col. 556–557).

[23] Guillaume de Tyr, XVI, 3, p. 707. Pentru situaţia juridică a Melisendei, vezi La Monte, *Feudal Monarchy*, pp. 14–18.

Manasses s-a însurat cu văduva acestuia, Helvis, moştenitoarea Ramlei. Helvis, prin drepturile ei de moştenire şi prin cele ale fiilor ei, controla întreaga câmpie filistină. Cu timpul, nobilii se vor simţi ameninţaţi de puterea lui Manasses, pentru că regina şi el vor înclina spre autocraţie. Pentru moment însă, nimeni nu s-a opus reginei.[24]

Urcarea pe tron a Melisendei a avut un neajuns important. Sub Foulques, suzeranitatea regelui Ierusalimului asupra statelor cruciate devenise din ce în ce mai teoretică şi mai puţin practică. Era puţin probabil ca principii din nord să acorde prea mare atenţie suzeranităţii unei femei şi a unui copil. Atunci când izbucneau certurile între principele Antiohiei şi contele de Edessa, un rege al Ierusalimului puternic, precum Balduin al II-lea, ar fi mărşăluit înspre nord şi i-ar fi silit să se împace. Acest lucru nu-l putea face nici o regină, nici un rege copil. Iar nimeni altcineva nu avea autoritatea necesară.

După moartea împăratului Ioan şi după oprirea lui Zengi înaintea Damascului, încrederea în sine a lui Raymond al Antiohiei a renăscut. El a trimis de îndată o solie noului împărat, Manuel, pentru a cere ca Cilicia să fie înapoiată principatului său. Atunci când Manuel a refuzat, Raymond a invadat provincia. Manuel a fost obligat să rămână la Constantinopol în primele luni ale domniei sale, dar a trimis o expediţie pe mare şi pe uscat condusă de fraţii Contostephanus, de turcul convertit Bursuk şi de amiralul Demetrius Branas. Aceştia nu doar că l-au alungat pe Raymond din Cilicia, ci i-au şi urmărit oastea până sub zidurile Antiohiei.[25] Cu câteva luni mai înainte, Raymond alipise întreaga regiune până la Biza'a din pământurile Alepului, iar Joscelin de Edessa înainta spre Eufrat pentru a-i ieşi în întâmpinare. Joscelin a încheiat însă, pe neaşteptate, un armistiţiu cu Sawar, guvernatorul

[24] Guillaume de Tyr, XVI, 3, p. 707, pentru un elogiu adus a reginei. Căsătoria lui este consemnată de Guillaume, XVII, 18, p. 780, iar numele de Helvis este amintit în diplome, *e.g.* Röhricht, *Regesta*, pp. 22, 76.

[25] Cinnamus, pp. 33–34.

Alepului, ceea ce a zădărnicit planurile lui Raymond. Relațiile dintre Raymond și Joscelin se înrăutățeau. Se pare că în jurul anului 1140 Joscelin a fost silit să-l recunoască pe Raymond ca suzeran, însă între ei nu a existat niciodată niciun fel de prietenie. Joscelin l-a supărat pe Raymond prin intervenția sa în favoarea patriarhului Raoul, iar armistițiul încheiat cu Sawar aproape că a dus la o ruptură deschisă între cei doi.[26]

Zengi urmărea îndeaproape aceste certuri. Moartea împăratului îl eliberase de cel mai periculos dușman potențial. Damaschinii nu ar fi inițiat nicio acțiune împotriva lui fără ajutorul francilor, iar acum era puțin probabil ca regatul Ierusalimului să pornească la o asemenea aventură. Prilejul nu trebuia scăpat. În toamna anului 1144, Zengi l-a atacat pe Kara Arslan, principele ortoqid de Diarbekir, care încheiase recent o alianță cu Joscelin. Pentru a respecta această alianță, Joscelin a ieșit cu grosul armatei sale din Edessa și a coborât pe Eufrat, părând că vrea să taie comunicațiile lui Zengi cu Alepul. Informatorii musulmani de la Harran i-au dat de știre lui Zengi despre înaintarea lui Joscelin. Acesta a trimis de îndată un detașament sub comanda lui Yaghi-Siyani de Hama pentru a lua orașul prin surprindere. Dar Yaghi-Siyani a rătăcit drumul în întunericul nopții ploioase de noiembrie și a ajuns la Edessa abia odată cu Zengi și cu grosul oștirii, pe 28 noiembrie. Între timp, locuitorii din Edessa fuseseră avertizați, iar apărarea era pregătită.

Asediul Edessei a durat patru săptămâni. Pentru că Joscelin luase cu el toți ostașii de frunte, apărarea i-a fost încredințată arhiepiscopului latin Hugues al II-lea. Episcopul armean Ioan și episcopul iacobit Basil l-au sprijinit cu credință. Orice speranță ar fi avut Zengi de a zdruncina loialitatea creștinilor orientali față de latini a fost zădărnicită. Iacobitul Basil a propus solicitarea

---

[26] Azimi, p. 537; Ibn al-Qalanisi, p. 266. Joscelin amintește o diplomă din 1141 ce conținea cuvintele „Raimundo Antiochiae principe regnante" (Röhricht, *Regesta*, p. 51) și potrivit lui Guillaume de Tyr (XVI, 4, 710) Joscelin se referea în 1144 la Raymond ca la seniorul lui.

unui armistițiu, însă opinia publică s-a împotrivit. Dar apărătorii, oricât de bine ar fi luptat, erau puțini la număr. Joscelin însuși s-a retras la Turbessel. Istoricul Guillaume de Tyr îl acuză cu asprime de încetineală și lașitate pentru că a refuzat să meargă în ajutorul capitalei sale. Dar oastea lui nu era îndeajuns de puternică pentru a risca o bătălie cu armata lui Zengi. Joscelin era încrezător că marile ziduri ale Edessei vor putea rezista pentru ceva vreme. De la Turbessel el putea intercepta întăririle pe care le-ar fi putut chema Zengi de la Alep. Joscelin se baza și pe ajutorul vecinilor săi latini. A trimis îndată de știre la Antiohia și la Ierusalim. La Ierusalim, regina Melisenda a convocat o adunare și a fost autorizată să adune o armată, pe care a trimis-o sub comanda conetabilului Manasses, a lui Filip de Nablus și a lui Elinand de Bures, principe al Galileei. La Antiohia în schimb, Raymond nu a mișcat un deget. Toate rugămințile pe care i le-a adresat Joscelin lui Raymond, suzeranul său, au fost în van. Fără ajutorul lui Joscelin nu a îndrăznit să-l atace pe Zengi. A așteptat la Turbessel să vină oastea reginei.

Oastea a sosit prea târziu. Armatei lui Zengi i s-au alăturat kurzii și turcomanii de pe cursul superior al Tigrului. În plus, avea mașini de asediu bune. Clericii și negustorii care alcătuiau grosul garnizoanei nu erau pricepuți la război. Contraatacurile pe care le-au întreprins și încercările de a zădărnici stratagemele musulmanilor au eșuat. Despre arhiepiscopul Hugues se credea că ascunsese comoara pe care o strânsese, deși era foarte mare nevoie de ea pentru a apăra cetatea. În ajunul Crăciunului, un zid s-a prăbușit lângă Poarta Orelor, iar musulmanii au năvălit puhoi în oraș prin spărtură. Locuitorii cuprinși de panică au fugit spre citadelă, dar au găsit porțile închise din porunca arhiepiscopului, care a a rămas și el în afară într-o încercare zadarnică de a restabili ordinea. În dezordinea care a urmat, mii de oameni au fost călcați în picioare, iar oamenii lui Zengi, care se aflau chiar în spatele lor, au mai ucis câteva mii, inclusiv pe episcop. În cele din urmă Zengi a ajuns la fața locului. Creștinii orientali au fost cruțați, dar toți francii au fost strânși laolaltă și uciși, iar femeile lor au fost vândute în sclavie.

Două zile mai târziu, preotul iacobit Barsauma, care preluase comanda citadelei, i s-a predat lui Zengi.[27]

Odată ce i-a înlăturat pe franci, Zengi s-a purtat cu blândețe cu orașul cucerit. L-a numit ca guvernator pe Ali Küçük din Arbil, dar le-a lăsat un anume grad de autonomie creștinilor orientali, armenilor, iacobiților și chiar ortodocșilor. Bisericile lor au rămas neatinse, deși cele ale latinilor au fost distruse, și au fost încurajați să-i cheme pe cei de aceeași religie cu ei pentru a repopula orașul. Episcopul sirian Basil s-a bucurat în mod deosebit de bunăvoința cuceritorilor, datorită răspunsului plin de mândrie pe care l-a dat atunci când a fost întrebat dacă pot avea încredere în el. Basil a răspuns că pot judeca singuri credința lui, după credința pe care le-a arătat-o latinilor. Armenii, printre care dinastia de Courtenay fusese întotdeauna populară, au acceptat noul regim cu mai puțină bucurie.[28]

De la Edessa, Zengi s-a îndreptat spre Saruj, cea de-a doua mare fortăreață latină aflată la răsărit de Eufrat, pe care a cucerit-o în ianuarie. Apoi s-a îndreptat spre Birejik, orașul care controla principalul vad peste râu. Dar garnizoana latină a rezistat cu încăpățânare. Joscelin se afla în vecinătate, iar oastea reginei se apropia. Atunci Zengi a auzit zvonul că ar fi izbucnit tulburări în Mosul. A întrerupt imediat asediul orașului Birejik și s-a grăbit spre răsărit. Zengi continua să fie, cel puțin cu numele, atabeg de Mosul pentru tânărul prinț selgiucid Alp Arslan, fiul lui Mas'ud. Atunci când s-a înapoiat la Mosul a aflat că Alp Arslan, într-o tentativă de a-și afirma autoritatea, l-a ucis pe Shaqar, locotenentul atabegului.

---

[27] Guillaume de Tyr, XVI, 4–5, pp. 708–712; Matei din Edessa, CCLVII, pp. 326–328; Mihail Sirianul, III, pp. 259–263; *Chron. Anon. Syr.*, pp. 281–286 (cea mai completă relatare, cu detalii care nu se găsesc în altă parte). Nerses Shnorhal, *Elegy on the fall of Edessa*, p. 2 și urm., Bar-Hebraeus, trad. Budge, pp. 268–270; Kemal ad-Din, pp. 685–686; Ibn al-Qalanisi, pp. 266–268; Ibn al-Athir, pp. 443–446. Mulți dintre cronicarii europeni pomenesc căderea Edessei. Scrisoarea Sf. Bernard cu nr. 256, *M.P.L.* vol. CLXXXII, col. 463, amintește de ea. Ibn al-Athir povestește despre un musulman aflat la Curtea regelui Roger al Siciliei care ar fi avut o viziune a cuceririi Edessei.

[28] Mihail Sirianul, *loc. cit.; Chron. Anon. Syr, loc. cit.*

Momentul a fost prost ales, pentru că Zengi, ca proaspăt cuceritor al unei capitale creştine, se bucura de cel mai mare prestigiu în lumea musulmană. Alp Arslan a fost detronat, iar sfătuitorii lui au fost ucişi, în vreme ce califul îi trimitea lui Zengi o solie încărcată cu daruri, pentru a-i conferi titlul de rege şi cuceritor.[29]

Vestea căderii Edessei a răsunat în întreaga lume. Pentru musulmani ea a trezit o nouă speranţă. Un stat creştin care se impusese cu forţa în mijlocul lor fusese distrus, iar latinii erau izolaţi acum în ţinuturile de lângă Mediterană. Drumurile de la Mosul la Alep erau curăţate de duşmani şi turcii din Iran şi cei din Anatolia nu mai erau acum despărţiţi de o falie creştină. Zengi îşi merita pe deplin titlul regal. Pentru latini vestea a adus deznădejde şi nelinişte, iar pentru creştinii din Europa Occidentală a venit ca un adevărat şoc. Pentru prima oară înţelegeau că în Orient lucrurile nu mergeau deloc bine. A fost pusă în mişcare iniţierea unei noi cruciade.

Într-adevăr, era nevoie de o cruciadă, pentru că, în pofida pericolului, principii latini din Orient nu puteau fi convinşi să conlucreze. Joscelin a încercat să-şi refacă principatul pe pământurile pe care le deţinea pe malul apusean al Eufratului, având Turbessel drept capitală.[30] Deşi devenise clar că Zengi îl va ataca curând, Joscelin nu-l putea ierta pe Raymond că a refuzat să-l ajute. Aşa că s-a ajuns la o ruptură făţişă, Joscelin respingând suzeranitatea principelui Antiohiei. Raymond era în egală măsură ostil unei împăcări. Dar îşi dăduse seama foarte limpede de pericolul izolării. Astfel, în 1145, după ce a înăbuşit o incursiune turcomană, Raymond a hotărât să călătorească la Constantinopol pentru a cere ajutor din partea împăratului. Odată ajuns la Constantinopol, Manuel a refuzat să-l primească. Abia după ce a îngenuncheat umil şi plin de căinţă la mormântul împăratului Ioan, Raymond a fost

---

[29] *Chron. Anon. Syr.*, pp. 286–288; Ibn al-Qalanisi, pp. 268–269; Ibn al-Athir, pp. 445–448; Ibn al-Furat, citat de Cahen, *La Syrie du Nord*, p. 371, n. 11.

[30] Joscelin stăpânea în continuare ţinutul începând de la Samosata până în sud la Birejik, Ain-tab, Ravendal şi Turbessel, incluzând Maraş (condus de Balduin, vasalul său).

primit în audiență. Manuel l-a tratat cu bunăvoință, încărcându-l cu daruri și promițându-i un ajutor financiar. Dar împăratul nu i-a promis un ajutor militar imediat, pentru că bizantinii trebuia să se descurce cu propriul lor război, cel cu turcii. S-a vorbit însă de o viitoare expediție, iar vizita, oricât de umilitoare a fost pentru mândria lui Raymond și de nepopulară printre baronii săi, a avut o urmare folositoare. Nu a trecut neobservată de Zengi, care s-a hotărât să nu mai continue, deocamdată, atacul asupra latinilor din nord și să-și întoarcă privirea, din nou, asupra Damascului.[31]

În mai 1146, Zengi s-a îndreptat spre Alep pentru a-și pregăti expediția siriană. Pe când trecea prin Edessa a aflat despre o încercare a armenilor de a se răscula și de a restaura stăpânirea lui Joscelin. Ali Küçük a înăbușit răscoala cu ușurință, iar Zengi a poruncit ca liderii ei să fie executați, iar o parte din populația armeană să fie exilată. Locul lor a fost luat de trei sute de familii evreiești aduse de Zengi, pentru că evreii erau cunoscuți pentru sprijinul pe care erau gata să-l dea musulmanilor împotriva creștinilor.[32] Pe timpul verii Zengi și-a condus armata spre miazăzi, la Qalat Jabar, pe drumul direct între Eufrat și Damasc, unde un mărunt prinț arab refuza să-l recunoască drept suzeran. Pe când asedia orașul, în noaptea de 14 septembrie 1146, Zengi s-a certat cu un eunuc de origine francă, pe care l-a prins bând vin din paharul lui. Eunucul, înfuriat de ocară, a așteptat ca Zengi să adoarmă și l-a omorât.[33]

Vestea dispariției neașteptate a lui Zengi a fost primită cu bucurie de toți dușmanii lui, care sperau ca disputele dinastice care urmau de regulă după moartea unui prinț musulman să tulbure regatul. Pe când trupul lui Zengi zăcea neîngropat și părăsit, cel mai vârstnic dintre fii, Saif ed-Din Ghazi, însoțit de vizirul Jamal ed-Din din Isfahan, s-a îndreptat în grabă spre Mosul pentru a prelua

---

[31] Cinnamus, p. 35; Mihail Sirianul, III, p. 267.

[32] Mihail Sirianul, III, pp. 267–268; *Chron. Anon. Syr*, p. 289; Ibn al-Qalanisi, p. 270; Ibn al-Furat, *loc. cit.*

[33] Guillaume de Tyr, XVI, 7, p. 714; Mihail Sirianul, III, p. 268; *Chron. Anon. Syr*, p. 291; Ibn al-Qalanisi, pp. 270–271; Kemal ad-Din, p. 688.

cârmuirea acolo. Cel de-al doilea fiu, Nur ed-Din, care smulsese inelul de pe degetul cadavrului, s-a îndreptat spre Alep, pentru a fi proclamat rege de kurdul Shirkuh, al cărui frate Ayub îi salvase viața lui Zengi atunci când califul îl învinsese în 1132. Împărțirea regatului a fost semnalul pe care-l așteptau dușmanii pentru a năvăli. În sud, trupele lui Unur din Damasc au reocupat Baalbekul și i-au readus pe guvernatorul din Homs și pe Yaghi-Siyani, guvernatorul din Hama, la ascultare. În răsărit, selgiucidul Alp Arslan a mai făcut o încercare de a prelua puterea, în zadar însă, iar ortoqizii din Diarbekir au recuperat orașele pe care le pierduseră.[34] În centru, Raymond al Antiohiei a condus o incursiune până foarte aproape de zidurile Alepului, în vreme ce Joscelin plănuia recucerirea Edessei. Iscoadele lui au intrat în legătură cu armenii din oraș și i-au readus de partea lui și pe iacobiți. Joscelin s-a îndreptat apoi spre oraș, cu o mică oaste, căreia i s-au alăturat Balduin de Maraș și Kaisun. Raymond a refuzat din nou să-l ajute, de data aceasta pe drept cuvânt, pentru că expediția fusese organizată prost. Joscelin sperase să ia prin surprindere Edessa, dar musulmanii fuseseră avertizați. Atunci când a ajuns în fața zidurilor, pe 27 octombrie, a reușit cu ajutorul localnicilor să-și croiască drum în oraș, dar garnizoana citadelei îl aștepta. Joscelin avea prea puțini oameni pentru a lua cu asalt fortificațiile. A zăbovit în oraș, fără să știe ce să facă. Între timp fuseseră trimiși soli la Nur ed-Din, la Alep. Oastea lui pătrunsese în teritoriul antiohian, pentru a riposta la atacul lui Raymond, dar a fost de îndată chemată înapoi. Nur ed-Din a cerut și ajutorul guvernatorilor musulmani din vecinătate. Pe 2 noiembrie a apărut în fața Edessei, iar Joscelin a fost prins între oastea lui și citadelă. Și-a dat seama că singura lui șansă era să fugă imediat. Pe timpul nopții a reușit să scape împreună cu oamenii lui și cu un mare număr de creștini orientali și s-a îndreptat spre Eufrat. Nur ed-Din l-a urmărit îndeaproape. A doua zi a avut loc lupta. Latinii au rezistat bine până când Joscelin a poruncit un contraatac pripit.

---

[34] Ibn al-Qalanisi, pp. 272–274; Ibn al-Athir, pp. 455–456; vezi Cahen, „Le Diyarbekr", în *Journal Asiatique*, 1935, p. 352.

Acesta a fost respins, iar oastea latinilor s-a risipit cuprinsă de panică. Balduin de Maraş a fost ucis pe câmpul de luptă. Joscelin, rănit la gât, a scăpat împreună cu garda lui şi s-a refugiat în Samosata, unde i s-a alăturat episcopul iacobit Basil. Episcopul armean Ioan a fost prins şi dus la Alep. Creştinii orientali, părăsiţi de latini, au fost ucişi până la unul, iar soţiile şi copiii lor au fost duşi în sclavie. La Edessa, întreaga populaţie creştină a fost exilată. Marele oraş, care pretindea că este cea mai veche comunitate creştină din lume, a fost părăsit şi pustiit şi nu şi-a mai revenit niciodată până astăzi.[35]

Episodul a arătat că duşmanii lui Zengi aveau puţin de câştigat de pe urma morţii lui. Mai mult, fiii lui Zengi, deşi nu se îndrăgeau prea mult unul pe altul, erau îndeajuns de înţelepţi să nu se certe între ei. Saif ed-Din Ghazi, care era întru totul prins de luptele cu ortoqizii, a avut iniţiativa unei întâlniri cu fratele lui, în care împărţirea moştenirii a fost întărită în chip paşnic. Saif ed-Din a luat ţinuturile din Irak şi Nur ed-Din pe cele din Siria. Cam în vremea aceea, poziţia lui Nur ed-Din a fost întărită de un gest neaşteptat de nebunie înfăptuit de latinii din Ierusalim. La începutul anului 1147, Altuntaş, unul dintre locotenenţii lui Unur, guvernator în Hauran al cetăţilor Bosra şi Salkhad, un armean convertit la islam, şi-a proclamat independenţa de Damasc şi a căutat sprijin la Ierusalim. S-a oferit să înmâneze latinilor cetăţile Bosra şi Salkhad dacă-i vor întemeia o seniorie în Hauran. Regina Melisenda a procedat aşa cum se cuvenea şi a convocat consiliul pentru a discuta propunerea. Era o decizie importantă, pentru că un sprijin acordat lui Altuntaş ar fi însemnat ruptura alianţei cu Damascul. Dar era o ofertă tentantă. Populaţia din Hauran era în bună măsură creştină, melkită de rit ortodox. Cu acest sprijin creştin ar fi fost uşor să fie colonizată regiunea Hauran, a cărei stăpânire ar fi lăsat Damascul la mila latinilor. Nobilii au ezitat. Au poruncit să fie strânsă oastea la Tiberiada,

---

[35] Guillaume de Tyr, XVI, 14–16, pp. 728–732; Matei din Edessa, CCLVIII, pp. 328–329 (dând data greşită 1147–1148); Mihail Sirianul, III, pp. 270–272. Doctorul Basil, *Elegy on Baldwin*, p. 205; *Anon. Chron. Syr.*, pp. 292–297; Ibn al-Qalanisi, pp. 274–275; Ibn al-Athir, pp. 455–458 (şi *Atabegs*, p. 156); Bustan, p. 541.

dar au trimis o solie la Unur pentru a-i spune că şi-au propus să-l restabilească în drepturi pe Altuntaş. Unur a fost furios, dar temându-se de Nur ed-Din dorea să evite o ruptură. A răspuns reamintindu-i reginei că, potrivit legii ei feudale, un cârmuitor nu putea să-l sprijine pe vasalul rebel al unui cârmuitor prieten, împotriva propriului senior. Unur s-a oferit să o despăgubească pentru toate cheltuielile pe care le-ar fi presupus expediţia plănuită. Regina a trimis apoi la Damasc un cavaler, pe nume Bernard Vacher, pentru a-i spune că, din păcate, era hotărâtă să-l sprijine pe Altuntaş şi că oastea ei îl va conduce la Bosra, dar că se angaja să nu aducă nicio atingere teritoriului damaschin. Bernard s-a înapoiat în scurt timp, fiind convins de Unur că propunerea era nechibzuită şi imprudentă. A reuşit să-l câştige de partea sa pe tânărul rege Balduin, iar atunci când problema a fost din nou discutată în consiliu s-a hotărât abandonarea expediţiei. Demagogii din armată, furioşi de anularea unui asalt profitabil împotriva necredincioşilor, l-au acuzat pe Balduin de trădare şi au stăruit asupra plecării la război. Regele şi nobilii s-au speriat şi au cedat.

În mai 1147, oastea latină, avându-l în frunte pe rege, a traversat Iordanul şi a înaintat în regiunea Golan. Numai că nu a fost înaintarea triumfală pe care o aşteptaseră ostaşii. Unur fusese pe deplin avertizat. Trupele lui de turcomani, uşor înarmaţi, împreună cu arabii din regiune i-au hărţuit pe când înaintau cu greu pe valea Yarmukului, spre Deraa. Unur a trimis el însuşi o solie la Alep pentru a cere ajutorul lui Nur ed-Din. A fost o rugăminte pe care Nur ed-Din a fost încântat să o primească. A fost încheiată o alianţă. Nur ed-Din a primit mâna fiicei lui Unur şi a promis că va veni de îndată în ajutorul lui. Urma să-i fie înapoiată Hama, dar avea să respecte independenţa Damascului. La sfârşitul lunii mai, latinii au ajuns la Derra, puţin dincolo de jumătatea distanţei dintre frontieră şi Bosra. Între timp, Unur s-a grăbit către Salkhad, care se găsea mai departe la răsărit. Garnizoana lui Altuntaş, aflată acolo, a cerut un armistiţiu, iar Unur s-a îndreptat spre apus pentru a i se alătura lui Nur ed-Din, care venea cât putea de repede din Alep. Cei doi au înaintat împreună spre Bosra, care le-a fost predată de soţia

lui Altuntaş. Vestea capitulării cetăţii a ajuns la latini chiar în seara în care, epuizaţi şi lipsiţi de apă, puteau zări Bosra. Oastea nu era în stare să-i atace pe musulmani. Nu puteau face nimic altceva decât să se retragă. Drumul de întoarcere a fost încă şi mai greu. Hrana s-a împuţinat, multe dintre puţurile de apă fuseseră distruse. Duşmanul îi urmărea îndeaproape şi cei care se rătăceau erau ucişi. Băiatul rege a dat dovadă de eroism, refuzând sugestia de a părăsi armata şi de a o lua înainte cu câteva gărzi pentru a se pune la adăpost. Datorită exemplului său, oastea a rămas foarte disciplinată. În cele din urmă, nobilii au hotărât să încheie pace cu Unur şi au trimis un sol care ştia araba, probabil pe Bernard Vacher, pentru a cerşi un armistiţiu, dar solul a fost ucis pe drum. Cu toate acestea, atunci când oastea a ajuns la ar-Rahub, lângă Jebel Ajlun, o solie trimisă de Unur se arăta gata să le aducă hrană latinilor. Avându-l pe Nur ed-Din în apropiere, Unur nu dorea ca oastea francă să fie complet distrusă. Regele a respins oferta cu trufie, dar s-a spus că un străin misterios, călare pe un cal alb şi cu o flamură stacojie, a apărut dinaintea oştii pentru a o conduce în siguranţă la Gadara. După o ultimă hărţuială, oastea a trecut Iordanul înapoi în Palestina. Expediţia fusese costisitoare şi inutilă. Arătase că latinii erau buni luptători, dar că aveau planuri prosteşti şi o strategie nesăbuită.[36]

Un singur om profitase de pe urma expediţiei, Nur ed-Din. Este adevărat că şi Unur recuperase regiunea Hauran. Atunci când Altuntaş a venit la Damasc sperând că va fi iertat, a fost orbit şi închis, iar prietenii lui au căzut în dizgraţie. Dar Unur era conştient de puterea lui Nur ed-Din. Era îngrijorat de viitor şi dorea să restabilească alianţa cu latinii. Totuşi, Nur ed-Din şi-a respectat tratatul cu Unur. S-a întors în nord pentru a continua cucerirea tuturor pământurilor principatului Antiohiei aflate la răsărit de fluviul Orontes. Până la sfârşitul anului 1147 au căzut în mâinile lui Artah, Kafarlata, Basarfut şi Balat.[37]

---

[36] Guillaume de Tyr, XVI, 8–13, pp. 71–728; Ibn al-Qalanisi, pp. 276–279; Abu Shama, pp. 50–53.

[37] Kemal ad-Din, ed. Blochet, pp. 515–516; Ibn al-Athir, 461–462.

Aşadar, Nur ed-Din apărea ca principalul duşman al creştinilor. Împlinise acum douăzeci şi nouă de ani, dar era înţelept pentru vârsta lui. Chiar şi adversarii îi admirau simţul dreptăţii, milostenia şi evlavia neprefăcută. Poate că era un războinic mai puţin strălucitor decât fusese tatăl său, Zengi, dar era mai puţin crud şi perfid şi un mult mai bun cunoscător al oamenilor. Miniştrii şi generalii lui erau capabili şi credincioşi. Resursele sale materiale erau mai reduse decât cele ale tatălui său, pentru că Zengi se putuse folosi de bogăţiile din Irakul de sus, care acum erau în stăpânirea lui Saif ed-Din. Dar Saif ed-Din moştenise prin urmare şi problemele pe care Zengi le avea acolo cu ortoqizii, cu califul şi cu sultanatul selgiucid, lăsându-l pe Nur ed-Din întru totul liber să-şi întoarcă privirea înspre Apus. Mai mult, fiii lui Zengi au rămas credincioşi acordului din familie. Dacă ar fi fost nevoie, Saif ed-Din i-ar fi trimis ajutor lui Nur ed-Din, fără să dorească să-şi alipească partea lui din ţinuturile familiei. Un al treilea frate, Nasr ed-Din, a fost aşezat ca vasalul lui Nur ed-Din la Harran, iar cel mai tânăr din familie, Qutb ed-Din, a fost crescut la Curtea fratelui său cel mai mare, la Mosul. Lipsit de orice ameninţare din partea musulmanilor datorită legăturilor sale de familie şi alianţei cu Unur, Nur ed-Din era foarte potrivit pentru a conduce contraatacul islamului. Dacă creştinii din Orient voiau să supravieţuiască, trebuia să-şi concentreze eforturile împotriva lui.[38]

[38] Ibn al-Athir, p. 456 şi Atabegs, pp. 152–158.

Cartea a III-a

CRUCIADA A DOUA

I

ÎNTRUNIREA REGILOR

„Începe și fă! Domnul va fi cu tine."
I Paralipomena, 22:16

De îndată ce vestea căderii Edessei a ajuns la Ierusalim, regina Melisenda a luat legătura cu Antiohia pentru a se sfătui asupra soliei care urma să fie trimisă la Roma, ca să ducă știrea papei și să ceară o nouă cruciadă. S-a hotărât ca solia să-i fie încredințată lui Hugues, episcopul Jabalei, devenit cunoscut printre creștinii latini pentru că rezistase pretențiilor împăratului Ioan. Deși timpul presa, episcopul a ajuns la curia papală abia în toamna anului 1145. Papa Eugeniu al III-lea se afla la Viterbo, întrucât Roma era în mâinile unei comune pline de nemulțumire față de cârmuirea pontifului. Alături de papă se găsea cronicarul german Otto de Freisingen, care a consemnat felul în care papa a primit groaznica știre, deși el însuși era mai interesat de vestea adusă de episcop cu privire la un conducător creștin care trăia în Persia și care izbutea să-i învingă în luptă pe necredincioși. Numele lui era Ioan și era nestorian. Cucerise deja capitala persană Ecbatana, dar se îndreptase spre nord, într-o regiune înghețată și înzăpezită, unde își pierduse atât de mulți oameni, încât se întorsese acasă.

Aceasta este cea dintâi apariție în paginile istoriei a legendarului preot Ioan.[1]

Papa Eugeniu al III-lea nu împărtășea speranța cronicarului că salvarea creștinătății va veni din partea preotului Ioan. Papa a fost profund neliniștit. Tot atunci a sosit la el o delegație a episcopilor armeni din Cilicia, dornici să primească sprijin împotriva Bizanțului.[2] Papa nu-și putea neglija îndatoririle din Orient. Pe când episcopul Hugues și-a continuat călătoria pentru a duce vestea curților din Franța și Germania, Eugeniu s-a hotărât să predice Cruciada.[3] Dar papalitatea nu se afla în poziția de a conduce mișcarea cruciată, așa cum încercase papa Urban să o facă. De la urcarea lui pe tronul pontifical, în februarie, Eugeniu nu reușise să intre în Roma. Nu-și permitea deocamdată să călătorească dincolo de Alpi. Din fericire, papa se înțelegea bine cu cele două mari căpetenii ale Europei Apusene. Conrad de Hohenstaufen, regele Germaniei, se urcase pe tron cu sprijinul Bisericii și fusese încoronat de legatul pontifical. Relațiile papalității cu Ludovic al VII-lea, piosul rege al Franței, erau încă și mai strânse. După câteva tensiuni de la începutul domniei, datorate influenței soției sale, Eleonora de Aquitania, regele se căise și acceptase să fie îndrumat în toate lucrurile de sfătuitorii săi ecleziastici, mai ales de Sfântul Bernard, marele abate de Clairvaux. Papa s-a hotărât să se adreseze regelui Ludovic pentru a-i da ajutor în Orient. De sprijinul lui Conrad avea nevoie în Italia, pentru a-i supune pe romani și pentru a struni ambițiile lui Roger al II-lea al Siciliei. Nu dorea ca regele Germaniei să-și asume alte obligații. Dar Ludovic era regele țării din care veniseră cei mai mulți dintre principii și seniorii latini în Orient. Era conducătorul firesc al expediției care urma să-i scoată de la ananghie. Pe 1 decembrie 1145, Eugeniu a emis o bulă pentru regele

---

[1] Otto de Freisingen, *Chronica*, pp. 363–367. Vezi Gleber, *Papst Eugen III*, p. 36.

[2] Vezi Tournebize, *Histoire Politique et Religieuse de l'Arménie*, pp. 235–239.

[3] *Chronicon Mauriniacense, R.H.F.*, vol. XII, p. 88; Otto de Freisingen, *Gesta Friderici*, pp. 54–57.

Ludovic, pentru toți principii și credincioșii din regatul Franței, chemându-i să elibereze creștinătatea răsăriteană și promițându-le siguranța bunurilor lumești și iertarea păcatelor.[4]

Vestea căderii Edessei îngrozise Apusul. Interesul și entuziasmul stârnite de Prima Cruciadă se potoliseră. Cucerirea Ierusalimului aprinsese imaginația oamenilor și, imediat după aceea, după cum o arătaseră cruciadele din 1101, numeroși susținători erau gata să răspundă chemărilor din Răsărit. Dar cruciadele din 1101 se sfârșiseră dezastruos, iar în pofida acestui lucru statele latine din Orient rezistaseră și se consolidaseră. Întăriri continuau să sosească, dar în număr redus. Era un curent constant de pelerini, dintre care mulți stăteau îndeajuns pentru a lupta într-o campanie de vară. Printre ei se găseau regi, precum Sigurd de Norvegia; sau putea fi o tovărășie numeroasă de oameni de sorginte umilă, precum englezii, flamanzii și danezii, care au venit în 1106. Orașele maritime italiene trimiteau din când în când câte o flotă pentru a da ajutor la cucerirea unui port, dar motivul lor era de fapt câștigul comercial. Un număr din ce în ce mai mare de negustori italieni veneau în Orient aduși de același motiv. Dar după domnia lui Balduin I astfel de grupuri înarmate de pelerini se împuținaseră. În anii din urmă, singurul grup de seamă fusese condus de Thierry, contele de Flandra, ginerele regelui Foulques. Au continuat să vină imigranți, fii mai mici, precum Balian de Chartres, întemeietorul Casei d'Ibelin, sau baroni precum Hugues du Puiset sau Manasses de Hierges, care sperau să profite de înrudirea cu Casa Regală. Un sprijin constant și mai valoros a fost asigurat de cavalerii care veneau să se înroleze în marile ordine militare, Ospitalierii și Templierii. Ordinele își asumau treptat rolul de armată permanentă a regatului și numeroasele danii făcute de coroană și de vasalii ei arată cât de mult erau apreciați. Dar după risipirea armatelor Primei Cruciade, în

[4] Jaffé-Wattenbach, *Regesta*, nr. 8796, vol. II, p. 26. Caspar, „Die Kreuzzugsbullen Eugens III", în *Neues Archiv*, vol. XLV, pp. 285–306, dovedește că bula trebuie definitiv datată 1 decembrie 1145, ceea ce distruge teoria franceză potrivit căreia Ludovic al VII-lea ar fi inițiat Cruciada.

Orient nu se mai aflase o oaste latină suficient de puternică pentru a întreprinde o mare ofensivă împotriva necredincioşilor.

A fost nevoie de şocul dezastrului de la Edessa pentru a ridica din nou Occidentul. În tot acest timp, statele cruciate din Siria păreau că reprezintă pentru Europa Apuseană doar flancul stâng al unei campanii împotriva islamului care cuprindea întreaga Mediterană. Flancul drept era în Spania, unde mai erau lucruri de îndeplinit pentru cavalerii creştini. În deceniile doi şi trei ale secolului, progresele Crucii în Spania fuseseră împiedicate de neînţelegerile dintre regina Urraca de Castilia şi soţul ei, regele Alfonso de Aragon. Dar Alfonso al VII-lea, fiul reginei din prima căsătorie, cea burgundă, şi moştenitorul Coroanei, a adus o renaştere a Castiliei. În 1132, la şase ani după urcarea lui pe tron, a început o serie de campanii împotriva musulmanilor, care l-au adus în 1147 la porţile Cordobei, unde a fost recunoscut ca suzeran. Deja în 1134 Alfonso al VII-lea luase titlul de împărat, pentru a arăta că este suzeranul întregii peninsule şi că nu este vasalul nimănui. Între timp, Alfonso I, eliberat la moartea soţiei sale de complicaţiile castiliene, şi-a petrecut ultimii ani ai domniei preluând ofensiva în Murcia, cu rezultate schimbătoare. De-a lungul coastei, Raymond-Berenger al III-lea, conte de Barcelona, şi-a extins puterea spre sud. Alfonso I a murit în 1134. Fratele lui, fostul călugăr Ramiro, a avut o domnie dezastruoasă care a durat trei ani. În 1137 însă, fiica de doi ani a lui Ramiro, regina Petronilla, a fost căsătorită cu Raymond-Berenger al IV-lea de Barcelona, iar Catalonia şi Aragonul s-au unit şi au format o putere a cărei forţă navală le-a permis să desăvârşească recucerirea nord-estului Spaniei.[5] Astfel, în 1145, lucrurile arătau bine în teatrul de război spaniol, dar o furtună se apropia. Almoravizii, care dominaseră Spania musulmană în ultima jumătate de secol, decăzuseră fără speranţă. În Africa, locul lor fusese deja luat de Almohazi, o sectă de reformaţi ascetici, aproape gnostici în credinţa lor şi în delimitarea unui cerc de adepţi, întemeiată de profetul berber Ibn Tumart şi dusă mai

[5] Vezi Bellasteros, *Historia de España*, II, pp. 247–262.

departe, cu încă şi mai multă agresivitate, de urmaşul lui, Abd al-Mumin. În 1145, lângă Tlemcen, Abd al-Mumin l-a înfrânt şi l-a ucis pe regele almoravid Tashfin ibn Ali. În 1146 încheiase cucerirea Marocului şi era pregătit să treacă în Spania.[6] Urmărind îndeaproape această schimbare, cavalerii creştini din Spania erau nepăsători la chemarea venită din Orient. Pe de altă parte însă, acum că regatele spaniole erau bine întemeiate şi consolidate, ele nu mai ofereau acelaşi orizont cavalerilor şi principilor din Franţa, precum se întâmplase în veacul anterior.

Centrul teatrului de luptă cu islamul era ocupat de regele Roger al II-lea al Siciliei. Roger unise toate stăpânirile normande din Italia şi îşi luase titlul de rege în 1130. Roger era pe deplin conştient de importanţa strategică a regatului său, care se găsea amplasat ideal pentru a controla Mediterana. Dar pentru a desăvârşi acest control era necesar ca el să aibă un picior şi pe coasta africană din dreptul Siciliei. Neînţelegerile şi disputele dintre dinastiile musulmane din nordul Africii, accentuate de declinul almoravizilor din Maroc şi de suzeranitatea ştearsă a fatimizilor asupra Tunisiei, împreună cu dependenţa oraşelor africane de importul de grâne din Sicilia, i-au oferit lui Roger şansa dorită. Dar primele lui campanii, din 1123 până în 1128, nu i-au adus niciun profit în afară de dobândirea insulei Malta. În 1134, printr-un sprijin acordat la timpul potrivit, l-a convins pe El-Hasan, senior de Mahdia, să-l recunoască drept suzeran. În anul următor a ocupat insula Jerba din golful Gabes. Atacurile încununate de succes asupra vaselor musulmane i-au stârnit apetitul şi a început să atace oraşele de pe coastă. În iunie 1143, trupele lui au intrat în Tripoli, dar au fost silite să se retragă. La exact trei ani după aceea, Roger a recucerit oraşul, atunci când o răscoală internă îl aşezase pe un prinţ almoravid ca guvernator. De data aceasta nu a mai putut fi îndepărtat şi Tripoli a devenit nucleul unei colonii normande în Africa.[7]

---

[6] Pentru Almohazi, vezi Codera, *Decadencia y Desaparición de los Almoravides en España*, şi Bel, articolul „Almohads" din *Encyclopaedia of Islam*.

[7] Chalandon, *Domination Normande en Italie*, pp. 158–165.

Regele Roger era prin urmare foarte potrivit pentru a lua parte la o nouă cruciadă, dar era suspect. Nu se arătase niciodată ascultător față de papalitate și arareori se purtase respectuos. Infatuarea de a se încorona singur rege stârnise nemulțumirea celorlalți monarhi din Europa. Sfântul Bernard îi scrisese lui Lothar al Germaniei că „oricine se încoronează pe sine rege al Siciliei îl lezează pe împărat"[8]. Blamul Sfântului Bernard însemna blamul întregii opinii publice franceze. Roger era încă și mai puțin popular printre principii din Orient, pentru că arătase limpede că nu iertase niciodată regatului Ierusalimului felul în care fusese tratată mama lui, Adelaide, și propriul lui eșec de a-i asigura moștenirea promisă în contractul ei de căsătoriei. În plus, el revendica Antiohia ca singurul moștenitor pe linie masculină al vărului său, Bohemund. Participarea lui la cruciadă nu era dorită, dar se spera că își va duce mai departe războiul împotriva islamului în sectorul său.[9]

Alegerea de către papă a regelui Ludovic al Franței pentru a organiza noua cruciadă era ușor de înțeles. Regele a răspuns cu înflăcărare chemării. Atunci când bula papală a sosit, la scurt timp după vestea adusă de episcopul Jabalei, Ludovic a trimis scrisori tuturor nobililor săi chemându-i la Bourges în ziua de Crăciun. La întâlnire, regele le-a spus că s-a hotărât să ia semnul Crucii și i-a rugat stăruitor și pe ei să facă același lucru. Răspunsul lor l-a dezamăgit crunt. Nobilimea laică nu a arătat niciun fel de entuziasm. Cel mai vârstnic om de stat din regat, Suger, abatele de Saint-Denis, și-a manifestat dezaprobarea față de preconizata absență a regelui. Doar episcopul de Langres și-a susținut suveranul.[10]

Descurajat de indiferența vasalilor săi, Ludovic s-a hotărât să amâne chemarea pentru trei luni și a convocat o altă adunare la Vézélay, de Paște. Între timp regele i-a scris papei pentru a-i comunica dorința de a conduce Cruciada și a trimis după singurul om din Franța a cărui autoritate era mai mare decât a sa, Bernard, abatele

---

[8] Sfântul Bernard, scrisoarea nr. 139, în *M.P.L.*, vol. CLXXXII, col. 294.

[9] Odo de Deuil, pp. 22–23.

[10] *Vita Sugerii Abbatis*, pp. 393 și urm.; Odo de Deuil, p. 121.

de Clairvaux. Sfântul Bernard se găsea deja în culmea gloriei. Este greu acum să privim înapoi peste secole şi să ne dăm seama de impactul uriaş pe care personalitatea lui a avut-o asupra tuturor celor care l-au cunoscut. Focul elocinţei sale a fost înăbuşit în cuvintele scrise care i-au supravieţuit. Ca teolog şi polemist pare acum rigid, needucat şi aspru. Dar din zilele lui 1115, atunci când a fost numit abate de Clairvaux, la vârsta de douăzeci şi cinci de ani, până la moartea lui, aproape patruzeci de ani mai târziu, Bernard a exercitat o influenţă hotărâtoare asupra vieţii religioase şi politice din Europa Apuseană. El este cel care a dat avântul iniţial Ordinului cistercian; el este cel care, aproape de unul singur, a salvat papalitatea din marasmul schismei lui Anacletus. Înflăcărarea şi sinceritatea predicilor, combinate cu vitalitatea şi curajul său, precum şi cu o viaţă nepătată, au adus victoria tuturor cauzelor pe care le-a sprijinit, cu excepţia înăbuşirii înveninaţilor eretici cathari din Languedoc. Bernard se arătase de multă vreme interesat de soarta creştinătăţii răsăritene şi el însuşi ajutase în 1128 la redactarea regulii Ordinului Templier. Atunci când papa şi regele l-au rugat fierbinte să predice cruciada, Bernard s-a supus cu bucurie.[11]

Adunarea a avut loc la Vézélay pe 31 martie 1146. Vestea că Sfântul Bernard urma să predice a adus oameni din întreaga Franţă. Precum la Clermont, cu jumătate de veac mai înainte, mulţimea era prea numeroasă pentru a încăpea în catedrală. Sfântul Bernard a vorbit de pe o platformă ridicată pe un câmp situat în afara oraşelului. Cuvintele lui nu au fost aşternute în scris. Ştim doar că a citit bula papală, care cerea o nouă expediţie sfântă şi care promitea iertarea păcatelor tuturor celor care ar fi luat parte la ea, şi că apoi şi-a folosit elocinţa de neegalat pentru a arăta caracterul presant al chemării pontificale. În scurt timp, audienţa era vrăjită de cuvintele sale. Oamenii au început să strige după semnul Crucii:

---

[11] Odo de Deuil, p. 21. Potrivit lui Otto de Freisingen, nobilii doreau să se sfătuiască cu Sfântul Bernard înainte de a lua semnul Crucii (*Gesta Friderici*, p. 58). Pentru Sfântul Bernard şi Templieri, vezi Vacandard, *Vie de Saint Bernard*, II, pp. 227–249.

„Cruci, daţi-ne cruci!" Nu a trecut mult şi tot materialul care fusese pregătit pentru a fi cusute cruci se terminase, iar Sfântul Bernard şi-a smuls veşmintele pentru a fi tăiate. Pe când soarele apunea, el şi ajutoarele lui continuau să coasă, în vreme ce tot mai mulţi şi mai mulţi credincioşi jurau să meargă în cruciadă.[12]

Regele Ludovic a fost cel dintâi care a luat semnul Crucii, iar vasalii lui au dat uitării răceala iniţială şi s-au arătat nerăbdători să-l urmeze. Printre ei s-au numărat fratele regelui, Robert, conte de Dreux, Alphonse-Jourdain, conte de Toulouse, care se născuse în Orient, Guillaume, conte de Nevers, al cărui tată condusese una dintre nefericitele expediţii din 1101, Henric, moştenitorul comitatului Champagne, Thierry de Flandra, care luptase deja în Orient şi a cărui soţie era fiica vitregă a reginei Melisenda, unchiul regelui, Amedeo de Savoia, Archimbald, conte de Bourbon, episcopii de Langres, Arras şi Lisieux, precum şi mulţi nobili de rang secund. Oamenii de rând au răspuns în număr încă şi mai mare.[13] Peste câteva zile, Sfântul Bernard îi putea scrie Papei, spunându-i: „Aţi poruncit, am ascultat; iar autoritatea celui care a dat porunca a făcut ca ascultarea mea să dea roade. Am deschis gura, am vorbit, şi pe dată cruciaţii s-au înmulţit la nesfârşit. Satele şi oraşele sunt acum pustii. Cu greu ai putea găsi un bărbat la şapte femei. Peste tot poţi zări văduve ale căror bărbaţi sunt încă în viaţă."[14]

---

[12] Odo de Deuil, p. 22; *Chronicon Mauriniacense*, *loc. cit.*; Suger, *Gesta Ludovici*, ed. Molinier, pp. 158–160.

[13] Episcopul de Langres era Godefroy de la Roche Faillée, călugăr la Clairvaux şi rudă a Sfântului Bernard. Despre Alvisus, episcopul de Arras, fost abate de Anchi, se ştiu puţine lucruri. Legende mai târzii afirmă că ar fi fost fratele lui Suger, însă fără niciun temei. Arnulf de Séez, episcop de Lisieux, era un umanist cu alese gusturi de lume. Episcopii de Langres şi Lisieux considerau că le-a fost încredinţată poziţia de legaţi pontificali, deşi, de fapt, legaţii erau germanul Theodwin, cardinalul de Porto, şi cardinalul florentin Guido. John de Salisbury (*Historia Pontificalis*, pp. 54–55) apreciază că neînţelegerile dintre cei doi episcopi şi resentimentul pe care-l împărtăşeau faţă de cardinali au contribuit în bună măsură la eşecul Cruciadei. John de Salisbury îl consideră pe Godefroy de Langres mai chibzuit decât Arnulf de Lisieux.

[14] Sfântul Bernard, scrisoarea nr. 247, în *op. cit.*, col. 447.

Încurajat de acest succes, Sfântul Bernard a întreprins o călătorie în Burgundia, Lorena și Flandra, predicând cruciada peste tot pe unde mergea. Pe când se afla în Flandra, a primit un mesaj de la arhiepiscopul de Köln, care-l ruga stăruitor să vină de îndată în Renania. Precum se întâmplase în zilele Primei Cruciade, entuziasmul stârnit de vestea cruciadei se îndreptase împotriva evreilor. În Franța, abatele de Cluny, Petru Venerabilul, se plânsese convingător că evreii nu plătesc o contribuție financiară pentru salvarea creștinătății. În Germania, resentimentele au luat o formă mai groaznică. Un călugăr cistercian pe nume Rudolf instiga la masacre ale evreilor în întreaga Renanie, în Köln, Mainz, Worms, Spier și Strasbourg. Arhiepiscopii de Köln și Mainz făcuseră ceea ce le stătea în puteri să salveze victimele și, în cele din urmă, l-au chemat pe Bernard să se ocupe de cistercian. Bernard s-a grăbit să vină din Flandra și i-a poruncit lui Rudolf să se întoarcă în mănăstirea lui. Atunci când liniștea a fost restabilită, Bernard a rămas în Germania. Considera că și germanii ar trebui să se alăture Cruciadei.[15]

Până acum germanii nu avuseseră un rol deosebit în cruciade. Zelul lor creștin fusese mai degrabă îndreptat spre evanghelizarea forțată a slavilor păgâni aflați la frontierele lor răsăritene. De la începutul secolului, activitatea misionară și colonizarea germană se desfășurau în regiunile Pomerania și Brandenburg. Iar nobilii germani pretindeau că expansiunea creștinătății este o sarcină mai importantă decât războiul împotriva islamului, a cărui amenințare era îndepărtată și teoretică. Prin urmare, nu erau dispuși să răspundă predicilor Sfântului Bernard. Nici regele lor, Conrad de Hohenstaufen, oricât de mult îl admira pe sfânt, nu era mai dornic să-l asculte. Regele era interesat de Mediterană, însă interesul lui se limita la Italia, unde îi promisese papei că-l va ajuta împotriva

---

[15] Sfântul Bernard, scrisorile nr. 363, 365, în *op. cit.*, col. 564–568, 570–571; Otto de Freisingen, *Gesta Friderici*, pp. 58–59; Joseph ben Joshua ben Meir, *Chronicle*, trad. Biellablotzky, I, pp. 116–129. Zvonurile uciderii unui copil creștin la Norwich au contribuit la atâțarea împotriva evreilor. Vezi Vacandard, *op. cit.*, II, pp. 274–281.

romanilor recalcitranți și împotriva lui Roger al Siciliei, în schimbul mult doritei încoronări imperiale. Iar situația lui în Germania era în continuare nesigură. În pofida victoriei de la Weinsburg din 1140, Conrad era în continuare contestat de susținătorii Casei Welf, în vreme ce poznele fraților și surorilor sale vitrege din casa de Babenberg îi făceau probleme în flancul de răsărit. Atunci când Sfântul Bernard s-a întâlnit cu regele la Frankfurt pe Main, în toamna anului 1146, după ce a scris episcopilor germani pentru a-și asigura sprijinul lor, Conrad s-a eschivat. Dacă nu ar fi fost episcopii care să-l roage fierbinte să-și continue predica, Bernard s-ar fi înapoiat la Clairvaux. Drept urmare, Bernard s-a întreptat către sud, pentru a predica cruciada la Freiburg, la Basel, la Schaffhausen și la Konstanz. Călătoria a fost încunată de succes pe loc, chiar dacă predicile au trebuit traduse de un interpret german. Poporul de rând se îngrămădea să ia semnul Crucii. Recoltele fuseseră proaste în acel an în Germania și foametea cuprinsese ținutul. Înfometarea dă naștere unei exaltări mistice și probabil că mulți dintre oamenii care-l ascultau pe Bernard se gândeau, precum pelerinii Primei Cruciade, că bogățiile Noului Ierusalim le vor fi aduse de călătoria spre Orient.[16]

Regele Conrad a fost de acord să se întâlnească din nou cu Sfântul Bernard, de Crăciunul anului 1146, pe când urma să țină o adunare la Speyer. Predica Sfântului Bernard din ziua de Crăciun, în care i-a cerut din nou să ia semnul Crucii, nu l-a emoționat pe rege. Dar peste două zile Bernard a predicat din nou în fața Curții Regale. Vorbind de parcă ar fi fost Hristos Însuși, Bernard s-a răstit la rege, amintindu-i de binefacerile cu care cerul l-a binecuvântat. „Omule, a țipat el, câte ar fi trebuit să fac pentru tine dacă tot ce-am

[16] Bernhardi, *Konrad III*, pp. 563–578, pentru o relatare concisă a Cruciadei împotriva slavilor. În Scrisoarea nr. 457 (*op. cit.*, col. 651–652), Sfântul Bernard le poruncește creștinilor germani să pornească în cruciadă spre Răsărit, iar în Scrisoarea nr. 458, col. 652–654, adresează aceeași poruncă regelui și locuitorilor Boemiei. Cronicari precum Guillaume de Tyr sau Odo de Deuil, dar și majoritatea istoricilor moderni îl desemnează pe Conrad drept împărat, însă în realitate el n-a primit niciodată coroana imperială.

făcut parcă n-ar fi fost nimic?" Conrad a fost profund emoționat și a promis să îndeplinească cererea sfântului.[17]

Sfântul Bernard a părăsit Germania foarte mulțumit de lucrarea lui. A călătorit prin Franța de răsărit, supraveghind pregătirile pentru cruciadă și scriind tuturor mănăstirilor cisterciene din Europa pentru a le cere să încurajeze mișcarea. În martie era din nou în Germania pentru a participa la un conciliu la Frankfurt, unde s-a hotărât să fie trimisă o cruciadă împotriva slavilor păgâni aflați la răsărit de Oldenburg. Prezența lui avea rolul de a le arăta germanilor că, deși predica cruciada orientală, nu dorea ca ei să-și neglijeze îndatoririle aflate mai aproape de casă. Deși papa le-a îngăduit participanților să poarte semnul Crucii, această cruciadă germană a sfârșit printr-un fiasco, care a contribuit mult la întârzierea convertirii slavilor. Din Frankfurt, Bernard s-a grăbit să se întoarcă la abația din Clairvaux, pentru a primi vizita papei.[18]

Papa Eugeniu petrecuse Crăciunul anului 1145 la Roma, dar neînțelegerile cu romanii l-au silit curând să se retragă la Viterbo, în vreme ce Roma intra sub influența agitatorului anticlerical Arnaldo da Brescia. Eugeniu a înțeles că fără ajutorul regelui Conrad nu putea spera să se restabilească în Orașul Sfânt. Între timp s-a hotărât să treacă Alpii în Franța, pentru a-l vedea pe regele Ludovic și pentru a supraveghea cruciada. A părăsit Viterbo în ianuarie 1147 și a ajuns la Lyon pe 22 martie. Pe drum a aflat despre activitatea Sfântului Bernard. Nu a fost întru totul mulțumit. Simțul lui practic îl făcuse să-și imagineze o cruciadă în întregime franceză, așezată sub autoritatea laică a regelui Franței pentru a evita disputele de la conducere, care aproape că distruseseră

---

[17] Otto de Freisingen, *Gesta Friderici*, pp. 60–63; *Vita S. Bernardi*, col. 381–383. Este posibil ca regele Conrad să fi fost influențat de zvonul că rivalul său Welf VI de Bavaria se hotărâse să ia semnul crucii (vezi Cosack, „Konrad III's Entschluss zum Kreuzzug", în *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, vol. XXXV; dar hotărârea fusese luată de Welf cu atât de puțin timp înainte, încât Conrad n-ar fi avut cum să afle de ea din timp. Vezi Gleber, *op. cit.*, pp. 53–54)

[18] Vezi Sfântul Bernard, scrisoarea nr. 457, *loc. cit.*; Vacandard, *op. cit.*, II, pp. 297–298.

Prima Cruciadă. Sfântul Bernard transformase cruciada într-o acțiune internațională și era foarte posibil ca măreția concepției sale să fi fost depășită în practică de rivalitatea dintre regi. În plus, papa nu se putea lipsi de regele Conrad, pe al cărui ajutor conta în Italia. A primit vestea participării germane la cruciadă cu foarte multă răceală. Dar nu o putea împiedica.[19]

După ce a pătruns în Franța în primele zile ale lunii aprilie, papa s-a întâlnit cu regele Ludovic la Dijon și a sosit la Clairvaux pe 6 aprilie. Conrad i-a trimis o solie pentru a solicita o întrevedere la Strasbourg, pe 18, dar Eugeniu promisese că va petrece Paștele, care cădea pe 20 aprilie, la Saint-Denis și nu dorea să-și modifice planurile. Conrad s-a pregătit să plece în Orient fără binecuvântarea directă a pontifului. Între timp Eugeniu a avut mai multe întâlniri cu abatele Suger, care urma să cârmuiască Franța cât Ludovic avea să fie plecat. Papa a ținut un conciliu la Paris pentru a se ocupa de erezia lui Gilbert de la Porée și s-a întâlnit din nou cu Ludovic, la Saint-Denis, pe 11 iunie. Apoi, pe când Ludovic își încheia pregătirile, s-a îndreptat încet spre sud pentru a reveni în Italia.[20]

În timp ce regele Franței și cel al Germaniei se pregăteau pentru cruciadă, plănuind o lungă călătorie pe uscat, o expediție mai umilă alcătuită din englezi, câțiva flamanzi și frizieni, inspirați de predicile trimișilor Sfântului Bernard, pleca pe mare spre Palestina. Corăbiile au părăsit Anglia la sfârșitul primăverii anului 1147, iar la începutul lui iunie vremea rea le silise să-și caute refugiu pe coasta portugheză, la gura râului Duoro. Acolo le-au ieșit în întâmpinare trimișii lui Alfonso-Henric, contele Portugaliei. Acesta tocmai obținuse independența țării și negocia cu papalitatea pentru a primi titlul de rege, aducând ca argument campaniile încununate de succes împotriva musulmanilor. Profitând de dificultățile almoravizilor, Alfonso-Henric câștigase o victorie însemnată la Ourique, în 1139, iar în martie 1147 atinsese malurile râului Tagus și cucerise

---

[19] Vezi Gleber, *op. cit.*, pp. 22–27, 48–61.

[20] Odo de Deuil, pp. 24–25.

Santarem. Acum dorea să atace capitala musulmană a regiunii, Lisabona, și avea nevoie de sprijin naval pentru acest lucru. Venirea cruciaților a picat la țanc. Principalul sol, episcopul de Oporto, le-a atras atenția cruciaților că nu este nevoie să parcurgă un drum lung până în Palestina dacă doreau să lupte pentru Cruce. Existau necredincioși și mai la îndemână, iar aici și acum putea fi câștigată nu numai o răsplată spirituală, ci și domenii bogate. Flamanzii și frizienii au acceptat de îndată, dar cruciații englezi ezitau. Juraseră să meargă la Ierusalim și pentru a-i convinge să rămână a fost nevoie de toată influența căpeteniei lor, Henric Glanville, conetabilul de Suffolk, pe care episcopul îl câștigase de partea sa. Odată ce termenii înțelegerii au fost stabiliți, flotila a navigat în jos pe Tagus, s-a alăturat armatei portugheze și asediul Lisabonei a început. Musulmanii și-au apărat orașul cu vitejie. Garnizoana s-a predat abia în octombrie, după patru luni de luptă, cu condiția ca viețile și bunurile să le fie cruțate. Cruciații au încălcat grabnic învoiala și, victorioși, au dezlănțuit un masacru asupra necredincioșilor, la care englezii, care se felicitau pentru virtutea lor, au jucat doar un rol neînsemnat. După încheierea campaniei, câțiva dintre cruciați și-au continuat călătoria spre răsărit, dar cei mai mulți s-au așezat acolo, devenind supuși ai coroanei Portugaliei. Episodul, deși anunța îndelungata alianță între Anglia și Portugalia și deși așeza temeliile viitoarei expansiuni a creștinătății dincolo de mări, nu a contribuit cu aproape nimic la ajutorarea creștinilor din Orient, unde sprijinul naval ar fi fost de mare folos.[21]

În vreme ce nordicii întârziau în Portugalia, regele Franței și cel al Germaniei au plecat pe uscat spre răsărit. Regele Roger al Siciliei le trimisese amândurora propunerea de a-i transporta, pe ei și armatele lor, pe mare. Pentru Conrad, care era de vreme îndelungată dușmanul lui Roger, propunerea nu putea fi evident acceptată.

---

[21] Principala sursă primară pentru Cruciada portugheză este Osborn, *De expugnatione Lyxbonensi*, tipărit în Stubbs, *Memorials of the Reign of Richard I*, vol. I, pp. cxliv-clxxxii. Vezi și Erdmann, „Die Kreuzzugegedanke in Portugal", în *Historische Zeitschrift*, vol. CXLI, pp. 23-53.

Ludovic a refuzat-o la rândul lui. Papa nu dorea colaborarea lui Roger şi, de fapt, este greu de crezut că exista o flotă siciliană îndeajuns de mare pentru a-i transporta pe toţi ostaşii care mergeau în cruciadă. Ludovic nu dorea, izolat de jumătate din oastea lui, să se lase în mâinile unui om a cărui ipocrizie era faimoasă şi care-l duşmănea din toată inima pe unchiul reginei. Era mai sigur şi mai ieftin să călătorească pe uscat.[22]

Regele Conrad dorea să părăsească Germania de Paşte, în 1147. În decembrie, la Speyer, primise o solie bizantină căreia îi adusese la cunoştinţă plecarea sa iminentă în Orient. De fapt, şi-a început călătoria abia la sfârşitul lunii mai. În ultimele zile ale lunii a plecat din Regensburg şi a trecut în Ungaria. Oastea lui era de dimensiuni nemaipomenite. Cronicarii vorbesc de un milion de soldaţi. Probabil că întreaga adunare, cuprinzând ostaşi şi pelerini, număra în jur de douăzeci de mii. Alături de Conrad erau şi doi regi vasali, Vladislav al Boemiei şi Boleslav al IV-lea al Poloniei. Nobilimea germană îl avea în frunte pe nepotul şi moştenitorul lui Conrad, pe Frederick, ducele de Suabia. Era şi un contingent loren, condus de Ştefan, episcop de Metz, şi de Henric, episcop de Toul. Era o oaste turbulentă. Potentaţii germani erau invidioşi unii pe alţii şi izbucneau mereu neînţelegeri între germani, slavi şi lorenii vorbitori de franceză. Conrad nu era omul care să o ţină sub control. Era trecut bine de cincizeci de ani, cu o sănătate şubredă şi cu o fire schimbătoare. Începuse să lase o bună parte din autoritatea lui pe mâinile viguroase, dar lipsite de experienţă, ale nepotului Frederick.[23]

Pe parcursul lunii iunie oastea germană a înaintat prin Ungaria. Tânărul rege Géza era binevoitor şi nu a avut loc niciun incident neplăcut. O solie bizantină condusă de Demetrius Macrembolites şi de italianul Alexandru de Gravina i-a ieşit în întâmpinare în Ungaria şi l-a întrebat pe Conrad, din partea împăratului, dacă

---

[22] Regele Ludovic l-a anunţat pe Roger de cruciadă (Odo de Deuil, p. 22), dar atunci când Roger a sugerat că ar putea participa, i-a respins oferta, spre îndurerarea retrospectivă a lui Odo (*ibid.*, p. 24).

[23] Otto de Freisingen, *Chronica*, p. 354, şi *Gesta Friderici*, pp. 63–65.

venea ca prieten sau ca dușman. Solii i-au cerut lui Conrad să depună jurământ că nu va întreprinde nimic împotriva bunăstării și intereselor împăratului. Acest jurământ de nevătămare era bine ales, pentru că în unele regiuni din Occident era jurământul obișnuit pe care un vasal îl depunea față de seniorul lui. Acesta era jurământul pe care Raymond de Toulouse îl depusese față de Alexie în Prima Cruciadă. Totuși, era formulat astfel încât Conrad nu putea să-l refuze decât cu mare greutate, fără să fie considerat dușman al împăratului. Conrad a depus jurământul și solii bizantini i-au promis tot ajutorul atunci când va ajunge în teritoriul imperial.[24]

În jur de 20 iulie, Conrad a intrat în Imperiu pe la Branicevo. Vasele bizantine l-au ajutat să-și treacă oamenii peste Dunăre. La Niș, guvernatorul provinciei Bulgaria, Mihail Branas, i-a ieșit în întâmpinare și i-a aprovizionat oastea cu hrana pe care o strânsese pentru venirea lui. La Sofia, unde a ajuns câteva zile mai târziu, guvernatorul Salonicului, vărul împăratului, Mihail Paleologul, i-a făcut primirea oficială din partea lui Manuel. Până acum totul mersese bine. Conrad le-a scris prietenilor din Germania că era întru totul mulțumit. Dar după ce au plecat din Sofia, oamenii lui au început să jefuiască împrejurimile și au refuzat să-i plătească pe țărani pentru hrana pe care o luau, ba chiar i-au ucis pe cei care îndrăzneau să li se opună. Atunci când bizantinii i s-au plâns lui Conrad, acesta a mărturisit că nu putea stăpâni gloata. La Philippopolis s-au iscat tulburări și mai mari. S-a furat încă și mai multă mâncare, iar o revoltă a izbucnit atunci când un jongler care spera să câștige câțiva bănuți arătându-și scamatoriile a fost acuzat de germani de vrăjitorie. Suburbiile orașului au fost arse, dar zidurile erau prea puternice pentru ca germanii să le atace. Arhiepiscopul Mihail Italicus a protestat cu atâta tărie, încât Conrad, rușinat, le-a pedepsit pe căpeteniile răsculaților. După acest moment, Manuel a trimis trupe pentru a-i însoți pe cruciați și pentru a-i supraveghea să nu se mai îndepărteze de drum, ceea ce nu a făcut decât să

[24] Cinnamus, pp. 67–69.

producă o dezordine şi mai mare, întrucât bizantinii şi grecii ajungeau adesea la ciocniri violente. Disputele au atins apogeul în apropiere de Adrianopol, atunci când câţiva bandiţi bizantini au jefuit şi ucis un nobil german care, bolnav fiind, rămăsese în urma cruciaţilor. Drept urmare, Frederick de Suabia a ars mănăstirea lângă care avusese loc crima şi i-a ucis pe locuitori. Drept pedeapsă, bizantinii i-au ucis pe toţi vagabonzii beţivi, numeroşi în rândul germanilor, care cădeau în mâinile lor. Atunci când comandatul bizantin Prosuch a restabilit pacea şi oastea şi-a putut relua marşul, Manuel, care acum era foarte îngrijorat, i-a trimis o solie lui Conrad îndemnându-l să ia drumul spre Sestos pentru a trece în Asia, peste Dardanele. Dacă germanii ar fi înaintat spre Constantinopol, gestul lor ar fi fost considerat duşmănos. Conrad nu a fost de acord. Se pare că Manuel luase hotărârea să li se împotrivească prin luptă cruciaţilor, dar în ultimul moment a revenit asupra poruncilor date lui Prosuch. Germanii au fost curând supuşi unei pedepse divine. Pe când ridicau tabăra la Cheravas, în câmpia Traciei, o inundaţie venită pe neaşteptate le-a luat corturile, înecând mulţi soldaţi şi distrugând multe bunuri. Singurii neafectaţi au fost oamenii lui Frederick, care-şi ridicaseră tabăra pe o înălţime. Cu toate acestea, niciun alt incident nu a mai avut loc până când oastea a ajuns la Constantinopol, în jurul zilei de 10 septembrie.[25]

Regele Ludovic şi oastea franceză au venit pe acelaşi drum cam la o lună distanţă. Regele a plecat din Saint-Denis pe 8 iunie şi a trimis vorbă vasalilor săi să-l întâlnească la Metz, câteva zile mai târziu. Oastea lui Ludovic era probabil puţin mai mică decât cea a lui Conrad. Toţi nobilii care luaseră semnul Crucii odată cu regele la Vézélay au venit să-şi îndeplinească jurămintele. Împreună cu regele venea şi soţia sa, Eleonora de Aquitania, cea mai însemnată moştenitoare din Franţa şi nepoata principelui Antiohiei. Contesele de Flandra şi de Toulouse, împreună cu alte mari nobile, călătoreau

[25] Cinnamus, pp. 69–74; Nicetas Choniates, pp. 82–87; Odo de Deuil, p. 38. Jonglerul este amintit de Odo de Deuil ceva mai devreme, p. 36. Otto de Freisingen, *Gesta Friderici*, pp. 65–67.

împreună cu soţii lor. Marele Maestru al Templului, Everard de Barre, s-a alăturat oştii împreună cu un detaşament de recruţi pentru Ordinul său.[26] Regele împlinise douăzeci şi şase de ani. Era cunoscut mai degrabă pentru pietatea lui decât pentru personalitatea lui puternică. Soţia şi fratele lui exercitau o mare influenţă asupra sa. În calitate de comandant era lipsit de experienţă şi nehotărât.[27] În ansamblu, oastea lui era mai disciplinată şi mai uşor de stăvilit decât cea germană, deşi au izbucnit tulburări la Worms, la trecerea Rinului.[28]

Atunci când toate contingentele i s-au alăturat, regele a pornit la drum cu întreaga oaste prin Bavaria. La Regensburg, unde au ajuns pe 29 iunie, erau aşteptaţi de o solie a împăratului Manuel. Solii erau Demetrius Macrembolites, care se întâlnise deja cu Conrad în Ungaria, şi un anume Maurus. Aceştia i-au cerut garanţii lui Ludovic că se va comporta ca un prieten câtă vreme se va afla pe teritoriul imperial şi că va înapoia toate fostele stăpâniri bizantine pe care le va cuceri. Se pare că nu i-au cerut să depună un jurământ de nevătămare, a cărui semnificaţie ar fi înţeles-o prea bine. Ludovic a declarat în chip formal că vine ca prieten, dar nu a făcut nicio promisiune legată de viitoarele sale cuceriri, găsind că solicitarea bizantină era periculos de ambiguă.[29] De la Regensburg, francezii au călătorit liniştiţi prin Ungaria, vreme de cincisprezece zile, şi au ajuns la frontiera bizantină la sfârşitul lunii august.[30] Au trecut Dunărea pe la Branicevo şi au înaintat

---

[26] O listă a cruciaţilor este consemnată în Suger, *Gesta Ludovici*, ed. Molinier, pp. 158–160. Legenda potrivit căreia regina Eleonora ar fi venit în fruntea unei companii de amazoane este întemeiată pe o remarcă a lui Nicetas (p. 80), care spune că oastea germană cuprindea numeroase femei înarmate.

[27] Din portretul pe care i-l face Suger în *Gesta*, precum şi din propriile sale scrisori, Ludovic nu pare un om ferm.

[28] Odo de Deuil, p. 27.

[29] Cinnamus, p. 82. El îi numeşte pe germani „Αλεμανοί" şi pe francezi „Γερμανοί"; Odo de Deuil, pp. 28–30. Acesta spune că Ludovic i-a împuternicit pe alţii să depună jurământ în numele său.

[30] Odo de Deuil, pp. 30–34.

pe principalul drum din Balcani. Au întâmpinat unele greutăți în a-și procura hrana, pentru că germanii consumaseră tot ceea ce găsiseră, iar excesele înfăptuite de aceștia îi făcuseră pe localnici mult mai reticenți și mai puțin dornici să ajute. În plus, negustorii locali erau mai mult decât dornici să dea măsuri măsluite după ce pretinseseră plata în avans. Dar dregătorii bizantini au fost binevoitori, iar comandanții francezi au păstrat disciplina în rândul oamenilor lor. Până când oastea a ridicat tabăra lângă Constantinopol, nu a avut loc niciun incident serios, deși francezii începeau să-și arate resentimentele față de bizantini și de germani. La Adrianopol, autoritățile bizantine au încercat să-l convingă pe Ludovic, așa cum încercaseră și cu Conrad și cu la fel de puțin succes, să evite capitala și să treacă peste Dardanele în Asia. Între timp, câțiva dintre francezi, neliniștiți de lipsa de grabă cu care înainta oastea lor, au luat-o înainte pentru a se alătura germanilor. Dar germanii nu au fost deloc binevoitori și au refuzat să împartă proviziile. Cruciații din Lorena, care aveau deja relații tensionate cu germanii, s-au alăturat acestor francezi și au întărâtat opinia publică împotriva germanilor.[31] Astfel, chiar înainte ca regele francez să sosească la Constantinopol, relațiile dintre cele două oștiri cruciate erau încordate și înveninate. Iar germanii și francezii nu-i priveau, în egală măsură, cu ochi buni pe bizantini. Cruciada nu începea sub bune auspicii.

[31] *Ibidem*, pp. 35–44.

II

ZÂZANIA DINTRE CREŞTINI

„De certuri, de pizmă, de mânii, de întărâtări,
de clevetiri, de şoptiri, de îngâmfări, de tulburări."
II Corinteni, 12:20

Atunci când vestea Cruciadei a ajuns pentru prima oară la Constantinopol, împăratul Manuel era ocupat cu problemele din Anatolia. În pofida campaniilor întreprinse de tatăl şi de bunicul său, situaţia din provinciile asiatice ale Imperiului era în continuare îngrijorătoare. Doar regiunile de pe coastă erau ferite de invaziile turceşti. Regiunile aflate mai departe de coastă erau călcate aproape în fiecare an de incursiuni de jaf, care ocoleau marile fortăreţe şi evitau oştile bizantine. Locuitorii din regiunile de frontieră îşi abandonaseră satele şi fugiseră în oraşe sau pe coastă. Politica lui Manuel era de a stabili o linie de frontieră clară, păzită de o înşiruire de forturi. Diplomaţia şi campaniile împăratului urmăreau asigurarea unei astfel de linii de frontieră.

Emirul danişmend Mohammed ibn Ghazi a murit în decembrie 1141. Emirul fusese principala căpetenie musulmană din Asia Mică, iar moartea lui a fost urmată de războaie civile între fiii şi fraţii săi. Înainte de sfârşitul anului 1142 emiratul se rupsese în trei.

Fiul lui, Dhu'l Nun, controla Cezareea-Mazacha, iar fraţii lui, Yakub Arslan ibn Ghazi şi Ain ed-Daulat ibn Ghazi, stăpâneau Sivas şi Melitene. Sultanul selgiucid din Konya, Mas'ud, a văzut în această împărţire prilejul de a-şi stabili hegemonia asupra turcilor anatolieni. A invadat teritoriul danişmend şi a preluat controlul asupra regiunilor răsăritene, până la Eufrat. Înfricoşaţi de acest atac, fraţii Yakub Arslan şi Ain ed-Daulat au căutat alianţa Bizanţului şi printr-un tratat, încheiat probabil în 1143, au devenit, într-o oarecare măsură, vasalii împăratului. Manuel şi-a întors apoi atenţia spre Mas'ud, întrucât patrulele lui pătrunseseră până la Malagina, pe drumul de la Niceea la Dorylaeum. La scurtă vreme după ce a respins aceste atacuri, Manuel a fost nevoit să se întoarcă la Constantinopol, din pricina sănătăţii sale şubrede şi a bolii de moarte de care suferea iubita sa soră Maria, a cărei credinţă îi fusese dovedită la începutul domniei lui, atunci când soţul ei, cezarul de origine normandă, Ioan Roger, complotase pentru a ocupa tronul. În 1145 Mas'ud a năvălit din nou în Imperiu şi a cucerit mica fortăreaţă Pracana din Isauria, ameninţând căile de comunicaţie dintre Bizanţ şi Siria. La puţină vreme după aceea, Mas'ud a jefuit valea râului Meander, ajungând până aproape de mare. Manuel a hotărât că venise momentul unei lovituri îndrăzneţe asupra lui Mas'ud, urmată de un atac asupra sultanatului de Konya. Se căsătorise de curând şi se spunea că dorea să-i arate soţiei sale germane strălucirea cavaleriei bizantine. În vara anului 1146, Manuel i-a trimis sultanului o declaraţie oficială de război şi a pornit precum un crai pe drumul care ducea de la Dorylaeum spre Philomelium. Acolo, câteva detaşamente de turci au încercat să-l oprească, dar au fost învinse. Mas'ud s-a retras spre capitală, dar, deşi îşi întărise garnizoana, a rămas în câmp deschis şi a trimis în grabă după întăriri din Răsărit. Oastea bizantină şi-a ridicat tabăra pentru câteva luni în faţa Konyei, care era apărată de sultană. Manuel se purta curtenitor cu duşmanii săi. Atunci când s-a zvonit că sultanul ar fi fost ucis, Manuel i-a dat de veste sultanei că povestea nu este adevărată. Împăratul a încercat, în van, să-i facă pe ostaşii săi să respecte mormintele musulmane din afara oraşului. Dintr-odată, fără un motiv

aparent, a poruncit retragerea. Mai târziu s-a spus că împăratul auzise zvonul despre următoarea cruciadă, dar cu greu s-ar fi putut ca vestea hotărârii luate la Vézélay în acea primăvară să-i fi parvenit. Manuel era cu siguranţă bănuitor la adresa intenţiilor sicilienilor şi poate că şi-a dat seama că se pregătea ceva. De asemenea, el aflase că oştii lui Mas'ud i se alăturase un contingent numeros şi se temea să nu fie prins într-o regiune atât de îndepărtată, cu linii de comunicaţie atât de lungi şi de riscante. Manuel s-a retras încet înspre propriul său teritoriu, într-o ordine deplină.[1]

Înainte de a începe o altă campanie împotriva Konyei, Manuel a fost pus în faţa posibilităţii concrete a unei cruciade. Împăratul a fost neliniştit, pe bună dreptate, pentru că experienţa bizantinilor cu cruciaţii era una tulbure. Prin urmare, în primăvara anului 1147, atunci când Mas'ud a trimis o solie pentru a propune un armistiţiu, arătându-se gata să înapoieze Pracana şi alte cuceriri recente, Manuel a fost de acord. Pentru că a încheiat acest acord, a fost numit trădător al creştinătăţii, dar dușmănia lui Conrad, manifestată înainte ca vestea tratatului să fi putut ajunge la germani, a arătat că precauţia împăratului a fost înţeleaptă. Nu avea niciun fel de obligaţii faţă de aproapele său creştin care se gândea în mod deschis să atace Constantinopolul. De asemenea, Manuel nu putea fi încântat de o expediţie care urma, fără îndoială, să-l încurajeze pe principele Antiohiei să uite omagiul pe care tocmai îl depusese şi de ascultarea datorată. Dacă ar fi fost prins într-un război serios împotriva turcilor, i-ar fi putut ajuta pe cruciaţi să traverseze Anatolia, dar totodată le-ar fi permis acestora să facă un rău nelimitat Imperiului, care era apărătorul creştinătăţii. Manuel a preferat să nu aibă niciun fel de încurcături care l-ar fi putut slăbi într-un moment atât de delicat, mai cu seamă că un război cu Sicilia era iminent.[2]

---

[1] Vezi Chalandon, *Les Comnènes*, pp. 248–258. Mihail Sirianul (III, p. 275), spune că Manuel a încheiat pace cu turcii de teama cruciaţilor şi că a reuşit să-i reţină vreme de doi ani.

[2] Chalandon, *op. cit.*, pp. 266–267. Războiul cu Sicilia a izbucnit de fapt în vara lui 1147 (*op. cit.*, p. 318, n. 1). Odo de Deuil se referă la el (p. 53).

Până atunci relațiile lui Manuel cu Conrad fuseseră cordiale. Teama pe care o împărtășeau față de Roger al Siciliei îi apropiase, iar cu puțin timp în urmă Manuel se căsătorise cu cumnata lui Conrad.[3] Dar felul în care se purtase oastea gemană în Balcani și refuzul lui Conrad de a merge pe drumul peste Dardanale l-au neliniștit pe Manuel. Atunci când Conrad a ajuns în fața Constantinopolului, a fost găzduit în palatul imperial din Philopatium, din suburbii, aflat lângă zidurile de pământ, iar oastea germană și-a ridicat tabăra în jurul lui. Dar în câteva zile germanii jefuiseră palatul într-un asemenea hal, încât nu se mai putea locui în el, iar Conrad s-a mutat dincolo de capul Cornului de Aur, în palatul de la Picridium, aflat în fața cartierului Fanar. Între timp, ostașii lui Conrad săvârșeau acte de violență față de populație și trupele bizantine au fost trimise pentru a-i ține în frâu. Au avut loc un șir de ciocniri. Atunci când Manuel a cerut restabilirea liniștii, Conrad a spus mai întâi că faptele nu erau grave. Apoi, a amenințat furios că se va întoarce anul următor și va cuceri capitala. Se pare că împărăteasa, cumnata lui Conrad, a reușit să-i împace pe cei doi monarhi. Manuel, care le cerea germanilor să treacă grabnic peste Bosfor întrucât se temea de urmările alăturării francezilor, i-a văzut dintr-odată devenind ascultători. Germanii începuseră deja să se certe cu primii francezi care soseau. O pace aparentă a fost restabilită și Conrad împreună cu oastea lui au trecut marea la Chalcedon, acoperiți de daruri scumpe. Conrad însuși a primit câțiva cai frumoși. A refuzat însă propunerea de a-și lăsa câțiva oameni în slujba împăratului și de a primi în schimb unele trupe bizantine din Cilicia, o înțelegere care i-ar fi convenit lui Manuel în vederea războiului cu Roger al Siciliei.[4]

---

[3] Căsătoria a avut loc în ianuarie 1146 (Chalandon, *op. cit.*, p. 262, n. 3).

[4] Cinnamus, pp. 74–80; Nicetas Choniates, p. 87; scrisoarea lui Conrad către Wibald, *Wibaldi Epistolae* în Jaffé, *Bibliotheca*, I, p. 166 (spunând că a fost bine primit de împărat); *Annales Herbipolenses*, pp. 4–5; Romuald de Salerno, p. 424; Odo de Deuil, pp. 39–40. Odo spune că potrivit numărătorii greceşti au trecut Bosforul 900 566 de ostaşi şi pelerini germani. Este posibil ca numărul corect să

Atunci când a ajuns în Chalcedon, Conrad i-a cerut lui Manuel călăuze care să-l conducă prin Anatolia. Manuel i-a încredinţat această sarcină lui Ştefan, căpetenia gărzii varege. Totodată, i-a sfătuit pe germani să evite drumul drept prin mijlocul peninsulei şi să o ia în schimb pe drumul ocolitor, pe coastă, prin Attalia, rămânând astfel în teritoriul controlat de Bizanţ. I-a sfătuit de asemenea că ar fi mai înţelept să trimită acasă toţi pelerinii care nu puteau lupta, a căror prezenţă nu făcea decât să stânjenească oastea. Conrad a ignorat acest sfat, dar s-a îndreptat spre Niceea. Atunci când oastea a ajuns la Niceea, Conrad s-a răzgândit şi s-a hotărât să-şi împartă oastea în două. Otto de Freisingen urma să meargă pe drumul care ducea la Attalia prin Laodiceea de pe Lycus cu o parte din oaste, care-i cuprindea pe cei mai mulţi dintre non-combatanţi. Conrad şi grosul oştii aveau să meargă pe drumul Primei Cruciade, prin mijlocul peninsulei.[5]

Oastea lui Conrad a plecat din Niceea pe 15 octombrie, având în Ştefan principala călăuză. Vreme de opt zile, cât timp au continuat să se afle pe teritoriul bizantin, au fost bine hrăniţi, deşi mai târziu s-au plâns că oamenii împăratului au amestecat cretă în făina pe care le-au dat-o şi că monedele pe care le-au primit aveau mai puţin metal preţios decât ar fi trebuit. Nu şi-au făcut însă niciun fel de provizii pentru marşul care-i aştepta prin teritoriul turcesc. Iar acum duceau lipsă de apa. Pe 25 octombrie, atunci când au ajuns la micul râu Bathys, lângă Dorylaeum, în apropiere de locul marii victorii cruciate din urmă cu jumătate de veac, întreaga oaste selgiucidă s-a năpustit asupra lor. Pedestraşii germani erau epuizaţi şi însetaţi. Mulţi dintre cavaleri tocmai descălecaseră, pentru a-şi lăsa caii istoviţi să se odihnească. Atacurile neaşteptate, rapide şi repetate ale cavaleriei uşoare turceşti i-au luat prin surprindere. A fost mai degrabă un masacru decât o luptă. Conrad a încercat în zadar să-şi strângă oamenii, iar la căderea serii se înapoia în goana calului,

---

fie de 9566. El spune de asemenea că împăratul german nu s-a întâlnit în persoană cu Manuel.

[5] Cinnamus, pp. 80–81.

împreună cu câțiva supraviețuitori, pe drumul spre Niceea. Își pierduse nouăzeci la sută din oaste și toate lucrurile pe care le avea în tabără. Prada a fost vândută de învingători în bazarele din Orientul musulman, ajungând până în Persia[6].

Între timp, regele Ludovic și oastea franceză trecuseră prin Constantinopol. Ajunseseră acolo pe 4 octombrie și găsiseră avangarda și oastea din Lorena dezgustate, pe de-o parte, de barbaria germanilor, iar pe de alta, de vestea armistițiului încheiat de Manuel cu turcii. În pofida stăruințelor trimisului lui Ludovic, Everard de Barre, marele maestru templier, autoritățile bizantine au îngreunat reuniunea lorenilor cu francezii.[7] Episcopul de Langres, cu lipsa de îngăduință prea puțin creștinească a unui cistercian, i-a propus regelui să-și schimbe politica și să încheie o alianță cu Roger al Siciliei împotriva grecilor perfizi. Dar, spre dezamăgirea baronilor săi, Ludovic era prea scrupulos pentru a-și apleca urechea la acest sfat. Regele a fost mulțumit de primirea care i s-a făcut la Curtea bizantină și a preferat sfatul blând al episcopului umanist de Lisieux. Regele a fost găzduit la Philopatium, care fusese curățat după germani, și a fost invitat la mai multe banchete la palatul imperial din Vlaherne. Împăratul însuși l-a condus pentru a-i arăta priveliștile orașului. Mulți dintre nobilii francezi au fost în egală măsură cuceriți de atenția care le-a fost dată.[8] Dar Manuel a avut grijă ca oastea franceză să treacă Bosforul cât mai repede, iar atunci când a ajuns la Chalcedon s-a folosit de pretextul unei revolte provocate de un pelerin flamand, care credea că fusese înșelat, pentru a tăia aprovizionarea oștii franceze. Deși Ludovic l-a spânzurat de îndată pe vinovat, Manuel a spus că nu le va trimite hrană până când regele nu va depune, în sfârșit, jurământ să înapoieze Bizanțului toate

---

[6] Cinnamus, pp. 81–82; Nicetas Choniates, pp. 89; scrisoarea lui Conrad către Wibald, *Wibaldi Epistolae*, p. 152; *Annales Palidenses*, p. 82; *Annales Herbipolenses, loc. cit.*; Odo de Deuil, pp. 53, 56–58; Guillaume de Tyr, XVI, 21–22, pp. 740–744; Mihail Sirianul, III, p. 276.

[7] Odo de Deuil, pp. 40–41.

[8] Cinnamus, pp. 82–83; Ludovic al VII-lea, scrisoarea către Suger, *R.H.F.*, vol. XV, p. 488; Odo de Deuil, pp. 45–46, 47–48.

fostele posesiuni pe care le-ar putea cuceri şi până nu va fi de acord ca seniorii să depună omagiu împăratului, în avans, pentru toate teritoriile pe care le-ar putea ocupa. Nobilimea franceză a protestat, dar Ludovic a considerat cererea rezonabilă, având în vederea că avea nevoie de îndată de ajutorul bizantin, mai ales că începuseră să sosească zvonuri despre dezastrul german.[9]

La începutul lunii noiembrie, oastea franceză a ajuns la Niceea. Acolo le-a fost confirmată vestea înfrângerii lui Conrad. Frederick de Suabia a venit în tabăra franceză pentru a povesti cum s-a întâmplat şi pentru a-i cere lui Ludovic să meargă de îndată să-l întâlnească pe Conrad. Ludovic s-a grăbit spre tabăra germană, iar cei doi regi s-au sfătuit împreună. Au hotărât amândoi să meargă spre sud, pe drumul de coastă, rămânând în teritoriul bizantin. Pentru început, cele două oştiri s-au înţeles bine. Atunci când germanii au început să jefuiască satele dimprejur pentru că nu au putut să găsească mâncare în regiunea unde-şi aveau tabăra, întrucât francezii luaseră tot ceea ce se găsise, trupele bizantine de supraveghere i-au atacat imediat. Germanii au fost salvaţi de un detaşament francez sub comanda contelui de Soissons, care le-a sărit în ajutor la cererea lui Conrad. Între timp, Conrad a izbutit să reinstaureze o oarecare ordine printre trupele sale. Mulţi dintre pelerinii care supravieţuiseră l-au părăsit pentru a-şi face drum înapoi spre Constantinopol. Nu se ştie ce s-a întâmplat mai departe cu ei.[10]

Oştile au înaintat împreună. Pe 11 noiembrie şi-au ridicat tabăra la Esseron, lângă Balikesri de astăzi. Acolo şi-au schimbat planul din nou. Probabil că au primit veşti despre călătoria lui Otto de Freisingen pe drumul care mergea drept de la Philadephia la Laodicea. Tot ceea ce ştim despre această călătorie este că pelerinii au ajuns în cele din urmă la Attalia epuizaţi şi împuţinaţi, mulţi dintre ei murind pe drum, fie din cauza lipsurilor, fie din pricina atacurilor turceşti. Regii au hotărât să rămână aproape de coastă, într-un ţinut mai fertil şi în apropierea flotei bizantine.

---

[9] Odo de Deuil, pp. 48–51.

[10] Odo de Deuil, pp. 58–60; Guillaume de Tyr, XVI, 23, pp. 744–745.

Au înaintat în continuare prin Adramyttium, Pergam și Smirna și au ajuns la Efes. Oastea lui Ludovic era în frunte, iar germanii rămaseseră cu o zi în urmă, batjocoriți de aliații lor pentru încetineală. Istoricul bizantin Cinnamus amintește strigătul *Pousse Allemand* pe care francezii plini de dispreț îl aruncau cruciaților germani.[11]

Atunci când au ajuns la Efes, sănătatea lui Conrad era atât de șubredă, încât a rămas acolo. Aflând acestea, împăratul Manuel i-a trimis daruri scumpe și l-a convins să se înapoieze la Constantinopol, unde l-a primit cu bunăvoință și l-a găzduit în palat. Manuel era foarte pasionat de medicină și a insistat să fie el medicul oaspetelui său. Conrad s-a refăcut și a fost foarte emoționat de atenția pe care i-au arătat-o împăratul și împărăteasa. În timpul acestei vizite a fost aranjată căsătoria între fratele lui Henric, ducele de Austria, și nepoata împăratului, Teodora, fiica fratelui lui Manuel, Andronic. Regele german și suita lui au rămas la Constantinopol până la începutul lunii martie 1148, când o escadră navală bizantină i-a dus până în Palestina.[12]

Pe parcursul celor patru zile petrecute la Efes, regele Ludovic a primit de la Manuel o scrisoare prin care i se dădea de veste că turcii se pregăteau de război. Împăratul îl sfătuia să evite orice conflict și să rămână, cât mai mult timp cu putință, la adăpostul oferit de fortărețele bizantine. Este limpede că Manuel se temea ca francezii să nu sufere din pricina turcilor și el să fie învinuit de asta. Totodată, împăratul, prins în războiul sicilian, nu dorea să se întâmple nimic care ar fi putut periclita pacea cu sultanul. Ludovic nu i-a dat niciun răspuns. Nici atunci când Manuel i-a scris pentru a-l anunța că dregătorii bizantini nu puteau împiedica populația să se răzbune pentru pagubele provocate de cruciați,

---

[11] Odo de Deuil, pp. 61–63. Cinnamus (p. 84) discută diferențele dintre cele două oștiri. Francezii erau mai buni călare și cu lancea, germanii în lupta pedestră și cu săbiile. Cinnamus transcrie strigătul „Pousse Allemand" astfel Πούτζη Ἄλεμανέ.

[12] Cinnamus, pp. 85–86; scrisoarea lui Conrad către Wibald, *Wibaldi Epistolae*, p. 153; *Annales Herbipolenses*, p. 6; Odo de Deuil, pp. 63–64; Guillaume de Tyr, XVI, 23, pp. 745–746.

Ludovic nu i-a răspuns. Disciplina oştii franceze începuse să se destrame şi veştile despre fărădelegile cruciaţilor ajunseseră până în capitală.[13]

Oastea franceză s-a îndreptat spre valea râului Meander. La Decervium, acolo unde şi-a petrecut Crăciunul, au apărut turcii şi au început să-i hărţuiască pe cruciaţi până când aceştia au ajuns la podul care trecea peste râu, în dreptul Antiohiei din Pisidia. Acolo a avut loc o luptă deschisă, dar francezii şi-au croit drum peste pod şi turcii s-au retras înăuntrul zidurilor Antiohiei. Nu se ştie în ce condiţii a fost posibil ca turcii să se refugieze înăuntrul fortăreţei bizantine. Francezii au interpretat acest gen, în chip firesc, drept o trădare faţă de creştinătate. Dar fie că garnizoana locală a cedat în faţa unei forţe mai puternice, fie că încheiase vreo înţelegere cu necredincioşii, este puţin probabil ca împăratul însuşi să fi încuviinţat aceasta.[14]

Lupta dinaintea podului Antiohiei a avut loc pe 1 ianuarie 1148. Trei zile mai târziu, cruciaţii au ajuns la Laodicea, pe care au găsit-o părăsită. Reputaţia lor îi alungase pe locuitori, care se refugiaseră cu toată hrana lor printre dealuri. Cruciaţilor le-a fost foarte greu să adune orice fel de hrană pentru marşul dificil care-i aştepta.[15] Drumul spre Attalia trecea prin nişte munţi foarte sterpi. A fost o călătorie dificilă chiar şi în etapele ei cele mai uşoare. Pentru o oaste înfometată, care înainta cu greu prin furtunile din ianuarie, hărţuită fără încetare pe flancuri de turci, care-i prindeau pe cei care se rătăceau şi pe bolnavi, călătoria a fost un coşmar. De-a lungul drumului, ostaşii au văzut trupurile pelerinilor germani care muriseră cu câteva luni mai înainte. Nu s-a mai făcut nicio încercare de a restabili disciplina, cu excepţia grupului de cavaleri templieri. Regina şi doamnele dârdâiau în lecticile lor şi jurau să nu mai treacă vreodată printr-o asemenea încercare. Într-o după-amiază, pe când oastea începuse să coboare

---

[13] Cinnamus, *loc. cit.*; Odo de Deuil, pp. 63–65.

[14] Odo de Deuil, pp. 65–66; Guillaume de Tyr, XVI, 24, pp. 746–747.

[15] Odo de Deuil, *loc. cit.*

spre mare, avangarda condusă de Geoffrey de Rancon a încălcat porunca regelui de a-şi aşeza tabăra în vârful trecătorii şi a început coborârea, îndepărtându-se de grosul oştirii, pe care turcii au atacat-o imediat. Cruciaţii au respins atacul, dar doar căderea serii i-a salvat viaţa regelui, iar în rândul francezilor pierderile au fost foarte însemnate.[16]

De aici înainte drumul a fost mai uşor. Turcii nu s-au aventurat înspre câmpie. La începutul lunii februarie, Cruciada a ajuns la Attalia. Guvernatorul de acolo era un italian pe nume Landolf. Urmând poruncile împăratului, Landolf a făcut tot ceea ce putea pentru a-i ajuta pe occidentali. Dar Attalia nu era un oraş mare, care să aibă însemnate rezerve de hrană. Oraşul era aşezat într-un ţinut sărac, care fusese de curând jefuit de turci. Proviziile de iarnă erau pe sfârşite şi pelerinii germani luaseră ceea ce mai rămăsese. Nu este de mirare că hrana era puţină şi că preţurile urcaseră până la cer. Dar pentru francezii dezamăgiţi şi furioşi toate acestea nu erau decât încă o dovadă a trădării bizantine. Regele Ludovic a hotărât să continue călătoria pe mare şi a negociat cu Landolf obţinerea unor nave. O flotă nu se strângea uşor într-un port de pe coasta salbatică a Karamanului, în acea perioadă din an. În vremea în care au început să fie adunate navele, turcii au coborât şi au atacat prin surprindere tabăra cruciată. Cruciaţii au dat din nou vina pe bizantini, care, într-adevăr, probabil că nu au făcut niciun efort să-i apere pe oaspeţii lor nepoftiţi, din pricina cărora aveau loc aceste incursiuni turceşti. Atunci când navele au sosit, s-au dovedit prea puţine pentru a îmbarca întreaga oaste. Prin urmare, Ludovic şi-a îmbarcat oamenii, împreună cu toţi cavalerii care au mai încăput, şi s-a îndreptat spre Sfântul Simeon,

---

[16] *Ibid.*, pp. 67, 71–72; Guillaume de Tyr, XVI, 25, pp. 747–749. Pentru povestea lipsită de temei care o învinuieşte pe regina Eleonor de dezastru, vezi Walker, „Eleanor of Aquitaine and the disaster at Cadmos Mountain", în *American Historical Review*, vol. LV, pp. 857–861. Odo de Deuil a contribuit mult la aprovizionarea oştii, dar este prea modest să o amintească el însuşi (Călugărul Guillaume, *Dialogus Apologeticus*, p. 106).

unde a ajuns pe 19 martie. Atunci când şi-a părăsit oastea, pentru a-şi linişti conştiinţa, regele i-a dat lui Landolf suma de cinci sute de mărci şi i-a cerut să aibă grijă de bolnavi şi de răniţi şi, dacă se putea, să-i trimită pe ceilalţi pe mare. Conţii de Flandra şi de Bourbon au fost lăsaţi la comandă. A doua zi după plecarea regelui, turcii au năvălit în câmpie şi au atacat tabăra. Fără a avea îndeajuns de mulţi cavaleri, era practic imposibil să fie respinşi cu succes. Drept urmare, cruciaţii au primit îngăduinţa să se adăpostească înăuntrul zidurilor. Acolo au fost bine trataţi, bolnavii au fost îngrijiţi, iar Landolf s-a grăbit să facă rost de mai multe nave. Nici acum însă nu a izbutit să găsească îndeajuns de multe pentru a-i transporta pe toţi cruciaţii. Astfel, Thierry de Flandra şi Archimbald de Bourbon au urmat exemplul regelui şi s-au îmbarcat, împreună cu prietenii lor şi cu restul cavaleriei, spunând pedestraşilor şi pelerinilor să-şi croiască drum, cum vor putea, pe uscat.[17] Părăsiţi de conducătorii lor, nefericiţii rămaşi au refuzat să se aşeze în tabăra pregătită de Landolf, care dorea să-i scoată afară din oraş. Se gândeau că acolo ar fi mult prea expuşi atacurilor arcaşilor turci. În schimb, au plecat îndată pe drumul de răsărit. Neştiutori, nedisciplinaţi şi neîncrezători în călăuzele lor, hărţuiţi permanent de turci, despre care erau convinşi că se înţeleseseră cu bizantinii, nefericiţii francezi, în urma cărora se târa ce mai rămăsese din pedestrimea germană a lui Conrad, au înaintat cu dificultate până în Cilicia. La sfârşitul primăverii, mai puţin de jumătate din ei au sosit la Antiohia.[18]

Într-una din numeroasele sale scrisori trimise acasă abatelui Suger, al cărui subiect era invariabil nevoia de mai mulţi bani, regele Ludovic a descris dezastrele din Anatolia drept „trădarea împăratului şi, totodată, propria noastră vină". Acuzaţia adusă lui Manuel a fost repetată, mai frecvent şi mai aprins, de cronicarul francez oficial al Cruciadei, de Odo de Deuil. Istoricii occidentali au preluat, până

[17] Odo de Deuil, pp. 73–76. Odo încearcă destul de strângaci să explice gestul regelui de a-şi părăsi oastea. Guillaume de Tyr, XVI, 26, pp. 749–751.

[18] Odo de Deuil, pp. 76–80.

în zilele noastre, această acuzație.[19] Nefericirile cruciaților au contribuit într-atât la înveninarea relațiilor dintre creștinătatea apuseană și cea răsăriteană, încât acuzația trebuie examinată mai îndeaproape. Odo se plânge că bizantinii au asigurat provizii insuficiente de hrană, pentru care au cerut prețuri exorbitate, mijloace de transport nepotrivite și călăuze nepricepute. Mai rău decât orice, Odo îi acuză pe bizantini că s-au aliat cu turcii împotriva fraților lor creștini. Primele acuzații sunt absurde. Niciun stat medieval, nici măcar unul atât de bine organizat ca Bizanțul, nu avea îndeajuns de multe provizii de hrană pentru a aproviziona două oști excepțional de numeroase, care sosiseră nechemate și care-și anunțaseră venirea doar cu puțin timp înainte. Iar atunci când hrana era puțină, prețurile creșteau inevitabil. Este sigur că unii dintre negustorii locali și dintre dregătorii oficiali au încercat să-i păcălească pe invadatori. O asemenea purtare nu fusese niciodată un fenomen rar în negoț, mai ales în Orientul Apropiat și în Răsărit. Nu era rezonabil să se aștepte ca Landolf să strângă un număr suficient de nave pentru o întreagă armată, în mijlocul iernii, în micul port al Attaliei. Nici călăuzele, al căror sfat era arareori urmat, nu puteau fi învinovățite că nu știau care poduri sau fântâni fuseseră de curând distruse de turci sau că fugeau în fața amenințărilor și dușmăniei oamenilor pe care îi îndrumau. Chestiunea alianței cu turcii este ceva mai serioasă, dar trebuie analizată și din punctul de vedere al lui Manuel. Acesta nici nu chemase cruciada, nici nu o dorea. Avea motive bune să se plângă de ea. Până atunci, diplomația bizantină învățase foarte bine cum să-i asmută pe principii musulmani unul împotriva altuia și, astfel, să-i izoleze pe rând pe fiecare dintre ei. Inevitabil, o expediție despre care se vorbea atât de mult, precum o cruciadă, urma să-i strângă pe principii musulmani laolaltă, într-un front unit împotriva creștinătății. Mai mult, strategia bizantină împotriva islamului era esențială pentru controlul Antiohiei. Bizanțul obținuse în cele din urmă controlul asupra cetății, atunci când principele Raymond

[19] Scrisoarea lui Ludovic al VII-lea către Suger, *R.H.F.*, vol. XV, pp. 495–496; Odo de Deuil este cu totul pornit împotriva grecilor.

a depus jurământul de supunere, într-un chip mizerabil, la Constantinopol. Inevitabil, venirea Cruciadei, avându-i în frunte pe nepoata lui Raymond şi pe soţul acesteia, avea să-l tenteze pe principe să scape de vasalitate. Felul în care s-au purtat cruciaţii cât timp s-au aflat în teritoriul imperial nu a fost de natură să sporească simpatia împăratului faţă de ei. Au jefuit, i-au atacat trupele de supraveghere, i-au ignorat cererile cu privire la drumurile pe care ar fi trebuit să meargă şi mulţi dintre oamenii de frunte au vorbit deschis despre un atac asupra Constantinopolului. Privită în această lumină, purtarea împăratului faţă de cruciaţi pare generoasă şi răbdătoare, iar unii dintre cruciaţi au recunoscut acest lucru. Dar occidentalii nu puteau înţelege, nici ierta tratatul pe care-l încheiase cu turcii. Dincolo de puterea lor de înţelegere erau şi necesităţile ample ale politicii bizantine. Cruciaţii preferau să treacă cu vederea faptul, deşi cu siguranţă erau conştienţi de el, că în timpul în care ei cereau ajutorul împăratului împotriva necredincioşilor, propriile sale pământuri erau supuse unui atac necruţător din partea altei puteri creştine. În toamna anului 1147, regele Roger al Siciliei a cucerit insula Corfu şi de acolo a trimis o oaste pentru a jefui peninsula grecească. Teba a fost cucerită şi mii de muncitori au fost răpiţi pentru a ajuta la dezvoltarea industriei mătăsii din Palermo, aflată la început. Corintul însuşi, principala fortificaţie a peninsulei, a fost cucerit şi despuiat de toate comorile sale. Încărcaţi cu pradă, normanzii sicilieni s-au înapoiat în Corfu, pe care plănuiau să-l păstreze ca o ameninţare permanentă la adresa Imperiului şi pentru a strangula Marea Adriatică. Iminenţa atacului normand l-a făcut pe Manuel să se retragă din Konya în 1146 şi să accepte propunerile de pace ale sultanului din anul următor. Dacă Manuel era socotit un trădător al creştinătăţii, cu siguranţă că regele Roger i-o luase înainte.

Oastea bizantină era numeroasă, dar nu putea fi prezentă pretutindeni. Pentru războiul cu Roger era nevoie de cele mai bune trupe. Apoi au apărut zvonuri despre tulburările din stepele ruseşti, care în vara lui 1148 au provocat o invazie a cumanilor în Balcani. Din cauza Cruciadei, Manuel nu putea să-şi retragă oamenii de la frontiera din Cilicia. În plus, trecerea cruciaţilor prin Imperiu a

însemnat și o sporire a forțelor de supraveghere. Din pricina acestor lucruri împăratul nu putea să asigure un număr îndeajuns de mare de oameni pentru apărarea întinselor regiuni de frontieră anatoliene. A preferat un armistițiu care să permită supușilor săi anatolieni să trăiască eliberați de amenințarea incursiunilor turcești. Cruciații au pus în pericol acest armistițiu. Marșul lui Conrad înspre Dorylaeum a fost o provocare directă la adresa turcilor. Ludovic, deși a rămas în interiorul teritoriului bizantin, s-a proclamat în chip public dușman al tuturor musulmanilor și a respins cererea împăratului de a rămâne în raza de apărare a garnizoanelor bizantine. Este foarte posibil ca Manuel, confruntându-se cu o asemenea problemă, să fi încheiat o înțelegere cu turcii prin care urma să treacă cu vederea incursiunile lor în teritoriul bizantin, atâta vreme cât urmau să-i atace doar pe cruciați. Turcii și-au ținut partea lor de înțelegere, dând foarte clar impresia că acționau în acord cu localnicii. Acestora le era într-adevăr indiferent dacă turmele și hrana le erau furate de cruciați sau de turci și, în atare condiții, era normal să-i prefere pe cei din urmă.[20] Dar este imposibil să-i dăm crezare lui Odo de Deuil că localnicii i-ar fi atacat pe cruciați împreună cu turcii. Odo îi acuză de acest lucru pe locuitorii din Attalia, imediat după ce spune că aceștia au fost mai târziu pedepsiți de împărat pentru că au arătat prea multă bunăvoință cruciaților.[21]

Principala responsabilitate pentru dezastrele care s-au abătut asupra cruciaților în Anatolia revine propriilor lor gesturi prosteși. Într-adevăr, împăratul ar fi putut face mai multe pentru a-i ajuta, dar doar asumându-și un risc mai mare pentru Imperiu. Însă adevărata problemă era una mai profundă. Era în interesul creștinătății ca, din când în când, să aibă loc expediții de vitejie în Orient, conduse de un amestec de idealiști lipsiți de înțelepciune și de

[20] Pentru problemele cu care se confrunta Manuel, vezi Chalandon. Mihail Sirianul repetă multe dintre acuzațiile aduse de latini la adresa grecilor (III, p. 276). Însă surse musulmane precum Abu Shama (p. 54) spun că Manuel a făcut front comun cu francii.

[21] Odo de Deuil, p. 79.

aventurieri lipsiţi de scrupule pentru a ajuta un stat nedorit şi a cărui existenţă depindea de lipsa de unitate a musulmanilor? Sau Bizanţul, care fusese atâta vreme gardianul frontierei răsăritene, trebuia să-şi asume în continuare acest rol, nestânjenit de Apus? Povestea celei de-a Doua Cruciade arată încă şi mai clar decât cea dintâi că cele două opţiuni politice erau incompatibile. Atunci când Constantinopolul însuşi a căzut şi turcii au bătut cu tunurile la porţile Vienei, se va putea în sfârşit vedea care opţiune ar fi fost cea corectă.

III

EŞECUL

„Şi orice sfat veţi sfătui, îl va risipi."
Isaia, 8:10

Atunci când a sosit vestea debarcării regelui Ludovic în portul Sfântul Simeon, pe 19 martie 1148, principele Raymond şi întreaga suită au mers de la Antiohia pentru a-l întâmpina şi pentru a-l conduce în cetate. Următoarele zile au fost petrecute în sărbătoare şi veselie. Nobilii curtenitori din Antiohia au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a le mulţumi pe regina Franţei şi pe doamnele importante din suita ei. Iar datorită vremii încântătoare a primăverii siriene, în belşugul Curţii antiohiene, vizitatorii au uitat dificultăţile prin care trecuseră. Imediat ce s-au refăcut, Raymond a discutat cu căpeteniile franceze planurile unei campanii împotriva necredincioşilor. Raymond spera la rezultate însemnate din partea Cruciadei care tocmai venise. Poziţia lui era nesigură. Nur ed-Din se aşezase acum de-a lungul frontierei creştine de la Edessa la Hama şi petrecuse toamna anului 1147 cucerind, una câte una, fortăreţele latine aflate la răsărit de fluviul Orontes. Contele Joscelin era cu totul prins cu apărarea propriei lui fortăreţe, de la Turbessel. Dacă musulmanii ar fi atacat în forţă

Antiohia, singura putere care ar fi putut veni în ajutorul lui Raymond era Bizanţul. Iar trupele bizantine ar fi putut foarte bine sosi prea târziu şi, oricum, ar fi insistat pentru o subordonare şi mai strictă. Deşi incidentele călătoriei reduseseră numărul de pedestraşi, oastea franceză asigura un număr atât de mare de cavaleri, încât latinii din Antiohia puteau prelua ofensiva. Raymond i-a cerut regelui să atace împreună inima stăpânirii lui Nur ed-Din, oraşul Alep, şi i-a convins pe mulţi dintre cavalerii francezi să i se alăture într-o recunoaştere preliminară, mergând până sub zidurile cetăţii, spre consternarea locuitorilor.[1]

Dar atunci când a sosit momentul, regele Ludovic a ezitat. A spus că jurământul de cruciat îl obliga să meargă la Ierusalim înainte de a începe orice fel de campanie, dar aceasta nu era decât o scuză pentru a-şi ascunde nehotărârea. Toţi principii din Orientul Latin îi cereau ajutorul. Contele Joscelin spera să-l folosească pentru recuperarea Edessei. Până la urmă, nu din pricina căderii Edessei pornise Cruciada? Raymond de Tripoli, care revendica dreptul vărului – pentru că mama lui fusese o prinţesă franceză – căuta ajutorul lui Ludovic pentru a recupera Montferrand. Apoi, în aprilie, a venit la Antiohia însuşi patriarhul Ierusalimului, trimis de Înalta Curte a regatului, pentru a-i cere regelui să se grăbească spre sud şi să-i spună că regele Conrad se afla deja în Ţara Sfântă[2]. Până la urmă, regele s-a lăsat convins dintr-un motiv pur personal. Regina Eleonora era cu mult mai inteligentă decât soţul ei. Ea şi-a dat seama de îndată de înţeleciunea planului lui Raymond. Dar, susţinându-l deschis şi cu pasiune pe unchiul ei, a stârnit gelozia lui Ludovic. Limbile au început să şuşotească. Regina şi principele erau văzuţi prea des împreună. Se şoptea că iubirea lui Raymond era mai mult decât dragostea unui unchi. Ludovic, îngrijorat de cinstea lui, şi-a anunţat imediat plecarea. Atunci, regina a declarat că ea va rămâne în Antiohia şi că va divorţa de soţul ei. Drept răspuns

---

[1] Guillaume de Tyr, XVI, 27, pp. 751–753; Guillaume de Nangis, I, p. 44.

[2] Patriarhul era Foucher de Angoulême, fost arhiepiscop al Tyrului, numit de Melisenda după moartea lui Guillaume de Messines, în 1147.

Ludovic şi-a târât soţia cu forţa din palatul unchiului ei şi a plecat cu întreaga sa oaste spre Ierusalim.[3]

La jumătatea lunii aprilie, regele Conrad debarcase la Acra împreună cu principalele sale căpetenii şi fusese întâmpinat la Ierusalim de regina Melisenda şi de fiul ei printr-o primire prietenoasă, pe măsura rangului său.[4] Cu aceleaşi onoruri a fost întâmpinat şi regele Ludovic o lună mai târziu, atunci când a pătruns în Ţara Sfântă. Niciodată nu mai fusese la Ierusalim o asemenea adunare strălucită de cavaleri şi de doamne.[5] Dar erau şi multe absenţe însemnate. Raymond al Antiohiei, înfuriat de purtarea lui Ludovic, s-a spălat pe mâini de întreaga Cruciadă. În orice caz, nu-şi putea permite să-şi părăsească principatul aflat în pericol pentru o aventură în părţile de miazăzi. Nici contele Joscelin nu putea părăsi Turbessel. Absenţa contelui de Tripoli se datora unei întunecate tragedii de familie. Printre cruciaţii care au luat semnul Crucii odată cu regele la Vézélay se găsea şi Alphonse-Jourdain, contele de Toulouse. Împreună cu soţia şi cu copiii lui, contele călătorise pe mare de la Constantinopol şi ajunsese la Acra la câteva zile după Conrad. Sosirea lui cu un contingent puternic îi îmbărbătase pe latinii din Orient, pentru care contele era o figură romantică. Şi asta pentru că Alphonse-Jourdain era fiul fostului cruciat Raymond de Toulouse, născut în Orient, la Mont-Pèlerin, pe când tatăl lui asedia Tripoli. Dar venirea lui îl stingherea pe cel care era acum conte de Toulouse, nepotul lui Bertrand, fiul bastard al contelui Raymond. Dacă Alphonse-Jourdain ar fi revendicat Tripoli, pretenţiile sale ar fi fost greu de respins şi se părea că îşi dorea să amintească de drepturile sale. Pe drumul de la Acra la Ierusalim, contele s-a oprit la Cezareea, unde a murit în chinuri pe neaşteptate.

---

[3] Guillaume de Tyr, *loc. cit.* Guillaume o numeşte pe Eleonora „înfumurată", fără însă a da de înţeles că ar fi fost necredincioasă. Bănuielile regelui sunt consemnate de John de Salisbury (*Historia Pontificalis*, p. 53).

[4] Guillaume de Tyr, XVI, 28, pp. 753–754; Otto de Freisingen, *Gesta Friderici*, pp. 88–89.

[5] Guillaume de Tyr, XVI, 29, pp. 754–756.

Se poate ca moartea să-i fi fost provocată de vreo boală acută, precum apendicita. Însă imediat toţi au suspectat că ar fi fost vorba de otravă şi fiul contelui decedat, Betrand, l-a acuzat în mod deschis pe Raymond de Tripoli că ar fi fost autorul moral al crimei. Alţii credeau că vinovatul ar fi regina Melisenda, care ar fi acţionat la cererea iubitei sale surori, contesa Hodierna, soţia lui Raymond. Nimic nu a fost însă dovedit. Totuşi Raymond, indignat de acuzaţia care i-a fost adusă, nu a vrut să aibă nimic de-a face cu Cruciada.[6]

Când toţi cruciaţii au sosit în Palestina, regina Melisenda şi regele Balduin i-au invitat să participe la o mare adunare care urma să aibă loc la Acra, pe 24 iunie 1148. A fost o întrunire impresionantă. Gazdele erau regele Balduin şi patriarhul Foucher, împreună cu arhiepiscopii de Cezareea şi de Nazaret, marii maeştri ai Templierilor şi ai Ospitalierilor, clericii şi nobilii de frunte ai regatului. Împreună cu Conrad erau fraţii lui vitregi, Henric Jasomirgott de Austria, Otto de Freisingen, nepotul său, Frederick de Suabia, Welf de Bavaria şi mulţi alţi principi mai puţin importanţi. Lorena era reprezentată de episcopii de Metz şi de Toul. Alături de regele Ludovic se găseau fratele său, Robert de Dreux, viitorul său ginere, Henric de Champagne, Thierry, conte de Flandra, precum şi tânărul Bertrand, fiul bastard al lui Alphonse-Jourdain. Nu ştim cum s-au desfăşurat discuţiile, nici din partea cui a venit propunerea decisivă. Adunarea a hotărât, nu fără o oarecare opoziţie, ca toate forţele să fie îndreptate într-un atac comun împotriva Damascului.[7]

Era o hotărâre complet nesăbuită. Într-adevăr, Damascul ar fi fost un câştig foarte însemnat şi stăpânirea lui de către latini i-ar fi separat complet pe musulmanii din Egipt şi Africa de fraţii lor din nordul Siriei şi din Orient. Dar dintre toate statele musulmane,

---

[6] Guillaume de Tyr, XVI, 28, p. 754; Guillaume de Nangis, I, p. 43, sugerează că Melisenda ar fi fost implicată în această crimă.

[7] Guillaume de Tyr, XVII, I, pp. 758–759. Guillaume dă o listă cu baronii ecleziastici şi laici care au fost de faţă; Otto de Freisingen, *Gesta Friderici*, p. 89; Suger, *Gesta Ludovici*, pp. 403–404.

doar regatul burid al Damascului dorea să rămână în relații bune cu latinii. Ei înțeleseseră, ca de altfel și cei mai înțelepți dintre latini, că dușmanul cel mai important era Nur ed-Din. Interesul latinilor ar fi fost să păstreze prietenia Damascului până când Nur ed-Din avea să fie zdrobit și să mențină ruptura dintre Damasc și Alep. Un atac asupra celui dintâi era, în lumina evenimentelor din anul precedent, cea mai sigură metodă de a-i arunca pe conducătorii Damascului în brațele lui Nur ed-Din. Dar baronii din Ierusalim râvneau la pământurile fertile care datorau supunere Damascului și sufereau amintindu-și de recenta lor umilință, pe care tânărul și curajosul rege probabil că dorea să o răzbune. Pentru cruciații nou-veniți Alepul nu însemna nimic, în vreme ce Damascul era o cetate venerată în Scripturi, a cărei eliberare din mâinile necredincioșilor ar fi răspândit gloria lui Dumnezeu. Nu are sens să încercăm să împărțim vina pentru această decizie, dar responsabilitatea cea mai mare trebuie să revină baronilor locali, care cunoșteau situația, mai degrabă decât nou-veniților, pentru care toți musulmanii erau la fel.[8]

La mijlocul lunii iulie, oastea creștină, cea mai mare cu care latinii au mers vreodată la luptă, a plecat din Galileea prin Banyas. Sâmbătă, pe 24 iulie, oastea și-a așezat tabăra la marginile grădinilor și livezilor care înconjurau Damascul. La început, emirul Unur nu a luat foarte în serios vestea sosirii Cruciadei. Auzise de pierderile grele pe care le suferiseră cruciații în Anatolia și, în orice caz, nu se aștepta ca Damascul să devină obiectivul lor. Atunci când a aflat că așa stau lucrurile, a trimis imediat poruncă guvernatorilor săi din provincii să-i trimită toți oamenii de care se puteau lipsi. Iar un mesager s-a grăbit spre Alep, pentru a-i cere ajutorul lui Nur ed-Din. Latinii s-au oprit mai întâi la Manakil al-Asakir, la vreo șase kilometri la miazăzi de oraș, ale cărui ziduri albe și turnuri străluceau prin frunzișul des al livezilor. La scurt timp după aceea, cruciații s-au mutat mai sus, în satul al-Mizza, unde se găsea mai multă apă. Oastea damaschină a încercat să-i

[8] Guillaume de Tyr, *loc. cit.*

oprească acolo, dar a fost silită să se retragă înăuntrul zidurilor. După victorie, conducătorii cruciadei au trimis oastea Ierusalimului să cureţe grădinile de duşmani. Până după-amiază, grădinile aflate la miazăzi de oraş se găseau în stăpânirea latinilor, care construiau palisade din copacii pe care-i tăiau. Apoi, mulţumită curajului dovedit de Conrad, cruciaţii au forţat pătrunderea spre Rabwa, pe râul Barada, chiar sub zidurile oraşului. Locuitorii Damascului au crezut că totul era acum pierdut şi au început să baricadeze străzile, fiind gata pentru o ultimă luptă disperată. Dar a doua zi mersul lucrurilor s-au schimbat. Întăririle chemate de Unur au început să vină în număr mare prin porţile de nord ale oraşului şi cu ajutorul lor s-a pornit un contraatac care i-a alungat pe creştini de lângă ziduri. Unur a repetat atacul şi în următoarele două zile, iar luptătorii musulmani au pătruns din nou în grădini şi în livezi. Acţiunile lor deveniseră într-atât de periculoase pentru tabără, încât Conrad, Ludovic şi Balduin s-au întâlnit şi au hotărât să părăsească grădinile din sudul oraşului şi să se mute spre răsărit, aşezându-şi tabăra într-un loc în care duşmanul să nu se poată ascunde. Pe 27 iulie întreaga oaste s-a mutat pe câmpia aflată lângă zidul de răsărit. A fost o decizie dezastruoasă, pentru că aici nu se găsea apă şi tabăra se afla în faţa celei mai puternice secţiuni din zid. Iar damaschinii care ieşeau din oraş pentru a-i ataca pe cruciaţi se puteau acum deplasa în voie prin livezi.

Într-adevăr, mulţi ostaşi credeau că mutarea taberei fusese ideea lui Unur, care i-ar fi mituit pe baronii din Palestina să-i sfătuiască pe regi în acest sens. Pentru că acum dispăruse şi ultima şansă de a cuceri Damascul. Unur, a cărui oaste creştea şi care aflase că Nur ed-Din se îndrepta spre sud, şi-a reînceput atacurile asupra taberei latinilor. Cea care se apăra acum era oastea cruciată şi nu oraşul asediat.[9]

În vreme ce oastea creştină era cuprinsă de deznădejde şi zvonurile de trădare începeau să circule, conducătorii cruciaţilor se

---

[9] Guillaume de Tyr, XVII, 2–5, pp. 760–767; Ibn al-Qalanisi, pp. 282–286; Abu Shama, pp. 55–59; Usama, ed. Hitti, p. 124.

certau în ochii tuturor asupra viitorului Damascului, după ce îl vor fi cucerit. Seniorii din regatul Ierusalimului se aşteptau ca Damascul să fie încorporat ca un fief al regatului şi căzuseră de acord să-i revină lui Guy Brisebarre, senior de Beirut, a cărui candidatură fusese, se pare, confirmată de regina Melisenda şi de conetabilul Manasses. Dar Thierry de Flandra râvnea şi el la Damasc, pe care ar fi vrut să-l deţină ca fief semiindependent, precum Tripoli. Thierry a obţinut sprijinul lui Conrad şi al lui Ludovic, precum şi pe cel al regelui Balduin, cu a cărui soră vitregă era căsătorit. Mânia care i-a cuprins pe nobilii locali atunci când au aflat că regele îl prefera pe Thierry i-a făcut să nu mai lupte cu atât avânt. Aceia dintre ei care se împotriviseră de la bun început atacului asupra Damascului au câştigat mai mulţi adepţi. Poate că în secret aveau legături cu Unur. S-a vorbit despre sume imense plătite, este adevărat, în monede care s-au dovedit a fi false şi care ar fi fost trimise din Damasc Curţii de la Ierusalim şi lui Elinand, principele Galileei. Poate că Unur le-a spus că, dacă se vor retrage, va renunţa imediat la alianţa cu Nur ed-Din. Fie că Unur a promis explicit sau nu denunţarea alianţei, cu siguranţă, acesta este motivul care i-a determinat pe nobilii regatului să-şi schimbe atitudinea. Nur ed-Din se afla deja la Homs, negociind cu Unur condiţiile ajutorului său. Nur ed-Din cerea ca oastea lui să fie lăsată să intre în Damasc, iar Unur încerca să câştige timp. Oastea latină se găsea într-o situaţie dificilă dinaintea Damascului. Nu putea aştepta niciun fel de întăriri, în vreme ce oamenii lui Nur ed-Din urmau să sosească în câteva zile. Dacă ar fi ajuns, atunci nu numai că întreaga oaste cruciată ar fi putut fi distrusă, dar şi Damascul ar fi trecut cu siguranţă în stăpânirea lui Nur ed-Din.[10]

---

[10] Guillaume de Tyr, XVII, 6, pp. 767–768. Rey, „Le Seigneurs de Barut", în *Revue de l'Orient Latin*, vol. IV, pp. 14–15, îl identifică pe candidatul baronilor drept Guy de Beirut, din *Assisses*, II, p. 458. Mihail Sirianul (III, p. 276) consemnează zvonul despre sumele plătite regelui Balduin şi lui Elinand, pe care aceştia le-ar fi acceptat pentru că se temeau de ambiţiile lui Conrad. Bar Hebraeus (trad. Budge, p. 274) spune că povestea aceasta nu este consemnată de niciun autor arab. Ibn al-Qalanisi (p. 268) arată că latinii erau îngrijoraţi de apropierea

Nobilii din Palestina se convinseseră acum, prea târziu, de nebunia continuării războiului cu Damascul şi încercau să-i lămurească de aceasta şi pe regii Conrad şi Ludovic. Occidentalii erau şocaţi. Nu puteau urmări subtilele lor argumente politice, dar ştiau că fără ajutorul latinilor din Orient nu se putea întreprinde nimic. Regii s-au plâns deschis de lipsa de credinţă şi de lipsa de zel pe care le găsiseră în rândul lor. Au poruncit însă ca oastea să se retragă.[11]

Miercuri, 28 iulie, în zori, la cinci zile după ce ajunseseră dinaintea Damascului, cruciaţii şi-au ridicat tabăra şi au început să se retragă spre Galileea. Deşi este posibil ca banii lui Unur să le fi cumpărat retragerea, emirul nu i-a lăsat să plece liniştiţi. De-a lungul întregii zile, precum şi în zilele ce au urmat, cavaleria uşoară turcomană s-a ţinut de flancurile oştii creştine, azvârlind cu săgeţi asupra lor. Drumul a fost presărat cu cadavrele oamenilor şi cailor, a căror duhoare a rămas în câmpie multe luni de atunci înainte. La începutul lunii august, marea expediţie s-a înapoiat în Palestina, iar soldaţii din Orient s-au întors la casele lor. Rezultatele Cruciadei au constat în pierderea de vieţi omeneşti şi de bunuri materiale, dar şi într-o umilinţă teribilă. Faptul că o oaste atât de strălucită a trebuit să renunţe la asediu după doar patru zile de luptă a fost o lovitură grea dată prestigiului creştinilor. Legenda invincibilităţii cavalerilor occidentali, care se născuse în vremea marii aventuri a Primei Cruciade, a fost complet sfărâmată. Entuziasmul lumii musulmane a renăscut.[12]

După ce s-a întors din Damasc, regele Conrad nu a mai zăbovit în Palestina. Împreună cu oamenii lui s-a îmbarcat pe 8 septembrie la Acra pe o navă care se îndrepta spre Salonic. Atunci când a

---

oştilor musulmane. Ibn al-Athir (pp. 469–470) menţionează că Unur i-a informat pe latinii locali, creând disensiuni între aceştia şi regele Germaniei.

[11] Guillaume de Tyr, XVII, 7, pp. 768–770. Traducerea franceză interpolează un atac asupra locuitorilor creştini. Conrad aruncă vină asupra baronilor locali. Vezi scrisoarea din *Wibaldi Epistolae*, pp. 225–226.

[12] Guillaume de Tyr, *loc. cit.*; Ibn al-Qalanisi, pp. 286–287.

debarcat la Salonic a primit de la Manuel o invitație stăruitoare să petreacă Crăciunul la Curtea imperială. Cei doi monarhi s-au înțeles acum de minune. Deși nepotul său mai tânăr, Frederick, a continuat să poarte ranchiună bizantinilor, pe care-i învinovățea pentru pierderile germane din Anatolia, Conrad se gândea doar la importanța alianței cu Manuel împotriva lui Roger al Siciliei. Regele german fusese subjugat de farmecul personal al lui Manuel și de ospitalitatea încântătoare care i s-a arătat. Pe parcursul vizitei a fost sărbătorită cu mare pompă căsătoria fratelui lui Conrad, Henric de Austria, cu Teodora, nepoata lui Manuel. Bizantinii îngroziți au plâns când au văzut că frumoasa și tânăra prințesă a fost sacrificată unei sorți atât de crude – „jertfită bestiei din Occident", după cum un poet de curte i-a scris cu compătimire mamei ei. Dar nunta a dovedit deplina reconciliere între Curtea germană și cea bizantină. În februarie 1149, atunci când Conrad a părăsit Constantinopolul pentru a se înapoia în Germania, fusese încheiată alianța împotriva lui Roger al Siciliei, ale cărui pământuri din peninsula italică aveau să fie împărțite.[13]

În vreme ce Conrad se bucura de tihna Constantinopolului, regele Ludovic zăbovea în continuare în Palestina. Abatele Suger i-a scris, în repetate rânduri, cerându-i să se întoarcă în Franța. Regele nu se putea însă hotărî. Dorea, fără îndoială, să petreacă Paștele la Ierusalim. Știa că întoarcerea în Franța va fi urmată de un divorț cu toate consecințele lui politice. Căuta să amâne acea zi fatidică. Între timp, în vreme ce Conrad reînnoda prietenia cu Bizanțul, cu cât Ludovic se gândea mai mult la împărat, cu atât îi sporea dușmănia față de el. Regele francez și-a schimbat strategia și a căutat o alianță cu Roger al Siciliei. Cearta cu Raymond al Antiohiei îndepărtase principalul obstacol al acestei alianțe, care

[13] Guillaume de Tyr, XVII, 8, pp. 770–771; Cinnamus, pp. 87–88; *Annales Palidenses*, p. 83; Otto de Saint Blaise, p. 305; Otto de Freisingen, *Gesta Friderici*, p. 96. Un poem scris de Prodromus în cinstea căsătoriei Teodorei este editat în *R.H.C.G.*, II, p. 772; dar versul în care se referă la jertfirea ei „bestiei din Occident" apare într-un poem dedicat mamei ei, *ibid.*, p. 768.

i-ar fi îngăduit să-şi satisfacă ura faţă de Bizanţ. În cele din urmă, la începutul verii anului 1149, Ludovic a părăsit Palestina la bordul unei nave siciliene, care s-a alăturat apoi unei flote siciliene care se afla în apele Mediteranei răsăritene. Războiul Siciliei cu Bizanţul continua şi, pe când flota înconjura Peloponesul, a fost atacată de navele bizantine. Regele Ludovic a poruncit în grabă să fie înălţat steagul francez pe nava sa şi, drept urmare, i s-a îngăduit să-şi continue drumul. Dar o navă pe care se aflau numeroşi oameni şi bunuri de-ale sale a fost capturată şi dusă la Constantinopol ca pradă de război. Au trecut multe luni până când împăratul a fost de acord să trimită oamenii şi bunurile în Franţa.[14]

La sfârşitul lunii iulie, Ludovic a debarcat în Calabria şi a fost primit de regele Roger la Potenza. Sicilianul a propus de îndată începerea unei noi cruciade al cărei prim obiectiv să fie răzbunarea împotriva Bizanţului. Ludovic şi sfătuitorii săi au fost imediat de acord şi au plecat spre Franţa, povestind tuturor celor pe care-i întâlneau despre perfidia bizantinilor şi despre nevoia de a-i pedepsi. Papa Eugeniu, pe care regele l-a întâlnit la Tivoli, nu a fost prea entuziasmat de idee. Dar erau mulţi în Curia pontificală care au primit cu bucurie planul. Cardinalul Theodwin a început să caute predicatori pentru a promova noua cruciadă. Petru Venerabilul şi-a oferit sprijinul. Atunci când Ludovic a ajuns în Franţa, l-a convins pe Suger să accepte. Cel mai important dintre toţi, Sfântul Bernard, nedumerit de căile prin care pronia îngăduise ca marea lui cruciadă să se sfârşească atât de jalnic, a îmbrăţişat cu nesaţ ideea că Bizanţul ar fi cauza întregului dezastru. Drept urmare, Sfântul Bernard şi-a canalizat întreaga energie pentru a abate mânia dumnezeiască asupra Imperiului, care se făcea vinovat. Dar, pentru ca întreaga cruciadă să aibă sorţi de izbândă, trebuia obţinut sprijinul lui Conrad al Germaniei. Iar Conrad nu era de acord.

---

[14] Cinnamus, p. 87; scrisoarea lui Suger (*Sugeri Opera*, ed. de la Marche, pp. 258–260); Guillaume de Nangis, I, p. 46. Nava pe care se afla regina Eleonora a fost pentru o vreme reţinută de bizantini (John de Salisbury, *Historia Pontificalis*, p. 61).

El întrezărise foarte clar în acest plan mâna dușmanului său și nu vedea niciun motiv pentru care să rupă alianța cu Manuel pentru a-i spori puterea lui Roger. În zadar au intervenit cardinalul Theodwin și Petre Venerabilul. În zadar Sfântul Bernard însuși l-a rugat stăruitor, apoi a tunat și a fulgerat împotriva lui. Ultima oară când Conrad urmase sfatul sfântului a fost cu prilejul celei de-a Doua Cruciade. Nu va mai cădea în capcană încă o dată. Proiectul a trebuit abandonat atunci când Conrad a refuzat să-l sprijine. Marea trădare a creștinătății, propovăduită de Sfântul Bernard, a fost amânată pentru încă o jumătate de secol.[15]

Doar unul dintre principii celei de-a Doua Cruciade a rămas în Orient, iar asta fără voia lui. Tânărul Bertrand de Toulouse, fiul bastard al contelui Alphonse, nu putea suporta să vadă că bogata moștenire a comitatului de Tripoli rămâne în mâinile unui văr pe care-l bănuia că i-ar fi ucis tatăl. Bertrand a rămas în Palestina până când regele Ludovic a plecat, apoi s-a îndreptat cu oamenii săi din Languedoc spre miazănoapte, ca și cum ar fi dorit să se îmbarce într-unul dintre porturile siriene. După ce a trecut de câmpia unde Buqaia se deschide către mare, Bertrand și-a schimbat brusc direcția, îndepărtându-se de coastă, și a cucerit castelul Araima. De acolo a sfidat oastea pe care contele Raymond a trimis-o din Tripoli pentru a-l alunga. Castelul era un adevărat cuib de vulturi pentru că domina drumurile de la Tripoli la Tortosa și de la Tripoli în amonte, până la Buqaia. Contele Raymond nu a găsit niciun fel de sprijin printre frații săi, principii creștini, așa că a cerut ajutor din Damasc, de la Unur. Unur a fost bucuros să accepte și l-a invitat și pe Nur ed-Din să i se alăture. Astfel, își putea dovedi dorința de a coopera cu Nur ed-Din împotriva creștinilor, fără însă a periclita refacerea bunelor relații cu regatul Ierusalimului. Dimpotrivă, regina Melisenda ar fi fost mulțumită de ajutorul pe care urma să-l

[15] Pentru un rezumat al acestor negocieri, vezi Bernhardi, *op. cit.*, p. 810, și Vacandard, *op. cit.*, II, pp. 425–428. Scrisorile Sfântului Bernard și ale lui Theodwin în care propovăduiesc cruciada antigrecească s-au pierdut, dar esența lor poate fi regăsită în scrisoarea lui Wibald (nr. 252, *Wibaldi Epistolae*, p. 377).

dea cumnatului ei. Cei doi principi musulmani s-au îndreptat spre Araima, care nu a putut rezista prea mult unei oştiri atât de numeroase. După ce au jefuit castelul de tot, musulmanii victorioşi l-au făcut una cu pământul. L-au lăsat apoi pe contele Raymond să se reînstăpânească asupra locului şi s-au retras cu un lung şir de prizonieri. Bertrand şi sora lui se regăseau printre cei care îi reveniseră lui Nur ed-Din. Acesta i-a luat la Alep, unde şi-au petrecut următorii doisprezece ani în captivitate.[16]

A fost un sfârşit potrivit pentru cea de-a Doua Cruciadă: ultimul cruciat a fost luat prizonier de aliaţii musulmani ai fraţilor săi creştini, fraţi pe care el încercase să-i prade. Nicio acţiune în Evul Mediu nu începuse vreodată cu speranţe mai mari. Planificată de papă, predicată şi însufleţită de cuvintele de aur ale Sfântului Bernard şi condusă de principalele două capete încoronate ale Europei Occidentale, cea de-a Doua Cruciadă promitea să înfăptuiască multe lucruri pentru gloria şi mântuirea creştinătăţii. Dar atunci când Cruciada s-a sfârşit într-un chip umilitor, prin retragerea în degringoladă din faţa Damascului, tot ceea ce obţinuse fusese să învenineze relaţiile dintre creştinii occidentali şi bizantini, ajungând până aproape de ruptura completă, să semene neîncrederea între cruciaţii nou-veniţi şi latinii care locuiau în Orient, să-i despartă pe principii occidentali unul de celălalt, să-i unească pe musulmani şi să dea o lovitură de moarte reputaţiei militare a latinilor. Francezii puteau să arunce vina pentru dezastru asupra altora, asupra perfidului împărat Manuel sau asupra baronilor palestinieni lipsiţi de entuziastm. Sfântul Bernard putea să tune şi să fulgere împotriva oamenilor netrebnici, care au împiedicat împlinirea vrerii lui Dumnezeu. Însă, de fapt, Cruciada nu a izbutit nimic din pricina conducătorilor ei, din pricina cruzimii, neştiinţei şi prostiei lor inutile.

---

[16] Ibn al-Qalanisi, pp. 287–288; Ibn al-Athir, pp. 470–471, şi *Atabegs*, p. 162; Kemal ad-Din, ed. Blochet, p. 517. Potrivit unei legende care circula printre latini, sora lui Bernard s-ar fi măritat cu Nur ed-Din şi ar fi fost mama moştenitorului acestuia as-Salih (Robert de Torigny, II, p. 53).

Cartea a IV-a

RĂSTURNAREA BALANŢEI DE FORŢE

I

VIAŢA ÎN ŢINUTURILE DE PESTE MARE

„Şi v-aţi purtat după obiceiurile neamurilor care vă înconjoară."

Iezechiel, 11: 12

Eşecul celei de-a Doua Cruciade a marcat o turnură în istoria ţinuturilor de peste mare. Căderea Edessei a completat prima etapă a revigorării islamului, iar cuceririle musulmane au fost întărite de insuccesul jalnic al marii expediţii care ar fi trebuit să restaureze supremaţia francilor. Printre principalele motive ale nereuşitei s-au aflat diferenţele de obiceiuri şi de perspectivă dintre francii stabiliţi în Orient şi rudele lor din Occident. Pentru cruciaţi a fost un şoc să descopere în Palestina o societate ai cărei membri şi-au modificat modul de trai pe parcursul unei generaţii. Ei vorbeau un dialect francez, erau credincioşi ai Bisericii Catolice, iar cârmuirea lor urma obiceiuri pe care le numim feudale. Dar aceste asemănări superficiale făceau şi mai de neînţeles divergenţele în ochii nou-veniţilor.

În cazul în care coloniştii ar fi fost mai numeroşi ar fi fost poate în măsură să-şi fi păstrat stilul de viaţă occidental. Însă ei reprezentau doar o firavă minoritate într-un ţinut a cărui climă şi fel

de a trăi le erau străine. Cifrele exacte pot fi doar presupuse, dar se pare că niciodată nu au existat (mai mult de) o mie de seniori și de cavaleri care să fi rezidat permanent în Regatul Ierusalimului. Rudele lor non-combatante, femei și bărbați vârstnici, nu au putut depăși o altă mie. Mulți copii s-au născut, dar puțini au supraviețuit. Asta înseamnă că, exceptând clerul, care a numărat câteva sute, și cavalerii ordinelor militare, au putut exista între două și trei mii de membri adulți în rândul elitei francilor.[1] Populația reunită a elitei din principatul Antiohiei, comitatele de Tripoli și Edessa număra o cifră apropiată.[2] Această elită a rămas pură din punct de vedere etnic. La Edessa și la Antiohia au existat căsătorii mixte cu membri ai aristocrației grecești și armene. Atât Balduin I, cât și Balduin al II-lea, pe vremea când se aflau la Edessa, s-au căsătorit cu femei armene de credință ortodoxă și știm că unii dintre supușii lor nobili le-au urmat exemplul. Soția lui Joscelin I și soția lui Waleran de Birejik aparțineau unor familii ce țineau de Biserica Armeană. Mai departe spre sud însă nu exista o aristocrație creștină locală. Singurul element oriental era sângele armean al familiei regale și familia de Courtenay, iar mai târziu descendenții reginei bizantine, Maria Comnena, atât cei din dinastia regală, cât și cei din familia d'Ibelin.[3]

---

[1] Marea oaste care a fost înfrântă la Hattin a numărat probabil 1 200 de cavaleri, dintre care 300 erau Templieri și aproape tot atâtia Ospitalieri. Seniorii și cavalerii laici nu au numărat mai mult de 700, în situația în care fiecare cavaler apt ar fi fost prezent. Doar doi au rămas la Ierusalim. Oastea a inclus câțiva cavaleri din Tripoli și de la Antiohia. Un anumit număr de cavaleri părăsise recent regatul cu Balduin d'Ibelin. Jean d'Ibelin estima că, în vremea lui Balduin al IV-lea, regatul putea ridica 577 de cavaleri cu excepția ordinelor militare și 5 025 de oșteni (Ibelin, pp. 422–427).

[2] Cifrele pentru Antiohia și Tripoli pot fi doar presupuse. Edessa nu a numărat probabil niciodată mai mult de 100 de familii frânce de origine nobilă. Comitatul de Tripoli a avut probabil 200, iar Antiohia un număr considerabil mai mare. În 1111, Albert d'Aix afirmă că Tourbessel putea ridica 100 de cavaleri, iar Edessa, 200, dar mulți dintre aceștia trebuie să fi fost armeni.

[3] Vezi mai jos arborii genealogici.

Clasa „oștenilor" era mai numeroasă. La origine oștenii au constituit infanteria de origine franceză în întregime echipată care s-a stabilit pe domeniile seniorilor. Cum nu aveau de menținut mândria unei origini nobile, s-au căsătorit cu femei creștine băștinașe. Pe la 1150 au început să formeze categoria numită *poulains* – un melanj de latini cu creștini nativi. Către 1180 numărul oștenilor era estimat la mai mult de 5 000, dar nu se poate ști ce proporție rămăsese cu sânge pur latin. Mercenarii (*sodeers*) puteau la rândul lor pretinde o descendență franceză. Turcopolii recrutați dintre oamenii locului și echipați și antrenați după modelul cavaleriei ușoare bizantine, al cărei nume l-au preluat, erau în parte creștini băștinași și convertiți, și în parte metișii.

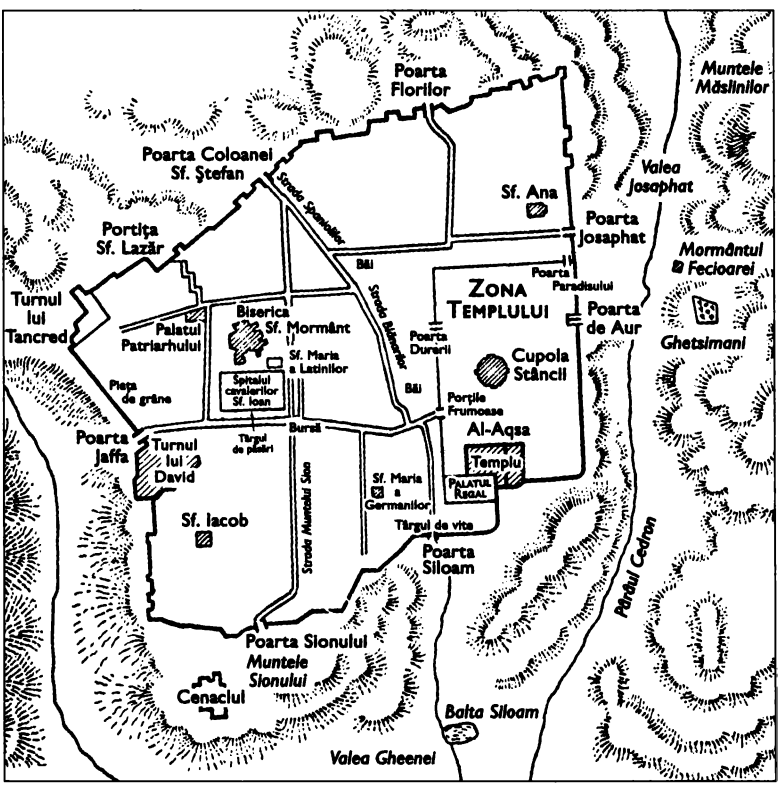

Ierusalimul sub regii latini

A existat probabil o diferență între metișii care au vorbit limba tatălui și cei care au folosit limba maternă. Turcopolii erau probabil recrutați din rândul celor din urmă.[4]

Cu excepția orașelor mari, coloniștii erau în întregime de origine franceză, iar limba vorbită în regatul Ierusalimului și în principatul Antiohiei era *langue d'oeil*, familiară francezilor din nord și normanzilor. În Comitatul de Tripoli, datorită originilor toulousane, *langue d'oc* era probabil limba principală. Pelerinul german Johann de Würzburg, care a vizitat Ierusalimul în jurul anului 1175, a fost uimit să constate că germanii nu jucau niciun rol în societatea francă, cu toate că, după cum afirma el, Godefroy de Bouillon și Balduin I avuseseră origini germane. A fost încântat când, în cele din urmă, a găsit un așezământ religios ai cărui membri erau în totalitate germani.[5]

Orașele cuprindeau colonii italiene considerabile. Veneții și genovezii dețineau străzi întregi chiar la Ierusalim. Existau cartiere genoveze, garantate prin tratate, la Jaffa, Acra, Cezareea, Arsuf, Tyr, Beirut, Tripoli, Jebail, Latakia, Sf. Simeon și Antiohia, precum și cartiere venețiene în cele mai mari dintre aceste orașe. Pisanii aveau colonii la Tyr, Acra, Tripoli, Batrun, Latakia și Antiohia, iar amalfitanii la Acra și Latakia. Toate aceste comunități aveau o conducere proprie, locuitorii vorbeau italiana și nu se amestecau cu vecinii lor. Asemănătoare erau așezările stăpânite de Marsilia la Acra, Jaffa, Tyr și Jebail și de Barcelona la Tyr. Cu excepția Acrei, niciuna dintre aceste colonii nu număra mai mult de câteva sute de persoane.[6]

Marea majoritate a populației era compusă din creștini localnici. În regatul Ierusalimului aceștia aveau o origine mixtă, cei mai

---

[4] Vezi La Monte, *Feudal Monarchy*, pp. 160–162; Munro, *The Kingdom of the Crusaders*, pp. 106–107, 120–121.

[5] Johann de Wurzburg (*P.P.T.S.*, vol. V), *passim*.

[6] Cahen, „Notes sur l'histoire des Croisades et de l'Orient latin. III. L'Orient latin et commerce du Levant", în *Bulletin de la Faculté des Lettres de Strasbourg*, 29me année, nr. 7, subliniază că activitățile comerciale ale italienilor erau concentrate, în secolul al XII-lea, în Egipt și la Constantinopol. Orașele de pe coasta Siriei erau mult mai puțin importante pentru aceștia.

mulţi erau vorbitori de arabă şi erau cunoscuţi drept creştini-arabi, aproape toţi fiind adepţi ai Bisericii Ortodoxe. În Comitatul de Tripoli, unii locuitori erau membri ai sectei monotelite, cunoscuţi sub numele de maroniţi. Mai departe, spre nord, locuitorii indigeni erau în mare măsură monofiziţi ai Bisericii Iacobite, dar existau şi colonii foarte numeroase de armeni ce depindeau aproape în întregime de Biserica Armeană disidentă. La Antiohia, Latakia şi în Cilicia vieţuiau grupuri considerabile de ortodocşi vorbitori de limbă greacă. În plus, în Ţara Sfântă, existau colonii religioase creştine aproape de orice fel. Mănăstirile erau cele mai multe ortodoxe şi de limbă greacă; existau însă şi aşezăminte ortodoxe georgiene şi, mai cu seamă la Ierusalim, colonii de monofiziţi, deopotrivă copţi egipteni şi etiopieni şi sirieni iacobiţi, precum şi grupuri de latini stabilite înainte de cruciade.[7] Multe comunităţi musulmane au emigrat atunci când a fost creat regatul creştin. Continuau să existe totuşi sate musulmane lângă Nablus[8], iar populaţia altor regiuni cucerite mai târziu de franci a rămas musulmană. În nordul Galileei, de-a lungul drumului de la Banyas la Acra, ţăranii erau aproape cu totul musulmani. Mai departe, spre nord, în Buqaia, munţii Nosairi şi valea Orontesului existau secte musulmane care recunoşteau stăpânirea francilor.[9] De-a lungul frontierei sudice şi a Transiordaniei existau triburi de nomazi beduini. Masacrele şi teama de masacre a redus substanţial numărul evreilor din Palestina şi din Siria creştină. Benjamin de Tudela a fost abătut să vadă cât de puţin numeroase erau aceste colonii când a vizitat regiunea prin anul 1170.[10] Doar la Damasc evreii erau mai

---

[7] Există puţine dovezi directe despre creştinii originari din Palestina pe durata secolului al XII-lea. Vezi şi Rey, *Les Colonies Franques*, pp. 75–94. Vezi Gerulli, *Etiopi in Palestina*, pp. 8 şi urm., pentru copţi şi abisinieni.

[8] Musulmanii de lângă Nablus reprezentau un motiv de nelinişte pentru franci după Hattin (Abu Shama, p. 302); Ibn Jubayr, ed. Wright, pp. 304–307, pentru musulmanii din jurul Acrei.

[9] Vezi Cahen, *La Syrie du Nord*, pp. 170 şi urm. Burchard de Mt. Sion face referire la diferite secte musulmane din nordul Siriei (*P.P.T.S.*, vol. XII, p. 18).

[10] Benjamin din Tudela, ed. Adler, text ebraic, pp. 26–47.

numeroși decât în toate statele creștine.[11] Însă, la un anumit moment din secolul al XII-lea, au ajuns să dețină monopolul fabricării de vopsele pentru Coroană; prelucrarea sticlei era la rândul ei, în mare măsură, în mâinile lor[12]. O măruntă comunitate samariteană trăia la Nablus.[13]

Aceste comunități variate au format baza statelor frânce, iar noii lor stăpâni nu le-au stânjenit dezvoltarea. Acolo unde băștinașii au putut dovedi că erau stăpânii pământurilor le-au putut păstra, dar în Palestina și la Tripoli, cu excepția domeniilor stăpânite de Bisericile locale, posesorii de terenuri erau aproape toți musulmani. Ei au emigrat ca urmare a cuceririi frânce, lăsând pământuri întregi pe care noii stăpâni le-au putut dărui unor compatrioți vasali. Se pare că nu au mai rămas sate libere așa cum existaseră în perioada bizantină timpurie. Fiecare comunitate rurală era legată de pământ și plătea seniorului o parte din ceea ce producea. Nu exista însă uniformitate în privința acestei proporții. În cea mai mare parte a țării, sătenii practicau o agricultură mixtă, iar seniorul aștepta probabil suficiente produse pentru sine și pentru supușii săi – *poulains* și turcopoli – care trăiau în jurul castelului său. Țăranii băștinași nu erau potriviți meseriei armelor. Pe câmpiile bogate, agricultura derulată era strâns legată de comerț. Livezile, viile și, înainte de orice, plantațiile de trestie-de-zahăr erau exploatate de senior, iar țăranul muncea probabil pentru ceva mai mult decât ceea ce păstra. Cu excepția gospodăriei stăpânului nu existau sclavi, deși prizonierii musulmani puteau fi folosiți vremelnic pe domeniile regelui sau ale marilor seniori. Socotelile sătenilor cu stăpânul lor erau încheiate de căpetenia lor, numită uneori după cuvântul arab *rais*, alteori în forma latină *regulus*. De partea sa seniorul folosea un compatriot ca reprezentant al său sau

[11] *Ibid.* pp. 47–48.

[12] Benjamin de Tudela, ed. Adler, text ebraic, p. 35 (monopolul vopselelor la Ierusalim). Evreii făureau sticlă la Antiohia și Tyr, *ibid.*, pp. 26–47.

[13] *Ibid.*, pp. 33–34. Potrivit lui Benjamin, existau 1 000 de familii care au întemeiat altele la Cezareea și Ascalon (pp. 32, 44).

dragoman (*drogmannus*), un secretar vorbitor de limbă arabă care ținea socotelile.[14]

Cu toate că au existat puține schimbări în viața țăranilor, regatul Ierusalimului a fost superficial reorganizat după modelul fiefurilor pe care îl numim „feudal". Domeniul regal era alcătuit din trei orașe – Ierusalim, Acra și Nablus – la care mai târziu s-a adăugat orașul de frontieră Daron, cu teritoriul înconjurător. Domeniul cuprindea o mare parte a regatului, dar primii regi și, în special, regina Melisenda, au dăruit foarte multe terenuri prietenilor, Bisericii și ordinelor religioase. Alte pământuri au putut fi temporar înstrăinate ca zestre pentru reginele văduve. Principalele fiefuri ale regatului erau comitatul Jaffei, acordat de obicei unui fiu mai mic al familiei regale; principatul Galileei, care își datora titlul grandios ambițiilor lui Tancred; senioria Sidonului și senioria Transiordaniei. Deținătorii acestor titluri par să fi avut propriii lor demnitari după modelul regalității. La fel a procedat și seniorul de Cezareea, al cărui fief era aproape la fel de important, deși era alăturat celor 12 feude de importanță secundară. După domnia lui Balduin al II-lea, stăpânirea pământului s-a bazat pe dreptul ereditar, femeile având drept la succesiune în lipsa unui moștenitor pe linie masculină. Un stăpân putea fi deposedat doar printr-o decizie a Înaltei Curți a regatului după un delict grav. Era dator față de rege sau față de seniorul său cu un număr fix de ostași oricând îi erau solicitați. Se pare că nu exista o limită de timp pentru îndatoririle militare. Contele Jaffei, seniorul Sidonului și prințul Galileei datorau câte 100 de cavaleri complet echipați, în timp ce seniorul Transiordaniei doar șaizeci.[15]

Întinderea feudelor era variabilă. Fiefurile seculare fuseseră create în urma cuceririi și alcătuiau porțiuni compacte. Însă

---

[14] Vezi Cahen, „Notes sur l'histoire des Croisades et de l'Orient Latin. II. Le régime rural syrien au temps de la domination franque", în *Bulletin de la Faculté des Lettres de Strasbourg*, 29me année, nr. 7, un studiu extrem de important pentru o chestiune foarte puțin cunoscută.

[15] La Monte, *Feudal Monarchy*, pp. 138–165; Rey, *op. cit.*, pp. 1–56, 109–164.

domeniile Bisericii și ale ordinelor militare, care fuseseră obținute prin donații caritabile sau, în cazul ordinelor, din considerente strategice, erau împrăștiate pe cuprinsul tuturor teritoriilor frânce. Unitatea prin care domeniile erau măsurate era satul sau *casal* sau, foarte rar, o jumătate sau o treime dintr-un sat. Satele variau ca dimensiuni. În jurul Safedului, în nordul Galileei, acestea aveau în medie patruzeci de bărbați, dar se cunosc sate mai mari în jurul Nazaretului și sate mai mici în împrejurimile Tyrului unde, totuși, densitatea populației era mai mare.[16]

Mulți dintre seniorii laici dețineau și fiefuri în bani. Altfel spus, primeau un venit fix în bani de la anumite orașe și sate și, în schimb, erau obligați să pună la dispoziție un număr proporțional de ostași. Aceste donații puteau fi moștenite și era aproape imposibil pentru un rege să le anuleze.[17] Ca și în cazul daniilor de pământuri, regele putea doar spera ca posesorul să moară fără urmași sau să aibă doar o fiică pentru care avea dreptul să aleagă un soț sau să insiste pentru alegerea unui soț din trei candidați pe care îi propunea.[18]

Orașele regale, în funcție de bogăția lor, erau obligate să furnizeze un număr corespunzător de ostași. Ierusalimul trebuia să echipeze șaizeci și unu, Nablus șaptezeci și cinci, iar Acra optzeci. Nu erau însă echipați de burghezie, ci pe socoteala nobililor rezidenți în oraș sau a proprietarilor de case de aici. Fruntașii Bisericii datorau la rândul lor soldați în funcție de domeniile sau casele stăpânite. Burghezia își plătea contribuția către cârmuire prin taxe în bani. Taxele regulate pe vânzări și cumpărări erau percepute în porturi; existau totodată taxe pe ancoraj, pe pelerinaj, pe folosirea greutăților și măsurătorilor. Exista, de asemenea,

---

[16] Cahen, *op. cit.*, pp. 291–298.

[17] La Monte, *op. cit.*, pp. 144–151.

[18] Hotărârea care permitea unei moștenitoare să aleagă dintre trei candidați sugerați de rege este datată în 1177 de Grandclaude, „Liste d'Assises de Jérusalem" în *Mélanges Paul Fournier*, p. 340. Însă Balduin al III-lea i-a oferit lui Constance a Antiohiei dreptul să aleagă între trei pețitori în 1150. Nu a putut totuși să o forțeze să-l accepte pe vreunul dintre aceștia.

o taxă numită *terraticum* pe proprietățile orășenilor, dar despre care se cunosc puține lucruri. Alături de acestea puteau exista taxe extraordinare în cazul unor campanii militare. În 1166 non-combatanții au trebuit să plătească 10% din bunurile lor mobile, iar în 1183 a existat o taxă individuală pentru întreaga populație de 1% din bunuri și datorii și de 2% din veniturile așezămintelor religioase și ale seniorilor. În afară de ceea ce satele trebuiau să dea, fiecare țăran datora stăpânului său o taxă personală. Supușii musulmani erau obligați la plata unei dijme către Biserică. Ierarhii latini au încercat să extindă dijma la supușii creștini, membri ai Bisericilor „eretice". Nu au reușit, cu toate că l-au constrâns pe regele Amaury să refuze o ofertă a prințului armean Thoros al II-lea de a trimite coloniști în districtele depopulate ale Palestinei prin insistența ca acești coloniști să plătească dijma.[19] Dar chiar și cu această dijmă musulmanii au constatat că nivelul de taxare al francilor este mai scăzut decât cel al vecinilor de aceeași credință. Musulmanii nu erau excluși nici de la îndeplinirea unor mărunte funcții de conducere. Asemenea creștinilor, ei puteau fi folosiți drept vameși sau colectori de taxe.[20]

Este imposibil de făcut o relatare precisă a felului în care erau cârmuite statele frânce pentru că în niciun moment nu a existat o „constituție" deplin fixată. Obiceiurile au evoluat sau au fost modificate prin hotărâri. Când juriștii de mai târziu au alcătuit compilații precum *Livre au Roi* sau *Assises de Jerusalem*, ei au încercat să identifice unde anumite decizii precise au modificat obiceiuri acceptate, mai degrabă decât să întocmească un cod de cârmuire foarte exact. Au existat și variante locale. Prinții Antiohiei și conții de Edessa și Tripoli au avut, se pare, puține neajunsuri din partea vasalilor. Regele Ierusalimului, în schimb, se afla într-o situație mai delicată. Era unsul lui Dumnezeu, conducătorul acceptat al francilor din Orient, fără niciun alt rival după ce Balduin I a înlăturat pretențiile

[19] Cahen, *op. cit.*, pp. 299–302. Oferta lui Thoros este amintită de Ernoul, pp. 27–30.

[20] Ibn Jubayr, ed. Wright, p. 305.

Patriarhului latin. Însă, în timp ce stăpânii din Antiohia și Tripoli puteau transmite puterea pe baza regulii acceptate a succesiunii ereditare, titlul regal era electiv. Sentimentul celor mulți putea sprijini o pretenție ereditară. În 1174, Balduin al IV-lea a fost acceptat fără rezerve să-i succeadă tatălui, deși era în vârstă doar de 13 ani și era bolnav de lepră. Era însă nevoie de confirmarea prin alegere. Uneori electorii își puteau prezenta condițiile, așa cum s-a întâmplat când Amaury a fost nevoit să divorțeze de soția sa Agnes înainte de a i se oferi coroana. Când moștenitorul era o femeie, existau și mai multe complicații. Soțul acesteia putea fi ales ca rege. Era privit însă ca derivându-și drepturile prin soție. În cazul reginei Melisenda și al fiului său, Balduin al III-lea, nimeni nu putea spune precis care era situația din punct de vedere juridic. Întreaga problemă constituțională a fost ilustrată de situația catastrofală creată de moartea lui Balduin al V-lea în 1186.[21]

Regele era la vârful piramidei sociale, dar era un vârf nu foarte înalt. Ca uns al lui Dumnezeu avea un oarecare prestigiu. Orice delict împotriva sa reprezenta o înaltă trădare. Conducea Înalta Curte și era comandantul suprem al forțelor regatului. Era responsabil de administrația centrală și își numea dregătorii. Ca suzeran al vasalilor îi putea împiedica să-și înstrăineze pământurile și putea alege soți pentru moștenitoare. Neavând un alt stăpân, putea dărui pământuri de pe propriul său domeniu, cu toate că, asemenea situației nobililor care își înstrăinau pământurile, își asocia donației soția și fiul, în situația în care ar fi existat plângeri ulterioare în privința zestrei văduvei sau moștenirii fiului. În acest punct însă, puterea regală lua sfârșit. Veniturile regale erau restrânse și au fost reduse și mai mult de numeroasele daruri generoase. Regele a avut în permanență nevoie de bani. Era în fruntea regatului, dar era supus legii regatului, iar legea era întrupată de Înalta Curte. Aceasta îi cuprindea pe cei mai importanți deținători de fiefuri ai regatului, mai precis pe seniorii care datorau supunere directă Coroanei. Cei mai importanți clerici făceau de asemenea parte, în virtutea

[21] La Monte, *op. cit.*, pp. 87–137, *passim*.

pământurilor stăpânite, iar comunitățile care dețineau terenuri în regat - precum venețienii și genovezii - trimiteau reprezentanți. Invitați de vază puteau fi chemați să participe, deși nu erau membri ai Curții și nu aveau drept la vot.[22] Înalta Curte era în principal o curte de justiție. În această calitate avea două atribuții. Mai întâi, trebuia să stabilească cum se exprima legea în anumite puncte specifice. Avea în acest fel o funcție legislativă, pentru că fiecare hotărâre (*assise*) era teoretic o expresie a legii, dar practic era o definiție a unei noi legi. În al doilea rând îi judeca pe cei care se făceau vinovați de crime și, totodată, putea judeca plângerile pe care membrii Curții le puteau aduce unul celuilalt. Judecarea de către egali constituia o trăsătură esențială a obiceiurilor frânce, iar regele se afla laolaltă cu ceilalți seniori ca un *primus inter pares*. Era conducător, dar nu și stăpân. Teoria din spatele acestui fapt era că regatul nu fusese cucerit de un rege, ci de un grup de egali care și-au ales regele. Această teorie justifica principiul electiv și, în situația unui minorat sau a captivității monarhului, numirea unui regent sau bail (*baillî*). Înalta Curte era de asemenea consultată în chestiuni politice majore. Aceasta a fost o evoluție inevitabilă, căci, fără cooperarea vasalilor, regele ar fi putut cu greu să-și deruleze politica. În 1166, Înalta Curte a fost lărgită prin includerea vasalilor de rang inferior (*arrière-vassals*) ca parte a planului lui Amaury I de a găsi sprijin pentru Coroană împotriva vasalilor principali. În 1162, el a obligat Curtea să aprobe o lege (*assise*) care permitea vasalilor de rang inferior să se judece cu seniorii lor la Înalta Curte și, în cazul în care seniorii refuzau să se prezinte la apel, vasalii se puteau pune sub protecția directă a Coroanei. Deși această lege oferea regelui o armă utilă împotriva nobilimii, pe termen lung a adăugat un plus de putere Înaltei Curți și se putea întoarce împotriva monarhului. Curtea pare să fi audiat cazurile cu grijă și cu conștiinciozitate, cu toate că rezultatul judecății prin luptă era acceptat ca probă. Nu avea un sediu stabil, ci putea fi convocată de rege oriunde era nevoie. Pe durata primei perioade a regatului era reunită în mod

[22] *Ibid.* pp. 87–104.

obișnuit la Ierusalim sau la Acra. Din dorința de a participa la dezbateri, nobilii au început să își neglijeze fiefurile și să rezideze în oraș.[23] Însă puterea lor ca instituție colectivă a fost slăbită de nesfârșitele lor dispute și de certurile de familie care s-au intensificat și s-au complicat pe măsură ce timpul a trecut și neamurile nobile au ajuns să fie toate împletite prin legături de familie.

În acord cu principiul judecării de către egali, coloniștii franci ne-nobili aveau propria lor *cours des bourgeois*. Aceste curți orășenești erau de găsit în fiecare oraș important. Conducătorul lor era întotdeauna vicontele orașului. Existau doisprezece jurați pentru fiecare curte, aleși de senior din rândul supușilor săi latini liberi. Ei acționau ca judecători, deși un pârât putea angaja pe unul dintre ei drept sfetnic. În acest caz, consilierul-jurat nu lua parte la stabilirea verdictului. Juriații erau de asemenea chemați ca martori pentru fiecare act sau diplomă elaborată la Curte. Spre deosebire de practica Înaltei Curți, erau ținute registre detaliate ale dezbaterilor. Curțile orașelor se reuneau de regulă lunea, miercurea și vinerea, cu excepția zilelor de sărbătoare. O judecată între un nobil și un burghez era ținută în curțile orășenești. Acestea admiteau ordalia prin luptă și ordalia apei.[24]

Comunitățile băștinașe au avut la început propriile lor curți pentru cazuri mărunte, sub conducerea unui primar ales de viconte. Acestea funcționau după cutumele locale. Însă, în timpul domniei lui Amaury I, s-a instituit așa-numita *Cour de la Fonde* în fiecare dintre cele 33 de târguri. Aceasta rezolva problemele comerciale și avea în atribuții toate cazurile, inclusiv cele criminale, în care era implicată populația băștinașă. Instituția era plasată sub conducerea unui bail, numit de seniorul local, și a șase juriați, doi franci și patru localnici. Împricinații depuneau jurământul pe propria carte sfântă. Musulmanii puteau folosi Coranul, iar vizitatorii musulmani au apreciat această justețe a procedurilor. *Cour de*

[23] *Ibid.*, pp. 106–113. Usama amintește de cazuri de judecată prin luptă individuală și ordalia apei (ed. Hitti, pp. 167–169).

[24] La Monte, *op. cit.*, pp. 105–108.

la Fonde înregistra totodată vânzările de proprietate și pe cele date în dar și colecta taxele pe achiziții. Exista un drept de apel la Curtea orașului ale cărei proceduri generale le copia. Amaury a creat și o *Cour de la Chaine* în toate orașele maritime. Aceasta se ocupa cu cazurile ce priveau corăbiile și cu înregistrarea vămilor și a taxelor pe ancoraj. Jurații acesteia erau aleși din rândul negustorilor și marinarilor. În plus, comunitățile italiene și provensale aveau propriile curți consulare pentru problemele lor interne. Principalii seniori aveau curțile baroniale care rezolvau disputele dintre cavalerii vasali. Existau un număr de douăzeci și două de astfel de curți, precum și alte patru pentru domeniul regal. Fiecare dintre acestea avea o sferă de activitate clar definită. Atunci când un caz implica împricinați de ranguri diferite, acesta era judecat de Curtea inferioară.[25]

Strâns legat de conceptul medieval de lege, care cerea norme specifice doar atunci când era nevoie să fie definit un anumit aspect, activitatea legislativă a cârmuirii pare arbitrară și neregulată. Dintre legile elaborate în secolul al XIII-lea cuprinse în *Assises de Jérusalem*, șase datează din timpul ducelui Godefroy, iar alte nouăsprezece, dintre care unsprezece pot să fie cu greu datate, provin din perioada anterioară anului 1187.[26]

Administrația era în mâinile unor dregători de prim rang ai Casei Regale care erau aleși din rândul vasalilor principali ai regatului. Cel dintâi ca importanță era seneșalul. Era maestrul de ceremonii și, în această calitate, purta la încoronare sceptrul în fața regelui. Totodată se afla în fruntea slujbelor civile. În chip special avea în grijă trezoreria, așa numita *Secrète*, unde erau strânși banii

---

[25] *Ibid.*, pp. 108–109.

[26] Grandclaude, *op. cit.*, pp. 322 și urm., dă o listă de legi care pot fi datate în perioada 1099–1187. El atribuie șase domniei lui Godefroy și unsprezece domniilor cuprinse între Balduin I și Balduin al IV-lea (cu toate că una care stabilea vânzarea feudelor fără moștenitori pentru plata răscumpărării regelui este atribuită de același autor perioadei ulterioare capturării lui Guy de Lusignan la Hattin. La fel de bine ar putea însă să se refere la captivitatea lui Balduin al II-lea). Există alte opt pentru care nu se poate da niciun fel de dată.

datorați Coroanei și din care erau plătite slujbele. În această calitate ținea un registru în care erau trecute toate activitățile financiare în care era implicată cârmuirea. *Secrète* era o instituție foarte vag organizată pe care francii au preluat-o de la arabi care, la rândul lor, și-o însușiseră de la bizantini. După seneșal urma ca importanță conetabilul, care deținea mai multă putere efectivă. După rege era comandant al oștii și era responsabil pentru toate aspectele privind administrarea și organizarea acesteia. La încoronare purta baniera regelui și ținea calul suveranului, aspect care constituia îndatorirea sa specială. Era responsabil de proviziile pentru oaste și de justiția în cadrul armatei. Mercenarii, indiferent dacă erau recrutați de rege sau de un senior, se aflau sub o jurisdicție specială, iar conetabilul avea grijă să fie plătiți în mod corespunzător. Dacă regele sau reprezentantul acestuia (*baillî*) era absent dintr-o campanie, conetabilul avea controlul deplin al expediției. Era sprijinit de un mareșal, care era locotenentul său în toate. Șambelanul avea în grijă casa regelui și finanțele. În cazul ceremoniilor acționa drept reprezentant personal al suveranului. Funcția sa era una profitabilă pentru că era de așteptat ca vasalii ce prestau omagiu să-i facă un dar. Anumite pământuri erau atribuite acestei demnități, însă, în 1179, șambelanul Jean de Bellesme le-a vândut fără ca aparent să fi provocat astfel vreo ofensă regelui. Atribuțiile chelarului nu sunt cunoscute. Îndatoririle sale erau probabil pur ceremoniale. Cancelarul, asemenea situației din Occident, era întotdeauna un cleric, cu toate că nu era capelanul regelui așa cum se întâmpla adeseori în Apus. Ca șef al Cancelariei avea îndatorirea să redacteze și să înregistreze documentele și să le atașeze sigiliul regal. Cancelaria a rămas o instituție a documentelor scrise. Cum nu exista o justiție regală și nici o cutumă, nu a fost niciodată nevoie să se elibereze vreun act de acest tip, nici să fie creată o curte proprie. Documentele par să fi fost bine păstrate, deși prea puține au supraviețuit. Limba Cancelariei în secolul al XII-lea era latina. Datarea se făcea în funcție de anul lui Dumnezeu (*anno Domini*) și indictionul roman, câteodată fiind adăugat anul de domnie sau anul de la capturarea Ierusalimului. Anul începea la Crăciun. Regii se socoteau prin raportarea la domnia lui Balduin I, indiferent

de numele lor. Titlul nu a urmat iniţial o variantă fixă, dar în cele din urmă, s-a standardizat la forma „prin graţia lui Dumnezeu rege al latinilor în sfântul oraş Ierusalim" (*per Dei gratiam in sancta civitate Jerusalem Latinorum Rex*)[27].

Cel mai important reprezentant oficial local era vicontele care îl reprezenta pe suveran în oraşele regale şi pe senior în oraşele de pe domeniul acestuia. Vicontele colecta taxele locale şi le trimitea vistieriei după ce reţinea ceea ce avea nevoie pentru cheltuieli necesare cârmuirii locale. Era răspunzător de justiţia locului şi de păstrarea ordinii generale în oraş. Era ales dintr-o familie nobilă, dar funcţia sa nu era ereditară. Al doilea ca importanţă în ierarhie era cunoscut sub numele arab de *mathesep* sau câteodată de sergent-şef care, la origine, era împuternicit cu stabilirea regulilor în pieţe.[28]

Regele Ierusalimului se considera suzeran al tuturor statelor frânce din Orient şi se considera îndreptăţit să ceară conducătorilor acestora să-i trimită trupe care să i se alăture în timpul expediţiilor militare. În realitate, suzeranitatea a existat doar atunci când regele a fost suficient de puternic pentru a o consolida. Din punct de vedere teoretic, înseşi Antiohia şi Tripoli nu erau considerate părţi ale regatului. Cei dintâi regi au obţinut o suzeranitate personală asupra Comitatului de Tripoli. Contele Bertrand a prestat în 1109 omagiu regelui Balduin I pentru pământurile sale. Contele Pons s-a străduit să renunţe la vasalitatea faţă de Balduin al II-lea în 1122, dar a fost obligat să se supună de către propria sa Înaltă Curte. În 1131 a refuzat să-i permită regelui Foulques să-i străbată teritoriile, dar a fost pedepsit de rege şi nevoit din nou să se supună. Între 1164 şi 1171, regele Amaury a fost regent la Tripoli pentru copilul-conte Raymond al III-lea, dar aceasta s-a datorat faptului că era cea mai apropiată rudă a băiatului, nu pentru că îi era senior. Atunci când a ajuns la maturitate, Raymond al III-lea

---

[27] La Monte, *op. cit.*, pp. 114–137, dă cel mai bun rezumat al dregătoriilor din regat.

[28] *Ibid.* pp. 135–136, 167–168.

nu i-a recunoscut niciodată suzeranitatea, deși era vasal al regelui prin soția sa care deținea principatul Galileei. În timpul campaniei din 1187, la care a luat parte ca prinț de Galileea, Comitatul de Tripoli s-a declarat neutru. Cu comitatul Edessei regii aveau o legătură personală. Atunci când l-a desemnat pe Balduin al II-lea să-i succeadă la Edessa, Balduin I i-a impus un jurământ de vasalitate. Balduin al II-lea a urmat exemplul cu Joscelin de Courtenay. Însă Joscelin, în ultimele sale zile, l-a recunoscut drept senior și pe principele Antiohiei. Antiohia era într-o poziție diferită. Bohemund I nu a admis pe nimeni drept suzeran, iar decizia a fost adoptată și de regenți precum Tancred sau Roger, amândoi desemnați de Înalta Curte a principatului. Balduin al II-lea a acționat ca regent pentru tânărul principe Bohemund al II-lea între 1119 și 1126, dar – din câte se pare – nu prin drepturi legale, ci ca urmare a invitației Înaltei Curți. A fost din nou invitat în 1131 cu argumentul suplimentar că era bunic al tinerei prințese Constance, ale cărei interese apăreau primejduite în ochii Înaltei Curți de mama acesteia, Alice. După moartea regelui, atunci când Alice a încercat o dată în plus să pună mâna pe putere, Înalta Curte l-a invitat pe regele Foulques să preia regența. Și în acest caz regele era cea mai apropiată rudă a prințesei, ca soț al mătușii acesteia. Dacă în Orient ar fi existat un descendent masculin al familiei de Hauteville, cu siguranță că acesta ar fi fost ales. Totodată, atunci când regele a ales un soț pentru prințesă, a acționat la solicitarea Înaltei Curți, nu ca suzeran. Balduin al II-lea a cerut regelui Franței să aleagă un soț pentru moștenitoarea sa Melisenda, fără a sugera în vreun fel că ar fi acceptat suzeranitatea franceză. Atunci când a fost nevoie să se căsătorească din nou, prințesa Constance a făcut propria alegere ca prințesă suverană. Dacă a cerut permisiunea regelui Balduin al III-lea, aceasta s-a datorat faptului că alesul, Reynaud, îi era vasal. În 1160, locuitorii Antiohiei l-au invitat pe Balduin al II-lea să preia regența. Din nou regele era cea mai apropiată rudă pe linie masculină a tânărului prinț. Poziția legală nu a fost niciodată definită cu claritate. Probabil că principele Antiohiei

îl privea pe regele Ierusalimului drept senior al său, dar niciodată drept superior.[29]

Antiohia se deosebea, de asemenea, de Tripoli și Edessa prin sistemul de conducere. Despre cel al Edessei știm prea puține. Diplomele pe care contele le-a putut emite s-au pierdut. Avea probabil o curte de vasali precum orice alt senior feudal. Însă situarea comitatului ca avanpost înaintat al creștinătății a împiedicat orice evoluție „constituțională". Contele trăia precum unul dintre emirii turci care îl înconjurau. Coloniștii frânci erau puțin numeroși și existau doar câteva fiefuri de mari dimensiuni. Contele depindea în mare măsură de oficialii armeni pregătiți după metode bizantine. Starea de război aproape permanentă l-a constrâns să acționeze mai autocratic decât într-un ținut mai liniștit. Organizarea comitatului de Tripoli pare să fi semănat cu cea a Ierusalimului. Contele avea Înalta Curte de ale cărei reguli era legat. Titlul său era însă ereditar, și nu electiv, iar domeniile personale erau cu mult mai întinse decât ale oricărui vasal al său. Cu excepția uneia sau alteia din chestiunile politice majore, precum în cazul în care Pons l-a sfidat pe regele Ierusalimului, contele avea puține probleme din partea baronilor săi care, cu excepția seniorilor genovezi de Jebail, erau cu toții descendenți ai vasalilor contelui de Toulouse. Demnitarii principali ai Curții aveau aceleași titluri și funcții ca și cei ai Ierusalimului. Orașele erau în chip similar administrate de viconți.[30]

În principatul Antiohiei instituțiile semănau superficial cu cele din regatul Ierusalimului. Exista o Înaltă Curte și o Curte a orășenilor și aceiași înalți demnitari. Antiohia avea propriile *Assises*, dar conținutul lor coincidea cu al celor din regatul Ierusalimului. La nivel mai profund existau totuși diferențe. Titlul princiar era ereditar, iar Înalta Curte intervenea doar în caz de nevoie, pentru a numi un regent. Principele ținea în propriile mâini cârmuirea orașelor

---

[29] La Monte, *op. cit.*, pp. 187–202. Vezi și Cahen, *La Syrie du Nord*, pp. 436–437. Bohemund al II-lea a fost, totuși, vasalul lui Amaury I datorită fiefului în bani pe care îl deținea la Acra.

[30] La Monte, *op. cit., loc. cit.*; Richard, *Le Comté de Tripoli*, pp. 30–43.

principale și mare parte a domeniilor, fiind destul de reținut în a dărui teritorii, cu excepția regiunilor de frontieră. Sistemul de fiefuri în bani i se potrivea mai bine. Se pare că jurați desemnați de principe activau în cadrul Înaltei Curți și că reprezentanți personali controlau Curțile orășenilor. Pentru administrarea orașelor și a domeniului princiar, principele a copiat sistemul bizantin cu birocrația competentă a acestuia și cu metodele adecvate de colectare a taxelor. Antiohia, Latakia și Jabala erau conduse fiecare de un duce; era numit de principe și putea fi destituit după bunul plac al acestuia, iar pe durata exercitării funcției pare să fi rezidat în incinta Înaltei Curți. Ducii Latakiei și Jabalei par să fi fost adesea aleși din rândul indigenilor. Asemenea verilor lor din Sicilia, principii Antiohiei și-au consolidat poziția în raport cu nobilimea, alegând dregători din rândul băștinașilor, care depindeau în întregime de favoarea principelui. La Antiohia exista o societate locală educată, care supraviețuise din perioada bizantină, fiind alcătuită din greci, sirieni și armeni. Un control suplimentar al Înaltei Curți s-a realizat prin numirea unor jurați, ca și în cazul Curților orașelor, pentru a lua parte la deliberări și a decide în chestiunile legale. Principele a moștenit sistemul bizantin de impunere și colectare a taxelor. Vistieria (*Secrète*) avea propria birocrație și nu depindea pentru venituri de Curțile locale, precum în cazul Ierusalimului. Principii își conduceau politica depinzând prea puțin de Înalta Curte. Încheiau propriile tratate cu puteri străine. Întreaga organizare a principatului era strâns legată și cu mult mai eficientă decât cea a celorlalte state frânce. Dacă nu ar fi existat războaiele neîntrerupte, cazuri de principi minori sau captivi și înlocuirea dinastiei normande cu una franceză, Antiohia ar fi putut dezvolta o cârmuire la fel de eficientă ca aceea din Sicilia.[31]

Poziția distinctă a Antiohiei a fost pusă și mai mult în evidență de relația specială cu împăratul bizantin. Potrivit concepției bizantine, împăratul era capul comunității creștine. Deși nu a încercat niciodată să-și impună suzeranitatea asupra monarhilor din Apus,

[31] Cahen, *op. cit.*, pp. 435 și urm., pentru o descriere detaliată a organizării Antiohiei și a evoluției acesteia.

basileul a considerat creștinătatea orientală drept propriul său domeniu. Creștinii ortodocși din Califat se aflau sub protecția sa, iar îndatoririle sale față de aceștia erau recunoscute de musulmani. Nu intenționa câtuși de puțin să-și neglijeze îndatoririle sale ca urmare a cuceririi frânce. Exista însă o diferență între Antiohia și Edessa, pe de o parte, și Ierusalim și Tripoli, pe de alta. Ultimele două regiuni nu mai făcuseră parte din Imperiu din secolul al VII-lea, dar cele dintâi fuseseră provincii imperiale în timpul domniei lui Alexie I. Acesta, atunci când i-a convins pe conducătorii Primei Cruciade să-i presteze omagiu, a distins între foste provincii imperiale, precum Antiohia, care aveau să-i fie retrocedate, și alte cuceriri, asupra cărora pretindea o suzeranitate formală. Cruciații nu și-au respectat jurământul, iar Alexie a fost incapabil să-și pună pretențiile în practică. Politica bizantină a fost întotdeauna realistă. După victoria asupra lui Bohemund, Alexie și-a modificat revendicările. Prin Tratatul de la Devol el a permis dinastiei normande să conducă Antiohia doar ca vasală a sa și a solicitat câteva garanții, între care instalarea unui grec ca patriarh. Acest tratat a constituit baza pretențiilor bizantine, dar francii l-au ignorat. Părerea comună a francilor pare să fi fost că Bohemund nu se comportase cum se cuvine față de împărat, dar că împăratul și-a anulat drepturile refuzând să apară în persoană. Atunci când, totuși, un împărat a venit personal, drepturile i-au fost recunoscute. Altfel spus, pentru a urma sfatul regelui Foulques din 1137, drepturile suzerane au fost acceptate ca fiind valide juridic atunci când împăratul a fost în măsură să le pună în practică. Dacă nu alegea să procedeze astfel, puteau fi ignorate. Au existat câteva situații în care împăratul a fost tratat ca stăpân, precum atunci când prințesa Constance a făcut apel la împăratul Manuel pentru a-i alege soțul. Dar cum alegerea nu i-a fost pe plac, a preferat să o ignore. Suzeranitatea imperială era, prin urmare, convenabilă și ușor de suportat, dar conducătorii Antiohiei și juriștii lor nu au apreciat-o pentru că putea fi o potențială limitare a suveranității principelui.

Comitatul Edessei a admis suzeranitatea imperială în 1137, dar Edessa se afla departe de hotarele imperiale și chestiunea era urgentă. Francii au aprobat în 1150 vânzarea de către contesa Edessei

a unei părți din domeniul comitatului către împărat întrucât nu putea fi apărată de atacurile musulmanilor. Raymond de Toulouse fusese dornic să-l recunoască pe împărat ca suzeran, iar fiul său, Bertrand, depusese omagiu pentru viitorul său comitat în 1109. Raymond al II-lea a repetat omagiul față de împăratul Ioan în 1137. Raymond al III-lea, deși a atacat Bizanțul în 1151, a primit ajutor de la bizantini în 1163, ceea ce poate să fi fost un gest al lui Manuel de a-și pretinde suzeranitatea. Dar e posibil ca acest omagiu să fi fost limitat la Tortosa și la regiunea înconjurătoare care în chip tradițional aparținuseră Antiohiei ca parte a *themei* Latakia.

Cu regatul Ierusalimului relațiile Bizanțului erau și mai puțin clare din punct de vedere juridic. Balduin al III-lea a depus omagiu împăratului Manuel la Antiohia în 1158, iar Amaury a vizitat Constantinopolul ca vasal, deși un vasal foarte prețuit, în 1171. Balduin și Amaury deopotrivă au privit prietenia bizantină drept esențială pentru politica lor și, drept urmare, erau dispuși la concesii. Se pare însă că juriștii au privit această vasalitate doar ca pe un expedient temporar.[32]

Dacă regatul Ierusalimului avea vreun suzeran, acesta era papa. Prima Cruciadă prevăzuse crearea unui stat teocratic în Palestina și, dacă Adhemar du Puy ar fi supraviețuit, s-ar fi putut înfiripa o astfel de creație statală. Aceasta a fost explicația pentru care Godefroy nu a acceptat coroana regală. Succesorul lui Adhemar, Daimbert, a avut în vedere un stat controlat de patriarhul Ierusalimului. Balduin I a răspuns prin încoronare și prin mobilizarea adversarilor lui Daimbert din sânul Bisericii. Era evident că papalitatea nu ar fi aprobat un patriarh al Ierusalimului mult prea puternic care, datorită poziției speciale și a bogăției, ar fi putut, așa cum Daimbert spera, să fie un egal oriental al Romei. A fost astfel

---

[32] Cahen, *op. cit.*, pp. 437–438, pentru relațiile Antiohiei cu Bizanțul. Richard, *op. cit.*, pp. 26–30, pentru cele ale Comitatului de Tripoli cu Bizanțul. Pentru întreaga chestiune a pretențiilor bizantine față de statele cruciate, vezi La Monte, „To what extent was the Byzantine Empire the Suzerain of the Crusading States?" în *Byzantion*, VII.

ușor pentru rege să-l folosească pe papă împotriva patriarhului. Era în chip tradițional obligat să presteze omagiu patriarhului la încoronare, dar solicita confirmarea titlului din partea papei. Vasalitatea era mai mult nominală și cu nimic mai strictă decât cea pretinsă de papalitate asupra regatelor iberice. Era însă folositoare regatului întrucât suveranii pontifi se simțeau responsabili să mențină sprijinul cu efectiv militar și bani pentru Țara Sfântă și cu ajutor diplomatic de fiecare dată atunci când era necesar.

Papalitatea putea, de asemenea, să fie folosită pentru a îngrădi patriarhatul și pentru a exercita un oarecare control asupra ordinelor militare. Pe de altă parte, papa putea sprijini ordinele militare împotriva regelui și putea interveni adeseori atunci când monarhii au încercat să pună stavilă orașelor negustorești italiene.[33]

Biserica din regat era condusă de patriarhul Ierusalimului. După necazurile inițiale pricinuite de ambițiile lui Daimbert, acesta a fost în fapt un slujitor al coroanei. Era ales de adunarea de canonici a Sfântului Mormânt care numea doi candidați, dintre care regele alegea unul. Subordonați patriarhului erau patru arhiepiscopi: de Tyr, Cezareea, Nazaret și Rabboth-Moab, nouă episcopi, nouă abați și cinci priori. Alte abații erau subordonate direct papalității asemenea ordinelor militare. Biserica din Palestina era foarte bogată în pământuri și în fiefuri în bani. Conducătorii Bisericii aveau de obicei în serviciu sergenți mai degrabă decât cavaleri. Patriarhul și canonicii Sfântului Mormânt dețineau câte cinci sute de sergenți, episcopul de Betleem două sute, arhiepiscopul de Tyr o sută cincizeci, la fel ca și abații mănăstirilor Sf. Maria Josaphat și a Muntelui Sion. Mănăstirea de la Betania, întemeiată de regina Melisenda, stăpânea întregul oraș Jericho. În plus, patriarhatul și multe dintre abațiile de seamă primiseră domenii întinse în întreaga Europă Occidentală, de unde veniturile erau trimise spre Palestina. Biserica avea propriile instanțe pentru a judeca situațiile de erezie sau de disciplină religioasă, probleme legate de căsătorie (inclusiv divorțul

[33] La Monte, *Feudal Monarchy*, pp. 203–216.

și adulterul), testamente. Acestea urmau regulile și procedurile Curților canonice din Apus.[34]

Teritoriile stăpânite de Antiohia, Tripoli și Edessa depindeau din punct de vedere ecleziastic de patriarhul Antiohiei. Demarcarea sferelor de influență ale patriarhilor a provocat dificultăți pentru că, în chip tradițional, Tyrul depinsese de patriarhia Antiohiei, în timp ce, prin cucerire, făcea parte din regatul Ierusalimului. Pascal al II-lea a decis ca Tyrul și episcopiile dependente din Acra, Sidon și Beirut să fie transferate Ierusalimului. Decizia a fost impusă de realitățile politice. Însă încercările patriarhilor Ierusalimului de a obține jurisdicția asupra episcopatelor Tripolitane din Tripoli, Tortosa și Jabala au eșuat, în ciuda sprijinului sporadic al papalității. Raymond de Toulouse pare să fi sperat la o Biserică autonomă în viitorul său comitat, dar succesorii săi au admis o suzeranitate ecleziastică a Antiohiei. Era o greutate suportabilă, întrucât puteau să-și numească episcopii fără niciun amestec din afară.

Ca și omologul său din Ierusalim, patriarhul Antiohiei era ales de o adunare de canonici, dar, în fapt, era numit de conducătorul secular care putea, de asemenea, să-i impună depunerea. Știm că unii principi au depus omagiu față de patriarh la încoronare, dar a fost vorba probabil de circumstanțe extraordinare. Subordonate patriarhului erau arhiepiscopiile de Albara, Tarsus și Mamistra, precum și Edessa. Arhiepiscopia de Turbessel a fost creată mai târziu cu titlul oficial de Hierapolis (Menbij). Numărul episcopiilor a variat în funcție de circumstanțele politice. Existau nouă abații latine și două priorate. Așezămintele monastice cele mai importante erau Sf. Paul și Sf. Gheorghe, unde benedictinii par să-i fi alungat pe călugării greci, precum și Sf. Simeon, unde cele două confesiuni par să fi coexistat una lângă alta. Biserica Antiohiei nu era chiar atât de bogată precum cea a Ierusalimului. Într-adevăr multe așezăminte din Palestina dețineau terenuri în principat.[35]

---

[34] La Monte, *op. cit.*, pp. 215–216; Rey, *op. cit.*, 268–269.

[35] Cahen, *op. cit.*, pp. 501–510.

Cu mult înainte de sfârşitul secolului al XII-lea, Biserica seculară a statelor frânce a fost pusă în umbră de ordinele militare. De la întemeiere, acestea au crescut constant în număr şi bogăţie, iar până în 1187 erau principalele deţinătoare de pământuri în Ţara Sfântă. Donaţiile şi cumpărările le-au sporit domeniile. Mulţi nobili palestinieni li s-au alăturat, iar recruţi din Occident soseau în mod constant. Ordinele au răspuns unei nevoi emoţionale a vremii, mulţi bărbaţi fiind nerăbdători să urmeze viaţa religioasă, dar dorind în acelaşi timp să rămână activi şi să lupte pentru credinţă. Ordinele răspundeau şi unei nevoi politice. A existat o lipsă continuă de războinici în ţinuturile de peste mare. Organizarea feudală era prea mult influenţată de decesele din cadrul caselor nobiliare pentru a oferi înlocuitori pentru bărbaţii care erau răpuşi în luptă sau de boală. Cruciaţii aflaţi în trecere puteau lupta pentru un anotimp sau două, dar apoi se întorceau acasă. Ordinele militare dădeau un număr constant de războinici profesionişti devotaţi care nu-l costau nimic pe rege; erau totodată suficient de bogate pentru a construi şi întreţine castele de o mărime pe care puţini seniori laici o puteau înfăptui. Fără sprijinul lor statele cruciate ar fi pierit cu mult mai devreme. Despre efectivele reale avem doar mărturii ocazionale. Ospitalierii au trimis cinci sute de cavaleri şi un număr corespunzător din gradele inferioare la campania din Egipt din 1158, iar cavalerii templieri care au luptat în campania din 1187 numărau în jur de trei sute de oameni. În fiecare dintre exemplele amintite, aceste cifre reprezentau cavaleri doar din regatul Ierusalimului, iar un anumit număr trebuie să fi fost păstrat în rezervă pentru apărarea cetăţilor.

Dintre cele două ordine, cel Ospitalier era probabil mai mare şi mai bogat, însă avea în preocupările sale şi activităţile caritabile. Aşezământul lor din Ierusalim putea găzdui o mie de pelerini şi au reuşit să menţină un spital pentru bolnavii nevoiaşi care a supravieţuit recuceririi sarazine. Distribuiau pomeni zilnice în rândul săracilor cu o generozitate care i-a uimit pe vizitatori. Atât ei, cât şi Templierii păzeau drumurile de pelerinaj acordând o atenţie particulară locului sacru al apei Iordanului. Templierii distribuiau la rândul lor pomeni, dar mai puţin generoase decât cele ale Ospitalierilor.

Atenția lor era îndreptată în principal către activitățile militare. Erau faimoși pentru curajul lor în atac și se considerau ca fiind dedicați războiului ofensiv. S-au dedicat de asemenea activităților bancare și curând au devenit „agenți financiari" pentru cruciații aflați în vizită. Mai târziu aveau să devină impopulari din cauza suspiciunii existenței unor rituri esoterice, dar până în acel moment fuseseră prețuiți de toată lumea pentru bravura și cavalerismul lor.

Avantajele aduse de ordinele militare erau contrabalansate de dezavantaje importante. Regele nu avea niciun control asupra lor, deoarece unicul lor suzeran era papa. Pământurile ce le erau donate deveneau inalienabile și niciun serviciu nu era datorat în schimbul lor. Refuzau să-și lase țăranii să plătească dijma datorată Bisericii. Cavalerii luptau alături de oștile regelui mai degrabă ca aliați voluntari. Câteodată regele sau un senior puteau pune un castel sub controlul lor temporar și uneori au fost solicitați să acționeze ca tutori pentru un minor. În asemenea situații deveneau disponibili pentru serviciile obișnuite. Marii Maeștri sau delegații acestora participau la reuniunile Înaltei Curți a regatului, iar reprezentanți ai lor erau prezenți la Înaltele Curți din principatul Antiohiei sau din Comitatul de Tripoli. Dar sfatul pe care îl dădeau putea fi unul necorespunzător. Dacă nu erau de acord cu politica oficială, puteau refuza să coopereze așa cum s-a întâmplat în 1158 când Templierii au boicotat expediția în Egipt. Rivalitatea perpetuă dintre cele două ordine crea un pericol constant.

Rareori puteau fi convinși să participe împreună la o expediție. Fiecare ordin urma propria sa politică ce nu ținea cont de linia oficială a regatului. Ambele ordine au încheiat propriile tratate cu suveranii musulmani, iar povestea negocierilor cu Asasinii din 1172 ilustrează interesul Templierilor de a da peste cap un acord ce era în chip evident de dorit pentru interesele lor financiare și, totodată, disprețul deschis față de autoritatea Curților regale. Ospitalierii au fost mereu mult mai temperați și mai puțin egoiști, dar chiar și în cazul lor Ordinul avea întâietate în fața regatului.

O balanță similară cu avantaje și dezavantaje a existat în relațiile statelor frânce cu orașele maritime italiene și provensale. Coloniștii

latini erau războinici, nu marinari. Tripoli și Antiohia au construit mai târziu câte o mică flotă, iar ordinele au construit flotile, dar regatul propriu-zis, cu cele câteva porturi bune și cu o nevoie permanentă de lemn, nu a avut un instrument naval adecvat. Pentru orice expediție care implica putere maritimă, precum cucerirea orașelor de pe litoral sau expediția împotriva Egiptului, era necesar să se ceară ajutorul unei puteri navale. Însă cele două puteri maritime ale Orientului erau Bizanțul și Egiptul. Egiptul era mai mereu un dușman potențial sau chiar real, iar Bizanțul a fost întotdeauna problematic. Flota Siciliei ar fi putut fi utilă, dar politica siciliană nu prezenta încredere. Italienii și francezii meridionali erau aliați mai convenabili, iar ajutorul lor le era apoi necesar pentru a fi menținute deschise rutele spre Occident și pentru a transporta pelerini, ostași și coloniști către Țara Sfântă. Orașele negustorești trebuiau însă să fie plătite. Ele au solicitat facilități de negoț și privilegii, cartiere proprii în orașele mari și scutire totală sau parțială de vămi, iar pentru coloniștii lor, privilegiul extrateritorialității. Aceste concesii nu au fost resimțite în întregime de autoritățile frânce. Orice reducere de venituri era compensată de stimularea negoțului. Curțile regale nu aveau nicio aplecare să vegheze la aplicarea legii genoveze sau venețiene, mai ales pentru situațiile în care era implicat un locuitor al regatului sau era vorba de o abatere gravă precum omorul. Câteodată se iscau dispute. Venețienii se aflau într-o dușmănie perpetuă cu arhiepiscopul Tyrului, iar genovezii au avut o ceartă îndelungată cu regele Amaury I. În ambele cazuri, papalitatea i-a sprijinit pe italieni, care aveau probabil legea de partea lor. Dar orașele negustorești nu erau preocupate atât de apărarea creștinătății, cât de propriul lor câștig. În mod obișnuit cele două aspecte se suprapuneau, dar, dacă intrau în conflict, interesul comercial prevala. Din acest motiv italienii și provensalii au fost prieteni nestatornici ai regelui. Mai mult decât atât, rivalitatea dintre cele două ordine militare pălea în fața celei dintre diferitele orașe negustorești. Veneția ar fi acceptat mai degrabă să-i ajute pe musulmani decât să-i ajute pe genovezi, pe pisani sau pe cei din Marsilia, iar acest punct de vedere era împărtășit de rivalii lor. Astfel, în timp ce ajutorul lor a fost

esențial în menținerea existenței în ținuturile de peste mare, intrigile și disputele dintre coloniștii italieni, precum și disponibilitatea obtuză de a trăda cauza comună pentru profitul de moment i-au diminuat mult din valoare.[36]

Pentru pelerini în special, orașele negustorești păreau rușinos de lacome și de necreștine. Cucerirea încurajase pelerinajele, iar uriașul așezământ al Ospitalierilor era de obicei plin. În ciuda scopului inițial al Cruciadei, drumul de-a lungul Asiei Mici era încă nesigur și doar un grup bine înarmat îi putea înfrunta pericolele. Pelerinul obișnuit prefera calea maritimă. El avea nevoie să obțină un loc pe o corabie, iar costurile erau foarte mari. Pelerinii puteau să închirieze împreună o corabie, dar – chiar și așa – angajarea căpitanului și a echipajului era costisitoare. Era mai ieftin pentru un pelerin din nordul Franței sau din Anglia să călătorească cu unul dintre micile convoaie care porneau în fiecare an din porturile Mânecii către Orient. Dar aceasta era o cale lungă și primejdioasă. Trebuiau înfruntate furtunile Atlanticului și existau corsari musulmani care așteptau în Strâmtoarea Gibraltar și de-a lungul țărmului Africii. De la Porto sau Lisabona până în Sicilia nu existau porturi din care să se facă fără riscuri aprovizionarea cu apă și merinde. Era totodată dificil să se transporte suficiente provizii pentru oamenii și caii de la bord. Era cu mult mai simplu să se meargă pe uscat până în Provența sau Italia și, de acolo, să se facă îmbarcarea pe corăbii care cunoșteau bine traseul. Pentru un singur pelerin, un loc era de găsit mai ușor și mai ieftin în porturile din regatul Siciliei, dar grupurile mai numeroase depindeau de flotele marilor orașe comerciale.[37]

Când debarca la Acra, la Tyr sau la Sf. Simeon, călătorul se găsea deodată într-o atmosferă stranie. Dincolo de structura feudală, Țara Sfântă era un ținut oriental. Luxul vieții îi impresiona

---

[36] Heyd, *op. cit.*, pp. 129–163, cu o sinteză amănunțită.

[37] Vezi Cahen, „Notes sur l'histoire des Croisade et de l'Orient latin. III. L'Orient latin et commerce du Levant", în *Bulletin de la Faculté des Lettres de Strasbourg*, 1951, p. 333.

și îi șoca pe apuseni. În Occidentul Europei viața era încă simplă și austeră. Hainele erau confecționate din lână și foarte rar erau spălate. Locurile de spălare erau foarte puține, cu excepția unor orașe vechi în care tradiția romană persistase. Chiar și în marile castele mobilierul era grosolan și utilitar, iar covoarele erau aproape necunoscute. Hrana era puțin prelucrată și îi lipsea varietatea, mai ales în timpul îndelungatelor luni de iarnă. Pretutindeni exista prea puțin confort și puțină intimitate. Orientul latin contrasta puternic. Probabil că nu existau multe case atât de mari și de frumoase precum palatul construit de familia Ibelin la Beirut, cu pardoseala din mozaic, cu ziduri de marmură, cu plafoanele pictate și cu mari ferestre îndreptate fie spre apus către mare, fie spre răsărit către grădini, livezi și munți. Palatul regal din Ierusalim, plasat lângă moscheea al-Aqsa, era cu siguranță mai modest, deși palatul de la Acra era un edificiu somptuos. Însă fiecare nobil sau orășean bogat își dota locuința cu o splendoare similară. Existau carpete și damascuri atârnate, meșteșugite cu eleganță, mese și cufere încrustate, așternuturi și fețe de masă fără pată, servicii de masă din aur și argint, tacâmuri, faianță fină și chiar și vase din porțelan din Orientul Îndepărtat. La Antiohia, apa era adusă de la izvoarele de la Daphne, prin apeducte și țevi, către toate casele mari din oraș. Multe case de-a lungul țărmului libanez aveau propriile lor resurse. În Palestina, unde apa era mai puțin abundentă, orașele aveau cisterne de apă bine organizate, iar la Ierusalim sistemul de canalizare creat de romani era încă în perfectă stare de funcționare. Marile fortărețe de frontieră erau aproape la fel de confortabil puse la punct, oricât de cenușie și de aspră ar fi putut fi viața în afara zidurilor. Aveau băi, camere confortabile pentru doamne și somptuoase săli de recepție. Castelele care aparțineau ordinelor militare erau ceva mai austere, dar în reședințele marilor familii precum Kerak din Moab sau Tiberiada, castelanul trăia în mai mult lux decât orice rege din Occidentul Europei.[38]

---

[38] Rey, *op. cit.*, pp. 3–10. Cahen, *La Syrie du Nord*, pp. 129–132, care dă o descriere a Antiohiei și a dotărilor orașului.

Veșmintele coloniștilor au devenit curând la fel de orientale și de luxoase precum mobilierul. Când un cavaler nu purta armură era îmbrăcat cu un burnuz de mătase și, în chip obișnuit, cu un turban. În campanie purta o tunică de pânză deasupra armurii pentru a proteja metalul de dogoarea soarelui și un *kefieh* în stil arab deasupra coifului. Doamnele au adoptat moda orientală tradițională a unui jupon lung și a unei tunici sau veste scurte, brodate cu fir de aur și poate cu pietre prețioase. Iarna purtau blănuri, precum bărbații. În afara casei purtau văl, asemenea femeilor musulmane, dar mai puțin din umilință, cât pentru a-și proteja tenul, care era acoperit din belșug de fard. Adoptau totodată un mers afectat. Dar, în ciuda tuturor aerului de delicatețe și slăbiciune, erau la fel de curajase precum soții și frații lor. Multe femei nobile au condus apărarea castelelor în absența stăpânului acestora. Soțiile negustorilor imitau doamnele din aristocrație și adeseori le întreceau în bogăția veșmintelor.

Curtezanele de succes – o categorie necunoscută până atunci în societatea occidentală – erau la fel de strălucitoare. Despre Paschia de Riveri, soția unui vânzător din Nablus ale cărei farmece îl vrăjiseră pe patriarhul Heraclius, cronicarul spune că ai fi putut crede că era o contesă sau o baroană, după bogăția mătăsurilor și a bijuteriilor.[39]

Oricât de ciudat ar fi părut acest lux pelerinului occidental, el era întru totul firesc pentru un vizitator din Orientul musulman sau din Bizanț. Coloniștii franci au căutat în chip inevitabil să se acomodeze la noul mediu înconjurător și nu au putut evita contactul cu supușii și cu vecinii lor. Trebuie luată în calcul și clima. Iernile din Palestina și Siria puteau fi la fel de mohorâte și de reci ca în Apus, dar erau mai scurte. Verile îndelungate și fierbinți i-au învățat repede pe colonișți că trebuie să poarte haine diferite, să mănânce altfel de hrană și să urmeze un alt orar. Obiceiurile viguroase ale

[39] Monedele lui Tancred îl înfățișează cu un turban. În 1192, Henric de Champagne, mulțumindu-i lui Saladin de la care primise în dar un turban, afirma că astfel de lucruri sunt pe placul compatrioților săi și că el îl poartă adeseori (vezi Rey, *op. cit.*, pp. 11–12). Ibn Jubayr (ed. Wright, p. 309) descrie veșmintele de la o nuntă creștină de la Acra în 1184.

Nordului erau cu totul inadecvate. În schimb era nevoie să fie învățate obiceiurile băștinașilor. Au fost constrânși să folosească servitori nativi. Copiii le erau îngrijiți de doici din rândurile localnicilor și tot nativi le îngrijeau caii. Existau boli necunoscute în fața cărora doctorii lor erau neputincioși. Curând au fost obligați să depindă de medicina localnicilor.[40] Inevitabil au învățat să-i înțeleagă pe nativi și să lucreze cu aceștia. În regatul Ierusalimului și în Comitatul de Tripoli, absența unei aristocrații native care să conteste autoritatea, odată ce musulmanii au fugit, a făcut lucrurile ușoare. Mai departe spre nord, aristocrația greacă și cea armeană și-au apărat pozițiile, iar politica a interferat cu înțelegerea reciprocă, cu toate că armenii, în cele din urmă, au micșorat distanța, adoptând multe obiceiuri franțe.[41]

Între franci și vecinii lor musulmani nu ar fi putut să fie niciodată pace de lungă durată, dar a existat un contact din ce în ce mai intens. Veniturile statelor franțe proveneau în mare măsură din taxe percepute pe comerțul dintre ținutul musulman din interior și litoral. Negustorilor musulmani trebuia să li se permită accesul liber către porturi și era nevoie să fie tratați corect. Datorită relațiilor comerciale au apărut relații de prietenie. Ordinul Templier, prin activitățile sale bancare, era pregătit să-și extindă operațiunile pentru a-i îndatora pe clienții musulmani și a desemnat oficiali care se puteau specializa în afacerile musulmane. În egală măsură, oamenii înțelepți din rândul cârmuitorilor franci au înțeles că regatul lor putea supraviețui doar dacă lumea musulmană era menținută în stare de dezbinare. În acest scop aveau loc multe misiuni diplomatice inițiate de ambele tabere. Seniorii franci și musulmani erau primiți adeseori cu toate onorurile la Curțile celor de altă credință.

---

[40] Medicul tripolitan care se presupune că l-a otrăvit pe Balduin al III-lea era din partea locului. Medicii nativi s-au dovedit mai înțelepți decât omologii lor franci la patul de suferință al lui Amaury I. Amaury i-a folosit pe un oarecare Suleiman ibn Daoud și pe fiul cel mare al acestuia ca medici ai Curții, în timp ce al doilea fiu al lui Suleiman era maestrul de călărie al Curții. Vezi Cahen, „Indigènes et Croisés", *Syria*, 1934. Usama nu a fost deloc impresionat de medicina francilor.

[41] Cahen, *La Syrie du Nord*, pp. 561–568.

Captivi și ostatici petreceau ani în castelele și palatele adversarilor. Cu toate că puțini musulmani s-au străduit să învețe limba franceză, mulți franci, nobili precum și negustori, vorbeau araba. Câțiva, precum Reynaud de Sidon, au manifestat chiar interes pentru literatura arabă. Pe timp de război, fiecare tabără aprecia gesturile elegante și cavalerești. Pe timp de pace, seniori ai ambelor tabere, situați în zonele de hotar, participau împreună la vânători.[42]

Nu a existat nici măcar intoleranță religioasă totală. Cele două mari credințe împărțeau un trecut comun. Cronicarii musulmani împărtășeau același interes ca și cei creștini atunci când relicve considerate a aparține lui Abraham, Isaac și Iacob au fost descoperite la Hebron.[43] Chiar și pe timpul ostilităților pelerinii franci puteau pătrunde în sanctuarul Sfintei Fecioare de la Sardenay (Saidnaiya) de pe înălțimile de dincolo de Damasc,[44] iar protecția acordată de beduini marii mănăstiri Sf. Ecaterina din Sinai era de regulă extinsă asupra vizitatorilor.[45] Tratamentul brutal aplicat de Reynaud de Châtillon pelerinilor musulmani i-a șocat pe coreligionarii săi tot atât pe cât l-a înfuriat pe Saladin. Guillaume de Tyr era gata să omagieze pietatea lui Nur-ed Din, cu toate că nu-i împărtășea credința. Cronicarii musulmani au arătat adeseori admirație față de cavaleria francă.[46]

Atmosfera timpului este cel mai bine ilustrată de memoriile prințului munkidhit, Usama din Shaizar. Munkidhiții au fost o dinastie măruntă supusă permanent temerii de a nu fi cucerită de

---

[42] Musulmanii au insistat pentru garanții financiare ale Templierilor când negociau cu conducători creștini, de ex. Abu Shama, p. 32. Raymond al III-lea de Tripoli vorbea araba, Guillaume de Tyr citea cu siguranță araba sau folosea secretari care cunoșteau limbile orientale.

[43] Ibn al-Qalanisi, p. 161, se referă la descoperire. Vezi de asemenea Kohler, „Un nouveau récit de l'invention des Patriarches Abraham, Isaac et Jacob à Hebron", în *Revue de l'Orient latin*, vol. IV, pp. 477 și urm.

[44] Pentru acest sanctuar, vezi Rey, *op. cit.*, pp. 291–296.

[45] Pentru Sf. Ecaterina și pelerinii de aici, v. Rey, *op. cit.*, pp. 287–291.

[46] Guillaume de Tyr (XX, 31, p. 1000) îl numește pe Nur ed-Din „principe drept, abil și prevăzător și, potrivit oamenilor săi, foarte religios".

coreligionari. Erau, prin urmare, dispuși să cadă la înțelegere cu francii, iar Usama însuși a petrecut mulți ani la Curțile din Damasc și Cairo atunci când acestea erau în relații diplomatice strânse cu Ierusalimul. Ca emisar, ca vizitator sau practicant al unor întreceri, Usama a vizitat adeseori ținuturile latinilor și, cu toate că atunci când scria considera că toți erau destinați pierzaniei, a avut mulți prieteni franci a căror conversație a apreciat-o. A fost uimit de caracterul rudimentar al medicinei lor, deși de la ei a învățat un leac sigur pentru scrofuloză și a fost uluit de libertățile acordate femeilor. A fost, de asemenea, încurcat atunci când o cunoștință din rândul francilor i-a propus să-și trimită fiul să fie educat în Occidentul Europei. Îi considera într-o oarecare măsură barbari și a râs pe seama lor cu prietenii săi din rândul creștinilor nativi. Erau însă oameni cu care putea ajunge la o înțelegere. Piedica în calea prieteniei a fost reprezentată de nou-veniții din Occident. Odată, pe când stătea la Templierii din Ierusalim și se ruga, cu permisiunea acestora, în colțul vechii moschei al-Aqsa, a fost insultat grosolan de un cavaler. Imediat un templier s-a grăbit să-i explice că acel om brutal abia sosise din Europa și că nu învățase încă să se poarte cum se cuvine.[47]

Într-adevăr, brutalitatea imigranților, veniți să se lupte pentru Cruce și decișI să nu accepte nicio amânare, a năruit continuu politica în Țara Sfântă. Astfel de personaje au fost puternice în special în rândurile Bisericii. Niciunul dintre patriarhii Ierusalimului din secolul al XII-lea nu a fost născut în Palestina, iar dintre marii ierarhi, doar Guillaume, arhiepiscop de Tyr, căruia i-a fost refuzat rangul de patriarh. Influența Bisericii a fost rareori în favoarea unei înțelegeri cu necredincioșii și a fost și mai păguboasă în raporturile cu creștinii nativi. Aceștia aveau o influență semnificativă la Curțile musulmane. Mulți dintre cei mai cunoscuți scriitori și filosofi de limbă arabă și aproape toți medicii erau creștini. Ei ar fi putut forma o punte între lumea răsăriteană și cea apuseană.

Comunitățile ortodoxe din Palestina au acceptat ierarhia latină pentru că, la momentul cuceririi, întreaga lor ierarhie superioară se

[47] Usama, ed. Hitti, *passim*, în special pp. 161–170.

afla în exil. Patriarhul Daimbert a încercat să le deposedeze clerul de pozițiile deținute la Sfântul Mormânt, dar evenimente stranii de la ceremonia Focului Sfânt din 1101 și influența regelui i-au readus pe canonicii greci la biserică și le-au îngăduit celebrarea riturilor ortodoxe în acel loc. Coroana a fost tot timpul prietenoasă față de ortodocși. Morphia, regina lui Balduin al II-lea și mama Melisendei, a fost o prințesă ortodoxă, așa cum au fost și reginele celor doi fii ai Melisendei. Starețul de la Sf. Sava, cel mai important ierarh ortodox rămas în Palestina, a fost tratat onorabil de Balduin I, iar Melisenda a dăruit pământuri mănăstirii care probabil presta servicii față de Coroană. Împăratul Manuel a menținut interesul pentru protecția ortodocșilor, ilustrat de reparațiile marilor biserici, a Sfântului Mormânt și a Nașterii Domnului. Mănăstirea Sf. Euthymius, din pustietatea Iudeei, a fost reconstruită și redecorată cam în aceeași perioadă, probabil tot cu ajutorul său. Nu a existat însă o creștere a cordialității între clerul latin și cel grec. Pelerinul rus Daniel a fost primit cu ospitalitate în 1104 în așezămintele latine, dar pelerinul grec Phocas, în 1184, deși a trecut prin așezămintele latinilor, nu a avut nicio simpatie pentru aceștia, cu excepția unui sihastru spaniol care trăise pe vremuri în Anatolia; totodată el relatează cu încântare un miracol care l-a pus în încurcătură pe ierarhul latin pe care îl numește „intrusul" episcop de Lydda. Probabil că încercarea ierarhiei latine de a-i face pe ortodocși să plătească dijma împreună cu resentimentul provocat de faptul că ritul le era rareori îngăduit în marile biserici ale Credinței au diminuat atracția ortodocșilor pentru stăpânirea francilor și i-a pregătit să accepte și chiar să întâmpine cu bucurie cucerirea lui Saladin, odată ce protecția lui Manuel a luat sfârșit. La Antiohia, prezența unei puternice comunități grecești și evoluțiile politice au provocat o ostilitate deschisă între greci și latini, care a slăbit considerabil principatul.[48]

---

[48] Vezi Daniel Egumenul, *passim*, și Ioan Phocas, *A Brief Description*, *passim*. Vezi și Rey, *op. cit.*, pp. 75–93, și Cahen, *loc. cit.* Pelerina rusă Eufrosina din Polotk, aflată pe patul de moarte în Palestina, s-a adresat starețului de la Sf. Sava, ca ierarh principal al ortodocșilor, pentru a-i găsi un loc potrivit de înmormântare. Vezi

În regatul propriu-zis, sectele eretice aveau puţină importanţă în afara Ierusalimului, aproape toate având aşezăminte la Sfântul Mormânt. Daimbert a încercat să-i alunge şi pe aceştia, dar fără succes. Coroana le-a protejat drepturile. Regina Melisenda le-a acordat sprijin personal iacobiţilor sirieni atunci când au avut o plângere în justiţie contra unui cavaler frânc. În Comitatul de Tripoli, cea mai importantă Biserică eretică era cea a maroniţilor, adepţii supravieţuitori ai doctrinei monoteliste. Faţă de aceştia Biserica Occidentală a acţionat cu un tact ieşit din comun şi cu îngăduinţă. Drept urmare, în jurul anului 1180, aceştia au acceptat supremaţia Sfântului Scaun cu condiţia de a-şi menţine liturghia în siriacă şi obiceiurile şi de a nu fi constrânşi să renunţe la doctrina eretică a unei singure voinţe a lui Hristos. Negocierile, despre care se cunosc prea puţine lucruri, au fost conduse cu abilitate de patriarhul Antiohiei, Aimery. Acceptarea acestei prime Biserici Unite a arătat că papalitatea era dispusă să încuviinţeze practici diferite şi chiar o teologie îndoielnică, cu condiţia recunoaşterii propriei autorităţi.[49]

În principatul Antiohiei, Biserica Armeană disidentă era puternică şi a fost încurajată de principi care au văzut în aceasta o armă utilă împotriva ortodocşilor. La Edessa, armenii, cu toate că au fost priviţi cu neîncredere de Balduin I şi de Balduin al II-lea, s-au bucurat de prietenia Casei de Courtenay. Mulţi episcopi armeni au

---

de Khitrowo, „Pèlerinage en Palestine de l'Abesse Euphrosyne" în *Revue de l'Orient Latin*, III, pp. 32–35. Scriitori ortodocşi mai târzii precum Dositei în secolul al XVII-lea, nedorind să admită că ortodocşii i-au acceptat pe patriarhii latini, a compus o listă de şase-şapte patriarhi pentru perioada cuprinsă între moartea lui Simeon în 1099 şi 1187 (Dositheus, II, p. 1243; Le Quien, *Oriens Christianus*, III, pp. 498–503). Există un Ioan, patriarh al Ierusalimului, care a semnat condamnarea lui Soterichus în 1157 şi un Ioan de Ierusalim, probabil acelaşi, care a scris un tratat împotriva latinilor cam în aceeaşi vreme (Krumbacher, *Gesch. Der Byz. Literatur*, p. 91). E posibil ca Manuel să fi avut în minte redobândirea patriarhiei Ierusalimului şi a păstrat în rezervă un patriarh pentru această ocazie. Este însă limpede că ortodocşii din Palestina s-au supus patriarhului latin. Prezenţa canonicilor greci la Sfântul Mormânt este atestată de *Cartulaire de Saint-Sépulcre*, ed. Rozière, p. 177.

[49] Vezi Dib, articolul „Maronites" în Vacant şi Mangenot, *Dictionnaire de Théologie Catholique*, vol. X, 1.

recunoscut supremația papală și unii au participat la sinoade ale Bisericii Latine, iertând doctrinei latinilor ceea ce au considerat impardonabil în cazul grecilor. Sirienii iacobiți au fost la început ostili fățiș cruciaților și au preferat stăpânirea musulmană. Dar, după căderea Edessei, l-au acceptat pe principele Antiohiei, teoretic datorită unui miracol petrecut la mormântul Sfântului Barsauma, dar în fapt de teama și ura comună față de Bizanț. Patriarhul iacobit Mihail, unul dintre cei mai importanți istorici ai timpului, era prieten al patriarhului Aimery și a făcut o vizită cordială la Ierusalim. Niciuna dintre celelalte Biserici eretice nu a mai prezentat vreo importanță în statele frânce.[50]

Supușii musulmani și-au acceptat stăpânii cu calm și au recunoscut echidistanța administrației creștine, dar nu puteau fi considerați de încredere dacă lucrurile nu evoluau bine pentru creștini. Evreii, pe bună dreptate, preferau domnia arabilor, care îi trataseră întotdeauna cinstit și cu bunătate, chiar dacă exista și o undă de dispreț.[51]

Pentru pelerinul occidental din epocă, imaginea Țării Sfinte era frapantă din cauza luxului și a obiceiurilor. Pentru istoricul modern sunt regretabile mai degrabă intoleranța și barbaria dezonorantă a cruciaților. Cu toate acestea, ambele pot fi explicate prin atmosfera care domnea la fața locului. Viața în rândul coloniștilor era neliniștită și nesigură. Se aflau într-un ținut în care intrigile și omorurile înfloreau, iar dușmanii erau în așteptare la hotarele învecinate. Nimeni nu putea ști dacă avea să primească o împunsătură de pumnal din partea unui membru al sectei Asasinilor sau otravă din partea slujitorilor. Erau încercați de boli misterioase, despre care se știau prea puține. Chiar și cu ajutorul medicilor locali niciun frânc nu a trăit mult timp în Orient. Femeile erau mai norocoase decât bărbații. Evitau riscurile bătăliilor și, datorită cunoștințelor medicale mai bune, nașterea copiilor era mai puțin periculoasă decât în Occident. Mortalitatea infantilă era însă ridicată, mai ales

---

[50] Vezi și prefața lui Nau la ediția lui Mihail Sirianul.

[51] Ibn Jubayr, ed. Wright, pp. 304–305. Datele lui Benjamin de Tudela ilustrează prosperitatea evreilor sub stăpânirea musulmană.

în rândul băieților. Fief după fief au căzut în mâinile unei moștenitoare a cărei moștenire putea atrage aventurieri galanți din Apus. Prea adesea însă, mari domenii erau lipsite de un stăpân în perioade de criză și fiecare căsătorie era prilej de dispută și de complot. Căsătoriile erau adesea sterile. Mulți dintre cei mai tari războinici nu au reușit să aibă copii. Căsătoriile dintre cele câteva familii nobile au sporit rivalitățile personale. Fiefurile erau unite și împărțite cu prea puțin respect pentru constrângerile geografice. Existau dispute permanente între rudele apropiate.

Structura socială pe care francii au adus-o din Occident presupunea o succesiune ereditară fermă și o menținere a forței militare. Declinul fizic al elementului uman a fost plin de pericole. Frica i-a făcut brutali și înșelători, iar nesiguranța le-a încurajat pasiunea pentru petreceri frivole. Pe măsură ce stăpânirea le-a slăbit, festivitățile și turnirurile au devenit mai opulente. Vizitatori și localnici deopotrivă au fost oripilați de extravaganța și de imoralitatea pe care au văzut-o în jurul lor, iar cel mai rău dintre vinovați a fost patriarhul Heraclius.[52] Însă un vizitator înțelept ar fi înțeles că, dincolo de suprafață, lucrurile nu mergeau bine. Regelui îi lipseau bani pentru a-și plăti trupele, în ciuda mătăsurilor și a aurului pe care le purta. Mândrul templier, numărându-și pungile cu bani, putea fi în orice moment chemat la bătălii mai crude decât orice luptă pe care Occidentul o cunoscuse. Comeseni, precum musafirii de la nunta de la Kerak din 1183, puteau să se ridice de la masă pentru a auzi mașinile de asediu ale necredincioșilor izbind zidurile. Voioasa, galanta înzorzonare a vieții de dincolo de mare acoperea superficial anxietatea, incertitudinea și frica. Un spectator putea să se întrebe dacă chiar și sub cei mai buni cârmuitori aventura ar mai fi putut dura prea mult.

---

[52] *Estoire d'Eracles*, II, p. 88; Ernoul, pp. 83–87; *Itinerarium Regis Ricardi*, pp. 5–6; Caesarius de Heisterbach, *Dialogus Miraculorum*, I, p. 188, atribuie căderea Ierusalimului corupției francilor de peste mare.

II

ASCENSIUNEA LUI NUR ED-DIN

„A pornit ca un biruitor, ca să biruiască."
Apocalipsa, 6:2

Raymond al Antiohiei avusese dreptate să-i îndemne pe conducătorii celei de-a Doua Cruciade să mărşăluiască spre Alep. Eşecul de a-i convinge l-a costat viaţa. Duşmanul principal al creştinătăţii era Nur ed-Din, iar în 1147 o oaste însemnată l-ar fi putut zdrobi. Era stăpânul Alepului şi al Edessei, dar Unur din Damasc şi emirii mărunţi independenţi de pe valea Orontesului nu i-ar fi sărit în ajutor. Nu ar fi putut conta nici pe ajutorul fratelui său Saif ed-Din din Mosul, pentru că acesta avea propriile sale probleme în Irak. Nesăbuinţa cruciaţilor i-a adus alianţa cu Unur cât timp pericolul a persistat, iar ocazia de a interveni în problemele Comitatului de Tripoli i-a permis să-şi consolideze poziţia în Siria Centrală.

Raymond a avut dreptate şi în refuzul de a se alătura Cruciadei. Nici el şi nici Joscelin de Edessa nu-şi puteau permite să-şi părăsească ţinuturile expuse lui Nur ed-Din. Chiar şi atunci când cruciaţii s-au aflat înaintea Damascului trupe din Alep jefuiau teritoriile creştinilor. Pe timpul unui armistiţiu, contele Joscelin a mers

personal în tabăra lui Nur ed-Din pentru a implora clemența. Tot ce a putut obține a fost un răgaz temporar[1]. În acest răstimp sultanul din Konya, Mas'ud, aflat în pace cu Bizanțul, a profitat de încurcăturile francilor pentru a ataca Maraș. Raymond s-a pregătit să-i iasă în întâmpinare, astfel încât Mas'ud i-a cerut lui Nur ed-Din să facă o diversiune. Cererea i-a fost acceptată. Raymond însă, cu sprijinul alianței căpeteniei kurde a asasinilor, Ali ibn Wafa, care îl ura pe Nur ed-Din mult mai mult decât pe creștini, l-a surprins pe Nur ed-Din în noiembrie 1148 pe când înainta cu repeziciune printre satele din câmpia Aswad până la Famiya, pe drumul dintre Antiohia și Maraș. Cele două căpetenii principale ale lui Nur ed-Din, kurdul Shirkuh și notabilul din Alep, Ibn ed-Daya, au avut păreri divergente. Cel dintâi a refuzat să ia parte la bătălie; drept urmare întreaga oaste musulmană a fost obligată la o retragere rapidă și rușinoasă. În primăvara următoare, Nur ed-Din a invadat din nou ținutul și l-a înfrânt pe Raymond la Baghras, în apropiere de precedentul loc de bătălie. S-a îndreptat apoi spre sud pentru a asedia fortăreața Inab, unul dintre puținele locuri întărite ale creștinilor rămase la răsărit de Orontes. Raymond, cu o mică oaste și cu câțiva aliați Asasini conduși de Ali ibn Wafa, a pornit în ajutor, iar Nur ed-Din, dezinformat fiind în privința efectivelor ce se apropiau, s-a retras. În realitate, oastea musulmană de șase mii de călăreți îi depășea numeric pe cei patru mii de călăreți franci și o mie de pedestrași. Împotriva sfatului lui Ali, Raymond a decis să întărească garnizoana de la Inab. Însă Nur ed-Din aflase între timp de slăbiciunea lui Raymond. La 28 iunie 1149, oastea creștină și-a așezat tabăra într-o vale din apropiere de Fântâna lui Murad, în câmpia dintre Inab și mlaștina Ghab. Pe timpul nopții, trupele lui Nur ed-Din s-au furișat și au reușit să o încercuiască. În dimineața următoare, Raymond a realizat că singura sa șansă era să șarjeze pentru a-și croi drum afară din încercuire. Terenul îi era însă potrivnic. Vântul s-a iscat și a aruncat praf în ochii cavalerilor pe măsură ce aceștia își îndemnau caii spre pantă. În câteva ceasuri,

[1] Ibn al-Furat, citat de Cahen, *La Syrie du Nord*, p. 382.

întreaga oaste era anihilată. Printre cei uciși s-au aflat Reynaud de Maraș și conducătorul Asasinilor, Ali. Raymond însuși a murit de mâna lui Shirkuh, care astfel și-a redobândit grația stăpânului pierdută la Famiya. Capul principelui, așezat într-un sipet de argint, a fost trimis în dar de Nur ed-Din stăpânului său spiritual, califul din Bagdad.[2]

Joscelin de Edessa, care se bucura de un armistițiu nesigur cu musulmanii, a refuzat să colaboreze cu vechiul său rival, Raymond. A venit apoi și rândul său. Nur ed-Din a înaintat prin teritoriul principatului Antiohiei, completându-și posesiunile de pe Orontesul mijlociu prin cucerirea așezărilor Arzghan și Tel-Kashfahan, apoi a copleșit garnizoanele de la Artah și Harenc, situate mai departe spre nord, și s-a îndreptat spre vest pentru a apărea în fața zidurilor Antiohiei și a jefui până la portul Sf. Simeon.[3] Joscelin nu a făcut nicio încercare de a-și salva compatrioții franci, dar s-a îndreptat spre Maraș în speranța de a pune mâna pe moștenirea lui Reynaud care îi fusese ginere. A intrat în oraș, dar s-a retras când a aflat că sultanul Mas'ud se apropia. Garnizoana pe care a lăsat-o în urmă s-a predat selgiucizilor cu condiția ca viețile creștinilor să fie cruțate, dar îndată ce împreună cu clerul au apucat calea Antiohiei au fost cu toții masacrați. Mas'ud l-a urmărit pe Joscelin până aproape de Turbessel. Se apropiau însă ajutoare pentru creștini, în timp ce Nur ed-Din nu avea nicio dorință să-l vadă pe Joscelin, care încă îi era supus, pierzându-și pământurile în favoarea selgiucizilor. Mas'ud a considerat că este mai înțelept să se retragă. Apoi, ortoqizii din Jezireh, îngrădiți spre sud de Nur ed-Din și frații săi, au găsit potrivit să se extindă de-a lungul Eufratului pe

---

[2] Guillaume de Tyr, XVII, 9, pp. 771–773; scrisoarea seneșalului Templului către marele maestru, Everard, în *R.H.F.*, vol. XV, p. 541; Cinnamus, pp. 122–123; Mihail Sirianul, III, pp. 288–289; *Chron. Anon. Syr.* (ed. siriacă), p. 296; Matei din Edessa, CCLIX, p. 329; Grigore Preotul, p. 142; Ibn al-Qalanisi, pp. 288–292; Abn Shama, pp. 10–12; Ibn al-Furat, *loc. cit.*, identifică locul bătăliei cu Ard al-Hatim.

[3] Guillaume de Tyr, XVII, 10, pp. 774–775; scrisoare către Everard, *loc. cit.*; *Chron. Anon Syr.* (ed. siriacă), p. 299; Ibn al-Qalanisi, p. 293; Ibn al-Athir, *Atabegs*, p. 180.

socoteala armenilor din Gargar, care fuseseră tributari lui Reynaud. Joscelin şi-a risipit în zadar forţele trimiţând ajutor lui Vasile din Gargar. Ortoqidul Kara Arslan a cucerit în întregime ţinuturile Gargar şi Kharpurt, spre bucuria creştinilor iacobiţi pentru care domnia sa era infinit mai de dorit decât cea a lui Reynaud cu sentimentele sale puternic pro-armene şi antiiacobite.[4] În iarna lui 1149, Nur ed-Din a rupt pactul cu Joscelin. Primele sale atacuri nu au avut succes. Însă, în aprilie 1150, pe când Joscelin călărea spre Antiohia pentru a se consulta cu cârmuitorii de acolo, s-a separat de escorta sa şi a căzut în mâinile unor briganzi turcomani. Aceştia erau dispuşi să-l elibereze pentru o răscumpărare însemnată, dar Nur ed-Din a aflat de prinderea sa şi a trimis o unitate de cavalerie pentru a-l lua din mâinile celor care îl capturaseră. A fost orbit şi întemniţat la Alep, unde a şi murit nouă ani mai târziu în 1159.[5]

Astfel, în vara anului 1150, atât principatul Antiohiei, cât şi ce mai rămăsese din Comitatul Edessei îşi pierduseră stăpânii. Nur ed-Din nu a îndrăznit însă să meargă mai departe. Atunci când la Antiohia a ajuns vestea morţii principelui Raymond, patriarhul Aimery a pus oraşul în stare de alarmă şi a cerut urgent

---

[4] Matei din Edessa, CCLIX, pp. 330–331; Grigore Preotul, p. 162; Mihail Sirianul, III, pp. 209–211, 294–296 şi versiunea armeană, p. 346.

[5] Guillaume de Tyr, XVII, 11, pp. 776–777; Matei din Edessa, CCLIX, pp. 331–332; Mihail Sirianul, III, p. 295; *Chron. Anon. Syr.*, p. 300; Ibn al-Furat, citat de Cahen, *op. cit.*, p. 386; Kemal ad-Din, ed. Blochet, pp. 523–524; *Bustan*, p. 544; Ibn al-Qalanisi, p. 300; Ibn al-Athir, p. 481; Sibt ibn al-Jauzi, p. 122. Circumstanţele variază de la o relatare la alta. Guillaume spune că mergea spre Antiohia pentru a răspunde unei chemări a patriarhului; Matei din Edessa şi Ibn al-Furat susţin că mergea după ajutor, iar *Cronica anonimă* că încerca să obţină regenţa. Guillaume atribuie separarea de escortă unor probleme fiziologice; Sibt unei iubiri cu o fată turcomană; Ibn al-Furat unei căderi de pe cal în urma ciocnirii cu un copac, care, potrivit lui Mihail, existase doar în imaginaţia lui Joscelin (cronicile siriace i-au interpretat căderea în captivitate drept o răzbunare divină pentru persecutarea iacobiţilor). Aceleaşi izvoare susţin că a fost identificat de un evreu. Doar cronica anonimă afirmă că a fost orbit. Mihail adaugă faptul că nu i-a fost îngăduit un confesor latin şi că, pe patul de moarte, l-a avut la căpătâi pe episcopul iacobit al Edessei.

ajutorul regelui Balduin. A obținut apoi un scurt armistițiu din partea lui Nur ed-Din, promițând să predea Antiohia dacă regele Balduin nu sosea. Acordul i-a convenit lui Nur ed-Din, care nu avea îndrăzneala să încerce asediul orașului și care, în același timp, a ocupat Apameea, ultima fortăreață a principatului Antiohiei de pe valea Orontesului. Regele Balduin s-a grăbit spre nord cu o mică oaste compusă în principal din Templieri. Apariția sa l-a convins pe Nur ed-Din să accepte un armistițiu mai îndelungat și i-a folosit totodată în încercarea de a-l împiedica pe Mas'ud să atace Turbessel. Dar în timp ce Antiohia era salvată, principatul fusese redus la orașul însuși și la porțiunea de țărm cuprinsă între Alexandretta și Latakia.[6]

Rămânea să fie decisă stăpânirea celor două domenii. După capturarea lui Joscelin, Nur ed-Din a atacat Turbessel, dar contesa Beatrice a organizat o rezistență atât de îndârjită, încât a fost obligat să se retragă. Era însă evident că Turbessel nu putea fi apărat la nesfârșit. Era suprapopulat de armeni și de frânci din regiunile înconjurătoare. Creștinii iacobiți erau în chip deschis neloiali, iar întreaga zonă fusese separată de Antiohia în urma cuceririlor lui Nur ed-Din. Contesa era pregătită să-și abandoneze teritoriile când a sosit un mesaj de la împăratul Manuel. Acesta era conștient de situație și se oferea să cumpere ceea ce mai rămăsese din teritoriul comitatului. În chip loial, Beatrice a transmis oferta către regele Balduin, care se afla la Antiohia. Seniorii regatului care îl însoțeau și cei ai Antiohiei au dezbătut oferta. Nu erau dispuși să cedeze teritoriul unui grec pe care îl detestau, dar au căzut de acord că ar fi fost vina împăratului dacă, în noile condiții, teritoriile ar fi fost pierdute pentru creștinătate. Guvernatorul bizantin al Ciliciei, Toma, a dus contesei saci cu aur – nu ni se spune câți – la Antiohia. În schimb, i-au fost cedate un număr de șase fortărețe: Turbessel, Ravendel, Samosata, Ain-tab, Duluk și Birejik. Oastea regelui a însoțit garnizoanele bizantine în călătoria lor și i-a

[6] Guillaume de Tyr, XVII, 15, pp. 783–784; Ibn al-Qalanisi, pp. 293–294; 300–301.

escortat pe numeroşii refugiaţi franci şi armeni care nu aveau încredere în stăpânirea bizantină şi care au preferat siguranţa mai mare a zidurilor Antiohiei. Contesa a exclus o singură fortăreaţă de la vânzare, Ranculat sau Rum Kalaat, situată pe Eufrat, lângă Samosata, pe care a cedat-o catolicosului armean. Aceasta a rămas reşedinţa catolicosului timp de un secol, sub suzeranitate turcă. Pe când oastea regală şi refugiaţii se aflau pe drumul de întoarcere, Nur ed-Din a încercat să-i surprindă lângă Ain-tab, dar excelenta organizare a regelui a dejucat planul. Principalii săi baroni, Onfroy de Toron şi Robert de Sourdeval, l-au rugat în zadar să le permită să ia în stăpânire Ain-tab în numele său, dar Balduin a rămas fidel aranjamentului încheiat cu împăratul.[7]

Nu se ştie de ce împăratul a încheiat înţelegerea. Francii afirmau că, în mândria sa, a crezut că poate menţine poziţiile. Este improbabil să fi fost atât de rău dezinformat. Mai degrabă a încercat să gândească pe termen mai îndelungat. Sperase de multă vreme să poată interveni în forţă în Siria. Chiar dacă pierdea poziţiile în acel moment, le putea recupera mai târziu şi pretenţiile sale ar fi fost de nezdruncinat. În fapt, le-a pierdut în mai puţin de un an, în urma unei alianţe între Nur ed-Din şi Mas'ud. Alianţa a fost încheiată după capturarea lui Joscelin şi a fost parafată de căsătoria lui Nur ed-Din cu fiica lui Mas'ud. Turbessel trebuia să îi fie dotă. Mas'ud nu s-a alăturat însă ginerelui său în atacul împotriva contesei Beatrice. S-a mulţumit să cucerească Kaisun şi Behesni în nordul comitatului, pe care le-a dăruit fiului său Kilij Arslan. Însă, în primăvara lui 1151, atât el, cât şi Nur ed-Din au atacat garnizoanele bizantine, iar ortoqizii s-au grăbit să-şi ia şi ei partea. Ain-tab şi Duluk au revenit lui Mas'ud, Samosata şi Birejik ortoqidului

---

[7] Guillaume de Tyr, XVII, 16–17, pp. 784–789. Istoricii bizantini nu menţionează tranzacţia. Pentru datare şi pentru sursele musulmane, vezi Cahen, *op. cit.*, p. 388, n. 24; Mihail Sirianul, III, p. 297 şi versiunea armeană, p. 343. Vartan, p. 435 şi Vahram, *Rhymed Chronicle*, p. 618, amintesc de cedarea către catolicos a aşezării Rum Kalaat. În versiunea lui Mihail Sirianul, contesa i-ar fi cerut catolicosului să îl sprijine pe un senior armean din Rum Kalaat, dar catolicosul ar fi luat în stăpânire locul prin înşelătorie.

Timurtaș din Mardin și Ravendel lui Nur ed-Din. La Turbessel bizantinii au rezistat pentru o vreme, dar, lipsiți de provizii, s-au predat locotenentului lui Nur ed-Din, Hasan din Menbij, în iulie 1151.[8] Orice urmă a comitatului Edessei dispăruse. Contesa Beatrice s-a retras la Ierusalim cu copiii săi Joscelin și Agnes, care în perioada următoare aveau să joace un rol dezastruos în prăbușirea regatului.[9]

Edessa fusese pierdută, dar Antiohia supraviețuise. Moartea lui Raymond o lăsase pe prințesa Constance văduvă cu patru copii mici. Tronul îi revenea de drept, dar s-a considerat că în vremuri dificile era nevoie de un cârmuitor de sex masculin. Cel mai vârstnic dintre fii avea, la moartea tatălui, cinci ani. Până la majoratul său era nevoie de un regent. Patriarhul Aimery a asumat funcția în perioada de criză, dar laicii nu erau de acord cu regența unui cleric. Era evident că tânăra prințesă trebuia să se recăsătorească. În egală măsură, regentul potrivit trebuia să fie vărul ei, regele Balduin, care să acționeze în calitatea sa de cea mai apropiată rudă pe linie masculină, nu în cea de senior. Balduin s-a grăbit către Antiohia la vestea morții lui Raymond. A tratat situația cu o înțelepciune rară la un băiat de 19 ani și autoritatea sa a fost unanim acceptată. A revenit la începutul verii anului 1150 pentru a încuviința vânzarea pământurilor contesei Beatrice. Avea însă prea multe motive de temere în sud pentru a dori să rămână răspunzător pentru Antiohia. A rugat-o pe Constance, care avea doar 22 de ani, să-și aleagă un alt soț și el însuși a sugerat trei candidați; mai întâi Yves de Nesle, conte de Soissons, un nobil francez bogat care venise în Palestina în perioada celei de-a Doua Cruciade și care era dispus să se stabilească acolo. Apoi, Gauthier de Falconberg, din familia de Saint-Omer, familie care deținuse în trecut principatul Galileei; în sfârșit, Raoul

[8] Guillaume de Tyr, *loc. cit.*, Bar-Hebraeus, trad. Budge, p. 277; Mihail, versiunea armeană, p. 297; Ibn al-Qalanisi, p. 309; Ibn al-Athir, *Atabegs*, p. 132 (cu o datare greșită).

[9] A doua fiică a lui Joscelin al II-lea, Isabella, era probabil moartă la acea dată, deși Guillaume de Tyr (p. 777) menționează că era încă în viață la moartea tatălui său.

de Merle, un baron curtenitor din Comitatul de Tripoli. Constance însă nu i-a dorit pe niciunul dintre cei trei, iar Balduin s-a întors la Ierusalim, lăsând-o cu sarcina cârmuirii.[10]

Deranjată de insistențele tânărului său văr, Constance și-a schimbat brusc politica și a trimis o solie la Constantinopol, rugându-l pe împăratul Manuel, în calitate de suzeran, să-i aleagă un soț.[11] Manuel era dornic să-i satisfacă dorința. Influența bizantină era în declin la hotarele sud-estice ale Imperiului. În jurul anului 1143, prințul armean Thoros Rupenidul fugise de la Constantinopol și își găsise refugiu la Curtea vărului său, Joscelin al II-lea de Edessa. Acolo adunase un număr de compatrioți cu care recucerise cetatea familiei, Vakha, în răsăritul Munților Taurus. Doi dintre frații săi, Ștefan și Mleh, i se alăturaseră. Totodată, se împrietenise cu un senior frânc învecinat, Simon de Raban, cu a cărui fiică se căsătorise. În 1151, pe când bizantinii erau ocupați cu atacul musulman dirijat spre Turbessel, a pătruns în câmpia Ciliciei, unde l-a înfrânt și ucis la porțile Mamistrei pe guvernatorul bizantin Toma. Imediat Manuel l-a trimis pe Andronic, vărul său, pentru a recuceri teritoriile pierdute în favoarea lui Thoros; acum i se oferea la timpul potrivit ocazia de a-și plasa propriul candidat pe tronul Antiohiei.

Niciunul dintre proiecte nu s-a împlinit. Andronic Comnenul era cel mai strălucit și mai fascinant membru al talentatei sale familii, dar era grăbit și nechibzuit. Pe când s-a îndreptat să-l asedieze pe Thoros la Mamistra, armenii s-au năpustit asupra lui și l-au surprins nepregătit. Oastea sa a fost înfrântă, iar el a fugit într-un mod rușinos înapoi la Constantinopol. În alegerea unui soț pentru Constance, Manuel a arătat mai mult inventivitate decât rațiune. Și-a trimis cumnatul, pe cezarul Ioan Roger, văduv al surorii sale favorite Maria. Ioan Roger era normand prin naștere și, cu toate

---

[10] Guillaume de Tyr, XVII, 18, pp. 789–791. Autorul sugerează că patriarhul Aimery a încurajat-o pe Constance să-i respingă pe candidați ca nu cumva puterea lui să fie diminuată.

[11] Cinnamus, p. 178.

că pe vremuri complotase pentru a obține tronul imperial, era acum un prieten de încredere dovedit al împăratului. Acesta știa că poate să conteze pe loialitatea lui, dar credea că originea latină îl va face acceptabil pentru nobilii franci. Nu a luat-o în calcul însă pe Constance. Ioan Roger era între două vârste și își pierduse tot farmecul tinereții. Tânăra prințesă, al cărei prim soț fusese faimos pentru frumusețea sa, nu putea lua în considerare un partener atât de puțin romantic. L-a trimis pe cezar înapoi la împărat. Ar fi fost mai bine dacă Manuel l-ar fi trimis pe Andronic la Antiohia și pe Ioan Roger să lupte în Cilicia.[12]

Regele Balduin ar fi acceptat voios orice soț pentru verișoara sa, întrucât primise deja o nouă responsabilitate. Căsătoria dintre contele Raymond al II-lea de Tripoli și soția acestuia, Hodierna de Ierusalim, nu era prea fericită. Hodierna, asemenea surorilor sale Melisenda și Alice, era încăpățânată și lesbiană. Erau rostite în șoaptă îndoieli cu privire la legitimitatea fiicei sale, Melisenda. Raymond, foarte gelos, a încercat să o țină într-o stare de izolare orientală. La începutul lui 1152, relațiile dintre ei erau atât de tensionate, încât regina Melisenda a simțit că este de datoria sa să intervină. Împreună cu fiul ei, regele, a călătorit la Tripoli pentru a pune la cale o reconciliere. Balduin a folosit ocazia pentru a o convoca pe Constance la Tripoli, unde cele două mătuși au certat-o pentru încăpățânarea de a rămâne văduvă. Dar pentru că probabil niciuna dintre ele nu avusese mult succes în viața de familie, reproșurile nu au avut efect. Constance s-a înapoiat la Antiohia, fără a promite nimic. Cu Raymond și Hodierna regina a fost mai eficientă. Cei doi au căzut de acord să pună capăt neînțelegerii, dar s-a considerat că este mai bine ca Hodierna să se bucure de o lungă vacanță la Ierusalim. Balduin s-a decis să rămână la Tripoli pentru un timp pentru că existau zvonuri că Nur ed-Din se pregătește să atace comitatul. Regina și contesa au pornit pe drumul către sud, escortate mai bine de doi kilometri

[12] Cinnamus, pp. 121–124, 178; Matei din Edessa, CCLXIII, pp. 334–336; Grigore Preotul, p. 166; Sembat Conetabilul, p. 619; Vahram, *Rhymed Chronicle*, pp. 504–506; Mihail Sirianul, III, p. 281.

de conte. Pe când acesta călărea înapoi spre poarta de miazăzi a capitalei, o bandă de asasini s-a năpustit asupra lui și l-a înjunghiat mortal. Raoul de Merle și un alt cavaler au încercat să-l protejeze, însă au căzut ei înșiși victime. Totul s-a petrecut atât de repede, încât propria gardă nu a reușit să-i prindă pe ucigași. Regele juca zaruri la castel când a auzit țipetele din oraș. Garnizoana a pus mâna pe arme și l-a ucis pe orice musulman a găsit în cale. Asasinii au scăpat însă, iar motivele acțiunii lor rămân necunoscute.[13]

Au fost trimiși emisari care să le aducă înapoi pe regină și pe contesă, iar Hodierna și-a asumat regența în numele fiului lor de 12 ani, Raymond al III-lea. Dar, ca și la Antiohia, era nevoie de un bărbat ca garant al unei bune cârmuiri, iar Balduin, în calitatea sa de cea mai apropiată rudă pe linie masculină, era obligat să asume rolul de apărător. Nur ed-Din a făcut imediat incursiuni până la Tortosa, pe care trupele sale au stăpânit-o pentru un timp. Au fost însă curând respinși, iar Balduin, cu consimțământul Hodiernei, a încredințat Tortosa Cavalerilor Templieri.[14]

Balduin a fost bucuros să se întoarcă la Ierusalim. Regina Melisenda, ținând seama de drepturile ei ereditare, nu dorea să cedeze puterea fiului său. Însă el avea de acum peste 22 de ani și opinia generală solicita încoronarea sa ca un stăpânitor adult. Drept urmare, regina a aranjat cu patriarhul Foucher să fie din nou încoronată alături de fiul ei, astfel încât autoritatea să-i fie explicit acceptată. Încoronarea urma să aibă loc la 30 martie, în Duminica Paștelui, dar Balduin a amânat-o. Apoi marți, pe când mama sa nu bănuia nimic, a intrat în biserica Sfântului Mormânt cu o escortă de cavaleri și l-a obligat pe patriarh să îl încoroneze doar pe el. A fost semnalul pentru o ruptură deschisă. Regina avea mulți prieteni. Manasses de Hierges, protejatul ei, îndeplinea încă funcția de conetabil. Legăturile ei de familie includeau marele clan al Ibelinilor, care controla câmpia filistină, și mulți nobili din sudul Palestinei care erau de partea sa. Să observăm că în 1149, atunci când Balduin

---

[13] Guillaume de Tyr, XVII, 18–19, pp. 789–792.

[14] *Ibidem*, *loc. cit.*; Ibn al-Qalanisi, p. 312.

a plecat la Antiohia, puțini nobili au fost dornici să însoțească o expediție față de care regina nu-și manifestase interesul. Prietenii lui Balduin proveneau din nord. Aceștia erau conduși de Onfroy de Toron și de Guillaume de Falconberg, ale căror pământuri se aflau în Galileea. Regele nu s-a hazardat să recurgă la forță. A reunit o mare adunare a regatului, în fața căreia și-a expus pretențiile. Datorită influenței clerului a fost nevoit să accepte un compromis. Balduin putea stăpâni Galileea și nordul ca domeniu al său, dar Melisenda urma să dețină Ierusalimul și Nablus, altfel zis Iudeea și Samaria. Litoralul, acolo unde fratele său mai tânăr Amaury deținea Comitatul Jaffei, rămânea tot sub suzeranitatea reginei. Era o soluție imposibilă și, înainte de a trece prea multe luni, regele i-a cerut mamei sale cedarea Ierusalimului. Fără Ierusalim, susținea el, nu putea asigura apărarea regatului. Argumentul era puternic într-o vreme în care puterea lui Nur ed-Din creștea zilnic și chiar și cei mai fideli susținători ai reginei au început să-i părăsească tabăra. Ea a rămas însă neînduplecată și a fortificat Ierusalimul și Nablus împotriva fiului său. Din păcate, conetabilul Manasses a fost surprins și capturat de trupele regelui la castelul său, Mirabel, la capătul câmpiei litorale. Viața i-a fost cruțată cu condiția de a părăsi Orientul și de a nu se mai întoarce niciodată.

Drept urmare, Nablus s-a predat regelui. Melisenda, părăsită de nobilimea laică, dar sprijinită încă de patriarh, a încercat să păstreze Ierusalimul. Dar locuitorii s-au întors împotriva ei și au obligat-o să renunțe la luptă. După câteva zile a predat orașul fiului său. Acesta nu a luat măsuri aspre împotriva ei, pentru că se considera că din punct de vedere juridic, deși nepotrivită pentru rol, dreptul era de partea ei. I s-a permis să păstreze Nablus și ținutul înconjurător ca zestre și, cu toate că s-a retras din politică, și-a păstrat patronajul asupra Bisericii. Balduin, devenit conducător suprem laic, l-a înlocuit în funcția de conetabil pe Manasses cu prietenul său, Onfroy de Toron.[15]

---

[15] Guillaume de Tyr, XVII, 13–14, pp. 779–783. Nablus era apărat de Filip de Milly, care a sprijinit-o pe regină. La 31 iulie 1161, cu câteva săptămâni înainte

Aceste tulburări dinastice din sânul familiilor frânce au fost pe placul lui Nur ed-Din. El nu s-a obosit să întreprindă niciun atac serios împotriva creştinilor în aceşti ani, pentru că avea un obiectiv mai urgent de îndeplinit, cucerirea Damascului. După eşecul celei de-a Doua Cruciade, Unur din Damasc a purtat timp de câteva luni un război slab organizat împotriva creştinilor, însă teama de Nur ed-Din l-a făcut să accepte propunerile de pace de la Ierusalim. În mai 1149 s-a căzut de acord asupra unui armistiţiu pe doi ani. Unur a murit la scurt timp după aceea, în august, iar emirul burid Mujir ed-Din, nepotul lui Toghtekin, în numele căruia Unur cârmuise, a luat în primire conducerea.[16] Slăbiciunea sa i-a oferit o ocazie lui Nur ed-Din. Acesta nu a acţionat imediat. Propriul său frate, Saif ed-Din, murise în noiembrie şi a fost nevoie de o redistribuire a pământurilor familiei. Fratele cel mai tânăr, Qutb ed-Din, a moştenit Mosulul şi teritoriul Irakului, dar se pare că l-a recunoscut pe Nur ed-Din ca superior.[17] Anul următor, în martie, Nur ed-Din a înaintat spre Damasc, dar ploi abundente i-au încetinit marşul şi i-au dat lui Mujir ed-Din timp să ceară ajutor de la Ierusalim. Nur ed-Din s-a retras după ce a primit promisiunea că numele său avea să fie menţionat pe monede şi rostit în rugăciunile de la Damasc după numele califului

---

de moartea reginei, a primit senioria Transiordaniei în schimbul Nablusului (Röhricht, *Regesta*, p. 96). Regina Melisenda nu a fost consultată, probabil pentru că era prea bolnavă, dar sora ei, Hodierna, care avea prin zestre Comitatul de Tripoli, a aprobat tranzacţia. Probabil Filip deţinea pământurile de la Melisenda, nu de la Balduin, şi doar pe patul de moarte al acesteia regele a putut face schimbul care ar fi lipsit-o de un prieten şi de cel mai important vasal. Soţia lui Filip, Isabella sau Elisabeta, era nepoata lui Pagan de Transiordania şi potenţială moştenitoare a succesorului acestuia, Maurice. La moartea ei, acesta s-a alăturat Templierilor. Soţul surorii sale, Maria, a fost Gauthier Brisebarre al III-lea de Beirut, care pare să fi fost senior al Transiordaniei, pe care a cedat-o în schimbul Beirutului. La moartea soţiei şi a fiicei sale pare să-şi fi pierdut fieful, care a revenit fiicei lui Filip, Ştefania. Vezi Rey, „Les Seigneurs de Montréal" şi „Les Seigneurs de Barut", *passim*.

[16] Ibn al-Qalanisi, p. 295. Unur ar fi murit de dizenterie, „jūsantiryā".

[17] Ibn al-Athir, *Atabegs*, pp. 171–5; Ibn al-Qalanisi, pp. 295–296. Vezi Cahen, *op. cit.*, p. 393, n. 12, pentru sursele manuscrise.

și al sultanului Persiei. Drepturile sale la o suzeranitate foarte vagă erau astfel recunoscute.[18]

În mai 1151, Nur ed-Din a apărut din nou la porțile Damascului și încă o dată francii au sărit în ajutor. După ce a rămas vreme de o lună în apropierea orașului, Nur ed-Din s-a retras în vecinătate, la Baalbek, care era condus de Ayub, fratele locotenentului său Shirkuh. În acest timp, francii conduși de regele Balduin au pornit spre Damasc. Multora li s-a permis să viziteze bazarele din interiorul zidurilor, în timp ce Mujir ed-Din a făcut o vizită de curtoazie regelui în tabără. Aliații nu erau însă suficient de puternici pentru a pleca în urmărirea lui Nur ed-Din. Au pornit în schimb spre Bosra, al cărei emir, Sarkhak, acceptase ajutor de la Nur ed-Din în revolta împotriva Damascului. Expediția nu a reușit, dar curând după aceea Sarkhak, cu obișnuita ușurință a mărunților prinți arabi, a legat prietenie cu francii. Mujir ed-Din a fost obligat să solicite ajutorul lui Nur ed-Din pentru a-l readuce la ascultare. Când Nur ed-Din a plecat din nou în nord, Mujir ed-Din i-a făcut o vizită la Alep, unde a fost semnat un tratat de prietenie.[19] Damaschinii au refuzat totuși să renunțe la alianța lor cu francii. În decembrie 1151, o bandă de turcomani a încercat să jefuiască Banyas, probabil la ordinele lui Ayub. Garnizoana a ripostat printr-o acțiune în teritoriul Baalbekului, respinsă de Ayub. Mujir ed-Din s-a delimitat cu grijă de orice legătură cu aceste bătălii.[20]

Mujir ed-Din a fost mai mult decât stânjenit când, din senin, în toamna lui 1152, prințul ortoqid Timurtaș din Mardin a apărut în fruntea unei oștiri turcomane cu care ocolise deșertul în marșuri forțate și a cerut ajutor pentru un atac-surpriză împotriva Ierusalimului. Auzise probabil de certurile dintre Balduin și Melisenda și a considerat că o lovitură îndrăzneață ar fi putut avea succes. Mujir ed-Din a căutat compromisul, oferindu-i provizii, dar încercând să-l convingă să renunțe să meargă mai departe. Timurtaș a traversat

[18] Ibn al-Qalanisi, pp. 97–300.

[19] *Ibid.* pp. 302–311.

[20] *Ibid.*, pp. 311–312.

apoi Iordanul și și-a stabilit tabăra pe Muntele Măslinilor, în timp ce nobilimea francă se afla adunată la Nablus pentru a ajunge la un acord în privința zestrei Melisendei. Garnizoana Ierusalimului a inițiat un atac asupra turcomanilor care, constatând că elementul-surpriză eșuase, s-au retras spre Iordan. Acolo, pe malurile râului, oastea regatului a căzut asupra lor, repurtând o victorie completă.[21]

Pe durata lunilor următoare, atenția creștinilor și musulmanilor deopotrivă s-a îndreptat spre Egipt. Califatul Fatimid părea în apropierea completei prăbușiri. De la asasinarea vizirului al-Afdal nu existase niciun conducător competent în Egipt. Califul al-Amir a domnit până în octombrie 1129, când a fost asasinat la rândul său, dar guvernarea a revenit unei serii de viziri incompetenți. Succesorul lui al-Amir, vărul său al-Hafiz, a arătat mai mult caracter și a încercat să se elibereze de cătușele viziratului, numindu-l pe propriul său fiu, Hasan, în această funcție. Hasan s-a dovedit însă neloial și a fost condamnat la moarte în 1135 la porunca tatălui său. Următorul vizir, un armean pe nume Vahram, a umplut administrația cu compatrioți de-ai săi doar pentru a provoca o reacție în 1137, când zile întregi străzile din Cairo au fost pline de sângele creștinilor. Al-Hafiz nu a fost mai norocos nici cu ultimii săi viziri, deși a reușit să se mențină cu greu pe tron până la moartea sa, în 1149. Domnia fiului său al-Zafir a început cu un război civil deschis între doi dintre generalii săi. Amir ibn Sallah a învins și a devenit vizir, însă a fost asasinat la rândul său după trei ani.[22] Această istorie fără de sfârșit a intrigilor și vărsărilor de sânge a crescut speranțele dușmanilor Egiptului. În 1150, regele Balduin a început să repare fortificațiile din Gaza. Ascalon era încă o fortăreață fatimidă, iar garnizoana de aici executa frecvent incursiuni în teritoriile creștine. Gaza trebuia să constituie baza de acțiune împotriva Ascalonului. Vizirul ibn Sallah era îngrijorat. Printre refugiații de la Curtea fatimidă se afla prințul munqidhit Usama,

---

[21] Guillaume de Tyr, XVII, 20, pp. 792–794.

[22] Ibn al-Athir, pp. 475, 486–487. Vezi Wiet, *L'Egypte Arabe*, pp. 190–195.

care mai înainte se aflase în serviciul lui Zengi. Acesta a fost trimis la Nur ed-Din, care pe atunci se afla în tabără, sub zidurile Damascului, pentru a-l ruga să întreprindă o diversiune în Galileea. Flota egipteană ar fi atacat în același timp porturile francilor. Misiunea nu a avut succes. Nur ed-Din avea alte preocupări. Pe drumul de întoarcere, Usama s-a oprit timp de doi ani la Ascalon, de unde a condus acțiuni împotriva francilor. S-a înapoiat apoi în Egipt pentru a fi martor la intrigile care au urmat asasinării lui ibn Sallah de către fiul fiului său vitreg Abbas, cu complicitatea califului.[23]

Această dramă, urmată la puțin timp de triumful împotriva mamei sale, a influențat decizia regelui Balduin de a ataca Ascalonul. A făcut pregătiri cu grijă, iar la 25 ianuarie 1153 întreaga oaste a regatului, cu toate mașinile de asediu pe care le-a putut reuni, a apărut în fața zidurilor orașului. Alături de rege se aflau marii maeștri ai Ospitalierilor și Templierilor, cu cei mai buni luptători ai lor, marii seniori ai regatului, patriarhul, arhiepiscopii de Tyr, Cezareea și Nazaret precum și episcopii de Betleem și Acra. Patriarhul era însoțit de relicva Sfintei Cruci. Ascalon era o fortificație înfricoșătoare, ce se întindea de la mare într-un semicerc uriaș cu fortificații în excelentă stare, iar cârmuitorii Egiptului o ținuseră întotdeauna bine aprovizionată cu arme și provizii. Timp de câteva luni, deși a reușit să izoleze în întregime orașul, oastea francă nu a putut face nimic împotriva zidurilor. Navele cu pelerini care au sosit de Paște i-au întărit rândurile, dar au fost contracarate de sosirea unei flote egiptene în iunie. Fatimizii nu s-au aventurat să încerce să elibereze Ascalonul dinspre uscat, dar au trimis 70 de corăbii încărcate cu oameni, arme și provizii de tot soiul. Gerard de Sidon, care conducea cele 20 de galere pe care creștinii le putuseră reuni, nu a îndrăznit să atace, iar corăbiile egiptene au navigat triumfătoare spre port. Apărătorii erau astfel îmbărbătați, dar corăbiile au plecat după ce au fost descărcate, iar asediul a continuat. Cea mai de temut mașină de

[23] Usama, ed. Hitti, pp. 40–43; Ibn al-Qalanisi, p. 314. Incursiunea egipteană împotriva țărmului francilor este relatată de Ibn al-Qalanisi, pp. 307–308, care amintește și de o incursiune egipteană pornită de la Ascalon în aprilie 1152 (p. 312).

asediu a francilor era un uriaş turn de asediu care depăşea înălţimea zidurilor şi care putea proiecta direct asupra străzilor din oraş pietre şi jeturi de flăcări. Într-o noapte, către sfârşitul lui iulie, câţiva oameni din garnizoană au ieşit şi i-au dat foc. Însă vântul s-a stârnit, iar flăcările au cuprins zidul. Căldura intensă a făcut zidăria să se dezintegreze şi până dimineaţa s-a căscat o breşă. Templierii, care comandau sectorul respectiv, au considerat că doar ei trebuia să primească elogii pentru victorie. În timp ce câţiva au rămas pentru a împiedica orice alt creştin să se apropie, 40 de cavaleri au pătruns în oraş. Garnizoana a crezut mai întâi că totul era pierdut, dar apoi, văzând cât de puţini sunt Templierii, i-au încercuit şi masacrat. Breşa a fost repede reparată, iar leşurile Templierilor au fost atârnate de ziduri.

În timp ce s-a convenit pentru un armistiţiu astfel încât fiecare tabără să îşi îngroape morţii, regele a ţinut un sfat în cortul său în faţa relicvei Sfintei Cruci. Nobilimea laică, descurajată de răsturnarea de situaţie, ar fi dorit să abandoneze asediul. Însă patriarhul şi marele maestru al Ospitalierilor, Raymond du Puy, l-au convins pe rege să continue, iar elocvenţa lor i-a mişcat pe seniori. Atacul a fost reluat cu şi mai multă vigoare ca până atunci.

La 19 august, după un bombardament intens asupra oraşului, garnizoana a decis să se predea, cu condiţia ca locuitorii să poată pleca teferi cu bunurile lor mobile. Balduin a acceptat condiţiile şi le-a respectat cu fidelitate. Pe când un convoi uriaş de musulmani părăsea oraşul pe mare şi pe uscat pentru a se retrage în Egipt, francii au pătruns şi au luat în primire citadela cu vastele sale tezaure şi arme. Stăpânirea Ascalonului a fost încredinţată fratelui regelui, Amaury, conte de Jaffa. Marea moschee a devenit catedrala Sf. Paul, iar patriarhul l-a consacrat ca episcop pe unul dintre canonicii săi, Absalom. Mai târziu, episcopul de Betleem a obţinut de la Roma o decizie prin care scaunul depindea de al său.[24]

Cucerirea Ascalonului a fost ultimul mare triumf al regilor Ierusalimului şi le-a ridicat prestigiul pe o culme formidabilă. A cuceri

---

[24] Guillaume de Tyr, XVII, 1–5, 27–30, pp. 794–802, 804–813; Ibn al-Qalanisi, pp. 314–317; Abu Shama, pp. 77–78; Ibn al-Athir, p. 490.

în sfârșit orașul cunoscut drept „Mireasa Siriei" constituia un succes de răsunet, dar în realitate nu fusese obținut un câștig substanțial. Cu toate că fortăreața constituise baza pentru incursiuni minore în ținuturile frânce, Egiptul nu-i mai amenința în chip serios pe creștini. Însă acum, cu Ascalon în mâinile lor, francii erau atrași de aventuri periculoase pe malurile Nilului. Poate din acest motiv, Nur ed-Din, cu politica sa clarvăzătoare, nu a încercat să se amestece în derularea campaniei. Excepție a făcut planul unei expediții spre Banyas împreună cu Mujir ed-Din, dar aceasta nu a dus la niciun rezultat, din pricina certurilor reciproce. Nu putea însă regreta că Egiptul era slăbit, nici că francii își îndreptaseră atenția spre sud. Mujir din Damasc a fost mult mai ușor de impresionat. El s-a grăbit să-l asigure pe Balduin de prietenia sa și a acceptat să-i plătească un tribut anual. În timp ce seniorii frânci călătoreau și jefuiau după bunul plac în teritoriul damaschin, ambasadori frânci soseau în oraș pentru a colecta bani pentru regele lor.[25]

Pentru Mujir și sfetnicii săi, care se preocupau doar de siguranța lor, protectoratul frânc era preferabil situației în care Nur ed-Din ar fi devenit stăpânul lor. Însă pentru locuitorul obișnuit al Damascului insolența creștinilor era de nesuportat. Dinastia buridă se dovedea trădătoare a Credinței. Ayub, emirul din Baalbek, a profitat de acest sentiment. Oamenii săi au pătruns în oraș și au răspândit zvonuri defăimătoare împotriva lui Mujir. S-a întâmplat ca, în aceeași vreme, Damascul să sufere de foamete. Drept urmare, Nur ed-Din a reținut convoaiele care aduceau grâne dinspre nord, iar oamenii lui Ayub au răspândit zvonul că asta se întâmpla din vina lui Mujir, care refuza să colaboreze cu confrații săi musulmani. Apoi Nur ed-Din l-a convins pe Mujir că mulți dintre notabilii din Damasc complotau împotriva lui, iar Mujir, din cauza panicii, a luat măsuri împotriva lor. Când Mujir a reușit în acest fel să piardă atât susținerea celor bogați, cât și a celor săraci, fratele lui Ayub, Shirkuh, a sosit la Damasc ca ambasador

---

[25] Ibn al-Qalanisi, pp. 315–316 (este reticent cu privire la influența frâncă asupra Damascului); Ibn al-Athir, p. 496, și *Atabegs*, p. 189.

al lui Nur ed-Din, dar a venit în chip agresiv, cu o escortă înarmată mult prea mare pentru o misiune prietenească. Mujir nu a dorit să-l primească în oraș și a refuzat să meargă să-l întâlnească. Nur ed-Din a interpretat gestul ca pe o insultă la adresa mesagerului său și a înaintat cu o mare oaste către Damasc. Apelul disperat de ajutor adresat de Mujir francilor a fost trimis prea târziu. Nur ed-Din și-a așezat tabăra în fața zidurilor la 18 aprilie 1154. Exact o săptămână mai târziu, după o ciocnire în afara fortificațiilor, o evreică a admis câțiva ostași în cartierul evreiesc și imediat populația a deschis poarta de răsărit pentru grosul oștirii. Mujir a fugit în citadelă, dar a capitulat doar după câteva ore. I s-a oferit viața și emiratul de Homs. Câteva săptămâni mai târziu a fost suspectat de complot cu vechi prieteni din Damasc și a fost expulzat din Homs. A refuzat să guverneze orașul Balis de pe Eufrat și s-a retras la Bagdad.

În acest timp locuitorii Damascului l-au primit pe Nur ed-Din cu o bucurie nedisimulată. El a interzis jaful trupelor sale și imediat a umplut piețele cu hrană și a înlăturat taxa pe fructe și pe legume. Când s-a înapoiat la Alep, l-a lăsat pe Ayub la conducerea Damascului. Baalbek a fost dăruit unui nobil local, Dhahak, care mai târziu s-a revoltat împotriva lui Nur ed-Din și a trebuit reprimat.[26]

Cucerirea Damascului de către Nur ed-Din a contrabalansat puternic cucerirea Ascalonului de către Balduin. Teritoriul său se întindea acum peste întreaga frontieră răsăriteană a statelor frânce, de la Edessa în Transiordania. Doar câteva emirate mărunte din Siria musulmană, precum Shaizar, își păstraseră independența. Deși posesiunile frânce erau mai mari ca întindere și mai bogate în resurse, Nur ed-Din avea avantajul unirii sub un singur stăpânitor mult mai puțin deranjat de vasali aroganți precum în cazul stăpânilor frânci. Steaua sa era în ascensiune. Era însă prea prudent ca să se încreadă pe deplin în succesul său. Pare să fi confirmat alianța dintre Damasc și Ierusalim și să fi reînnoit armistițiul pe

---

[26] Ibn al Qalanisi, pp. 318–321; Ibn al-Athir, pp. 496–749, și *Atabegs*, pp. 190–192; Kemal ad-Din, ed. Blochet, pp. 527–528.

încă doi ani în 1156, când a plătit 8 000 de ducați drept continuare a tributului plătit de Mujir ed-Din. Reținerea sa a fost datorată în principal rivalității cu selgiucizii din Anatolia de la care dorea să ocupe partea lor din moștenirea fostului Comitat de Edessa.[27]

Sultanul Mas'ud a murit în 1155 și, imediat, fiii săi, Kilij Arslan al II-lea și Șahinșah, au început să se certe pentru moștenire. Cel dintâi a obținut sprijinul prinților danișmenzi Dhu'l Nun din Cezareea și Dhu'l Qarnain din Melitene. Iar cel din urmă, sprijinul vârstnicului danișmend Yaghi Siyan din Sivas. Yaghi Siyan i-a cerut ajutor lui Nur ed-Din, iar acesta a răspuns atacând și cucerind partea selgiucidă a orașelor Edessei, adică Ain-tab, Dukuk și, probabil, Samosata. Kilij Arslan și-a înfrânt fratele, dar, cu toate că a încercat să creeze o alianță cu armenii și francii împotriva lui Nur ed-Din, a fost nevoit să accepte pierderea provinciei de lângă Eufrat.[28]

Asigurat dinspre nord, Nur ed-Din s-a îndreptat din nou către sud. În februarie 1157, Balduin a rupt armistițiul cu Nur ed-Din. În baza armistițiului în vigoare, mulți turcomani își aduseseră turmele de oi și caii la Banyas să pască pe pășunile bogate de lângă hotar. Înglodat în datorii din cauza gustului pentru lux, regele Balduin a profitat de apariția păstorilor, atacându-i pe nepregătite și confiscându-le turmele. Această rușinoasă încălcare a angajamentelor i-a adus cea mai substanțială pradă văzută în Palestina în mai multe decenii, dar a provocat răzbunarea lui Nur ed-Din, aflat la Baalbek pentru a-l supune pe emirul rebel al orașului. Între timp, generalul său Shirkuh a înfrânt câțiva invadatori latini din Buqaia, iar fratele său Nasr ed-Din a biruit o unitate a Ospitalierilor lângă Banyas. În luna mai, Nur ed-Din a pornit din Damasc pentru a asedia Banyas. Shirkuh a învins o mică forță ce venea în ajutor și apoi s-a alăturat stăpânului său în fața zidurilor. Orașul de jos a fost rapid cucerit, dar citadela, situată pe o înălțime abruptă, a rezistat sub conducerea conetabilului Onfroy de Toron. Onfroy era pe punctul de a se preda când au sosit vești despre apropierea regelui.

---

[27] Ibn al Qalanisi, pp. 322, 327.

[28] *Ibid.* pp. 324–325; Nicetas Choniates, pp. 152–154; Grigore Preotul, p. 176.

Nur ed-Din a dat foc oraşului şi s-a retras, lăsându-l pe Balduin să intre în Banyas şi să-i refacă zidurile. Cum francii s-au întors la sud de Iordan, Nur ed-Din s-a năpustit asupra lor la nord de Marea Galileei şi a obţinut o mare victorie. Regele abia a scăpat la Safed, iar musulmanii au reluat asediul Banyasului. Dar după câteva zile, primind veşti dinspre nord despre un atac pregătit de Kilij Arslan, Nur ed-Din a abandonat asediul şi s-a întors în grabă la Alep.[29]

Au existat şi alte motive pentru care s-a evitat pe moment un conflict deschis. La începutul toamnei lui 1156 au fost resimţite în Siria o serie de cutremure. Damascul nu a fost rău afectat, dar veşti despre distrugeri au sosit de la Alep şi Hama, în vreme ce la Apameea se surpase un bastion întreg. În noiembrie şi decembrie s-au produs alte mişcări telurice de pe urma cărora a suferit oraşul Shaizar. Ciprul şi oraşele litorale de la nord de Tripoli au fost afectate de seisme în primăvara următoare. În august 1157, valea Orontesului a fost martora unor cutremure şi mai puternice. Multe vieţi s-au prăpădit la Homs şi la Alep. La Hama, pagubele au fost atât de îngrozitoare, încât cronicarii au folosit mult timp cutremurul de la Hama ca element de comparaţie. La Shaizar familiile munqidhite erau strânse laolaltă pentru a sărbători circumcizia unui tânăr prinţ când zidurile citadelei s-au prăbuşit peste ei. Din întreaga dinastie au supravieţuit doar prinţesa Shaizarului, scoasă de sub dărâmături, şi Usama, plecat într-o misiune diplomatică. Atât musulmanii, cât şi francii erau prea ocupaţi să repare fortăreţele zdruncinate pentru a se mai gândi serios pentru o vreme la incursiuni războinice.[30]

---

[29] Guillaume de Tyr, XVIII, 11–15, pp. 834–845; Ibn al-Qalanisi, pp. 325–326, 330–337.

[30] Robert de Torigny, I, p. 309; Mihail Sirianul, III, pp. 315–316, versiunea armeană, p. 356; *Chron. Anon. Syr.* (ed. siriacă), p. 302; Ibn al-Qalanisi, pp. 338–341; Ibn al-Athir, p. 503; Kemal ad-Din, ed. Blochet, p. 529. Potrivit lui Ibn al-Qalanisi, Nur ed-Din s-a temut că francii îi vor ataca fortăreţele lipsite de apărare şi şi-a ţinut oastea adunată pentru a preîntâmpina un astfel de plan. Elegia lui Usama despre dispariţia familiei sale, cu care se certase, este oferită în Abu Shama, ed. de la Cairo, vol. I, p. 112.

În octombrie 1157, două luni după întoarcerea sa la Banyas, Nur ed-Din a fost afectat subit de o boală gravă la Sarmin. Crezând că avea să moară, a insistat să fie dus într-o litieră la Alep. Acolo și-a întocmit testamentul. Fratele său, Nasr ed-Din, urma să-i succeadă la conducerea posesiunilor sale și ca suzeran al lui Shirkuh, care urma să conducă Damascul. Dar atunci când Nasr ed-Din a intrat în Alep pentru a-și lua în primire moștenirea, a întâmpinat opoziția guvernatorului orașului, Ibn ed-Daya. Au existat ciocniri de stradă cărora li s-a pus capăt doar când notabilii din Alep au fost chemați la patul prințului lor și au constatat că era încă viu. Într-adevăr criza trecuse și vindecarea sa înainta încet, dar sigur. Însă ceva din inițiativa și energia anterioară pare să se fi pierdut. Nu mai era războinicul invincibil de până atunci. Alte forțe aveau să apară în Siria pentru a domina scena.[31]

[31] Guillaume de Tyr, XVIII, 17, pp. 847–848; Ibn al-Qalanisi, p. 341; Kemal ad-Din, ed. Blochet, pp. 531–532; Abu Shama, p. 110 (în *R.H.C. Or.*).

III

ÎNTOARCEREA ÎMPĂRATULUI

„Şi încă o dată regele de la miazănoapte va ridica oştiri mai puternice decât cele dintâi şi, după un răstimp de câţiva ani, va da năvală peste el, cu o mare oştire şi cu numeroasă călărime."

Daniel, 11: 13

În 1153, în timp ce atenţia lui Nur ed-Din era îndreptată asupra Damascului, iar oastea regelui Balduin se afla în faţa Ascalonului, prinţesa Antiohiei şi-a luat în mâini propriul destin. Printre cavalerii care îl însoţiseră pe regele Ludovic al Franţei în cea de-a Doua Cruciadă se afla şi fiul cel mic al lui Geoffroy, conte de Gien şi senior de Châtillon-sur-Loing. Reynaud de Châtillon nu avea niciun viitor în ţara sa, astfel încât, atunci când cruciaţii s-au întors acasă, a rămas în Palestina. A intrat în serviciul tânărului rege Balduin, pe care l-a însoţit în Antiohia în 1151. Prinţesa văduvă l-a remarcat destul de repede. Se pare că a rămas în principatul acesteia, fără îndoială în posesia unei mici feude şi poate că prezenţa sa a îndemnat-o pe prinţesă să refuze soţii propuşi de rege sau de împărat. În primăvara lui 1153 s-a hotărât să se căsătorească cu el. Înainte de a-şi anunţa intenţia a cerut permisiunea regelui pentru că era

protectorul oficial al statului ei și pentru că era senior al alesului ei. Reynaud s-a grăbit spre Ascalon unde regele abia își așezase tabăra pentru a transmite mesajul prințesei Constance. Regele, știind că Reynaud era un brav ostaș și mulțumit de a fi eliberat de responsabilitatea Antiohiei, nu s-a opus. Astfel, de îndată ce Reynaud a revenit la Antiohia, căsătoria a avut loc, iar Reynaud a fost instalat ca principe. Nu a fost o alegere populară. Nu numai marile familii de la Antiohia, dar chiar și supușii umili ai prințesei au considerat că aceasta s-a înjosit dăruindu-se unui parvenit.[1]

Ar fi fost curtenitor și corect din partea prințesei Constance să fi cerut și permisiunea împăratului Manuel. Vestea căsătoriei nu a fost bine primită la Constantinopol. Manuel era însă în acel moment implicat într-o campanie împotriva selgiucizilor și nu își putea manifesta mânia. Conștient de drepturile sale, a trimis o solie la Antiohia, oferindu-se să-l recunoască pe noul principe dacă francii de la Antiohia ar fi luptat alături de el împotriva armeanului Thoros. Promitea subsidii în bani dacă treaba ar fi fost bine făcută. Reynaud a acceptat de bunăvoie. Aprobarea imperială îi consolida poziția; mai mult decât atât, armenii înaintaseră în districtul Alexandrettei, pe care francii îl considerau parte a principatului Antiohiei. După o scurtă ciocnire lângă Alexandretta i-a respins pe armeni înapoi în Cilicia și a oferit ținutul recucerit Ordinului Templului. Ordinul a ocupat Alexandretta și, pentru a proteja împrejurimile, a reconstruit castelele Gastun și Baghras care controlau Porțile Siriene. Reynaud se decisese deja să colaboreze cu Ordinul Templului și astfel a pus bazele unei prietenii care avea să fie fatală Ierusalimului.[2]

---

[1] Guillaume de Tyr, XVII, 26, p. 802, afirmă că s-a căsătorit în secret înainte de a cere permisiunea regelui. Cinnamus, p. 178, îl numește „un oarecare Reynaud" (Ρενάλδῳ τινί); Mihail Sirianul, versiunea armeană, p. 310. Schlumberger (*Renauld de Châtillon*, p. 3) este cel care îi dezvăluie originea. Căsătoria a avut loc înaintea lunii mai, când Reynaud a confirmat privilegiile veneților la Antiohia (Röhricht, *Regesta*, p. 72).

[2] Guillaume de Tyr, XVIII, 10, pp. 834–835; Mihail Sirianul, III, p. 314 și versiunea armeană, p. 349, care prezintă o variantă mai favorabilă pentru Thoros; Bar-Hebraeus, trad. Budge, p. 283.

După ce a obținut teritoriul pe care îl dorea, Reynaud a cerut de la împărat subsidii. Acesta a refuzat, subliniind că sarcina cea mai importantă încă nu fusese dusă la îndeplinire. Drept urmare, Reynaud și-a schimbat politica. Încurajat de Templieri, a făcut pace cu Thoros și cu frații acestuia. Apoi, în timp ce armenii atacau cele câteva fortărețe bizantine rămase în Cilicia, a decis să conducă o expediție împotriva bogatei insule Cipru. Nu avea însă bani pentru acțiune. Patriarhul Aimery era foarte bogat și dezaprobase deschis căsătoria prințesei. Reynaud s-a hotărât să-l pedepsească în interes propriu. Aimery dobândise respectul locuitorilor Antiohiei prin curajul și energia din zilele întunecate care au urmat morții principelui Raymond. Lipsa sa de cultură și moravurile lejere i-au dăunat însă reputației și l-au făcut vulnerabil. Reynaud i-a cerut bani și, în urma refuzului, l-a aruncat în temniță. Acolo prelatul a fost bătut cu cruzime în cap. Apoi rănile i-au fost unse cu miere și a fost lăsat pentru o zi întreagă de vară legat în lanțuri pe acoperișul citadelei, pentru a fi pradă insectelor. Tratamentul și-a atins scopul. Nefericitul patriarh a acceptat să plătească decât să sufere încă o zi de chinuri. În acest timp întâmplarea a ajuns să fie cunoscută la Ierusalim. Regele Balduin a fost îngrozit și și-a trimis imediat cancelarul, Raoul, și pe episcopul Acrei pentru a cere eliberarea imediată a patriarhului. Reynaud, care își obținuse banii, l-a eliberat, iar Aimery și-a însoțit salvatorii la Ierusalim, unde a fost primit cu cele mai mari onoruri de către rege, regina Melisenda și omologul său patriarh. Pe moment a refuzat să se înapoieze la Antiohia.[3]

Pățania patriarhului a șocat cercurile conducătoare frânce, dar Reynaud nu s-a simțit câtuși de puțin rușinat. Putea acum ataca Ciprul și, în primăvara lui 1156, el și Thoros au debarcat pe neașteptate în insulă. Ciprul fusese scutit de războaiele și de invaziile care afectaseră continentul asiatic în ultimul secol. Era un ținut mulțumit și prosper sub guvernatori bizantini. Cu o jumătate de secol mai devreme proviziile cipriote le fuseseră de mare ajutor frâncilor Primei Cruciade când aceștia erau înfometați la Antiohia

[3] Guillaume de Tyr, XVIII, 1, pp. 816–817; Cinnamus, p. 181.

și, cu excepția unor dispute administrative ocazionale, relațiile dintre francii și conducerea insulei fuseseră prietenoase. De îndată ce a auzit de planul lui Reynaud, regele Balduin a trimis rapid un mesaj pentru a-i preveni pe cei din insulă. A fost însă prea târziu. Întăririle nu puteau ajunge acolo în timp util. Guvernator era Ioan Comnenul, nepotul împăratului și, alături de acesta, se afla pe insulă bravul ostaș Mihail Branas. La aflarea veștii despre debarcarea francilor, Branas s-a grăbit spre coastă cu trupele din insulă și a obținut inițial o mică victorie. Invadatorii erau însă prea numeroși. Curând trupele i-au fost copleșite și el a fost luat prizonier, iar când Ioan Comnenul s-a grăbit în sprijinul său, a fost luat la rândul său captiv. Francii și armenii victorioși au invadat apoi insula în toate direcțiile, jefuind orice clădire întâlnită în cale, biserici, mănăstiri, magazii și case particulare. Recoltele au fost arse, turmele capturate împreună cu populația și împinse spre coastă. Femeile au fost violate, iar copiii și bătrânii uciși. Numărul crimelor și violurilor ar fi stârnit invidia hunilor și mongolilor. Coșmarul a ținut aproape trei săptămâni. Apoi, zvonul apropierii unei flote imperiale l-a făcut pe Reynaud să dea ordin de reîmbarcare. Corăbiile au fost încărcate cu pradă. Turmele pentru care nu a mai fost loc au fost revândute proprietarilor la un preț foarte ridicat. Fiecare cipriot a fost obligat să se răscumpere, dar în insulă nu mai rămăseseră bani pentru așa ceva. Astfel, guvernatorul și Branas, împreună cu ierarhii, proprietarii și negustorii de frunte, cu familiile lor, au fost duși la Antiohia pentru a rămâne captivi până când banii urma să sosească. Excepție au făcut câțiva care au fost mutilați și trimiși în derâdere la Constantinopol.[4] Insula Cipru nu s-a mai refăcut pe deplin de pe urma devastărilor provocate de francii și aliații lor armeni. Cutremurele din 1157, care au fost puternice în Cipru, au completat dezastrul, iar în 1158 egiptenii, a căror flotă nu se mai aventurase în apele Ciprului timp de

[4] Guillaume de Tyr, XVIII, 10, pp. 834–835; Cinnamus, pp. 78–79; Mihail Sirianul, III, p. 315, și versiunea armeană, p. 350; Bar-Hebraeus, trad. Budge, p. 284; Grigore Preotul, p. 187, care susține că Reynaud a tăiat nasurile preoților greci pe care i-a capturat.

multe decenii, au efectuat câteva asalturi împotriva insulei fără apărare, probabil fără aprobare formală din partea califului. Printre prizonieri s-a aflat și fratele guvernatorului, care a fost primit cu mare cinste la Cairo și trimis înapoi la Constantinopol.[5]

În 1157, Thierry, conte de Flandra, a revenit în Palestina însoțit de un număr de cavaleri, iar în toamnă Balduin al III-lea s-a hotărât să profite de această sosire și de boala lui Nur ed-Din pentru a restabili controlul frânc asupra cursului mijlociu al Orontesului. Reynaud a fost convins să se alăture oștii regale în atacul împotriva Shaizarului. După catastrofalul cutremur din august, citadela căzuse în mâinile unor Asasini aventurieri. Oastea creștină a ajuns acolo la sfârșitul anului. Turnul inferior a fost cucerit de îndată, iar ruinata citadelă era pe punctul de a se preda când a izbucnit o ceartă între atacatori. Balduin promisese orașul și teritoriul lui Thierry ca nucleu al unui principat care ar fi urmat să depindă de Coroană. Însă Reynaud, pretinzând că munqidhiții fuseseră tributari Antiohiei, a cerut ca Thierry să-i presteze lui omagiul pentru oraș. Pentru conte ideea de a depune omagiu unui om de origine modestă era de neconceput. Balduin a putut rezolva litigiul doar abandonând teritoriul în dispută. Oastea s-a îndreptat către nord pentru a cuceri Apameea, apoi pentru a asedia cetatea Harenc. Localitatea constituia o proprietate de necontestat a Antiohiei, dar Balduin și Thierry erau dispuși să ajute la capturarea ei din cauza importanței strategice. După un bombardament intens al mașinilor de asediu, orașul a capitulat în februarie 1158 și a fost dăruit apoi unuia dintre cavalerii lui Thierry, Reynaud de Saint-Valery, care l-a deținut ca vasal al principelui Antiohiei.[6]

---

[5] Ibn Moyessar, p. 473.

[6] Guillaume de Tyr, XVIII, 17–19, pp. 847–853; Robert de Torigny, I, p. 316; Mihail Sirianul, versiunea armeană, pp. 351–353; Ibn al-Qalanisi, pp. 342, 344; Reynaud de Saint-Valery era încă senior la Ierusalim în 1160 (Röhricht, *Regesta*, p. 94), dar curând după aceea a revenit în Occident. Robert de Torigny este singurul care ne spune că a primit ca fief cetatea Harenc.

Conduita principelui Antiohiei nu fusese satisfăcătoare, iar regele a decis să-și reorienteze politica. Cunoștea proastele relații ale lui Reynaud cu împăratul, care era puțin probabil să ierte atacul asupra Ciprului și știa totodată că oastea bizantină era încă cea mai puternică din întreaga creștinătate. În vara lui 1157 a trimis o ambasadă la Constantinopol pentru a cere o soție din familia imperială. Solia a fost condusă de Achard, arhiepiscop de Nazaret, care a murit pe timpul călătoriei, și de Onfroy al II-lea de Toron. Împăratul Manuel le-a făcut o primire curtenitoare. După negocieri, a oferit mâna nepoatei sale, Teodora, cu o zestre de 100 000 de hyperperi și alți 10 000 pentru cheltuieli de nuntă și daruri în valoare de încă 30 000. În schimb, prințesa urma să capete ca dotă Acra și teritoriul înconjurător în caz că soțul murea fără a avea moștenitori. Când solia a revenit și Balduin a confirmat termenii acordului, tânăra prințesă a plecat de la Constantinopol. A sosit la Acra în septembrie 1158 și a călătorit cu alai la Ierusalim. Căsătoria a fost oficiată de patriarhul Aimery al Antiohiei, întrucât patriarhul ales al Ierusalimului nu fusese confirmat încă de papă. Prințesa avea doar treisprezece ani, dar era bine dezvoltată și foarte drăguță. Balduin a fost încântat de ea și i-a fost un soț devotat, abandonând viața ușoară din perioada burlăciei.[7]

Se pare că în timpul negocierilor Manuel a promis să se alăture unei alianțe împotriva lui Nur ed-Din și că Balduin a acceptat ca Reynaud să fie umilit. În acest timp regele se afla în campanie la frontiera cu Damascul. În martie 1158, a întreprins alături de contele de Flandra un atac-surpriză chiar asupra Damascului și la 1 aprilie au inițiat asediul castelului Dareiya și al suburbiilor. Însă Nur ed-Din, aflat în convalescență, era deja în drum către sud pentru a pune capăt intrigilor care luaseră amploare pe durata bolii sale. A sosit la Damasc pe 7 aprilie, spre marea bucurie a locuitorilor, iar Balduin a considerat că este mai prudent să se retragă. Nur ed-Din a trecut apoi la contraofensivă. În timp ce locotenentul său,

[7] Guillaume de Tyr, XVIII, 16, 22, pp. 846, 857–858; Grigore Preotul, pp. 186–189; Matei din Edessa, CCLXXIII, pp. 352–353.

Shirkuh, a invadat regiunea Sidonului, el însuşi a atacat fortăreaţa Habis Jaldak pe care francii o construiseră ca avanpost la sud-est de Marea Galileei, pe malurile râului Yarmuk. Garnizoana a fost atacată cu atâta vigoare, încât a acceptat să capituleze dacă ajutoarele nu soseau în timp de 10 zile. Balduin a pornit în ajutor împreună cu contele Thierry, dar, în loc să aleagă calea directă au înconjurat lacul pe la nord. Şiretlicul a reuşit. Nur ed-Din s-a temut de tăierea liniilor sale de comunicaţii şi a ridicat asediul. Cele două oştiri s-au întâlnit lângă satul Butaiha, la răsărit de valea superioară a Iordanului. La vederea musulmanilor, francii s-au năpustit asupra lor, crezând că este vorba despre unităţi trimise în recunoaştere. Apoi nechezatul unui catâr pe care regele îl dăruise unui şeic cunoscut ca fiind un membru al oştii lui Nur ed-Din – recunoscuse mirosul vechilor săi prieteni din rândul cailor franci – i-a convins că întreaga forţă musulmană era prezentă. Forţa atacului fusese însă atât de puternică, încât musulmanii s-au clătinat. Nur ed-Din, a cărui sănătate era încă fragilă, a fost îndemnat să părăsească lupta şi, odată cu plecarea sa, întreaga oaste s-a întors şi s-a retras în neorânduială. Victoria francilor a fost suficientă pentru a-l convinge pe Nur ed-Din să ceară un armistiţiu. În anii următori nu a mai existat conflict serios la hotarele siriano-palestiniene. Atât Balduin, cât şi Nur ed-Din îşi puteau concentra atenţia către nord.[8]

În toamna lui 1158, împăratul a pornit de la Constantinopol în fruntea unei mari oştiri. A pătruns în Cilicia şi, în timp ce forţa principală a urmat încet dificilul drum de coastă spre răsărit, împăratul a mers înainte cu doar 500 de călăreţi. Atât de secrete au fost pregătirile şi atât de rapidă deplasarea, încât nimeni din Cilicia nu a aflat de venirea sa. Prinţul armean Thoros se afla la Tarsus fără a bănui nimic, când, într-o zi de sfârşit de octombrie, un pelerin latin pe care îl găzduise a sosit în grabă înapoi la Curtea sa şi i-a spus că a văzut oştile imperiale la doar o zi de marş distanţă. Thoros şi-a

[8] Guillaume de Tyr, XVIII, 21, pp. 855–856; Ibn al-Qalanisi, pp. 346–348; Abu Shama, pp. 97–100 (care afirmă că Balduin a cerut armistiţiu, bazându-se probabil pe o propoziţie echivocă din textul lui Ibn al-Qalanisi).

strâns familia, prietenii apropiați și tezaurul și a fugit imediat în munți. În ziua următoare, Manuel a intrat în câmpia Ciliciei. Pe când cumnatul său Theodor Vatatzes cucerea Tarsus, el și-a continuat rapida înaintare. În mai puțin de două săptămâni, toate orașele ciliciene până la Anazarba erau în stăpânirea sa. Însă Thoros i-a scăpat. În timp ce unitățile bizantine scotoceau văile, el a fugit de la o înălțime la alta găsind refugiu pe un vârf numit Dadjig, lângă izvoarele Cydnusului. Ruinele de aici nu mai erau locuite de generații. Doar doi dintre slujitorii săi de încredere știau unde se ascunde.[9]

Sosirea împăratului l-a înspăimântat pe Reynaud. Știa că nu se poate opune uriașei oștiri imperiale și această convingere l-a salvat. Printr-o supunere imediată ar fi putut obține condiții mult mai avantajoase decât dacă ar fi fost învins în luptă. Episcopul de Latakia, Gerard, cel mai perspicace dintre sfetnicii săi, a evidențiat că motivul campaniei imperiale era prestigiul, și nu cucerirea. Astfel Reynaud a trimis în grabă solie către Manuel, oferindu-se să predea citadela Antiohiei unei garnizoane imperiale. Când mesagerului său i s-a răspuns că această concesie nu era suficientă, Reynaud s-a îmbrăcat în haine de penitent și a pornit spre tabăra imperială așezată sub zidurile Mamistrei. Emisari ai tuturor principilor învecinați se îndreptau într-acolo pentru a-l omagia pe împărat: de la Nur ed-Din, de la danișmenzi, de la regele Georgiei și chiar de la calif. Manuel l-a făcut pe Reynaud să aștepte o vreme. Se pare că, în acel moment, primise o scrisoare de la patriarhul exilat Aimery care cerea ca Reynaud să fie adus în lanțuri în fața sa și depus din drepturi. Însă împăratului îi era mai de folos un vasal smerit. Printr-o ceremonie solemnă în care împăratul trona în uriașul său cort flancat de curteni, de ambasadorii străini și având unitățile de elită așezate în linie, Reynaud a făcut act de supunere. El și suita sa au mers desculți și cu capul descoperit prin oraș și apoi prin tabără. Acolo a căzut în genunchi în praful din fața platformei imperiale în timp ce oamenii săi au înălțat mâinile în chip de rugăciune. Au trecut multe minute până când Manuel a binevoit să ia act de

[9] Cinnamus, pp. 179–181, Matei din Edessa, *loc. cit.*, Grigore Preotul, p. 187.

prezența lui. Apoi i-a fost acordată iertarea, însă cu trei condiții. Oricând i s-ar fi cerut trebuia să cedeze citadela unei garnizoane imperiale; era dator să pună la dispoziție un contingent pentru oastea imperială și trebuia să accepte un patriarh grec al Antiohiei în locul celui latin. Reynaud a jurat să respecte acești termeni. Apoi i s-a acordat permisiunea să plece înapoi la Antiohia.

Vestea apropierii lui Manuel i-a adus în grabă din sud pe regele Balduin, pe fratele său Amaury și pe patriarhul Aimery. Aceștia au ajuns la Antiohia la puțin timp după întoarcerea lui Reynaud. Balduin a fost într-o oarecare măsură dezamăgit aflând de iertarea acordată lui Reynaud și i-a scris imediat lui Manuel, solicitând o întrevedere. Manuel a ezitat, probabil pentru că și-ar fi închipuit că Balduin dorea pentru sine principatul Antiohiei, influențat fiind de Aimery. La insistențele lui Balduin, Manuel a acceptat. Balduin a plecat de la Antiohia escortat de locuitori, care îl rugau să-i reconcilieze cu împăratul. Întrevederea a fost un uriaș succes. Manuel a fost încântat de tânărul rege, pe care l-a păstrat ca oaspete vreme de zece zile. Atunci când au discutat proiectul unei alianțe, Balduin a reușit să obțină iertarea lui Thoros, care a trecut prin aceeași ceremonie ca și Reynaud și căruia i s-a permis să-și păstreze teritoriile din munți. Probabil că datorită lui Balduin Manuel nu a insistat la impunerea imediată a unui patriarh grec. Aimery a fost reașezat pe tronul său și, formal, s-a împăcat cu Reynaud. Când Balduin a revenit încărcat cu daruri la Antiohia, fratele său a rămas în urmă alături de împărat.

În Duminica Paștelui, la 12 aprilie 1159, Manuel a ajuns la Antiohia și și-a făcut intrarea solemnă în oraș. Conducătorii latini au încercat să-l împiedice, spunând că există un complot împotriva sa, dar împăratul nu s-a lăsat intimidat. A insistat doar ca locuitorii să-i predea ostatici și ca prinții latini care trebuia să ia parte la procesiune să nu fie înarmați. El însuși purta o cămașă de zale sub veșminte. Nu a existat niciun incident nefericit. În timp ce baniera imperială flutura pe citadelă, cortegiul a pătruns în oraș pe podul fortificat. Primii au intrat mândrii varegi din garda imperială. Apoi împăratul însuși, călare, purtând o mantie de purpură și o diademă bătută cu perle. Căpăstrul îi era dus de Reynaud, care

mergea pe jos, iar alți nobili franci îl urmau. Mai în spate călărea Balduin, neîncoronat și neînarmat. Veneau apoi înalții funcționari ai Imperiului. Imediat după poarta de intrare aștepta patriarhul Aimery, cu toate însemnele puterii sale și cu întregul cler, pentru a conduce procesiunea pe străzile acoperite de covoare și de flori până la catedrala Sf. Petru, apoi până la palat.

Manuel a rămas la Antiohia timp de opt zile, iar festivitățile s-au ținut lanț. El însuși, mândru și maiestuos în ocazii solemne, a radiat un farmec personal și o bunăvoință care au captivat mulțimea. Iar bogăția darurilor făcute deopotrivă nobililor și poporului au întărit bucuria generală. Ca o reverență față de Occident, a organizat un turnir și și-a îndemnat camarazii să participe la întrecere. Era un bun călăreț și s-a descurcat onorabil, dar comandanții săi, pentru care călăria era un mijloc, și nu un scop, au fost mai puțin impresionanți în comparație cu cavalerii occidentali. Legătura de prietenie dintre împărat și nepotul prin alianță, regele, s-a consolidat. Atunci când Balduin și-a fracturat brațul la o vânătoare, Manuel a insistat să îl trateze personal, după cum acționase în cazul împăratului Conrad al Germaniei.[10]

Splendida săptămână a marcat apogeul prestigiului imperial. Însă Gerard de Latakia avusese dreptate. Manuel dorea glorie, nu cuceriri. Când toate serbările s-au încheiat, s-a alăturat oștirii sale din afara zidurilor și a plecat spre răsărit spre frontiera musulmană. A fost întâmpinat aproape imediat de soli ai lui Nur ed-Din care aveau depline puteri pentru a negocia un armistițiu. Spre furia latinilor, care se așteptau să înainteze spre Alep, împăratul a primit solia și a început negocierile. Când Nur ed-Din s-a oferit să-i elibereze pe creștinii captivi, în număr de șase mii, și să inițieze

---

[10] Guillaume de Tyr, XVIII, 23–25, pp. 859–864; Cinnamus, pp. 181–190; Nicetas Choniates, pp. 141–145; Prodromus, în *R.H.C.G.*, II, p. 752, 766; Matei din Edessa, CCLXXIV, pp. 354–355; Grigore Preotul, pp. 188–189; Vahram, *Rhymed Chronicle*, p. 505; Ibn al-Qalanisi, pp. 349, 353. Vezi și La Monte, „To what extent was the Byzantine Empire the suzerain of the Crusading States?", *Byzantion*, vol. VII.

o expediție împotriva turcilor selgiucizi, Manuel a fost de acord să pună capăt campaniei. Probabil că niciodată nu intenționase să meargă mai departe. Chiar dacă cruciații și apologeții lor moderni au vorbit de trădare, este greu de spus ce altceva ar fi putut face. Pentru cruciați, Siria era de o importanță vitală, însă pentru Manuel era doar una dintre numeroasele zone de hotar și nici măcar cea mai importantă a imperiului său. Nu își putea permite să rămână multă vreme la capătul unei linii de comunicații lungi și vulnerabile și nici nu-și putea permite să piardă în chip nesocotit o parte însemnată din efectivul militar, oricât de impunătoare îi era oastea. Mai mult decât atât, nu avea nicio dorință să provoace zdrobirea puterii lui Nur ed-Din. Știa dintr-o experiență amară că francii îl întâmpinau cu bucurie doar atunci când erau înspăimântați. Era o nebunie să înlăture principala sursă a spaimei lor. În plus, alianța cu Nur ed-Din constituia un punct important în războiul cu un dușman cu mult mai periculos pentru Imperiu – turcii din Anatolia. Însă, așa cum evenimentele următoare au arătat, era dispus să dea ajutor pentru a împiedica cucerirea Egiptului de către Nur ed-Din pentru că aceasta ar fi perturbat grav echilibrul politic. Poate că dacă ar fi fost mai puțin grăbit, ar fi obținut condiții mai bune. Primise însă vești îngrijorătoare despre un complot la Constantinopol și despre probleme la frontierele europene. Oricum, nu își mai putea permite să rămână în Siria.[11]

Cu toate acestea, armistițiul său cu Nur ed-Din a fost o greșeală psihologică. Pentru moment francii erau pregătiți să-l accepte ca suzeran, dar împăratul se arătase, așa cum oamenii înțelepți ar fi remarcat, mai interesat de soarta Imperiului său decât a teritoriilor lor. Latinii nu au fost prea consolați nici de eliberarea captivilor creștini. Printre aceștia se numărau câțiva războinici ai locului importanți, precum marele maestru al Templierilor, Bertrand de

[11] Guillaume de Tyr, XVIII, 25, p. 864 (nu îl blamează câtuși de puțin pe împărat); Otto de Freisingen, *Gesta Friderici*, p. 229; Cinnamus, pp. 188–190; Grigore Preotul, pp. 190–191; Matei din Edessa, CCLXXV, pp. 355–358; Ibn al-Qalanisi, pp. 353–355.

Blancfort, însă cei mai mulți erau germani capturați în timpul celei de-a Doua Cruciade și, între aceștia, pretendentul la tronul Comitatului de Tripoli, Bertrand de Toulouse, a cărui reapariție ar fi creat încurcături dacă sănătatea nu i-ar fi fost șubrezită în timpul captivității[12].

După încheierea armistițiului, împăratul și oastea sa s-au retras către apus, mai întâi lent, apoi în grabă, fiindcă veşti tot mai alarmante soseau dinspre capitală. Câțiva dintre supușii lui Nur ed-Din au încercat să-l hărțuiască, neținând seama de voia stăpânului lor. Din acest motiv, pentru a câștiga timp, a străbătut teritoriul selgiucid, unde au existat ciocniri cu trupele sultanului. Însă Manuel a ajuns nevătămat la Constantinopol la sfârșitul verii. După încă vreo trei luni, Manuel a trecut din nou în Asia într-o campanie împotriva selgiucizilor în care a dorit să încerce o tactică nouă, cu un plus de mobilitate. În acest timp trimișii săi puneau la cale o coaliție împotriva sultanului selgiucid, Kilij Arslan al II-lea. Nur ed-Din, care fusese foarte ușurat de plecarea lui Manuel, a înaintat în teritoriul selgiucid de pe cursul mijlociu al Eufratului. Prințul danișmend Yakub Arslan a atacat dinspre nord-est cu atâta succes, încât sultanul a fost nevoit să-i cedeze ținuturile din jurul Albistanului din Munții Anti-Taurus. În vremea aceasta, generalul bizantin Ioan Kontostephanos a adunat trupele pe care Reynaud și Thoros erau obligați să le pună la dispoziție și, împreună cu un contingent de pecenegi lăsat de Manuel în Cilicia, a pătruns prin trecătorile Munților Taurus. Manuel în fruntea armatei imperiale, întărite cu trupe puse la dispoziție de prințul Serbiei și de pelerini franci recrutați la debarcarea în Rhodos, a înaintat pe valea Meandrului. Sultanul a fost obligat să-și împartă forțele. Când Kontostephanos a obținut o victorie decisivă asupra turcilor trimiși să-l înfrunte, Kilij Arslan a renunțat la luptă. A scris împăratului, oferind în schimbul păcii toate orașele grecești ocupate în ultimii ani

[12] Guillaume de Tyr, *loc. cit.*; Cinnamus îi menționează în chip special pe fiul contelui de Saint-Gilles „τὸν Σαγγέληνίέα" și pe maestrul templier „τὸν τέμπλου μαΐστορα".

de musulmani, respectarea hotarelor, încetarea incursiunilor de pradă și contingente pentru oastea imperială oricând ar fi fost nevoie. Manuel a acceptat condițiile, dar l-a păstrat în rezervă pe fratele rebel al sultanului, Șahinșah, care îi ceruse protecție. Pentru a confirma tratatul, Kilij Arslan l-a trimis pe cancelarul creștin, Cristofor, pentru a propune efectuarea unei vizite oficiale la Curtea imperială. Ostilitățile au luat sfârșit în vara lui 1161, iar în primăvara următoare, lui Kilij Arslan i s-a făcut o primire fastuoasă la Constantinopol. Ceremoniile au fost splendide. Sultanul a fost tratat cu mare cinste și copleșit de daruri, dar ca un prinț vasal. Vestea vizitei sale i-a impresionat pe toți monarhii din Orient.[13]

În această lumină trebuie să judecăm politica orientală a lui Manuel. A obținut o victorie de prestigiu și, măcar pentru moment, i-a umilit pe selgiucizi, care fuseseră principala amenințare la adresa Imperiului. Succesul său a adus câteva avantaje francilor. Nur ed-Din nu fusese învins, dar fusese speriat. Nu ar mai fi încercat un atac direct împotriva teritoriului creștin. În egală măsură pacea cu selgiucizii redeschidea calea terestră pentru pelerinii occidentali. A existat o creștere a numărului acestora și, dacă nu au sosit mai mulți, asta s-a datorat politicii occcidentale, în special războaielor dintre hohenstaufeni și papistașii din Germania și Italia și a celor dintre capețieni și plantageneți în Franța. Dar, cu toate că Bizanțul își va menține încă vreo douăzeci de ani influența în nordul Siriei, prietenii săi adevărați în rândul francilor erau foarte puțini.

Evenimentele din 1160 au arătat atât natura, cât și valoarea suzeranității bizantine asupra Antiohiei. Regele Balduin și-a îndreptat atenția spre miazăzi și a fost angajat în câteva incursiuni minore în teritoriul Damascului, profitând de angajarea lui Nur ed-Din în nord. În timpul acestora a aflat de luarea în captivitate a lui Reynaud de către Nur ed-Din. În noiembrie 1160,

[13] Cinnamus, pp. 191–201, 204–208; Niketas Choniates, pp. 152–64; Grigore Preotul, pp. 193–194, 199; Matei din Edessa, CCLXXXII, p. 364; Mihail Sirianul, III, p. 320; *Chron. Anon. Syr.*, p. 302; Ibn al-Athir, p. 544.

transhumanța obișnuită a turmelor din Munții Anti-Taurus spre valea Eufratului l-a îndemnat pe principe să conducă o incursiune pe valea fluviului. Pe drumul de întoarcere, fiind încetinit de vitele, cămilele și caii pe care le capturase, Reynaud a căzut într-o ambuscadă pregătită de guvernatorul Alepului, Majd ed-Din, fratele de lapte al lui Nur ed-Din. A luptat cu bravură, dar oamenii săi au fost copleșiți, iar el însuși a fost trântit de pe cal și luat prizonier. A fost legat fedeleș pe spatele unei cămile și trimis la Alep, unde avea să rămână în temniță timp de 16 ani. Niciodată împăratul sau regele Ierusalimului, nici chiar poporul Antiohiei nu au arătat vreo grabă în a-l răscumpăra. În închisoare l-a găsit pe tânărul Joscelin de Courtenay, contele titular al Edessei, care fusese capturat cu câteva luni mai devreme.[14]

Eliminarea lui Reynaud a pus o problemă constituțională la Antiohia, întrucât el domnise ca soț al prințesei Constance. Aceasta pretindea acum ca puterea să-i fie restituită. Însă opinia generală sprijinea drepturile întâiului ei născut din prima căsătorie, Bohemund, supranumit Bâlbâitul, care avea însă doar 15 ani. Era o situație similară cu cea dintre regina Melisenda și regele Balduin la Ierusalim cu câțiva ani mai devreme. Nu exista pe moment pericol pentru că teama lui Nur ed-Din de Manuel l-a împiedicat să atace Antiohia. Însă era nevoie de o conducere efectivă. Din punct de vedere teoretic chestiunea ar fi trebuit tranșată de împărat, care era suzeranul acceptat al Antiohiei. Însă Manuel era foarte departe, iar locuitorii Antiohiei nu îl acceptaseră fără rezerve. Principii normanzi ai Antiohiei se consideraseră suverani, dar numeroase situații de succesori minori i-au obligat pe regii Ierusalimului să intervină mai mult ca rude decât ca suzerani. Pe de altă parte, la Antiohia se amplificase sentimentul că regele era suzeranul, iar Manuel fusese acceptat foarte ușor pentru că Balduin

[14] Guillaume de Tyr, XVIII, 28, pp. 868–869; Matei din Edessa, CCLXXXI, pp. 363–364; *Chron. Anon. Syr.*, p. 302; Grigore Preotul, p. 308; Kemal ad-Din, ed. Blochet, p. 533; Cahen (*op. cit.*, p. 405, n. 1) trimite la surse suplimentare și discută topografia.

fusese prezent ca să încuviințeze acordul. Acum poporul Antiohiei aștepta o soluție de la Balduin, nu de la Manuel. Regele a acceptat invitația de a veni la Antohia și l-a declarat pe Bohemund al III-lea drept principe legitim, apoi i-a încredințat cârmuirea patriarhului Aimery până când prințul ajungea la majorat. Decizia a nemulțumit-o pe Constance, iar metoda i-a displăcut lui Manuel. Prințesa s-a adresat imediat Curții imperiale.[15]

Către sfârșitul anului 1159 împărăteasa Irina, născută Bertha de Sulzbach, a murit, lăsând în urmă doar o fiică. În 1160, o ambasadă condusă de Ioan Kontostephanos și însoțită de tălmaciul principal al Curții, italianul Theofilact, a ajuns la Ierusalim pentru a cere regelui s-o numească pe una dintre prințesele regatului ca soție a împăratului văduv. Existau două candidate. Maria, fiica lui Constance a Antiohiei, și Melisenda, fiica lui Raymond al II-lea de Tripoli, ambele verișoare ale lui Balduin și amândouă vestite pentru frumusețea lor. Neavând încredere într-o alianță între împărat și Antiohia, Balduin a recomandat-o pe Melisenda. Ambasadorii au mers la Tripoli pentru a duce vestea prințesei pe care întregul Orient frânc o saluta acum drept viitoare împărăteasă. Raymond al III-lea de Tripoli a dorit să-i ofere surorii sale o zestre pe măsură și a cheltuit sume importante pentru trusou. Au sosit daruri numeroase de la mama prințesei, Hodierna, și de la mătușa regină, Melisenda. Cavaleri din toate părțile s-au grăbit spre Tripoli în nădejdea că vor fi invitați la nuntă. Însă de la Constantinopol nu a sosit nicio confirmare. Ambasadorii i-au trimis lui Manuel rapoarte foarte favorabile despre Melisenda, dar au relatat și zvonul despre nașterea fetei, bazat pe cunoscuta dispută dintre părinții fetei. În fapt se pare că nu existau dubii în privința legitimității, dar zvonul l-a făcut pe împărat să ezite. Apoi a aflat de intervenția lui Balduin la Antiohia și de apelul prințesei Constance. La începutul verii lui 1161, Raymond, a cărui nerăbdare creștea, și-a trimis unul dintre

[15] Guillaume de Tyr, XVIII, 30, p. 874; Mihail Sirianul, III, p. 324, care susține că prințesa a fost înlăturată de la domnia Antiohiei de către Thoros.

cavaleri, pe Otto de Risberg, la Constantinopol pentru a întreba ce se întâmplă. Prin luna august, Otto a revenit cu vestea că împăratul a respins logodna.[16]

Șocul și umilința au fost prea puternice pentru Melisenda. S-a îmbolnăvit și s-a stins precum *Princesse Lointane* din literatura medievală franceză. Întreaga situație a stârnit mânia fratelui ei, Raymond, care a solicitat plin de furie să fie despăgubit pentru banii cheltuiți pe trusou și, atunci când a fost refuzat, a echipat cele 12 galere care trebuiau să slujească prințesei drept convoi până la Constantinopol și le-a poruncit să jefuiască țărmurile Ciprului.[17] Regele Balduin, care se afla alături de verii săi așteptând vești, a fost foarte tulburat mai ales atunci când solii bizantini au primit poruncă să pornească spre Antiohia. S-a grăbit pe urma lor pentru a găsi la Antiohia o splendidă ambasadă din partea împăratului, condusă de Alexie Bryennios Comnenul, fiul Anei Comnena, și de prefectul Constantinopolului, Ioan Kamateros. Aceștia deja negociaseră contractul de căsătorie între stăpânul lor și prințesa Maria a Antiohiei, iar prezența lor fusese suficientă pentru a o impune pe Constance drept cârmuitoare a principatului. Balduin a trebuit să accepte situația. Maria, care era chiar mai frumoasă decât verișoara ei Melisenda, a navigat în septembrie de la Sf. Simeon, mândră de a fi viitoarea împărătească și fericită, neștiind ce destin i se pregătea. Căsătoria cu împăratul a fost oficiată în decembrie la Sfânta Sofia din Constantinopol de trei patriarhi – Luca al Constantinopolului, Sofronie al Alexandriei și Athanasie al II-lea, titularul scaunului Antiohiei.[18]

---

[16] Guillaume de Tyr, XVIII, 30, pp. 874–876; Cinnamus, pp. 208–210, care spune că sănătatea Melisendei era șubredă, în completarea zvonurilor despre legitimitatea ei. Melisenda este menționată ca „viitoare împărătească a Constantinopolului" într-un document din 31 iulie 1161, când Transiordania a fost dăruită lui Philippe de Milly. Prințesa și fratele ei se aflau pe atunci alături de rege la Nazaret (Röhricht, *Regesta*, p. 96).

[17] Guillaume de Tyr, XVIII, 31, 33, pp. 876, 878–879.

[18] *Ibid.*, XVIII, 31, pp. 875–6; Cinnamus, pp. 210–211; Niketas Choniates, p. 151, face un elogiu al frumuseții noii împărătese.

Balduin sesizase valoarea alianței bizantine, însă succesul lui Manuel fusese mai mare decât și-ar fi dorit în posesiunile nordice ale creștinilor și mai puțin eficient împotriva lui Nur ed-Din, cu toate că i-a domolit pe musulmani în următorii doi ani. După contactele diplomatice privitoare la căsătoria împăratului, regele a revenit în regatul său. Aici cârmuirea decursese fără probleme de când mama sa fusese înlăturată de la putere. Ea revenise în 1157 în fruntea unui consiliu de regență pe când Balduin era plecat la război și a menținut în mâinile sale patronajul asupra Bisericii. Atunci când patriarhul Foucher a murit, în noiembrie 1157, a impus numirea ca succesor a unui simplu preot pe care îl cunoștea, Amaury de Nesle, bine instruit, dar naiv și fără simț practic.

Hernes, arhiepiscop de Cezareea, și Raoul, episcop de Betleem s-au opus numirii, iar Amaury a fost obligat să-l trimită pe Frederic, episcop de Acra, la Roma pentru a obține sprijinul papei. Tactul lui Frederic și, după cum s-a spus, mita oferită au obținut confirmarea curiei papale.[19] În patronajul asupra Bisericii, Melisenda a fost secondată de fiica sa vitregă, Sibylla de Flandra, care a refuzat să se întoarcă în Europa cu soțul ei, Thierry, în 1158, dar care a rămas ca stareță a abației pe care Melisenda a întemeiat-o la Betania. Când Melisenda a murit în 1161, în vreme ce regele era la Antiohia, Sibylla i-a luat locul ca influență în familia regală și în Biserică până la moartea ei survenită patru ani mai târziu.[20]

Aflat în trecere prin Comitatul de Tripoli, regele s-a îmbolnăvit. Contele de Tripoli și-a trimis doctorul, pe sirianul Barac, însă starea regelui s-a agravat. A mers la Beirut, unde a murit în februarie 1162. Fusese un bărbat înalt și puternic, al cărui ten rumen și a cărui barbă blondă și deasă sugerau sănătate și virilitate, iar lumea a considerat că leacurile lui Barac l-au otrăvit. Avea 33 de ani. Dacă ar fi trăi mai mult ar fi putut fi un mare rege pentru că era energic

---

[19] Guillaume de Tyr, XVIII, 20, p. 854. Exemple ale daniilor religioase ale reginei în 1159 și 1160 sunt date în Röhricht, *Regesta*, pp. 88 și 94.

[20] Guillaume de Tyr, *loc. cit.*, menționează participarea Sibyllei. Ernoul, p. 21, amintește refuzul Sibyllei de a părăsi Țara Sfântă.

și avea clarviziune și un irezistibil farmec personal. Era cultivat și era învățat în domeniul istoriei și al dreptului. Supușii l-au jelit cu amărăciune și chiar țăranii musulmani au venit să aducă omagiu trupului neînsuflețit pe când cortegiul se deplasa spre Ierusalim. Câțiva dintre prietenii lui Nur ed-Din au sugerat că acum era momentul ca atabegul să-i atace pe creștini. Însă acesta, abia întors de la un pelerinaj la Mecca îndelung amânat, a refuzat să tulbure un popor care jelea moartea unui mare rege.[21]

[21] Guillaume de Tyr, XVI, 2, pp. 705–706, ne oferă un portret al lui Balduin al III-lea.

IV

MIRAJUL EGIPTULUI

„Ba noi ne ducem în țara Egiptului."
Ieremia, 42: 14

Balduin al III-lea nu a avut urmași. Regina sa de origine greacă, Teodora, avea doar 16 ani atunci când a rămas văduvă. Moștenitorul regatului era fratele său, Amaury, conte de Jaffa și Ascalon. Acesta a fost încoronat de patriarhul Ierusalimului, Amaury de Nesle, la opt zile de la moartea lui Balduin. Au existat totuși câteva probleme legate de succesiune. Baronii nu doreau să renunțe la dreptul lor de a alege, cu toate că nu exista un alt candidat posibil. Aveau doar o singură revendicare. Cu câțiva ani mai înainte, Amaury se căsătorise cu Agnes de Courtenay, fiica lui Joscelin al II-lea de Edessa. Ea îi era verișoară de gradul al treilea, aflându-se astfel sub interdicție de căsătorie. Patriarhul refuzase să consimtă mariajul. Existau și alte motive pentru ca Agnes să nu fie acceptată. Era considerabil mai în vârstă decât Amaury. Primul ei soț, Reynaud de Maraș, fusese ucis în 1149, pe când Amaury avea doar 13 ani, iar castitatea ei nu era fără reproș. Patriarhul și nobilii au cerut anularea căsătoriei. Amaury a consimțit imediat, dar a insistat ca legitimitatea și drepturile la moștenire ale celor doi copii ai săi,

Balduin și Sibylla, să fie recunoscute[1]. Amaury avea 23 de ani. Era la fel de înalt și de frumos ca fratele său, cu aceeași roșeață în obraji și aceeași barbă stufoasă, deși gurile rele considerau că era prea durduliu. Era mai puțin cultivat, totuși bine informat în aspectele juridice. În timp ce fratelui său îi plăcea să converseze, el era un pic bâlbâit și taciturn, dar izbucnea adesea în hohote de râs care, cumva, nu se potriveau cu demnitatea sa.

Nu a atins niciodată popularitatea fratelui său, lipsindu-i farmecul și caracterul deschis. Viața sa privată, de asemenea, nu a fost tocmai vrednică de laudă.[2] Calitățile sale de om de stat au fost ilustrate la câteva luni de la urcarea pe tron, atunci când Gerard, senior de Sidon și Beaufort, l-a deposedat fără motiv temeinic pe unul dintre vasalii săi, iar vasalul a făcut apel la Coroană. Amaury a insistat ca situația să fie adusă în fața Înaltei Curți a regatului. Apoi a făcut să fie adoptată o hotărâre (*assise*), bazată pe alte astfel de precedente, care îi împuternicea pe vasali să facă apel la Înalta Curte împotriva seniorului lor. Dacă seniorul nu apărea în fața instanței, atunci cazul se rezolva de la sine și vasalul era reinstaurat în posesiunile sale. Această lege, care îi aducea pe vasalii principalilor seniori în directă legătură cu regele față de care depuneau omagiu ligiu, dădea imensă putere unui rege energic care domina Înalta Curte. Însă chiar Înalta Curte era compusă din reprezentanții categoriei împotriva căreia legea fusese dată. Dacă regele era slab, legea putea fi folosită împotriva lui prin aplicarea ei în cazul

---

[1] Guillaume de Tyr, XIX, I, 4, pp. 883–884, 888–890. Robert de Torigny, I, p. 309, datează căsătoria lui Amaury în 1157. Continuatorii lui Guillaume de Tyr nu au simpatizat-o pe Agnes din motive întemeiate. Poate că i-au exagerat greșelile, dar este improbabil ca doar consangvinitatea să-i fi determinat pe nobili să insiste în privința divorțului. Potrivit lui Guillaume, relația de rudenie fusese evidențiată de stareța Stephanie, fiica lui Joscelin I și a Mariei de Salerno. Trebuie să fi fost însă bine știut că Balduin I și Joscelin I fuseseră veri primari și că patriarhul refuzase deja să binecuvânteze căsătoria. Agnes s-a născut probabil în 1133 – primul soț al mamei sale, Beatrice, murise în 1132 și s-a recăsătorit cu Joscelin de Edessa foarte curând după aceea.

[2] Guillaume de Tyr, XIX, I2–3, pp. 884–8.

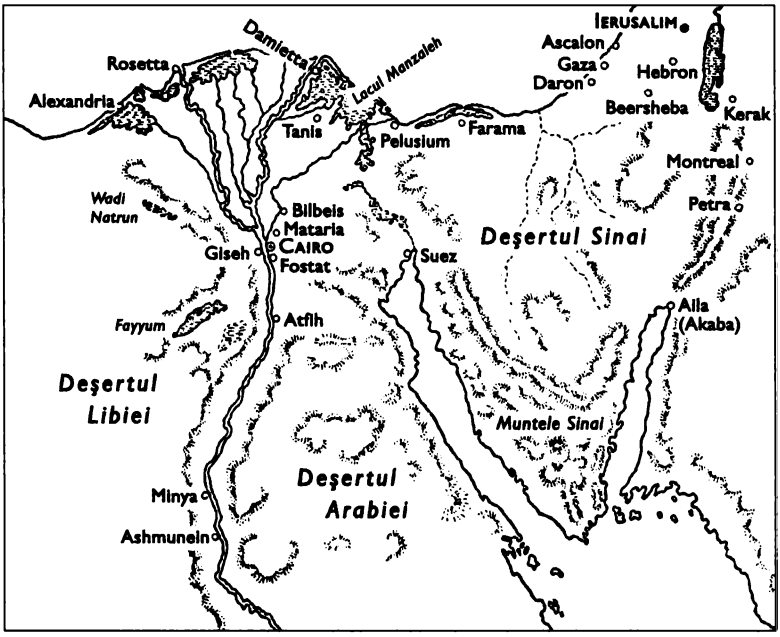

Egiptul în secolul al XII-lea

celor care administrau domeniile regale.[3] Această *assise* a fost urmată de altele care reglementau relaţiile dintre rege şi vasalii săi.

După ce şi-a impus cu fermitate autoritatea acasă, Amaury s-a putut ocupa de problemele externe. În nord era gata să sacrifice Antiohia bizantinilor. Către sfârşitul lui 1162 au existat tulburări în Cilicia în urma asasinării fratelui lui Thoros, Ştefan, aflat în drum pentru a lua parte la un banchet oferit de guvernatorul imperial Andronic. Thoros, care avea propriile motive pentru a dori eliminarea lui Ştefan, l-a acuzat pe Andronic de complicitate şi s-a năpustit asupra oraşelor Mamistra, Anazarba şi Vahka, surprinzând şi eliminând garnizoanele bizantine. Amaury s-a grăbit să ofere

[3] La Monte, *Feudal Monarchy*, pp. 22–3, 99, 153; de asemenea Grandclaude, „Liste d'Assises de Jérusalem" în *Mélanges Paul Fournier*, pp. 329 şi urm. Autorul datează această *assise* în 1166 şi enumeră şi pe celelalte care pot fi atribuite lui Amaury.

sprijin împăratului care l-a înlocuit pe Andronic cu un general abil de origine maghiară, Constantin Coloman. Coloman a sosit cu o forță însemnată în Cilicia, iar Thoros s-a retras cu scuze înapoi în munții săi[4]. Bohemund al Antiohiei avea la acea dată 18 ani, vârsta la care putea să cârmuiască. În dorința de a păstra puterea, Constance a făcut apel la Coloman pentru ajutor militar. Zvonul apelului a provocat la Antiohia o revoltă. Constance a fost exilată, iar Bohemund a fost impus în locul ei. Ea a murit curând după aceea[5]. Împăratul nu a obiectat față de schimbarea de conducere probabil pentru că Amaury l-a asigurat că suzeranitatea îi va fi respectată. Însă, ca măsură de precauție, l-a invitat la Constantinopol pe al doilea fiu al prințesei Constance, pe Balduin, și apoi și pe copiii avuți cu Reynaud. Balduin s-a alăturat oștirii imperiale și a fost răpus într-o bătălie.[6] Atunci când regele Amaury i-a sprijinit în chip deschis pe bizantini, el a trimis în același timp o scrisoare regelui Ludovic al VII-lea al Franței, pe care l-a întrebat dacă exista speranța trimiterii unor ajutoare pentru latinii din Siria.[7]

Bunăvoința bizantină îi era necesară lui Amaury pentru a-și îndeplini principala ambiție politică, și anume controlarea Egiptului. Existența statelor latine depindea, așa cum bine înțelesese, de dezbinarea vecinilor musulmani. Siria musulmană fusese unificată, dar atâta timp cât Egiptul rămânea în relații tensionate cu Nur ed-Din

---

[4] Cinnamus, p. 227; Grigore Preotul, p. 200; Smbat the Constable, p. 621; Mihail Sirianul, III, p. 319, versiunea armeană, pp. 349, 356.

[5] Mihail Sirianul, III, p. 324, confirmat de *Chron. Anon. Syr.* Cele două surse par să amestece evenimentele din 1160 și 1162–3. Ughelli, *Italia Sacra*, VII, p. 203 citează o diplomă din 1167 în care Bohemund se intitulează „Principe al Antiohiei, Senior de Laodiceea și Gibel". Cum Latakia și Jabala erau zestrea mamei sale, este de presupus că murise la data respectivă.

[6] Pentru Balduin, vezi mai jos. Fiica lui Constance și a lui Reynaud, Agnes, a fost căsătorită cu pretendentul la tronul Ungariei, Alexie sau Béla al III-lea, care a devenit rege al Ungariei în 1173 (Niketas Choniates, p. 221).

[7] Scrisorile lui Amaury sunt publicate în Bouquet, *R.H.F.*, vol. XVI, pp. 36–37, 39–40. A doua scrisoare vorbește de amenințarea bizantină asupra Antiohiei. Bohemund al III-lea a scris cam în aceeași vreme regelui Ludovic al VII-lea (*ibid.*, pp. 27–28).

situația nu era încă disperată. Califatul Fatimid era însă într-o asemenea decădere, încât sfârșitul său părea apropiat. Era esențial să nu cadă în mâinile lui Nur ed-Din. De la căderea Ascalonului, haosul se amplificase la Curtea califului. Vizirul Abbas a supraviețuit dezastrului timp de un an. Fiul său Nasr era favoritul tânărului calif al-Zafir, iar apropierea dintre ei dăduse naștere unor bârfe scandaloase. Acestea l-au înfuriat pe Abbas nu din motive morale, ci pentru că suspecta că al-Zafir intenționa să-l folosească pe fiu împotriva tatălui. Usama, care se afla încă la Curte, a aflat că Nasr acceptase într-adevăr să-l ucidă pe Abbas. S-a grăbit să-i împace și l-a convins pe Nasr că ar fi fost mai bine să-l asasineze pe calif. Nasr și-a invitat binefăcătorul la o petrecere la el acasă și acolo l-a înjunghiat. Abbas s-a prefăcut a crede că ucigașii erau chiar frații califului, pe care i-a condamnat la moarte și, în timp ce își însușea tezaurul califului, l-a impus pe tron pe fiul de cinci ani al lui al-Zafir, al-Fa'iz, care fusese martor la uciderea unchilor săi și de atunci suferea de convulsii cronice. Prințesele din familie au bănuit adevărul și l-au chemat în ajutor pe guvernatorul Egiptului de Sus, Ibn Ruzzik, un armean de origine. Acesta s-a îndreptat spre Cairo și i-a atras de partea sa pe ofițerii garnizoanei. Abbas și Nasr și-au adunat averea și au fugit din capitală la 29 mai 1154 luându-l cu ei pe Usama, care începuse să țeasă intrigi cu Ibn Ruzzik. Pe când ieșeau din deșertul Sinai, câteva trupe frânce din Montreal au căzut asupra lor. Usama a scăpat cu bine și, în cele din urmă, a ajuns la Damasc. Abbas însă a fost ucis, iar Nasr și toate comorile au fost capturate. Nasr a fost predat Templierilor, cărora le-a mărturisit că dorește să devină creștin. Însă Curtea de la Cairo a oferit în schimbul lui 60 000 de dinari. Astfel instrucția i-a fost întreruptă, fiind trimis în lanțuri la Cairo. Acolo, cele patru văduve ale ultimului calif l-au mutilat. A fost apoi spânzurat, iar corpul său a atârnat timp de doi ani la Poarta Zawila.[8]

---

[8] Usama, ed. Hitti, pp. 43–54 (a cărui relatare nu recunoaște loialitățile sale schimbătoare); Ibn al-Athir, pp. 492–493; Guillaume de Tyr, XVIII, 9, pp. 832–834. Pentru istoria Egiptului în epoca respectivă vezi Wiet, *L'Egypte Arabe*, pp. 191 și urm.

Ibn Ruzzik a guvernat până în 1161. În 1160, copilul-calif a murit. I-a urmat la tron vărul său de nouă ani, al-Adid, care, în anul următor, a fost obligat să se căsătorească cu fiica lui Ibn Ruzzik. Dar mătușa califului, sora lui al-Zafir, nu avea încredere în ambițiile vizirului. Și-a convins prietenii să-l înjunghie în holul palatului. Înainte de moarte, el le convocase pe prințese și dăduse poruncă să fie ucise. Fiul său al-Adil i-a urmat ca vizir și a condus timp de 15 luni. Apoi a fost la rândul său înlăturat și ucis de guvernatorul Egiptului de Sus, Shawar. Acesta s-a menținut timp de opt luni, până în august 1163, când a fost înlăturat de șambelanul său, Dhirgham. Pentru a-și consolida puterea, Dhirgham i-a ucis pe toți cei de a căror putere se temea, ceea ce a lăsat Egiptul aproape cu totul lipsit de demnitari de rang înalt.[9]

În 1160, Balduin al III-lea amenințase că va invada Egiptul și a fost făcut să renunțe la promisiunea unui tribut anual de 160 000 de dinari. Tributul nu a fost niciodată plătit. Amaury a folosit acest pretext în septembrie 1163 pentru un atac-surpriză asupra Egiptului. A traversat istmul Suez fără dificultate și a asediat Pelusium. Însă Nilul începuse să se reverse și, prin distrugerea unor diguri, Dhirgham l-a obligat să se retragă.[10] Lipsa regelui a fost remarcată de Nur ed-Din, care a profitat de absență pentru a ataca cel mai slab stat cruciat, Tripoli. A intrat în regiunea Buqaia cu intenția de a asedia castelul Krak care domina câmpia. Din fericire pentru frânci, Hugues, conte de Lusignan, și Geoffroy Martel, fratele contelui de Angoulême, se aflau în trecere prin Tripoli cu suita lor, după ce făcuseră un pelerinaj la Ierusalim. Ei s-au alăturat contelui Raymond. Totodată a fost expediat un mesaj urgent la Antiohia adresat nu numai lui Bohemund al III-lea, dar și generalului imperial Constantin Coloman prin care se cerea coborârea din nord. Oastea creștină reunită a pornit rapid printre dealuri și a surprins oastea musulmană

---

[9] Ibn al-Athir, p. 529; Abu Shama, p. 107.

[10] Guillaume de Tyr, XIX, 5, pp. 890–891; scrisoarea lui Amaury din *R.H.F.* vol. XVI, pp. 59–60, îl asigura pe regele Ludovic că Egiptul putea fi cucerit dacă ar fi primit un mic ajutor; Mihail Sirianul, III, p. 317.

aflată în tabără sub zidurile Krakului. După o scurtă bătălie în care Coloman și trupele sale s-au remarcat în chip special, Nur ed-Din a fugit în dezordine spre Homs. Acolo și-a regrupat forțele și a primit întăriri. Drept urmare, creștinii au renunțat la urmărire.[11]

La puțin timp după aceea fostul vizir, Shawar, care scăpase din Egipt, a apărut la Curtea lui Nur ed-Din și s-a oferit, în cazul în care Nur ed-Din ar fi trimis o oaste care să-l readucă la putere la Cairo, să plătească cheltuielile expediției, să cedeze provinciile de frontieră, să recunoască suzeranitatea lui Nur ed-Din și să plătească un tribut anual în valoare de o treime din veniturile țării. Nur ed-Din a ezitat. S-a temut să trimită o oaste pe drumurile din Transiordania controlate de frânci. Abia în aprilie 1164, după ce a căutat sfat deschizând Coranul l-a întâmplare, a poruncit celui mai de încredere comandant al său, Shirkuh, să plece cu trupe numeroase și să traverseze împreună cu Shawar deșertul în timp ce el avea să creeze o diversiune atacând Banyas. Cu Shirkuh a plecat și nepotul acestuia, Saladin, fiu al lui Najd ed-Din Ayub, un tânăr de 27 de ani care nu era deloc încântat să ia parte la expediție. Speriat, Dhirgham a cerut ajutor lui Amaury, dar Shirkuh s-a mișcat atât de repede, încât s-a aflat dincolo de istmul Suez înainte ca frâncii să poată interveni. Fratele lui Dhirgham, cu puținele trupe pe care le-a putut aduna, a fost înfrânt lângă Pelusium. Către sfârșitul lui mai 1164, Shawar era reinstalat la Cairo, iar Dhirgham era mort.[12]

Revenit la putere, Shawar a anulat înțelegerea și i-a cerut lui Shirkuh să plece înapoi în Siria. Shirkuh a refuzat și a ocupat Bilbeis. Shawar a făcut atunci apel la regele Amaury și l-a implorat să se grăbească oferindu-i câte o sută de mii de dinari pentru fiecare dintre cele 27 de etape ale călătoriei de la Ierusalim la Nil și promițând

---

[11] Guillaume de Tyr, XIX, 8, pp. 894–895; Ibn al-Athir, p. 531, și *Atabegs*, pp. 207–209; Kemal ad-Din, ed. Blochet, p. 534. Mihail Sirianul, III, p. 324. Ibn al-Athir menționează că bizantinii au constituit elementul cel mai de temut din oastea creștină.

[12] Guillaume de Tyr, XIX, 5, 7, pp. 891–2, 893; Abu Shama, p. 107; Ibn al-Athir, p. 533, și *Atabegs*, pp. 215–216; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 46–48.

alte daruri pentru cavalerii ospitalieri care l-ar fi însoțit, plus acoperirea cheltuielilor pentru nutrețul cailor. După ce și-a lăsat regatul bine apărat, Amaury s-a îndreptat rapid la început de august spre Faqus, pe malul Nilului. Acolo i s-a alăturat Shawar și au pornit împreună pentru a-l asedia pe Shirkuh la Bilbeis. Fortăreața a rezistat trei luni și era pe punctul de a fi cucerită când Amaury, care primise vești din Siria, s-a decis să ridice asediul, cu condiția ca Shirkuh să părăsească Egiptul. Shirkuh a fost de acord și cele două oștiri, francă și siriană, au pornit pe drumuri paralele de-a lungul Peninsulei Sinai, lăsându-l pe Shawar stăpân al regatului său.

Shirkuh a fost ultimul om din oastea sa care a părăsit cetatea. Când și-a luat rămas-bun de la franci, unul dintre aceștia, de curând sosit în Orient, l-a întrebat dacă nu se teme de trădare. Shirkuh a răspuns cu mândrie că, într-un asemenea caz, întreaga lui oaste îl va răzbuna. Francul i-a replicat curtenitor că acum înțelege de ce Shirkuh este atât de respectat în rândul cruciaților.[13]

Veștile care l-au făcut pe Amaury să se grăbească spre casă proveneau de la Antiohia. Când a aflat că Amaury a plecat spre Egipt, Nur ed-Din a lovit principatul nordic și a asediat fortăreața strategică Harenc. Cu el se aflau oastea fratelui său din Mosul și trupe ale principilor ortoqizi din Diarbekir, Mardin, Diert și Kir. În timp ce seniorul de Harenc, Reynaud de Saint-Valery, a organizat o rezistență curajoasă, prințul Bohemund i-a chemat în ajutor pe Raymond de Tripoli, Thoros al Armeniei și pe Constantin Coloman. Au pornit împreună la mijlocul lunii august. La vestea apropierii lor, Nur ed-Din a ridicat asediul. Era, ni se spune, în chip special alarmat de prezența contingentului bizantin. Pe când se retrăgea, Bohemund, care avea cam șase sute de cavaleri cu el, a decis să pornească în urmărire, împotriva sfatului lui Reynaud de Saint-Valery. Oastea musulmană era considerabil mai numeroasă. Oștirile s-au întâlnit la 10 august lângă Artah. Ignorând un sfat al lui Thoros, Bohemund a atacat imediat și, atunci când musulmanii au simulat fuga, a gonit

[13] Guillaume de Tyr, XIX, 7, pp. 893–894; Ibn al-Athir, pp. 534–536, și *Atabegs*, pp. 217–219; Abu Shama, p. 125.

în urma lor, însă a căzut într-o ambuscadă și a fost înconjurat de oastea din Mosul. Thoros și fratele său, Mleh, care au fost mai prudenți, au scăpat teferi de pe câmpul de luptă. Restul oștirii creștine a fost capturată sau ucisă. Printre prizonieri s-au numărat Bohemund, Raymond de Tripoli, Constantin Coloman și Hugues de Lusignan. Au fost duși legați laolaltă la Alep.[14]

Sfetnicii l-au îndemnat pe Nur ed-Din să pornească spre Antiohia, care era lipsită de apărare. Însă el a refuzat. Dacă ar fi mers către Antiohia, a argumentat, grecii ar fi trimis în grabă o garnizoană în oraș și, chiar dacă ar fi cucerit orașul, citadela putea rezista până la sosirea împăratului. A considerat că era mai bine să mențină un mărunt stat frânc decât ca teritoriul respectiv să devină o parte a unui mare imperiu. A fost atât de atent să nu ofenseze pe bizantini încât l-a eliberat pe Constantin Coloman aproape imediat, în schimbul a o sută cincizeci de veșminte de mătase. Încă o dată Antiohia era salvată pentru creștinătate de prestigiul împăratului.

Pe când se grăbea spre miazănoapte, lui Amaury i s-a alăturat Thierry de Flandra, care se afla la al patrulea pelerinaj în Palestina. Cu aceste întăriri s-a oprit la Tripoli pentru a-și afirma drepturile de regent al comitatului pe timpul captivității contelui, apoi s-a îndreptat spre Antiohia. Acolo a inițiat negocieri cu Nur ed-Din, care a acceptat să-i elibereze pe Bohemund și pe Thoros pentru o importantă răscumpărare, dar numai pentru că erau vasali ai împăratului. Nu îi permitea lui Raymond să plece, nici mai vechiului prizonier Reynaud de Châtillon.[15] Amaury însuși s-a neliniștit atunci când un emisar imperial l-a întrebat ce caută la

---

[14] Guillaume de Tyr, XIX, 9, pp. 895–897, datează eronat lupta în 1165; Robert de Torigny, I, p. 355; scrisorile lui Amaury I și Gaufred Foucher către Ludovic al VII-lea în *R.H.F.* vol. XVI, pp. 60–62; Cinnamus, p. 216 (o foarte scurtă menționare a căderii în captivitate a lui Coloman); Mihail Sirianul, III, p. 324; *Chron. Anon. Syr.*, p. 304; *Bustan*, p. 559; Kemal ad-Din, ed. Blochet, p. 510; Abu Shama, p. 133; Ibn al-Athir, *Atabegs*, pp. 220–223.

[15] Guillaume de Tyr, XIX, 10, 11, pp. 898, 900–901; *Bustan*, p. 561; Mihail Sirianul, III, p. 326, versiunea armeană, p. 360 susține că Thoros, care a fost eliberat mai devreme, a insistat pentru eliberarea lui Bohemund.

Antiohia. A răspuns trimițându-l la Constantinopol pe arhiepiscopul de Cezareea și pe propriul său chelar, Odo de Saint-Armand, pentru a-i cere împăratului mâna unei prințese imperiale și pentru a propune o alianță împotriva Egiptului.[16] Manuel a făcut solia să aștepte doi ani până când a dat un răspuns. În acest timp Amaury a trebuit să revină în sud pentru că Nur ed-Din, în loc să atace Antiohia, a apărut subit în octombrie în fața Banyasului al cărui senior, Onfroy de Toron, se afla cu oastea lui Amaury.

Nur ed-Din împrăștiase zvonul că ținta sa o constituia Tiberiada, iar oștile locale ale francilor se concentraseră în acel loc. Garnizoana care apăra Banyas a opus mai întâi o rezistență îndârjită. Se spera ca Thierry de Flandra, care abia sosise în Palestina, va veni în ajutor când, dintr-odată, probabil în urma unei trădări, fortăreața a capitulat. Nur ed-Din a ocupat ținutul înconjurător și a amenințat să pătrundă în Galileea, dar a renunțat la propunerea baronilor locali de a-i plăti un tribut.[17]

De îndată ce a fost eliberat, Bohemund al Antiohiei a plecat la Constantinopol pentru a-și vizita sora și pentru a-și ruga cumnatul să-i dea bani pentru a plăti o parte din răscumpărarea pe care încă o datora lui Nur ed-Din. Manuel a oferit ajutorul solicitat. În schimb, Bohemund a revenit la Antiohia cu un patriarh grec, Athanasie al II-lea. Patriarhul latin Aimery a protestat, plecând în exil la castelul Qosair.[18] În următorii cinci ani, Biserica Antiohiei a fost dominată de greci. Nu pare ca episcopii latini să fi fost înlăturați, dar scaunele vacante au fost ocupate de greci. Biserica Latină subordonată din Tripoli nu a fost afectată. Sosirea grecilor a aruncat Biserica Iacobită în brațele latinilor. Relațiile fuseseră prietenești din 1152, când un miracol la mormântul sfântului sirian

---

[16] Cinnamus, pp. 237–238; Guillaume de Tyr, XX, 1, p. 942.

[17] Guillaume de Tyr, XIX, 10, pp. 898–900; Ibn al-Athir, pp. 540–542, și *Atabegs*, p. 234; Kemal ad-Din, ed. Blochet, p. 541.

[18] Guillaume de Tyr, XIX, 11, p. 901; Mihail Sirianul, III, p. 326. Athanasie al II-lea a fost numit patriarh în 1157, când patriarhul desemnat anterior, Panteugenes Soterichos, a fost acuzat de erezie.

Barsauma îl vindecase pe un copil frânc. Apoi, în 1156, spre încântarea patriarhului lor, istoricul Mihail, iacobiților li s-a permis să-și construiască o nouă catedrală la sfințirea căreia au asistat prințesa Constance și prințul armean Thoros. În noua conjunctură, patriarhul Mihail a mers să-l viziteze pe Aimery la Qosair pentru a-l asigura de simpatia sa. Dezgustul lui Mihail față de greci a mers până într-acolo încât a refuzat o invitație amicală a împăratului de a veni la Constantinopol pentru a lua parte la una dintre dezbaterile religioase care erau atât de mult pe placul lui Mihail.[19]

În 1165 și 1166, Nur ed-Din a efectuat atacuri-surpriză asupra fortărețelor de la hotarele răsăritene ale Libanului, în timp ce Shirkuh a invadat Transiordania, distrugând o fortăreață pe care Templierii o construiseră într-o grotă la sud de Amman.[20] La sfârșitul lui 1166 Shirkuh a obținut în sfârșit permisiunea stăpânului său de a mai invada o dată Egiptul. El l-a convins pe califul din Bagdad că proiectul constituia un război sfânt împotriva califatului eretic al fatimizilor șiiți. Acest argument probabil că l-a mișcat și pe Nur ed-Din, care devenise din momentul bolii profund religios. El a oferit întăriri de la Alep pentru Shirkuh și oastea acestuia. Shirkuh a pornit din Damasc în ianuarie 1167. Încă o dată l-a luat cu el și pe Saladin. Nu și-a ascuns câtuși de puțin intențiile, iar Shawar a avut timp să ceară ajutorul lui Amaury. Regele se găsea la Nablus și și-a chemat baronii să îl întâlnească în acel loc. După ce a arătat pericolul pe care cucerirea Egiptului de către sirienii sunniți l-ar fi reprezentat pentru Palestina, Înalta Curte a acceptat să organizeze o expediție de anvergură pentru a-l salva pe

---

[19] Mihail Sirianul, III, pp. 301–304, 332, 334–336.

[20] Guillaume de Tyr, XIX, 11, p. 901–902; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, p. 501, datează capturarea cetății Munietra după campania în Egipt din 1167. Ibn al-Athir, pp. 545–546, și *Atabegs*, pp. 235–236. Nur ed-Din a ocupat Munietra, situată pe drumul de la Jebail la Baalbek, în timp ce Shirkuh a cucerit Shaqif Titun sau Peștera lui Tyron, identificată de Rey (*Colonies Franques*, p. 513) cu Qalat an-Ninha, la 25 de kilometri est de Sidon. Localizarea fortificației templiere de lângă Amman nu este cunoscută. Beha ed-Din o numește Akaf. Ar putea fi peștera Kaf, la sud-est de Amman, care conține urme romane, dar nicio urmă de zidărie medievală.

Shawar. Urma să fie implicată principala forță a regatului, în timp ce rezerva urma să păzească hotarele față de un eventual atac pe timpul absenței regelui. Oricine nu putea participa trebuia să plătească o zecime din venitul său anual. Înainte ca oastea să fie reunită, au sosit vești că Shirkuh traversează deșertul Sinai. Amaury a trimis trupe pentru a-l intercepta, dar a fost prea târziu.[21] O teribilă furtună de nisip aproape că a înghițit oastea lui Shirkuh, dar acesta a ajuns totuși la istm către primele zile ale lui februarie. Acolo a aflat că oastea francă a pornit la drum pe 30 ianuarie. Drept urmare, a pornit prin deșert spre sud-vest pentru a atinge cursul Nilului la Atfih la patruzeci de mile în aval de Cairo. Acolo a traversat fluviul și a pornit pe malul vestic pentru a-și așeza tabăra la Giseh, pe partea opusă capitalei.

În acest timp oastea francă se apropia de Cairo dinspre nord-est. Shawar a întâmpinat-o la o oarecare distanță de oraș și a condus-o până la un loc de tabără pe malul răsăritean al Nilului, la doi kilometri de zidurile orașului. După ce a respins o propunere a lui Shirkuh de a se uni împotriva creștinilor, Shawar a încheiat un acord cu Amaury. Francii urma să primească 400 000 de besanți, jumătate pe loc, jumătate mai târziu, cu condiția ca Amaury să jure că nu va părăsi Egiptul până când Shirkuh nu era alungat. Regele l-a trimis pe Hugues, seniorul Cezareei, și pe Geoffroy, un cavaler templier, la Cairo pentru a obține din partea califului confirmarea tratatului. Primirea acestora la palat a fost fastuoasă. Au fost conduși printre colonade, fântâni și grădini care adăposteau menajeria Curții, printre nenumăratele săli acoperite de mătăsuri și de aur și împodobite cu bijuterii până în locul în care o perdea de aur s-a ridicat pentru a-l dezvălui pe băiatul calif cu fața acoperită de un voal, așezat pe tronul său de aur. Au fost depuse jurămintele de a respecta tratatul, iar apoi Hugues – ca reprezentant al regelui – a dorit să parafeze pactul în maniera occidentală, prin strângerea

[21] Guillaume de Tyr, XIX, 13, 16, pp. 902–904, 907–908; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, p. 48, afirmă că Nur ed-Din l-a forțat pe Saladin să-l însoțească pe Shirkuh; Ibn al-Athir, p. 547, și *Atabegs*, p. 236.

mâinii califului. Curtenii egipteni au fost şocaţi. Însă suveranul lor, zâmbind condescendent, s-a lăsat convins să-şi scoată mănuşa. Ambasadorii s-au retras apoi, foarte impresionaţi, aşa cum se şi intenţionase, de bogăţia strânsă de imperiul fatimizilor.[22]

Timp de o lună, cele două oştiri s-au măsurat din priviri, niciuna nefiind în stare să traverseze fluviul din cauza opoziţiei întâmpinate. Apoi Amaury a reuşit să treacă pe o insulă situată la începutul Deltei, ceva mai la nord şi, de acolo, a trecut pe malul stâng unde a surprins unul dintre corpurile de oaste ale lui Shirkuh. Shirkuh, ale cărui trupe erau inferioare numeric oştilor reunite ale francilor şi egiptenilor, s-a retras spre sud. Amaury şi Shawar l-au urmat, dar, ca precauţie, au lăsat o garnizoană puternică la Cairo sub comanda fiului lui Shawar, Kamil, şi a lui Hugues d'Ibelin. Pătrunderea trupelor lui Hugues în Cairo şi accesul liber acordat ofiţerilor a nemulţumit cercurile conservatoare musulmane din oraş.

Nu departe de Minya, în Egiptul Mijlociu, Shirkuh s-a pregătit să treacă din nou Nilul în ideeá de a se întoarce pentru a invada frontiera siriană. A aşezat tabăra la Ashmunein, printre ruinele anticului Hermoupolis. Acolo a fost ajuns de oastea franco-egipteană. Aceasta, chiar şi fără garnizoana lăsată la Cairo, era mai numeroasă, însă forţele lui Shirkuh erau compuse în principal din cavalerie uşoară, în timp ce egiptenii aveau infanterie, iar francii, câteva sute de cavaleri. Împotriva sfatului emirilor săi, Shirkuh s-a decis să dea bătălia. Amaury a părut să ezite, dar apoi Sf. Bernard a făcut una dintre nefericitele sale intervenţii în istoria cruciaţilor. A apărut în vis regelui şi l-a certat că ar fi nevrednic să poarte la gât fragmentul din Adevărata Cruce. Doar când regele s-ar fi arătat un creştin mai bun ar fi făcut cinste relicvei. Astfel încurajat, Amaury a condus în dimineaţa următoare, pe 18 martie 1167, atacul împotriva sirienilor. Shirkuh a adoptat tactica obişnuită

---

[22] Guillaume de Tyr, XIX, 17–19, pp. 908–913; Ernoul, p. 19, spune că doar Curtea de la Constantinopol era mai bogată decât cea din Cairo; Abu Shama, p. 130. Guillaume îşi continuă istorisirea cu o relatare despre diferenţele dintre sunniţi şi şiiţi.

a turcilor. Centrul condus de Saladin a dat înapoi și, atunci când regele și cavalerii săi au pornit în urmărire, Shirkuh și-a trimis flancul drept al oștirii împotriva aripii stângi frânco-egiptene, care a cedat. Amaury s-a găsit încercuit. Faptul că a scăpat s-a datorat, așa cum s-a crezut, binecuvântatei relicve. Mulți alți cavaleri de-ai săi au fost uciși, iar alții, între care Hugues de Cezareea, au fost luați prizonieri. Amaury și Shawar s-au retras precipitat la Cairo pentru a se uni cu forțele garnizoanei.[23]

Shirkuh era victorios, dar exista încă o oaste aliată în stare de luptă. În loc să atace Cairo, a traversat din nou fluviul și s-a îndreptat rapid prin Fayyum către nord-vest. În câteva zile a ajuns în fața Alexandriei, iar marele oraș în care Shawar era detestat i-a deschis porțile. În vremea aceasta Amaury și Shawar își refăceau forțele în afara orașului Cairo. În ciuda pierderilor, oastea lor era încă mai numeroasă decât cea a lui Shirkuh. Prin urmare, l-au urmat la Alexandria și au instituit blocada orașului. După o lună, Shirkuh era amenințat de foamete. Lăsându-l pe Saladin cu circa o mie de oameni să apere orașul, s-a strecurat, într-o noapte de mai, afară din oraș cu majoritatea trupelor sale și a pornit spre Egiptul de Sus. Amaury s-a înfuriat și a dorit să pornească în urmărire, dar Shawar a fost de părere ca Shirkuh să fie lăsat să jefuiască, dacă dorea, orașele din Egiptul de Sus. Mult mai importantă era recucerirea Alexandriei. Către sfârșitul lui iunie poziția lui Saladin în oraș era atât de deznădăjduită, încât a trebuit să își implore unchiul să revină. Shirkuh a realizat că nu se mai putea face nimic. S-a apropiat de Alexandria și l-a trimis în tabăra regelui pe unul dintre prizonierii franci, Arnulf de Turbessel, după ce Hugues de Cezareea a refuzat misiunea. A propus încheierea păcii cu clauza ca atât el, cât și francii să părăsească Egiptul și ca Shawar să promită că nu-i va pedepsi pe supușii săi din Alexandria și din alte locuri care îi sprijiniseră pe invadatori.

---

[23] Guillaume de Tyr, XIX, 22–25, pp. 917–928 (include o descriere a Egiptului și a Nilului); Ibn al-Athir, pp. 547–9, care datează bătălia de la Ashmunein la 18 martie, și *Atabegs*, p. 23, unde data menționată este 18 aprilie. *Vita S. Bernardi*, *M.P.L.*, vol. clxxxv, cols. 366–367, datează lupta la 19 martie.

Amaury, care era îngrijorat de cele ce se petreceau în Palestina și la Tripoli, a acceptat condițiile. La 4 august, oastea francă cu regele său în frunte a intrat în Alexandria. Saladin și oamenii săi au fost escortați afară cu toate onorurile, deși populația l-ar fi rupt în bucăți învinovățindu-l de recentele lor suferințe. Însă necazurile lor nu se încheiaseră. Abia intrați în oraș, reprezentanții lui Shawar au și început arestările celor suspectați de colaborare cu sirienii. Saladin i s-a plâns lui Amaury, care i-a cerut lui Shawar să-i elibereze pe prizonieri. El însuși a pus la dispoziție ambarcații cu care răniții lui Shirkuh au fost transportați pe mare la Acra unde cei care își reveniseră între timp au fost trimiși să lucreze pe plantațiile de zahăr până ce regele a venit personal ca să-i elibereze. În timpul negocierilor, Saladin și-a făcut mulți prieteni în rândul francilor și, mai apoi, s-a crezut că a fost făcut cavaler de către conetabilul Onfroy de Toron. Shirkuh și Saladin au părăsit Egiptul în jurul datei de 10 august și au ajuns la Damasc în septembrie. Amaury și oastea sa au revenit la Cairo pentru a-l elibera pe Hugues d'Ibelin de sarcina de a apăra orașul. Însă Shawar a fost făcut să semneze un acord prin care promitea să plătească un tribut anual de 100 000 de monede de aur și să păstreze un înalt reprezentant franc și o mică garnizoană francă în Cairo care să aibă în pază porțile orașului. Regele s-a întors apoi în Palestina ajungând la Ascalon în ziua de 20 august.[24]

Câțiva dintre seniorii francezi au considerat că s-ar fi putut obține o înțelegere mai bună. Însă Amaury nu dorea să își riște forțele mai mult în Egipt fără a asigura Siria francă de atacurile lui Nur ed-Din. Pe când se afla încă în Egipt, Nur ed-Din condusese un atac în Comitatul de Tripoli însă fără a captura nicio fortăreață importantă. Era necesară reorganizarea apărării regatului. Problema de căpătâi o reprezenta, ca întotdeauna, numărul de oameni. Numărul de familii stabilite în Orient fusese redus prin decese și captivități.

---

[24] Guillaume de Tyr, XIX, 26–32, pp. 928–939; Abu Shama, pp. 130–134; Ibn al-Athir, pp. 547–551, și *Atabegs*, pp. 236–246; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 49–51; Imad ed-Din. Povestea despre învestitura cavalerească a lui Saladin este relatată de *Itinerarium Regis Ricardi*, p. 9.

Cruciați aflați în trecere, precum Thierry de Flandra, puteau fi folosiți numai pentru o anumită expediție. Prin urmare, Amaury depindea în principal de ordinele militare cărora începând din 1167 le-au fost încredințate un mare număr de fortărețe din ținuturile înconjurătoare. Donațiile au fost importante în special la Tripoli al cărui conte se afla încă în prizonierat și unde se aflau mai puține familii nobile importante. Tortosa și nordul comitatului au trecut sub controlul Templierilor, în timp ce Ospitalierii, care probabil deja dețineau castelul Krak, supranumit de ei „des Chevaliers", au primit spre apărare Buqaia. În cuprinsul regatului, Templierii, care se aflau deja instalați la Gaza, în sud, au primit cetatea Safed din nord, în timp ce ospitalierii au obținut Belvoir, care controla vadurile Iordanului până spre sudul Mării Galileei. La Antiohia, Bohemund al III-lea a urmat exemplul lui Amaury. Numărul de posesiuni templiere din jurul Baghrasului, la Porțile Siriene, a sporit, iar Ospitalierilor li s-a încredințat un uriaș teritoriu în sudul principatului, mare parte a acestuia aflându-se în mâinile musulmanilor. Dacă ordinele ar fi fost mai puțin necugetate și invidioase unul pe celălalt, puterea lor ar fi putut păstra fortărețele regatului.[25]

În timp ce ordinelor le era încredințată conducerea apărării regatului, Amaury a urmărit o alianță mai strânsă cu Bizanțul. În august 1167, abia revenit din Egipt, a primit vestea că ambasadorii săi trimiși la Constantinopol, arhiepiscopul Cezareei și chelarul Odo, tocmai debarcaseră la Tyr împreună cu adorabila tânără strănepoată a împăratului, Maria Comnena. S-a grăbit să o întâmpine, iar căsătoria a fost oficiată cu pompă la 29 august, în catedrala din Tyr, de patriarhul Amaury. Regina a primit Nablus și teritoriul înconjurător drept dotă. Împreună cu ea se aflau doi înalți demnitari de la Curtea unchiului său: verii acestuia, Gheorghe Paleologul și Manuel Comnenul, care erau împuterniciți să discute cu Amaury chestiunea alianței.[26]

---

[25] Vezi Delaville Le Roulx, *op. cit.*, pp. 74–76; Röhricht, *Regesta*, pp. 109 și urm., dă numeroase exemple de donații către ordine.

[26] Guillaume de Tyr, XX, I, pp. 942–3; Ernoul, pp. 17–18; Cinnamus, p. 238.

Bunele relații dintre principii franci și împărat fuseseră recent periclitate de iresponsabilitatea unui alt văr de-al lui Manuel, Andronic Comnenul. Acest prinț, cel mai strălucit și mai chipeș din întreaga familie, căzuse deja în dizgrație pentru vina de a-și fi sedus o rudă, pe nepoata împăratului, Eudochia, despre care bârfele afirmau că împăratul însuși era prea legat. Se dovedise, în plus, un guvernator nechibzuit al Ciliciei în anul 1152, dar în 1166 fusese numit din nou în postul respectiv. Predecesorul său, Alexie Axuch, care fusese trimis după ce Coloman căzuse captiv, nu a reușit să îndeplinească porunca imperială de a-i potoli pe armeni. S-a sperat că farmecul personal al lui Andronic, alături de subsidii suplimentare vor avea mai mult succes în raporturile cu Thoros. Însă Andronic, deja în vârstă de 46 de ani, era mai mult interesat de aventuri decât de administrație. Curând a avut ocazia de a vizita Antiohia. Acolo a fost izbit de frumusețea tinerei prințese Philippa, sora lui Bohemund. Uitând de îndatoririle sale de guvernator, a rămas mai departe la Antiohia, curtând-o pe Philippa printr-o serie de serenade romantice până când a fermecat-o și ea nu i-a mai putut refuza nimic. Bohemund s-a înfuriat și s-a plâns cumnatului său Manuel care, mânios, l-a rechemat pe Andronic și l-a reinstalat pe Constantin Coloman în locul acestuia. Lui Coloman i s-a poruncit totodată să meargă la Antiohia și să încerce să-i câștige afecțiunea Philippei. Însă prințesa l-a considerat simplu, scund și de vârstă mijlocie în comparație cu superbul ei iubit. Totuși, Andronic, al cărui motiv principal fusese să o necăjească pe împărăteasa pe care o detesta, a considerat mai prudent să părăsească Antiohia și pe iubita sa. Luând cu sine o mare parte a veniturilor imperiale din Cilicia și din Cipru, a călărit spre sud și și-a oferit serviciile regelui Amaury. Prințesa abandonată a fost rapid măritată cu un văduv în vârstă, conetabilul Onfroy al II-lea de Toron.

Amaury, fermecat de Andronic și impresionat de bravura personală a acestuia, i-a dăruit ca fief Beirutul, care rămăsese vacant. Curând după aceea Andronic a plecat la Acra, cetate care era dota verișoarei sale, regina văduvă Teodora. Aceasta avea de acum 21 de ani și se afla la apogeul frumuseții. A fost dragoste la prima vedere.

Erau rude prea apropiate pentru a se putea căsători, dar regina a plecat fără jenă la Beirut pentru a locui acolo ca amantă a lui Andronic. Când Manuel a aflat de noua legătură, probabil de la ambasadorii care au însoțit-o pe regina Maria în Palestina, a fost cuprins de o furie fără margini. Următorii ambasadori trimiși în Palestina au cerut în secret extrădarea vinovatului. Instrucțiunile au căzut în mâinile Theodorei. Cum se știa că Amaury caută să câștige bunăvoința lui Manuel, Andronic a considerat că e mai înțelept să plece. A anunțat că se întoarce acasă, iar Teodora a sosit încă o dată de la Acra pentru a-și lua rămas-bun. În momentul în care s-au aflat împreună au abandonat toate posesiunile lor și au fugit neînsoțiți spre frontiera cu Damascul. Nur ed-Din i-a primit cu bunăvoință și au petrecut următorii ani rătăcind prin Orientul musulman, ajungând chiar și la Bagdad, până când un emir musulman le-a dăruit un castel la hotarul imperial al Paflagoniei. Acolo, Andronic care era excomunicat de Biserică, s-a dedat cu bucurie vieții de brigand. Lui Amaury nu i-a părut rău să-i vadă plecând pentru că a putut recupera Acra ce constituise bogata dotă a cumnatei sale.[27]

Se pare că Amaury i-a trimis lui Manuel, prin Gheorghe Paleologul, o propunere de cucerire a Egiptului. Următoarea solie a lui Manuel, condusă de doi italieni, Alexandru de Conversano, conte de Gravina, și Mihail de Otranto, a prezentat condițiile sale, care par să fi avut în vedere o parte din prada obținută în Egipt, mână liberă în privința Antiohiei și poate cedarea altor teritorii frânce. Pretențiile erau foarte mari și, de aceea, Amaury l-a trimis la Constantinopol pe arhidiaconul de Tyr, Guillaume, viitorul istoric, pentru a relua negocierile. Când Guillaume a ajuns acolo a aflat că împăratul se afla în campanie în Serbia. A plecat pe urmele lui și l-a întâlnit la Monastir. Împăratul l-a primit cu obișnuita generozitate excesivă și l-a condus înapoi în capitală. Acolo s-a încheiat un tratat prin care împăratul și regele urma să împartă

[27] Guillaume de Tyr, XX, 2, pp. 943–944; Cinnamus, pp. 250–251; Niketas Choniates, pp. 180–186. Pentru isprăvile următoare ale lui Andronic vezi mai jos.

cuceririle din Egipt. Guillaume s-a înapoiat în Palestina în toamna lui 1168.[28]

Din nefericire, baronii regatului nu i-au aşteptat întoarcerea. Veştile din Egipt anunţau nesiguranţa poziţiei lui Shawar. Se ştia că acesta era incomodat de garnizoana franceză din Cairo şi întârziase plata tributului. Circulau de asemenea zvonuri că fiul său, Kamil, se afla în negocieri cu Shirkuh şi că ceruse mâna surorii lui Saladin. Sosirea contelui Guillaume al IV-lea de Nevers cu o numeroasă suită de cavaleri în Palestina, la sfârşitul verii, i-a încurajat pe cei care doreau o intervenţie militară imediată. Regele a convocat o adunare la Ierusalim. Cu acea ocazie marele maestru al Ospitalierilor, Gilbert d'Assailly, a insistat că nu mai trebuia amânat cu niciun chip. Majoritatea seniorilor laici au fost de acord cu el. Contele de Nevers şi războinicii săi în numele Crucii şi-au afirmat, la rândul lor, sprijinul. Templierii s-au opus ferm oricărei expediţii şi au anunţat că nu vor participa. Opoziţia lor poate să se fi datorat rivalităţii cu Ospitalierii, care deja deciseseră să ocupe Pelusium ca o contrapondere faţă de posesiunea templieră Gaza. Însă Templul era, totodată, legat financiar de musulmani şi de negustorii italieni care, la momentul respectiv, făceau mai mult comerţ cu Egiptul decât cu Siria creştină. Regele Amaury a admis că era nevoie într-adevăr să se treacă la acţiune în curând, dar a dorit să aştepte până când ajutorul imperial era disponibil. Dorinţa sa a fost respinsă. A fost nevoit să renunţe în faţa determinării viguroase a Ospitalierilor şi a propriilor săi vasali care nu doreau să împartă prada cu grecii. Expediţia a fost plănuită pentru luna octombrie.[29]

Guillaume de Tyr a revenit cu tratatul încheiat la Constantinopol pentru a constata că regele plecase deja. Amaury împrăştiase zvonul că va ataca Homs pentru a-l împiedica pe Nur ed-Din să treacă

---

[28] Guillaume de Tyr, XX, 4, pp. 945–947.

[29] Guillaume de Tyr, XX, 5, pp. 948–949 (menţionează sosirea contelui de Nevers în capitolul precedent); Mihail Sirianul (III, pp. 332–333) şi istoricii arabi (Ibn al-Athir, pp. 553–554, şi *Atabegs*, pp. 246–247; Abu Shama, pp. 112–113) ne spun că propunerile regelui nu au fost acceptate de consiliul său.

la acțiune. Într-adevăr, Nur ed-Din, care avea propriile sale necazuri în nord-estul Siriei, a avut grijă să evite un război cu francii. Nici Shawar nu și-a dat seama ce se întâmplă până când oastea francă a plecat de la Ascalon la 20 octombrie pentru a ajunge zece zile mai târziu la Bilbeis. Shawar a fost înspăimântat. Nu se așteptase niciodată ca Amaury să rupă tratatul fără motiv. Primul său sol, un emir numit Bedran, l-a întâlnit pe rege la Daron, lângă hotar, dar a fost mituit de acesta. Al doilea emisar, Shams al-Khilafa, l-a întâlnit pe rege în deșert la distanță de câteva zile de Bilbeis. El i-a reproșat regelui perfidia, la care regele a răspuns că acțiunea sa era justificată de negocierile pe care Kamil le avea cu Shirkuh. Oricum, a adăugat, cruciații abia sosiți din Occident erau hotărâți să atace Egiptul, iar el era prezent pentru a-i înfrâna. S-ar fi putut retrage dacă i s-ar fi plătit două milioane de dinari. Însă Shawar punea acum la îndoială buna credință a regelui. Spre surprinderea lui Amaury, s-a decis să reziste. Fiul său Taiy, care comanda garnizoana din Bilbeis, a refuzat să deschidă porțile în fața francilor. Forțele sale erau însă puțin numeroase. După trei zile de luptă disperată, de care Amaury nu-i crezuse capabili pe egipteni, oastea francă a intrat în fortăreață la 4 noiembrie. A urmat un îngrozitor masacru al locuitorilor. Protagoniști au fost probabil oamenii lui Nevers, înfocați și nelegiuiți, precum majoritatea celor proaspăt sosiți din Occident. Contele lor murise în Palestina de febră înainte ca expediția să pornească și nu mai exista nimeni care să-i poată înfrâna. Amaury a încercat să restaureze ordinea și când, în cele din urmă, a reușit, a răscumpărat personal de la soldați pe supraviețuitorii care fuseseră luați captivi. Răul fusese însă făcut. Mulți dintre egiptenii care erau nemulțumiți de Shawar fuseseră gata să-i întâmpine pe franci ca eliberatori. Comunitățile copte care erau numeroase mai ales în zona Deltei Nilului colaboraseră până atunci cu frații lor de credință. Însă, în timpul masacrului, copții au pierit laolaltă cu musulmanii. Întregul popor egiptean era astfel unit în ura împotriva latinilor. Câteva zile mai târziu, o flotilă francă, alcătuită în principal din occidentali, care trebuia să navigheze în amonte pe brațul Tanitic al Nilului, a ajuns la lacul Manzaleh și a atacat pe neașteptate orașul Tanis.

Au urmat alte scene îngrozitoare şi cei care au avut cel mai mult de suferit au fost copţii.

Amaury a întârziat câteva zile la Bilbeis fără îndoială pentru a restabili ordinea în rândul trupelor. A pierdut şansa de a cuceri Cairo prin surprindere şi a ajuns la Fostat, vechea suburbie din sudul marelui oraş, abia la 13 noiembrie. Îndoindu-se de posibilitatea de a păstra suburbia Fostat, Shawar a incendiat-o şi l-a trimis apoi din nou pe Shams în solie la rege pentru a-i transmite că mai degrabă ar fi ars Cairo până la temelie împreună cu toate bogăţiile sale decât să-l lase să cadă în mâinile francilor. Amaury, a cărui flotă era blocată în Deltă de bariere plasate de-a curmezişul fluviului, a realizat că expediţia nu se derulează aşa cum ar fi trebuit. La sfatul seneşalului său, Miles de Plancy, i-a dat de înţeles lui Shawar că putea fi cumpărat. Shawar a tergiversat. A început să se tocmească pentru suma în discuţie. A plătit mai întâi 100 000 de dinari pentru a-şi răscumpăra fiul, pe Taiy, şi a negociat valoarea celorlalte plăţi. În vremea aceasta, oastea francă s-a deplasat ceva mai la nord, stabilindu-şi tabăra la Mataria, lângă sicomorii la a căror umbră Fecioara poposise în timpul Fugii în Egipt. Au aşteptat acolo opt zile când, deodată, a sosit ştirea că Shirkuh era în marş spre Egipt la chemarea califului fatimid.[30]

Shawar nu ar fi dorit să recurgă la un gest atât de disperat, dar fiul său, Kamil, a trecut peste el şi l-a forţat pe suveranul în exerciţiu, al-Adid, să scrie la Alep, oferindu-i lui Nur ed-Din o treime din Egipt şi pământuri pentru generalii săi. Tânărul calif trebuie să fi sesizat pericolul chemării unui protector în ai cărui ochi era un eretic şi un uzurpator. Era însă lipsit de putere. Când i-a sosit chemarea în ajutor, Nur ed-Din a trimis un mesager la Homs unde rezida Shirkuh, dar mesagerul l-a găsit pe acesta deja la porţile Alepului. Nur ed-Din nu a mai ezitat. I-a dat lui Shirkuh 8 000 de oameni şi 200 000 de dinari pentru a-i folosi împreună cu oastea

---

[30] Guillaume de Tyr, XX, 6–9, pp. 949–956; Abu-Shama, pp. 114–915, 136–940, care îl citează pe Imad ed-Din; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, p. 52; Ibn al-Athir, pp. 554–556, şi *Atabegs*, pp. 247–250.

Damascului pentru cucerirea Egiptului și i-a poruncit lui Saladin să-și însoțească unchiul. Shawar, care nu se decisese încă spre ce parte să încline, l-a avertizat pe Amaury, care s-a deplasat cu oastea spre istm sperând să-l poată ataca prin surprindere pe Shirkuh în momentul în care acesta ar fi ieșit din deșert. Shirkuh a reușit să-l evite, trecând mai la sud. Nu mai exista pentru frânci altă soluție decât retragerea. Amaury a început retragerea pe 2 ianuarie 1169, după ce a poruncit flotei sale să pornească spre Acra și a chemat garnizoana de la Bilbeis să i se alăture.[31]

Șase zile mai târziu Shirkuh a intrat în Cairo. Lăsându-și oastea încartiruită la Poarta el-Luq, a mers la palat unde califul i-a oferit daruri și a promis bani și hrană pentru trupele sale. Shawar l-a întâmpinat cordial. În zilele următoare l-a vizitat zilnic pentru a discuta chestiuni financiare și o împărțire a viziratului. Shirkuh a primit aceste propuneri în chip grațios, dar nepotul său, Saladin, care îi era principalul sfetnic, a insistat să se treacă la acțiune. Califul a fost convins să vină deghizat în tabăra lui Shirkuh. Apoi, la 18 ianuarie, Shawar a fost invitat să-l însoțească pe Shirkuh într-un scurt pelerinaj la mormântul Sfântului as-Shafii. La plecare, a fost capturat de Saladin și de oamenii acestuia. Escorta i-a fost dezarmată, iar el a căzut prizonier. În mai puțin de un ceas era emis un ordin al califului care îl condamna la moarte, iar capul său a ajuns la picioarele califului. Apoi, pentru a împiedica orice acțiune împotriva sa, Shirkuh a anunțat că oricine dorea putea jefui casa fostului vizir. Pe când mulțimea se repezea într-acolo, el și califul plecau la palat și preluau puterea. Regimul lui Shawar fusese prea impopular, iar grija lui Shirkuh față de respectarea legitimității fusese prea mare pentru ca oricare dintre guvernatorii provinciilor să se opună noului regim. În câteva săptămâni, Shirkuh a devenit stăpânul Egiptului. Emirii săi au preluat pământurile care

---

[31] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 52–53; Ibn al-Athir, p. 563, și *Atabegs*, p. 250; Abu Shama, p. 117. Potrivit lui Beha ed-Din, reluat în mai multe rânduri de Ibn al-Athir, Saladin nu a dorit nici de data aceasta să ia parte la expediție.

aparţinuseră lui Ṣhawar şi familiei acestuia. El însuşi a luat titlul de vizir şi rege.[32]

Shirkuh nu a supravieţuit multă vreme ascensiunii sale. A murit ghiftuindu-se la 23 martie 1169. Faima sa a fost umbrită de cea a stăpânului său, Nur ed-Din, şi a nepotului său, Saladin. Totuşi el a fost cel care a sesizat mai limpede decât orice alt musulman că ocuparea Egiptului, cu poziţia sa strategică şi cu resursele sale nelimitate, constituia etapa premergătoare indispensabilă recuceririi Palestinei. Şi, în ciuda unor ezitări şi scrupule, Nur ed-Din s-a străduit neîncetat pentru realizarea acestui ţel. Nepotul său a cules roadele insistenţei sale. Aspectul său nu impresiona prin nimic. Era scund şi vânjos, roşu la faţă şi chior de un ochi. Trăsăturile îi trădau originea umilă. Era însă un militar de geniu şi puţini generali au fost iubiţi cu atât devotament de propriii lor oameni.[33]

Francii au realizat importanţa fatidică a triumfului lui Shirkuh. În timp ce unii au condamnat lăcomia lui Miles de Plancy, care îl convinsese pe rege să accepte bani mai degrabă decât să lupte, alţii au căutat un ţap ispăşitor în maestrul Ospitalierilor care a fost obligat să renunţe la funcţia deţinută şi să se retragă în Apus. Amaury însuşi a făcut un apel în Occident pentru o nouă cruciadă. O ambasadă impresionantă condusă de patriarhul Amaury şi de arhiepiscopul Cezareei a pornit la începutul lui 1169 cu scrisori pentru împăratul Frederic, pentru regele Ludovic al VII-lea al Franţei, pentru Henric al II-lea al Angliei, pentru Margareta, regina regentă a Siciliei, şi pentru conţii de Flandra, de Blois şi de Troyes. Însă, după două zile de navigaţie, corăbiile ambasadorilor au fost lovite de o foarte puternică furtună, care i-a împins înapoi spre Acra. Niciunul dintre pasageri nu a dorit să îşi rişte viaţa.

---

[32] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 53–55 (care îl citează pe Imad ed-Din); Ibn al-Athir, pp. 558–560, şi *Atabegs*, pp. 251–253; Abu Shama, pp. 118–119, 142–145; Guillaume de Tyr, XX, 10, pp. 956–958.

[33] Beha ed-Din, *P.P.T.S.* p. 55; Ibn al-Athir, pp. 560–561; Guillaume de Tyr (XIX, 5, p. 892) îl descrie cam în aceiaşi termeni ca autorii arabi. Beha ed-Din (pp. 50–51) relatează hotărârea fermă de a anexa Egiptul domeniului stăpânului său.

O a doua solie a fost trimisă sub conducerea lui Frederic, arhiepiscop de Tyr, însoțit de episcopul său sufragan, Ioan de Banyas, și de Guibert, preceptorul Ordinului Ospitalierilor. Ei au ajuns la Roma în iulie 1169, iar papa Alexandru al III-lea le-a dat scrisori de recomandare către toți clericii săi. Însă niciuna dintre scrisori n-a avut vreun folos. Regele Ludovic i-a reținut timp de mai multe luni la Paris, unde episcopul de Banyas a încetat din viață, pentru a le explica necazurile sale cu plantageneții. Au pornit mai departe spre Anglia unde regele Henric le-a vorbit despre problemele sale cu capețienii. Certurile dintre papă și împărat au făcut inutilă vizita în Germania. După doi ani de rugăminți fără rezultat au revenit neconsolați în Palestina.[34]

O ambasadă trimisă la Constantinopol a avut mai mult succes. Manuel era conștient că balanța de forțe din Orient devenise puternic dezechilibrată. El i-a oferit lui Amaury colaborarea marii flote imperiale pentru viitoarea campanie.[35] Regele a acceptat cu bucurie. Egiptul trebuia recucerit. Nur ed-Din părea foarte implicat în zonele nordice. A fost amestecat împreună cu fratele său din Mosul, Qutb ed-Din, în problemele declanșate în 1168, după moartea lui Kara Arslan, emirul ortoqid de Diyar-Bekir, de luptele pentru succesiunea acestuia. La puțin timp s-a declanșat și revolta lui Ghazi ibn Hassan, guvernatorul de Menbij, și a fost nevoie de câteva luni pentru înăbușirea acesteia. Apoi a survenit moartea lui Qutb ed-Din și chestiunea succesiunii la Mosul avea să se declanșeze în curând.[36] În Egipt titlurile și puterea lui Shirkuh au fost moștenite de nepotul Saladin. Însă Saladin era un conducător neîncercat. Alți emiri ai lui Shirkuh speraseră să-i succeadă.

---

[34] Guillaume de Tyr, XX, 12, pp. 960–1; scrisorile lui Amaury în *R.H.F.*, vol. XVI, pp. 187–188; Ibn al-Athir, *Atabegs*, pp. 258–259. Maestrul Ospitalierilor s-a înecat în 1183, la traversarea Canalului Mânecii de la Dieppe în Anglia, vezi Delaville Le Roulx, *Les Hospitaliers*, pp. 76 și urm.

[35] Guillaume de Tyr, XX, 13, pp. 961–962.

[36] Beha ed-Din, *P.P.T.S.* p. 52; Abu Shama, pp. 188–189; Ibn al-Athir, *Atabegs*, p. 264; Mihail Sirianul, III, pp. 339–342; Qutb ed-Din a murit în anul următor (1170).

Califul l-a ales însă pe Saladin sperând ca lipsa de experienţă să-l constrângă să facă apel la dregători fatimizi. În acest timp eunucul şef al lui al-Adid, un nubian pe nume al-Mutamen sau Sfetnicul de Încredere, a scris în secret la Ierusalim, promiţând sprijin dacă francii ar fi invadat Egiptul. Din nefericire unul dintre oamenii lui Saladin, mirat de forma unei perechi de sandale purtate de un mesager al Curţii, a interceptat şi desfăcut scrisoarea. Saladin nu s-a răzbunat pe loc. Însă veştile despre poziţia sa nesigură i-au încurajat pe creştini.[37]

Amaury i-a cerut împăratului să se grăbească, iar la 10 iulie 1169 flota imperială a ridicat ancora în Hellespont sub comanda marelui duce Andronic Kontostephanos. Flota principală a navigat spre Cipru, capturând pe drum două nave egiptene, în timp ce o mică escadră a pornit direct spre Acra, aducând bani pentru ostaşii lui Amaury. Amaury a fost rugat să anunţe în Cipru când dorea ca flota să pornească. Regele nu era însă pregătit. Campania din 1168 îi destabilizase forţele. Pierderile Ospitalierilor fuseseră foarte grele. Templierii refuzau în continuare să se implice, în timp ce baronii, descurajaţi de experienţele anterioare, nu mai erau la fel de entuziaşti ca mai înainte. Abia la sfârşitul lunii septembrie a chemat flota la Acra, unde splendida ei apariţie i-a uimit pe locuitori, şi expediţia a fost gata să pornească spre Egipt la mijlocul lunii octombrie. Întârzierea a fost nefericită din două motive. Manuel fusese optimist şi sperase într-o campanie scurtă, fapt pentru care îşi aprovizionase flota doar pentru trei luni. Cele trei luni aproape că se scurseseră. Cipru, care nu îşi revenise încă după jaful lui Reynaud, nu a fost în măsură să ajute cu provizii, iar cele ce se puteau obţine la Acra nu erau suficiente.[38] În egală măsură, Saladin a primit numeroase avertismente despre expediţie. Pentru a-şi asigura poziţia la Cairo, l-a arestat şi l-a decapitat pe eunucul al-Mutamen la 20 august 1169.

---

[37] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 55–56; Ibn al-Athir pp. 566–568; Abu Shama, p. 146. Documentul prin care califul l-a numit în funcţie pe Saladin se păstrează la Berlin, având nouăzeci şi opt de file.

[38] Niketas Choniates, pp. 208–209; Guillaume de Tyr, *loc. cit.*

Apoi i-a îndepărtat pe slujitorii din palat care erau cunoscuți drept credincioși ai califului, înlocuindu-i cu propriii săi oameni. Cei înlăturați, la îndemnul califului, au incitat garda nubiană a palatului să se revolte și să atace trupele lui Saladin. Fratele lui Saladin, Fakhr ed-Din, a contraatacat, dar nu a putut face nimic până când Saladin a dat foc barăcilor gărzii de la Fostat. Știind că familiile lor se aflau acolo, nubienii au fugit pentru a le salva. Fakhr ed-Din s-a năpustit atunci asupra lor și i-a nimicit. Califul, care a văzut încleștarea, s-a grăbit să-l asigure pe Saladin de loialitatea sa. Abandonarea nubienilor de către calif le-a completat înfrângerea. Garda armeană, care nu participase la luptă, a fost arsă de vie în barăci. La Cairo, opoziția împotriva lui Saladin fusese redusă la tăcere.[39]

Oastea creștină a pornit în sfârșit la drum la 16 octombrie. Andronic Kontostephanos, deranjat de amânările lui Amaury, s-a oferit să transporte grosul trupelor pe mare, însă francii au insistat în privința drumului pe uscat. La 25 octombrie, oastea a intrat în Egipt la Farama, lângă Pelusium. Saladin se aștepta la un atac asupra Bilbeisului și își concentrase trupele acolo, însă latinii au traversat brațele răsăritene ale Nilului cu ajutorul corăbiilor bizantine, care îi însoțiseră de-a lungul țărmului, și au mers rapid spre Damietta, bogata fortăreață care controla brațul principal al Nilului, de unde flota putea naviga spre Cairo. Saladin a fost luat prin surprindere. Nu a îndrăznit să plece din Cairo de teamă că simpatizanții fatimizilor ar fi fost încurajați să se revolte. În schimb, a trimis întăriri la Damietta și a trimis scrisori în Siria pentru a cere sprijin lui Nur ed-Din. Garnizoana Damiettei aruncase un lanț gros de-a curmezișul fluviului. Corăbiile bizantine, care aveau deja de înfruntat un vânt potrivnic, nu au putut naviga pentru a intercepta trupele și proviziile care soseau de la Cairo. Un atac asupra fortăreței ar fi putut duce la cucerirea ei, însă, cu toate că Andronic Kontostephanos a propus o acțiune imediată, de teamă că proviziile sale vor începe să se termine, Amaury era copleșit de

[39] Abu Shama, pp. 147–148; Ibn al-Athir, p. 568.

masivitatea fortificațiilor. Dorea să construiască mai multe turnuri de asediu. Primul său turn fusese plasat dintr-o eroare de judecată împotriva porțiunii celei mai puternice a zidurilor. Spre oroarea creștinilor și a musulmanilor locului, grecii și-au folosit mașinile de asediu pentru a bombarda un cartier sanctificat de o capelă a Sfintei Fecioare ridicată pe locul în care se oprise din fuga sa. În fiecare zi în oraș ajungeau forțe proaspete. Și, cu fiecare zi, rațiile marinarilor bizantini și ale compatrioților lor de pe țărm erau reduse, fără a primi ajutor de la aliații lor latini, care erau bine aprovizionați. În fiecare zi Kontostephanos se ruga de Amaury să încerce un atac de anvergură asupra zidurilor, iar Amaury îi răspundea că riscul era prea mare. Comandanții săi, întotdeauna bănuitori la adresa bizantinilor, șopteau că zelul lui Kontostephanos era inspirat de dorința de a dobândi Damietta ca parte a pradei imperiale. La început de decembrie devenise limpede că expediția eșuase. Grecii nu mai puteau continua fără hrană. O barcă incendiară lansată de apărători pe mijlocul fluviului provocase pagube importante, cu toate că intervenția promptă a lui Amaury diminuase pierderile. Fortăreața era de acum bine apărată și bine aprovizionată și se spunea că o oaste musulmană se apropie din Siria. Când anotimpul ploios a sosit mai devreme și a transformat tabăra creștină într-o mocirlă, ridicarea asediului a devenit inevitabilă. Nu se știe cine dintre Amaury sau Kontostephanos a inițiat negocierile cu sarazinii și nu ne sunt cunoscute nici condițiile acordului. Creștinii au primit, probabil, o sumă de bani, iar Amaury a crezut cu siguranță că un semn amical față de Saladin îl va disocia pe acesta de Nur ed-Din cu care se bănuia că relațiile nu sunt tocmai cordiale.

La 13 decembrie, creștinii au dat foc tuturor mașinilor de asediu pentru ca acestea să nu cadă în mâinile musulmanilor și au plecat de la Damietta. Oastea a ajuns la Ascalon pe 24. Flota a fost mai puțin norocoasă. Pe când naviga spre miazănoapte s-a stârnit o furtună. Marinarii înfometați nu și-au putut controla corăbiile și multe dintre acestea s-au scufundat. Timp de mai multe zile leșurile grecilor au fost azvârlite pe țărmul Palestinei. Kontostephanos a reușit să scape și a ajuns în Cilicia, de unde a pornit mai departe

pe uscat pentru a-i raporta împăratului. Resturile flotei au ajuns pe malurile Bosforului la începutul noului an.[40]

Sfârșitul dezastruos al expediției a dat naștere în chip inevitabil unor acuzații. Francii i-au considerat pe greci vinovați de faptul că nu avuseseră suficiente provizii; grecii, cu mai multă îndreptățire, le-au reproșat francilor nesfârșitele amânări. Atât Amaury, cât și împăratul au realizat însă că alianța nu trebuia ruptă, deoarece Saladin era, din momentul respectiv, stăpânul de necontestat al Egiptului.

Saladin era prea abil pentru a cădea în capcana diplomatică ce-i fusese pregătită de Amaury. Nur ed-Din avusese încredere în Shirkuh, dar era neîncrezător în privința ambițiilor noului conducător al Egiptului. Saladin s-a comportat, cu toate acestea, în modul cel mai corect. În aprilie 1170, tatăl său, Najm ed-Din Ayub, a fost trimis la Nur ed-Din cu o unitate de trupe siriene, pe de o parte ca gest de prietenie, pe de altă parte pentru a da un indiciu. Ayub fusese devotat stăpânului său. Cum un mare număr de negustători din Damasc au însoțit convoiul, nerăbdători să inițieze legături comerciale cu Cairo, Nur ed-Din însuși a întreprins o diversiune împotriva Kerakului cu scopul de a permite marii caravane să treacă fără incidente prin teritoriul Transiordaniei.[41] A fost singura acțiune a lui Nur ed-Din împotriva francilor. Pe durata expediției egiptene îi lăsase în pace, iar

---

[40] Guillaume de Tyr, XX, 14–17, pp. 962–971; Cinnamus, pp. 278–280. Acesta susține că, după terminarea campaniei, Saladin s-a oferit să-i plătească lui Manuel un tribut anual, dar că împăratul a refuzat; Niketas Choniates, pp. 209–219, susține că împăratul a făcut pace cu Egiptul; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 56–59; Abu Shama, pp. 151–113; Ibn al-Athir, pp. 668–670, și *Atabegs*, pp. 259–260. Mihail Sirianul (III, p. 335 și versiunea armeană, pp. 369–370) sugerează că grecii au fost cumpărați de Saladin pentru a renunța la campanie. Versiunea sa este atât de antigrecească încât are o valoare îndoielnică. Guillaume de Tyr afirmă că armistițiul a fost solicitat mai întâi de Kontostephanos, în timp ce, pentru Niketas, regele ar fi avut inițiativa.

[41] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 59–60; Abu Shama, pp. 153–154; Ibn al-Athir, *Atabegs*, pp. 260–261.

în ianuarie 1170 fuseseră chiar în măsură să ia în stăpânire castelul Akkar, la sud de Buqaia, care fusese pierdut probabil în 1165. Ca regent la Tripoli, Amaury a dăruit Ospitalierilor acest castel împreună cu orașul Arqa. Astfel ordinul controla la acel moment întreaga vale.[42]

Pe 29 iunie 1170, Siria a fost lovită de un cutremur teribil, la fel de distrugător ca și cel din 1157. Pentru următoarele câteva luni, creștini și musulmani deopotrivă au fost ocupați cu repararea fortificațiilor distruse. Alep, Shaizar, Hama și Homs au fost toate puternic lovite, după cum au fost și Krak des Chevaliers, Tripoli și Jebail. La Antiohia pagubele au fost enorme, însă francii le-au interpretat drept semn al pedepsei divine. Patriarhul grec și clerul său oficiau Sfânta Liturghie în momentul în care Catedrala Sf. Petru s-a prăbușit peste ei. În vreme ce Athanasie murea sub dărâmături, principele Bohemund și Curtea sa au plecat în grabă la Qosair, la rivalul latin Aimery, pentru a-l ruga să se întoarcă în scaun. Scurtul episod al stăpânirii ecleziastice bizantine luase sfârșit.[43]

Împăratul nu a putut interveni, oricât de mânios a fost la primirea veștii, din pricină că lucrurile mergeau rău în Cilicia. Prințul armean Thoros murise în 1168, lăsând moștenitor un copil, pe Rupen al II-lea. Acesta trebuia să-i succeadă având drept regent pe un senior franc numit Thomas, a cărui mamă fusese sora lui Thoros. Succesiunea a fost însă contestată de fratele lui Thoros, Mleh. Acesta depusese pe vremuri jurământul de Templier, apoi, după ce se certase cu Thoros și încercase să-l asasineze, fugise la Nur ed-Din și devenise musulman. La începutul lui 1170, Nur ed-Din i-a pus la dipoziție trupe nu numai pentru a-și detrona nepotul, dar și pentru a invada câmpia Ciliciei și a cuceri Mamistra, Adana și Tarsus de la bizantini. Apoi i-a atacat pe Templieri la Baghras. Bohemund a făcut apel la Amaury, care a mers

---

[42] Abu Shama, p. 149. Ospitalierii au primit Akkar și Arqa după cutremurul din luna iunie (Röhricht, *Regesta*, p. 125).

[43] Mihail Sirianul, III, p. 339; Ibn al-Athir, *Atabegs*, pp. 262; Guillaume de Tyr, XX, 18, pp. 971–973.

în Cilicia și a restabilit temporar stăpânirea imperială. Această acțiune amicală l-a putut împăca pe Manuel pentru pierderea controlului ecleziastic asupra Antiohiei. Mleh era însă imposibil de stăpânit. Peste doar un an a reușit să-l captureze pe Constantin Coloman și a invadat din nou Cilicia.[44]

În acest timp, Nur ed-Din era ocupat mult mai la răsărit. Fratele său, Qutb ed-Din din Mosul, murise în vara lui 1170. Cei doi fii ai săi, Saif ed-Din și Imad ed-Din, își disputau moștenirea și au trecut câteva luni înainte ca Nur ed-Din să rezolve chestiunea potrivit dorinței sale. Răgazul a fost folositor francilor, însă chestiunea Egiptului rămânea nerezolvată. Amaury a rămas fidel politicii sale de alianță strânsă cu împăratul și de apeluri constante adresate Occidentului. În primăvara lui 1171 s-a decis să facă o vizită personală la Constantinopol. Plecarea i-a fost amânată de o ofensivă neașteptată a lui Saladin împotriva frontierei sudice. La începutul lui decembrie 1170, o mare oaste egipteană și-a făcut apariția lângă Daron, cea mai sudică fortăreață a francilor de pe țărmul Mediteranei. Fortificațiile acesteia erau slabe și, cu toate că Saladin nu avea mașini de asediu, cucerirea părea iminentă. Amaury, luând cu sine pe patriarh și relicva Sfintei Cruci, a pornit în grabă spre Ascalon cu o oaste mică, dar bine antrenată. A ajuns la 18 decembrie și s-a îndreptat spre fortăreața templieră Gaza, pe care a lăsat-o în grija lui Miles de Plancy, în timp ce Templierii i s-au alăturat în marșul spre Daron. A reușit să treacă prin rândurile oștii egiptene și să intre în Daron, astfel că Saladin a ridicat asediul și s-a îndreptat spre Gaza. Orașul a fost cucerit, iar locuitorii, masacrați în ciuda unei rezistențe inutile poruncite de Miles. Citadela era însă atât de puternică, încât Saladin nu a îndrăznit

[44] Guillaume de Tyr, XX, 26, pp. 991–992; Niketas Choniates, p. 183; Mihail Sirianul, III, pp. 331, 337; Sembat Conetabilul, pp. 622–625; Vahram, *Cronica în versuri*, pp 508–509; data este imposibil de deslușit. Guillaume de Tyr plasează evenimentul după vizita lui Amaury la Constantinopol, Mihail înainte de cutremurul din 1170. Tarsus era încă în mâinile grecilor atunci când Henric Leul a revenit din cruciada sa derulată în 1172 (Arnold de Lübeck, pp. 22–23).

să o atace. Drept urmare, la fel de brusc cum apăruse, a dispărut înapoi în Egipt. A trimis apoi trupe până în Golful Akaba, unde a cucerit avanpostul frânc Aila, situat la marginea golfului, în ultimele zile ale anului.[45]

Amaury a părăsit la 10 martie Acra, pornind spre Constantinopol cu o suită numeroasă, care îi includea pe episcopul Acrei şi pe mareşalul Curţii, Gerard de Pougi. Maestrul Templier, Philippe de Milly, a renunţat la funcţia sa pentru a porni înainte ca ambasador. După ce a ajuns la Tripoli, regele a navigat spre nord. A fost întâmpinat la Gallipoli de socrul său, care, din cauza vânturilor potrivnice, l-a condus pe uscat până la Heracleea. Acolo s-a îmbarcat din nou pentru a intra în capitală prin poarta palatului la portul Bukoleon, o onoare rezervată doar capetelor încoronate.

Primirea făcută i-a încântat pe Amaury şi suita sa. Manuel îi simpatiza pe occidentali în general şi îl considera pe Amaury plin de înţelegere. Şi-a arătat obişnuita generozitate copleşitoare. Familia sa, în special socrul regelui, s-a întrecut în ospitalitate. Au existat nenumărate ceremonii şi festivităţi. Au existat dansuri la Hipodrom şi plimbări cu barca în sus şi în jos prin Bosfor.[46] În mijlocul tuturor acestora împăratul şi regele au discutat proiecte. A fost elaborat şi semnat un tratat, dar conţinutul său nu este cunoscut. Se pare că, în termeni vagi, regele recunoştea suzeranitatea împăratului asupra creştinilor nativi; că Manuel a promis sprijin naval şi financiar oricând ar fi fost plănuită o nouă expediţie împotriva Egiptului şi că o acţiune comună urma a fi întreprinsă împotriva lui Mleh. Existau probabil clauze în privinţa Bisericii Ortodoxe de la Antiohia şi chiar din regat, unde Manuel asumase încă din 1169 sarcina redecorării Bisericii Naşterii Domnului din Betleem. O inscripţie pe mozaic atestă

---

[45] Guillaume de Tyr, XX, 19–20, pp. 973–977; Ibn al-Athir, pp. 577–578.

[46] Guillaume de Tyr, XX, 22–24, pp. 980–987; Cinnamus, p. 280 (o relatare foarte sumară în care spune că Amaury a promis „supunere" – βουλείασ – faţă de împărat). Mihail Sirianul, III, p. 343.

că artistul Efraim a executat lucrările la porunca împăratului. A fost totodată cel care s-a ocupat de reparațiile de la Sfântul Mormânt.[47]

Oricare vor fi fost detaliile tratatului, francii au fost foarte mulțumiți de vizită și plini de admirație față de gazda lor. Au navigat de la Constantinopol spre casă la 15 iunie, cu speranțe pentru viitor.

Apelul în Occident a avut însă mai puțin succes. Frederic de Tyr călătorea încă fără rezultat între curțile Franței și Angliei. Către sfârșitul lui 1170 Amaury i-a scris să-l invite în Palestina pe Ștefan de Champagne, conte de Sancerre, pentru a o lua de soție pe Sibylla.[48] Sugestia a fost determinată de o tragedie care a lovit familia regală. Fiul lui Amaury, Balduin, avea nouă ani și fusese trimis împreună cu alți copii de vârsta sa pentru a fi instruit de Guillaume, arhidiacon de Tyr. Era un băiat frumos și inteligent. Însă, într-o zi când copiii își puneau la încercare rezistența înfigându-și unghiile în brațele celorlalți, Guillaume a observat că prințul nu schița niciun gest. L-a urmărit cu atenție și în curând

---

[47] De Vogue, *Les Eglises de la Terre Sainte*, pp. 99–103, dă inscripția de pe mozaicurile de la Betleem. Călătorul grec Phokas se referă la ea și vorbește de reparațiile de la Sfântul Mormânt (pp. 19, 31). La Monte, în „To what extent was the Byzantine Empire the suzerain of the Crusading States?", discută problema suzeranității imperiale și consideră că nu a fost niciodată acceptată. Vezi mai sus pentru patriarhul Ierusalimului ținut în rezervă de Manuel la Constantinopol. Probabil datorită ajutorului lui Manuel au fost executate în aceeași vreme reparații la așezămintele ortodoxe din Palestina precum Lavra de la Calamon (vezi Vailhé, „Les Laures de Saint Gérasime et de Calamon" în *Echos d'Orient*, vol. II, p. 117) și mănăstirea Sf. Euthymius (vezi Johns, „The Crusaders attempt to colonize Palestine and Syria", în *Journal of the Royal Central Asian Society*, vol. XXI, pp. 292–293.)

[48] Guillaume de Tyr, XX, 25, p. 988. Ștefan era nepotul cruciatului conte de Blois și fiul cel mic al lui Thibaut, conte de Blois, Chartres și Troyes. Se născuse în jurul anului 1130 și se căsătorise fără acordul părinților în 1151 cu Matilda de Douzy (vezi Anselme, *Hist. Généalogique de la France*, II, p. 847). Însă, cum soția sa este numită uneori Alix, alteori Maria, este probabil că a fost căsătorit de mai multe ori și că era văduv în 1170.

a realizat că băiatul era insensibil la durere pentru că era bolnav de lepră.[49] Era pedeapsa lui Dumnezeu pentru căsătoria incestuoasă a părinților, Amaury și Agnes. A fost o veste îngrozitoare pentru regat. Chiar dacă Balduin ar fi crescut, nu ar fi putut niciodată perpetua dinastia. Tânăra regină greacă putea încă să aibă un fiu, dar pentru orice eventualitate, din rațiuni de siguranță, Amaury a considerat înțelept să o căsătorească pe fiica mai mare cu un prinț occidental experimentat, care putea acționa la nevoie ca regent sau chiar ca rege. Ștefan a acceptat invitația și a debarcat în Palestina însoțit de un număr de cavaleri în vara anului 1171, cu câteva zile înainte ca Amaury să revină de la Constantinopol. Nu i-a plăcut însă Palestina. A întrerupt brusc negocierile legate de căsătorie și, după ce a făcut un pelerinaj la Locurile Sfinte, a plecat împreună cu însoțitorii săi spre nord, intenționând să viziteze Constantinopolul. Pe când trecea prin Cilicia, a fost oprit de Mleh al Armeniei, care l-a jefuit de tot ce avea.[50]

În anul următor a sosit la Ierusalim un vizitator încă și mai important, în persoana lui Henric Leul, duce al Saxoniei și Bavariei, nepot al împăratului Lothar și ginere al lui Henric al II-lea al Angliei. La rândul său a refuzat să lupte pentru Cruce. Venise doar ca simplu pelerin și s-a întors cât a putut de repede în Germania.[51]

Indiferența occidentalilor a însemnat o cruntă dezamăgire. Însă poate că nu era nevoie imediat de o expediție împotriva Egiptului. Relațiile lui Saladin cu Nur ed-Din păreau pe punctul de a se rupe. În ianuarie 1171, Nur ed-Din a instalat la Mosul, unde cârmuia nepotul său, Saif ed-Din, o garnizoană proprie și a anexat la domeniile sale Nisibin și valea Khabur, în timp ce Sinjar a fost dăruit nepotului său favorit Imad ed-Din. Apoi, preocupat în chip pios de triumful ortodoxiei islamului, i-a scris lui Saladin, cerându-i ca

---

[49] Guillaume de Tyr, XXI, I, pp. 1004-1005.

[50] *Ibid.* XX, 25, p. 988.

[51] Cruciada sa este descrisă amănunțit de Joranson, „The Crusade of Henry the Lion", în *Medieval Essays presented to G.W. Thompson*. Principala sursă folosită este Arnold de Lübeck.

în moscheile din Egipt să nu mai fie pronunțat numele califului fatimid, ci al califului din Bagdad. Saladin nu a dorit să dea curs solicitării. După două secole de domnie fatimidă, influența șiită era puternică în Egipt. Mai mult decât atât, deși Nur ed-Din îi era stăpân, autoritatea lui în Egipt îi fusese conferită de califul fatimid. S-a eschivat până când, în luna august, Nur ed-Din a amenințat că va veni personal în Egipt dacă nu i se va da ascultare. După ce a luat măsuri de precauție, Saladin a pregătit schimbarea. Nimeni nu a îndrăznit să facă prima mișcare până când, în prima zi de vineri a anului musulman 567, un derviș din Mosul aflat în călătorie a intrat cu îndrăzneală în amvonul Marii Moschei și s-a rugat pentru califul al-Mustadi. Exemplul său a fost urmat în întregul Cairo. La palat, califul fatimid al-Adid era pe moarte. Saladin le-a interzis slujitorilor să-i dea vestea. „Dacă își va reveni, va afla foarte repede", a spus. „Dacă este să moară, atunci să moară măcar în pace." Însă când bietul tânăr, cu câteva ore înainte de a muri, a cerut să-l vadă pe Saladin, cererea i-a fost refuzată, de teama unui complot. Saladin a regretat refuzul, dar era tardiv, și a vorbit despre calif cu afecțiune. Odată cu al-Adid a pierit dinastia fatimidă. Prinții și prințesele în viață au rămas captivi pentru a-și petrece restul vieții în lux, dar lipsiți de contacte cu lumea înconjurătoare.[52]

Câteva zile mai târziu, Saladin a pornit să atace castelul Montreal la sud de Marea Moartă. A grăbit asediul foarte tare, în timp ce Amaury, din cauza informațiilor greșite primite, a părăsit Ierusalimul prea târziu pentru a mai veni în ajutor. Dar, pe când garnizoana se pregătea de capitulare, Nur ed-Din a apărut dintr-odată pe drumul spre Kerak. Drept urmare, Saladin a ridicat asediul. I-a transmis lui Nur ed-Din că războaiele fraților săi din Egiptul de Sus l-au constrâns să se întoarcă la Cairo. Pentru Nur ed-Din acțiunea părea mai degrabă o trădare care trebuia pedepsită cu forța. Auzind de nemulțumirea acestuia, Saladin s-a îngrijorat și a convocat o adunare a familiei și a principalilor săi comandanți.

---

[52] Ibn al-Athir, pp. 575–580, și *Atabegs*, pp. 202–203; Kemal ad-Din, ed. Blochet, p. 551; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 61–62.

Cei mai tineri membri ai familiei au înclinat spre sfidarea puterii lui Nur ed-Din. Însă tatăl lui Saladin, bătrânul Najm ed-Din Ayub, s-a ridicat pentru a spune că el rămâne fidel stăpânului său şi l-a dojenit pe Saladin pentru ambiţie. L-a mustrat mai apoi şi în particular pentru faptul că a lăsat ca ambiţiile sale să-i fie atât de evidente. Saladin i-a urmat povaţa şi a trimis scuze lui Nur ed-Din, care, pentru moment, le-a acceptat.[53]

În vara lui 1171, Nur ed-Din a plănuit o expediţie în Galileea, dar mai apoi a renunţat la ea. Spre sfârşitul toamnei, deranjat de un act de piraterie comis de francii din Latakia împotriva a două nave egiptene de comerţ, a devastat teritoriile Antiohiei şi Comitatului de Tripoli, a distrus castelele Safita şi Araima şi a fost convins să se retragă doar printr-o mare sumă de bani.[54] În 1172 a menţinut însă pacea, pe de o parte datorită neîncrederii sale în Saladin, iar pe de altă parte pentru că a încercat să obţină ajutorul selgiucizilor împotriva Antiohiei. Însă sultanul selgiucid, după ce a primit de la Constantinopol un avertisment sever, a respins propunerea şi a iniţiat un război de doi ani împotriva danişmenzilor. Alianţa bizantină, deşi nu a dat rezultate spectaculoase, a salvat cel puţin Antiohia de o coaliţie între Alep şi Konya.[55] Cam în aceeaşi vreme, Nur ed-Din a acceptat să-l elibereze pe Raymond de Tripoli pentru suma de 80 000 de dinari. Regele şi Ospitalierii au strâns cea mai mare parte din

---

[53] Guillaume de Tyr, XX, 27, pp. 992–994; Ibn al-Athir, pp. 581–583, şi *Atabegs*, pp. 286–288; Kemal ad-Din, ed. Blochet, p. 552; Maqrisi, ed. Blochet, *Revue de l'Orient Latin*, vol. VIII, p. 506. Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 62–63 care oferă o relatare vagă şi plină de tact, amestecând expediţiile din 1171 şi 1173. El pune pe seama lui Saladin afirmaţia potrivit căreia nu intenţiona să ia în calcul opoziţia faţă de Nur ed-Din (p. 65).

[54] Ibn al-Athir, *Atabegs*, p. 279; Kemal ad-Din, p. 584; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, p. 62, susţine greşit că Nur ed-Din a cucerit Arga, pe care o confundă cu Araima.

[55] Cinnamus, pp. 291–292; Imad ed-Din, pp. 159–160. Henric Leul a fost primit cu ospitalitate de Kilij Arslan atunci când a trecut prin Anatolia la revenirea din Palestina.

bani și lui Raymond i s-a permis să se întoarcă acasă. Nu a mai plătit niciodată cei aproape 30 000 de dinari pe care îi mai datora lui Nur ed-Din.[56]

Războiul s-a reluat în 1173. Amaury s-a simțit suficient de sigur pentru a porni spre nord, în Cilicia, ca să-l pedepsească pe Mleh pentru nelegiuirea comisă împotriva lui Ștefan de Champagne și să-și țină promisiunea făcută împăratului. Campania nu a avut alt rezultat decât încetinirea expansiunii lui Mleh.[57] Nur ed-Din a folosit prilejul pentru a invada Transiordania și l-a chemat în sprijin pe Saladin. Credincios sfatului tatălui său, Saladin a sosit din Egipt cu o oaste și a început să asedieze Kerak. În acest timp, Nur ed-Din venea dinspre Damasc. La apropierea acestuia, Saladin a ridicat asediul și s-a întors în Egipt afirmând, în chip adevărat, că tatăl său era grav bolnav. Era însă evident că nu dorea să distrugă statul-tampon creștin care se afla între el și cuceritorul său stăpân. Nur ed-Din, la rândul său, și-a stabilit tabăra sub zidurile Kerakului. Fieful Transiordaniei căruia îi era capitală aparținea unei moștenitoare, Ștefania de Milly. Primul ei soț, Onfroy, moștenitorul Toronului, murise cu câțiva ani mai devreme. Al doilea soț, seneșalul lui Amaury, Miles de Plancy, era plecat alături de rege. În ajutorul ei a sărit primul ei socru, bătrânul conetabil Onfroy al II-lea de Toron. La mobilizarea forțelor regatului, Nur ed-Din s-a retras. Furia sa împotriva lui Saladin a fost fără margini. Când a aflat, în luna august, de moartea lui Najm ed-Din Ayub, fidelul său slujitor, a jurat să invadeze personal Egiptul în primăvara următoare.[58]

Această dezbinare a lumii musulmane trebuia să-i consoleze pe frânci, care, în toamna lui 1173, au primit propuneri pentru

---

[56] Abu Shama, p. 168; Guillaume de Tyr, XX, 28, p. 995. Circumstanțele eliberării lui Raymond sunt neclare. Vezi Baldwin, *Raymond III of Tripolis*, p. 11 și n. 23. Data se situează între septembrie 1173 și aprilie 1176.

[57] Guillaume de Tyr, XX, 26, pp. 991–992. Guillaume contopește probabil două expediții ale regelui Amaury.

[58] Ibn al-Athir, pp. 587–593, și *Atabegs*, p. 293; Kemal ad-Din, ed. Blochet, p. 553; Maqrisi, ed. Blochet, *Revue de l'Orient Latin*, vol. VIII, pp. 509–511. Najm ed-Din Ayub a murit de pe urma unei căzături de pe cal pe când juca polo.

o altă neașteptată perioadă de liniște. Puține se mai auziseră despre asasini în ultimele decenii, cu excepția uciderii arbitrare a lui Raymond de Tripoli în 1152. Ei își consolidaseră în liniște teritoriul în Munții Nosairi. De regulă, ei nu exprimaseră animozitate față de frânci. Dușmanul lor de moarte era Nur ed-Din, a cărui putere le limitase extinderea spre est. El fusese totuși incapabil să-i elimine, iar un pumnal găsit pe una dintre pernele sale într-o noapte îl atenționase să nu împingă lucrurile prea departe. Șiiți mai degrabă decât sunniți în alegerile lor religioase, pentru Asasini sfârșitul califatului fatimid a constituit o mare surpriză. În 1169, comandamentul Asasinilor de la Alamut, în Persia, a trimis un nou conducător al provinciei Nosairi, pe al-Rașid ed-Din Sinan din Basra. Acest formidabil șeic, care a devenit cunoscut frâncilor drept Bătrânul din Munți, a inițiat o politică mai activă. El a trimis sol la Amaury, sugerând o alianță strânsă împotriva lui Nur ed-Din și sugerând că el și oamenii săi iau în calcul convertirea la religia creștină. În schimb pare să fi cerut să se renunțe la un tribut pe care Templierii din Tortosa reușiseră să îl impună unor sate ale Asasinilor. Indiferent dacă Amaury a crezut sau nu că Asasinii vor deveni vreodată creștini, el a fost bucuros să le încurajeze prietenia. Trimișii șeicului Sinan au revenit în munți cu promisiunea că în curând vor fi urmați de o ambasadă frâncă. Pe când trecuseră de Tripoli, un cavaler templier, Gauthier de Mesnil, cu acordul marelui său maestru, i-a atras într-o ambuscadă și i-a ucis pe toți. Regele Amaury a fost înspăimântat. Politica sa era subminată, iar onoarea îi era pătată doar pentru că ordinul era prea lacom ca să sacrifice o parte din veniturile sale. A poruncit marelui maestru Odo de Saint-Amand să-l predea pe vinovat. Odo a refuzat, oferindu-se doar să-l trimită pe Gauthier pentru a fi judecat de papă, singurul a cărui autoritate era recunoscută. Amaury era însă prea furios pentru a ține seamă de regulamentele ordinului. A pornit în grabă cu trupe spre Sidon, unde se aflau marele maestru și sfetnicii săi, și-a croit drum în interior și l-a răpit pe Gauthier, pe care l-a aruncat în temniță la Tyr. Asasinii au fost asigurați că se va face dreptate, iar ei au acceptat scuzele

regelui. În acest timp regele intenționa să ceară de la Roma dizolvarea ordinului.[59]

Anul 1174 a început bine pentru creștini. Asasinii se arătau prietenoși, iar alianța cu Bizanțul se menținea în condiții bune. Tânărul rege al Siciliei, Guillaume al II-lea, promisese pentru primăvară ajutorul său naval. Discordia dintre Nur ed-Din și Saladin ajunsese într-un punct de criză, iar Saladin însuși nu era deloc sigur în Egipt, unde nobilimea șiită țesea din nou intrigi împotriva sa, intrând în legătură cu latinii. În 1173, Saladin și-a trimis fratele mai vârstnic, Turan Șah, să cucerească Sudanul pentru a-i servi drept refugiu pentru familie în cazul în care situația s-ar fi înrăutățit. Turan a cucerit țara până la Ibrim, lângă Wady Halfa, unde i-a ucis pe episcopul copt, pe credincioșii acestuia și turma de cei șapte sute de porci. A raportat însă că ținutul nu era deloc potrivit ca refugiu. Saladin l-a trimis apoi în sudul Arabiei, zonă pe care o prefera. Turan a cucerit-o în numele fratelui său și a domnit acolo ca vicerege până în 1176.[60]

Nu era însă nevoie să se fugă de furia lui Nur ed-Din. În primăvara lui 1174, atabegul a sosit la Damasc pentru a pregăti campania în Egipt. Într-o dimineață, pe când călărea prin livezi cu prietenii săi, le-a vorbit despre nesiguranța vieții omenești. Nouă zile mai târziu, pe 15 mai, a murit de amigdalită. Fusese un mare cârmuitor și un om bun, care iubise justiția înainte de orice. După boala survenită cu nouăsprezece ani mai devreme, ceva din energia sa îl părăsise și din ce în ce mai mult timp era dedicat exercițiilor pioase. Dar pietatea sa, oricât de rigidă ar fi fost, i-a adus respectul deopotrivă al supușilor și dușmanilor. Era auster și zâmbea rareori. Trăia în chip simplu și și-a forțat familia să facă la fel, preferând să cheltuiască vastele sale venituri pe acte caritabile. A fost un administrator grijuliu și atent, iar cârmuirea înțeleaptă i-a consolidat regatul pe care îl cucerise cu sabia. În particular a căutat să

---

[59] Guillaume de Tyr, XX, 29–30, pp. 995–999.

[60] Ibn al-Athir, pp. 599, 602–603, și *Atabegs*, p. 293; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 65–66.

domolească firea nestatornică a emirilor turci şi kurzi, aşezându-i pe domenii în schimbul cărora furnizau ostaşi, dar propriile sale curţi de judecată au ţinut totul sub control strict. Acest feudalism moderat a contribuit în mare măsură la restabilirea prosperităţii Siriei după aproape un secol de stăpânire a normanzilor. Era înalt şi cu pielea închisă la culoare, aproape lipsit de barbă, cu trăsături regulate şi o expresie blândă şi tristă. Jocul de polo era singura lui recreaţie.[61]

Succesorul lui Nur ed-Din a fost fiul său, Malik as-Salih Ismail, un băiat de unsprezece ani, care îl însoţise la Damasc. Acolo, emirul Ibn al-Muqaddam, sprijinit de mama băiatului, a asumat regenţa, în vreme ce Gümüştekin, guvernatorul Alepului, oraş care fusese principala reşedinţă a lui Nur ed-Din, s-a proclamat la rândul său regent. Vărul regelui, Saif ed-Din din Mosul, a intervenit şi a anexat Nisibin şi întregul Jezireh până la Edessa. Saladin, în calitate de guvernator al celei mai bogate provincii, a scris la Damasc pentru a cere regenţa pentru sine. Pe moment era însă lipsit de putere pentru a da urmare acestei pretenţii.[62] Colapsul unităţii musulmane a oferit francilor o şansă de care Amaury s-a grăbit să profite. În iunie s-a îndreptat spre Banyas. Al-Muqqadam a pornit de la Damasc pentru a-l întâlni şi, aşa cum probabil Amaury intenţiona, i-a propus să se retragă în schimbul unei mari sume de bani, a eliberării captivilor franci şi a unei alianţe viitoare împotriva lui Saladin.[63] Amaury, care începuse să sufere de dizenterie, a acceptat propunerile. După parafarea acordului, a călărit spre Ierusalim prin Tiberiada şi Nablus, refuzând confortul unei litiere. A ajuns în capitală grav bolnav. La patul său au fost chemaţi doctori greci şi sirieni cărora le-a cerut să-i ia sânge şi să-i dea un purgativ. A fost refuzat, pentru că l-au considerat prea slăbit pentru a rezista tratamentului. Astfel a recurs la medicul său franc, care nu a avut astfel de scrupule. Tratamentul

---

[61] Ibn al-Athir, pp. 604–605; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, p. 65.

[62] Ibn al-Athir, pp. 606–609; Kemal ad-Din, ed. Blochet, pp. 558–650.

[63] Guillaume de Tyr, XX, 31, p. 1000; Abu Shama, p. 162; Ibn al-Athir, p. 611.

a părut să-i facă bine pentru o zi, două. La 11 iulie 1174, a murit la vârsta de 38 de ani.[64]

Dacă istoria este doar o chestiune de provocare și răspuns, atunci întărirea unității islamului sub conducerea lui Zengi, Nur ed-Din și Saladin a fost o reacție inevitabilă la Prima Cruciadă. Însă soarta a fost adeseori prea capricioasă. La începutul lui 1174, steaua lui Saladin părea să apună. Moartea lui Nur ed-Din și cea a lui Amaury, niciuna dintre ele de așteptat, l-au salvat și i-au deschis poarta pentru victoriile ce aveau să vină. Pentru latinii din Orient, moartea lui Amaury, într-o asemenea conjunctură, și accidentele care i-au lovit familia au prevestit sfârșitul regatului. Amaury a fost ultimul rege creștin al Ierusalimului demn de tronul său. Făcuse greșeli. Se lăsase purtat de entuziasmul nobililor săi în 1168 și de ezitările acestora în 1169. Era prea dispus să accepte daruri în bani, de care cârmuirea sa avea nevoie în acel moment, mai degrabă decât să urmeze o politică prudentă. Însă energia și spiritul său întreprinzător au fost fără margini. A arătat că nici vasalii săi și nici ordinele nu îi puteau sfida autoritatea fără a fi pedepsiți. Dacă ar fi trăit mai mult, s-ar fi putut opune caracterului inevitabil al triumfului islamului.

[64] Guillaume de Tyr, XX, 31, pp. 1000–1001. Medicul sirian a fost probabil Suleiman ibn Daoud.

Cartea a V-a

TRIUMFUL ISLAMULUI

I

UNITATEA MUSULMANĂ

„Cei înțelepți vor moșteni mărirea, iar cei nebuni vor avea parte de ocară."

Pilde, 3:35

Saladin, ce urmărea evenimentele cu înfrigurare de la Cairo, a văzut în moartea regelui Amaury un semn al favorii divine. Intrigile șiite împotriva lui au culminat în luna aprilie, când Saladin a aflat despre un complot pentru uciderea lui. Saladin a lovit fără ezitare și i-a crucificat pe capii conspirației, dar nu putea fi sigur că nu mai existau și alți pregătiți să țească planuri împotriva lui dacă se găsea vreo armată creștină care să îi ajute. Între timp, și moștenirea lui Nur ed-Din putea trece în mâinile altcuiva.[1] Acum, că Amaury nu mai era, dispăruse și pericolul unui atac pe uscat. O flotă siciliană se mai afla în larg, deoarece regele Guillaume al II-lea nu aflase încă de eșecul conspirației șiite și nici de moartea lui Amaury. La 25 iulie 1174, sicilienii și-au făcut brusc apariția în fața Alexandriei, cu 284 de corăbii încărcate cu oameni, cai și provizii, sub comanda lui Tancred, comite de Lecce.

[1] Ibn al-Athir, p. 600.

S-au trezit însă singuri, fără ajutorul pe care contau, după ce refuzaseră sprijinul împăratului. Guillaume se certase cu Manuel, deoarece acesta îi oferise lui Guillaume mâna fiicei sale Maria, după care și-a retras oferta. Guillaume, în orice caz, dorea să arate că poate face mai multe decât bizantinii în 1169. Văzând că nu au reușit să ia orașul prin surprindere și că Saladin se apropia cu armata lui, sicilienii s-au întors pe corăbiile lor și au plecat pe 1 august. Saladin avea acum cale liberă către Siria.[2]

Ibn al-Muqqadam, guvernatorul Damascului, era îngrozit și a cerut ajutorul francilor. Teama i-a crescut și mai mult când tânărul as-Salih a fugit cu mama lui la Alep, sub tutela mai fermă al lui Gümüștekin. Ibn al-Muqaddam a apelat apoi la Saif ed-Din din Mosul ca să îi vină în ajutor, dar Saif ed-Din a preferat să își consolideze cuceririle din Jezireh. Locuitorii din Damasc au cerut guvernatorului să îl cheme pe Saladin, care a pornit de îndată împreună cu 700 de călăreți. A traversat fără probleme Transiordania, deoarece francii nu au încercat să îl oprească, și a ajuns la Damasc pe 26 noiembrie. Orașul l-a primit cu bucurie. Saladin a petrecut o noapte în vechea casă a tatălui său. A doua zi dimineață, Ibn al-Muqaddam a deschis porțile citadelei în fața lui Saladin, care și-a numit fratele guvernator în numele lui as-Salih. După ce a oferit daruri generoase din vistieria lui as-Salih locuitorilor din Damasc, Saladin a pornit spre nord împotriva lui Gümüștekin.[3]

Francii au rămas neputincioși după moartea regelui Amaury. Singurul principe în viață din casa domnitoare era tânărul de 13 ani, Balduin, atins de lepră. Sora lui, Sybilla, cu un an mai mare decât el, era tot necăsătorită. Mama lui vitregă, regina Maria Comnena, dăduse naștere doar la fete, dintre care una murise, iar cealaltă, Isabella, nu avea decât 2 ani. Baronii l-au acceptat ca rege pe Balduin

---

[2] Abu-Shama, citându-l pe Imad ed-Din, pp. 164–165; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 66–67, ce datează sosirea sicilienilor pe 7 septembrie; Guillaume de Tyr, XXI, 3, p. 1007.

[3] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 67–70; Ibn al-Athir, pp. 614–616; Maqrisi, ed. Blochet, *Revue de l'Orient Latin*, vol. VIII, p. 517.

fără obiecţii. La patru zile de la moartea tatălui său, patriarhul l-a încoronat. Nu a fost numit niciun regent. Seneşalul Miles de Plancy, cel mai apropiat prieten al fostului rege şi senior al marii feude Transiordania prin dreptul soţiei, a preluat cârmuirea. Dar Miles nu era iubit, mai ales în sânul aristocraţiei locale, care îl ajutase pe contele Raymond de Tripoli să ceară regenţa. Alături de surorile regelui, Raymond era cea mai apropiată rudă din partea regală a familiei. Mama lui, Hodierna de Ierusalim, fusese mătuşa lui Amaury. Deşi Bohemund al Antiohiei descindea din sora mai mare a Hodiernei, Alice, el era cu un grad de rudenie mai îndepărtat de coroană şi locuia departe. Raymond, însă, tocmai se căsătorise cu cea de-a doua moştenitoare ca importanţă din regat, Eschiva de Bures, prinţesă de Galileea, văduva lui Gautier de Saint-Omer. Susţinătorii lui Raymond, conduşi de fostul conetabil Onfroy al II-lea de Toron, de familia Ibelin şi de Reynaud de Sidon, au insistat ca drepturile lui Raymond să fie prezentate Înaltei Curţi. Miles a tergiversat lucrurile cât a putut, dar a trebuit să se supună, iar la sfârşitul toamnei Raymond a fost instalat regent. Câteva săptămâni mai târziu, Miles, ce fusese foarte afectat de plecarea lui de la putere, a fost asasinat într-o noapte întunecată pe străzile Acrei.[4]

Raymond avea acum 34 de ani şi era un bărbat înalt, subţire, cu păr negru şi piele oacheşă şi cu un nas puternic. Era un tip rece, stăpân pe sine şi lipsit de generozitate. În el nu se mai regăsea entuziasmul cavaleresc al primilor cruciaţi. În lungii ani de captivitate citise foarte mult, învăţase araba şi studiase obiceiurile musulmanilor. Raymond privea chestiunea statelor latine din punct de vedere local şi îl preocupa supravieţuirea lor, şi nu rolul lor de vârf de lance al unei creştinătăţi agresive. Era un om capabil şi se bucura de sprijinul apropiaţilor lui, dar nu era decât regent şi avea duşmani puternici.[5]

Regenţa lui Raymond a deschis o ruptură în regat. Şi până atunci existaseră facţiuni, mai ales în timpul reginei Melisenda,

---

[4] Guillaume de Tyr, XXI, 3–4, pp. 1007–1009.

[5] Guillaume de Tyr, XXI, 5, pp. 1010–1012.

dar nu avuseseră viaţă lungă. Regele Amaury ştiuse să le ţină sub control. Acum au apărut două partide distincte. Unul era format din baronii locului şi din Cavalerii Ioaniţi, ce îl urmau pe Raymond, căutau o cale de înţelegere cu vecinii lor şi nu erau dispuşi să pornească în aventuri riscante, iar celălalt era format din nou-veniţii din Occident şi din Templieri. Acest partid era agresiv, practica un creştinism-militant şi şi-a găsit liderii potriviţi în 1175, când Reynaud de Châtillon a fost eliberat într-un final din captivitatea musulmană, împreună cu Joscelin de Edessa, un conte fără comitat, pe care destinul îl făcuse un aventurier. Animozităţile personale erau mai puternice decât diferendele politice. Cei mai mulţi nobili erau veri, iar certurile în familie sunt mereu cele mai aprige. Cele două soţii ale lui Amaury se urau reciproc. Agnes de Courtenay, sora lui Joscelin, se măritase de două ori după divorţ. Următorul ei soţ, Hugues d'Ibelin, a murit la puţini ani după căsătorie. Succesorul lui, Reynaud de Sidon, a descoperit cu bucurie că, la fel ca Amaury, era prea apropiat în grad de rudenie cu Agnes şi a obţinut o anulare a căsătoriei.[6] În vreme ce Agnes a ţinut cu tabăra fratelui ei şi cu Templierii, Reynaud s-a alăturat celorlalţi. Regina Maria Comnena s-a recăsătorit în curând cu fratele lui Hugues d'Ibelin, Balian, căruia i-a adus ca zestre feuda Nablus. A fost o căsnicie fericită, iar regina-văduvă a jucat un rol important în partidul soţului ei.[7] Reynaud de Chatillôn, la câteva luni după eliberare, s-a căsătorit cu moştenitoarea ţinutului Transiordania, Stephanie, văduva lui Miles de Plancy, care vedea în Raymond ucigaşul soţului ei.[8] Lunga dispută a lui Raymond cu cavalerii templieri a pornit de la o chestiune personală. Un cavaler flamand, Gerard de Ridfort, a venit la Tripoli în 1173 şi a intrat în serviciul contelui,

---

[6] Hugues d'Ibelin, care fusese reprezentantul lui Amaury la Cairo în 1167, a murit în 1169. El fusese logodit cu Agnes înainte ca aceasta să se căsătorească cu Amaury (Guillaume de Tyr, XIX, 4, p. 890). Guillaume aminteşte şi divorţul lui Reynaud. Tatăl lui Reynaud a demonstrat că Reynaud şi Agnes erau înrudiţi, fără îndoială la sugestia mamei ei, Beatrice, văduva lui Guillaume de Saône.

[7] Guillaume de Tyr, XXI, 18, p. 1035. Ernoul, p. 44.

[8] Ernoul, pp. 30–31.

care i-a promis mâna primei moştenitoare de seamă ce se va ivi în comitat. Dar după ce seniorul de Batrun a murit câteva luni mai târziu, lăsându-şi moştenire pământurile fiicei sale Lucia, Raymond a ignorat dreptul lui Gerard şi a căsătorit-o cu un pisan bogat numit Plivano. Acesta, lipsit de fineţe, a pus-o pe fată pe cântar şi i-a oferit lui Raymond greutatea ei în aur. Gerard, furios şi dezamăgit, s-a alăturat Templierilor şi a devenit foarte repede seneşal şi un membru important al Ordinului. Nu l-a iertat pe Raymond niciodată.[9]

Tânărul rege, conştient fiind de intrigile din jurul lui, a încercat să păstreze un echilibru între cele două partide. Raymond a rămas regentul lui timp de trei ani, dar legăturile de rudenie l-au apropiat pe tânărul Balduin mai mult de familia Courtenay. Unchiul lui, Joscelin, a devenit seneşal în 1176, iar mama lui, Agnes, a revenit la Curte. Influenţa ei a fost una dezastruoasă. Agnes era o femeie rea şi lacomă, ahtiată după bărbaţi şi bani. Nu îi fusese permis să îşi crească propriii copii. Balduin fusese lăsat în grija lui Guillaume de Tyr, iar Sybilla în cea a surorii reginei Melisende, principesa-abatisă Yvette de Bethania. Aceasta a început să intervină în vieţile copiilor. Balduin o asculta, deşi ştia că greşeşte, iar Sybilla era dominată în totalitate de Yvette.[10]

Prima datorie a lui Raymond în calitate de regent a fost să oprească ascensiunea lui Saladin. Francii nu reuşiseră să împiedice unirea Damascului cu Cairo, dar cel puţin Alepul era încă separat. De îndată ce a primit întăriri din Egipt, Saladin a plecat de la Damasc către Alep. Pe 9 decembrie 1174 a intrat în Homs şi a lăsat trupe să asedieze castelul care opunea rezistenţă. De acolo a trecut

---

[9] Ernoul, p. 114. *Estoire d'Eracles*, pp. 51–52. Plivano a plătit 10 000 de besanţi pentru mireasa lui. Dacă ar fi fost monede din aur plin, greutatea ei a fost în jur de 63 de kilograme.

[10] Joscelin este atestat ca seneşal începând cu 1177 (Röhricht, *Regesta*, p. 147). Este întotdeauna numit comitele Joscelin. În documente, Agnes este numită contesă, deoarece a fost contesă de Jaffa şi Ascalon pe timpul căsătoriei cu Amaury. Agnes nu a fost niciodată regină şi nu este numită ca atare niciodată. Guillaume de Tyr, XXI, 2, p. 1006, cu detalii despre educaţia Sybillei şi, mai sus, pentru cea a lui Balduin.

prin Hama către Alep. Deoarece Gümüştekin a închis porţile oraşului în faţa lui, Saladin a început un veritabil asediu al Alepului, pe 30 decembrie. Locuitorii erau aproape gata să se predea, dar tânărul as-Salih a coborât în mijlocul lor şi le-a cerut să îl apere de omul care îi furase moştenirea. Mişcaţi de povestea lui, apărătorii Alepului nu au cedat. Între timp, Gümüştekin a trimis după ajutor la Asasini şi la franci. Câteva zile mai târziu, lângă cortul lui Saladin au fost surprinşi câţiva Asasini, care au fost ucişi după ce au încercat disperaţi să se apere. Pe 1 februarie, comitele Raymond şi o armată de franci şi-au făcut apariţia înaintea Homsului şi au început să atace zidurile oraşului, ajutaţi şi de garnizoana castelului. Această acţiune a avut efectul scontat. Saladin a ridicat asediul Alepului şi s-a grăbit către sud. Raymond nu a rămas ca să îl întâlnească. Toată luna ce a urmat Saladin a fost ocupat cu asediului Homsului. În aprilie era deja stăpânul întregii Sirii până la Hama, dar Alepul rămăsese independent. Drept recunoştinţă faţă de latini, Gümüştekin i-a eliberat pe Reynaud de Châtillon şi pe Joscelin de Courtenay, ca şi pe alţi prizonieri creştini aflaţi în închisorile Alepului.[11]

Succesele lui Saladin l-au stârnit pe nepotul lui Nur ed-Din, Saif ed-Din din Mosul, care şi-a trimis fratele, pe Izz ed-Din, în fruntea unei armate mari, să lupte alături de Gümüştekin. Saladin, sperând probabil să dezbine Alepul şi Mosulul, s-a oferit să cedeze Hama şi Homs lui Gümüştekin. Oferta a fost respinsă. Armata aliată însă a fost prinsă într-o vale strâmtă printre dealurile de la nord de Hama şi a fost măcelărită de soldaţii lui Saladin. Saladin nu s-a simţit destul de puternic pentru a continua ofensiva. S-a ajuns la armistiţiu, datorită căruia Saladin a mai ocupat câteva oraşe la nord de Hama, dar altminteri situaţia a rămas neschimbată.[12]

---

[11] Guillaume de Tyr, XXI, 6, pp. 1012–1013, 1023; Abu Shama, pp. 167–168; Ibn al-Athir, pp. 618–620; Kemal ad-Din, ed. Blochet, pp. 562–564.

[12] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 70–71; Ibn al-Athir, pp. 621–622, numeşte locul bătăliei Coarnele de la Hama; Kemal ad-Din, ed. Blochet, p. 564.

Saladin a renunțat la așa-zisa vasalitate a sa față de as-Salih, spunând că a făcut tot posibilul pentru a-l servi cu loialitate, dar as-Salih preferase alți sfetnici și îi respinsese ajutorul. Drept urmare, Saladin și-a luat titlul de rege al Egiptului și al Siriei și a bătut monedă în nume propriu. Califul Bagdadului a aprobat mișcarea și i-a trimis veșminte regale, care au sosit la Hama, în luna mai.[13]

Armistițiul cu dinastia Zengi nu a durat prea mult. În luna martie a anului 1176, Saif ed-Din din Mosul a traversat personal Eufratul cu o armată numeroasă și s-a alăturat trupelor lui Gümüștekin în fața Alepului. Saladin, care primise din nou întăriri din Egipt, s-a deplasat într-acolo ca să îl înfrunte. O eclipsă de soare din 11 aprilie i-a îngrijorat pe soldații lui pe când traversau fluviul Orontes lângă Hama. Saif ed-Din i-a luat prin surprindere zece zile mai târziu, pe când își adăpau caii, dar a ezitat să atace imediat. A doua zi dimineață, când Saif ed-Din și-a adus toate forțele ca să atace tabăra lui Saladin la Movila Sultanului, la 20 de mile sud de Alep, era prea târziu. Prima șarjă aproape că a avut succes, dar Saladin a contraatacat în fruntea rezervelor sale și a rupt liniile inamice. Până seara, câștigase bătălia. Avuția lăsată în urmă de Saif ed-Din, care a fugit de pe câmpul de bătălie, a fost împărțită de Saladin oamenilor săi. Prizonierii au fost tratați omenește și au fost trimiși acasă. Generozitatea și bunătatea lui Saladin au făcut o impresie foarte bună.[14]

Alepul refuza în continuare să își deschidă porțile în fața lui Saladin. De aceea el a atacat și a cucerit fortărețele ce se aflau între oraș și Eufrat, Biza'a și Menbij, după care a început asediul marii fortărețe Azaz, ce controla drumul către nord. Acolo, încă o dată, aproape că a fost ucis de Asasini, care au intrat în cortul lui în timp ce se odihnea. A fost salvat de coiful de armură pe care îl purta

---

[13] Primele monede cu titlul regal al lui Saladin sunt din anul hegirei 570 (1174–1175). El nu a luat niciodată titlul de sultan, dar cronicarii arabi, chiar și contemporani, i l-au atribuit (de pildă, Ibn Jubayr și Beha ed-Din). Vezi Wiet, *op. cit.*, pp. 335–336.

[14] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 71–74; Ibn al-Athir, pp. 625–626; Beha ed-Din plasează bătălia la Tel es-Sultan și Coarnele din Hama.

sub turban. Fortăreaţa Azaz a capitulat pe 21 iunie. Pe 24 iunie Saladin a apărut din nou în faţa Alepului. Dar de data aceasta a fost dispus să negocieze. As-Salih şi prinţii ortoqizi din Hisn Kaifa şi Mardin care l-au sprijinit au fost de acord să îi cedeze lui Saladin toate pământurile pe care acesta le-a cucerit. Toţi au jurat solemn să păstreze pacea. Atunci când se semna tratatul, pe 29 iulie, sora mai mică a lui as-Salih a vizitat tabăra lui Saladin. Acesta a întrebat-o cu blândeţe ce dar i-ar plăcea, şi ea a răspuns că dorea castelul din Azaz. Atunci Saladin a returnat castelul fratelui ei.[15]

Deşi Saladin nu cucerise încă Alepul, as-Salih şi verii lui erau speriaţi. Saladin putea oricând să se înţeleagă cu Asasinii şi cu latinii. Saladin a intrat în munţii Nosairi ca să asedieze Masyaf, principala citadelă a Asasinilor. Şeicul Sinan era plecat, iar pe când se grăbea să se întoarcă, soldaţii lui Saladin ar fi putut să îl prindă, dar o forţă misterioasă i-a împiedicat. A fost ca o vrajă. Saladin însuşi era chinuit de vise ciudate. Într-o noapte s-a trezit şi a găsit pe patul lui nişte lipii pe care doar Asasinii le făceau, iar lângă ele un pumnal otrăvit şi o bucată de hârtie cu un vers ameninţător scris pe ea. Saladin era convins că însuşi Sinan, Bătrânul de pe Munte, fusese în cortul lui. Curajul i-a dispărut şi a trimis un mesager la Sinan rugându-l să i se ierte păcatele şi promiţând, în schimbul unui salvconduct, să nu-i mai deranjeze pe Asasini niciodată. Bătrânul l-a iertat şi tratatul dintre ei a fost respectat[16].

Un asemenea tratat nu putea fi încheiat cu francii. Existase un armistiţiu în 1175, atunci când Saladin, nevoit să se ocupe de Saif ed-Din, a eliberat prizonierii creştini aflaţi în mâinile lui.[17]

---

[15] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 74–75; Kemal ad-Din, ed. Blochet, pp. 146–147; Ibn al-Athir, *loc. cit.* Kemal ad-Din afirmă că locuitorii din Alep se opuneau cu vehemenţă unui tratat cu Saladin şi îl sprijineau pe as-Salih.

[16] Abu Firas, ed. Guyard, *Journal Asiatique*, 7me série, vol. IX, 1877, text în lb. arabă. pp. 455–459; Ibn al-Athir, *loc. cit.*, relatează şi despre o scrisoare de ameninţare trimisă de Sinan unchiului matern al lui Saladin, Shihab ed-Din.

[17] Guillaume de Tyr, XXI, 8, pp. 1017–1019. El îi reproşează lui Onfroy de Toron, care încheiase armistiţiul, că a pierdut ocazia să îl atace pe Saladin când acesta era încolţit.

Dar anul următor latinii au încălcat armistițiul. Pe când Saladin asedia Alepul, Raymond de Tripoli a invadat Beqa'a dinspre Buqaia, iar armata regală sub comanda lui Onfroy de Toron și a regelui de 15 ani a sosit din sud. Se pare că Raymond a suferit o mică înfrângere din partea lui Ibn al-Muqaddam, acum guvernator de Baalbek, dar creștinii au făcut joncțiunea și l-au înfrânt serios pe fratele lui Saladin, Turan Șah, și miliția din Damasc. Francii s-au retras de îndată ce Saladin s-a apropiat dinspre nord. Saladin nu i-a urmărit, deoarece era nerăbdător să se întoarcă în Egipt. L-a lăsat pe Turan Șah în fruntea unei armate numeroase în Siria, iar el a traversat rapid Transiordania și a ajuns la Cairo la sfârșitul lui septembrie.[18]

Timp de un an a fost un răgaz de pace, care a fost bine-venit pentru ambele tabere. Saladin a reorganizat Egiptul și a reconstruit și refortificat Cairo, iar regatul de Ierusalim s-a confruntat cu propriile probleme interne. În 1177, regele Balduin a devenit major, la 16 ani, și Raymond a renunțat la regență. Dar regele suferea de lepră și boala se agravase. Nimeni nu se aștepta ca el să trăiască prea mult. Pentru a asigura succesiunea, prințesa Sybilla trebuia căsătorită. În anul 1175, probabil la sugestia lui Ludovic al VII-lea al Franței, Balduin l-a invitat pe Guillaume Longue-Épéé, fiul cel mare al marchizului de Montferrat, să vină în Palestina și să accepte mâna Sybillei. A fost o alegere bună, deoarece Guillaume avea multe relații. Era văr cu împăratul Frederic Barbarossa și cu regele Ludovic al Franței. Deși nu mai era tânăr, era un bărbat galant și îndeajuns de prezentabil pentru a fi plăcut de prințesă. Guillaume a sosit la Sidon în octombrie 1176. Căsătoria cu Sybilla a avut loc după câteva zile. Guillaume a primit comitatele de Jaffa și Ascalon și a fost numit succesor la tron. Dar speranțele bazate pe vigoarea și sănătatea lui au fost zadarnice. La începutul anului 1177, Guillaume s-a îmbolnăvit de malarie. Boala a durat câteva luni și el a murit în iunie. Văduva lui a dat naștere unui fiu la sfârșitul verii, care era moștenitor la tron, dar care necesita și o regență

[18] Guillaume de Tyr, XXI, 11, pp. 1021-1023; Ibn al Athir, p. 627.

inevitabilă. Trimişii regelui prin toată Europa au căutat un alt soţ pentru Sybilla.[19]

Trimişii au căutat în Occident şi noi aliaţi împotriva lui Saladin, deoarece ştiau că repausul nu putea dura prea mult. Principii din Europa erau însă prinşi cu propriile lor treburi şi nici Constantinopolul nu putea oferi ajutor ca pe vremuri. Anul 1176 a fost un an de cotitură în istoria Bizanţului. Sultanul selgiucid Kilij Arslan al II-lea devenise foarte agitat faţă de împărat. Cât timp Nur ed-Din a fost în viaţă, Kilij Arslan al II-lea a fost ţinut în frâu, deoarece Nur ed-Din intervenise în Anatolia în 1173 ca să oprească avansul selgiucizilor în teritoriul danişmend. Generalul lui Nur ed-Din, Abdalmassih, fostul ministru al lui Qutb ed-Din la Mosul, a returnat Cezareea-Mazacha danişmendului Dhu'l-Nun şi el însuşi a rămas la Sivas cu o garnizoană. Fratele lui Kilij Arslan, Şahinşah, a fost confirmat ca stăpân al Ankarei, acolo unde fusese instalat de către împărat cu câţiva ani înainte. Dar moartea lui Nur ed-Din l-a eliberat pe Kilij Arslan de această constrângere. La sfârşitul anului 1174, Abdalmassih era deja înapoi în Mosul, Dhu'l-Nun şi Şahinşah erau în exil la Constantinopol, iar ţinuturile lor erau în mâinile lui Kilij Arslan, care după aceea şi-a întors atenţia către Bizanţ. În vara anului 1176, Manuel a hotărât să termine o dată pentru totdeauna cu turcii. Câteva mici succese din vara anterioară îl îndemnaseră să îi scrie Papei să îl anunţe că vremurile erau favorabile unei alte cruciade. Manuel urma să garanteze siguranţa drumului prin Anatolia. A trimis în Paflagonia o armată sub comanda vărului său Andronicus Vatatses ca să îl repună în drepturi pe Dhu'l-Nun, în timp ce Manuel însuşi a condus marea armată imperială, sporită cu toate întăririle pe care le-a putut aduna, către capitala Sultanului la Konya. Aflând de expediţie, Kilij Arslan a cerut pacea, dar Manuel nu mai avea încredere în cuvântul acestuia.

---

[19] Guillaume de Tyr, XXI, 13, pp. 1025–1026. Mama lui Guillaume era sora vitregă a regelui Conrad şi a tatălui lui Frederic Barbarossa. Tatăl lui Guillaume şi mama lui Ludovic, Adelaide de Maurienne, erau copiii din căsătorii diferite ai Gizelei de Burgundia.

La începutul lui septembrie, expediția din Paflagonia a eșuat dezastruos în fața zidurilor cetății Niksar. Capul lui Vatatses a fost trimis ca trofeu sultanului. Câteva zile mai târziu, armata lui Manuel a părăsit valea Meanderului, a trecut pe lângă fortăreața Sublaeum pe care o construise cu un an înainte și pe lângă lacul Egridir și s-a îndreptat către dealurile ce duceau spre mărețul lanț muntos Sultan Dagh. Căruțe încărcate cu mașinării de asediu și provizii îi încetineau înaintarea, iar turcii devastaseră regiunea. Drumul ducea prin trecătoarea numită Tzibritze de către greci, cu ruinele fortăreței Myriocephalum la capătul ei. Armata turcă se adunase în mod vizibil pe culmile dealului golaș. Generalii experimentați l-au prevenit pe Manuel să nu intre cu armata atât de înceată în trecătoare de față cu dușmanii, dar prinții tineri aveau încredere în abilitățile lor și doreau să se acopere de glorie. L-au convins pe împărat să își continue avansul. Sultanul adunase soldați de la toți aliații și vasalii. Armata lui era la fel de numeroasă ca aceea a lui Manuel, mai prost înarmată, dar mai mobilă. Pe 17 septembrie, avangarda bizantină a intrat în trecătoare. Turcii s-au retras din fața lor, doar ca să înconjoare dealurile și să năvălească pe vale asupra armatei bizantine ce tocmai trecea pe drumul îngust. Cumnatul împăratului, Balduin al Antiohiei, aflat în fruntea regimentului de cavalerie, a contraatacat, urcând cu oamenii săi pe dealuri, dar toți au fost uciși. Soldații din vale au văzut înfrângerea, dar erau atât de înghesuiți, încât abia își puteau mișca mâinile. O conducere neînfricată poate că i-ar fi salvat, dar curajul l-a părăsit pe Manuel. El a fost primul care s-a panicat și a fugit din trecătoare. Întreaga armată a încercat să îl urmeze, dar în haosul iscat căruțele de transport au blocat drumul. Puțini soldați au reușit să scape. Turcii, fluturând capul lui Vatatses înaintea lor, au măcelărit după placul inimii până la lăsarea serii. Atunci sultanul a trimis un sol la împărat, care încerca să își adune trupele în câmpie, și i-a oferit pacea cu condiția să se retragă de îndată și să distrugă fortărețele Sublaeum și Dorylaeum. Manuel a acceptat recunoscător termenii. Avangarda lui necucerită s-a întors nevătămată prin trecătoare și s-a reunit cu tristele rămășițe ale armatei

cu care Manuel se întorcea acasă, hărțuit de turcii care nu înțelegeau îngăduința lui Kilij Arslan. Acesta însă avea interese în Răsărit și nu era preocupat de o expansiune spre Apus. Tot ce dorea aici era siguranță.[20]

Manuel însă era conștient de însemnătatea dezastrului, pe care îl compara el însuși cu cel de la Manzikert, întâmplat cu un veac în urmă.[21] Impresionanta mașinărie de război construită de tatăl și de bunicul lui era acum nimicită, iar reconstruirea ei ar fi durat mulți ani. Ea nu a mai fost, de fapt, reconstruită niciodată. Bizanțul mai avea trupe suficiente pentru apărarea frontierelor și chiar pentru a repurta câteva mici victorii în următorii trei ani. Dar împăratul nu va mai putea invada niciodată Siria și nici impune voința la Antiohia. Nu mai rămăsese nimic nici din prestigiul care îl oprise pe Nur ed-Din, aflat la apogeul puterii sale, de a pătrunde prea mult în teritoriul creștin. Destinul latinilor a fost la fel de mult influențat de dezastrul de la Myriocephalum ca și cel al bizantinilor. În pofida neîncrederii și a lipsei de înțelegere reciproce, latinii înțelegeau că existența unui imperiu puternic era suprema apărare împotriva triumfului islamului. Pentru moment, știind că în Siria de nord cârmuia un băiat nevolnic precum as-Shalih, francii nu au conștientizat importanța bătăliei. Dar când Guillaume de Tyr a vizitat Constantinopolul trei ani mai târziu și a aflat pe deplin ce s-a întâmplat, a înțeles pericolul ce îi aștepta în viitor.[22]

---

[20] Nicetas Choniates, pp. 236–248; Mihail Sirianul, III, pp. 369–372. Vezi Chalandon, *Les Comnènes*, pp. 506–513 și Cahen, *La Syrie du Nord*, p. 417, n. 3, iar pentru bătălie Ramsay, „Preliminary Report", în *History and Art of the Eastern Provinces of the Roman Empire*, pp. 235–238.

[21] Nicetas Choniates, p. 249. Pe de altă parte, Manuel a încercat să minimalizeze dezastrul în scrisoarea trimisă lui Henric al II-lea al Angliei (citată în Roger de Hoveden, *Chronica*, II, p. 101). Bătălia a fost consemnată de numeroși cronicari occidentali, cum ar fi *Vita Alexandri*, în *Liber Pontificalis*, II, p. 435, și *Annales S. Rudberti Salisburgensis*, p. 777.

[22] Guillaume de Tyr, XXI, 12, p. 1025.

Deşi armata lui Manuel fusese anihilată, flota era încă puternică şi împăratul era pregătit să o folosească împotriva lui Saladin. Încă o dată, în anul 1177, a promis să o trimită în sprijinul unui atac latin asupra Egiptului. În acea vară se auziseră zvonuri despre o nouă cruciadă din Occident; se spunea că Ludovic al II-lea şi Henric al II-lea al Angliei luaseră semnul Crucii.[23] În schimb, un singur suveran occidental şi-a făcut apariţia în Palestina. În septembrie, pe când Balduin se refăcea după un atac de malarie, Filip, conte de Flandra, a acostat cu o suită numeroasă la Acra. Era fiul contelui Thierry şi al Sybillei de Anjou. Latinii, amintindu-şi de cele patru cruciade ale tatălui său şi de dragostea pioasă a mamei sale faţă de Ţara Sfântă, şi-au pus mari speranţe în el. Vestea sosirii lui Filip a adus şi patru înalţi ambasadori ai împăratului, oferind bani pentru o expediţie în Egipt, urmaţi de o flotă bizantină cu 70 de corăbii bine dotate ce a ancorat la Acra. Regele Balduin, prea slăbit pentru a merge în luptă, s-a grăbit să îi ofere regenţa lui Filip dacă ar fi condus expediţia în Egipt. Dar Filip ezita şi se eschiva, spunând că sosise în primul rând pentru pelerinaj şi că nu îşi putea asuma o asemenea răspundere singur. La sugestia lui Balduin că Reynaud de Châtillon ar putea conduce armata alături de el, Filip a criticat caracterul acestuia. I s-a arătat că flota bizantină era acolo ca să colaboreze, dar Filip a întrebat doar de ce trebuia să le facă pe plac grecilor. Într-un final a mărturisit că singurul obiectiv al vizitei în Palestina era căsătoria celor două verişoare ale sale, prinţesele Sybilla şi Isabella, cu cei doi fii mai tineri ai vasalului său preferat, Robert de Béthune. A fost prea mult pentru baronii din Ierusalim. „Noi am crezut că ai venit să lupţi pentru Cruce, iar tu vorbeşti doar de căsătorii", a exclamat Balduin d'Ibelin atunci când contele şi-a făcut cunoscute pretenţiile la Curte. Cu intenţiile curmate şi furios, Filip şi-a pregătit plecarea. Cearta i-a uluit pe ambasadorii bizantini.

---

[23] Henric al II-lea şi Ludovic al VII-lea au fost de acord prin tratatul de la Ivry (21 septembrie 1177) să plece într-o cruciadă comună (Benedict de Peterborough, I, pp. 191–194). Planul a fost abandonat la scurtă vreme.

Era clar că expediția în Egipt nu va avea loc. Au așteptat o lună, după care au plecat cu flota, dezamăgiți, ca să îi dea de veste împăratului despre incurabila frivolitate a latinilor.[24]

Contele de Flandra a părăsit Ierusalimul și s-a îndreptat spre Tripoli la sfârșitul lui octombrie. Este posibil să fi avut mustrări de conștiință, deoarece a acceptat să îl însoțească pe contele Raymond împotriva Hamei, care a primit și trupe de la regele Balduin ca să îl ajute. În vreme ce un mic contingent efectua incursiuni în teritoriile controlate de cetatea Homs, prins ulterior într-o ambuscadă și pierzând toată prada, cei doi conți au început asediul Hamei, al cărei guvernator era grav bolnav. S-au retras după apariția trupelor din Damasc, fără să fi obținut nimic. De la Tripoli contele Filip a plecat spre Antiohia, și acolo a fost de acord să îl ajute pe principele Bohemund să atace orașul Harenc. Acesta îi aparținuse lui Gümüștekin, fostul ministru al lui as-Salih, care fusese executat din ordinele stăpânului său în urma unei dispute. Vasalii lui Gümüștekin s-au răsculat împotriva lui as-Salih, dar au oprit revolta la apropierea francilor. Bohemund și Filip au început un asediu neconvingător asupra orașului. Operațiunile de tunelare nu au avut succes, iar as-Salih reușise să trimită un detașament de întăriri printre liniile francilor. Atunci când as-Salih a trimis mesageri care i-au anunțat că Saladin, adevăratul inamic al Alepului și al Antiohiei, se întorsese în Siria, francii au ridicat asediul. Filip de Flandra s-a întors la Ierusalim de Paște, apoi a luat o corabie de în Latakia către Constantinopol.

---

[24] Guillaume de Tyr, XXI, 14–18, pp. 1027–1035. Guillaume sugerează că Raymond de Tripoli și Bohemund al Antiohiei se opuseseră expediției în Egipt și că l-au convins pe Filip. Dar se știe că Ibelinii îl dezagreau pe Filip, și cum ei de regulă colaborau cu Raymond, e posibil ca Guillaume să fi exagerat. Guillaume de Tyr fusese artizanul alianței cu Bizanțul și era supărat din cauza abandonării ei, iar dispoziția lui Filip de a-i ajuta pe Bohemund și Raymond mai târziu probabil că l-a determinat să îi suspecteze. Vezi și Ernoul, p. 33, care relatează interpelarea lui Balduin d'Ibelin.

Saladin trecuse frontiera din Egipt pe 18 noiembrie.[25] Serviciul lui de informații era excelent ca întotdeauna. Știa că alianța franco-bizantină se prăbușise și că Filip de Flandra plecase în nord. Saladin a decis în favoarea unui contraatac subit de pe coastă în Palestina. Templierii au chemat toți cavalerii din ordin pentru apărarea Gazei, dar armata egipteană a înaintat direct către Ascalon. Bătrânul conetabil Onfroy de Toron era grav bolnav, iar regele abia ieșise din convalescență. Cu toate trupele pe care a reușit să le adune, 500 de cavaleri în total, și cu episcopul Betleemului purtând Sfânta Cruce, Balduin s-a grăbit către Ascalon și a intrat în fortăreață cu puțin înainte de sosirea inamicului. Balduin convocase toți soldații din regat să vină la Ascalon, dar primele trupe au fost interceptate de Saladin și capturate. Lăsând un mic detașament la Ascalon ca să îl rețină pe rege acolo, Saladin a continuat să meargă către Ierusalim. De data aceasta, Saladin a fost prea încrezător. Între el și capitala creștină nu se mai afla niciun dușman, de aceea a relaxat disciplina trupelor și a permis soldaților să se împrăștie la jefuit. Înarmat cu curajul disperării, Balduin a reușit să trimită un mesaj la Templieri, spunându-le să părăsească Gaza și să i se alăture. Atunci când Templierii s-au apropiat, Balduin a ieșit din Ascalon, a călătorit pe țărm până la Ibelin, după care a virat înspre uscat. La 25 noiembrie, armata egipteană traversa un defileu în apropiere de castelul Montgisard, la câțiva kilometri sud-est de Ramla, când latinii i-au atacat pe neașteptate dinspre nord. A fost o surpriză totală. Câteva trupe erau absente, în căutare de provizii, iar Saladin nu a mai avut timp să regrupeze restul armatei. Mulți soldați au fugit înainte de primul atac. Saladin însuși a fost salvat de garda sa personală mamelucă. Regimentele care au rămas pe loc au fost distruse aproape în totalitate. Regele s-a aflat în fruntea creștinilor. Curajul fraților Ibelin, Baudouin și Balian, și a fiilor vitregi ai lui Raymond, Hugues și Guillaume

[25] Guillaume de Tyr, XXI, 19, 25, pp. 1036, 1047–1049; Ernoul, p. 34; Mihail Sirianul, III, pp. 75–76; Abu Shama, pp. 189–192; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 76–77; Ibn al-Athir, pp. 630–633; Kemal ad-Din, ed. Blochet, pp. 148–153.

de Galileea, a contribuit decisiv la victorie. Sfântul Gheorghe a fost văzut luptând alături de ei.

După câteva ore armata egipteană fugea către casă, abandonând toată prada și prizonierii. Soldații și-au aruncat și armele pentru a putea fugi mai repede. Saladin a reușit să restabilească o oarecare ordine, dar trecerea deșertului Sinai a fost dificilă, cu beduinii hărțuindu-i pe fugarii lipsiți de apărare. De la frontiera egipteană Saladin a trimis mesageri călare pe dromaderi ca să îi asigure pe potențialii rebeli că era încă în viață. Revenirea lui la Cairo a fost anunțată în tot Egiptul prin porumbei-călători. Dar prestigiul lui suferise enorm.[26]

Pentru latini fusese o victorie măreață, care pentru moment salvase regatul Ierusalimului, dar care pe termen lung nu a schimbat nimic. Resursele Egiptului erau nelimitate, iar francii erau mereu în criză de oameni. Dacă regele Balduin ar fi putut să îl urmărească până în Egipt sau să atace Damascul, puterea lui Saladin ar fi fost zdrobită, dar fără ajutor extern nu își putea expune armata riscului unei ofensive. A hotărât în schimb să ridice o serie de fortificații de-a lungul frontierei cu Damascul, acolo unde pierderea Banyasului a afectat sistemul defensiv al regatului. Onfroy de Toron se ocupa de fortificarea dealului Hunin, pe drumul de la Banyas la Toron, iar regele Balduin a început construirea unui castel pe Iordanul superior, între lacul Huleh și Marea Galileei, care să controleze vadul unde Iacov s-a luptat cu îngerul, numit și Vadul Iabocului. Ținuturile riverane erau locuite de țărani și oieri musulmani, loiali fie Damascului, fie creștinilor. Ei traversau nestingheriți frontiera, marcată de un stejar grandios, iar francii promiseseră să nu fortifice niciodată acel punct de trecere. Balduin dorise să respecte tratatul și să ridice castelul în altă parte, dar punctul de vedere al Templierilor a triumfat. Musulmanii localnici i s-au plâns lui Saladin de această încălcare a cuvântului dat. Saladin a oferit regelui 60 000

---

[26] Guillaume de Tyr, XXI, 20–24, pp. 1037–1047; Ernoul, pp. 41–45; Mihail Sirianul, III, p. 375; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 75–76; Abu-Shama, pp. 184–187; Ibn al-Athir, pp. 627–635.

de monede de aur ca să oprească lucrările, iar apoi încă 100 000. Aflând refuzul lui Balduin, Saladin a jurat să treacă la acțiune.[27]

După dezastrul de la Montgisard, Saladin a rămas câteva luni în Egipt, ca să se asigure că situația era sub control. La sfârșitul primăverii anului 1178, s-a întors în Siria și a petrecut restul anului la Damasc. Singurele acțiuni de război din acel an au fost câteva atacuri și contraatacuri.[28] Mai sus la nord, între Alep și Antiohia era pace. Antiohia încheiase o alianță cu Armenia, al cărei principe renegat, Mleh, fusese alungat de pe tron de către nepotul lui, Rupen al III-lea, la scurt timp după moartea lui Nur ed-Din. Rupen era prieten cu francii și îi ajutase la asediul nereușit asupra cetății Harenc.[29] Bohemund al III-lea a căutat și prietenia împăratului, iar în 1177 s-a căsătorit cu Teodora, a doua lui soție și o rudă a lui Manuel.[30]

În primăvara anului 1179, când începea sezonul transhumanței, Balduin a început să adune oile care trebuiau să treacă din câmpiile Damascului către Banyas. Saladin l-a trimis pe Faruk-Șah, nepotul lui, să vadă ce se petrecea, cerându-i să-l informeze prin intermediul porumbeilor despre direcția urmată de franci. Pe 10 aprilie Faruk-Șah i-a surprins pe aceștia într-o vale îngustă din pădurea Banyas. Regele a fost luat prin suprindere și a reușit să scape doar mulțumită eroismului bătrânului conetabil Onfroy de Toron,

---

[27] Guillaume de Tyr, XXI, 26, pp. 1050–1051; Ernoul, pp. 51–52; Abu-Shama, pp. 194–197; Ibn al-Athir, p. 634. În acel moment Saladin era ocupat cu o revoltă la Baalbek. Vadul este traversat de un pod numit „Podul fiicelor lui Iacov".

[28] Ibn al-Athir, p. 633.

[29] Sembat Conetabilul, p. 624; Vahram, *Cronica în versuri*, p. 509.

[30] Guillaume de Tyr, XXII, 5, p. 1069. Data căsătoriei și numele miresei sunt dezbătute. *Lignages* (V, p. 446) o numește Irene și îi atribuie și o fiică pe nume Constance, altminteri necunoscută. Nu se știe dacă ea a fost o Comnenă sau s-a înrudit cu Manuel prin mama ei. Rey, „Histoire des Princes d'Antioche", *Revue de l'Orient Latin*, 1896, II, pp. 379–382, crede că Teodora a fost prima soție a lui Bohemund. Este mai probabil că prima soție a fost Orgillosa de Harenc, care apare în documente între anii 1170 și 1175 (Röhricht, *Regesta*, p. 125, 139). Guillaume spune clar că Bohemund a părăsit-o pe Teodora ca să trăiască cu Sybilla.

care a ținut piept musulmanilor cu garda sa de corp până când armata regală a scăpat. Onfroy a fost rănit grav și a murit la castelul său, Hunin, pe 22 aprilie. Până și musulmanii au elogiat caracterul său. Moartea lui Onfroy a însemnat o pierdere grea pentru regat, căci el fusese un oficial respectat în mod unanim.

Saladin, în continuarea victoriei, a început asediul castelului de la Vadul lui Iacov. Apărarea acestuia era prea eficientă, astfel că s-a retras după câteva zile și și-a așezat tabăra la Banyas. De acolo trimitea trupe în Galileea și Liban, ca să distrugă recoltele dintre Sidon și Beirut. Regele Balduin a adunat toate forțele din regat și l-a convocat și pe Raymond de Tripoli să i se alăture. Au traversat câmpia Tiberiada și Safed până la Toron. Acolo au aflat că Faruk-Șah, în fruntea unui detașament, se întorcea dintr-o incursiune pe coastă încărcat cu pradă. Francii au luat-o către nord ca să îi prindă în valea Marj Aryun, Valea Izvoarelor, între râul Litani și Iordanul Superior. Dar Saladin a văzut dintr-un post de observație aflat pe un deal la nord de Banyas că turmele de oi de pe malul opus al Iordanului se împrăștiau speriate. Și-a dat seama că pe acolo trecea armata francilor și a pornit pe urmele ei. Pe 10 iunie 1179, în vreme ce armata regală îl urmărea pe Faruk-Șah la Marj Aryun, contele Raymond și Templierii au înaintat către Iordan. La intrarea în vale s-au întâlnit cu armata lui Saladin. Templierii au inițiat bătălia pe loc, dar contraatacul lui Saladin i-a împins înapoi peste trupele lui Balduin. Acestea la rândul lor au fost angrenate în mișcare și nu peste mult timp întreaga armată a creștinilor era pe fugă. Regele Balduin și contele Raymond au reușit să treacă Litani împreună cu o parte a oștirii, adăpostindu-se la castelul Beaufort, deasupra malului vestic. Toți oamenii rămași pe malul celălalt al râului au fost masacrați sau încercuiți. Câțiva dintre fugari nu s-au oprit la Beaufort, ci au mers direct către țărm. Pe drum l-au întâlnit pe Reynaud de Sidon cu trupele lui. I-au spus că era prea târziu și acesta a făcut cale întoarsă, deși ar fi putut salva mulți fugari dacă ar fi mers până la Litani.

Printre prizonierii lui Saladin se aflau Odon de Saint-Amand, mare maestru al Templului, a cărui grabă a fost cauza principală

a retragerii, Balduin d'Ibelin şi Hugues de Galileea. Hugues a fost răscumpărat foarte repede de mama lui, contesa de Tripoli, pentru 50 000 de dinari tyrieni. Pentru Balduin d'Ibelin, Saladin a cerut 150 000 de dinari, o răscumpărare demnă de un rege, într-atât evalua el importanţa lui Balduin. După câteva luni, Balduin a fost eliberat în schimbul a 1 000 de prizonieri musulmani şi a promisiunii de a face rost de bani. S-a propus un schimb - Odon în locul unui prizonier musulman de vază, dar marele maestru era prea mândru pentru a recunoaşte că mai există cineva de aceeaşi valoare cu el. A rămas aşadar în închisoare la Damasc până la moartea survenită în anul următor.

Saladin nu a profitat de victorie pentru a invada Palestina, probabil pentru că aflase de sosirea unei mari companii de cavaleri din Franţa, conduse de Henric al II-lea de Champagne, Pierre de Courtenay şi Filip, episcopul de Beauvais. A atacat în schimb castelul construit de Balduin la Vadul Iabocului şi după un asediu de cinci zile, de la 24 la 29 august, a reuşit să mineze zidurile şi să pătrundă în castel. Apărătorii au fost ucişi pe loc şi castelul, ras de pe faţa pământului. Oaspeţii francezi nu au plecat în apărarea castelului, ci s-au pregătit de întoarcerea acasă. Încă o dată cruciaţii veniţi din Occident s-au dovedit ineficienţi.[31]

După ce în luna octombrie flota egipteană a efectuat un atac reuşit în portul Acra şi după o mare incursiune musulmană în Galileea la începutul anului următor, regele Balduin a cerut un armistiţiu. Saladin a fost de acord. O secetă cumplită afectase Siria toată iarna şi primăvara, iar regiunea era ameninţată de foamete. Nimeni nu dorea incursiuni care puteau strica şi puţina recoltă rămasă. Mai mult, Saladin decisese probabil că o cucerire

---

[31] Guillaume de Tyr, XXI, 27-30, pp. 1052-1059; Ernoul, pp. 53-54; Abu Shama, pp. 194-202; Ibn al-Athir, pp. 635-636; Maqrisi, ed. Blochet, *Revue de l'Orient Latin*, vol. VIII, pp. 530-531. Nu este sigur că Odon de Saint-Amand a fost ucis, deoarece o bulă a Papei Alexandru al III-lea sugerează că acesta ar fi trăit ca prizonier. Vezi D'Albon, „La Mort d'Odon de Saint-Amand" în *Revue de l'Orient Latin*, vol. XII, pp. 279-282.

a Ierusalimului trebuia precedată de preluarea Alepului. Un tratat semnat de reprezentanții lui Balduin și Saladin în mai 1180 a stabilit un armistițiu de doi ani. Tripoli nu a fost inclus în armistițiu, dar, după ce flota egipteană a invadat portul Tortosa și Saladin a fost oprit într-un atac asupra cetății Buqaia, un tratat similar a fost încheiat și cu Raymond.[32] În acea toamnă, Saladin a urcat către Eufrat, deoarece prințul ortoqid Nur ed-Din de Hisn Kaifa, care devenise aliatul lui între timp, se certase cu selgiucidul Kilij Arslan. Nur ed-Din se căsătorise cu fiica sultanului, dar o neglija în favoarea unei dansatoare. La 2 octombrie 1180, Saladin a ținut o adunare la Samosata, la care participau prinții ortoqizi și trimiși ai lui Kilij Arslan, ai lui Saif ed-Din din Mosul și ai lui Rupen din Armenia. Toți au jurat solemn să păstreze pacea timp de doi ani.[33]

În răstimpul armistițiului, regele Balduin a încercat să construiască un front creștin împotriva islamului. Guillaume de Tyr, arhiepiscop din 1175, a participat la un conciliu la Lateran în 1179, iar pe drumul de întoarcere a vizitat Constantinopolul, în ultimele zile ale aceluiași an. Manuel a fost curtenitor și prietenos ca întotdeauna, dar Guillaume și-a dat seama că era pe moarte. Manuel nu își revenise niciodată pe deplin după șocul bătăliei de la Myriocephalum. Interesul față de Siria rămăsese însă neschimbat. Guillaume a rămas la Constantinopol timp de șapte luni. A fost prezent la fastuoasele ceremonii de căsătorie a fiicei lui Manuel, Maria, o fată bătrână de 28 de ani, cu Rainier de Montferrat, cumnatul Sybillei, și a fiului lui Manuel, Alexie, de 10 ani, cu prințesa Agnes a Franței, în vârstă de 9 ani. O delegație imperială l-a însoțit până la Antiohia.[34] Prințul armean Rupen era interesat să întărească alianța cu latinii. La începutul anului 1181 a venit în pelerinaj la Ierusalim, unde s-a căsătorit cu Isabella de Toron,

---

[32] Guillaume de Tyr, XXII, 1–3, pp. 1053–1056; Abu-Shama, p. 211; Ibn al-Athir, p. 642.

[33] Ibn al-Athir, pp. 639–640.

[34] Guillaume de Tyr, XXII, 4, pp. 1066–1068.

fiica lui Stephanie de Transiordania.[35] Chiar şi sirienii iacobiţi şi-au declarat loialitatea faţă de cauza creştinilor uniţi prin vocea patriarhului Mihail, istoricul, care a vizitat Ierusalimul şi a avut o întâlnire prelungită cu regele.[36]

Existau speranţe şi în atragerea unui aliat din Orientul Îndepărtat. Încă din 1150, în Occident circula o scrisoare scrisă de suveranul părinte Ioan împăratului Manuel. Deşi era cel mai probabil un fals al unui episcop german, relatarea despre averea şi pietatea preotului-rege era prea frumoasă pentru a nu fi credibilă. În 1177, Papa l-a trimis pe medicul Filip cu un mesaj în care cerea informaţii şi ajutor. Se pare că Filip şi-a încheiat călătoria în Abisinia, fără vreun rezultat concret.[37]

Niciun cavaler important nu a venit însă din Occident, nici măcar să accepte mâna prinţesei Sybilla şi urcarea pe tronul regatului Ierusalimului. Frederic de Tyr, în timpul vizitei la Roma, i-a trimis vorbă lui Hugues al III-lea de Burgundia, descendent din capeţieni, şi l-a implorat să accepte candidatura. Hugues a fost de acord la început, dar a preferat să rămână în Franţa. Între timp, Sybilla se îndrăgostise de Balduin d'Ibelin. Familia d'Ibelin, deşi avea origini modeste, făcea parte acum din înalta nobilime din Palestina. La moartea lui Balian cel Bătrân, fondatorul familiei, Ibelinul a fost donat Templierilor, dar Ramla a trecut la fiul cel mare al lui Balian, Hugues, iar după moartea lui Hugues, la fratele acestuia, Balduin. Balduin se căsătorise cu moştenitoarea Beisanului, dar a repudiat-o pe motiv de înrudire. Fratele cel mai mic, Balian, era acum soţul reginei Maria Comnena şi stăpân al oraşului Nablus, în numele reginei-văduve. Balduin şi Balian erau nobilii locali cu

---

[35] Sembat Conetabilul, p. 627; Ernoul, p. 31, face referire la mariaj, numindu-l pe Rupen fiul lui Thoros. Ernoul (pp. 25–30) relatează o vizită a lui Thoros la Ierusalim, care nu mai este menţionată de nicio sursă şi este cel mai probabil o legendă.

[36] Mihail Sirianul, III, p. 379.

[37] Röhricht, *Regesta*, pp. 67, 145. Pentru legenda părintelui Ioan, vezi Marinescu, „Le Prêtre Jean" în *Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine*, vol. X.

cea mai mare influență, și chiar dacă Balduin nu avea o ascendență deosebită, căsătoria lui cu Sybilla ar fi fost bine primită. Înainte de orice aranjament de logodnă, Balduin a fost luat prizonier la Marj Ayun. Sybilla i-a scris în captivitate și l-a asigurat de dragostea ei. Dar când Balduin a fost eliberat, ea i-a spus cu răceală că nu putea să se mărite cu el atâta timp cât datora o imensă sumă de răscumpărare. Argumentul ei era just, chiar dacă descurajant. Balduin, neștiind cum să facă rost de bani, s-a dus la Constantinopol și i-a cerut de la împărat. Manuel, căruia îi plăceau gesturile generoase, a plătit toată suma. Balduin s-a întors triumfător la Ierusalim la începutul primăverii anului 1180, dar Sybilla era deja căsătorită cu un alt bărbat.[38]

Agnes nu și-a agreat niciodată rudele din partea diverșilor ei soți și nu îi plăcea nici pe ibelini. Cu câțiva ani înainte sosise în Palestina un cavaler din Poitou, Amaury, al doilea fiu al contelui de Lusignan. Era un bun soldat și a fost numit conetabil după moartea lui Onfroy de Toron. Tot atunci s-a căsătorit și cu Eschiva, fiica lui Balduin d'Ibelin. Amaury era în același timp amantul lui Agnes. În Franța mai avea un frate tânăr, pe nume Guy. Cu aprobarea lui Agnes, a început să îi laude Sybillei calitățile fizice și personale ale tânărului, până când aceasta l-a rugat pe Amaury să îl aducă în Palestina. În timp ce Balduin era la Constantinopol, Amaury a fugit acasă să îl aducă pe Guy și să îl pregătească pentru noul său rol. Sybilla l-a găsit la fel de frumos pe cât i se povestise și a anunțat că intenționa să se mărite cu el. Regele, fratele ei, a protestat în zadar, deoarece era evident pentru toată lumea că Guy nu era decât un băietan slab și fără minte. Baronii din Palestina erau furioși la gândul că viitorul lor rege ar putea fi mezinul unui mic nobil francez, care nu se putea lăuda decât cu descendența din zâna apei Melusine. Dar Agnes și Sybilla l-au bătut la cap pe bietul Balduin, bolnav și obosit, până când a consimțit la căsătorie.

---

[38] Povestea de dragoste a lui Balduin d'Ibelin este relatată doar de Ernoul, pp. 48, 56–59. Ernoul se afla în serviciul fratelui lui Balduin, Balian, și era așadar bine informat în privința familiei.

În ziua de Paşte a anului 1180, Guy s-a căsătorit cu Sybilla şi a primit feudele Jaffa şi Ascalon.[39]

Familia Ibelinilor a fost revoltată, din motive personale şi politice, iar ruptura cu familia Courtenay, sprijinită de Reynaud de Châtillon, s-a lărgit. În octombrie 1180, regele a încercat să îi împace prin căsătoria surorii sale vitrege Isabella cu Onfroy de Toron. Isabella era fiica vitregă a lui Balian d'Ibelin şi Onfroy era fiul vitreg al lui Reynaud de Châtillon. Onfroy mai era şi nepot şi moştenitor al marelui conetabil şi moştenitor prin mama sa a feudei Transiordania, ceea ce îl făcea cel mai râvnit nobil şi se spera ca această alianţă să fie pe placul lui. Din cauza vârstei fragede a prinţesei, care avea doar 8 ani, ceremonia de căsătorie a fost amânată cu trei ani.[40] Logodna însă nu a folosit la nimic. Câteva zile mai târziu, familia Courtenay şi-a demonstrat puterea numind un nou patriarh. Patriarhul Amaury murise pe 6 octombrie. La 16 octombrie, capitlul Ierusalimului l-a numit patriarh, la presiunea lui Agnes de Courtenay, pe Heraclius, arhiepiscopul Cezareei. Acesta era un chipeş, deşi semianalfabet preot din Auvergne, pe care Agnes îl găsea irezistibil. Favorurile ei i-au asigurat avansul în carieră. Amanta lui pentru moment era soţia unui postăvar din Nablus, Paschia de Riveri, care a ajuns să fie cunoscută în tot regatul drept Madame la Patriarchesse. Guillaume de Tyr venise în grabă din dioceza lui pentru a preveni alegerea lui Heraclius, dar în zadar. Electorii l-au numit pe Guillaume de Tyr ca a doua opţiune,

---

[39] Guillaume de Tyr, XXII, 1, pp. 1064–1065; Ernoul, p. 59–60; Benedict de Peterborough, I, p. 343, care relatează că Sybilla îl acceptase deja pe Guy ca amant. Regele a aflat şi a vrut să îl execute, dar la cererea Templierilor i-a cruţat viaţa şi a fost de acord cu căsătoria.

[40] Guillaume de Tyr, XXII, 5, pp. 1068–1019, Ernoul, pp. 81–82. Guillaume spune că Onfroy şi-a cedat pământurile din Galileea lui Balduin în schimbul logodnei. Balduin a oferit Toronul mamei sale. Ibn Jubayr, ed. Wright, p. 304, spune că Toron „aparţine scroafei, care e mama porcului ce e senior al Acrei", iar Huninul a revenit unchiului Joscelin.

dar regele a cedat insistenţelor mamei sale şi a confirmat numirea lui Heraclius.[41]

Puterea se afla acum în mâinile familiilor Courtenay şi Lusignan şi a aliaţilor acestora, Reynaud de Châtillon şi noul patriarh. În aprilie 1181 au lovit în Guillaume de Tyr, care, fost tutore al regelui, era periculos pentru ei. Heraclius l-a excomunicat dintr-un motiv banal. În 1182 sau 1183, Guillaume a plecat la Roma ca să îşi pledeze cauza la Curtea papală. A rămas la Roma şi a murit acolo, otrăvit se pare de un emisar al patriarhului.[42] Următoarea ţintă a fost Raymond de Tripoli. În 1182, pe când se pregătea să treacă în teritoriul soţiei sale din Galileea, ofiţerii regelui i-au interzis accesul în regat, deoarece Agnes şi fratele ei Joscelin îl convinseseră pe Balduin că Raymond complota împotriva lui. Balduin a dat înapoi doar după protestele viguroase ale nobililor regatului şi a consimţit să îl vadă pe Raymond, care l-a convins de nevinovăţia lui.[43]

Intrigile din jurul regelui muribund nu ar fi fost atât de periculoase dacă situaţia externă nu ar fi fost critică. Pe 24 septembrie 1180, latinii şi-au pierdut cel mai puternic aliat atunci când

---

[41] Guillaume de Tyr, XXII, 4, p. 1068, oferă doar o relatare scurtă şi fără a aminti propria lui candidatură. Ernoul, pp. 82–84, spunând fără ocoliş că Agnes a insistat pentru alegerea lui Heraclius, pentru că „pour sa biauté l'ama" şi că îl făcuse deja arhiepiscop de Cezareea. Ernoul adaugă că Guillaume i-a prevenit pe canonici să nu îl aleagă. *Estoire d'Eracles*, II, pp. 57–59, spune că Guillaume a făcut o profeţie: Crucea a fost recuperată de un Heraclius şi va fi pierdută de un Heraclius.

[42] Ernoul, pp. 84–86; *Estoire d'Eracles*, II, pp. 57–59, care spune că Guillaume a fost otrăvit de un medic trimis de Heraclius la Roma, după care Heraclius a vizitat şi el Roma. Data plecării şi cea a morţii lui Guillaume de Tyr sunt incerte. Istoria lui se opreşte la 1183. Heraclius a vizitat Roma în 1184. Pe de altă parte, Guillaume este amintit într-un document al lui Urban al III-lea din 17 octombrie 1186, ca asesor într-un proces dintre Spital şi episcopul de Buluniyas (Röhricht, *Regesta*, *Additamenta*, p. 44). Röhricht trage concluzia că Guillaume a revenit în Ţara Sfântă (*Geschichte der Kreuzzugen*, p. 491, nota 5). Este mult mai probabilă o eroare a cancelariei papale în privinţa numelui. La 21 octombrie 1186, Joscius este amintit ca arhiepiscop al Tyrului (Röhricht, *Regesta*, p. 173).

[43] Guillaume de Tyr, XXII, 9, pp. 1077–1079.

împăratul Manuel a murit la Constantinopol. Manuel fusese un prieten sincer al francilor şi a acţionat în interesul lor, cu excepţia situaţiilor în care acesta contravenea intereselor Imperiului. Manuel a fost un bărbat strălucit şi impresionant, dar nu a fost un împărat măreţ, deoarece ambiţiile lui de a domina creştinătatea l-au împins în aventuri pe care Imperiul nu şi le mai permitea. Trupele bizantine au fost trimise în Italia şi Ungaria atunci când ar fi fost nevoie de ele pe frontiera anatoliană sau în Balcani. S-a purtat ca şi cum vistieria imperială ar fi fost inepuizabilă. Dezastrul de la Myriocephalum a dat lovitura mortală armatei bizantine, care era deja suprasolicitată. Lunga serie de concesii comerciale făcute oraşelor italiene în schimbul avantajelor diplomatice de moment a fost în detrimentul propriilor săi supuşi. Drept urmare, vistieria nu a mai fost niciodată plină. Splendoarea de la Curte a impresionat lumea şi a făcut-o să creadă că Imperiul era mai măreţ decât în realitate. Dacă Manuel ar fi trăit mai mult, probabil că flota şi aurul său ar fi fost de ajutor latinilor. Personalitatea lui a fost liantul Imperiului, iar după moartea sa, declinul a devenit evident. Manuel a refuzat să accepte apropierea morţii, agăţându-se cu disperare de profeţiile care îi promiteau încă 14 ani de viaţă şi nu a aranjat o regenţă pentru fiul său minor.[44]

Noul împărat, Alexie al II-lea, avea 11 ani. Conform unei uzanţe de mult stabilite, împărăteasa-mamă a preluat regenţa. Dar împărăteasa Maria era o francă din Antiohia. A fost primul monarh franc la Constantinopol şi ca atare nu a fost iubită de supuşi. Simpatia lui Manuel pentru latini fusese respinsă de constantinopolitani, iar amărăciunea bizantinilor a fost sporită şi de nesfârşitele dispute ecleziastice de la Antiohia. Trecerea furtunoasă a cruciaţilor prin Imperiu nu a fost uitată. Amintirea masacrelor din Cipru şi a masacrelor făcute de veneţieni, genovezi şi pisani era încă vie. Cei mai urâţi dintre toţi erau negustorii italieni, care se plimbau nestingheriţi pe străzile Constantinopolului, bucurându-se de

[44] Vezi Chalandon, *op. cit.*, pp. 605–608. Guillaume de Tyr, XXII, 5, p. 1069, relatează moartea lui Manuel.

controlul asupra comerțului bizantin, adeseori obținut prin atacarea cetățenilor pașnici din provincii. Împărăteasa l-a numit sfetnic, și probabil amant, pe nepotul soțului ei, protosebastosul Alexie Comnenul, unchiul reginei Maria a Ierusalimului. Alexie nu era iubit de popor și era nesăbuit. Împărăteasa și Alexie s-au bazat pe sprijinul francilor și al negustorilor italieni. Opoziția față de împărătească era condusă de fiica ei vitregă, Maria Porfirogeneta, și de soțul ei, Rainier de Montferrat. Complotul lor de a-l ucide pe favorit a eșuat, dar Alexie a indignat populația și mai mult atunci când a încercat să profaneze altarul, atunci când complotiștii s-au adăpostit în biserica Sf. Sofia. Împărăteasa a fost nevoită să îi ierte pe intriganți, dar în același timp l-a rugat pe cumnatul ei, Béla al III-lea al Ungariei, să-i vină în ajutor. Andronic Comnenul, vărul soțului ei, trăia acum retras pe țărmul Mării Negre, iertat fiind după cariera lui de seducător în Orient. Compatrioții lui își aminteau de galanteria și șarmul lui, iar atunci când prietenii lui l-au propus ca lider național, propunerea a fost primită cu entuziasm. În august 1182, Andronic a traversat Anatolia, învingând cu ușurință puținele trupe care nu i s-au alăturat. În curând, singurii simpatizanți ai împărătesei la Constantinopol au rămas latinii. La apropierea lui Andronic de Bosfor, populația capitalei i-a atacat pe latini. Masacrul a fost provocat de aroganța acestora, dar dimensiunea masacrului i-a îngrozit și pe cei mai patrioți dintre bizantini. Au supraviețuit doar câțiva negustori italieni, care s-au urcat în corăbii și au plecat către apus, jefuind țărmul pe măsură ce se deplasau. Drumul spre Constantinopol era deschis în fața lui Andronic.

Prima măsură luată de el a fost eliminarea rivalilor. Protosebastosul a fost aruncat în închisoare, unde i s-au scos ochii. Maria Porfirogeneta și soțul ei au murit în mod misterios. Împărăteasa a fost condamnată la moarte prin spânzurare, iar tânărul ei fiu a fost obligat să semneze sentința. Andronicus a devenit împărat asociat. Două luni mai târziu, în noiembrie 1182, tânărul Alexie al II-lea a fost ucis, iar Andronicus, la 62 de ani, s-a căsătorit cu văduva împăratului, Agnes de Franța, care avea 12 ani.

În afară de aceste crime, domnia lui Andronicus a început bine. A curățat administrația de corupție și de funcționari în exces și a insistat pentru o justiție corectă. I-a obligat pe bogați să își plătească taxele și i-a protejat pe săraci de exploatare. Provinciile nu mai fuseseră guvernate atât de bine de secole. Dar Andronicus se temea, pe bună dreptate. Multe dintre rudele sale erau invidioase, iar politica lui indignase aristocrația. Situația externă era de asemenea amenințătoare. Andronicus și-a dat seama de impresia groaznică pe care masacrul din 1182 l-a făcut în Occident și s-a grăbit să încheie un tratat cu Veneția prin care a promis o sumă compensatorie anuală pentru pierderile venețiene și a încercat să îl împace pe Papă prin construirea unei biserici catolice la Constantinopol. Andronicus a încurajat și negustorii occidentali să se întoarcă. Principalii dușmani ai Bizanțului erau însă împăratul din casa Hohenstaufen și regele Siciliei. În 1184 a avut loc căsătoria, deloc de bun augur pentru Bizanț, între fiul împăratului Frederic, Henric, și sora și moștenitoarea lui Guillaume al II-lea, Constance. Știind că sicilienii îl vor ataca în curând, Andronicus a dorit să asigure liniștea pe frontiera răsăriteană. A văzut că Saladin era în avantaj, astfel că, renunțând la politica lui Manuel, Andronicus a încheiat un tratat cu Saladin prin care acesta avea mână liberă în privința francilor, în schimbul alianței împotriva selgiucizilor. Se pare că au fost planificate și detaliile privind împărțirea cuceririlor viitoare și a sferelor de influență. Dar tratatul nu a dus nicăieri. Nesiguranța lui Andronicus l-a făcut să ia măsuri represive extrem de feroce, și nimeni în capitală nu se mai simțea în siguranță. Andronicus a lovit nu numai în aristocrație, dar și în negustori și meșteșugari, care erau arestați pentru cea mai mică suspiciune de conspirație, după care erau orbiți sau spânzurați. Atunci când, în august 1185, o armată siciliană a debarcat în Epir și s-a deplasat către Tesalonic, Andronicus a intrat în panică. Arestările în masă și execuțiile au dus la revolta populației, izbucnită după ce Isaac Angelus, un văr bătrân și inofensiv al împăratului, a reușit să evadeze în altarul catedralei Sf. Sofia, de unde a cerut ajutor. Andronicus a fost părăsit și de garda lui de corp.

A încercat să fugă în Asia, dar a fost prins şi purtat prin oraş pe o cămilă râioasă, torturat şi sfâşiat de mulţimea furioasă. Isaac Angelus a fost proclamat împărat, restabilind liniştea şi încheind o pace umilitoare cu regele Siciliei. Ca monarh, a fost ineficient. Marele imperiu devenise o putere de mâna a treia ce nu mai avea niciun cuvânt de spus în politica internaţională.[45]

Declinul Bizanţului a stricat balanţa de puteri în Orient. Principii Armeniei şi ai Antiohiei erau mulţumiţi şi au sărbătorit bucuria certându-se între ei. La aflarea veştii despre moartea lui Manuel, Bohemund al III-lea şi-a repudiat soţia greacă pentru a se căsători cu o curtezană pe nume Sybilla. Patriarhul Amaury nu fusese de acord cu căsătoria lui Bohemund cu o grecoaică, însă adulterul a fost un şoc. L-a excomunicat pe Bohemund, a pus interdicţie asupra Antiohiei şi s-a retras din nou la Qosair. Nobilii din Antiohia o urau pe Sybilla, şi nu fără motiv: ea era o spioană ce primea bani de la Saladin în schimbul informaţiilor despre forţa şi mişcările armatelor frânce. Nobilii îl sprijineau pe Amaury. Un război civil era pe cale să izbucnească, atunci când regele Balduin a trimis o delegaţie ecleziastică, în frunte cu patriarhul Heraclius, ca să medieze disputa. Amaury a fost de acord să ridice interdicţia în schimbul unei recompense financiare, dar nu şi excomunicarea. Sybilla a fost în schimb recunoscută drept prinţesă. Mulţi nobili au fost nemulţumiţi de această înţelegere şi au fugit la Curtea lui Rupen. Relaţiile dintre cei doi principi s-au complicat şi mai mult la sfârşitul anului 1182, când guvernatorul bizantin al Ciliciei, Isaac Comnenul, aflat în revoltă faţă de Andronicus, a cerut ajutorul lui Bohemund împotriva lui Rupen şi a lăsat trupele latine să intre în Tarsus. Bohemund s-a răzgândit imediat şi i-a vândut Tarsusul şi pe Isaac lui Rupen, după care şi-a regretat gestul. Templierii l-au răscumpărat pe Isaac în ideea că cipriotii, care ţineau cu el, le vor returna banii. Isaac s-a retras în Cipru, unde s-a proclamat împărat, şi a uitat de datorie. Rupen şi-a

[45] Pentru domnia lui Andronicus, vezi Nicetas Choniates, pp. 356–463. Guillaume de Tyr, XXII, 10–13, pp. 1079–1086, oferă o relatare bine documentată a ascensiunii lui Andronicus.

alarmat vecinii prin anexarea micului principat armean al hethumizilor, care existase la Lampron, în colțul nord-vestic al Ciliciei, sub suzeranitatea Constantinopolului. Această extindere de putere l-a neliniștit pe Bohemund. L-a invitat pe Rupen la Antiohia la un banchet de împăcare și l-a arestat de îndată ce a intrat în oraș. Dar fratele lui Rupen, Leo, a încheiat cucerirea hethumizilor și a atacat Antiohia. Rupen a fost eliberat după cedarea Mamistrei și Adanei în favoarea lui Bohemund, dar, la întoarcerea în Cilicia, le-a recuperat de îndată și a devenit stăpânul întregii provincii. Bohemund a încercat câteva incursiuni fără efect și nu a obținut niciun rezultat.[46]

Aceste certuri ridicole dintre mărunții principi creștini îi conveneau de minune lui Saladin. Nici Bizanțul și nici francii din nordul Siriei nu puteau să îi împiedice înaintarea sau să trimită ajutor regatului Ierusalimului. Singurul stat creștin din Răsărit care era respectat de către musulmani era îndepărtatul regat al Georgiei, care la acea dată se extindea în detrimentul selgiucizilor din Iran, situație ce îl favoriza pe sultan.[47] În aceste condiții, era vital pentru regat să se respecte armistițiul din 1180, dar contele Reynaud de Châtillon nu era capabil să înțeleagă o politică ce contravenea intereselor sale. Termenii armistițiului stipulau că negustorii creștini și musulmani puteau traversa liber teritoriile fiecărui stat. Reynaud era deranjat să vadă bogatele caravane musulmane trecând nestingherite atât de aproape de el. În vara anului 1181, a cedat tentației și și-a condus trupele către răsărit, în Arabia, la Taima, în apropierea drumului de la Damasc la Mecca. În vecinătatea oazei, a atacat o caravană ce călătorea liniștită de la Mecca și a fugit cu toate bunurile. Se pare că

---

[46] Guillaume de Tyr, XXII, 6–7, pp. 1071–1074; Guillaume de Tyr, *Latin Continuation*, p. 208; Ernoul, p. 9; Nicetas Choniates, pp. 376–377; Neophythus, *De Calamitatibus Cypri*, p. CLXXXVII; Mihail Sirianul, III, pp. 389–394; Sembat Conetabilul, p. 628; Vahram, *Cronica în versuri*, pp. 508–510. Despre spionajul Sybillei, Ibn al-Athir, pp. 729–730; Abu Shama, p. 374.

[47] Pentru istoria Georgiei sub regele George al III-lea (1156–1184), vezi *Georgian Chronicle*, pp. 231–237. Acstuia i-a succedat fiica lui, marea regină Thamar. Allen, *History of the Georgian People*, pp. 102–104.

Reynaud se gândea şi la un atac asupra Medinei, dar Saladin, aflat atunci în Egipt, a trimis o expediţie condusă de Faruk-Şah din Damasc în Transiordania, ceea ce l-a făcut pe Reynaud să se întoarcă acasă. Saladin i s-a plâns lui Balduin de încălcarea tratatului şi a cerut despăgubiri. Balduin a recunoscut justeţea revendicării, dar, în ciuda presiunilor, Reynaud a refuzat să îşi răscumpere fapta. Prietenii de la Curtea lui Balduin l-au susţinut, iar regele nu a mai insistat. Nu şi Saladin. Câteva luni mai târziu, un convoi de 1 500 de pelerini a fost obligat de vremea rea să debarce lângă Damietta, în Egipt, neştiind că armistiţiul fusese încălcat. Saladin i-a aruncat pe toţi în lanţuri şi s-a oferit să îi elibereze dacă marfa furată de Reynaud era returnată. Reynaud a refuzat din nou. Războiul era inevitabil.[48]

Reynaud şi prietenii lui l-au convins pe Balduin să concentreze întreaga armată regală în Transiordania, ca să îl surprindă pe Saladin în timp ce venea din Egipt. Raymond şi familia Ibelin au arătat în zadar că astfel Palestina va rămâne descoperită în caz că Saladin reuşeşte să treacă. Saladin a plecat din Egipt la 11 mai 1182. În timpul ceremoniei de rămas-bun, o voce din mulţime a declamat un vers care spunea că Saladin nu va mai vedea Cairo niciodată. Profeţia s-a adeverit. Saladin şi-a condus armata prin deşertul Sinai până la Akaba şi s-a deplasat către nord fără nicio problemă, mult la est faţă de armata francă, distrugând recoltele întâlnite în drum. Când a ajuns la Damasc, a aflat că Faruk-Şah invadase deja Galileea şi jefuise satele de pe văile muntelui Tabor, luând 20 000 de vite şi 1 000 de prizonieri. La întoarcere, Faruk-Şah a atacat fortăreaţa Habis Jaldak, săpată în stâncă deasupra râului Yarmuk, dincolo de Iordan. Un tunel tăiat în stâncă i-a pus fortăreaţa la dispoziţie, iar garnizoana, formată din creştini sirieni care nu doreau să îşi dea viaţa pentru franci, s-a predat. Saladin a petrecut trei săptămâni la Damasc, apoi, la 11 iulie, a pornit alături de Faruk-Şah şi o armată numeroasă spre Palestina, ocolind sudul Mării Galileei. Regele Balduin, conştient de nesăbuinţa strategiei anterioare, s-a

[48] Guillaume de Tyr, XXII, 14, p. 1087, care nu spune de ce Saladin i-a arestat pe pelerini; Ernoul, pp. 54–56; Abu Shama, pp. 214–218; Ibn al-Athir, pp. 647–650.

întors din Transiordania şi a urcat pe malul stâng al râului, aducându-l pe Patriarh să-i binecuvânteze armele cu Sfânta Cruce. Cele două armate s-au întâlnit la poalele castelului Templierilor, Belvoir. În bătălia crâncenă care a urmat, latinii au rezistat atacurilor lui Saladin, dar contraatacurile lor nu au rupt liniile musulmane. La sfârşitul zilei, fiecare parte s-a retras, pretinzând victoria.[49]

Invazia lui Saladin a fost oprită, dar numai pentru moment. În august a mai trecut o dată frontiera într-un marş-fulger prin munţi până la Beirut. În acelaşi moment, flota egipteană, pe care Saladin o chemase prin porumbei călători ce zburau între Damasc şi Cairo, şi-a făcut apariţia în larg. Dar Beirutul era bine fortificat şi episcopul Odon a organizat o apărare eficientă. Balduin, la aflarea veştilor, a plecat în grabă cu armata din Galileea, oprindu-se doar să adune corăbiile ce staţionau la Acra şi Tyr. Nereuşind să cucerească Beirutul înainte de sosirea francilor, Saladin s-a retras.[50] Avea treburi mai urgente de rezolvat.

Saif ed-Din al Mosulului murise pe 29 iunie 1180, lăsând în urmă doar copii minori. Emirii din Mosul l-au invitat pe fratele lui, Izz ed-Din, să îi succeadă la tron. Salih al Alepului a murit brusc la 4 decembrie 1181, toată lumea suspectând otravă. Avea numai 18 ani şi fusese un băiat inteligent, care ar fi putut fi un foarte bun monarh. Pe patul de moarte i-a rugat pe emirii săi să ofere succesiunea vărului său din Mosul, ca să unească cele două ţări împotriva lui Saladin. Izz ed-Din a sosit la Alep la sfârşitul anului şi a fost primit cu entuziasm. Emirul din Hama a trimis mesageri prin care îşi oferea alianţa. Dar cei doi ani de armistiţiu cu Saladin nu se terminaseră, iar Izz ed-Din le-a refuzat oferta, mai mult din comoditate decât din raţiuni de onoare. Avea destule alte

---

[49] Guillaume de Tyr, XXII, 14–16, pp. 1087–1095; Abu Shama, pp. 218–222; Ibn al-Athir, pp. 651–653. Versul recitat pentru Saladin înainte de plecarea sa din Cairo era: „Bucură-te de parfumul margaretelor din Nejd. După seara aceasta nu vor mai fi margarete."

[50] Guillaume de Tyr, XXII, 17–18, pp. 1096–1101; Abu-Shama, p. 223; Ibn al-Athir, p. 653.

motive de îngrijorare, căci în februarie 1182 fratele său Imad ed-Din din Sinjar şi-a cerut partea din moştenire, în timp ce complota cu comandantul armatei din Alep, Kukburi. Izz ed-Din s-a întors la Mosul în luna mai şi Imad ed-Din i-a oferit Sinjarul în schimbul Alepului. Kukburi a primit emiratul Harranului. De acolo, Kukburi a ţesut intrigi cu vecinii săi ortoqizi, prinţii din Hisn Kaifa şi Birejik, împotriva principilor din Alep şi Mosul şi a ortoqidului Qutb ed-Din din Mardin. Conspiratorii l-au chemat în ajutor pe Saladin. Armistiţiul dintre principii musulmani se încheia în septembrie. În ziua în care s-a terminat, Saladin a traversat frontiera şi, după un fals atac asupra Alepului, s-a îndreptat către Birejik, dincolo de Eufrat. Oraşele din Jezireh au căzut înaintea lui: Edessa, Saruj şi Nisibin. A continuat marşul până la Mosul şi a început asediul oraşului pe 10 noiembrie. Încă o dată a fost oprit de fortificaţiile prea puternice pentru a fi luate cu asalt. Stăpânul său spiritual, califul an-Nasir, îngrozit de războiul fratricid dintre musulmani, a încercat să negocieze pacea. Cârmuitorul selgiucid al Persarmeniei şi prinţul de Mardin au pregătit o armată de ajutor, astfel că Saladin s-a retras la Sinjar, oraş pe care l-a cucerit după un asediu de două săptămâni. De data aceasta nu şi-a putut opri oamenii să nu jefuiască, dar l-a eliberat pe guvernator şi l-a trimis cu o suită la Mosul. Izz ed-Din şi oamenii lui i-au ieşit în întâmpinare lângă Mardin, dar au cerut şi un armistiţiu de la Saladin. Acesta le-a răspuns provocator că era dispus să îi întâlnească pe câmpul de luptă, iar Izz ed-Din şi ai lui s-au împrăştiat şi au fugit spre casă. Saladin nu i-a urmărit, ci s-a îndreptat spre nord ca să cucerească Diarbekir, cea mai bogată şi măreaţă fortăreaţă din Jezireh, adăpostind cea mai importantă bibliotecă din lumea islamului. Saladin i-a oferit oraşul prinţului din Hisn Kaifa. După ce a reorganizat întregul Jezireh, aşezând în fiecare oraş un emir-vasal în care putea avea încredere, Saladin şi-a făcut apariţia din nou în faţa Alepului, la 21 mai.[51]

---

[51] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 79–86; Kemal ed-Din, ed. Blochet, pp. 159–160; Ibn al-Athir, pp. 656–657.

Atunci când Saladin pornise împotriva lui, Imad ed-Din şi Izz ed-Din ceruseră ajutor de la franci. O ambasadă de la Mosul le promisese un ajutor anual de 10 000 de dinari, retrocedarea cetăţilor Banyas şi Habis Jaldak şi eliberarea oricărui prizonier creştin ce s-ar fi aflat în posesia lui Saladin dacă latinii ar fi organizat o acţiune împotriva Damascului. Era un moment plin de speranţe; deoarece, la câteva zile după invazia lui Saladin în Jezireh, nepotul acestuia, Faruk-Şah, guvernator al Damascului, murise pe neaşteptate. Regele Balduin, însoţit de patriarh şi de Sfânta Cruce, a pornit într-o incursiune de pradă prin câmpia Hauran, jefuind oraşul Ezra, şi a ajuns până la Bosra. Raymond de Tripoli a recucerit Habis Jaldak. La începutul lunii decembrie 1182, Raymond a condus un alt atac al cavaleriei, care a ajuns la Bosra, iar câteva zile mai târziu armata regală a pornit împotriva Damascului şi şi-a aşezat tabăra la Dareiya, în suburbii. Aici se afla o moschee vestită, pe care Balduin a cruţat-o după ce creştinii din Damasc l-au prevenit că orice stricăciune ar fi atras după sine represalii împotriva bisericilor lor. Regele nu a încercat să atace oraşul propriu-zis şi s-a retras în curând, încărcat cu pradă, ca să petreacă sărbătorile de Crăciun la Tyr. Balduin plănuia o altă campanie pentru primăvară, dar la începutul Anului Nou, pe când se afla la Nazaret, a căzut bolnav la pat, cu febră. A pendulat între viaţă şi moarte timp de mai multe săptămâni, iar boala lui a imobilizat armata.[52] Mai sus, la nord, Bohemund al III-lea nu avea destulă forţă pentru un atac împotriva lui Saladin. A trimis un mesager la tabăra lui din faţa Alepului şi a încheiat un armistiţiu de 4 ani cu el, ceea ce i-a permis să repare zidurile capitalei.[53]

La Alep, Imad ed-Din nu făcea eforturi mari pentru a-i rezista lui Saladin. Imad ed-Din nu era iubit în oraş şi, atunci când Saladin i-a oferit să îi returneze ca feude vechiul oraş de baştină, Sinjar, împreună cu Nisibin, Saruj şi Rakka, s-a conformat. La 12 iunie 1183,

---

[52] Guillaume de Tyr, XXII, 20–22, 25, pp. 1102–1106; Ibn al-Athir, pp. 155–159.

[53] Ibn al-Athir, p. 662.

Saladin a intrat în posesia Alepului. Cinci zile mai târziu, Imad ed-Din a plecat către Sinjar cu o suită, dar batjocorit de populația orașului pe care îl abandonase atât de ușor. La 18 iunie, Saladin și-a făcut intrarea oficială în oraș și s-a îndreptat călare către castel.[54]

La 24 august, sultanul Saladin s-a întors la Damasc, oraș care avea să îi devină capitală.[55] Imperiul său se întindea acum de la Cirenaica până la Tigru. În ultimele două secole nu mai existase niciun suveran musulman la fel de puternic. Puterea Egiptului îl sprijinea. Marile orașe Damasc și Alep se aflau sub cârmuirea lui directă. Până la Mosul erau înconjurate de feude militare pe ai căror emiri se putea baza. Califul de la Bagdad era aliatul său. Izz ed-Din, aflat la Mosul, era înfricoșat. Sultanul selgiucid din Anatolia i-a căutat prietenia, iar principii selgiucizi din Răsărit erau neputincioși. Bizanțul nu mai reprezenta o amenințare. Mai rămânea doar să îi elimine pe invadatorii străini a căror posesie asupra Palestinei și a litoralului sirian era o rușine pentru islam.

---

[54] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 86–88; Ibn al-Athir, p. 662. Abu Shama, pp. 225–228; Kemal ad-Din, ed. Blochet, p. 167; Guillaume de Tyr, XXII, 24, pp. 1113–1114, care a înțeles foarte bine importanța cuceririi Alepului de către Saladin.

[55] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, p. 89.

II

HATTIN

„Sfârşitul nostru se apropia, sosise!"
Plângeri, 4: 18

Atunci când, la Nazaret, regele Balduin s-a ridicat de pe patul de suferinţă, se vedea clar că nu mai era în măsură să cârmuiască ţara. Lepra îi fusese agravată de febră; nu se mai putea folosi de braţe şi de picioare, care începuseră să putrezească. Văzul îi fusese afectat aproape în întregime. Mama lui, împreună cu sora sa, Sybilla, şi cu patriarhul Heraclius îl vegheau cu tărie şi l-au convins să-l numească drept regent pe soţul Sybillei, Guy de Lusignan. Guy urma să aibă controlul deplin al regatului, cu excepţia oraşului Ierusalim, pe care regele şi-l rezervase pentru sine împreună cu venitul de 10 000 de besanţi. Baronii regatului au acceptat fără tragere de inimă decizia regelui.[1]

Reynaud de Châtillon a fost absent de la aceste deliberări. Atunci când, în toamna lui 1182, a auzit de plecarea lui Saladin spre nord, a pus în mişcare un proiect pe care îl avea de mult în minte, anume să trimită o escadră pe Marea Roşie pentru a jefui bogatele caravane

[1] Guillaume de Tyr, XXII, 25, pp. 1116–1117.

maritime ce se îndreptau spre Mecca şi chiar pentru a ataca Oraşul Sfânt. Către sfârşitul anului s-a îndreptat spre Aila, la capătul golfului Akaba, aducând galerele pe care le construise cu lemn din pădurile Moabului şi pe care le încercase pe apele Mării Moarte. A cucerit Aila, pe care musulmanii o stăpâneau din 1170, dar fortăreaţa din insula învecinată, aşa-numita Ile de Graye a istoricilor franci, a rezistat. Drept urmare, Reynaud a rămas la faţa locului cu două dintre corăbii pentru a crea o blocadă. Restul flotei a continuat incursiunea sub îndrumarea unor piraţi locali. Au navigat de-a lungul coastei africane a Mării Roşii jefuind micile oraşe de pe ţărm pe lângă care au trecut şi, în cele din urmă, au atacat şi jefuit Aidib, marele port nubian situat înaintea Meccăi. Acolo au capturat nave de comerţ încărcate cu bogăţii de la Aden şi din India. Totodată, au debarcat şi au jefuit o mare caravană lipsită de apărare ce traversase deşertul venind dinspre valea Nilului. De la Aidib corsarii s-au îndreptat spre coasta Arabiei. Au incendiat docurile porturilor Medinei, al-Hawra şi Yambo, şi au pătruns în ar-Raghib, unul dintre porturile Meccăi. În apropiere au incendiat o navă încărcată cu pelerini ce se îndreptau spre Jedda. Întreaga lume musulmană a fost terifiată. Chiar şi prinţii de Alep şi Mosul, care făcuseră apel la ajutorul francilor, au fost ruşinaţi că aveau aliaţi care au plănuit o astfel de nelegiuire la adresa credinţei. Fratele lui Saladin, Malik al-Adil, guvernatorul Egiptului, a luat măsuri. L-a trimis pe amiralul egiptean Husam ed-Din Lulu în urmărirea francilor cu o flotă compusă din navigatori magrebieni din nordul Africii. Lulu a eliberat mai întâi cetatea Graye şi a recucerit Aila, de unde Reynaud se retrăsese deja. Apoi a interceptat în larg flota corsarilor la al-Hawra, distrugând-o şi capturându-i pe toţi cei aflaţi la bord. Câţiva au fost trimişi la Mecca pentru a fi executaţi cu mare ceremonie în Piaţa Sacrificiului pe durata următorului pelerinaj. Restul au fost duşi la Cairo şi acolo au fost decapitaţi. Saladin a jurat în chip solemn că Reynaud nu va fi niciodată iertat pentru nelegiuita tentativă.[2]

---

[2] Abu Shama, pp. 231–235; Ibn al-Athir, p. 658; Maqrisi, ed. Blochet, *Revue de l'Orient Latin*, vol. VIII, pp. 550–551. Ernoul (pp. 69–70), singurul cronicar

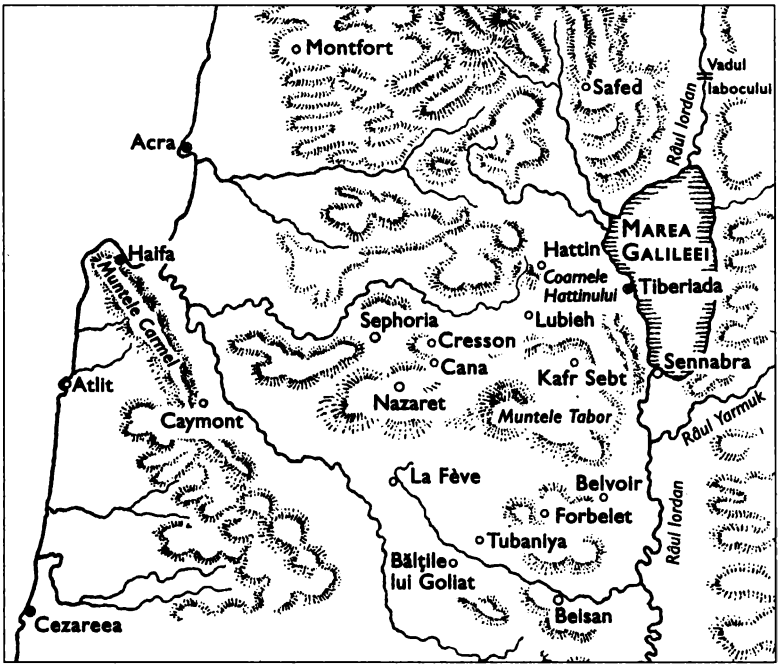

Galileea

La 17 septembrie 1183, Saladin a părăsit Damascul în fruntea unei mari oștiri pentru a invada Palestina. În ziua de 29 a trecut Iordanul la sud de Marea Galileei și a intrat în regiunea Beisan, ai cărei locuitori s-au adăpostit în spatele zidurilor Tiberiadei. La vestea apropierii dușmanului, Guy de Lusignan a reunit întreaga forță a regatului, completată cu doi cruciați bogați aflați în pelerinaj, Godefroy al III-lea, duce de Brabant, și aquitanul Raoul de Mauléon cu oamenii lor. Împreună cu Guy se aflau Raymond de Tripoli, marele maestru al Ordinului Ospitalier, Reynaud de Châtillon, frații d'Ibelin, Reynaud de Sidon și Gauthier de Cezareea. Tânărul Onfroy al IV-lea de Toron a venit să li se alăture cu forțele tatălui său vitreg din Transiordania. A șăzut însă într-o ambuscadă

latin care menționează incursiunea și vorbește despre aceasta ca despre o expediție științifică. Ibn Jubayr (ed. Wright, p. 49) i-a văzut pe prizonierii frânci la Cairo.

a musulmanilor la Muntele Gilboa și majoritatea oamenilor săi au fost uciși.

Saladin a trimis apoi detașamente pentru a captura și distruge micile fortificații din apropiere, în timp ce alți ostași ai săi jefuiau mănăstirea greacă de la Muntele Tabor. A eșuat însă în tentativa de a străpunge puternicele ziduri ale așezării latine de la poalele înălțimii. El însuși și-a stabilit tabăra cu oastea sa principală aproape de fântâna Tubaniya, pe locul anticului oraș Jezreel.

Francii s-au reunit la Sephoria și, la 1 decembrie, au pornit în marș spre câmpia Jezreel. Avangarda, condusă de conetabilul Amaury, a fost imediat atacată de musulmani, dar a fost salvată de sosirea la timp a fraților d'Ibelin cu trupele lor. Creștinii și-au așezat tabăra la Bălțile lui Goliat, în fața lui Saladin, care apoi și-a extins flancurile astfel încât să-i încercuiască. Timp de cinci zile oștile au rămas pe loc. Era greu ca proviziile să ajungă în tabăra creștină. După o zi sau două, mercenarii italieni s-au plâns de foame și doar descoperirea la timp a peștelui din Bălțile lui Goliat a salvat oastea de la înfometare. Mulți dintre ostași, incluzându-i pe cei din Franța și pe nestăpânitul Reynaud de Châtillon, doreau să-i atace pe musulmani. Guy a ezitat și a părut nehotărât. Dar Raymond și frații d'Ibelin au insistat cu hotărâre că provocarea unei lupte împotriva unor forțe mult superioare ar fi fatală. Oastea trebuia să rămână în defensivă. Aveau dreptate. Saladin a încercat de mai multe ori să-i ademenească pentru a ieși din dispozitiv. După ce a eșuat, la 8 octombrie și-a ridicat tabăra și s-a retras dincolo de Iordan.[3]

Conduita lui Guy i-a uimit atât pe ostași, care îl considerau laș, cât și pe nobili, care știau că este slab. La întoarcerea la Ierusalim a avut o dispută cu regele. Balduin a considerat că aerul orașului Tyr ar fi mai binefăcător pentru sine decât cel al înălțimilor Ierusalimului. Drept urmare, a solicitat cumnatului său un schimb între cele două orașe. Guy a răspuns cererii în mod grosolan; în consecință, regele, într-un acces de furie, și-a reunit principalii

[3] Guillaume de Tyr, XXII, 26–27, pp. 1118–1124; Ernoul, pp. 96–102; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 90–91; Abu Shama, pp. 243–246.

vasali şi, la sfatul acestora, l-a depus pe Guy din funcţia de regent. În locul acestuia l-a proclamat drept urmaş pe nepotul său, Balduin, un copil de şase ani, fiul Sibyllei din prima căsătorie, şi a încercat să-şi convingă sora să-şi anuleze căsătoria. În acest timp, cu toate că nu se putea nici mişca, nici semna fără ajutor, şi-a reasumat guvernarea. Drept răspuns, Guy s-a retras în propriul comitat al Ascalonului şi Jaffei şi nu i s-a supus regelui. Balduin a ocupat Jaffa, pe care a pus-o sub autoritatea directă a Coroanei, dar Guy a continuat să-l sfideze de la Ascalon. Patriarhul Heraclius şi marii maeştri ai ordinelor Templier şi Ospitalier au încercat să intervină în zadar în favoarea rebelului. Regele şi-a pierdut răbdarea şi i-a îndepărtat de la Curte. I-a rechemat apoi pentru a le porunci să predice cruciada în Occidentul Europei, dar au trecut câteva luni până când au consimţit să pornească.[4]

Adunarea seniorilor la sfatul cărora regele îl depusese pe Guy a fost alcătuită din Bohemund al Antiohiei, Raymond de Tripoli, seniorul de Cezareea şi din cei doi fraţi d'Ibelin. Seniorul Transiordaniei nu a fost prezent. Timpul sosise pentru căsătoria dintre prinţesa Isabella, acum în vârstă de 11 ani, şi Onfroy de Toron, care avea în jur de 17 ani. Reynaud a impus ca ceremonia să se desfăşoare cu toată pompa la castelul său de la Kerak, căruia mirele îi era moştenitor. Oaspeţii au început să sosească la castel pe durata lunii noiembrie. Mulţi dintre aceştia, precum mama miresei, regina Maria Comnena, erau duşmani personali ai lui Reynaud. Au venit totuşi într-o ultimă încercare de a vindeca rana dintre facţiunile aflate în dispută. Odată cu musafirii au sosit actori, dansatori, jongleri şi muzicieni din întregul Orient creştin. Brusc festivităţile au fost întrerupte de vestea înspăimântătoare că Saladin se apropie cu oastea sa.

Distrugerea Kerakului şi a stăpânului său fără Dumnezeu era una dintre priorităţile lui Saladin. Atâta vreme cât Reynaud deţinea castelul, putea intercepta negoţul care încerca să se desfăşoare

---

[4] Guillaume de Tyr, XXII, 29, pp. 1127–1128. Guillaume afirmă că Balduin al V-lea a fost încoronat cu acea ocazie.

între Siria şi Egipt, iar experienţa îi dovedise că niciun tratat nu îl putea ţine în frâu. La 20 noiembrie, lui Saladin i s-au alăturat întăriri din Egipt şi şi-a aşezat tabăra în afara fortificaţiilor. Cultivatorii şi păstorii din ţinut şi-au adus turmele la adăpostul zidurilor şi mulţi şi-au găsit refugiul în curţile castelului. Saladin a atacat imediat oraşul şi a forţat o intrare. Reynaud a fost capabil doar să scape în castel datorită eroismului a doi dintre cavalerii săi, care au apărat podul dintre oraş şi citadelă până când acesta a fost distrus după retragerea lui Reynaud. Printr-o frumoasă demonstraţie de bravură, la castel au continuat ceremoniile de nuntă. În timp ce zidurile erau bombardate cu pietre, muzica şi dansul continuau în interior. Doamna Ştefania, mama mirelui, a pregătit ea însăşi bucate pentru celebrarea căsătoriei, pe care le-a trimis lui Saladin. Acesta, în schimb, a dorit să afle în ce aripă a castelului era găzduită tânăra pereche şi a poruncit ca respectiva parte să nu fie atacată de maşinăriile sale de asediu. Altfel însă nu şi-a domolit ofensiva. Cele nouă mari catapulte au acţionat practic continuu, iar oamenii săi aproape că au reuşit să umple şanţul de apărare.

Între timp fuseseră trimişi în grabă mesageri spre Ierusalim pentru a-l implora pe rege pentru ajutor. Acesta a chemat oastea regatului, pe care a pus-o sub comanda contelui Raymond, dar a insistat să se alăture oamenilor săi într-o litieră. Oastea a înaintat repede spre Ierihon şi apoi pe drumul pe lângă Muntele Nebo. La apropierea regelui, Saladin, ale cărui maşinării de asalt produseseră puţine pagube puternicelor ziduri ale fortăreţei, a ridicat asediul şi, la 4 decembrie, a pornit înapoi spre Damasc. Regele a fost purtat în triumf la Kerak, iar nuntaşii au fost liberi să plece acasă.[5] Experienţa prin care trecuseră nu a pus capăt discordiei din cauza

[5] Guillaume de Tyr, XXII, 28, 30, pp. 1124–1127, 1129–11230; Ernoul, pp. 102–106, este singurul care descrie serbările de nuntă la care ar fi putut participa în calitate de scutier al lui Balian. El crede că Saladin ar fi fost în perioada copilăriei ţinut ostatic la Kerak, unde Doamna Ştefania l-ar fi legănat pe genunchi. Nicio altă sursă nu povesteşte însă de o captivitate a lui Saladin. Cum Saladin s-a născut în 1137, iar Ştefania probabil nu înainte de 1145 – s-a căsătorit pe la 1162/3 pentru că fetele se căsătoreau de tinere în Palestina – povestea este improbabilă.

căreia tânăra mireasă a suferit cel mai mult. Soacra sa, probabil la cererea lui Reynaud, i-a interzis să-şi vadă mama, iar propria mamă, pricepută la intrigi atât de dragi sângelui ei grecesc, a privit-o pe jumătate ca pe o trădătoare. Doar soţul a fost bun cu ea. Onfroy de Toron era un tânăr de o frumuseţe ieşită din comun şi foarte învăţat, mai potrivit să fi fost fată decât băiat. A fost foarte tandru şi respectuos cu soţia sa copilă, iar ea l-a iubit.[6]

În toamna următoare, Saladin a pornit încă o dată spre Kerak cu o oaste căreia i s-au alăturat contingente ale vasalilor săi ortoqizi. Încă o dată masivele fortificaţii au fost prea puternice pentru el. Nu i-a putut atrage pe apărători în afară pentru a lupta pe câmpurile din jurul oraşului şi, încă o dată, la apropierea unei oştiri a Ierusalimului, s-a retras în propriul teritoriu, lăsând doar un detaşament pentru a invada Galileea şi a jefui comitatul spre sud, până la Nablus. Saladin s-a întors personal la Damasc. Erau încă multe de făcut pentru reorganizarea imperiului său. Nu venise încă vremea pentru alungarea creştinilor.[7]

La Ierusalim, regele lepros ţinea frânele cârmuirii în mâinile sale aflate în descompunere. Guy deţinea încă Ascalonul refuzând să accepte reprezentanţi regali în oraş. Prietenii săi, patriarhul şi marii maeştri, erau departe în Europa, încercând zadarnic să-i impresioneze pe împăratul Frederic, pe regele Ludovic şi pe regele Henric cu pericolele care pândeau Orientul creştin. Potentaţii occidentali i-au primit cu onoruri şi au discutat planuri pentru o mare cruciadă. Fiecare însă s-a scuzat pentru faptul că nu putea

---

Abu Shama, p. 248; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 91–92; Maqrisi, ed. Blochet, *Revue de l'Orient Latin*, vol. IX, pp. 13–14.

[6] Istoria mai târzie a acestei căsătorii aparţine Cruciadei a III-a. Autorul lucrării *Itinerarium Regis Ricardi* (p. 120) îl descrie pe Onfroy drept „bărbat mai degrabă efeminat decât bărbat propriu-zis, moale în gesturi, dar cu vorbire aleasă". Beha ed-Din (*P.P.T.S.*, p. 288) vorbeşte despre frumuseţea sa şi spune că vorbea bine araba. *Estoire d'Eracles*, II, p. 152, spune că Isabellei i s-a interzis să-şi vadă mama.

[7] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 95–98; Abu Shama, pp. 249–256; scrisoarea lui Balduin al IV-lea către Heraclius în Raoul de Diceto, II, pp. 27–28.

participa personal. Misiunea nu prea a dat rezultate – doar câțiva cavaleri au pornit în cruciadă.[8]

În toamna lui 1184, Guy și-a înfuriat încă o dată cumnatul. Încă de la cucerirea de către creștini a Ascalonului, beduinilor din ținut le fusese permis să se miște liber cu turmele lor în schimbul unui mic tribut plătit regelui. Enervat de faptul că tributul ajunge la rege, și nu la el, Guy s-a năpustit într-o zi asupra lor, i-a masacrat și le-a confiscat turmele.[9]

Balduin era acum grav bolnav și nu avea să se mai ridice niciodată din pat. A realizat cât de fatală fusese influența mamei sale și a prietenilor acesteia și a trimis după Raymond de Tripoli pentru a-i oferi conducerea administrației. În acest timp s-a pregătit pentru cele veșnice. La începutul lui 1185, în fața unei adunări a seniorilor, și-a făcut cunoscut testamentul. Micul său nepot avea să-i succeadă la tron. La solicitarea expresă a adunării, regența nu avea să-i revină lui Guy, ci lui Raymond de Tripoli, care urma să primească Beirutul ca plată pentru serviciile sale. Raymond însă a refuzat custodia micului rege care, fiind firav, ar fi putut muri tânăr și i-ar fi putut atrage acuzația că i-a grăbit moartea. În privința sănătății băiatului, nobilii au jurat în chip suplimentar ca, în cazul în care acesta ar fi murit înaintea vârstei de 10 ani, contele Raymond să păstreze regența până când patru monarhi importanți din Occident – papa, împăratul și regii Franței și Angliei – ar fi arbitrat între pretențiile prințeselor Sibylla și Isabella. În acest timp, într-o ultimă încercare de a împăca facțiunile, custodia băiatului a fost încredințată unchiului acestuia, Joscelin de Courtenay, care începuse să manifeste o atitudine prietenească față de Raymond.[10]

---

[8] Pentru această misiune vezi Benedict de Peterborough, I, p. 338; Raoul de Diceto, II, pp. 32–33. Henric al II-lea și-a consultat consiliul, care l-a sfătuit să nu plece în cruciadă.

[9] *Estoire d'Eracles*, II, p. 3.

[10] *Estoire d'Eracles*, II, p. 7; Ernoul, pp. 115–119 (cea mai detaliată relatare). Plasează evenimentele după al doilea asediu al Kerakului de către Saladin (septembrie 1184) și spune că Balduin al IV-lea a murit curând după aceea. Însă Guillaume de Tyr vorbește de încoronarea lui Balduin al V-lea la data de 20 noiembrie 1183.

Întreaga adunare a seniorilor a jurat să împlinească dorinţele regelui. Printre ei s-a aflat patriarhul Heraclius, care abia se întorsese din Apus, împreună cu marele maestru al Ospitalierilor, Roger des Moulins. Marele maestru al Templierilor, Arnold de Toroga, murise în timpul călătoriei. Ca succesor al său, Ordinul l-a ales, după o dezbatere furtunoasă, pe vechiul duşman al lui Raymond, Gerard de Ridefort. Gerard şi-a dat la rândul său consimţământul faţă de voinţa regelui. Copilul a fost dus la biserica Sfântului Mormânt şi acolo, ţinut în braţe de Balian d'Ibelin, a fost încoronat de patriarh.[11]

Câteva săptămâni mai târziu, în martie 1185, regele Balduin al IV-lea a murit, fiind eliberat de lunga agonie a bolii sale. Avea doar 24 de ani. Dintre toţi regii Ierusalimului fusese cel mai nefericit. Capacitatea sa a fost neîndoielnică, iar curajul îi era admirabil. Dar, de pe patul de suferinţă, nu avea puterea de a controla intrigile din jurul său şi prea des a cedat influenţei funeste a diabolicei sale mame şi a nechibzuitei sale surori. Cel puţin a fost scutit de umilinţele finale prin care regatul urma să treacă.[12]

După ce bietul său trup a fost îngropat în biserica Sfântului Mormânt, Raymond, în calitate de regent, i-a convocat din nou pe

---

Cum Guillaume a murit probabil înainte de sfârşitul lui 1184, dar şi-a scris ultimele pagini la Roma, el poate să fi cunoscut decizia lui Balduin de a-şi încorona nepotul, încă din momentul dizgraţierii lui Guy în 1183, dar poate că greşeşte când crede că încoronarea chiar a avut loc. Drepturile legale ale Sibyllei şi Isabellei ridicau o problemă. O hotărâre a regelui Amaury I din 1171 permitea surorilor să împartă feude, în acord cu obiceiul feudal obişnuit în Occidentul Europei. Grandclaude, *op. cit.*, p. 340, crede că această hotărâre privea succesiunea la tron. Regina Maria probabil doar ce dăduse naştere fiicei sale mai vârstnice. Pe de altă parte, copiii din prima căsătorie, bărbaţi sau femei, aveau prioritate faţă de cei din a doua căsătorie. (Vezi La Monte, *Feudal Monarchy*, p. 36). E greu de spus însă dacă chestiunea căsătoriei anulate cu Agnes avea precedenţă în faţa căsătoriei imperiale cu Maria. Este clar din evenimentele anului 1186 că opinia publică sprijinea pretenţiile Sibyllei. Cazul a fost suficient de încâlcit pentru a presupune reflecţie.

[11] *Estoire d'Eracles*, II, pp. 7–9; Ernoul pp. 114, 118.

[12] Ernoul, pp. 118–119; *Estoire d'Eracles*, II, p. 9; Imad ed-Din (Abu Shama, p. 258) aduce un omagiu memoriei lui Balduin al IV-lea.

seniori pentru a-i consulta în privința politicii care trebuia urmată. Pe timpul iernii nu căzuseră precipitații și exista riscul foametei. Singurul cruciat care venise în Orient fusese marchizul Guillaume de Montferrat, bunicul regelui-copil, iar acesta, mulțumit că nepotul său este bine, se retrăsese liniștit într-un fief din Galileea. Fiul său, Conrad, unchiul copilului, a plecat să i se alăture, dar s-a oprit pe drum, la Constantinopol, acolo unde fratele său Renier pierise cu câțiva ani mai devreme. Acolo și-a oferit serviciile răzbunătorului lui Renier, împăratul Isaac Anghelos, cu a cărui soră s-a căsătorit. A uitat astfel de nepotul său și de Palestina. Era limpede pentru toți nobilii adunați la Ierusalim că, până ce o nouă cruciadă de proporții avea să sosească, regatul înfometat nu putea face față unui război. Au aprobat prin urmare sugestia lui Raymond de a negocia un armistițiu pe 4 ani cu Saladin.

Saladin, la rândul său, era dornic de pace. Existase o ceartă ce se cuvenea rezolvată între rudele sale din Egipt. Auzise, de asemenea, că Izz ed-Din din Mosul crea din nou tulburări. Tratatul a fost semnat. Relațiile comerciale între statele frânce și vecinii lor au fost reluate, iar un transport de grâne din Răsărit i-a salvat pe creștini de la înfometare.[13]

În aprilie 1185, Saladin a pornit către nord și a traversat Eufratul la Birejik în ziua de 15. Acolo i s-au alăturat Kukburi din Harran și oameni ai vasalilor lui Izz ed-Din, stăpânii din Jezireh și Irbil. Izz ed-Din a trimis soli la stăpânii selgiucizi din Konya și Persarmenia. Cel din urmă a trimis câteva trupe în sprijinul său; cel dintâi a expediat un mesaj amenințător către Saladin, dar nu a întreprins nimic. În iunie, Saladin se afla în fața Mosulului, respingând toate ofertele de pace ale lui Izz ed-Din, chiar și atunci când bătrâna mamă a acestuia a venit să îl implore. Însă Mosulul era totuși o fortăreață formidabilă. Trupele au început să sufere din cauza căldurii. Când în luna august sultanul selgiucid al Persarmeniei, Soqman al II-lea, a murit subit, Saladin s-a îndreptat spre

[13] Ernoul, pp. 121–128; *Estoire d'Eracles*, II, pp. 12–13; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 104–105.

nord pentru a captura orașele Diarbekir și Mayyafaraqin, vasale ale sultanului, și pentru a-și odihni oamenii în aerul mai răcoros al înălțimilor. Acolo a căzut el însuși bolnav și, aproape muribund, a călătorit la cetatea Harran a prietenului său Kukburi. Fratele său al-Adil, pe atunci stăpân al Alepului, s-a grăbit să sosească cu cei mai buni doctori din Orient. Aceștia au fost însă neputincioși. Crezând că sfârșitul îi este aproape și știind că rudele sale complotau pentru a-l moșteni, Saladin și-a făcut emirii să jure credință fiilor săi. Apoi, pe neașteptate, a început să se întremeze. În ianuarie 1186 se afla în afara pericolului. La sfârșitul lunii februarie, a primit o solie de la Izz ed-Din și a fost de acord să facă pace. Într-un tratat semnat de ambasadori la 3 martie, Izz ed-Din se recunoștea drept vasal al lui Saladin și era confirmat în stăpânirile sale. Însă ținuturile de peste Tigru, situate la sud de Mosul, între care Arbil și Shahrzur, au fost puse sub conducerea unor emiri numiți de Saladin și aflați în directa sa subordine. Prezența lor garanta loialitatea lui Izz ed-Din.[14] Saladin însuși se afla pe atunci la Homs, unde Nasr ed-Din, fiul lui Shirkuh și propriul său cumnat, deținea funcția de emir. Nassr ed-Din complotase pentru stăpânirea Siriei pe durata bolii lui Saladin. Nimeni nu a fost surprins când a fost găsit mort în pat la 5 martie după celebrarea Sărbătorii Sacrificiului. Succesiunea la Homs a revenit copilului defunctului, Shirkuh al II-lea, un băiat de 12 ani. Saladin i-a confiscat o sumă mare de bani, dar copilul a replicat în chip abil cu un citat din Coran care amenința cu suferința pe cei care îi deposedau pe orfani de bunuri și, drept urmare, a primit banii înapoi. În aprilie, Saladin se afla înapoi la Damasc. Imperiul său se întindea în acel moment până la granițele Persiei.[15]

Armistițiul dintre creștini și musulmani a adus înapoi o oarecare prosperitate în Palestina. Comerțul dintre zonele interioare

---

[14] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 98–103; Kemal ad-Din, ed. Blochet, pp. 123–126; Abu Shama, p. 288; *Bustan*, p. 581.

[15] Abu'l Feda, p. 55; vezi Lane Poole, *Saladin*, pp. 194–195 (Shirkuh a recitat versetul IV, 9 din Coran); Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 103–104.

și porturile Acra și Tyr s-a reluat cu rapiditate, spre avantajul negustorilor ambelor părți. Dacă pacea ar fi putut fi menținută până la sosirea unei mari cruciade din Occident, atunci ar mai fi putut exista un viitor pentru regat. Soarta a fost însă, o dată în plus, potrivnică creștinilor. Către sfârșitul lunii august 1186, regele Balduin al V-lea a murit la Acra, pe când nu împlinise încă nouă ani.[16] Regentul Raymond și seneșalul Joscelin au fost prezenți lângă patul de suferință. Arătându-se gata să coopereze cu Raymond, Joscelin l-a convins pe acesta să meargă la Tiberiada pentru a-i invita pe baroni să se reunească acolo, la adăpost de intrigile patriarhului, pentru ca dorințele lui Balduin al IV-lea să fie duse la îndeplinire. El însuși avea să ducă trupul neînsuflețit al băiatului la Ierusalim pentru a fi îngropat. Raymond a căzut în cursă și a plecat încrezător. Îndată ce a plecat, Joscelin a trimis trupe de încredere pentru a ocupa Tyrul și Beirutul, în timp ce el a rămas la Acra, unde a proclamat-o pe Sibylla drept regină. A trimis totodată trupul defunctului rege la Ierusalim în grija Templierilor. Emisarii săi i-au convocat pe Sibylla și pe Guy de la Ascalon pentru a lua parte la funeralii. În același timp, Reynaud de Châtillon a pornit de la Kerak spre a li se alătura.

Raymond a constatat că fusese păcălit. A pornit spre Nablus, la reședința lui Balian d'Ibelin și, în calitate de regent legitim, a convocat Înalta Curte a regatului. Toți susținătorii săi s-au grăbit să i se alăture. Alături de Balian și de soția acestuia, regina Maria, se aflau fiica acesteia, Isabella, împreună cu soțul ei, Onfroy de Toron, cu Balduin de Ramla, Gauthier de Cezareea, Reynaud de Sidon și toți vasalii principali ai regatului, cu excepția lui Reynaud de Châtillon. Ajunși la fața locului, au primit o invitație de la regina Sibylla pentru a asista la încoronarea ei. Au răspuns prin a trimite la Ierusalim doi călugări cistercieni în calitate de emisari, pentru a le reaminti conspiratorilor jurământul depus față de Balduin al IV-lea și pentru a interzice orice acțiune până când Curtea s-ar fi pronunțat asupra ei.

---

[16] Ernoul, p. 129; *Estoire d'Eracles*, II, p. 25.

Sibylla însă stăpânea Ierusalimul și porturile. Trupele seneșalului Joscelin și ale conetabilului Amaury, fratele lui Guy, erau de partea sa, iar Reynaud de Châtillon își adusese oamenii din Transiordania. Patriarhul Heraclius, bătrânul amant al mamei reginei, a asigurat-o de sprijinul Bisericii. Marele maestru al Templului, Gerard de Ridefort, ar fi făcut orice în defavoarea vechiului său dușman Raymond. În Ierusalim, doar marele maestru al Ospitalierilor rămăsese fidel jurământului depus. În rândul poporului din Ierusalim exista multă simpatie față de Sibylla, care era moștenitorul legitim; chiar dacă tronul era din punct de vedere formal electiv, cu greu ar fi putut fi ignorate drepturile moștenitorului. Drepturile Sibyllei fuseseră confirmate la momentul divorțului mamei sale. Fratele și apoi fiul ei fuseseră regi. Singurul ei dezavantaj consta în faptul că soțul său nu era agreat și era disprețuit.

Patriarhul și Templierii au închis porțile Ierusalimului și au instalat gărzi pentru a preveni orice atac din partea baronilor din Nablus. Apoi au făcut pregătiri pentru încoronare. Însemnele regale erau păstrate într-un cufăr cu trei încuietori ale căror chei fuseseră date spre păstrare patriarhului și celor doi mari maeștri, fiecare câte una. Maestrul Ospitalier Roger a refuzat să pună la dispoziție cheia pentru un scop potrivnic jurământului pe care îl depusese. În final însă, cu un gest de dezgust, a aruncat-o de la fereastră. Nici el și niciunul dintre cavalerii săi nu au participat la ceremonie, care a fost celebrată imediat ce totul a fost gata. Din cauza impopularității lui Guy, patriarhul a încoronat-o doar pe Sibylla. Însă o a doua coroană a fost plasată alături, iar patriarhul a împuternicit-o să-l încoroneze pe orice bărbat ar fi considerat că este vrednic să cârmuiască regatul. Ea i-a cerut lui Guy să se apropie și să îngenuncheze în fața ei și i-a așezat coroana pe cap. Adunarea a prestat apoi omagiul față de noul rege și regină. Pe când ieșea din biserică, Gerard de Ridefort a strigat că această coroană a răzbunat căsătoria de la Batrun.

Înalta Curte de la Nablus nu a putut face nimic împotriva încoronării. Balduin d'Ibelin s-a ridicat în adunare pentru a spune că nu va rămâne într-o țară condusă de un astfel de rege și i-a îndemnat

pe toți baronii să procedeze la fel. Raymond însă a replicat că nu era încă totul pierdut, amintindu-le că îi aveau pe prințesa Isabella și pe soțul acesteia, Onfroy de Toron. Aceștia trebuiau încoronați și conduși la Ierusalim. Rivalii lor nu se puteau opune oștilor unite ale nobililor, în afară de cea a lui Reynaud de Châtillon, și nici sprijinului moral al Ospitalierilor. Raymond a adăugat că, atâta vreme cât era regent, el putea garanta că Saladin va respecta armistițiul. Baronii i-au împărtășit părerea și au jurat că îl vor sprijini, chiar dacă asta ar fi însemnat război civil. Nu au ținut însă seama de unul dintre actorii principali. Onfroy era terifiat de soarta ce i se pregătea. Nu dorea câtuși de puțin să fie rege. S-a furișat imediat afară din Nablus și a fugit la Ierusalim. Acolo a cerut să o vadă pe Sibylla. Mai întâi ea l-a respins, dar cum el stătea blând înaintea ei scărpinându-se în cap, a cedat și l-a lăsat să-și spună povestea. L-a ascultat cu răbdare și apoi l-a dus la Guy în fața căruia a prestat omagiu.[17]

Defecțiunea lui Onfroy i-a înfrânt pe baroni. Raymond i-a eliberat de jurământ și, unul câte unul, au pornit spre Ierusalim pentru a-și oferi supunerea lui Guy. Chiar și Balian d'Ibelin, cel mai respectat dintre toți, a realizat că în acel moment nu se mai putea face nimic. Însă fratele său Balduin și-a repetat decizia de a părăsi mai degrabă regatul decât să-l accepte pe Guy, iar Raymond de Tripoli s-a retras pe pământurile soției sale din Galileea, jurând la rândul său că nu va presta omagiu noului rege. Ar fi acceptat-o cu loialitate pe Isabella ca regină, dar lașitatea lui Onfroy îi demonstrase că doar el personal ar fi fost singurul candidat vrednic să ia tronul.[18]

---

[17] Ernoul, pp. 129–136, cu versiunea cea mai detaliată și mai colorată; *Estoire d'Eracles*, II, pp. 25–31; Raoul de Diceto, II, p. 47; Arnold de Lübeck, pp. 116–117. Primele două surse (care sunt și cele mai credibile) datează încoronarea în septembrie; Raoul de Diceto și Arnold o plasează la 20 iulie. Primul document emis de Guy este datat în octombrie, Röhricht, *Regesta*, p. 873.

[18] Este clar că Raymond se considera candidat la tron. Ibn Jubayr amintește zvonuri în legătură cu această ambiție încă din anul 1183 (Ibn Jubayr, p. 304). Abu Shama (pp. 257–258) citează mărturia lui Imad ed-Din, care susține că Raymond era gata să treacă la islam pentru a-și atinge țelul, iar Ibn al-Athir (p. 674) afirmă că spera în ajutorul lui Saladin. *Historia Regni Hierosolymitani*, care este mai târzie,

Curând după aceea regele Guy a convocat prima sa adunare a baronilor la Acra. Raymond nu şi-a făcut apariţia, iar Guy a anunţat că Beirutul, pe care Raymond îl deţinea în calitate de regent, îi va fi retras şi i-a trimis vorbă să se prezinte pentru a da socoteală de felul în care a cheltuit banii regatului pe perioada regenţei. Balduin d'Ibelin, care era prezent, a fost chemat să presteze omagiu de către Reynaud de Châtillon, care stătea alături de rege. S-a mulţumit doar la un salut formal către rege, căruia i-a transmis că şi-a lăsat pământurile de la Ramla fiului său Thomas care urma să presteze omagiul când avea să fie suficient de mare. El personal refuza să o facă. A părăsit regatul câteva zile mai târziu şi a intrat în serviciul lui Bohemund al Antiohiei, care l-a întâmpinat cu bucurie şi i-a dăruit un fief mai mare decât cel pe care îl părăsise. Alţi nobili mai mărunţi i s-au alăturat, întrucât Bohemund nu făcea un secret din simpatia pe care o arătase faţă de Raymond şi de facţiunea acestuia.[19]

Cu un regat atât de frământat de facţiuni învrăjbite era bine că armistiţiul cu Saladin era respectat. Guy ar fi vrut să îl menţină, dar socoteala sa nu a ţinut cont de prietenul său Reynaud de Châtillon. Protejate de armistiţiul încheiat, marile caravane care circulau între Damasc şi Egipt străbăteau din nou fără piedici ţinuturile francilor. La sfârşitul lui 1186, o uriaşă caravană a pornit spre Cairo cu o mică escortă de trupe egiptene care trebuia să o protejeze de beduini. Pe când a pătruns în Moab, Reynaud s-a năpustit subit asupra ei omorând gărzile şi capturându-i pe negustori, familiile şi bunurile lor, pe care le-a dus în castelul său Kerak. Prada era mai mare decât tot ce capturase anterior. Veşti despre nelegiuire au ajuns la urechile lui Saladin. Acesta, respectând tratatul, i-a cerut lui

---

afirmă că Raymond pretindea coroana, deoarece mama sa (numită de sursă Dolcis) fusese născută după încoronarea tatălui său, în timp ce Melisenda fusese născută anterior. Cum doar cea mai tânără dintre fiicele lui Balduin al II-lea, stareţa Joveta, fusese născută în purpură, e greu de crezut că a putut uza de acest argument. Probabil a folosit un argument similar pentru a justifica în faţa seniorilor, la Nablus, opţiunea pentru Isabella în defavoarea Sibyllei, iar cronicarul a amestecat poveştile.

[19] Ernoul, pp. 137–139; *Estoire d'Eracles*, II, p. 33; *Les Gestes des Chiprois* (p. 659) susţine că Guy l-ar fi lovit pe Balduin dacă acesta nu ar fi fost de viţă nobilă.

Reynaud eliberarea prizonierilor şi compensaţii pentru pagubele suferite. Reynaud a refuzat să-i primească pe mesageri, care au pornit spre Ierusalim şi s-au plâns regelui Guy. Acesta a ascultat cu înţelegere şi i-a cerut lui Reynaud să plătească daune. Însă Reynaud, conştient că Guy a obţinut şi a păstrat tronul datorită sprijinului său, a ignorat porunca, iar Guy nu a putut sau nu a dorit să îl oblige să îi dea ascultare.[20]

O atât de ruşinoasă încălcare a tratatului a făcut războiul inevitabil, un război căruia o ţară sfâşiată de discordie putea cu greu să-i facă faţă. Bohemund al Antiohiei s-a grăbit să reînnoiască armistiţiul cu Saladin.[21] Raymond de Tripoli a încheiat un armistiţiu pentru comitatul său şi l-a extins la principatul Galileei al soţiei sale, chiar dacă suzeranul de drept, regele, urma să se afle în conflict cu musulmanii. În egală măsură şi-a asigurat sprijinul lui Saladin şi promisiunea de ajutor pentru a deveni rege. Oricât de înţeleaptă ar fi fost politica lui Raymond, ea constituia totuşi un act de trădare. Încurajat de maestrul Templului, Gerard, Guy şi-a convocat vasalii fideli şi a pornit spre nord către Nazaret pentru a supune Galileea înainte de a începe atacul musulman. Războiul civil a fost evitat de intervenţia lui Balian d'Ibelin care, la sosirea în tabără, l-a întrebat cu asprime pe rege ce intenţii are. Când Guy a replicat că merge să asedieze Tiberiada, Balian a evidenţiat nebunia planului; Raymond, cu ajutorul sarazinilor la care putea face apel, avea forţe mai numeroase decât regele. Balian a cerut să fie lăsat să meargă să vorbească cu Raymond. Apelul său la unitate nu a avut niciun efect asupra contelui, care s-ar fi supus lui Guy doar dacă Beirutul îi era returnat. Era un preţ considerat prea mare de Guy.[22] Cum însă au fost primite veşti privind pregătirile lui

---

[20] *Estoire d'Eracles*, II, p. 34. Sursa susţine că sora lui Saladin se afla în caravană. În realitate, aceasta s-a întors de la Mecca într-o caravană următoare (vezi mai jos, p. 476); Abu Shama, pp. 259–311.

[21] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, p. 109.

[22] Ernoul pp. 141–142; *Estoire d'Eracles*, II, pp. 31–35. Ernoul afirmă chiar că Raymond a primit întăriri de la Saladin.

Saladin pentru războiul ce urma să vină, Balian a insistat încă o dată pe lângă rege pentru reconcilierea cu Raymond. „Ţi-ai pierdut cel mai bun cavaler în persoana lui Balduin de Ramla", a spus menţionându-şi cu mândrie fratele. „Dacă pierzi şi ajutorul, şi sfatul contelui Raymond, eşti terminat." Guy, gata oricând să fie de acord cu orice persoană care i se adresa ferm, i-a permis lui Balian să mai meargă într-o solie la Tiberiada împreună cu Josias, arhiepiscop al Tyrului şi cu marii maeştri ai Ospitalierilor şi Templierilor. Era esenţial ca ultimul, cel mai înverşunat duşman al lui Raymond, să fie implicat în orice acord de pace s-ar fi încheiat.[23]

Delegaţii, escortaţi de zece Ospitalieri, au plecat de la Ierusalim la 29 aprilie 1187. Au petrecut noaptea la castelul lui Balian de la Nablus. Acolo Balian a avut de rezolvat nişte chestiuni şi le-a cerut marilor maeştri şi arhiepiscopului să pornească înainte. Urma să îşi petreacă ziua la Nablus şi să îi ajungă din urmă a doua zi la castelul La Fève din câmpia Esdraelon. Seara târziu, în ziua de 30, Balian a părăsit Nablus cu câţiva însoţitori, încercând să se deplaseze pe timpul nopţii. Brusc şi-a amintit că era ziua Sfinţilor Filip şi Iacob. Drept urmare, s-a întors din drum spre Sebasteea, antica Samarie, şi a bătut la uşa episcopului. Acesta s-a trezit, l-a primit şi s-au aşternut la vorbă pe timpul nopţii până s-a crăpat de ziuă şi s-a putut oficia slujba. Abia apoi şi-a luat rămas-bun de la gazdă şi şi-a continuat drumul.

Pe 30 aprilie, pe când Balian discuta cu slujitorii săi, iar marii maeştri călăreau spre La Fève, contele Raymond îl primea la Tiberiada pe un emisar al musulmanilor trimis de la Banyas. Fiul mai tânăr al lui Saladin, al-Afdal, care comanda tabăra de acolo, primise vorbă din partea tatălui său să facă o incursiune de recunoaştere în Palestina şi, foarte corect, i-a cerut contelui permisiunea ca oamenii săi să-i traverseze teritoriile din Galileea. Raymond, constrâns de acordul său personal cu Saladin, nu putea refuza stânjenitoarea cerere. A pretins doar ca musulmanii să traverseze ţinutul

[23] Ernoul, pp. 142–143. Reynaud de Sidon trebuia să se alăture delegaţiei, dar a pornit separat.

după ce se lumina şi să se întoarcă înainte de lăsarea serii şi să nu afecteze niciun oraş sau sat din ţinut. A trimis apoi mesageri în întregul ţinut pentru a le transmite oamenilor să rămână cu tot cu turme în interiorul zidurilor pe durata întregii zile şi să nu se teamă. În acel moment a aflat de sosirea delegaţiei de la Ierusalim. A fost transmis un alt mesaj cu aceeaşi avertizare. Dimineaţa devreme, în ziua de 1 mai, a privit de la castelul său cum emirul Kukburi şi şapte mii de mameluci au trecut voioşi prin apropiere.

Către amiaza aceleiaşi zile, Balian şi însoţitorii săi au ajuns la La Fève. De la distanţă au zărit corturile Templierilor întinse în faţa zidurilor. Atunci când s-au apropiat, au constatat că erau goale şi că în castel era linişte. Scutierul lui Balian, Ernoul, a pătruns în castel şi a trecut dintr-o cameră într-alta. Nu era nimeni acolo, cu excepţia a doi ostaşi într-una din galeriile de la etaj, foarte bolnavi şi incapabili să vorbească. Balian a rămas uimit şi îngrijorat. A aşteptat o oră sau două, nesigur pe ceea ce trebuia să facă, apoi a plecat din nou pe drumul spre Nazaret.

Deodată un cavaler templier a apărut în galop, cu părul răvăşit şi sângerând, şi a anunţat un mare dezastru. Cam la aceeaşi oră Raymond i-a văzut pe mameluci întorcându-se. Aceştia respectaseră înţelegerea. Era mult înainte de căderea nopţii şi nu se atinseseră de nicio clădire din ţinut. Însă în vârful lăncilor lor erau fixate capetele cavalerilor templieri.

Mesajul lui Raymond ajunsese la marii maeştri în seara zilei de 30. Cu toată opoziţia lui Roger al Ospitalierilor, Gerard al Templului îi convocase imediat pe Templierii din vecinătate să i se alăture. Mareşalul Templului, Jacques de Mailly, se afla în satul Kakun, aflat la distanţă de cinci mile, cu 90 de cavaleri. A sosit şi a petrecut noaptea în faţa castelului. În dimineaţa următoare au călărit spre Nazaret unde li s-au alăturat 40 de cavaleri laici. Arhiepiscopul de Tyr a rămas acolo, dar Gerard s-a oprit doar pentru a anunţa populaţia că în curând se va da o luptă şi că locuitorii vor trebui să vină să adune prada. Pe când cavalerii treceau de înălţimile de dincolo de Nazaret, i-au găsit pe musulmani adăpându-şi caii în vale, la Izvoarele Cressonului. La vederea

numărului adversarilor, atât Roger, cât și Jacques de Mailly au propus retragerea, ceea ce l-a înfuriat pe Gerard. S-a întors dispreţuitor spre celălalt mare maestru și și-a batjocorit mareșalul. „Îţi iubeşti prea mult capul tău blond pentru a dori să ţi-l pierzi", i-a zis. Jacques a replicat cu mândrie: „Voi muri în bătălie ca un bărbat viteaz. Tu vei fi cel care va fugi ca un trădător." Incitată de insultele lui Gerard, compania a șarjat contra mamelucilor. A fost mai degrabă un masacru decât o bătălie. Capul blond al lui Jacques a fost unul dintre ultimele care au căzut, iar marele maestru Ospitalier a căzut alături de el. Foarte repede, fiecare Templier a fost răpus, cu excepţia a trei dintre ei, printre care s-a numărat Gerard. Aceştia au galopat înapoi răniţi spre Nazaret. Unul dintre ei a călărit pentru a-l găsi pe Balian. Cavalerii laici au fost prinși vii. Unii dintre locuitorii lacomi ai Nazaretului au plecat spre câmpul de luptă pentru a găsi prada promisă de Gerard. Au fost înconjuraţi și luaţi prizonieri.

După ce a trimis mesaj soţiei sale de a aduna toţi cavalerii, Balian s-a alăturat lui Gerard la Nazaret și a încercat să-l convingă să meargă la Tiberiada. Gerard a pretins că rănile sale sunt prea grave, astfel încât Balian a plecat doar cu arhiepiscopul. L-au găsit pe Raymond înfricoșat în faţa tragediei petrecute, pentru care simţea că politica sa va fi făcută responsabilă. A acceptat bucuros medierea propusă de Balian și, anulând tratatul cu Saladin, a mers spre Ierusalim și s-a supus regelui. În ciuda tuturor defectelor sale, Guy nu era răzbunător. L-a întâmpinat cordial pe Raymond și chiar s-a scuzat pentru felul în care se derulase propria încoronare. Cel puţin regatul părea din nou unit.[24]

---

[24] Istoria este relatată în detaliu de Ernoul, care îl însoţea pe Balian în calitate de scutier (pp. 143–54). *Estoire d'Eracles*, II, pp. 37–44; Imad ed-Din, în Abu Shama, p. 262; Ibn al-Athir (p. 678) afirmă că al-Afdal l-a trimis pe Kukburi ca șef al expediţiei și dă cifra de 7 000 a numărului de călăreţi. *De Expugnatione* (pp. 210–211) dă aceeași cifră, dar scurta sa versiune neagă faptul că Raymond ar fi insistat să nu se aducă atingere ţinutului său și încearcă să-i disculpe pe Templieri. La Fève este satul arab el-Fuleh (ambele nume înseamnă Fasolea), la mijlocul distanţei între Jenin și Nazaret.

Era și timpul, pentru că se știa că Saladin adună o mare oaste în Hauran, de-a lungul frontierei. În mai, pe când oastea se aduna din întregul său imperiu, a întreprins o călătorie către drumul spre Mecca pentru a escorta o caravană de pelerini care se întorcea din Orașul Sfânt, din care făceau parte și sora sa, și fiul acesteia; dorea să se asigure că Reynaud nu mai pune la cale unul din atacurile sale banditești. În această vreme trupele se revărsau de la Alep, Mosul și Mardin până când oastea a devenit cea mai numeroasă dintre câte condusese. Dincolo de Iordan, regele Guy i-a chemat pe toți deținătorii de feude și pe vasalii acestora să se reunească la Acra. Ordinele Ospitalier și Templier, dornice să răzbune masacrul de la Cresson, și-au convocat toți cavalerii disponibili, lăsând doar mici garnizoane pentru a păzi cetățile pe care le aveau în grijă. Templierii au dat un ajutor suplimentar, înmânând regelui partea lor de bani trimisă recent ordinelor de regele Henric al II-lea ca răscumpărare a păcatului uciderii lui Thomas Becket. Li se spusese să-i pună la păstrare în vederea cruciadei pe care Henric jurase să o declanșeze, dar nevoile zilei erau mult prea urgente. Ostașii recrutați din acești bani au purtat o banieră cu însemnele lui Henric. Mișcat de apelurile lui Raymond și Balian, Bohemund al Antiohiei a promis un contingent condus de Balduin d'Ibelin și și-a trimis fiul, pe Raymond, să se alăture contelui de Tripoli, care îi era naș. La sfârșitul lui iunie erau adunați în tabăra din fața Acrei 1 200 de cavaleri greu înarmați, un număr mai mare de călăreți băștinași ușor înarmați, turcopoli metiși și aproape zece mii de pedestrași. Patriarhului Heraclius i s-a cerut să vină cu Adevărata Cruce. A răspuns însă că nu se simțea bine și a încredințat relicva priorului Sfântului Mormânt pentru a o înmâna episcopului Acrei. Adversarii săi au pretins însă că prefera să rămână alături de iubita sa Paschia.

La 26 iunie, într-o vineri, Saladin și-a trecut în revistă trupele la Ashtera în Hauran. El însuși conducea centrul, nepotul său Taki ed-Din aripa dreaptă, iar Kukburi pe cea stângă. Oastea a pornit în formație de luptă spre Khisfin și spre țărmul sudic al Mării Galileei. Acolo a așteptat cinci zile, în timp ce iscoadele culegeau informații

despre forţele creştine. La 1 iulie a traversat Iordanul la Sennabra, iar a doua zi a aşezat tabăra cu jumătate din efective la Kafr Sebt, pe înălţimile situate la cinci mile vest de lac, în timp ce restul trupelor au atacat Tiberiada. Oraşul le-a căzut în mâini după o oră de lupte. Raymond şi fiii săi vitregi erau cu oastea regelui, dar contesa Eschiva, după ce a trimis un mesager pentru a-i spune soţului ce se întâmplă, a apărat citadela împreună cu o mică garnizoană.

Când s-a aflat vestea că Saladin a trecut Iordanul, regele Guy a ţinut sfat la Acra cu seniorii săi. Contele Raymond a vorbit primul. A subliniat că, pe o căldură toridă, oastea aflată în atac era în dezavantaj. Strategia lor trebuia să fie una defensivă. Atâta timp cât oastea creştină rămânea neînfrântă, Saladin nu ar fi fost capabil să-şi menţină trupele pe termen lung într-un ţinut pârjolit. După o vreme ar fi fost obligat să se retragă. În acest timp ar fi sosit întăririle de la Antiohia. Mulţi dintre cavaleri au înclinat spre acest sfat, dar atât Reynaud de Châtillon, cât şi marele maestru Gerard l-au acuzat pe Raymond că este laş şi vândut sarazinilor. Regele Guy s-a lăsat convins de ultimii vorbitori şi a dat poruncă oştirii să se îndrepte spre Tiberiada.

În după-amiaza zilei de 2 iulie, creştinii şi-au aşezat tabăra la Sephoria. Era un loc de tabără excelent, cu multă apă şi păşuni pentru cai. Dacă ar fi rămas în acel loc, aşa cum rămăseseră la Bălţile lui Goliat cu patru ani mai devreme, Saladin nu ar fi riscat niciodată să-i atace. Oastea lor era aproape la fel de mare ca a sa şi deţineau avantajul terenului. Însă în acea seară a sosit mesagerul trimis de contesa de Tripoli. O dată în plus, regele Guy a ţinut sfat în cortul său. Cavalerii au fost mişcaţi la gândul că viteaza doamnă se apăra cu disperare pe malul lacului. Cu lacrimi în ochi, fiii acesteia au implorat salvarea mamei lor. Unii au dat ascultare pledoariei. Apoi s-a ridicat Raymond. A repetat discursul ţinut la Acra, dar cu şi mai multă înfocare. A arătat cât de nebunească ar fi fost părăsirea poziţiei pe care o deţineau pentru a porni într-un marş hazardat în arşiţa lui iulie pe înălţimile sterpe. Tiberiada era oraşul său, iar cea care îl apăra îi era soţie. Ar fi preferat ca ambele să fie pierdute decât ca regatul să fie pierdut. Cuvintele sale au fost

convingătoare. Consiliul a luat sfârşit la miezul nopţii cu hotărârea de a se rămâne la Sephoria.

După ce seniorii s-au retras la corturile lor, marele maestru Templier a intrat din nou în cortul regal. „Sire", a spus, „aveţi de gând să vă încredeţi într-un trădător?" Ar fi fost ruşinos să fie lăsat să se piardă un oraş care era doar la şase leghe depărtare. Templierii, a declarat el, şi-ar fi abandonat mai degrabă Ordinul decât să renunţe la ocazia de a se răzbuna pe necredincioşi. Guy, care fusese în mod sincer convins de Raymond cu o oră mai devreme, a şovăit şi s-a lăsat convins de Gerard. A trimis heralzii în tabără pentru a anunţa că, în zori, oastea avea să pornească în marş spre Tiberiada.

Cea mai bună cale de la Sephoria la Tiberiada pornea puţin mai la nord peste dealurile Galileei şi ajungea pe malul lacului la doi kilometri nord de oraş. Drumul alternativ se îndrepta spre podul de la Sennabra, de unde o ramificaţie urma ţărmul lacului spre nord-vest. Tabăra lui Saladin de la Kafr Sebt era aşezată pe drumul spre Sennabra. Pe acest drum venise de peste râu. E posibil ca trădători din tabăra creştină să-i fi dat de veste că Guy a plecat de la Sephoria pe drumul nordic. Drept urmare, şi-a condus oastea circa opt kilometri peste înălţimile Hattinului până în locul de unde drumul începea să coboare spre lac. Era un sat cu păşuni întinse şi cu apă din abundenţă. I s-au alăturat acolo cele mai multe dintre trupele de la Tiberiada, unde fuseseră păstrate doar cele necesare pentru a menţine blocada asupra cetăţii.

Dimineaţa de vineri, 3 iulie, era fierbinte şi înăbuşitoare, în timp ce oastea creştină părăsea grădinile verzi ale Sephoriei pentru a mărşălui pe dealurile golaşe. Ca senior al ţinutului, Raymond de Tripoli avea dreptul de a conduce avangarda. Regele comanda centrul, iar Reynaud cu ordinele militare şi cu Balian d'Ibelin conduceau ariergarda. Nu exista apă de-a lungul drumului. Curând oameni şi cai deopotrivă au început să sufere cumplit de sete. Agonia lor a încetinit înaintarea. Atât avangarda, cât şi ariergarda erau hărţuite continuu de musulmani, care aruncau săgeţi asupra lor, iar apoi se retrăgeau înainte ca un contraatac să poată fi lansat.

La amiază, francii ajunseseră pe platoul de lângă Hattin. În faţa lor se înălţa până la vreo treizeci de metri un deal stâncos cu două vârfuri, iar dincolo de acesta terenul cădea abrupt spre sat şi spre lac. Locul era numit Coarnele Hattinului. Templierii au trimis mesageri regelui, spunându-i că nu mai puteau merge mai departe în acea zi. Unii dintre nobili l-au rugat să ceară oştirii să înainteze şi să-şi croiască drum către lac. Însă Guy, mişcat de oboseala oamenilor săi, a decis să se oprească pe durata nopţii. La această veste Raymond a plecat din primele rânduri, spunând: „Ah, Dumnezeule, războiul s-a terminat; suntem morţi, iar regatul este distrus." La sfatul său, Guy şi-a aşezat tabăra dincolo de Lubieh, către coama Hattinului, acolo unde se afla o fântână, iar întreaga oaste s-a grupat în jurul acesteia. Locul însă a fost prost ales, pentru că fântâna era secată.

Saladin, care aştepta cu oamenii săi în valea înverzită, şi-a înfrânat cu greu bucuria. Şansa i se ivise în sfârşit. Creştinii au petrecut noaptea cu greutate, ascultând rugăciunile şi cântecele ce veneau dinspre corturile musulmane. Câţiva ostaşi au plecat din tabără, căutând zadarnic o sursă de apă, doar pentru a fi ucişi de duşmani. Pentru a le îngreuna suferinţa, musulmanii au dat foc la vegetaţia aridă care acoperea dealul şi fumul fierbinte s-a aşternut peste tabăra creştină. La adăpostul întunericului, Saladin a înaintat. La ivirea zorilor zilei de sâmbătă 4 iulie, oastea regală era încercuită. Nici măcar o pisică, susţine cronicarul, nu ar fi putut scăpa din capcană.

Atacul musulman a început dimineaţa devreme. Infanteria creştină a avut un singur gând – apa. Într-o formaţie compactă au încercat să-şi taie calea spre lacul care strălucea în depărtare. Au fost ţinuţi în loc de flăcări şi de duşman. Mulţi dintre ei au fost căsăpiţi imediat, mulţi alţii luaţi prizonieri. Imaginea lor zăcând răniţi şi suferinzi de sete era atât de dureroasă, încât cinci dintre cavalerii lui Raymond au cerut musulmanilor să fie cu toţii ucişi pentru a li se curma suferinţa. Cavalerii de pe deal au luptat cu un curaj admirabil şi deznădăjduit. Şarjă după şarjă, cavaleria musulmană a fost respinsă cu pierderi, dar propriul lor număr era în

continuă scădere. Slăbiți de sete, au început să-și piardă puterile. Înainte de a fi prea târziu, la cererea regelui, Raymond și-a condus cavalerii într-o încercare de a străpunge liniile musulmane. Cu toți oamenii săi s-a năpustit asupra oștilor conduse de Taki ed-Din. Dar Taki și-a desfăcut rândurile pentru a-i lăsa să treacă și apoi a închis la loc breșa. Nu mai puteau face cale întoarsă către camarazii lor, astfel încât, în chip jalnic, au părăsit câmpul de bătălie plecând spre Tripoli. Ceva mai târziu, Balian d'Ibelin și Reynaud de Sidon și-au croit, la rândul lor, drum din încercuire. Au fost ultimii care au scăpat.

Pentru creștini nu mai era nicio speranță, dar au continuat să lupte retrăgându-se spre înălțimile Coarnelor. Cortul roșu al regelui a fost mutat spre vârf, iar cavalerii s-au strâns în jurul său. Fiul mezin al lui Saladin, al-Afdal, se afla alături de tatăl său, participând la prima sa bătălie. Mulți ani după aceea a lăudat faptele de vitejie ale francilor. „Atunci când regele franc s-a retras spre piscuri, cavalerii săi au atacat plini de curaj și i-au respins pe musulmani până la tatăl meu. I-am surprins spaima. S-a schimbat la față, s-a tras de barbă și s-a năpustit înainte strigând: «Pe toți dracii, nu poate fi adevărat!» Drept urmare, oamenii noștri au respins dușmanul care s-a retras pe înălțimi. Când i-am văzut pe franci dând înapoi, am strigat cu bucurie: «I-am învins!» Dar ei au atacat din nou și i-au împins încă o dată pe oamenii noștri până în locul în care se afla tatăl meu. Din nou el și-a îndemnat la atac oamenii și încă o dată dușmanul a fost împins înapoi spre înălțimi. Am strigat din nou: «I-am învins!», dar tatăl meu s-a întors spre mine spunând: «Taci! Nu i-am înfrânt cât timp cortul rămâne ridicat în acel loc.» În acel moment, cortul a fost doborât. Abia atunci tatăl meu a descălecat și a îngenuncheat la pământ, mulțumind lui Allah cu lacrimi de bucurie."

Episcopul Acrei fusese ucis. Sfânta Cruce pe care o purtase în bătălie a căzut în mâinile necredincioșilor. Puțini dintre caii cavalerilor au supraviețuit. Când biruitorii au ajuns în vârful dealului, cavalerii înșiși, cu regele în mijlocul lor, erau pedeștri și prea obosiți pentru a mai lupta, abia având puterea de a-și preda

săbiile ca semn al capitulării. Căpeteniile au fost duse la cortul care fusese ridicat pentru sultan pe câmpul de luptă.[25]

Saladin i-a primit acolo pe regele Guy și pe fratele acestuia, conetabilul Amaury, pe Reynaud de Châtillon și pe fiul său vitreg Onfroy de Toron, pe marele maestru al Templului, pe vârstnicul marchiz de Montferrat, pe seniorii de Jebail și Batrun și pe alți nobili de rang inferior ai regatului. I-a întâmpinat în chip grațios. L-a așezat pe rege alături de el și, sesizându-i setea, i-a înmânat o cupă cu apă de trandafiri răcită cu zăpadă de pe muntele Hermon. Guy a băut din ea și i-a întins-o lui Reynaud, care stătea lângă el. Potrivit legilor ospitalității musulmane, a da mâncare sau apă unui captiv însemna a-i transmite că viața îi era în siguranță. De aceea Saladin s-a adresat astfel tălmaciului: „Spune-i regelui că el și nu eu a dat apă acelui om." Apoi s-a întors spre Reynaud ale cărui acte de brigandaj nedemn nu le putea ierta și i-a reamintit de crimele, de trădarea, de blasfemia și de lăcomia sa. Când Reynaud a replicat obraznic, Saladin a ridicat sabia și l-a decapitat. Guy a început să tremure crezând că va veni rândul său. Însă Saladin l-a liniștit. „Un rege nu ucide un alt rege", a spus, „însă perfidia și insolența acestui om merseseră prea departe." Apoi a poruncit să nu li se facă niciun rău seniorilor laici, ci să fie tratați cu curtoazie și respect pe durata captivității. Pe cavalerii ordinelor militare însă nu i-a cruțat, cu excepția marelui maestru al Templierilor. O bandă de musulmani sufiți fanatici se găsea în rândul trupelor sale. Lor le-a dat sarcina de a-i ucide pe Cavalerii Templieri și Ospitalieri. Sarcina a fost îndeplinită cu mult zel. Odată misiunea încheiată, Saladin a plecat cu oastea de la Hattin; leșurile celor căzuți în luptă au fost lăsate pe seama șacalilor și hienelor. Prizonierii au fost trimiși la Damasc, unde nobilii au fost găzduiți confortabil, în timp ce oamenii de rând au fost vânduți în piețele de sclavi. Erau atât de mulți, încât prețul pentru un prizonier a coborât până la trei dinari și puteai cumpăra o familie întreagă sănătoasă, adică un

[25] Pentru mărturiile complicate și contradictorii despre campania de la Hattin, vezi Anexa II.

bărbat, soția sa, trei băieți și două fete, pentru doar optzeci de dinari. Un musulman a considerat chiar convenabil să schimbe un prizonier pentru o pereche de sandale.[26]

Creștinii din Orient mai suferiseră dezastre și în perioada anterioară. Regii și principii lor mai fuseseră și înainte capturați, dar cei care îi luaseră prizonieri erau conducători de mică importanță, care căutau avantaje mărunte. La Hattin fusese distrusă cea mai mare oaste a regatului ce fusese vreodată reunită. Sfânta Cruce fusese pierdută, iar învingătorul era stăpânul întregii lumi musulmane. Odată dușmanii înfrânți, lui Saladin nu-i mai rămânea decât să cucerească fortărețele din Țara Sfântă. La 5 iulie, știind că nu poate primi niciun ajutor, contesa de Tripoli i-a predat Tiberiada. Saladin a tratat-o cu respect și i-a permis să meargă la Tripoli cu toată suita ei.[27] Apoi și-a îndreptat grosul oștirii spre Acra. Seneșalul Joscelin de Courtenay care comanda orașul s-a gândit doar la propria lui siguranță. L-a trimis pe un localnic numit Pierre Brice să discute cu Saladin când acesta a ajuns la porțile orașului în ziua de 8, oferindu-se să se predea dacă viețile și bunurile locuitorilor erau garantate. Pentru mulți din oraș această capitulare de bunăvoie a părut rușinoasă. A existat o scurtă revoltă pe durata căreia câteva case au fost incendiate, dar ordinea a fost restabilită înainte ca Saladin să intre în stăpânirea orașului, pe data de 10 iulie. A încercat să-i convingă pe mulți dintre negustorii creștini să rămână pe loc. Aceștia s-au temut însă pentru viitorul lor și au plecat cu toate bunurile lor mobile. Imensele depozite de mărfuri cu mătăsuri și metale, cu giuvaieruri și arme care au fost abandonate au fost împărțite de cuceritori ostașilor și tovarășilor de arme, în special de către fiul lui Saladin, al-Afdal, căruia i-a fost dăruit orașul. Spre supărarea lui Saladin, instalațiile de producere a zahărului au fost distruse de

[26] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 114–115; Kemal ad-Din (ed. Blochet, pp. 180–181) dă o versiune ușor diferită, dar similară în conținut; Ernoul (pp. 172–174) relatează o poveste asemănătoare.

[27] Ernoul, p. 171, *Estoire d'Eracles*, II, p. 69; Abu Shama, pp. 266–267.

Taki ed-Din.[28] În timp ce Saladin se afla la Acra, oraşe şi castele din Galileea şi Samaria s-au predat unor unităţi ale oştilor sale. La Nablus, garnizoana lui Balian a rezistat pentru câteva zile şi a primit condiţii onorabile atunci când s-a predat, iar castelul de la Toron a rezistat timp de două săptămâni înainte de a capitula. Altfel, a fost întâmpinată o opoziţie firavă.[29] În vremea aceasta, fratele lui Saladin, al-Adil, a sosit din Egipt şi a asediat Jaffa. Oraşul nu a vrut să i se predea, astfel încât l-a luat cu asalt şi toţi locuitorii – bărbaţi, femei şi copii – au fost prinşi. Mulţi dintre ei au luat calea pieţelor de sclavi şi haremurilor din Alep.[30]

După ce Galileea a fost cucerită, Saladin s-a îndreptat spre coasta feniciană. Mulţi dintre supravieţuitori fugiseră împreună cu Balian la Tyr. Oraşul era bine apărat, iar zidurile care îl protejau dinspre uscat erau formidabile. După ce primul atac a eşuat, Saladin a pornit mai departe. Sidon s-a predat, fără a opune rezistenţă, la 29 iulie. Seniorul oraşului, Reynaud, s-a refugiat la inexpugnabilul castel Beaufort. Beirutul a încercat să se apere, dar a capitulat în ziua de 6 august. Jebail şi-a deschis porţile câteva zile mai târziu la porunca stăpânului său, Ugo Embriaco, pe care Saladin îl eliberase condiţionat. Către sfârşitul lunii august, în mâinile creştinilor mai rămăseseră în sud Tripoli, Tyr, Ascalon, Gaza, câteva castele izolate şi Sfântul Oraş al Ierusalimului.[31]

În septembrie, Saladin a apărut în faţa Ascalonului, aducându-i cu sine pe cei mai importanţi doi prizonieri ai săi, regele Guy şi marele maestru Gerard. Lui Guy i s-a transmis că libertatea sa putea fi obţinută prin capitularea Ascalonului. La sosirea înaintea zidurilor, el a cerut locuitorilor să renunţe la luptă. Gerard s-a

---

[28] Ernoul, *loc. cit.*; *Estoire d'Eracles*, II, pp. 70–71; Abu Shama, pp. 295–297; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, p. 116; Ibn al-Athir, pp. 688–690.

[29] *Estoire d'Eracles*, II, p. 68; *De Expugnatione*, pp. 31–34; Beha ed-Din, *loc. cit.* (menţionează doar Toron); Abu Shama, pp. 300–306; Ibn al-Athir, *loc. cit.*

[30] Ibn al-Athir, pp. 690–691. El însuşi a cumpărat o sclavă în piaţa din Alep, o tânără care pierduse un soţ şi şase copilaşi (p. 691); *De Expugnatione*, p. 229.

[31] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 116–117; Abu Shama, pp. 306–310; Ibn al-Athir, pp. 692–693; *De Expugnatione*, p. 236.

alăturat rugăminții lui Guy, dar li s-a răspuns cu insulte. Ascalonul a fost apărat cu curaj. Asediul l-a costat pe Saladin viața a doi dintre emirii săi. Însă, la 4 septembrie, garnizoana a fost nevoită să se predea. Locuitorilor li s-a permis să plece cu ceea ce puteau duce cu ei. Au fost escortați de oamenii lui Saladin în Egipt și găzduiți confortabil la Alexandria, până când au reușit să se repatrieze în ținuturile creștine.[32] La Gaza, a cărei garnizoană templieră a fost obligată să se supună marelui maestru, porunca de capitulare a lui Gerard a fost îndată îndeplinită. În schimbul fortăreței, el și-a dobândit libertatea.[33] Însă regele Guy a mai fost ținut câteva luni ostatic, mai întâi la Nablus, apoi în Latakia. Reginei Sibylla i s-a permis să vină de la Ierusalim să i se alăture. Așa cum Saladin s-a așteptat, eliberarea lor în primăvara următoare i-a pus și mai mult în încurcătură pe creștini.[34]

În ziua în care trupele lui Saladin au intrat în Ascalon, a avut loc o eclipsă de soare și, pe perioada de întuneric, Saladin a primit o delegație de locuitori ai Ierusalimului care fuseseră chemați pentru a discuta condițiile capitulării. Nu au existat însă discuții. Delegații au refuzat să predea orașul în care Dumnezeu murise pentru ei. S-au întors cu mândrie la Ierusalim, iar Saladin a jurat să cucerească orașul cu sabia. La Ierusalim sosise un ajutor neașteptat.

---

[32] Ernoul, p. 184; *Estoire d'Eracles*, II, pp. 78–79; *De Expugnatione*, pp. 236–238; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, p. 117; Ibn al-Athir, pp. 696–697.

[33] Abu Shama, pp. 312–313; Beha ed-Din, *loc. cit.*; Ibn al-Athir, p. 697.

[34] Potrivit lui Ernoul (pp. 175, 185), Sibylla s-ar fi aflat la Ierusalim până în momentul asediului și abia apoi i s-a permis să meargă la Nablus (p. 185). Ibn al-Athir, p. 703; *Estoire d'Eracles*, II, p. 79; *Itinerarium Regis Ricardi*, pp. 21–23, afirmă că Sibylla a rămas la Ierusalim pe toată durata asediului și că a mers la Nablus doar pentru o scurtă întrevedere. Beha ed-Din (*P.P.T.S.*, p. 143) spune că Guy a fost dus la Tortosa de Saladin și eliberat în momentul în care Saladin asedia Krak des Chevaliers. Aceasta s-a petrecut în iulie 1188, la câteva zile după ce Saladin a cucerit Tortosa. Probabil Beha ed-Din încurcă Tortosa (Antartus) cu Tripoli, dar eliberarea a avut loc în mod clar în iulie 1188. Totuși Ernoul (p. 185) afirmă că Guy a fost eliberat în martie 1188, însă datează în raport cu momentul în care Saladin asedia Tripoli (iulie 1188). *Itinerarium* susține că Guy a fost eliberat la Tortosa unde Sibylla i s-a alăturat în cele din urmă (p. 25).

Balian d'Ibelin, care se aflase alături de refugiații franci la Tyr, i-a cerut lui Saladin un salvconduct pentru a merge la Ierusalim. Soția sa, Maria Comnena, se retrăsese acolo de la Nablus, împreună cu copiii săi, iar Balian dorea să-i aducă la Tyr. Saladin i-a acceptat cererea, cu condiția să petreacă o singură noapte în oraș și să nu poarte arme. Când a ajuns la fața locului, Balian i-a găsit pe patriarhul Heraclius și pe comandanții ordinelor încercând să pregătească orașul pentru apărare. Nu exista însă un conducător în care poporul să aibă încredere. Cu toții au scandat ca Balian să rămână și să-i conducă și că nu îl vor lăsa să plece. Extrem de încurcat, Balian i-a scris lui Saladin pentru a-i explica de ce nu și-a respectat promisiunea. Saladin a fost întotdeauna curtenitor cu un dușman pe care îl respecta. Nu numai că l-a iertat pe Balian, dar a trimis o escortă pentru a o conduce pe regina Maria împreună cu copiii, suita și bunurile ei până la Tyr.[35] Împreună cu ea a plecat și tânărul nepot al lui Balian, Thomas d'Ibelin, și fiul cel mic al lui Hugues de Jebail. Saladin a vărsat lacrimi, văzându-i pe acești copii, moștenitori ai unei măreții apuse, trecând prin tabăra sa spre exil.

În Ierusalim, Balian a făcut ce a putut. Orașul era aglomerat de refugiați din regiunile înconjurătoare, puțini dintre ei fiind însă de folos ca luptători. Pentru fiecare bărbat existau cincizeci de femei și copii. În oraș existau doar doi cavaleri, astfel că Balian l-a învestit cavaler pe fiecare băiat mai mare de șaisprezece ani care fusese născut într-o familie nobilă, alături de treizeci de bărbați din rândul burgheziei. A trimis trupe pentru a aduna toată hrana ce se putea strânge înainte ca musulmanii să încercuiască orașul. A folosit tezaurul regal și banii pe care Henric al II-lea îi trimisese Ospitalierilor. Totodată a smuls argintul de pe acoperișul bisericii Sfântului Mormânt. A dat arme fiecărui bărbat în stare să le poarte.

La 20 septembrie, Saladin și-a așezat tabăra la porțile orașului și a început să atace zidurile de nord și de nord-vest. Însă ostașii săi erau stânjeniți de soarele ce le bătea în ochi, iar apărarea în zonele

---

[35] Ernoul, pp. 174–175, 185–187; *Estoire d'Eracles*, II, pp. 81–84; *De Expugnatione*, p. 238.

respective era puternică. După cinci zile şi-a schimbat locul de tabără. Pentru puţin timp apărătorii au crezut că a ridicat asediul, dar în dimineaţa zilei de 26 septembrie oastea sa se stabilise pe Muntele Măslinilor, iar oamenii săi, flancaţi de călăreţi, minau zidul de lângă Poarta Columnei, nu departe de locul în care Godefroy de Bouillon pătrunsese în oraş cu optzeci şi opt de ani mai devreme. Din ziua de 29 exista deja o mare breşă în zid. Apărătorii au făcut tot ce au putut şi s-au luptat cu furie, dar erau prea puţini pentru a rezista multă vreme împotriva hoardelor inamicului. Ostaşii franci au dorit să iasă pentru a se năpusti asupra duşmanului şi să moară dacă era nevoie. Însă patriarhul Heraclius nu dorea să devină martir. Dacă ar fi procedat astfel, a explicat el, creştinii şi-ar fi lăsat soţiile şi copiii pradă sclaviei, iar el nu putea binecuvânta o astfel de acţiune necugetată. Balian l-a sprijinit, sesizând nebunia irosirii a şi mai multe vieţi. Pe 30 septembrie a mers personal în tabăra lui Saladin pentru a negocia condiţiile capitulării. Saladin avea oraşul la cheremul său. Putea să-l jefuiască după bunul plac, dar în interiorul oraşului avea mulţi potenţiali prieteni. Orgoliul Bisericii Catolice fusese întotdeauna resimţit de creştinii ortodocşi, care formau majoritatea oamenilor de rând din oraş. Nu existase în acel loc o schismă bine definită. Familia regală şi nobilimea laică, cu excepţia Antiohiei, arătaseră prietenie şi respect pentru clerul ortodox. Însă ierarhia superioară a clerului aparţinuse întotdeauna latinilor. În marile lăcaşuri ale credinţei, creştinii nativi erau nevoiţi să ia parte la ceremonii ale căror limbaj şi ritual le erau străine. Ei priveau înapoi spre timpul în care, sub conducători musulmani, puteau să-şi practice credinţa aşa cum doreau. Sfetnicul de încredere al lui Saladin pentru astfel de chestiuni era un cărturar ortodox din Ierusalim, pe nume Iosif Batit. Acesta intrase în contact cu comunităţile ortodoxe din oraş, care au promis să deschidă porţile.

Intervenţia lor nu a mai fost însă necesară. Când Balian a sosit în faţa cortului său, Saladin a declarat că jurase să cucerească oraşul Ierusalim cu sabia şi că doar capitularea necondiţionată îl putea absolvi de jurământ. El i-a reamintit lui Balian masacrele comise de creştini în 1099. Trebuia să procedeze altfel? În timp ce vorbeau,

bătălia se afla în plină desfășurare, iar Saladin i-a arătat că stindardul său flutura deja pe ziduri. Însă, în clipa următoare, oamenii săi au fost respinși, iar Balian l-a avertizat pe Saladin că, dacă nu oferă condiții acceptabile, apărătorii ar fi putut în disperarea lor să distrugă totul în oraș înainte de a muri, inclusiv clădirile din zona sacră a musulmanilor. Totodată puteau masacra prizonierii musulmani. Atâta timp cât puterea sa era recunoscută, Saladin era gata să fie generos și dorea ca Ierusalimul să sufere cât mai puțin cu putință. A consimțit să ofere condiții de capitulare și a decis ca fiecare creștin să se răscumpere în schimbul a zece dinari pentru un bărbat, cinci pentru o femeie și unul pentru un copil. Balian a subliniat apoi că există 20 000 de oameni săraci în oraș, care nu își puteau permite astfel de sume. Puteau autoritățile creștine din oraș să ofere o sumă totală pentru toți? Saladin a propus 100 000 de dinari pentru toți cei 20 000. Însă Balian știa că o astfel de sumă nu putea fi strânsă. S-a convenit ca pentru 30 000 de dinari să fie eliberați 7 000 de oameni. La porunca lui Balian, garnizoana a depus armele și vineri, 2 octombrie, Saladin a intrat în Ierusalim. Erau în 27 Rajab, aniversarea zilei în care Profetul vizitase Ierusalimul în somn și se înălțase acolo la Ceruri.

Învingătorii au dat dovadă de corectitudine și de omenie. Acolo unde francii cu optzeci și opt de ani înainte înotaseră în sângele victimelor lor, acum nicio casă nu a fost distrusă și nicio persoană nu a fost rănită. Din porunca lui Saladin, gărzile au patrulat pe străzi și la porți pentru a preveni orice abuz împotriva creștinilor. În acest timp, fiecare creștin se străduia să adune banii de răscumpărare, iar Balian a golit vistieria pentru a strânge cei 30 000 de dinari promiși. Cu dificultate, Ospitalierii și Templierii au acceptat să-și pună la dispoziție bogățiile, în timp ce patriarhul și canonicii săi și-au purtat singuri de grijă. Musulmanii au rămas uluiți să-l vadă pe Heraclius plătind cei zece dinari și apoi părăsind orașul îndoit de greutatea aurului pe care îl ducea cu sine, urmat de căruțe pline de covoare și vase. Grație resturilor donației lui Henric al II-lea, cei șapte mii de săraci au fost eliberați, dar multe alte mii ar fi putut fi scutite de sclavie dacă ordinele și Biserica ar fi fost mai generoase.

Curând două șiruri de creștini au ieșit pe porțile orașului. Unul, pentru care răscumpărarea fusese plătită prin eforturile lor sau ale lui Balian, și altul al celor care nu își permiseseră răscumpărarea și care plecau în captivitate. Atât de jalnică era vederea acestora, încât al-Adil s-a întors spre fratele său și a cerut o mie dintre ei ca răsplată pentru serviciile sale. I-au fost acordați și el i-a eliberat pe dată. Patriarhul Heraclius, mulțumit să vadă cât de ușor se putea face un bine, a întrebat apoi dacă ar fi putut elibera la rândul său un număr de sclavi. A primit șapte sute, iar alți cinci sute au fost acordați lui Balian. Saladin însuși a anunțat că îi va elibera personal pe toți bătrânii și femeile. Atunci când femeile frânce care se răscumpăraseră au apărut cu lacrimi în ochi, spunând că nu au unde să meargă pentru că soțul sau tatăl lor fusese ucis sau era captiv, Saladin a răspuns promițând că va elibera fiecare soț prizonier, iar pentru văduve și pentru orfani a oferit daruri din vistieria proprie, fiecăruia potrivit rangului său. Milostenia și bunătatea sa erau stranii în contrast cu faptele cuceritorilor Primei Cruciade. Unii dintre emirii și ostașii săi au fost mai puțin binevoitori. Au existat povești despre creștini strecurați afară de musulmani care apoi i-au deposedat de tot ceea ce aveau. Alți emiri musulmani, au pretins că recunosc sclavi fugari și au cerut mari sume de bani drept răscumpărare pentru a-și lăsa victimele să plece. Însă acolo unde Saladin a descoperit astfel de practici, le-a pedepsit cu asprime.[36]

Lungul șir de refugiați s-a îndreptat încet spre litoral, fără a avea de suferit din partea musulmanilor. Au călătorit în trei convoaie. Cel dintâi a fost condus de Templieri, al doilea de Ospitalieri, iar al treilea de Balian și de patriarh. La Tyr, deja suprapopulat de

---

[36] Ernoul, pp. 174–175, constituie relatarea cea mai detaliată și mai autentică. Ernoul s-a aflat cu Balian la Ierusalim. *Estoire d'Eracles*, II, pp. 81–99; *De Expugnatione*, pp. 241–251, o relatare completată de un martor ocular care a fost rănit în timpul asediului și care nu a fost de acord cu capitularea; Abu Shama, pp. 320–340; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 118–120; Ibn al-Athir, pp. 699–703. Povestea lui Iosif Batit este spusă în *The History of the Patriarchs of Alexandria*, p. 207, sursă coptică foarte ostilă. Potrivit autorului, creștinii ortodocși au regretat capitularea pentru că ar fi vrut să-i vadă pe latini masacrați.

refugiați, au fost acceptați doar cei în stare să lupte. Lângă Batrun, un nobil local, Raymond de Niphin, i-a jefuit de mare parte din bunuri. Și-au continuat drumul spre Tripoli. Și acolo refugiații aglomeraseră orașul, iar autoritățile, deja confruntate cu problema aprovizionării, au închis porțile și nu i-au lăsat să intre. Până când au ajuns la Antiohia, nu au găsit loc de refugiu și nici acolo nu au fost admiși de bunăvoie în oraș. Refugiații de la Ascalon au fost mai norocoși. Atunci când căpitanii corăbiilor italiene au refuzat să-i ia la bord fără să plătească sume mari de bani, autoritățile egiptene au blocat corăbiile până când au acceptat să îi îmbarce gratuit.[37]

Creștinii ortodocși și iacobiții au rămas la Ierusalim. Fiecare a plătit o taxă în plus față de răscumpărare, deși mulți dintre cei săraci au fost scutiți de la plată. Cei mai bogați din rândurile lor au cumpărat mare parte din proprietățile rămase fără stăpân după plecarea francilor. Restul a fost cumpărat de musulmani și de evrei, pe cei din urmă Saladin încurajându-i să se stabilească în oraș. Când vestea victoriei lui Saladin a ajuns la Constantinopol, împăratul Isaac Anghelos a trimis o solie pentru a-l felicita și pentru a cere ca Locurile Sfinte ale creștinilor să fie retrocedate Bisericii Ortodoxe. După o scurtă amânare, cererea i-a fost îndeplinită. Mulți dintre apropiații lui Saladin i-au sugerat să distrugă Biserica Sfântului Mormânt. El a replicat însă că creștinii venerează locul și nu monumentul și că vor veni în continuare în pelerinaj acolo. Nu dorea să descurajeze această practică. În fapt, biserica a fost închisă doar pentru trei zile. Apoi pelerinii occidentali au fost admiși în schimbul unei taxe.[38]

Refugiații creștini au fost lăsați să părăsească orașul abia după ce Crucea de pe Cupola Stâncii a fost dată jos și toate însemnele

---

[37] Ernoul, pp. 320–324; *Estoire d'Eracles*, II, pp. 100–103.

[38] Pentru soarta creștinilor băștinași, vezi Bar-Hebraeus, trad. Budge, pp. 326–327; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 198–201, amintește schimburile de solii dintre Saladin și împărat. Maqrisi, ed. Blochet, *Revue de l'Orient Latin*, vol. IX, p. 33, vorbește de închiderea temporară a Bisericii Sfântului Mormânt. Pentru evrei, vezi Schwab, „Al-Harizi" în *Archives de l'Orient Latin*, I, p. 236.

cultului creştin au fost înlăturate, iar moscheea al-Aqsa a fost curăţată de toate semnele ocupării sale de către Templieri. Ambele clădiri au fost purificate cu apă de trandafiri şi retrocedate cultului islamului. Vineri, 9 octombrie, Saladin a fost prezent alături de o numeroasă adunare pentru a aduce mulţumiri lui Dumnezeu în moschee.[39]

Odată cu cucerirea Ierusalimului, Saladin îndeplinise principala sarcină a credinţei sale. Însă mai erau fortăreţe frânce de cucerit. Ştefania de Transiordania se aflase în rândul doamnelor care s-au răscumpărat la Ierusalim şi ceruse lui Saladin eliberarea fiului ei, Onfroy de Toron. El a fost de acord, cu condiţia de a-i preda cele două castele pe care le deţinea. Onfroy a fost eliberat din temniţă, însă garnizoanele de la Kerak sau de la Montreal nu ar fi acceptat niciodată să se supună poruncii stăpânei lor şi să se predea. Cum nu a fost în măsură să-şi îndeplinească promisiunea, şi-a trimis fiul înapoi în captivitate. Gestul ei onorabil l-a impresionat pe Saladin, care l-a eliberat din nou pe Onfroy câteva luni mai târziu. În acest timp, al-Adil în fruntea oştii Egiptului asedia Kerakul. Asediul a durat peste un an. Timp de mai multe luni asediaţii au fost în pragul înfometării. Femeile şi copiii lor au fost trimişi să-şi câştige singuri existenţa. Unii au fost vânduţi beduinilor în schimbul hranei. Doar atunci când ultimul cal a fost mâncat, la sfârşitul lui 1188, fortăreaţa s-a predat. Montreal, supus unui asediu mai puţin organizat, a rezistat cu câteva luni în plus.[40]

Ceva mai la nord, castelul templier de la Safed s-a predat în ziua de 6 decembrie 1188, după o lună de asediu intens, în timp ce Ospitalierii de la Belvoir, de pe cursul superior al Iordanului, au avut aceeaşi soartă o lună mai târziu. Château Neuf de la Hunin

---

[39] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, p. 120; Ibn al-Athir, pp. 704–705; *Estoire d'Eracles*, II, p. 104; Ernoul, pp. 234–235; *De Expugnatione*, pp. 250–251; Ibn Khallikan, II, pp. 634–641, aminteşte predica înălţătoare a cadiului principal din Alep la prima slujbă religioasă ţinută în moscheea al-Aqsa.

[40] Ernoul, p. 187; *Estoire d'Eracles*, II, p. 122; Abu Shama, p. 382; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 139, 143.

a fost ocupat ceva mai devreme. Beaufort, unde își găsise refugiu Reynaud de Sidon, a fost salvat prin diplomație. El era un om învățat, pasionat de literatura arabă. A mers la Saladin pentru a-i declara că dorește să predea castelul și să se retragă la Damasc, dacă i se acordă trei luni pentru a-și rezolva problemele. A sugerat chiar că ar putea trece la islam. Atât de încântătoare a fost discuția cu el, încât Saladin s-a lăsat de buna sa credință. A constatat prea târziu că răgazul acordat a fost folosit pentru a întări zidurile castelului. În acest timp, Saladin se îndreptase spre Tripoli și Antiohia.[41]

Raymond de Tripoli a murit către sfârșitul anului 1187. Curând după ce a scăpat de la Hattin, s-a îmbolnăvit de pleurezie, deși oamenii au crezut că suferă de melancolie și de rușine. Mulți dintre contemporani l-au considerat un trădător, al cărui egoism a dus la căderea regatului. Însă atât Guillaume de Tyr, cât și Balian d'Ibelin au fost prietenii și apărătorii săi. Tragedia sa a fost tragedia tuturor coloniștilor franci din a doua și a treia generație, care prin temperament și politică erau gata să devină o parte a lumii orientale, dar care fuseseră forțați de fanatismul nou-veniților din Occident să adopte o poziție. În final, alegerea lor nu putea fi decât de partea coreligionarilor lor creștini.

Nu a avut copii, astfel că a încredințat comitatul finului său, Raymond, fiul celei mai apropiate rude pe linie masculină, prințul Bohemund al Antiohiei. A stipulat însă că, dacă un membru al Casei de Toulouse ar fi venit în Orient, comitatul trebuia să-i revină acestuia. Bohemund a acceptat moștenirea pentru fiul său, apoi l-a înlocuit cu fratele mai tânăr al acestuia, Bohemund, de teama că Antiohia și Tripoli ar fi fost foarte greu de apărat de o singură persoană.[42]

---

[41] Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 122–123; 138–141; 142–143. L-a întâlnit pe Reynaud și l-a considerat încântător; Abu Shama, pp. 395–400; Kemal ed-Din, ed. Blochet, p. 191.

[42] Moartea lui Raymond este relatată fără o dată precisă în *Estoire d'Eracles*, II, p. 72, unde sunt explicate aranjamentele în privința succesiunii; Imad ed-Din (în Abu Shama, p. 284) și Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, p. 114. Autorii arabi afirmă că a murit de pleurezie. Pentru comportarea sa la Hattin, vezi mai jos Anexa II. Benedict de Peterborough afirmă că a fost găsit mort în patul său (II, p. 21).

Într-adevăr rămăsese prea puţin din moştenire. La 1 iulie 1188, Saladin a străbătut Buqaia cu întăriri proaspăt sosite de la Sinjar. A trecut pe lângă fortăreaţa ospitalieră Krak, pe care a considerat-o prea puternică pentru a o ataca. A înaintat către Tripoli, dar a fost oprit de sosirea flotei regelui Siciliei. S-a îndreptat apoi spre nord. La Tortosa a distrus oraşul, dar castelul templier a rezistat. A înaintat spre zidurile Marqabului, unde Ospitalierii au încercat să-i împiedice trecerea. Jabala s-a predat într-o vineri, 15 iulie, iar Latakia, vineri, 22 iulie. Latakia fusese un oraş minunat, cu biserici şi palate datând din epoca bizantină. Cronicarul musulman Imad ed-Din, care însoţea oastea, a lăcrimat văzând cât este de jefuit şi de ruinat. De în Latakia, Saladin s-a îndreptat spre Sahyun. Uriaşul castel pe care Ospitalierii îl considerau inexpugnabil a fost cucerit prin asalt vineri, 29 iulie, după doar câteva zile de lupte crâncene. Vineri, 12 august, garnizoana de la Bakas-Shoqr, bine protejată, întrucât castelul era înconjurat de prăpăstii, s-a predat pentru că nu putea primi ajutor de la Antiohia. Vineri, pe 19, a căzut oraşul Sarmin. Câteva zile mai târziu, pe 23, a capitulat Burzey, castelul cel mai sudic de pe valea Orontesului. Comandantul acesteia era căsătorit cu sora iscoadei lui Saladin, principesa Antiohiei. Lui şi soţiei sale li s-a acordat libertatea. La 16 septembrie s-a predat fortăreaţa templieră de la Darbsaq în munţii Amanus, iar pe 26 a capitulat castelul de la Baghras, care controla drumul dinspre Antiohia către Cilicia.[43] Însă oastea lui Saladin era epuizată, iar trupele din Sinjar doreau să se întoarcă acasă. Când principele Bohemund a implorat un armistiţiu prin care ar fi recunoscut toate cuceririle musulmane, Saladin a acceptat cererea. Socotea că putea încheia cucerirea oricând şi-ar fi dorit, căci tot ce le mai rămăsese lui Bohemund şi fiilor acestuia erau cele două capitale – Antiohia şi

[43] Ernoul, pp. 252–253; *Estoire d'Eracles*, II, p. 122; Abu Shama, pp. 356–376; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 125–138; Kemal ad-Din, ed. Blochet, pp. 187–190; Ibn al-Athir, pp. 725–729. Abu Shama, pp. 361–362, citează descrierea Latakiei de către Imad ed-Din şi jefuirea oraşului.

Tripoli – și portul Sf. Simeon, în timp ce Ospitalierii mai dețineau Marqab și Krakul, iar Templierii Tortosa.[44]

Însă în sud mai exista un oraș pe care Saladin nu îl cucerise și acolo s-a produs marea sa greșeală. Seniorii refugiați din Palestina se aflau reuniți la Tyr, cel mai puternic oraș de pe țărm, legat de continent doar printr-o îngustă peninsulă de nisip de-a lungul căreia fusese construit un zid masiv. Dacă Saladin ar fi continuat să atace Tyrul îndată ce Acra s-a aflat în mâinile sale, nici această fortificație nu i s-ar fi putut opune. A întârziat însă prea mult timp. Reynaud de Sidon, care comanda orașul pe atunci, negocia termenii capitulării. Saladin trimisese chiar două dintre stindardele sale pentru a fi înălțate pe citadelă când, la 14 iulie 1187, la zece zile după dezastrul de la Hattin, o corabie a intrat în port. La bord se afla Conrad, fiul bătrânului marchiz de Montferrat și fratele primului soț al reginei Sibylla. Trăise la Constantinopol, dar fusese implicat acolo într-o crimă, astfel încât plecase pe ascuns însoțit de câțiva cavaleri pentru a face un pelerinaj la Locurile Sfinte. Nu știa nimic despre dezastrele din Palestina și a navigat spre Acra. Când nava a intrat în port, căpitanul a fost surprins că nu a auzit clopotul care suna de fiecare dată când se zărea o corabie. A simțit că este ceva în neregulă, astfel încât nu a aruncat ancora. Curând a apărut o barcă cu un oficial musulman la bord. Conrad a pretins că este un negustor și a întrebat ce s-a întâmplat. I s-a răspuns că Saladin cucerise orașul cu patru zile mai devreme. Groaza provocată de auzul veștilor a stârnit suspiciunea musulmanilor, dar, înainte de a da alarma, Conrad pornise deja către Tyr. Acolo a fost întâmpinat ca un eliberator și i s-a oferit conducerea apărării. Condițiile de pace ale lui Saladin au fost respinse, iar stindardele, aruncate în șanțul orașului. Conrad era voinic, nemilos și curajos. A înțeles că orașul putea fi apărat până când sosea ajutor din Apus și era convins că, la vestea căderii Ierusalimului, ajutoarele se vor pune în mișcare. Când Saladin

[44] Ibn al-Athir, pp. 732–733; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, p. 137. Armistițiul a fost încheiat pentru șapte luni.

a apărut câteva zile mai târziu în faţa zidurilor, şi-a dat seama că nu poate face faţă puternicei apărări. L-a adus de la Damasc pe marchizul de Montferrat şi l-a plimbat prin faţa zidurilor, ameninţând că îl va ucide dacă oraşul nu i se predă. Dar dragostea filială a lui Conrad nu era atât de puternică încât să-l facă să renunţe la datoria de războinic creştin. A rămas neclintit, iar Saladin, cu obişnuita-i bunătate, a cruţat viaţa bătrânului. A ridicat asediul pentru a se îndrepta spre Ascalon. Când a apărut din nou la porţile Tyrului, în noiembrie 1187, fortificaţiile fuseseră consolidate, fuseseră primite ajutoare navale şi terestre, iar terenul îngust împiedica exploatarea avantajului numeric al trupelor şi al maşinăriilor de asediu. Au fost aduse zece corăbii musulmane de la Acra, dar, la 29 decembrie, cinci dintre ele au fost capturate de creştini, în timp ce un asalt concomitent asupra zidurilor a fost respins. La un sfat de război Saladin a dat ascultare acelor emiri care au insistat că trupele au nevoie de o bine-meritată odihnă. Iarna era umedă şi rece, iar în tabără apăruseră semne de boală. În ziua Noului An 1188, Saladin şi-a trimis acasă jumătate din trupe şi s-a retras pentru a cuceri castelele din interiorul ţării. Energia şi încrederea lui Conrad salvaseră oraşul şi, odată cu el, supravieţuirea regatului creştin[45].

Mai târziu, Saladin avea să regrete amarnic eşecul capturării Tyrului. Succesele sale erau însă deja spectaculoase. Indiferent dacă victoriile sale au fost datorate inevitabilului răspuns al islamului la provocarea intruşilor franci sau politicii prudente a marilor săi predecesori sau certurilor şi nechibzuinţei francilor înşişi sau propriei sale personalităţi, el făcuse dovada forţei şi spiritului Orientului. La Hattin şi la porţile Ierusalimului, el răzbunase umilinţa din timpul Primei Cruciade şi arătase cum un om de onoare îşi sărbătoreşte victoria.

---

[45] Ernoul, pp. 179–183, 240–244; *Estoire d'Eracles*, II, pp. 74–78, 104–110; *Itinerarium Regis Ricardi*, pp. 18–19; Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, p. 120–122; Ibn al-Athir, pp. 694–696, 707–712.

ANEXE

Anexa I

PRINCIPALELE IZVOARE ALE ISTORIEI ORIENTULUI LATIN (1100–1187)

1. Izvoare greceşti

Istoricii greci îi amintesc pe latinii din Orient doar când aceştia intră în contact direct cu Bizanţul. Până în 1118 *Alexiada* Annei Comnena continuă să fie cea mai importantă sursă grecească, deşi, în relatarea ei, înşiruirea evenimentelor cu privire la latini este destul de confuză. Pentru domniile lui Ioan şi Manuel Comnenul cele două izvoare esenţiale sunt istoriile lui Ioan Cinnamus şi Nicetas Acominatus, sau Choniates. Cel dintâi a fost secretarul lui Manuel Comnenul şi şi-a scris lucrarea imediat după moartea acestuia. Despre domnia lui Ioan scrie puţin superficial, dar pe cea a lui Manuel o tratează cu grijă şi în cunoştinţă de cauză. Lăsând de-o parte unele uşoare prejudecăţi patriotice, Cinnamus este un istoric serios, pe care se poate pune bază[1]. Nicetas a scris la începutul secolului al XIII-lea şi acoperă perioada dintre domnia lui Ioan până după cucerirea latină a Constantinopolului. Istoria lui este destul de diferită de cea a lui Cinnamus. Începând cu cea de-a doua jumătate a domniei lui Manuel, Nicetas descrie evenimente în care a fost implicat. În pofida unui

[1] Publicat în *Corpus*-ul Bonn.

stil mult prea retoric și a unei tendințe moralizatoare, este un istoric informat și de încredere[2]. Nu mai există nicio altă sursă grecească care să fie foarte importantă[3], cu excepția unei relatări interesante, dar destul de vagi, a pelerinajului în Palestina în 1178 a unui anume IOAN PHOCAS[4].

2. IZVOARE LATINE

Pentru istoria timpurie a statelor latine din Orient principalele noastre izvoare sunt istoricii Primei Cruciade, mai cu seamă FOUCHER DE CHARTRES[5] și ALBERT D'AIX[6] și, într-o măsură mai mică, RAOUL DE CAEN[7], EKKEHARD DE AURA[8] și CAFFARO[9]. I-am discutat pe aceștia în primul volum. Ar trebui adăugat că istoria lui Albert poate fi considerată o sursă întru totul demnă de încredere pentru perioada dintre 1110 și 1119, atunci când ia sfârșit. Nu se știe de unde și-a obținut informațiile, dar acestea sunt confirmate ori de câte ori pot fi confruntate cu izvoarele siriene.

Pentru perioada dintre 1115 și 1122 istoria Antiohiei este acoperită de o lucrare scurtă, intitulată *De Bello Antiochene*, scrisă de cancelarul Gautier, care era probabil cancelarul principelui Roger. Este o lucrare lipsită de pretenții, plină de informații utile despre istoria și instituțiile Antiohiei din acea vreme[10].

---

[2] Publicat în *Corpus*-ul Bonn.

[3] Zonaras continuă să fie foarte folositor pentru primii ani ai veacului. Vezi vol. I. Cronica în versuri a lui Manasses conține puțin material, lipsit de importanță (publicat în *Corpus*-ul Bonn). Poemele relevante ale lui Prodromus au fost editate în *Recueil des Historiens des Croisades.*

[4] Tradus în *Palestine Pilgrims' Text Society*, vol. V.

[5] Vezi vol. I.

[6] Vezi vol. I.

[7] Vezi vol. I.

[8] Vezi vol. I.

[9] Vezi vol. I.

[10] Editată în *Recueil.*

După 1127, atunci când Foucher își încheie istoria, până în ultimul deceniu înainte de cucerirea Ierusalimului de către Saladin, singurul nostru izvor latin important este *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum* a lui GUILLAUME DE TYR, care acoperă perioada dintre 1095 și 1184[11]. Guillaume s-a născut în Orient cu puțin înainte de 1130. Probabil că a învățat limbile arabă și greacă pe când era copil. După aceea a mers în Franța pentru a-și desăvârși educația. La scurt timp după înapoierea sa în Palestina, în jur de 1160, a devenit arhidiacon de Tyr și cancelar al regatului din 1170 până în 1174. A fost de asemenea și preceptorul viitorului Balduin al IV-lea. În 1175 a devenit arhiepiscop de Tyr. După 1183, când nu a reușit să obțină tronul patriarhal, s-a retras la Roma, unde a murit înainte de 1187. A început să scrie istoria în 1169 și, până în 1187, terminase primele treisprezece cărți. Și-a luat întregul text cu el la Roma, unde încă mai lucra la el atunci când a murit. Pentru povestirea Primei Cruciade, Guillaume se bazează mai ales pe Albert și, într-o măsură mai mică, pe Raymond de Aguilers, pe versiunea lui Baudri din *Gesta* și pe Foucher. Pentru perioada dintre 1100 și 1127 principala lui sursă este Foucher, deși îl folosește și pe cancelarul Gautier. Singurele lucruri pe care Guillaume le adaugă sunt anecdotele personale despre regi și informațiile despre bisericile răsăritene și despre Tyr. Pentru perioada de după 1127 până la întoarcerea lui în Orient, Guillaume s-a bazat pe arhivele regatului și pe schița unei cronici pierdute a regilor. Drept urmare, informațiile despre nordul Siriei nu sunt întotdeauna de încredere. După 1160, Guillaume cunoaște îndeaproape și în chip pătrunzător evenimentele și actorii despre care scrie. Datele sunt confuze și, în unele cazuri, vădit greșite. Probabil că au fost adăugate manuscrisului lui Guillaume de unul dintre primii scribi care au copiat textul. Guillaume este unul dintre cei mai mari istorici medievali. Are prejudecățile sale, de pildă cu privire la controlarea Bisericii de către laici, dar scrie echilibrat atunci când se referă la dușmanii lui personali, precum patriarhul Heraclius sau Agnes de Courtenay, care amândoi merită blamul său. Atunci când informația nu este corectă, face greșeli. Dar Guillaume are

[11] Editată în *Recueil*. Vezi vol. I. Pentru cronologia lui Guillaume vezi o discuție completă și convingătoare la Stevenson, *Crusaders in the East*, pp. 361–371.

o viziune largă; a înțeles semnificația principalelor evenimente din vremea sa, precum și legătura dintre cauză și efect în istorie. Stilul lui este direct și nu lipsit de umor. Lucrarea sa lasă impresia unui om înțelept, cinstit și plăcut. Cealaltă lucrare importantă a sa, o Istorie a Orientului, bazată pe istoria arabă a lui Said ibn Bitriq, s-a pierdut din nefericire, deși a fost folosită de istoricii din veacul următor, precum Jacques de Vitry.

O *Continuare* latină a istoriei lui Guillaume de Tyr a fost scrisă în Orient, în 1194, cu adăugiri ulterioare[12]. Este o istorie serioasă, obiectivă, bazată probabil pe o lucrare acum pierdută, din care s-a inspirat de asemenea și prima carte din *Itinerarium Regis Ricardi*. *Continuarea* acoperă anii dintre 1184 și cea de-a Treia Cruciadă[13]. Continuările în franceza medievală ridică probleme mai mari. Spre mijlocul secolului al XIII-lea *Istoria* lui Guillaume a fost tradusă de un supus al regelui francez. Acesta a parafrazat unele fragmente și a inclus mai multe comentarii de o valoare îndoielnică. A adăugat și o continuare care pătrunde bine în secolul al XIII-lea. Această lucrare este de obicei cunoscută după primele sale cuvinte, ca *Estoire d'Eracles*. Cam în aceeași vreme, un anume Bernard Vistierul a dus în Orient o continuare care merge până în anul 1129, atribuită lui Ernoul, un scutier al regelui Balian d'Ibelin. Aceste două traduceri sunt strâns legate și se găsesc într-un număr mare de manuscrise. Manuscrisele conțin diferite variante care, pentru perioada dintre 1184 și 1198, pot fi împărțite în trei grupuri. Este imposibil de precizat care a fost manuscrisul original, de vreme ce fiecare grup cuprinde episoade care nu se regăsesc în niciunul din celelalte două. Varianta cea mai probabilă este că, pentru această perioadă, toate manuscrisele se bazează pe o lucrare pierdută scrisă chiar de Ernoul. Cu siguranță că Ernoul a oferit informațiile de primă mână despre evenimentele din 1 mai 1187, care pot fi găsite în versiunea Bernard a lui Ernoul. Întregul grup de manuscrise se arată interesat de d'Ibelini și cuprinde numeroase descrieri ale unor martori oculari, care s-ar potrivi cu atribuirea cronicii unui apropiat al casei Ibelin. Aceste continuări sunt, în ansamblu, surse de încredere, deși lipsite de obiectivitate. Ernoul pare

[12] Editat de M. Salloch.

[13] *Itinerarium* este publicat în Rolls Series, editat de Stubbs.

să fi înregistrat cu atenție evenimentele, într-atâta cât i-a permis atitudinea lui părtinitoare în favoarea Ibelinilor. Fragmentele mai timpurii nu sunt așezate cronologic, ci la întâmplare. Ele par a fi alcătuite din remarci disparate și din amintiri[14].

Cucerirea Palestinei de către Saladin este de asemenea descrisă în succintul *Libellus de Expugnatione Terrae Sanctae per Saladinum*, atribuit câteodată lui Ralph of Coggenshall și scris la câțiva ani după evenimentul pe care-l descrie, aproape sigur, de un englez. Autorul își arată admirația pentru ordinele militare, mai ales pentru Templieri, ale căror ticăloșii le trece precaut sub tăcere, dar totodată are o atitudine prietenoasă față de Raymond de Tripoli. Include relatarea unui martor ocular care a participat la asediul Ierusalimului, un ostaș care a fost rănit acolo[15].

Există câteva istorii mai târzii ale regatului care cuprind mai multe informații, mai ales *Historia Regni Hierosolymitani*, o continuare a lui Caffaro, *Annales de la Terre Sainte* și o scurtă *Historia Regum Hierosolymitanorum*[16]. Istoria celei de-a Doua Cruciade este tratată pe larg în *De Ludovici VII profectione in Orientum*, de Odo de Deuil, o relatare vie și plină de prejudecăți, scrisă de cineva care l-a însoțit pe Ludovic până în Attalia. Mai pe scurt, cea de-a Doua Cruciadă este tratată și în *Gesta Friderici* a lui Otto de Freisingen, el însuși un participant, precum în *Viața lui Ludovic al VII-lea* scrisă de Suger[17]. Poemul lui Ambroise, *L'Estoire de la Guerre Sainte*, precum și *Itinerarium Regis Ricardi*, deși se referă la cea de-a Treia Cruciadă, cuprind și informații pentru perioada anterioară[18].

---

[14] *Estoire d'Eracles* este editată în *Recueil*. Ernoul este editat de Mas Latrie. Pentru o discuție despre întreaga problemă, vezi introducerea scrisă de Mas Latrie la Ernoul și Cahen, *La Syrie du Nord*, pp. 21–24.

[15] Ediție de J. Stevenson în Rolls Series.

[16] *Historia Regni Hierosolymitanorum* este publicată în M.G.H.Ss., *Analele Țării Turcești* sunt editate de Röhricht, în *Archives de l'Orient Latin* și *Historia Regum* în Kohler, *Mèlanges*.

[17] Odo, sau Eudes, de Deuil. Cartea a fost editată de Waquet și de Hofmeister în *M.G.H.Ss.*, serie nouă. Nu există nicio ediție bună a istoriei lui Suger.

[18] Ambroise a fost editat de G. Paris. Există o traducere englezească cu note foarte utile de Hubert și La Monte.

Multe cronici apusene conţin pasaje relevante pentru Orientul Latin, precum cea a englezului William of Malmesbury, a lui Benedict de Peterborough şi ale istoricilor preocupaţi de cea de-a Treia Cruciadă; a francezului Sigebert de Gembloux şi a continuatorilor săi şi a lui Rober de Torigny; ale italienilor Romuald şi Sicard de Cremona şi ale altora[19]. Cel mai important este normandul Orderic Vitalis, a cărui cronică, care se sfârşeşte în 1138, este plină de informaţii despre Ţara Sfântă şi mai ales despre nordul Siriei. Este probabil ca Orderic să fie avut prieteni sau rude printre normanzii din Antiohia. Unele dintre poveştile lui sunt evident legende, dar multe alte informaţii sunt demne de crezare şi nu pot fi găsite în altă parte[20].

Dintre scrisorile din acea vreme, cele mai importante sunt cele pontificale. Corespondenţa lui Ludovic al VII-lea şi a lui Conrad al III-lea aruncă lumină asupra celei de-a Doua Cruciade[21]. Câteva scrisori trimise de persoane importante din Orientul Latin s-au păstrat[22]. Au supravieţuit arhivele a trei locaşe din Orient, a Sfântului Mormânt, a abaţiei Sfânta Maria Josaphat şi a Sfântului Lazarus. Arhivele Ordinului Ospitalier sunt aproape intacte, dar cele ale Templului sunt cunoscute doar datorită unor referinţe rare şi indirecte. S-au păstrat de asemenea unele documente laice care se referă la tranzacţiile cu pământ din statele latine[23]. Arhivele papale conţin unele informaţii suplimentare. Cât priveşte informaţiile asupra comerţului, acestea pot fi extrase din arhivele din Pisa, Veneţia şi Genova[24]. *Assizele* Ierusalimului, care au

---

[19] Pentru ediţiile acestor cronici, vezi mai jos bibliografia.

[20] Cea mai bună ediţie a lui Orderic este în continuare cea a lui Le Prévost.

[21] Publicate în *R.H.F.* şi, respectiv, în *Wibaldi Epistolae* (Jaffé, *Bibliotheca*).

[22] Cele mai multe sunt publicate în *R.H.F.* Celelalte se regăsesc în diferite cronici.

[23] Pentru *Cartulaires*, vezi mai jos bibliografia. Cele mai multe dintre ele sunt rezumate în *Regesta* lui Röhricht.

[24] Scrisorile pontificale pot fi găsite în *M.P.L.* Arhivele italiene nu au fost deocamdată editate în întregime. Pentru o prezentare a ediţiilor existente, vezi Cahen, *op. cit.*, pp. 3–4.

fost scrise mai târziu, cuprind anumite asize care datează din secolul al XII-lea[25].

Două relatări interesante au lăsat doi călători în Palestina în veacul al XII-lea: SAEWULF, probabil un englez care a mers în Țara Sfântă în 1101, și germanul IOAN DE WURZBURG, care a venit în preajma anului 1175[26].

3. IZVOARE ARABE

Pe parcursul secolului al XII-lea, numărul izvoarelor contemporane arabe crește. Pentru prima parte a secolului ne bazăm pe IBN AL-QALANISI[27] pentru istoria Damascului, pe AL-AZIMI[28] pentru Siria de Nord și pe lucrarea, destul de încâlcită, a lui IBN AL-AZRAQ[29] pentru Jezireh. Pe lângă acestea mai sunt și fragmentele din cronici pierdute citate de scriitorii mai târzii. Avem la dispoziție totuși memoriile de neprețuit ale lui USAMA IBN MUNQIDH[30]. Usama era un prinț de Shaizar, născut în 1095. A fost exilat patruzeci și cinci de ani mai târziu, ca urmare a unei intrigi de familie. Și-a petrecut restul vieții, până la nouăzeci și trei de ani, mai ales în Damasc, cu unele șederi în Egipt și la Diarbekir. Deși era un intrigant desăvârșit, pentru care loialitatea nu însemna nimic, era un om fermecător și inteligent, un ostaș și un cărturar. Amintirile lui, denumite *Învățătură prin pilde*, nu au vreo ordine cronologică și sunt memoriile imposibil de verificat ale unui om bătrân. Acestea conturează însă o imagine vie extraordinară a vieții duse de aristocrații arabi și latini din

---

[25] *Asizele* sunt publicate în *Recueil*. Pentru o discuție asupra lor vezi La Monte, *Feudal Monarchy*, pp. 97–100 și Grandclaude, *op. cit., passim.*

[26] Editate și traduse în engleză în *P.P.T.S.* vol. IV și V.

[27] Vezi vol. I.

[28] Vezi vol. I.

[29] Nu este editat în întregime. Pasajele relevante sunt analizate de Cahen în *Journal Asiatique*, 1935.

[30] Pentru Usama am folosit traducerea lui Hitti (*An Arab-Syrian Gentleman*) care a studiat cu mai multă atenție textul original decât Derenbourg, care a editat textul în 1895. Traducerea englezească a lui Potter are la bază ediția Derenbourg.

vremea lui. Aproape la fel de pline de viață sunt și *Călătoriile* spaniolului IBN JUBAYR, care a trecut prin regatul Ierusalimului în 1181[31].

Cariera lui Saladin a inspirat un număr mare de scriitori, dintre care cei mai importanți sunt IMAD ED-DIN[32] din Isfahan, BEHA ED-DIN IBN SHEDAD[33] și autorul anonim al lucrării *Bustan, Grădina universală a tuturor istoriilor vremurilor*[34]. Imad ed-Din a fost un dregător selgiucid în Irak, trecut apoi în slujba lui Nu ed-Din și care începând cu 1173 a devenit secretarul lui Saladin. Este autorul mai multor lucrări, printre care se numără o istorie a selgiucizilor și o relatare a războaielor lui Saladin. Cea din urmă lucrare a fost copiată aproape în întregime de Abu Shama și constituie izvorul cel mai de încredere pentru biografia lui Saladin. Limba pe care o folosește este foarte înflorită, complexă și dificilă. Și Beha ed-Din a făcut parte dintre apropiații lui Saladin, căruia i s-a alăturat în 1188. Până la acea dată, *Viața lui Saladin* pe care a scris-o într-un stil simplu și concis se bazează pe lucruri auzite și pe câteva amintiri ale lui Saladin. După 1188, lucrarea lui Beha ed-Din este la fel de demnă de încredere precum cea a lui Imad ed-Din. Bustan a fost scris la Alep în 1196/1197. Este o istorie seacă și sumară a islamului, care se concentrează în principal asupra Alepului și Egiptului, dar care conține informații ce se regăsesc doar în istoria mai târzie și mai amplă a lui Ibn abi Tayyi. Ambele izvoare au folosit o sursă șiită pierdută. Din ceilalți cronicari contemporani, AL-FADIL, AS-SHAIBANI și IBN AD-DAHHAN, nu s-au păstrat decât câteva fragmente citate[35].

Cel mai mare istoric din secolul al XIII-lea este IBN AL-ATHIR din Mosul, care s-a născut în 1160 și a murit în 1233. Lucrarea sa *Kamil*

---

[31] Textul integral al lui Ibn Jubayr, editat de Wright, a fost publicat acum aproape 100 de ani la Leyden. Traducerea în franceză făcută de Gaudefroy-Demonbynes este în curs de publicare și în scurtă vreme va fi apărea și traducerea englezească a lui R. Broadhurst. Fragmente sunt incluse în *Recueil.*

[32] Pentru lucrările lui Imad ed-Din, vezi Cahen, *La Syrie du Nord*, pp. 50–52. Abu Shama (vezi mai jos), p. 482, include fragmente extinse din lucrările lui.

[33] Textul arab este editat de Shultens și în *Recueil.* Trimiterile din note le-am făcut la traducerea englezească publicată în *P.P.T.S.*, care a confruntat cele două ediții.

[34] Editată de Cahen în *Bulletin de l'Institut Oriental à Damas.*

[35] Vezi Cahen, La Syrie du Nord, pp. 52–54.

at-Tawarikh, sau *Compediu istoric*, este o istorie a lumii musulmane, pentru care a făcut o selecție critică atentă din scriitorii anteriori și contemporani. Informațiile despre Prima Cruciadă și începutul secolului al XII-lea sunt destul de succinte. Însă, pentru sfârșitul secolului, Ibn al-Athir se folosește de scriitorii de la Curtea lui Saladin, deși adaugă și câteva amintiri personale. Pentru mijlocul veacului, perioadă rămasă neacoperită de vreun istoric musulman important, Ibn al-Athir pare să fi folosit o sursă primară. Cronologia lui are lipsuri, nu precizează sursele pe care le-a folosit și le modifică adesea, mai cu seamă pentru a se potrivi perspectivei sale pro-Zengi. Dar, asemenea lui Guillaume de Tyr, este un istoric adevărat, care încearcă să înțeleagă implicațiile mai profunde ale evenimentelor pe care le descrie. Cea de-a doua lucrare a sa, *Istoria atabegilor din Mosul*, deși inferioară stilistic, fiind oarecum un panegiric necritic, cuprinde totuși unele informații care nu se mai regăsesc în altă parte[36].

Minele de aur scrisă de IBN ABI TAYYI din Alep, singurul cronicar șiit, născut în 1180, ne este cunoscută doar din preluarea sa amplă, însă destul de stângace, de către cronicarii sunniți. Este limpede că a fost o lucrare foarte importantă, care a acoperit toată istoria musulmană, referindu-se în special la Alep. Judecând după fragmentele care au supraviețuit, se pare că a folosit mai detaliat aceeași sursă ca și Bustan[37]. KEMAL AD-DIN din Alep, care a trăit din 1191 până în 1262, autorul unei enciclopedii biografice rămase probabil neterminate, a scris înainte de 1243 o *Cronică a Alepului*. Este o lucrare lungă, clară și simplă, bazată în principal pe al-Azimi, pe Ibn al-Qalanisi și pe contemporanii lui Saladin, precum și pe informații și tradiții orale. Kemal nu este foarte atent atunci când colaționează surse diferite și se dovedește intolerant la adresa șiiților[38]. SIBT INB AL-DJAUZI, născut la Bagdad în 1186, a scris una dintre cele mai lungi cronici musulmane, *Oglinda vremurilor*, dar în ceea ce privește secolul al XII-lea nu face decât să preia informații din lucrări

[36] Pentru ediții, vezi vol. I.

[37] Vezi Cahen, *op. cit.*, pp. 55–57.

[38] Vezi vol. I. Capitolele care se referă la sfârșitul secolului al XII-lea sunt traduse de Blochet și publicate de *Revue de l'Orient Latin*.

anterioare[39]. ABU SHAMA, născut la Damasc în 1203, a încheiat în 1251 o istorie a domniilor lui Nur ed-Din și Saladin, intitulată *Cartea celor două grădini*[40]. Cartea este alcătuită în bună parte din fragmente preluate de la Ibn al-Qalanisi, Beha ed-Din, *Atabegii* lui Ibn al-Athir, Ibn abi Tayyi, al-Fadil și, mai ales, Imad ed-Din, al cărui stil, din fericire, l-a simplificat.

Dintre istoricii mai târzii, ABU'L FEDA, principe de Hama la începutul secolului al XIV-lea, a scris o istorie care nu este nimic altceva decât un rezumat al lucrărilor dinaintea lui, dar care s-a bucurat de o foarte mare popularitate și care este adesea citată[41]. IBN KHALDUN, care a scris la sfârșitul secolului al XIV-lea, l-a rezumat pe Ibn al-Athir pentru problemele siriene, dar pentru istoria Egiptului a folosit cronica pierdută a lui IBN AT-TUWAIR, scrisă în vremea lui Saladin[42]. MAQRISI, care a scris la începutul secolului al XV-lea, are informații despre Egipt care nu se găsesc în altă parte[43].

Dicționarul biografic al lui IBN KHALLIKAN, compilat în secolul al XIII-lea, cuprinde câteva frânturi de informații noi[44].

Nu există surse care să-i trateze nemijlocit pe turcii din Anatolia. Într-adevăr, IBN BIBI scria în secolul al XIII-lea că nu a putut să înceapă istoria selgiucizilor înainte de anul 1192, anul morții lui Kilij Arslan II, din cauza lipsei de informații[45]. Nici în persană nu există surse relevante.

---

[39] Câteva fragmente sunt publicate în *Recueil*. O ediție în facsimil a unui alt manuscris, destul de diferit, a fost publicat de Jewett (Chicago, 1907).

[40] O ediție a fost publicată la Bulaq în 1871 și 1875. Trimiterile mele sunt la fragmentele publicate în *Recueil*.

[41] Editată în *Recueil*.

[42] Editată la Bulaq în 7 volume în 1868.

[43] Fragmente sunt traduse de Blochet în *Revue de l'Orient Latin*.

[44] Tradus în franceză de Slane.

[45] Comentariile lui Ibn Bibi pot fi găsite la începutul volumului III din Houtsma, *Textes Relatifs à l'Histoire des Seldjoukides* (traducere în vechea turcă din Ibn Bibi).

4. Izvoare armene

Cea mai importantă sursă armeană pentru primele decenii ale secolului al XII-lea este, ca și în cazul Primei Cruciade, Matei din Edessa, care a murit în 1136[46]. Lucrarea lui a fost continuată, în același spirit naționalist și antibizantin, de Grigore Preotul, din Kaisun, până în anul 1162[47]. Contemporanul său, Sfântul Nerses Shnorhal I, catolicos din 1166 până în 1172, a scris un lung poem despre căderea Edessei, lipsit de interese atât din punct de vedere literar, cât și istoric[48]. Nici poemul despre căderea Ierusalimului scris de succesorul său, catolicosul Grigore IV Dgha, nu este mult mai impresionant[49]. Ceva mai reușită, din punct de vedere literar, este elegia scrisă de un preot numit Basil Doctorul, despre Balduin de Maraș, al cărui capelan era[50]. Analele lui Samuel de Ani, scrise în Armenia Mare și care ajung până în anul 1177, sunt ceva mai importante[51]. Ele se bazează parțial pe Matei, și parțial pe istoriile pierdute ale lui Ioan Diaconul și ale unui anume Sarcavag. Următorul grup de istorici armeni, care au scris în Armenia Mare în secolul al XIII-lea, precum Mekhitar de Airavank, Vartan și Kirakos, nu sunt foarte de încredere atunci când tratează probleme legate de latini, dar relatările lor sunt foarte importante pentru contextul musulman[52]. Istoricii din Armenia Mică (Cilicia) încep cu un scriitor anonim care a tradus cronica lui Mihai Sirianul în jurul anului 1230, pe care a adoptat-o liber pentru a se potrivi patriotismului său aprins[53]. În jurul anului 1275, conetabilul Sembat, traducătorul *Asizelor* din Atiohia, a scris o cronică care se folosește pentru secolul al XII-lea de istoriile lui Matei și Grigore, la care adaugă însă câteva informații

---

[46] Vezi vol. I.

[47] Editat în *Recueil* (în note trimit la această ediție). Este de asemenea tradus de Dulaurier la sfârșitul ediției sale a istoriei lui Matei.

[48] Ediție în *Recueil.*

[49] Ediție în *Recueil.*

[50] Ediție în *Recueil.*

[51] Ediție în *Recueil.*

[52] Fragmente în *Recueil.*

[53] Ediție în *Recueil.*

provenite din arhivele statului[54]. Câțiva ani mai târziu, așa numitul „ISTORIC REGAL" a scris o cronică care nu a fost încă editată[55]. La începutul secolului al XIV-lea, cancelarul VAHRAM DE EDESSA a scris o *Cronică ritmată*, care se bazează în bună măsură pe istoria lui Matei, dar care conține și mai multe informații provenite dintr-o sursă necunoscută[56].

5. IZVOARE SIRIACE

Dintre sursele siriace, cea mai importantă este *Istoria lumii* a lui MIHAIL SIRIANUL[57]. Mihail era un istoric atent și conștiincios și care se dovedește a fi intolerant doar la adresa bizantinilor. Amintește sursele siriace pe care le-a folosit și care, între timp, s-au pierdut. De asemenea, Mihail cunoaște pentru anii 1107–1119 o sursă arabă neidentificată, care pare să-i fi fost cunoscută și lui Ibn al-Athir.

O cronică siriacă anonimă, scrisă de un obscur preot din Edessa în preajma anului 1240, pe lângă informațiile care provin în mod clar de la Mihail cuprinde și unele detalii prețioase despre Edessa[58]. Spre sfârșitul secolului al XIII-lea, Gregory Abu'l-Fraj, cunoscut mai bine sub numele de BAR-HEBRAEUS, a scris o istorie a lumii, care pentru veacul al XII-lea se bazează în principal pe Mihail și pe Ibn al-Athir, dar care conține și alte informații provenite din izvoare persane sau din alte surse[59].

---

[54] Ediție în *Recueil.*

[55] Manuscrisul se găsește la Veneția, în biblioteca Mekhitarist.

[56] Ediție în *Recueil.*

[57] Editată și tradusă în franceză de Chabot.

[58] Partea inițială a acestei cronici a fost publicată într-o traducere engleză de Tritton (*Journal of the Royal Asiatic Society*; vezi vol. I, p. 349). Textul complet în siriacă a fost publicat de Chabot în *Corpus Scriptorum Orientalium.*

[59] Editată și tradusă în engleză de Wallis Budge.

6. Alte izvoare

Singura sursă ebraică de oarecare importanţă pentru această perioadă este *Călătoria* lui Benjamin de Tudela, care cuprinde o descriere detaliată a coloniilor evreieşti din Siria în perioada călătoriei sale în jurul Mediteranei între 1166 şi 1170[60].

Sursele georgiene, relevante doar pentru istoria Georgiei şi a ţinuturilor învecinate, au fost strânse laolaltă în lucrarea compozită *Cronica georgiană*, care a fost editată în secolul al XVIII-lea[61].

În slavona medievală există *Pelerinajul* Egumenului Daniel, care a vizitat Palestina în 1104[62].

Unele saga nordice, mai cu seamă cele care relatează cruciada regelui Sigurd, conţin în noianul de detalii legendare şi anumite informaţii istorice interesante[63].

---

[60] Ediţia Adler.

[61] Ediţia Brosset.

[62] Tradus în franceză de domnişoara de Khitrowo. Nu am reuşit să consult textul slavon. Tot domnişoara de Khitrowo a tradus şi versiunea abreviată a *Pelerinajului stareţei Eufrosina* din slavonă.

[63] Sunt rezumate în Riant, *Les Expéditions des Scandinaves*.

Anexa II

BĂTĂLIA DE LA HATTIN

Bătălia de la Hattin este descrisă în detaliu de surse latine și arabe, dar versiunile lor nu concordă întotdeauna. Am încercat în capitolul respectiv să ofer o versiune amănunțită și probabilă a bătăliei, însă este nevoie ca divergențele să fie amintite. Din păcate, singurul autor care pare să fi fost prezent la luptă, cu excepția Templierului Terence (sau Terricus) care a redactat o scrisoare sumară despre eveniment și câțiva musulmani ale căror scrisori sunt citate de Abu Shama, a fost Ernoul, care, ca scutier al lui Balian d'Ibelin, și-a însoțit foarte probabil stăpânul și a scăpat alături de acesta și Imad ed-Din care s-a aflat în anturajul lui Saladin. Relatarea originală a lui Ernoul a fost însă modelată de Bernard Trezorierul și de continuatorii lui Guillaume de Tyr. Totodată, relatarea lui Imad ed-Din, deși pe alocuri însuflețită, este mai degrabă înclinată spre retorică decât spre precizie. Versiunea momentului critic al luptei relatată lui Ibn al-Athir de fiul lui Saladin, al-Afdal, este foarte vie, dar foarte scurtă.

Estoire d'Eracles este singura sursă care menționează clar că regele Guy a ținut două sfaturi separate înainte de bătălie, unul la Acra, probabil la 1 iulie, și unul la Sephoria, în seara zilei de 2 iulie. Raymond de Tripoli a vorbit de fiecare dată, iar cele două discursuri menționate de *Estoire* redau fără îndoială cuvintele acestuia. Însă *Estoire* greșește neîndoielnic atunci când afirmă că sfatul de la Acra s-a reunit după ce contesa

de Tripoli a trimis un emisar pentru a anunța căderea Tiberiadei pentru că Saladin a intrat în oraș abia în dimineața zilei de 2. În plus, Raymond nu menționează Tiberiada în discursul său de la Acra, ci doar propune o strategie defensivă. Ernoul, așa cum a fost redactat de Bernard Trezorierul, ignoră prima adunare. Bernard a considerat probabil că cele două discursuri ale lui Raymond s-au produs cu aceeași ocazie.

De Expugnatione menționează la rândul său doar a doua adunare. Al doilea discurs al lui Raymond i-a fost cunoscut lui Ibn al-Athir, care îl redă aproape cu aceleași cuvinte ca *Estoire d'Eracles*, Ernoul și *De Expugnatione*. Drept urmare, sfatul dat de Raymond pare a fi cert, cu toate că Imad ed-Din crede că ar fi propus atacul, iar autori mai târzii din anturajul lui Richard Inimă de Leu, care l-au favorizat pe Guy de Lusignan, l-au acuzat de trădare. Atât Ambroise, cât și *Itinerarium Regis Ricardi* sugerează că Raymond ar fi împins oastea înainte pentru că se înțelesese cu Saladin, iar o acuzație asemănătoare este cuprinsă în scrisoarea genoveză către papă și, mai târziu, în lucrarea siriacului Bar-Hebraeus.

Imad ed-Din susține că, la Tiberiada, alături de contesa de Tripoli se aflau și copiii acesteia. Însă Ernoul afirmă că cei patru fii vitregi ai lui Raymond au scăpat cu acesta din bătălie, iar scrisoarea genoveză menționează dorința lor de a-și salva mama, exprimată la sfatul premergător bătăliei.

Regele Guy s-a decis să plece de la Sephoria la cererea lui Gerard de Ridefort. Acest fapt este răspicat afirmat de *Estoire* și de Ernoul, dar trecut sub tăcere de autorul lucrării *De Expugnatione* care, dintr-un anumit motiv, nu a vrut să-i acuze niciodată pe Templieri dacă este să judecăm după reticența de care dă dovadă. Raymond, ca stăpân al locului, a avut datoria să-și spună părerea despre drumul care trebuia urmat și a ales drumul pe la Hattin. Sfatul său, care s-a dovedit a fi dezastruos, constituie pretextul sub care adversarii săi l-au acuzat de trădare. În scrisoarea genoveză și în scrisoarea circulară a Ospitalierilor sunt menționați șase trădători care par să fi fost cavaleri de-ai lui Raymond, dintre care unul – pe nume Laodiceus sau Leucius de Tiberiada – i-a relatat lui Saladin starea în care se găsea oastea creștină. Consider că probabil în acest punct s-a petrecut trădarea și aceasta a constat în a-i spune lui Saladin drumul pe care l-a apucat oastea creștină. Este greu de apreciat ce informație utilă ar fi putut

să i se ofere mai târziu. Atât *Estoire*, cât și Ernoul îl învinovățesc pe Raymond pentru locul de tabără ales înainte de Hattin. El a crezut că exista apă în acel loc, dar fântâna secase. *De Expugnatione* oferă o versiune mai detaliată. El susține că Raymond, aflat în avangardă, a recomandat să se grăbească spre lac, însă Templierii, care fuseseră în ariergardă, nu au putut merge mai departe. Raymond a fost șocat de decizia regelui de a-și stabili acolo tabăra și a strigat „Suntem pierduți!"; cum decizia fusese deja luată, a ales locul de tabără din convingerea, care s-a dovedit greșită, că exista o sursă de apă în locul respectiv. Imad ed-Din menționează bucuria lui Saladin provocată de manevrele oștirii creștine.

Locul exact al luptei nu este cunoscut cu siguranță. *De Expugnatione, Itinerarium* și Ambroise numesc satul Marescalcia sau Marescallia – nume păstrat poate în Khan of Meskeneh? – în timp ce Imad ed-Din și Beha ed-Din numesc satul Lubieh, așezare situată pe drumul actual spre Coarnele Hattinului. Autorii arabi numesc lupta bătălia de la Hattin sau Hittin și afirmă insistent că ultimele ciocniri s-au dat în zona Coarnelor Hattinului. *Annales de la Terre Sainte* vorbește despre bătălia de la Karneatin (adică Qarnei Hattin, Coarnele Hattinului)[1]. Ernoul precizează că înfruntarea a avut loc la două leghe distanță de Tiberiada. Coarnele sunt în fapt cam la cinci mile, în linie dreaptă, de Tiberiada și nouă mile pe drum.

Imad ed-Din spune că arcașii sărazini au început să tragă cu săgeți incendiare asupra creștinilor încă de când aceștia se aflau pe drum și complică povestea spunând că acest fapt s-a petrecut într-o joi, pentru că a dorit să plaseze bătălia într-o vineri. Ernoul și *Estoire* se referă la pierderile grele suferite de creștini în timpul deplasării. Este nesigur când s-a dat foc vegetației. Ibn al-Athir pretinde că focul a fost pus în mod neintenționat de un voluntar musulman și, alături de Imad ed-Din, insistă că focul era în toi atunci când lupta a început în dimineața zilei de 4 iulie. Imad ed-Din oferă o imagine vie a rugăciunilor și cântecelor din tabăra arabă din timpul nopții.

În dimineața luptei, pedestrimea francă a încercat, potrivit lui Ibn al-Athir, să ajungă la apă. Imad ed-Din susține însă că, din cauza flăcărilor, nu au putut înainta. *De Expugnatione* pretinde că infanteria a pornit

[1] *Qarnei* este pluralul de la *Qarn*, corn.

dintr-odată într-o masă compactă spre un deal situat departe de cavaleri și că a refuzat să revină, în ciuda poruncii regelui, spunând că se suferă de sete. Au fost cu toții măcelăriți. Ernoul, pe de altă parte, afirmă că s-au predat, deși cinci dintre cavalerii lui Raymond l-au rugat pe Saladin să-i ucidă pe toți. Poate că această solicitare a constituit trădarea la care se referă Ospitalierii, deși, așa cum subliniază Ernoul, ar putea fi vorba de o rugăminte pentru o moarte rapidă care să scutească de chinuri. Beha ed-Din spune doar că oastea creștină era separată în două corpuri, dintre care unul, probabil infanteria, încercuit de foc, a fost cu totul anihilat, în timp ce celălalt, compus de cavalerii din jurul regelui, a fost luat prizonier. Toate sursele musulmane de autoritate menționează că, înainte de atac, s-a purtat o luptă individuală între un mameluc și un cavaler creștin în care cel dintâi, considerat în chip greșit de creștini a fi fiul sultanului, a fost răpus.

Potrivit lui Ernoul, după ce regele și-a văzut nimicită infanteria, i-a cerut lui Raymond să conducă o șarjă împotriva sarazinilor. Ca stăpân al ținutului, Raymond era persoana cea mai potrivită să facă acest lucru și o astfel de șarjă constituia singura șansă de scăpare pentru oaste. Drept urmare, nu există temei pentru acuzația de trădare aruncată asupra lui Raymond de istorici de mai târziu, genovezii și prietenii regelui, nici pentru acuzația de lașitate formulată de autorii musulmani. Manevra inteligentă a lui Taki de a-și deschide liniile pentru a-l lăsa pe Raymond să treacă pare să sprijine prima acuzație, cu toate că Imad ed-Din precizează că grupul lui Raymond a suferit pierderi grele. Ernoul este de părere că Raymond a fugit de pe câmpul de luptă când a văzut că poziția regelui era fără speranță și că nu exista nicio șansă de salvare pentru acesta. *De Expugnatione* crede ca Balian și Reynaud de Sidon au fugit odată cu Raymond, fără a da detalii, așa cum procedează și Imad ed-Din. Însă Ernoul subliniază că au scăpat separat, ceea ce este mai probabil, pentru că se aflau în zone diferite ale bătăliei. Ei trebuie să-și fi croit drum împreună cu câțiva Templieri care au reușit să scape după cum amintește Templierul Terence. Relatarea detaliată din *De Expugnatione* se oprește la momentul în care Raymond a reușit să scape. Probabil că cel care i-a oferit informația autorului era unul dintre oamenii lui Raymond.

Pentru Imad ed-Din, după fuga lui Raymond, regele și cavalerii săi au început să se retragă către vârful înălțimilor Hattinului, părăsindu-și caii

(care probabil erau răniți și deveniseră nefolositori). Autorul observă cât de neputincioși sunt cavalerii creștini fără cai. Ibn al-Athir susține că au încercat să-și ridice corturile în vârf, dar că nu au avut decât timpul necesar pentru a-l ridica pe al regelui. Atunci când au fost capturați, cavalerii erau descălecați și extenuați. Ambii autori susțin că Sfânta Cruce a fost capturată de Taki. Relatarea lui al-Afdal oferă versiunea ultimelor momente ale oștirii creștine, în timp ce Ibn el-Kadesi menționează amănuntul că un vânt puternic s-a iscat în miezul zilei atunci când musulmanii au lansat atacul final.

Incidentele petrecute după bătălie în cortul lui Saladin sunt povestite aproape cu aceleași cuvinte de Ernoul, *Estoire*, Imad ed-Din și Ibn al-Athir. Nu este nevoie să ne îndoim de episodul băuturii oferite regelui Guy, nici în privința celui privind uciderea lui Reynaud de Châtillon de către Saladin însuși.

Efectivele oștii creștine așa cum apar în *Historia Regni Hierosolimitani* – 1 000 de cavaleri din regat cu încă 1 200 plătiți de regele Henric al II-lea, 4 000 de turcopoli și 32 000 de pedestrași (dintre care 7 000 erau plătiți din banii regelui Henric al II-lea) – sunt clar exagerate. *Itinerarium* dă un total de 20 000, cifră de asemenea prea ridicată. Cifra reală a numărului de cavaleri trebuie să fie în jur de 1 000 cu încă 200 echipați cu banii lui Henric, ceea ce dă un total de 1 200. *Estoire d'Eracles* dă o cifră de 9 000 de oameni într-unul din manuscrise și 40 000 într-altul. Scrisoarea Ospitalierilor vorbește de 1 000 de cavaleri uciși sau capturați și de 200 care au reușit să scape. Ernoul spune că Raymond al Antiohiei a adus 50 sau 60 de cavaleri (cifrele din manuscrise variază). Terence menționează că 260 de templieri au murit în luptă și cu greu a scăpat cineva. El folosește pluralul „noi", ceea ce poate să se refere doar la persoana sa. Scrisoarea Ospitalierilor menționează 200 de supraviețuitori. Infanteria nu a putut depăși numeric cavaleria în ridicata proporție de 10:1 și trebuie să fi numărat probabil mai puțin de 10 000 de oameni. Cavaleria ușoară a turcopolilor a putut avea un efectiv de 4 000 de oameni, dar nu pare să fi avut vreun rol în bătălie și, drept urmare, poate să fi fost ceva mai redusă numeric. Oastea lui Saladin a fost probabil mai numeroasă, dar nu dispunem de cifre demne de încredere. Cifra de 12 000 de călăreți și de numeroși voluntari prezentată de Imad ed-Din

este cu siguranță exagerată, dar nu atât de exagerată ca aceea de 30 000 de oameni pentru oastea creștină. Totuși, Beha ed-Din merge mai departe atunci când afirmă că nu mai puțin de 30 000 de creștini au fost răpuși și alți 30 000 capturați. Putem presupune că oastea regulată totală a lui Saladin număra aproximativ 12 000 de oameni, dar a fost sporită cu voluntari și cu contingente ale aliaților până la aproape 18 000 de oameni. Oștile par să fi fost cele mai numeroase mobilizate până la acea dată atât de cruciați, cât și de adversarii lor. Însă 15 000 de oameni de partea creștină și 18 000 de partea musulmană trebuie privite drept efective maxime. Cavalerii creștini erau mai bine echipați decât ostașii musulmani, dar cavaleria ușoară musulmană era mai bine înarmată decât turcopolii, iar infanteria de asemenea era mai bună decât cea a creștinilor.

Principalele surse pentru bătălie sunt următoarele:

Surse latine: Ernoul, pp. 155–74; *Estoire d'Eracles*, II, pp. 46–49; *De Expugnatione*, pp. 218–28; *Itinerarium Regis Ricardi*, pp. 12–17; Benedict of Peterborough, II, pp. 10–14, include scrisoarea genovezilor către papă și scrisoarea Templierului Terence; Ambroise, ed. Paris, cols. 67–70; Ansbert, *Gesta Frederici*, conține scrisorile Ospitalierilor către Archimbald; *Historia Regni Hierosolymitani*, pp. 52–3; *Annales de la Terre Sainte*, p. 218.

Surse arabe: Beha ed-Din, *P.P.T.S.*, pp. 110–116; Ibn al-Athir, pp. 679–688, include și descrierea bătăliei de către al-Afdal; Abu Shama, pp. 262–289, include întreaga versiune a bătăliei dată de Imad ed-Din și extrase din operele lui Beha ed-Din și Mohammed ibn el-Kadesi.

Există o scurtă relatare a bătăliei în Mihail Sirianul, III, p. 404, și una mai lungă și inexactă în Bar-Hebraeus, trad. Budge, pp. 322–324 în care o confundă pe regina Sibylla cu contesa Eschiva de Tripoli. Versiunea armeană a lui Mihail Sirianul (pp. 396–398) și Kirakos de Gantzag (pp. 420–421) oferă variante inexacte. Toate versiunile siriace și armene îl privesc pe Raymond drept trădător.

Există o valoroasă discuție a surselor și a rolului lui Raymond în Baldwin, *Raymond III of Tripolis*, pp. 151–160.

Anexa III

ARBORI GENEALOGICI

1. Casa Regală de Ierusalim, comiţii de Edessa şi seniorii de Sidon şi Cezareea
2. Principii Antiohiei şi regii Siciliei
3. Comiţii de Tripoli şi principii de Galileea
4. Seniorii Toronului, ai Transiordaniei, ai Nablusului şi ai Ramlei
5. Prinţii ortoqizi
6. Dinastia Zengi

I. CASA REGALĂ DE IERUSALIM; COMIŢII DE EDESSA; SENIORII DE SIDON ŞI CEZAREEA

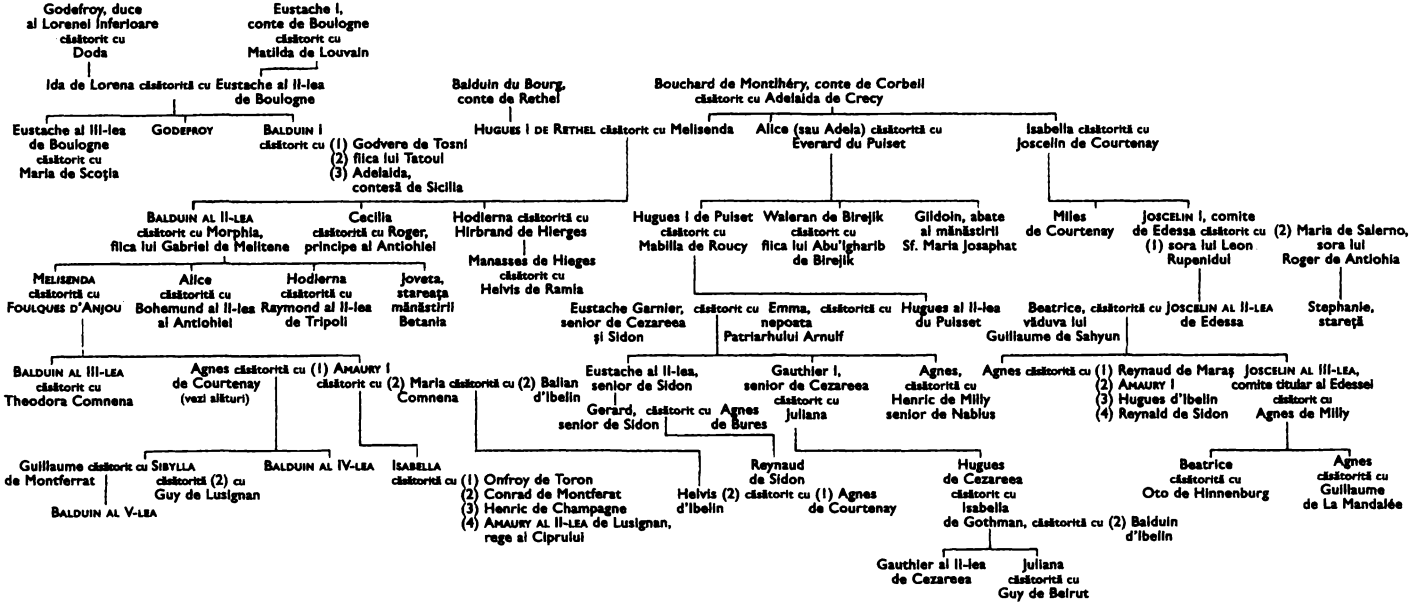

2. PRINCIPII ANTIOHIEI ŞI REGII SICILIEI

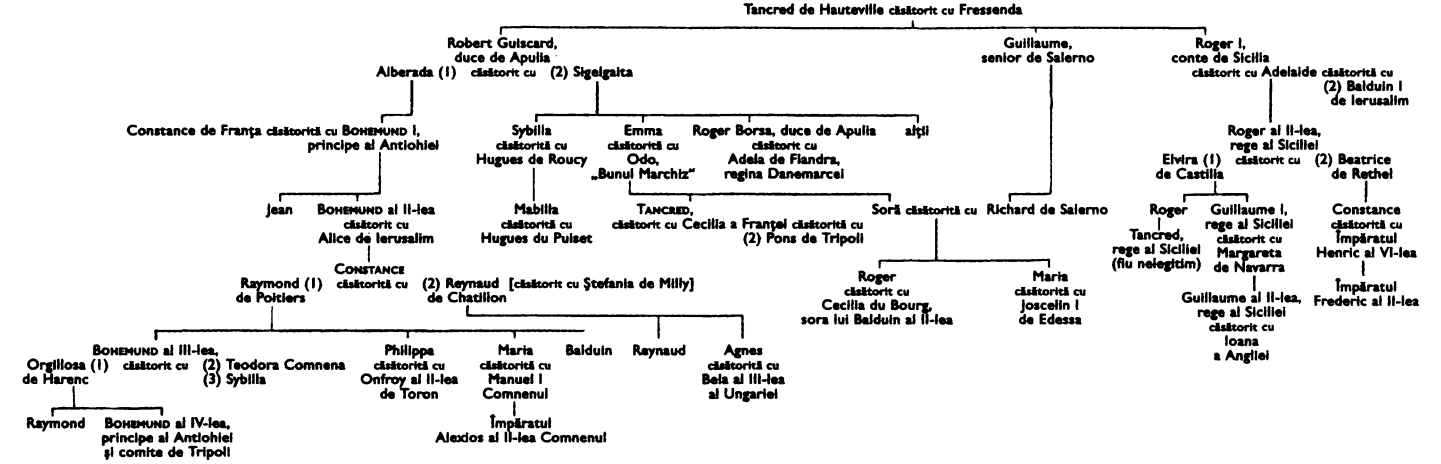

3. COMIŢII DE TRIPOLI ŞI PRINCIPII GALILEEI

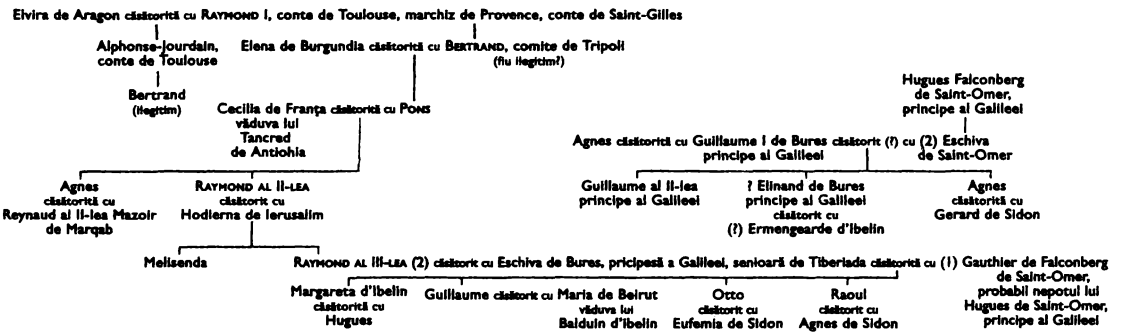

Notă: Genealogia principilor Galileei este foarte incertă. Vezi Du Cange, Familles d'Outre-mer, *ed. Rey, pp. 447-455 şi* Grousset, Histoire des Croisades, *II, pp. 840-850.*

4. SENIORII TORONULUI, AI TRANSIORDANIEI, AI NABLUSULUI ŞI AI RAMLEI

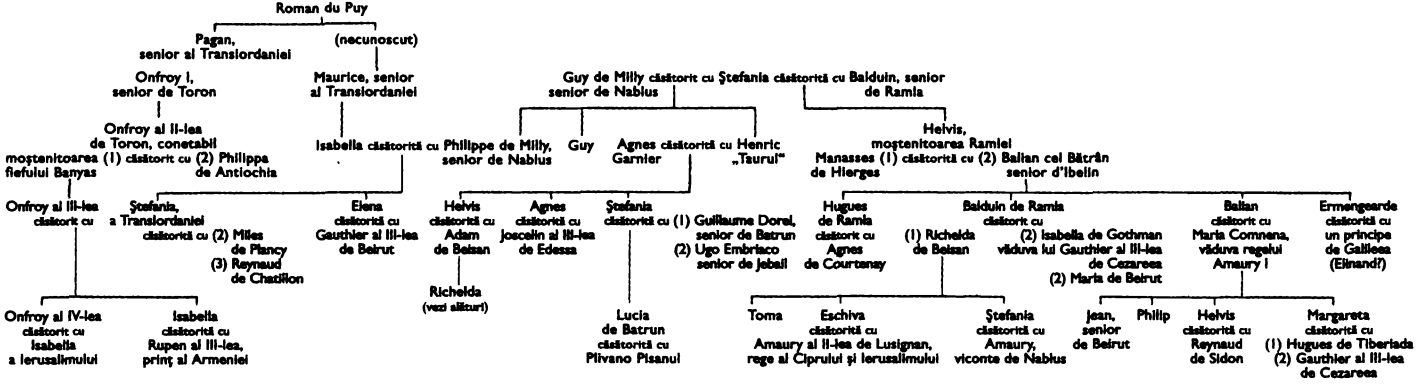

5. PRINŢII ORTOQIZI

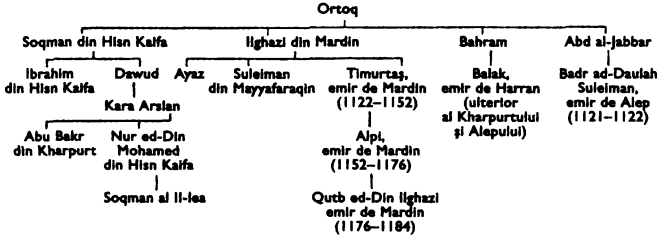

6. DINASTIA ZENGI

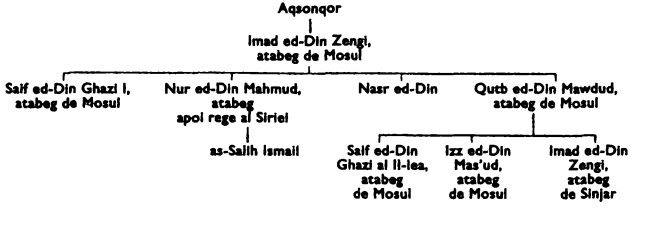

BIBLIOGRAFIE

[*Notă:* Această bibliografie este un supliment la cea inclusă în primul volum al *Istoriei cruciadelor*, prin urmare nu cuprinde lucrările care au fost deja menționate acolo. Sunt folosite aceleași abrevieri.]

I. SURSE PRIMARE

1. Colecții de surse

BORGO, F. DAL, *Diplomata Pisana*, Pisa, 1765.

DEMETRACOPOULOS, A.K., *Bibliotheca Ecclesiastica*, Leipzig, 1866.

Fornmanna Sögur, 12 vol., Copenhaga, 1825–1837.

HALPHEN, L. și POUPARDIN, R., *Chroniques des Comtes d'Anjou*, Paris, 1913.

„Liber Jurium Reipublicae Genuensis" (ed. RICOTTI), 3 vol., în *Monumenta Historiae Patriae*, Torino, 1854–1857.

MARCHEGAY, P. și MABILLE, E. *Chronique des Eglises d'Anjou*, Paris, 1869.

MURATORI, L.A., *Antiquitates Italicae*, 6 vol., Milano, 1738–1742.

Recueil des Historiens des Croisades, Lois, 2 vol., Paris 1841–1843, inclusiv *Assises* și *Lignages* ale regatului de Ierusalim (*R.H.C.Lois*).

REINAUD, M., „Extraits des Historiens Arabes", în MICHAUD, *Bibliothèque des Croisades*, vol. II, Paris, 1829.

TAFEL, G.L.F. şi THOMAS, G.M., *Urkunden zur ältern Handels und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, 3 vol., Viena, 1856–1857.

2. Surse latine şi în franceza medievală

Ambroise, *L'Estoire de la Guerre Sainte* (ed. Paris), Paris, 1897.

Annales Barenses, în *M.G.H.Ss.*, vol. V.

Annales Beneventani, în *M.G.H.Ss.*, vol. III.

Annales Herbipolenses, în *M.G.H.Ss.*, vol. XVI.

Annales Palidenses, în *M.G.H.Ss.*, vol. XVI.

Annales Romani, în *M.G.H.Ss.*, vol. V.

Annales S. Rudberti Salisburgensis, în *M.G.H.Ss.*, vol. IX.

Annales de Terre Sainte (ed. Röhricht), în *Archives de l'Orient Latin*, vol. II, Paris, 1884.

Ansbert, *Gesta Frederici Imperatoris in Expeditione Sacra*, în *M.G.H.Ss., in usum scholarum*, 1892.

Arnold de Lübeck, *Chronica Slavorum*, *M.G.H.Ss., in usum scholarum*, 1868.

Benedict de Peterborough, *Gesta Regis Henrici II* (ed. Stubbs), 2 vol., Rolls Series, Londra, 1867.

Bernard, Sf., Abate de Clairvaux, *Epistolae*, *M.P.L.*, vol. CLXXXII.

Burchard de la Muntele Sion, *Description of the Holy Land* (trad. Stewart), *P.P.T.S.*, vol. XII, Londra, 1896.

Caesarius de Heisterbach, *Dialogus Miraculorum* (ed. Strange), 2 vol., Köln, 1851.

Cartulaire de Notre Dame de Chartres (ed. L'Epinois şi Merlet), 3 vol., Chartres, 1852–1855.

Cartulaire de Sainte Marie Josaphat (ed. Kohler), *Revue de l'Orient Latin*, vol. VII, Geneva, 1899.

Cartulaire du Saint Sépulcre (ed. Rozière), Paris, 1849.

Cartulaire Général de l'Ordre des Hospitallers (ed. Delaville Le Roulx), 4 vol., Paris, 1894–1904.

Cartulaire Général de l'Ordre du Temple (ed. D'Albon). Paris, 1913.

Chronicon Mauriniacense, în *R.H.F.*, vol. XII.

Chronicon Sancti Maxentii, în Marchegay şi Mabille, *op. cit.*

Chronicon Vindocinense, în Marchegay şi Mabille, *op. cit.*

Dandolo, *Chronicon Venetum*, în Muratori, *Rerum Italicarum Scriptores*, vol. XII.

De Expugnatione Terrae Sanctae per Saladinum Libellus (ed. Stubbs), Rolls Series, Londra, 1875.

Ernoul, *Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier* (ed. Mas Latrie), Paris, 1871.

Estoire d'Eracles, *R.H.C.Occ.*, vol. I și II.

Eudes, *vezi* Odo.

Gautier, Cancelarul, *Bella Antiochena*, în *R.H.C.Occ.*, vol. V.

Gesta Ambaziencium Dominorum, în Halphen și Poupardin, *op. cit.*

Gesta Consulum Andegavorum, în Halphen și Poupardin, *op. cit.*

Gestes des Chiprois, *R.H.C.Arm.*, vol. II.

Guillaume Călugărul, *Dialogus Apologeticus* (ed. Wilmart), în *Revue Mabillon*, Paris, 1942.

Guillaume Călugărul, *Vita Sugerii*, în Suger, *Opera* (vezi mai jos).

Guillaume de Nangis, *Gesta Ludovici VII*, în *R.H.F.*, vol. XX.

Guillaume de Tyre, *Die lateinische Fortsetzung (Continuarea latină)* (ed. Salloch), Leipzig, 1934.

Historia Ducum Veneticorum, în *M.G.H.Ss.*, vol. XIV.

Historia Regni Hierosolymitani, în *M.G.H.Ss.*, vol. XVIII.

Historia Regum Hierusalem Latinorum, ed. în Kohler, *Mélanges pour servir à l'histoire de l' Orient Latin*, vol. I, Paris, 1906.

Historia Welforum Weingartensis, în *M.G.H.Ss.*, vol. XXI.

Ibelin, *Le Livre de Jean d'Ibelin*, în *R.H.C. Lois*, vol. I.

Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi (ed. Stubbs), Rolls Series, Londra, 1864.

John de Salisbury, *Historiae Pontificalis quae Supersunt* (ed. Lane Poole), Oxford, 1927.

John de Wurzburg, *Description of the Holy Land* (trad. Stewart), *P.P.T.S.*, vol. V, Londra, 1896.

Landolph Junior, *Historia Mediolanensis*, în Muratori, *Rerum Italicarum Scriptores*, vol. V.

Scrisorile regelui Amaury, ale Maeștrilor Templierilor, ale dregătorilor Ordinului Templier și ale altor dregători din Țara Sfântă, în *R.H.F.*, vol. XV și XVI.

Lignages d'Outremer, în *R.H.C. Lois*, vol. II.

Ludovic al VII-lea, regele Franței, scrisori, în *R.H.F.*, vol. XV și XVI.

Miracula Sancti Leonard. Aa. Ss. (Nov.), vol. III.

Necrologia Panormitana (ed. Winkelmann), în *Forschungen zur deutschen Geschichte*, vol. XVIII, Göttingen, 1878.

Odo (Eudes) de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem* (ed. Waquet), Paris, 1949.

Osborn, *De Expugnatione Lyxbonensi*, în Stubbs, *Memorials of the Reign of Richard I*, Rolls Series, Londra, 1864.

Otto, episcop de Freisingen, *Chronica* (ed. Hofmeister), *M.G.H.Ss., in usum scholarum*, 1912.

Otto, episcop de Freisingen, *Gesta Friderici Imperatoris* (ed. Simson), *M.G.H.Ss., in usum scholarum*, 1912.

Otto de Saint Blaise, *Chronica* (ed. Hofmeister), *M.G.H.Ss., in usum scholarum*, 1912.

Pascal II, Papă, *Epistolae*, în *M.P.L.*, vol. CLXIII.

Passiones Sancti Thiemonis, în *R.H.C.Occ.*, vol. V.

Petru Diaconul, *Chronica* (ed. Wattenbach), *M.G.H.Ss.*, vol. VII.

Pilgrimage of Saewulf to Jerusalem (trad. Episcopului de Clifton), *P.P.T.S.*, vol. IV, Londra, 1896.

Radulph de Diceto, *Opera Historica* (ed. Stubbs), Rolls Series, Londra, 1876.

Ralph de Coggeshall, *Chronicon Anglicanum* (ed. Stevenson), Rolls Series, Londra, 1875.

Robert de Torigny, *Chronique* (ed. Delisle), 2 vol., Rouen, 1872–1873.

Roger de Hoveden, *Chronica* (ed. Stubbs), 4 vol., Rolls Series, Londra, 1868–1871.

Romuald de Salerno, *Chronicon* (ed. Arndt), *M.G.H.Ss.*, vol. XIX.

Suger, Abate de Saint-Denis, *Gesta Ludovici cognomine Grossi* şi *Historia gloriosi regis Ludovici VII* (ed. Molinier), Paris, 1887.

Suger, Abate de Saint-Denis, *Opera* (ed. De la Marche), Paris, 1867.

Vita Alexandri III, în *Liber Pontificalis*, vol. II.

Vita Sancti Bernardi, în *M.P.L.*, vol. CLXXXV.

Wibald, *Wibaldi Epistolae*, în Jaffé, *Bibliotheca Rerum Germanicarum*, vol. I.

3. Surse greceşti

Chrysolan, Petru, Arhiepiscop de Milano, *De Sancto Spiritu*, în *M.P.G.*, vol. CXXVII.

Cinnamus, Ioan, *Epitome Historiarum*, în *C.S.H.B.*, Bonn, 1836.

Eustratius, Arhiepiscop de Niceea, *Despre Sfântul Duh*, în Demetracopoulos, *Bibliotheca Ecclesiastica*, vol. I.

Nicetas Choniates (Acominatus), *Historia*, în *C.S.H.B.*, Bonn, 1835.

Neophytus., *De Calamitatibus Cypri* (ed. Stubbs), Rolls Series, Londra, 1864 (în prefața la *Itinerarium Regis Ricardi*)

Phocas, John, *A Brief Description* (trad. Stewart), în *P.P.T.S.*, vol. V., Londra, 1896.

Prodromus, Theodore., *Poemata* (fragmente), în *M.P.G.*, vol. CXXXIII, și *R.H.C.G.*, vol. II.

4. Surse arabe[1]

Abu Firas, *Cuvântul nobil*, ed. în Guyard, „Un Grand Maître des Assassins" în *Journal Asiatique*, 7me série, vol. IX, Paris, 1877.

Abu'l Mahâsin, Fragmente în *R.H.C.Or.*, vol. III.

Abu Shama, *Cartea celor două grădini*. Fragmente în *R.H.C.Or.*, vol. IV și V; ediție integrală, Cairo, 1870–1871. (Cu excepția cazurilor în care se precizează explicit că trimiterile sunt la ediția integrală, toate referințele sunt la ediția din *R.H.C.Or.*)

Al-Azimi, *Abrégé* (ed. Cahen), în *Journal Asiatique*, vol. CCXXXII, Paris, 1940.

Beha ed-Din ibn Shedad, *Life of Saladin* (trad. Conder), în *P.P.T.S.*, vol. XIII, Londra, 1897.

Bustan al-Djami li Djami Tawarikhi z-Zaman (ed. Cahen), în *Bulletin d'Etudes Orientales de l'Institut de Damas*, vol. VII și VIII, Damasc, 1938.

Ibn Jubayr, *Călătorie* (textul arab ed. Wright), Leiden, 1852.

Ibn Moyessar, Fragmente în *R.H.C.Or.*, vol. III.

Ibn at-Tiqtaqa, *Al-Fakhri (Istoria dinastiilor musulmane)*, trad. Amar, Paris, 1910.

Imad ed-Din, *Al Fath al Qussi fi'l Fath al Qudsi* (ed. de Landsberg), Leiden, 1888. Fragmente citate de Abu Shama, *op. cit.*

---

[1] Referințele la Ibn al-Athir sunt la *Compediu de Istoria Lumii* (Kamil al-Tawarikh), cu excepția cazurilor în care se precizează explicit că ar fi vorba de o altă lucrare.

Kemal ad-Din, *Cronica Alepului* (părțile mai târzii trad. Blochet), în *Revue de l'Orient Latin*, vol. III și VI, Paris, 1895–1898.

Maqrisi, *Istoria Egiptului* (trad. Blochet), *în Revue de l'Orient Latin*, vol. VIII–X. Paris, 1900–1902.

Sibt ibn al-Djauzi, Fragmente în *R.H.C.Or.*, vol. III.

Usama ibn Munqidh, *Autobiography* (ed. Hitti), în *An Arab-Syrian Gentleman of the Crusades*, New York, 1929.

Zettersteen Chronicle, Cronica anonimă (ed. K.V. Zettersteen), Leiden, 1919.

5. Surse armene, siriace, georgiene și iudaice

Basil, Doctorul, *Elegia funerară a lui Balduin de Marasch*, în *R.H.C.Arm.*, vol. I.

Grigore Preotul, *Continuarea cronicii lui Matei de Edessa*, în *R.H.C.Arm.*, vol. I.

Grigore IV Dgha, Catolicos, *Elegie despre căderea Ierusalimului*, în *R.H.C.Arm.*, vol. I.

Nerses Shnorhali, Catolicos, *Elegie despre căderea Edessei*, în *R.H.C.Arm.*, vol. I.

Cronica Anonimă Siriacă (text integral ed. Chabot), în *C.S.C.O.*, vol. III (citată ca *Chron. Anon. Syr.*). Trimiterile sunt la traducerea lui Tritton – vezi bibliografia primului volum – cu excepția referințelor explicite la ediția Chabot.

Cronica Georgiană, în Brosset, *Histoire de la Géorgie.*

Benjamin de Tudela, *Voyages* (ed. Adler), Londra, 1907.

Joseph ben Joshua ben Meir, *Chronicle* (trad. Biellablotzky), 2 vol., Londra, 1835.

6. Surse slavone și scandinave

Daniel Egumenul, *Vie et Pèlerinage de Daniel, Hégoumène Russe* (trad. de Khitrowo), în *Itinér. Russes en Orient, Société de l'Orient Latin*, Geneva, 1889.

„Pèlerinage en Palestine de l'Abbesse Euphrosyne, Princesse de Polotsk" (trad. de Khitrowo), în *Revue de l'Orient Latin*, vol. III, Paris, 1896.

Agrip of Noregs Konungasögum (ed. Munch), în *Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie*, vol. II, Oslo, 1834.

Sigurdar Saga Jorsalafara ok broedra hans in Fornmanna Sögur, vol. VII.

II. Surse moderne

ABEL, F.M., *Géographie de la Palestine*, 2 vol., Paris, 1933–1938.

ALLEN, W.E.D., *History of the Georgian People*, Londra, 1932.

ALMEIDA, F. DE, *Historia de Portugal*, 4 vol., Coimbra, 1922–1926.

ANSELME DE LA VIERGE MARIE (P. DE GUIBOURS), *Histoire Généalogique et Chronologique de la France*, 9 vol., Paris, 1726–1733.

BALDWIN, M.W., *Raymond III of Tripolis and the Fall of Jerusalem*, Princeton, 1936.

BEL, A., Articolul „Almohads" în *Encyclopaedia of Islam.*

BERNHARDI, W. VON, *Konrad III*, Leipzig, 1883.

BROSSET, M.F., *Histoire de la Géorgie*, Sankt Petersburg, 1849.

BROWNE, E.G., *Literary History of Persia*, 4 vol., Londra, 1906–1930.

CAHEN, C., „Indigènes et Croisés", în *Syria*, vol. XV, Paris, 1934.

CAHEN, C., „Notes sur l'histoire des Croisades et de l'Orient Latin", în *Bulletin de la Faculté des Lettres de Strasbourg*, 1951.

CASPAR, E., „Die Kreuzzugsbullen Eugens III", în *Neues Archiv der Gesellschaft*, vol. XLV, Hanovra, 1924.

CATE, J.L., „A Gay Crusader", în *Byzantion*, vol. XVI, 2, New York, 1943.

CODERA, F., *Decadencia y Desaparición de los Almoravides en España*, Saragosa, 1899.

COSACK, H., „Konrad III's Entschluss zum Kreuzzug", în *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, vol. XXXV, Viena, 1914.

CUISSARD, C., *Les Seigneurs du Puiset*, Orléans, 1881.

CURZON, H. DE, *La Règle du Temple*, Paris, 1886.

D'ALBON, G.A.M.J.A., „La Mort d'Odon de Saint-Amand", în *Revue de l'Orient Latin*, vol. XII, Paris, 1904.

DELAVILLE LE ROULX, G., *Les Hospitaliers en Terre Sainte et à Chypre*, Paris, 1904.

DELISLE, L., *Mémoire sur les Opérations Financières des Templiers*, Paris, 1889.

DIB, P., Articolul „Maronites" în Vacant şi Mangenot, *Dictionnaire de Théologie Catholique.*

DODU, G., *Histoire des Institutions Monarchiques dans le Royaume Latin de Jérusalem*, Paris, 1894.

DOSITEI, Patriarh al Ierusalimului. *Ἱστορία περί των εν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων*, Bucureşti, 1715.

ERDMANN, K., „Der Kreuzzugsgedankes in Portugal", în *Historische Zeitschrift*, vol. CXLI, München, 1930.

GERULLI, E., *Etiopi in Palestina*, Roma, 1943.

GLEBER, H., *Papst Eugen III*, Jena, 1936.

GRANDCLAUDE, M., „Liste d'Assises remontant au premier Royaume de Jérusalem", în *Mélanges Paul Fournier*, Paris, 1929.

HAGENMEYER, H., *Chronologie du Royaume de Jérusalem*, Paris, 1901.

HAMMER, J. VON, *Histoire de l'Ordre des Assassins* (trad. în franceză), Paris, 1833.

HERTZOG, E., *Die Frauen auf den Fürstentronen der Kreuzfahrerstaaten*, Zürich, 1915.

JOHNS, C.N., „The Crusaders' attempt to colonize Palestine and Syria", în *Journal of the Royal Central Asian Society*, vol. XXI, Londra, 1934.

JORANSON, E., „The Crusade of Henry the Lion", în *Medieval Essays presented to G.W. Thompson*, Chicago, 1938.

KOHLER, C., „Un nouveau récit de l'invention des Patriarches Abraham, Isaac et Jacob à Hébron", în *Revue de l'Orient Latin*, vol. IV, Paris, 1896.

KÜGLER, B., *Studien zur Geschichte des zweiten Kreuzzuges*, Stuttgart, 1866.

LA MONTE, J.L., „The Lords of Caesarea in the period of the Crusades", în *Speculum*, vol. XXII, Cambridge, Mass., 1947.

LA MONTE, J.L., „The Lord of Le Puiset on the Crusades", în *Speculum*, vol. XVII, Cambridge, Mass., 1942.

LA MONTE, J.L., „The Lords of Sidon", în *Byzantion*, vol. XVII, New York, 1944.

LA MONTE, J.L., „To what extent was the Byzantine Empire the suzerain of the Crusading States?", în *Byzantion*, vol. VII, Bruxelles, 1932.

LANE POOLE, S., *Saladin*, Londra, 1898.

LE QUIEN, M., *Oriens Christianus*, 3 vol., Paris, 1740.

LUCHAIRE, A., *Louis VI le Gros*, Paris, 1890.

MARINESCU, C., „Le Prêtre Jean", în *Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine*, vol. X, Bucureşti, 1923.

MARTIN, ABBÉ, „Les premiers princes croisés et les Syriens jacobites de Jérusalem", în *Journal Asiatique* (8me série), vol. XII şi XIII, Paris, 1888–1889.

MELVILLE, M., *La Vie des Templiers*, Paris, 1951.

MUSIL, A., Articolul „Aila" în *Encyclopaedia of Islam*.

NAU, F., „Le croisé lorrain, Godefroy de Ascha", în *Journal Asiatique* (9me série), vol. XIV, Paris, 1899.

NEUMANN, C., *Bernhard von Clairvaux und die Anfänge des zweiten Kreuzzuges*, Heidelberg, 1882.

RAMSAY, W.M., „Preliminary report on exploration in Phrygia and Lycaonia" și „War of Moslem and Christian for the posession of Asia Minor", în *Studies in the History and Art of the Eastern Provinces of the Roman Empire*, Aberdeen, 1906.

REY, E.G., „Les Seigneurs de Giblet", în *Revue de l'Orient Latin*, vol. III, Paris, 1895.

REY, E.G., „Les Seigneurs de Barut" și „Les Seigneurs de Montréal et la Terre d'Oultrejourdain", în *Revue de l'Orient Latin*, vol. IV, Paris, 1896.

REY, E.G., „Résumé de 1'Histoire des Princes d'Antioche", în *Revue de l'Orient Latin*, vol. IV, Paris, 1896.

RICHARD, J., *Le Comté de Tripoli sous la dynastie Toulousaine*, Paris, 1945.

SCHLUMBERGER, G., *Campagnes du roi Amaury de Jérusalem en Egypte*, Paris, 1906.

SCHLUMBERGER, G., *La Numismatique de l'Orient Latin*, Paris, 1878.

SCHLUMBERGER, G., *Les Principautés Franques du Levant*, Paris, 1877.

SCHLUMBERGER, G., *Renauld de Châtillon*, Paris, 1923.

SCHWAB, M., „Al-Harizi et ses pérégrinations en Terre Sainte", în *Archives de l'Orient Latin*, vol. I, Paris, 1881.

VACANDARD, E., *Vie de Saint Bernard, Abbé de Clairvaux*, 2 vol., Paris, 1895.

VAILHÉ, S., „Les Laures de Saint Gérasime et de Calamon", în *Echos d'Orient*, vol. II, Paris, 1899.

VOGUE, C.J.M. DE, *Les Eglises de la Terre Sainte*, Paris, 1860.

WALKER, C.H., „Eleanor of Aquitaine and the disaster at Cadmos Mountain", în *American Historical Review*, vol. LV, New York, 1950.

Cuprins

Prefață 7

CARTEA I – FĂURIREA REGATULUI 9
I. Statele latine din Orient și vecinii lor 11
II. Cruciadele din 1101 25
III. Principii normanzi ai Antiohiei 39
IV. Toulouse și Tripoli 63
V. Regele Balduin I 78
VI. Echilibru în nord 113

CARTEA A II-A – APOGEUL 147
I. Regele Balduin al II-lea 149
II. A doua generație 195
III. Revendicările împăratului 215
IV. Căderea Edessei 235

CARTEA A III-A – CRUCIADA A DOUA 257
I. Întrunirea regilor 259
II. Zâzania dintre creștini 277
III. Eșecul 292

CARTEA A IV-A – RĂSTURNAREA BALANȚEI DE FORȚE 305
I. Viața în ținuturile de peste mare 307
II. Ascensiunea lui Nur Ed-Din 342
III. Întoarcerea împăratului 363
IV. Mirajul Egiptului 381

CARTEA A V-A – TRIUMFUL ISLAMULUI 421
I. Unitatea musulmană 423
II. Hattin 457

ANEXE 495
Anexa I – Principalele izvoare ale istoriei Orientului Latin (1100–1187) 497
1. Izvoare grecești 497
2. Izvoare latine 498
3. Izvoare arabe 503
4. Izvoare armene 507
5. Izvoare siriace 508
6. Alte izvoare 509
Anexa II – Bătălia de la Hattin 510
Anexa III – Arbori genealogici 516
Bibliografie 521
I. Surse primare 521
1. Colecții de surse 521
2. Surse latine și în franceza medievală 522
3. Surse grecești 524
4. Surse arabe 525
5. Surse armene, siriace, georgiene și iudaice 526
6. Surse slavone și scandinave 526
II. Surse moderne 527

BYZANTIVM

STEVEN RUNCIMAN

ISTORIA CRUCIADELOR

vol. II – Regatul Ierusalimului
și Orientul Latin, 1100–1187

„Tema principală a prezentului volum este războiul, iar în tratarea numeroaselor campanii și incursiuni am urmat exemplul vechilor cronicari, care își cunoșteau meseria. Războiul a fost fundalul pe care s-a desfășurat viața în teritoriile statelor franțe, iar hazardul bătăliilor le-a decis adeseori destinul. Am inclus însă în acest volum și un capitol despre viața și organizarea Răsăritului Latin."

STEVEN RUNCIMAN

ISBN 978-606-579-867-0

nemira.ro